

การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

นางสาวณัฐสุลักษณ์ ศรีมีชัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2554

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

DEVELOPMENT OF A WORK PERFORMANCE ENHANCMENT MODEL FOR
NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION VOLUNTEERS FOR
LIFELONG LEARNING OF PEOPLE

Miss Natalak Srimechai

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy Program in Non-Formal Education

Department of Lifelong Education

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2011

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การพัฒนา รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน
โดย	นางสาวณัฐฐลักษ์ณ์ ศรีมีชัย
สาขาวิชา	การศึกษานอกระบบโรงเรียน
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม	ดร.ปาน กิมปี

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร. ศิริชัย กาญจนวาสี)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม
(ดร.ปาน กิมปี)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี สังข์ศรี)

ณัฐธิดาภรณ์ ศรีมีชัย : การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน .
(DEVELOPMENT OF A WORK PERFORMANCE ENHANCMENT MODEL FOR NON-
FORMAL AND INFORMAL EDUCATION VOLUNTEERS FOR LIFELONG LEARNING OF
PEOPLE) อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.อาชัญญา รัตนอุบล, อ. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม :
ดร.ปาน กิณี , 395 หน้า.

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.วิเคราะห์
คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 2.สร้างรูปแบบการ
ส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ
ประชาชน 3.ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน 4.นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ
อาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยอาสาสมัคร
ศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาไทย 4 คน อาสาสมัคร
สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน 4 คน หมอдинอาสา 4 คน อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย 4 คน
อาสาสมัครเพื่อสังคม 4 คน ผู้รับบริการ 20 คน ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มตรวจสอบร่างรูปแบบ 10 คน ผู้เชี่ยวชาญประเมินรูปแบบ 5
คน รวม 55 คน ผลการวิจัยพบว่า 1.คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษา
ตามอัธยาศัยประกอบด้วย การเป็นผู้ดีค้ำสอนทางศาสนา ค้ำสอนของบิดา มารดา และบรรพบุรุษ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ
วัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย มีความเป็นจิตอาสา ความเป็นครู ความเป็นผู้ ความเป็นจริงใจ ความเป็นผู้มีความกระตือรือร้น ความเป็น
เสียสละ ความศรัทธา มีการแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูดที่เหมาะสมกับกาลเทศะ และมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2.รูปแบบการ
ส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ
ประชาชน ประกอบด้วยหลักการ ได้แก่ การพัฒนาตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม ความศรัทธาต่อตัวเองและผู้อื่น ความเข้าใจใน
บริบทสังคม ความเข้าใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการมีจิตวิญญาณความเป็นครู และกระบวนการ ได้แก่ การมีต้นแบบที่ดี การ
เป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต การตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ และการมีจิต
วิญญาณความเป็นครู 3.ปัจจัยในการใช้รูปแบบ ได้แก่ การสร้างทัศนคติที่ดี ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน การยกย่องและเชิดชู
เกียรติ และการมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เงื่อนไขในการใช้รูปแบบ ได้แก่ เวลา การสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง การเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารในการปฏิบัติงาน และความเข้มแข็งด้านเครือข่าย 4.ข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการ
ปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน
ประกอบด้วย การจัดกลไกการพัฒนาความเป็นอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และศักยภาพ
ของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพเพื่อ
ต่อการปฏิบัติงาน การส่งเสริมกลไกความร่วมมือระหว่างอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและ
อาสาสมัครกลุ่มอื่นๆ ตลอดจนทุกภาคส่วนในสังคม และการส่งเสริมการพัฒนาระบบฐานข้อมูลอาสาสมัครศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ภาควิชา ...การศึกษาดูตลอดชีวิต.....ลายมือชื่อ.....
สาขาวิชา...การศึกษานอกระบบโรงเรียน.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา 2554.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม.....

5084456827 : MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEYWORDS : NON-FOMAL EDUCATION / INFORMAL EDUCATION / NON-FOMAL AND INFORMAL /
EDUCATION VOLUNTEER

NATALAK SRIMECHAI : DEVELOPMENT OF A WORK PERFORMANCE ENHANCMENT MODEL FOR
NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION VOLUNTEERS FOR LIFELONG LEARNING OF PEOPLE.
ADVISOR : ASSOC. PROF. ARCHANYA RATANA-UBOL,Ph.D., CO-ADVISOR : PAN KIMPEE,Ph.D.,
395 pp.

The research on Development of a Work Performance Enhancement Model for Non-Formal and Informal Education Volunteers for Lifelong Learning of People is a qualitative research. The purposes were to: 1) analyze characteristic and environment of the non-formal and informal education volunteers; 2) create of a Work Performance Enhancement Model for Non-Formal and Informal Education Volunteers for Lifelong Learning of People is a qualitative research. 3) study the Conditions in applying a Work Performance Enhancement Model for Non-Formal and Informal Education Volunteers for Lifelong Learning of People; and 4) propose the policy recommendations in enhancing Model for Non-Formal and Informal Education Volunteers for Lifelong Learning of People .The 20 samples were 4 Thai wisdom teachers, 4 Village Health Volunteers, 4 Soil Doctors, 4 Non-Formal and Informal Education Volunteers, and Social volunteers. Fifteen experts were participated in the focus group discussions, ten experts reviewed the draft model and five experts evaluated the developed model. The research included the total samples of fifty-five persons .The results were as follow:

1.Characteristic and environment of the non-formal and informal education volunteers included holding beliefs of a religion, parents and ancestors taught, the philosophy of a 'Sufficiency Economy', and willing to help, having public mind, being a teacher, eager to learn, sincerely, commitment and concentrate, enthusiastic, honest, have faith, behave well, good manner, dress properly, and learn throughout life. 2.The main principles and processes of a work performance enhancement model for Development of a Work Performance Enhancement Model for Non-Formal and Informal Education Volunteers for Lifelong Learning of People consisted of principles: self development, social responsibility, self and others believe, understanding different social contexts, trust in lifelong learning, and having teacher spirits; and processes: having role model, being lifelong learners, having self-realization of helping the others, believed in human abilities, and having teacher spirits. 3.Factors related the model implementation include creating positive attitude, understanding in work performance, promoting and honoring, and providing the knowledge sharing opportunity; conditions in applying the developed model included timing, support from the main and related organizations, work information access, and the network strengthening. 4. The policy recommendations for promoting on Development of a Work Performance Enhancement Model for Non-Formal and Informal Education Volunteers for Lifelong Learning of People were organizing the mechanisms in developing the non-formal and informal education volunteers and enhancing the abilities of those volunteers; developing an effective administrative management system for support their works; promoting the cooperation between volunteers in the same communities and in different communities, as well as the relationship between volunteers and other networks and sectors in the society; and promoting the development of data system of the non-formal and informal education volunteers.

Department :Lifelong Education..... Student's Signature
Field of Study : ...Non-Formal Education..... Advisor's Signature
Academic Year : 2011..... Co-advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการแนะนำและกำลังใจจาก รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล อาจารย์ที่ปรึกษา และ ดร.ปาน กิมปี อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมที่เสียสละเวลาในการให้คำปรึกษาและให้กำลังใจผู้วิจัยอย่างยิ่ง รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณครุภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมอดินอาสา อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) และอาสาสมัครเพื่อสังคม ตลอดจนผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่อนุเคราะห์ให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิทยานิพนธ์

ขอขอบพระคุณ อาจารย์วรวิทย์ กิตติคุณศิริ ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัดเพชรบุรี อาจารย์สุนันทา การะเวก ผู้อำนวยการศูนย์ กศน.อำเภอแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี อาจารย์ เจริญศักดิ์ ดีแสน ผู้อำนวยการศูนย์ กศน.อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย อาจารย์องอาจ วีรภัทรสกุล คศ.3 สำนักงาน กศน.จังหวัดขอนแก่น อาจารย์สลินทิพย์ ศุภฤกษ์ ผู้อำนวยการศูนย์ กศน.อำเภอถลาง จังหวัดภูเก็ต อาจารย์พิเชษฐ เสือเฒ่า ผู้อำนวยการศูนย์ กศน.เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร รวมทั้งทุกท่านที่ให้ความกรุณาในการติดต่อประสานงานในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณหัวหน้าภาควิชา คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ภาควิชา การศึกษาตลอดชีวิต คณะศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุกท่านที่สนับสนุนและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด

ขอขอบพระคุณครอบครัวที่ให้กำลังใจและสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ด้วยดีเสมอมา และขอขอบพระคุณการสนับสนุนทุนการศึกษาระดับปริญญาเอกภายในประเทศ สำหรับคณาจารย์ จากคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทุนวิจัย 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากกองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ที่ทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามในการวิจัย	7
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	7
ขอบเขตการวิจัย	8
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	10
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	12
ตอนที่ 1 แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต.....	13
ตอนที่ 2 แนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน	20
ตอนที่ 3 แนวคิดการศึกษาตามอัธยาศัย.....	28
ตอนที่ 4 แนวคิดอาสาสมัคร.....	44
ตอนที่ 5 อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัย.....	60
5.1 ครูภูมิปัญญาไทย.....	61
5.2 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน.....	67
5.3 หมอдинอาสา.....	72
5.4 อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย...	76
5.5 อาสาสมัครเพื่อสังคม.....	82

	หน้า
5.6 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัย.....	83
5.6.1 แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์.....	83
5.6.2 แนวคิดการพัฒนาตนเอง.....	96
5.6.3 แนวคิดเกี่ยวกับศาสนากับการดำเนินชีวิต.....	110
5.6.4 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง.....	112
ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ.....	115
ตอนที่ 7 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน.....	119
ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	123
8.1 งานวิจัยในประเทศไทย.....	123
8.2 งานวิจัยต่างประเทศ	129
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	130
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	136
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและ สภาพแวดล้อมของอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัย.....	136
ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานของ อาสาศาสตร์ การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการ สัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาศาสตร์.....	137
ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาศาสตร์ การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อร่าง รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศาสตร์การศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ของประชาชน.....	147
ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการปฏิบัติงาน ของอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน.....	147

ขั้นตอนที่ 5	การตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและ เงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการ เรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน.....	148
ขั้นตอนที่ 6	การตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไข ในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยการใช้การประเมินจาก ผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship).....	151
ขั้นตอนที่ 7	ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไข ในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อ การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน	152
ขั้นตอนที่ 8	การนำเสนอข้อเสนอนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงาน ของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน.....	153
บทที่ 4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	154
ตอนที่ 1	ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	154
ตอนที่ 2	ผลการสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ของประชาชน.....	267

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน.....	298
ตอนที่ 4 ผลการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน.....	306
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	313
สรุปผลการวิจัย.....	313
อภิปรายผล.....	322
ข้อเสนอแนะ.....	336
รายการอ้างอิง.....	339
ภาคผนวก.....	373
ภาคผนวก ก รายงานผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือ.....	374
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	375
ภาคผนวก ค แบบสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	378
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	384
ภาคผนวก จ รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม.....	385
ภาคผนวก ฉ ประเด็นในการสนทนากลุ่ม.....	386
ภาคผนวก ช รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบรูปแบบ.....	387
ภาคผนวก ซ แบบตรวจสอบรูปแบบ.....	388
ภาคผนวก ฌ รูปภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	393

ภาคผนวก ญ รูปภาพการจัดสนทนากลุ่ม.....	394
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	395

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	วงจรรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Pfeiffer and Jones	82
2	วงจรรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Juch.....	88
3	วงจรรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb.....	89
4	วงจรรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Jarvis.....	89
5	วงจรรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Exeter.....	92
6	วงจรรพัฒนาตนเองของ Boydell.....	105
7	กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	135
8	(ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	278
9	(ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	281
10	รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย.....	297

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาวะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจและสังคมส่งผลให้คนในสังคมต่างมุ่งปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ผู้ที่มีโอกาสจะมีวิถีการดำเนินชีวิตตามที่ปรารถนา ขณะที่ผู้ขาดโอกาสจะต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้อยู่รอดในสังคมที่มีการแก่งแย่งแข่งขัน อย่างไรก็ตาม แม้จะใช้ความพยายามและความอุตสาหะเพื่อไปให้ถึงการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข แต่ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ไม่สามารถดูแลและช่วยเหลือตัวเองได้ จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือและหยิบยื่นจากสังคมเพื่อให้มีชีวิตในทิศทางที่เหมาะสม ทั้งนี้การช่วยเหลือและพัฒนาสังคมที่ประสบผลสำเร็จนั้น องค์ประกอบที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งคือ อาสาสมัคร ซึ่งเป็นบุคคลที่สมัครใจทำในสิ่งที่ไม่ใช่ภาระงานหรือหน้าที่รับผิดชอบ อุทิศเวลา ความสามารถเพื่อช่วยเหลือบุคคลและชุมชนโดยมิได้รับผลตอบแทนใดๆ (สมพร เทพสิทธิ์า, 2546, ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, 2544; จารุณี แก้วประภา, 2552; Ellis และ Campbell, 1990; Ellis , 2007) อาสาสมัครจึงเป็นบุคคลที่ช่วยสนับสนุน ส่งเสริม กิจกรรมด้านต่างๆ โดยเป็นพลังหนุนเสริมการดำเนินกิจกรรมที่เป็นภารกิจสำคัญขององค์กรและสังคม งานอาสาสมัครจึงเป็นงานที่บุคคลเสียสละเวลาและกำลังของตัวเองเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นโดยปราศจากค่าตอบแทน งานอาสาสมัคร สามารถจะบรรเทาปัญหาของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ ในขณะที่อาสาสมัครจะเกิดความรู้สึกที่ดีที่มีส่วนร่วมในการทำความดีแก่ผู้อื่น (Willman, 2008; Tague, 2008)

มุมมองอาสาสมัครในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นยุคเทคโนโลยีสารสนเทศนั้นมีความแตกต่างจากอาสาสมัครในยุคก่อนซึ่งมักจะเป็นผู้ที่ว่างงานหรือกลุ่มแม่บ้านที่มีเวลาในการเป็นอาสาสมัครมากและพร้อมจะทำงานในระยะเวลายาวนาน จากงานวิจัยด้านค่าใช้จ่ายอาสาสมัครในสหรัฐอเมริกา พบว่า อาสาสมัครในศตวรรษที่ 21 นั้นส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้รับการจ้างงานอยู่แล้ว มีความสามารถที่สูงพร้อมจะแบ่งปัน แต่มีเวลาในการอุทิศที่จำกัด และต้องการผลตอบแทนในด้านความพึงพอใจแบบเห็นผลรวดเร็ว จึงเป็นงานระยะสั้นที่ได้รับผลตอบแทนที่สูง อาจไม่ใช่เงินแต่ในเชิงคุณค่าและคุณภาพมากกว่า (The Grantmaker Forum on Community & National Service, 2003)

ในบรรดาประเทศต่างๆ ที่มีการพัฒนาสังคมไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้งพบว่า มีจำนวนของผู้เข้าร่วมเป็นอาสาสมัครจำนวนมาก (ศุภรัตน์ รัตนมูขัย, 2551) อาทิ ปี พ.ศ. 2551 มีชาวอเมริกันจำนวน 61.8 ล้านคน ใช้เวลารวมทั้งสิ้น 8 พันล้านชั่วโมงในการทำงานอาสาสมัคร (Corporation for National and Community Service, 2009) ปี พ.ศ. 2547 ในประเทศแคนาดา มีอาสาสมัครที่อายุมากกว่า 15 ปีขึ้นไป ร้อยละ 45 ของจำนวนประชากรในวัยดังกล่าว และใช้เวลาในการทำงานอาสาสมัครรวมทั้งสิ้น 2 พันล้านชั่วโมง กล่าวคือ อาสาสมัคร 1 คน ทำงานอาสาสมัครเฉลี่ย 168 ชั่วโมง (Canadian Council on Learning, 2007)

สำหรับประเทศไทย คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ มีมติเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2549 เห็นชอบให้เสนอคณะรัฐมนตรีกำหนดเรื่องการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม เป็น วาระแห่งชาติ และประกาศให้ปี 2550 เป็นปีแห่งการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม ด้วยเห็นว่าการสร้างสานึกความรับผิดชอบและการสร้างความเข้มแข็งของหุ้นส่วนทางสังคมโดยส่งเสริมจิตอาสาผ่านการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคมอย่างเป็นระบบจะเป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพในการจัดระบบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมจากทุกภาคส่วน โดยกำหนดแนวทางการให้ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ของภาคเอกชน ได้ปฏิบัติงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนสังคมและประเทศชาติ โดยไม่ถือเป็นวันลา (ศูนย์ส่งเสริมการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม (ศกอส.), 2553) และในปี พ.ศ. 2552 มีอาสาสมัครที่ปฏิบัติงานกับหน่วยงานราชการจำนวน 3,019,568 คน ปฏิบัติงานกับองค์การเอกชนจำนวน 7,396,349 ปฏิบัติงานกับองค์การระหว่างประเทศ/อาสาสมัครชาวต่างประเทศ รวม 793 คน รวมจำนวนอาสาสมัครทั้งหมด 10,416,710 (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2552)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าอาสาสมัครกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมไทยที่มีความชัดเจน เป็นกลไกสำคัญยิ่งในการยกระดับจิตใจของคนไทยให้มีความเห็นใจและร่วมช่วยเหลือสังคม (สุนิตย์ เจริญฐา และวินัย เมฆไตรภพ, 2548) อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความหลากหลายของอาสาสมัคร แต่ลำพังรัฐบาลและข้าราชการย่อมไม่สามารถที่จะช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนได้อย่างทั่วถึง ไม่สามารถแก้ไขปัญหาสังคม และพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือและการสนับสนุนของประชาชน โดยเฉพาะอาสาสมัคร ซึ่งเป็นผู้อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ และเสียสละ (สมพร เทพสิทธิ์า, 2546)

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า งานอาสาสมัครเป็นงานที่ทำด้วยความสมัครใจของบุคคล ไม่หวังค่าตอบแทนใดๆ ดังนั้น ผู้ที่เป็นอาสาสมัครจึงมีคุณสมบัติที่คล้ายคลึงกัน คือ (1) ทำงานด้วยความสมัครใจไม่ใช่ด้วยการถูกบังคับหรือเป็นเพราะหน้าที่ (2) ไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงิน หรือสิ่งของมีมูลค่าแทนเงิน (3) มีความรู้พอสมควร ทั้งความรู้ในวิชาการสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไป ความรู้ในหน้าที่ขององค์กรที่อาสาสมัครเข้าไปช่วย และความรู้รอบตัว (4) มีศรัทธาในการทำงานเป็นอาสาสมัคร (5) มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม วางตัวดี มีความอดทนและตั้งใจจริง (6) มีสุขภาพทั้งทางกายและสุขภาพจิตดีพอสมควร (7) รู้จักหลักมนุษยสัมพันธ์ สามารถประสานงานและร่วมมือกับบรรดาผู้ร่วมงานได้เป็นอย่างดี (8) มีความเคารพ และปฏิบัติตามระเบียบข้อปฏิบัติ (9) ต้องมีความเสียสละเพื่องาน และเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม (ศศิพัฒนา ยอดเพชร, 2534; ศูนย์ส่งเสริมการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม, 2553) นอกจากนี้ ผู้เป็นอาสาสมัครยังมีวิถีคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับงานที่ทำ กล่าวคือ ยึดมั่นในอุดมการณ์มีสำนึกถึงความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนเองและสังคม ยึดถือจารีตประเพณีโดยมุ่งทำความดีและอุทิศตนเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น นอกจากนี้อาสาสมัครยังมีค่านิยมที่อยู่ภายในความรู้สึกนึกคิดของคนๆ นั้น เป็นค่านิยมที่ได้รับการพัฒนา มาจากการหล่อหลอมของครอบครัว จากสถาบันการศึกษา จากหลักธรรมคำสอนในศาสนา จาก การเฝ้าสังเกตและตั้งคำถามกับความเป็นไปในสังคม หรือการได้อ่านประวัติชีวิตของนักพัฒนา หรือบุคคลที่เป็นแบบอย่างในใจ (สกุณา บัณฑุรัตน์ สุภาวดี อินุพัฒน์ และอภิรัฐ คำวัง, 2550)

จากคุณสมบัติและวิถีคิดดังกล่าวของอาสาสมัครจะส่งผลอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ทั้งการแก้ปัญหาและพัฒนา ดังนั้น พลังของอาสาสมัครจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาสังคมแทบทุกด้าน รวมถึงการพัฒนาด้านการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนซึ่งเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการจัดมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน มีความยืดหยุ่น ตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียนได้หลากหลาย สำหรับบุคคลทุกช่วงวัย (ทวิป อภิสิทธิ์, 2554; UNESCO, 1997) และการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นการศึกษาที่ไม่มีโครงสร้าง เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตผู้เรียน และเกิดขึ้นในบริบทใดก็ได้ (สำนักงาน กศน., 2551; Coombs and Ahmed, 1974; Smith, 1997) กลุ่มเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีจำนวนมากและหลากหลาย

แม้ในขณะนี้จะมีหน่วยงานรับผิดชอบในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย แต่จำเป็นต้องมีอาสาสมัครร่วมปฏิบัติงานเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งในการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย นั่นคือ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบ

โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างไรก็ตาม การแบ่งประเภทอาชีวศึกษาในประเทศไทย มิได้ระบุถึงอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยตรง แต่เมื่อพิจารณาจากหน้าที่ ความรับผิดชอบของอาชีวศึกษารายกลุ่ม พบว่า ภารกิจของอาชีวศึกษาเหล่านี้จะเป็นการเผยแพร่ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งจัดอบรมในเรื่องที่มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์การแบ่งประเภทอาชีวศึกษาในประเทศไทยของ สมพร เทพสิทธิ์า(2546) เป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภทของอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งแบ่งอาชีวศึกษาออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ อาชีวศึกษาประเภทสังคมสงเคราะห์ที่ผู้ประสบปัญหา อาชีวศึกษาประเภทแก้ไขปัญหามลพิษ อาชีวศึกษาประเภทสังคม อาชีวศึกษาประเภทพัฒนาองค์การ และอาชีวศึกษาประเภทส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ซึ่งภายหลังจากพิจารณาขอบข่ายการปฏิบัติงานและภาระหน้าที่ของอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้วิจัยได้จำแนกอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยออกเป็น 4 ประเภท โดยไม่รวมถึงอาชีวศึกษาประเภทพัฒนาองค์การเนื่องจากเป็นอาชีวศึกษาที่เน้นในเรื่องของการเป็นคณะกรรมการภายในองค์การหรือหน่วยงานมากกว่าการปฏิบัติงานการศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้น ประเภทอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผู้วิจัยศึกษา ได้แก่ อาชีวศึกษาประเภทสังคมสงเคราะห์ที่ผู้ประสบปัญหา อาชีวศึกษาประเภทแก้ไขปัญหามลพิษ อาชีวศึกษาประเภทสังคม และอาชีวศึกษาประเภทส่งเสริมความมั่นคงของชาติ

สำหรับรายละเอียดของประเภทอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผู้วิจัยศึกษา มีดังนี้

(1) อาชีวศึกษาประเภทสังคมสงเคราะห์ที่ผู้ประสบปัญหา ได้แก่ อาชีวศึกษาสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) มีหน้าที่เผยแพร่ ข้อมูลความรู้ด้านสาธารณสุขให้แก่ประชาชน (อมร นนทสูต, 2539)

(2) อาชีวศึกษาประเภทแก้ไขปัญหามลพิษ ได้แก่ อาชีวศึกษาส่งเสริมการศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทำหน้าที่เสนอความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชน รวมทั้งส่งเสริม สนับสนุน และร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) และหมอดินอาสาเป็นเกษตรกรที่อาสาเข้ามาทำงานกับเจ้าหน้าที่ในการให้ความรู้และบริการงานพัฒนาที่ดินในพื้นที่ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2552)

(3) อาสาสมัครประเภทสังคม ได้แก่ อาสาสมัครเพื่อสังคมซึ่งเป็นบุคคลที่มีความตั้งใจที่จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมีโอกาสทำงานเป็นอาสาสมัครในโครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ที่จัดขึ้นเองและ/หรือร่วมกับหน่วยงานอื่น

(4) อาสาสมัครประเภทส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ซึ่งเป็นผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับ การเผยแพร่เอกลักษณ์และวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นบุคคลที่เผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยในรูปแบบการจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือหลายรูปแบบรวมกัน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังมีอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มอื่น เช่น ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ซึ่งเป็นราษฎรในหมู่บ้านที่อยู่ติดพื้นที่ป่าที่เข้ารับการอบรมและรับการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจด้านทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และวิธีการอนุรักษ์ รวมทั้งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากวิทยากรของกรมป่าไม้ เพื่อนำไปปฏิบัติและเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับไปยังญาติ พี่น้องในครอบครัว จึงมีลักษณะการปฏิบัติงานเฉพาะพื้นที่ ดังนั้นงานวิจัยเรื่องนี้จึงศึกษาอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทั้ง 5 กลุ่มที่กล่าวมาข้างต้นเนื่องจากการปฏิบัติงานครอบคลุมทั่วประเทศ

ทั้งนี้ ผู้ที่เป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งนับวันก็ยิ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น เกินกว่าที่จะใช้ความรู้ซึ่งสะสมมาตั้งแต่สมัยอยู่ในวัยเรียนมาช่วยได้ เพราะการศึกษาที่บุคคลได้รับเมื่ออยู่ในช่วงวัยเรียนเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลแสวงหาความรู้ แต่ช่วงชีวิตหลังวัยเรียนเป็นช่วงที่ชีวิตที่ยาวนาน การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อชีวิตของบุคคล เพื่อที่จะสามารถก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและอาชีพการงาน ด้านสังคมและวัฒนธรรม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ด้านการเมืองการปกครอง ด้านความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต ด้านโครงสร้างประชากร การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเตรียมประชาชนให้มีความพร้อมที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างเหมาะสมและสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549)

การปฏิบัติงานที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆ ให้แก่ประชาชนจึงเป็นลักษณะที่โดดเด่นของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย นอกเหนือจากการอุทิศเวลาในการปฏิบัติงานโดยมิได้เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย แม้อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยบางคนจะไม่มีความรู้พื้นฐานในวิธีการสอนและเนื้อหาความรู้ที่ต้องถ่ายทอดมาก่อน แต่ด้วยความปรารถนาที่จะช่วยเหลือและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น จึงพยายามพัฒนาตนเอง ศึกษาหาความรู้ และฝึกฝนเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้ประชาชนผู้รับบริการนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต สำหรับผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญแล้วก็ยังขวนขวาย หาความรู้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกัน เพื่อประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ของตนเองและนำไปถ่ายทอดให้แก่กลุ่มเป้าหมายทางการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอันจะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้การพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพจะส่งผลไปถึงการพัฒนาทุกอย่างไปพร้อมกัน เพราะเมื่อบุคคลได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพแล้วก็จะสามารถทำงานในหน้าที่ของตนเองให้เกิดผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูงสุดด้วย (สุภาวดี กองแก้ว, 2544) ซึ่งผู้ที่พัฒนาตนเองจะรับผิดชอบในการเลือกสิ่งๆ ที่ตนเองต้องการเรียน กำหนดเวลาและวิธีเรียนรู้ จึงเป็นการเรียนรู้ที่มาจากความต้องการของตนเอง (Megginson and Pedler, 1992) ดังที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยปฏิบัติอยู่เสมอ เช่น ครูคำอ้าย เดชดวงตา ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ด้านศิลปกรรม-การแกะสลักไม้ ที่หาโอกาสศึกษา เรียนรู้ นอกหลักสูตรเพิ่มเติมอีกหลายอย่างเพื่อพัฒนาความคิดให้ก้าวหน้า แล้วนำมาปรับปรุงสร้างผลงานแกะสลักของตนเอง (มานพ ถนอมศรี, 2546) ครูยงยุทธ ตริณชุกร ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านการแพทย์แผนไทย ที่เรียนรู้กับหมอพื้นบ้านและครูอาจารย์หลายคนทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ รวมทั้งศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้อื่น รวมทั้งช่วยเหลือชาวบ้านที่เจ็บป่วย (ทวีป อภิสสิทธิ์, 2546) นายโกศล หมายทอง หมอдинอาสา จังหวัดสุรินทร์ เกษตรกรผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการทำกรเกษตรกรรมที่ยังพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยการเข้ารับการอบรม สัมมนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพหลักและการปฏิบัติหน้าที่หมอดินอาสา (สำนักงานส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชน และสังคม, 2553)

แม้จะมีการศึกษา วิจัยเกี่ยวกับอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย แต่ส่วนใหญ่จะเน้นในประเด็นการส่งเสริมและสนับสนุนปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและปัจจัยภายนอกเป็นสำคัญ เช่น ทักษะและความสามารถในการทำงาน ความสำเร็จของการปฏิบัติงาน การพัฒนาการปฏิบัติงาน ความร่วมมือจากผู้นำและประชาชน

การเข้าถึงชุมชน นโยบายในการปฏิบัติงาน การติดตามการดำเนินงาน สื่อและอุปกรณ์จำเป็นในการปฏิบัติงาน เป็นต้น (เทวินทร์ รวมสุขนิรันดร์, 2546; โสพล ไกยะสินธุ์, 2546; สุนันท์ โยธานันท์, 2548; นครินทร์ ชมภู, 2549; ธีร์รัฐ ไชยเทพ, 2550 ธวัชชัย กฤตวิธานันต์, 2552; นัจฉภัต มธุรส, 2549; กิตติพงษ์ บัวติก, 2551; ชาตรี จันทรตา, 2552; รุ่งนาวี ภูม, 2552; วิชัย ศรีผา, 2552; กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2553; และ วรณี สุขะ, 2553)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะภายในที่ทำให้บุคคลกลายเป็นอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ความเชื่อพื้นฐาน บุคลิกภาพ เป็นต้น ผลการศึกษา ดังกล่าวจะนำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เพื่อเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้นำรูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไปประยุกต์ใช้ ตลอดจนเป็นการสร้างขวัญ กำลังใจ และแรงจูงใจแก่ประชาชนในการมาเป็นอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพิ่มขึ้น ซึ่งจะประโยชน์ต่อผู้รับบริการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อไป

คำถามในการวิจัย

1. คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนเป็นอย่างไร และประกอบด้วยอะไรบ้าง
2. รูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน
2. เพื่อสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

3. เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน
4. เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ขอบเขตการวิจัย

1. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** งานวิจัยนี้มุ่งคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมุ่งเน้นที่ประเด็นความเชื่อพื้นฐาน บุคลิกภาพ การศึกษา/การเรียนรู้ สภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม และการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อนำไปสร้างการพัฒนา รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน อันจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมอเดินอาสา อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) และอาสาสมัครเพื่อสังคม

ทั้งนี้ ประเทศไทยยังมีอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มอื่นๆ แต่จะปฏิบัติงานเฉพาะพื้นที่ มิได้ครอบคลุมทั่วประเทศเช่นเดียวกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทั้ง 5 กลุ่มที่กล่าวมาข้างต้น เช่น ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ซึ่งเป็นราษฎรในหมู่บ้านที่อยู่ชิดพื้นที่ป่า ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตห้ามล่าสัตว์ป่า เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และป่าสงวนแห่งชาติ รวมทั้งราษฎรในหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ชิดพื้นที่ป่า

ที่เข้ารับการอบรมและรับการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจด้านทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่า และวิธีการอนุรักษ์ รวมทั้งผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากวิทยากรของกรมป่าไม้ เพื่อนำไปปฏิบัติและเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับไปยังญาติ พี่น้องในครอบครัว

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบ หมายถึง หลักการและกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ตลอดจนองค์ประกอบในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนให้มีประสิทธิภาพ

ปัจจัยในการใช้รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่เป็นต้องมีเพื่อให้การใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนได้ผล

เงื่อนไขในการใช้รูปแบบ หมายถึง ข้อแม้ของการนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไปใช้จริง

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง ผู้ทำหน้าที่ให้บริการงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การให้บริการอาจจะเป็นการเสริมสร้างทักษะหรือคุณภาพของอาชีพ หรือการให้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่บุคคลอื่น ซึ่งในงานวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยศึกษาครูภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมอเดินอาสา อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) และอาสาสมัครเพื่อสังคม

ครูภูมิปัญญาไทย หมายถึง บุคคลที่มีความรอบรู้และมีทักษะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในระดับชำนาญการหรือเชี่ยวชาญในการใช้ความรู้ของตนเองเพื่อเผยแพร่และถ่ายทอดในรูปแบบการจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบรวมกัน โดยจะได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมายถึง ประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ให้เข้ารับการอบรมเพิ่มความรู้ทางด้านสาธารณสุข เพื่อเป็นผู้นำหรือแกนนำในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

หมอเดินอาสา หมายถึง เกษตรกรที่อาสาเข้ามาร่วมทำงานกับเจ้าหน้าที่ ในการให้ความรู้และบริหารงานพัฒนาที่ดินในพื้นที่

อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถและสมัครใจทำงานเพื่อสังคมในด้านการศึกษา โดยไม่รับค่าตอบแทนในหมวดเงินเดือนและได้รับการฝึกอบรมก่อนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครเพื่อสังคม หมายถึง อาสาสมัครเพื่อสังคมซึ่งเป็นบุคคลที่มีความตั้งใจที่จะทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมีโอกาสทำงานเป็นอาสาสมัครในโครงการพัฒนาสังคมต่างๆ ที่จัดขึ้นเองและ/หรือร่วมกับหน่วยงานอื่น

บุคลิกภาพ หมายถึง ลักษณะเฉพาะของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งแสดงออกทางท่าทาง ความเฉลียวฉลาด ความรู้สึกรักคิด กิริยามารยาท และลักษณะนิสัย โดยแบ่งออกเป็นบุคลิกภาพภายใน ได้แก่ ความเป็นจิตอาสา ความเป็นครู ความใฝ่รู้ ความจริงใจ ความมุ่งมั่น ความกระตือรือร้น ความเสียสละ และความศรัทธา บุคลิกภาพภายนอก ได้แก่ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูดของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพแวดล้อม หมายถึง ธรรมชาติ บุคคลใกล้ชิด สังคม และวัฒนธรรมที่อยู่รอบตัวอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน เนื้อหาสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนหรือในสถานการณ์เฉพาะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสูงสุด

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติจากประสบการณ์ประจำวันจากสื่อ แหล่งความรู้ และบุคคลเพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งของตนเองครอบครัว ชุมชน และสังคม

การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การรับความรู้ ทักษะ และเจตคติตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อทำให้มีความรู้ ทักษะ ความสามารถของบุคคลดีขึ้น และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ผลจากการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เช่น สำนักงาน

เลขาธิการสภาการศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กรมพัฒนาที่ดิน สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น

2. รูปแบบและข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่น่าเสนอสามารถกำหนดเป็นยุทธศาสตร์หรือแนวทางการพัฒนาบุคลากรในองค์กรหรือหน่วยงาน และชุมชน ให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในการนำไปศึกษาหรือทำวิจัยและพัฒนาในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มอื่นๆ นอกเหนือจากในงานวิจัยนี้ เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกกลุ่มให้มีประสิทธิภาพต่อไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานและแนวทางในการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยแบ่งเนื้อหาเป็น 12 ตอน ดังนี้

- ตอนที่ 1 แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- ตอนที่ 2 แนวคิดการศึกษจากระบบโรงเรียน
- ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัย
- ตอนที่ 4 แนวคิดอาสาสมัคร
- ตอนที่ 5 อาสาสมัครการศึกษจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 5.1 คุรุภูมิปัญญาไทย
 - 5.2 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
 - 5.3 หมอдинอาสา
 - 5.4 อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษจากระบบแล การศึกษาตามอัธยาศัย
 - 5.5 อาสาสมัครเพื่อสังคม
 - 5.6 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครการศึกษจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
 - 5.6.1 แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์
 - 5.6.2 แนวคิดการพัฒนาตนเอง
 - 5.6.3 แนวคิดเกี่ยวกับศาสนากับการดำเนินชีวิต
 - 5.6.4 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- ตอนที่ 6 แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ
- ตอนที่ 7 แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน
- ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยในประเทศไทย
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

สำหรับรายละเอียดแต่ละตอน มีดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

1.1 ความหมาย

นักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้หลายท่าน ซึ่งแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด แต่ไม่แตกต่างกันในสาระหลัก โดยในประเทศไทย รุ่ง แก้วแดง (2543) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึง การเรียนรู้ที่รวมถึงการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้เรียน คือ ผู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ตั้งแต่เกิดจนตาย เรียนรู้ได้ทั้งชีวิต ครอบคลุมถึงคนที่ศึกษาด้วยตนเอง คนในวัยทำงาน ผู้สูงอายุ ฯลฯ เช่นเดียวกับ สุนทร สุพันธ์ชัย (2547) ที่อธิบายความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า หมายถึง การรับรู้ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ตั้งแต่เกิดจนตาย ทั้งได้จากโรงเรียนและนอกโรงเรียน โดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ มีการจัดและไม่มีการจัด ทั้งมีการวางแผนและไม่มีการวางแผน สำหรับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) อธิบายการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคล ตั้งแต่เกิดจนตายซึ่งประกอบด้วยการเรียนรู้ในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย

สำหรับในต่างประเทศมีผู้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้เช่นเดียวกัน ดังที่ Peterson (1979) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลตลอดช่วงชีวิต ซึ่งมาจากกระบวนการพัฒนาสติปัญญา ซึ่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะการศึกษาของผู้ใหญ่แต่เป็นการศึกษาสำหรับทุกๆ ช่วงของชีวิตตั้งแต่แรกเกิด ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา จนไปถึงผู้สูงอายุ เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดจนตาย เช่นเดียวกับ Bund-Länder Commission for Educational Planning and Research Promotion Secretariat, Republic of Germany (2004) ที่นิยามความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นการเรียนรู้ทุกรูปแบบทั้งการเรียนรู้ในระบบ การเรียนนอกระบบ หรือการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยเกิดขึ้นในสถานที่แตกต่างกัน และเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็กตอนต้นจนถึงวัยเกษียณ ขณะเดียวกัน The Agency for Adult Education, the Republic of Croatia (2008) ได้อธิบายความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตในลักษณะที่คล้ายคลึงกันว่า เป็นความคิดที่มีระบบแบบแผนของการเรียนรู้ในทุกขั้นตอนของชีวิตตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยชรา ครอบคลุมทั้งการเรียนรู้ในระบบ การเรียนนอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Kamble and Sidhaye (2010) ที่อธิบายความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้อยู่ในวัยเด็กหรือในชั้นเรียน แต่เกิดขึ้นตลอดชีวิตและในช่วงของสถานการณ์ต่างๆ ไม่สามารถแบ่งออกเป็นสถานที่ เวลาที่จะได้รับความรู้ และการประยุกต์ใช้ได้ ซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับ Brien (2009) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอด

ชีวิตเป็นการทำให้จิตใจและร่างกายเชื่อมต่อกัน ผ่านการใฝ่หาความรู้และประสบการณ์ โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของอายุ

นอกจากนี้ ยังมีการอธิบายความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งเน้นบทบาทในการดำเนินชีวิตของบุคคล ดังที่ Longworth, Norman, and Keith (1996) การเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ผ่านกระบวนการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องที่กระตุ้นและเสริมพลังบุคคลให้ได้รับความรู้ ค่านิยม ทักษะ และความเข้าใจ โดยพวกเขาผ่านช่วงชีวิตและใช้สิ่งเหล่านี้ด้วยความมั่นใจ สร้างสรรค์ และเฟลิดเฟลิน ในทุกบทบาท ทุกสถานการณ์ และทุกสภาพแวดล้อม เช่นเดียวกับ Europa (2003) อธิบายความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดที่ดำเนินการผ่านชีวิต โดยมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงความรู้ ทักษะ และความสามารถที่สัมพันธ์กับมุมมองภายในบุคคล สังคมและ/หรือการจ้างงาน คล้ายคลึงกับ European Society of Association Executives (2007) ที่อธิบายความหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตว่า หมายถึงกิจกรรมการเรียนรู้ทุกอย่างที่ดำเนินการโดยผ่านการดำรงชีวิต พร้อมด้วยเป้าหมายเพื่อปรับปรุงความรู้ ทักษะ และความสามารถในตัวบุคคล สังคม และ/หรือหน้าที่การงานที่เชื่อมโยงกับมุมมอง

การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงหมายถึง การเรียนรู้ที่รวมถึงการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบ โรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการรับความรู้ ทักษะ และเจตคติตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อให้มีความรู้ ทักษะ ความสามารถของบุคคลดีขึ้น และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต โดยสามารถเกิดขึ้นในสถานที่แตกต่างกัน

1.2 หลักการและความสำคัญของเรียนรู้ตลอดชีวิต

หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) มีดังนี้

- (1) สร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีวัฒนธรรมการเรียนรู้
- (2) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดขึ้นและมีความต่อเนื่องตลอดเวลา ตลอดช่วงอายุของผู้เรียน
- (3) ทุกคนมีสิทธิและความเสมอภาคในการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- (4) ผู้เรียนและการเรียนรู้มีความสำคัญและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่มีความสุข
- (5) ผู้เรียนมีโอกาสและมีทางเลือกในการเรียนรู้ด้วยรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่

หลากหลาย มีคุณภาพและยืดหยุ่นตามความต้องการของผู้เรียน

- (6) การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ในทุกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
- (7) ทุกแห่งในสังคมคือแหล่งการเรียนรู้ของคนทุกคน
- (8) ทุกฝ่ายในสังคมต้องร่วมรับผิดชอบในการจัดการศึกษาและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ปวงชน
- (9) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการบูรณาการการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าด้วยกัน
- (10) คุณภาพของการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้เรียน และผู้ที่เกี่ยวข้อง

การเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังที่มีผู้กล่าวไว้ดังนี้
 สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า เหตุผลและความจำเป็นของการเรียนรู้ตลอดชีวิตต่อสังคมไทยไว้ดังนี้

- (1) ความเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในภาพรวม เนื่องจากทุกภูมิภาคของโลกมีความเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ อย่างรวดเร็วทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและวัฒนธรรม วิทยาการและเทคโนโลยีและโครงสร้างประชากร สิ่งเหล่านี้ต่างมีผลกระทบต่อสังคมไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่หยุดนิ่งและนับวันจะซับซ้อนมากขึ้น จึงเป็นความจำเป็นที่ประชาชนไทยทุกคน ทุกกลุ่มอายุจะต้องได้รับความรู้ข้อมูลข่าวสารอยู่เสมอเพื่อที่จะรู้ให้เท่าทัน สามารถปรับตัว ดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมท่ามกลางสภาพความเปลี่ยนแปลง
- (2) ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจอาชีพการงาน ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศเกษตรกรรม แต่ก็มีแรงงานบางส่วนที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรม นอกจากนั้น ยังมีการทำธุรกิจการค้ากับประเทศต่างๆ เมื่อเศรษฐกิจของโลกมีการเปลี่ยนแปลงก็ย่อมมีผลกระทบมาถึงประเทศไทยในลักษณะต่างๆ เช่น การนำเทคโนโลยีมาใช้แทนแรงงานคน ตลาดแรงงานต้องการผู้ที่มีความรู้มีทักษะเฉพาะทางมากขึ้น คนงานบางส่วนต้องออกจากงาน มีการแข่งขันในการประกอบอาชีพสูง สถานประกอบการจำนวนมากต้องปิดลงอย่างกะทันหัน การจำหน่ายผลผลิตทางเกษตรกรรมก็มีการแข่งขันกันสูงมากขึ้น โดยเหตุนี้ประชาชนที่ประกอบอาชีพการงานจึงต้องพัฒนาความรู้ ทักษะอยู่เสมอ เพื่อให้สามารถพัฒนาอาชีพและปรับเปลี่ยนการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์
- (3) ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม สังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ข้อมูลข่าวสาร สื่อต่างๆ ได้เผยแพร่ตัวอย่างของสังคมและวัฒนธรรมจากประเทศอื่นมาสู่ประเทศไทยอย่างรวดเร็ว ความเป็นอยู่เปลี่ยนจากการพึ่งพาอาศัยกันเป็นแบบการพึ่งพาตนเอง มี

การแข่งขันเอาต์เอาเปรียบกันมากขึ้น ทำให้มีผู้ด้อยโอกาสในสังคมมากขึ้น มีปัญหาทางสังคม และวัฒนธรรมเกิดขึ้นมากมาย อีกทั้งสภาพปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา บุคคลทุกเพศ ทุกวัยจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้อยู่เสมอ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาได้ เผชิญปัญหา และหาทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม สามารถอยู่ในสังคมที่มีการแข่งขันได้ สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นในทุกสถานการณ์ได้

(4) ความเปลี่ยนแปลงด้านการเมือง การปกครอง ประเทศไทยมีการปกครองในระบอบ ประชาธิปไตย ซึ่งเน้นสิทธิเสรีภาพของประชาชนในด้านต่างๆ สำหรับด้านการศึกษา ประชาชนมี สิทธิในการได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมกัน จึงมีความจำเป็นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องจัด การศึกษาอย่างกว้างขวางต่อเนื่อง ให้บุคคลได้รับโอกาสอย่างเสมอภาค นอกจากนั้น ในระบอบ ประชาธิปไตยยังเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครอง การบริหารและการพัฒนาชุมชน และสังคมของตน ประชาชนจะมีส่วนร่วมในเรื่องดังกล่าวได้ดีจะต้องมีข้อมูลข่าวสาร มีความรู้

(5) ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี วิทยาการและเทคโนโลยีได้รับการ พัฒนาให้มีความก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง การติดต่อสื่อสาร การคมนาคม การรับข้อมูลข่าวสาร เป็นไปอย่างรวดเร็วด้วยระบบสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย ประชาชนในโลกสามารถติดต่อกันได้เสมือน โลกไร้พรมแดน จึงทำให้ประชาชนของประเทศต่างๆ ในโลกต้องรับรู้ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยปริยาย และจำเป็นจะต้องเรียนรู้ ติดตามให้ทัน มิฉะนั้นก็จะไม่สามารถสื่อสารกับประชาคม โลกหรือรับความรู้ ข้อมูลข่าวสารจากแหล่งต่างๆ ได้

(6) ความเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างประชากร ประชากรของประเทศไทยมีอายุยืนยาว ขึ้น ทำให้มีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับจำนวนเด็กแรกเกิด กลุ่มประชากรส่วนใหญ่ ของประเทศจึงมิใช่ประชากรวัยเด็กถึงวัยรุ่นเช่นแต่ก่อน แต่กลับเป็นวัยทำงานเรื่อยมาจนถึงวัย สูงอายุซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ประชากรเหล่านี้ยังจำเป็นต้องดำเนินชีวิต ต้องประกอบอาชีพ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดการศึกษาให้แก่บุคคลเหล่านี้ เพื่อให้สามารถ พัฒนาอาชีพ ประกอบอาชีพมีรายได้ สามารถปรับปรุงความเป็นอยู่ พัฒนาคุณภาพชีวิตให้ เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงชีวิต

(7) ข้อจำกัดของระบบการศึกษาเดิม ระบบการศึกษาที่ผ่านมายังมีข้อจำกัดหลาย ประการ ทำให้ประชาชนได้รับโอกาสการเรียนรู้ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะผู้ยากจน ผู้อยู่ในชนบท ยังเป็นผู้ด้อยโอกาส การศึกษาเพียงระดับประถมศึกษายังไม่สามารถช่วยให้มีอาชีพที่เหมาะสม มี คุณภาพชีวิตที่ดีหรือมีรายได้ที่เพียงพอ จึงยังคงเป็นผู้ด้อยโอกาสอยู่ต่อไป และถูกเอาเปรียบ ในสังคม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องปรับระบบการศึกษา เพื่อที่จะเอื้อโอกาสให้แก่ผู้ยากจน ผู้ด้อยโอกาส

ซึ่งยังมีอยู่เป็นจำนวนมากในสังคมไทยแม้จะพ้นวัยเรียนแล้ว ประกอบอาชีพแล้ว สูงอายุแล้ว ให้ได้มีโอกาสเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อจะปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมั่นคงขึ้น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2549) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับทุกคน สามารถกระทำได้ทุกช่วงเวลาของชีวิตและกระทำได้ทุกสถานที่ ตั้งแต่เกิดจนตาย เพราะครอบคลุมการศึกษาทุกประเภท ทุกระดับ มีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา มีวิธีการเรียนรู้ที่ผสมกลมกลืนไปกับการดำเนินชีวิต และมีเนื้อหาสาระสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิต ทุกคนมีอิสระในการเลือกสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้และเลือกวิธีเรียนที่เหมาะสมกับความสามารถของตน เพื่อที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนเต็มศักยภาพ มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งทักษะในการแสวงหาความรู้หรือมีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ต่อไป

Hasan (1996) กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตดังนี้

(1) ความสำคัญกับความรู้ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ดังจะเห็นได้จากที่ประเทศอุตสาหกรรมต่างๆ เติบโตและพัฒนาขึ้นได้เนื่องจากการมีความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และความคิดในสังคมแห่งความรู้ ข้อมูลและความคิด ไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่ที่บรรลุนิติภาวะแล้ว วัยหนุ่มสาว หรือแม้แต่เด็กๆ ทุกคนต่างเป็นส่วนหนึ่งของสังคมทั้งสิ้น และหากประเทศใดไม่ได้ส่งเสริมให้มีสังคมแห่งการเรียนรู้ ประชาชนในประเทศนั้นก็เสียเปรียบและถูกทิ้งให้ล้าหลัง

(2) การให้ความสำคัญกับรากฐานการศึกษาและการเรียนรู้ต่อเนื่องในสังคมแห่งการเรียนรู้ซึ่งมีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในส่วนของความสำคัญของรากฐานการศึกษา พบว่า มีหลักฐานชี้ชัดว่าผู้ที่ประสบความสำเร็จในการศึกษาในช่วงวัยเด็กและวัยหนุ่มสาวจะมีศักยภาพและแรงจูงใจที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สำหรับในส่วนของ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง จากมโนทัศน์เดิมที่มองว่าการศึกษามีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุด ทำให้กลุ่มคนบางกลุ่มซึ่งพลาดโอกาสในการศึกษาซึ่งอาจเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันของรายได้ โดยอาจไม่มีโอกาสเข้าเรียนตั้งแต่เริ่มแรก หรืออาจจำเป็นต้องหยุดเรียนในระยะเวลาต่อมาหลังจากเข้าเรียนไปแล้วระยะหนึ่ง เกิดความรู้สึกแปลกแยกจากสังคม ซึ่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะช่วยให้กลุ่มคนเหล่านี้มีโอกาสในการเรียนรู้อีกครั้งหนึ่ง

(3) ความสำคัญที่ต้องส่งเสริมให้สังคมมีศักยภาพยิ่งขึ้น แม้ว่าจะไม่มีหลักฐานที่เป็น

รูปธรรมชัดเจน แต่เป็นที่เชื่อกันอย่างกว้างขวางว่าเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและ
 นับวันก็จะรวดเร็วยิ่งขึ้นโดยไม่มีแนวโน้มว่าจะลดลงแต่อย่างใด จึงมีความจำเป็นจะต้องพัฒนา
 ทักษะและความรู้เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น รวมทั้งเพื่อสร้างความยืดหยุ่นให้มนุษย์ให้
 สามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงได้ รวมทั้งรักษาคุณภาพและความเป็นหนึ่งเดียวทาง
 วัฒนธรรม

(4) ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ตลอดชีวิตกับปรากฏการณ์ความมีอายุยืนของมนุษย์
 ช่วงชีวิตของมนุษย์ได้ถูกแบ่งออกไปแตกต่างจากที่เคยเป็น กล่าวคือ มีการยืดระยะเวลาการศึกษา
 ในช่วงต้นของชีวิตออกไป รวมทั้งช่วงชีวิตหลังจากเกษียณอายุก็ขยายออกไป ในขณะที่ชีวิตวัย
 ทำงานซึ่งอยู่ระหว่างวัยเรียนและวัยเกษียณต้องรับภาระหนักอึ้งทางเศรษฐกิจ จึงต้องมีการ
 ผสมผสานการทำงานกับการเรียนรู้เข้าด้วยกันเพื่อให้สามารถเพิ่มพูนศักยภาพในการทำงานทำให้
 ไม่ถูกออกจากงานก่อนเวลา

Nordstrom (2011) กล่าวถึงความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิตไว้ดังนี้

- (1) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเติมเต็มชีวิตให้สมบูรณ์
- (2) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้เกิดเพื่อนใหม่และสัมพันธ์ภาพที่มีคุณค่า
- (3) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสังคม
- (4) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้บุคคลค้นพบความหมายของชีวิต
- (5) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลง
- (6) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้โลกน่าอยู่ยิ่งขึ้น
- (7) การเรียนรู้ตลอดชีวิตเพิ่มพูนสติปัญญาของบุคคล
- (8) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้เกิดความกระหายใคร่รู้
- (9) การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้บุคคลเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- (10) การเรียนรู้ตลอดชีวิตพัฒนาความสามารถของบุคคลอย่างเป็นธรรมชาติ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่าการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีหลักการสำคัญคือ ผู้เรียนต้องมี
 โอกาสเรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต โดยเป็นการบูรณาการการศึกษาในระบบโรงเรียน
 การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าด้วยกัน ทั้งนี้การเรียนรู้ตลอดชีวิตมี

ความสำคัญกับทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลายด้าน ประชาชนจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต

1.3 ลักษณะและวิธีการสร้างนิสัยการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

ลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตมีดังนี้ (Kiley and Cannon, 2000)

- (1) วางแผนการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- (2) ประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- (3) มีความกระตือรือร้น
- (4) เรียนรู้ทั้งสภาพแวดล้อมแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
- (5) บูรณาการความรู้จากสาขาวิชาที่แตกต่างกัน
- (6) ใช้ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่แตกต่างในสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน

สำหรับวิธีการสร้างนิสัยการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตนั้น Kamble and Sidhaye (2010) ได้กล่าวไว้ดังนี้

- (1) มีหนังสือติดตัวอยู่เสมอ โดยไม่ต้องคำนึงถึงระยะเวลาในการอ่าน ใช้เวลาว่างที่มีในการอ่านหนังสือดังกล่าว แม้จะเป็นระยะสั้นๆ ในแต่ละวัน
- (2) เขียนสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ แม้จะเป็นศาสตร์ใหม่ที่ไม่เคยศึกษามาก่อนก็ตาม
- (3) แสวงหาเพื่อนทางปัญญา โดยใช้เวลาพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้คนที่รู้จัก ขบคิดอยู่เสมอ ไม่ใช่แค่ผู้ที่ฉลาดเท่านั้น แต่ต้องเป็นผู้ที่ชอบการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ด้วย
- (4) คิดอย่างมีทิศทาง คิดโดยผ่านความคิดเห็นของตัวเองแล้วจดบันทึกและไตร่ตรองประเด็นที่ได้เรียนรู้
- (5) ลงมือปฏิบัติ หากความรู้ที่ได้รับจากการเรียนรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ควรลงมือปฏิบัติในทันที
- (6) ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น โดยเป็นพี่เลี้ยงหรืออภิปรายความคิดเห็นกับผู้อื่น
- (7) พร้อมรับข้อมูลใหม่อยู่เสมอ
- (8) เรียนรู้เป็นกลุ่ม เข้าร่วมองค์กรที่สอนทักษะต่างๆ การประชุมเชิงปฏิบัติการและการเรียนรู้เป็นกลุ่มทำให้นักเรียนรู้อย่างมีความสุขและมีประสบการณ์ทางสังคม
- (9) ละทิ้งสมมติฐาน พยายามค้นหาข้อมูลที่ได้แย้งโลกทัศน์ของตัวเอง
- (10) ประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเรียนรู้
- (11) เริ่มต้นโครงการ ลงมือทำในสิ่งที่ไม่รู้ เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ วาดรูป เป็นต้น

- (12) ทำตามความรู้สึกรู้สึกของตนเอง ทำให้การเรียนรู้สนุกมากยิ่งขึ้น
- (13) ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ โดยใช้เวลาช่วงเช้า 15 นาที เพื่อการเรียนรู้
- (14) เรียนรู้ข้อมูลที่สามารถนำไปใช้ได้
- (15) ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตอนที่ 2 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2.1 ความหมาย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2545) มาตรา 15 วงเล็บ 2 ระบุว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่มซึ่งพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2551) ก็ได้อธิบายความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในมาตรา 4 วรรค 1 ว่า การศึกษานอกระบบ หมายความว่า กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการ และวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียนหรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้น และมีวิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับผลการเรียนรู้ เช่นเดียวกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ที่ให้นิยามคำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยมีความมุ่งหมายที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถของคนให้เป็นพลังในการพัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ จึงมีการออกแบบหลักสูตร วิธีการเรียนการสอน การวัดผล ประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย วิธีการจัดการศึกษาที่ยืดหยุ่น ปรับให้เหมาะสมกับสภาพของผู้เรียน และยังคงสอดคล้องกับ อุ่นตา นพคุณ (2546) ที่กล่าวว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมหรือโปรแกรมที่สถาบันต่างๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนา และมีความมุ่งหมายที่จะจัดกิจกรรมทางการศึกษาให้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดได้ว่าเป็นใคร ผู้เรียนหรือผู้รับบริการเองมีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้และรับประสบการณ์ต่างๆ เพื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง หรือการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มและในชุมชน กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชากรทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคล

กลุ่มบุคคล หรือชุมชน มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดี โดยใช้ระยะเวลาสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน สามารถแก้ปัญหาของกลุ่มและชุมชนได้

นอกจากนี้ อาชัญญา รัตนอุบล (2542) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกิจกรรมทางการศึกษา และประมวลประสบการณ์ความรู้ใดๆ ก็ตามที่ได้จัดขึ้นโดยบุคคล หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยมุ่งจัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษานอกระบบโรงเรียนภาคปกติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ของบุคคลต่างๆ ในสังคม โดยยึดหลักการที่ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นๆ จะสนองตอบต่อความต้องการ ความสนใจและประยุกต์ใช้แก้ปัญหาให้แก่บุคคลนั้นๆ เช่นเดียวกับ สุมาลี สังข์ศรี (2545) ที่อธิบายความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกิจกรรมทางการศึกษาทุกรูปแบบที่จัดให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งอาจเป็นเด็กก่อนวัยเรียน เด็กในวัยเรียน ซึ่งได้ศึกษาในโรงเรียนระดับหนึ่งแต่ไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ หรืออาจเป็นผู้ใหญ่วัยทำงาน หรือผู้สูงอายุซึ่งพลาดโอกาสศึกษาเล่าเรียนเมื่ออยู่ในวัยเรียนด้วยสาเหตุต่างๆ การศึกษาดังกล่าวนี้จัดให้ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐานการศึกษา อาชีพ ประสบการณ์ หรือความสนใจ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ UNESCO (1997) ซึ่งนิยามการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นกิจกรรมทางการศึกษาใดๆ ก็ตามที่ได้จัดขึ้นโดยมีลักษณะที่ไม่เหมือนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนเกิดขึ้นทั้งในและนอกสถานการศึกษาสำหรับบุคคลทุกช่วงวัย

อุดม เขยแก้ว (2551) เป็นอีกท่านหนึ่งที่ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษามีระบบ แต่เป็นระบบที่อยู่นอกโรงเรียนภาคปกติ เป็นการศึกษามีแบบแผนมีกฎเกณฑ์ มีหลักสูตร และวัตถุประสงค์แน่นอน มีผู้จัด และสามารถบอกได้ว่าเรียนแล้วจะได้อะไร จะรู้อะไร จะจบเมื่อไร จะมีความรู้และทักษะเพิ่มขึ้นได้อย่างไร ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Kleis et al. (1973) ที่ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นโครงการทางการศึกษามีระบบ ซึ่งตามปกติจะเกิดขึ้นนอกโรงเรียน โดยเนื้อหาสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนหรือในสถานการณ์เฉพาะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสูงสุดและทำให้องค์ประกอบอื่นๆ ที่มักพบในโรงเรียนเกิดขึ้นน้อยที่สุด อาทิ การเข้าชั้นเรียน การปฏิบัติตามระเบียบวินัย การเขียนรายงาน เป็นต้น เช่นเดียวกับ รัตนา พุ่มไพศาล (2530) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นการศึกษสำหรับผู้ที่ขาดโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนปกติ เป็นการศึกษที่จัดให้ประชาชนเพื่อจะได้เล่าเรียนสิ่งต่างๆ ตามที่ต้องการเรียน อีกทั้งยังสอดคล้องกับ ทวีป อภิสิทธิ์ (2554) ที่อธิบายความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง การศึกษาที่จัดให้กับบุคคลกลุ่มเป้าหมายอยู่นอกโรงเรียน นอกสถานศึกษาทุกระดับ ทุก

ประเภท รวมถึงที่จัดโดยภาครัฐและเอกชน เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการจัดมากกว่า การศึกษาในระบบโรงเรียน มีความหลากหลาย ยืดหยุ่นตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียนได้หลากหลาย

ขณะเดียวกัน สุนทร สุนันท์ชัย (2547) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าเป็นกิจกรรมทางการศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะดำเนินการเป็นเอกเทศ หรือเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมอื่นๆ โดยมุ่งประสงค์เพื่อให้บริการแก่กลุ่มผู้เรียนที่ระบุได้และมุ่งให้บังเกิดผลการเรียนรู้ที่ระบุได้ ซึ่ง Summer Institute of Linguistics International (1999) ได้อธิบายความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะที่คล้ายคลึงกันว่า เป็นการศึกษาที่ไม่มีโครงสร้าง ไม่ใช่การศึกษาภาคบังคับ และมีการเรียนรู้นอกบริบทของโรงเรียนตามปกติ เช่นเดียวกับที่ Rogers (2004) ให้คำจำกัดความของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าเป็นการศึกษาทุกอย่างที่อยู่นอกระบบปกติ และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการศึกษาได้ อีกทั้ง La Belle (1986) ยังได้อธิบายว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาใดๆ ที่จัดตั้งขึ้นอย่างมีระบบแบบแผนนอกกรอบของระบบปกติ เพื่อจัดให้มีการเรียนรู้ประเภทต่างๆ ที่คัดสรรแล้วไปยังประชากรกลุ่มเป้าหมาย

นอกจากนี้ อัญชลี ธรรมะวิธิกุล รุ่งอรุณ ไสยโสภณ และศรีสว่าง เลี้ยววาริณ (2551) ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าเป็นกระบวนการจัดการศึกษาให้ผู้พลาดโอกาสเรียนจากระบบการศึกษาปกติ หรือผู้ต้องการพัฒนาตนเอง ได้รับการเรียนรู้ โดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียน ซึ่งสมเกียรติ ศรีจักรวาล (2550) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะเดียวกันว่า เป็นกระบวนการทางการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มหรือพัฒนาศักยภาพให้แก่ประชาชน ทั้งในด้านความรู้ ความชำนาญ หรืองานอดิเรกต่างๆ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาอาจได้รับหรือไม่ได้รับเกียรติบัตรก็ได้ ซึ่งเกียรติบัตรนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเปรียบเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อ ยกเว้นการศึกษาสายสามัญของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ที่มีการมอบวุฒิบัตรที่สามารถเปรียบเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นได้

จากนิยามดังกล่าวข้างต้นการศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงหมายถึง กิจกรรมทางการศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน เนื้อหาสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน หรือในสถานการณ์เฉพาะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสูงสุด

การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเป็นกิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน โดยกลุ่มเป้าหมายคือผู้พลาดโอกาส ขาดโอกาส ด้อยโอกาสจากการเรียนระบบการศึกษาปกติ หรือผู้ต้องการพัฒนาตนเองได้รับการเรียนรู้ มีความหลากหลาย ยืดหยุ่นตอบสนองความต้องการการ

เรียนรู้ของผู้เรียนได้หลากหลาย มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ของบุคคลในสังคมโดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และเนื้อหาสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน

2.2 ลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

อุดม เขยกีวงศ์ (2551) กล่าวถึงลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนในประเด็นต่างๆต่อไปนี้

(1) เวลา การศึกษานอกระบบโรงเรียนจัดนอกเวลาของโรงเรียนหรือสถานศึกษาภาคปกติ และเวลาสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมเพื่ออำนวยความสะดวกในแง่ของเวลาสำหรับผู้เรียนและอาจจะใช้น้อยกว่าในโรงเรียนภาคปกติ

(2) สถานที่ การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่มีข้อจำกัดในเรื่องสถานที่เรียน จะจัดที่ไหนก็ได้ แม้แต่สถานศึกษาถ้ากิจกรรมนั้นจัดนอกเวลาของภาคปกติและสถานที่นั้นไม่ได้ใช้ทำประโยชน์อย่างอื่น

(3) หลักสูตรและการสอน กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนต้องไม่มีหลักสูตรเดียวตายตัวและจะต้องยืดหยุ่นตามความเหมาะสม ทั้งในแง่เนื้อหา สาระและวิธีการเรียนการสอน แม้ในกรณีที่เป็นหลักสูตรเดียวกันก็ตาม

(4) ผู้สอน การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่มีการกำหนดพื้นความรู้และคุณวุฒิของผู้สอน ครูจะเป็นใครก็ได้ขอให้มีความรู้และความสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชานั้นๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ได้

(5) ผู้เรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่มีการกำหนดอายุ ใครๆ ก็เรียนได้ ถ้ามีความประสงค์และต้องการจะเรียนไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ อาจจะมีการกำหนดพื้นความรู้ในบางสาขาวิชาถ้าต้องการเรียนในระดับสูงขึ้น

(6) การบริหารและการจัดการ การศึกษานอกระบบต้องไม่มีกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับตายตัว เปลี่ยนแปลงและยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะ มีทัศนคติตามต้องการและเป้าหมายที่วางเอาไว้

สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ได้จำแนกลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้

(1) การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อชดเชยโอกาส เป็นการจัดการศึกษาให้แก่

กลุ่มเป้าหมายที่พลาดโอกาสจากการศึกษาในระบบโรงเรียนให้ได้รับการศึกษาที่มีความเท่าเทียมกัน (เดิมเรียกว่าการศึกษาผู้ใหญ่) ได้แก่ การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่หลักสูตรมีลักษณะเทียบเท่ากับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย (หลักเกณฑ์และวิธีการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544

(2) การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อแก้ไขปัญหาเป็นการใช้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อแก้ปัญหาทั้งในระดับชาติและระดับบุคคล โดยมีกิจกรรมต่างๆ

(2.1) การแก้ไขปัญหาการไม่รู้หนังสือของประชาชน ซึ่งปัจจุบันคาดประมาณว่ามีผู้ไม่รู้หนังสืออยู่ระหว่างร้อยละ 2-7 ของประชากรของประเทศ ซึ่งมีทั้งผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร ห่างไกลและผู้ลืมหนังสือในเมือง

(2.2) การแก้ไขปัญหาความยากจน โดยการจัดหลักสูตรระยะสั้น เพื่อฝึกทักษะอาชีพ รวมทั้งโครงการพัฒนาชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การจัดการความรู้ในชุมชน โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง

(2.3) การแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิต โดยจัดกิจกรรมในรูปแบบหลักสูตรระยะสั้น การฝึกอบรมต่างๆ โดยมุ่งเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาพอนามัย และทักษะชีวิต ตลอดจนการให้ความรู้ทางด้านการเมือง การปกครอง การทำหน้าที่ของพลเมือง

(3) การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ของบุคคล โดยมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบที่หลากหลายทั้งการฝึกอบรม หลักสูตรระยะสั้น e - Learning กลุ่มสนใจ ค่ายวิชาการ เพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้โดยทั่วไป หรือเป็นงานอดิเรก การใช้ชีวิตในวัยเกษียณให้มีความสุข เป็นต้น

Shohel and Howes (2006) อธิบายลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ในประเด็นต่อไปนี้

(1) ให้ความสำคัญกับชุมชน กล่าวคือ

(1.1) สนับสนุนความแน่นแฟ้นและมีมิตรภาพ

(1.2) สร้างช่องทางในการสื่อสารกับชุมชน

(1.3) กำหนดทิศทางไปสู่การวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของความเป็นจริงที่เกี่ยวข้องกับการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ

(1.4) ชี้นำการปฏิบัติไปสู่การทำงานกลุ่มและการวิพากษ์ตนเอง

(1.5) สนับสนุนความเจริญของสังคมและบุคคลภายในกลุ่มปฐมภูมิ

- (1.6) ไม่เลือกปฏิบัติกับบุคคลและลำดับชั้นความต้องการของบุคคลเหล่านั้น
- (2) ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์และมนุษยนิยม
 - (2.1) มีเนื้อหาที่มีประโยชน์และชุมชนเป็นฝ่ายตัดสินใจเอง
 - (2.2) พัฒนาจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ในการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสังคม
 - (2.3) ใช้การมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างสรรค์
 - (2.4) กระตุ้นเกิดการประเมินตนเอง
 - (2.5) ให้ความสำคัญต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของบุคคล
 - (2.6) รักษาความเป็นเอกัตบุคคลโดยคงไว้ซึ่งวัตถุประสงค์ของกลุ่มการเรียนรู้
 - (2.7) กระตุ้นการมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำและมีการแลกเปลี่ยนหน้าที่ความรับผิดชอบ
- (3) ให้ความสำคัญต่อความยืดหยุ่น
 - (3.1) สามารถจัดได้ทุกสถานที่
 - (3.2) มีตารางการดำเนินงานและเวลาการเรียนรู้ที่ไม่จำกัด
 - (3.3) สร้างทรัพยากรการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง
 - (3.4) สร้างแนวคิดและให้นิยามใหม่แก่สถานการณ์ปัจจุบันของผู้มีส่วนร่วม
 - (3.5) หลีกเลียงหลักสูตรที่เคยสร้างมาก่อนแล้ว

Shahnewaz Khan (n.d.) กล่าวถึงลักษณะของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้

- (1) กลุ่มผู้รับบริการส่วนใหญ่ของการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นเด็กและเยาวชน อาทิ เยาวชนย้ายถิ่น ลาออกจากโรงเรียนกลางคัน อาศัยในพื้นที่ห่างไกล รวมทั้งเยาวชนหญิงที่ประสบปัญหาความเท่าเทียมกัน เป็นต้น
- (2) การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความหลากหลายและยืดหยุ่นในเนื้อหาหลักสูตร เวลาการจัดกลุ่ม และการสอนกระบวนการเรียนรู้

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปลักษณะสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้ดังนี้

- (1) ให้ความสำคัญต่อความต้องการของผู้เรียน
- (2) มีกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย
- (3) มีความยืดหยุ่นในเรื่องของเวลา สถานที่ หลักสูตรและการสอน ผู้สอน ผู้เรียน

ตลอดจนการบริหารจัดการในการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน

- (4) สร้างความเท่าเทียมด้านการศึกษาให้แก่ประชาชน
- (5) มีเนื้อหาที่สามารถประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

2.3 จุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

นักวิชาการและการศึกษาได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังนี้

สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่จัดบริการแก่บุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกฐานะ ทุกสภาพความเป็นอยู่ ทุกถิ่นที่อยู่อาศัยอย่างทั่วถึงและเสมอภาค โดยปราศจากข้อจำกัดในเรื่องต่างๆ ที่จะเป็นอุปสรรคต่อการรับการศึกษา เช่น เวลา สถานที่ วิชา ค่าใช้จ่าย ทั้งนี้จะครอบคลุมทั้งผู้ที่ขาดโอกาสทางการศึกษา ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาและผู้ที่ต้องการความรู้เพิ่มเติม เช่นเดียวกับ Ministry Of National Education , Republic Of Turkey (2002) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อให้บริการทางการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์ทั่วไปและหลักการพื้นฐานของการศึกษาแห่งชาติ โดยอาจจัดร่วมกันหรือแยกกับการศึกษาในระบบโรงเรียนไปยังประชาชนที่ไม่เคยได้รับการศึกษาใดๆ หรือต้องออกจากระบบการเรียนในระบบโรงเรียน

นอกจากนี้ Shahnewaz khan (n.d.) ยังได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้

- (1) การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนามนุษย์ ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต
- (2) การเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องการความต่อเนื่องทางการศึกษาระดับพื้นฐานเพื่อไปสู่การบูรณาการทักษะทางวิชาการและงานอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรับมือกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี
- (3) การศึกษานอกระบบโรงเรียนในฐานะที่เป็นกระบวนการทางการศึกษาที่เพิ่มเติมขึ้นนั้น จำเป็นต้องตอบสนองความต้องการที่คล้ายกัน มิใช่เพียงการศึกษาขั้นพื้นฐานหรือการศึกษาเพื่อการรู้หนังสือเท่านั้น

การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อสนองความต้องการของบุคคล ชุมชนและประเทศชาติ โดยมุ่งให้กลุ่มเป้าหมายความรู้พื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต มีความรู้ในการประกอบอาชีพ ได้รับความรู้ข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม ภูมิปัญญา

หน้าที่ของพลเมือง สามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเหมาะสม สามารถเผชิญปัญหา รู้จักคิด วิเคราะห์สถานการณ์ สามารถแสวงหาความรู้และเลือกรับความรู้จากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาได้ ตลอดจนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม

2.4 หลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงหลักการของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ดังนี้
 สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบยึดหลักการดังต่อไปนี้

- (1) ความครอบคลุมทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
- (2) ความเท่าเทียมและเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา
- (3) การเปิดโอกาส สร้างโอกาสและขยายโอกาสทางการศึกษา
- (4) สนองความต้องการของบุคคลและสังคม
- (5) การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กลุ่มเป้าหมายมีสิทธิเลือกได้
- (6) มีความยืดหยุ่นและเข้าถึงได้ง่าย ลดกฎระเบียบ ขั้นตอน และเปิดโอกาสสำหรับทุก

กลุ่มเป้าหมาย

- (7) จัดบริการให้ใกล้ชิดตัว เข้าถึงตัวผู้เรียน เช่น สื่อประเภทต่างๆ มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
- (8) จัดกิจกรรมให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่ให้แปลกแยกไปจากการดำเนินชีวิต
- (9) จัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง
- (10) สร้างแรงจูงใจ สร้างนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้แก่

กลุ่มเป้าหมาย

- (11) ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน
- (12) ให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยเริ่มที่ชุมชนและชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ
- (13) เน้นการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา
- (14) เปลี่ยนภาพของการศึกษาจากห้องเรียน การท่องจำ การบอกความรู้มาเป็นภาพของ

การร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตและสภาพปัญหาจริง

อัญชลี ธรรมะวิฑูล และคณะ (2551) กล่าวถึงหลักการของการศึกษานอกระบบไว้ดังนี้

- (1) เน้นความเสมอภาคทางการศึกษา และการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ทั่วถึง และครอบคลุม
- (2) ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ยืดหยุ่นในเรื่องระเบียบ กฎเกณฑ์

ต่างๆ

- (3) จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต
- (4) จัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมีได้จำกัดเฉพาะครู อาจจะเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือจากท้องถิ่น

หลักการสำคัญของการศึกษานอกระบบโรงเรียน คือ ประชาชนได้รับความเสมอภาคทางการศึกษา ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการจัดทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน มีความยืดหยุ่นหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ตลอดจนกลมกลืนกับการดำเนินชีวิต

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัย

3. 1 ความหมาย

สุนทร สุนันท์ชัย (2532) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การได้รับความรู้ ทักษะ เจตคติ จากประสบการณ์ประจำวันในครอบครัว ชุมชน จากการทำงาน การเล่น ห้องสมุด สื่อมวลชน และอื่นๆ ในสภาพแวดล้อมของบุคคล ซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับปฐม นิคมานนท์ (2532) ที่ให้ความหมายของการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลได้เสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ต่างๆ ในสภาพแวดล้อม คือการเรียนรู้จากครอบครัว เพื่อนบ้าน จากการทำงาน การเล่น จากตลาด ร้านค้า ห้องสมุด ตลอดจนเรียนรู้จากสื่อมวลชนต่างๆ เช่นเดียวกับ อุดม เขยกีวงศ์ (2544) ให้คำจำกัดความ การศึกษาตามอัธยาศัย ว่าเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ จากการทำงาน จากบุคคล จากครอบครัว จากสื่อมวลชน จากชุมชน จากแหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญ คือ ไม่มีองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอบ ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานศึกษาที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ ลักษณะการเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งไม่จำกัดเวลาเรียนสามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ที่ให้นิยามคำว่าการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการจัดสภาพแวดล้อมสถานการณ์ปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ โดยมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายไม่เป็นทางการ ทั้งจะจัดโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เป็นการเรียนรู้จากวิถีชีวิตในครอบครัว

ชุมชน จากกระบวนการทางสังคม จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เช่นเดียวกับทวีป อภิสัทธี (2554) เป็นอีกท่านหนึ่งที่ทำให้ความหมายของการศึกษาตามอริยาศัย และได้กล่าวว่า การศึกษาตามอริยาศัยเป็นการศึกษาที่ผู้จัดไม่ตั้งใจและมุ่งจะให้การศึกษาโดยตรง ผู้จัดกิจกรรมจัดกิจกรรมไปตามวัตถุประสงค์ในการจัด แต่ผู้รับบริการโดยบังเอิญหรือตั้งใจจะได้รับความรู้ ทักษะ หรือเจตคติตามความต้องการของแต่ละบุคคลไป ซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับ Kleis (1973) ที่กล่าวว่า การศึกษาตามอริยาศัย เป็นการศึกษาที่ไม่มีโครงสร้าง ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในทุกๆ วันที่ไม่ได้วางแผนหรือจัดเตรียมมาก่อน

นอกจากนี้ ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (2544) ได้นิยามการศึกษาตามอริยาศัยว่า เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งความรู้ และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม ซึ่งสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2545) มาตรา 15 วงเล็บ 3 ได้ระบุว่า การศึกษาตามอริยาศัยเป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ เช่นเดียวกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอริยาศัย พ.ศ. 2551 (กระทรวง ศึกษาธิการ, 2551) มาตรา 4 วรรค 2 ที่ระบุว่า การศึกษาตามอริยาศัย หมายถึง กิจกรรมการเรียนรู้ในวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งบุคคลสามารถเลือกที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความสนใจ ความต้องการ โอกาส ความพร้อม และศักยภาพในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

ขณะเดียวกัน วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบุรณ (2544) ได้กล่าวว่า การศึกษาตามอริยาศัยเกิดขึ้นหรือถูกผลักดันให้เกิดขึ้นโดยการสนทนา เกี่ยวข้องกับการสำรวจและขยายประสบการณ์ และสามารถเกิดขึ้นในบริบทใดก็ได้ เช่นเดียวกับ Smith (1997) ที่กล่าวว่า การศึกษาตามอริยาศัย เป็นการศึกษาที่ดำเนินการและถูกผลักดันให้เกิดขึ้นผ่านการสนทนา เกี่ยวข้องกับการสำรวจและการเพิ่มพูนประสบการณ์ เกิดขึ้นได้ทุกที่ และไม่อาจทำนายล่วงหน้าได้ สอดคล้องกับ Coombs and Ahmed (1974) ที่อธิบายว่า การศึกษาตามอริยาศัยเป็นกระบวนการตลอดชีวิตที่บุคคลรับและเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ทศนคติ และการเข้าใจอย่างถ่องแท้ จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และแสดงออกต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว ดังนั้นการศึกษามตามอริยาศัยจึงไม่มีโครงสร้างและระบบ ซึ่งคล้ายคลึงกับ La Belle (1982) ที่ให้ความหมายการศึกษาตามอริยาศัยว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลแสวงหาและรับความรู้ ทักษะ ทศนคติ

ความเข้าใจที่กระจ่างชัดที่เกี่ยวกับประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และการแสดงออกต่อสิ่งแวดลอมรอบๆ ตัวบุคคล

ดังนั้น โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง กระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ไม่มีรูปแบบ ไม่มีความชัดเจนแน่นอนก่อให้เกิดการสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ประจำวัน การสัมผัสสิ่งแวดล้อมจากสมาชิกทั้งในครอบครัว ในองค์กร และสถาบันต่างๆ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งนันทนาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีลักษณะการเกิดการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญคือ ไม่มีองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน ไม่มีการสอนอย่างเป็นทางการ ไม่ได้รับประกาศนียบัตร เป็นการเรียนเพื่อความรู้อะไรก็ได้ และนันทนาการที่สามารถเรียนได้ทุกวัยตลอดอายุขัยของชีวิต

3.2 หลักการสำคัญของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามมาตราที่ 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้จัดระบบการจัดการศึกษาไว้สามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้ง 3 รูปแบบนี้จะพบว่าในช่วงชีวิตของคนแต่ละคนจะต้องได้รับการศึกษาที่มีความเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกกันโดยอิสระได้ นั่นคือ แต่ละรูปแบบจะไม่เบ็ดเสร็จในตัวเอง ขึ้นอยู่กับวิถีชีวิตของคนแต่ละคน บางคนอาจได้รับการศึกษาในระบบที่ยาวนาน บางคนอาจได้รับการศึกษานอกระบบมาตลอดโดยมีการศึกษาตามอัธยาศัยสอดแทรกเป็นระยะๆ บางคนที่ดีมีโอกาสมากๆ อาจจะได้รับแต่การศึกษาตามอัธยาศัยเท่านั้น ฉะนั้นในการจัดการศึกษาสำหรับการพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีสมรรถนะ การศึกษาทั้งสามรูปแบบควรมีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กันตลอดเวลาในช่วงชีวิตของคนแต่ละคน อย่างไรก็ตามการจัดการศึกษาทั้งสามรูปแบบนั้น จุดเด่นที่สุดก็คือการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะคนทุกคนจะได้รับเสมอตลอดเวลา ตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาจนตาย แม้ว่าบุคคลนั้นกำลังศึกษาอยู่ในระบบโรงเรียนหรือนอกระบบโรงเรียน ซึ่งก็เป็นไปตามหลักการจัดการศึกษาใน พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีขอบเขตกว้างขวาง เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย ในทุกช่วงวัย การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับบริบทรอบตัวของมนุษย์ คือ

(1) บริบททางสังคม มนุษย์ตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา และตาย เกิดการเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดในโลกของสังคมและวัฒนธรรม จากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย เครือญาติ วัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนพิธีกรรมต่างๆ การละเล่น ตามเทศกาลต่างๆ ที่สังคมกำหนด

(2) บริบททางเศรษฐกิจ มนุษย์ได้เรียนรู้ที่จะทำมาหากิน ยกฐานะตนเองให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการทำงานโดยพัฒนาทักษะ ค่านิยมและทัศนคติในการดำรงชีวิตให้สังคมยอมรับเป็นอาชีพที่สุจริต ด้วยความขยัน ซื่อสัตย์ อุตุน บริบทของเศรษฐกิจเริ่มตั้งแต่การรู้จักหาอาหารเพื่อบริโภค อุปโภค เรียนรู้คิดคำนวณและการแลกเปลี่ยน

(3) บริบททางการเมืองและการปกครอง การเมืองการปกครองของชุมชนท้องถิ่น และประเทศมีอิทธิพลต่อการจัดการศึกษาตามอัยาศัย ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย กำหนดสิทธิ หน้าที่ให้กับมนุษย์ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เรียนรู้กฎระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขไปพร้อมกับบริบททางวัฒนธรรมประเพณี

(4) บริบททางวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อ การเรียนรู้ตามประเพณีความเชื่อ และวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เกี่ยวข้องกับการดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตามเทศกาล ฤดูกาลที่คนในชุมชนถือปฏิบัติสืบทอดมายาวนานหลายชั่วอายุคน จนบางสิ่งเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ เช่น การกราบไหว้ผี เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์จากบริบทรอบตัวของมนุษย์เราสามารถจัดการศึกษาตามอัยาศัยให้บรรลุตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ จะต้องเชื่อมโยงการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัยาศัย เข้าด้วยกัน เนื่องจากว่าช่วงชีวิตของคนแต่ละคนต้องมีการเรียนรู้ รับการศึกษาในระยะยาวตลอดชีวิต การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยเรียนรู้จากบุคคล การทำงาน สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ และแหล่งการเรียนรู้รอบตัว

การจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงหลักการ 4 ประการ ดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544)

(1) หลักความสัมพันธ์กับธรรมชาติ การจัดการศึกษาตามหลักการนี้มุ่งชี้ให้เห็นว่าในการจัดการศึกษานั้นต้องจัดให้เป็นไปตามธรรมชาติ สภาพของธรรมชาติจะมีคุณลักษณะ 4 ประการที่สำคัญ คือ ธรรมชาติมีความหลากหลาย ธรรมชาติมีการพึ่งพาซึ่งกันและกัน ธรรมชาติที่มีการจัดการตัวเองได้ และธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง นั่นคือในการจัดการศึกษาตามอัยาศัยนั้นต้องจัดให้ครอบคลุมและหลากหลายอย่างทั่วถึง โดยในการจัดการศึกษาตามอัยาศัยนั้นต้องมีความหลากหลายของรูปแบบ จัดให้มีความสัมพันธ์กัน ผู้จัดเข้าไปจัดการให้น้อยที่สุด และจะต้องปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลา

(2) หลักการต้นทุนของชุมชน การจัดการศึกษาตามหลักการนี้ มุ่งชี้ให้เห็นว่าการจัดการศึกษานั้นให้ยึดชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้ โดยเฉพาะเรื่องของสภาพแวดล้อม วิถีชีวิตความ

เป็นอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรที่มีอยู่แล้วสามารถนำมาใช้ให้เกิดเป็นประโยชน์สูงสุดนั้น คือ ตามหลักการนี้จะมียุคประกอบหลักอยู่ 4 ประการ คือ

(2.1) ทุนระบบนิเวศน์ (ทรัพยากร) การศึกษาตามอัธยาศัยจะช่วยรักษาระบบนี้ไว้ให้คงอยู่ได้ ระบบนิเวศน์หมายถึง ทรัพยากรของเรามีอยู่ ซึ่งปัจจุบันได้หายไปเกือบหมดแล้ว เช่น ดินบุก ไม้สักหรือไม้เต็งที่หายากแล้ว เรื่องเทพารักษ์กับคนตัดไม้ เหล่านี้จะทำให้เกิดการเรียนรู้เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีตมีความหมาย คนได้กินยอดไม้เป็นอาหาร นั่นแปลว่าต้องปลูกเลี้ยงต้นไม้ให้เจริญเติบโตจึงจะมียอดไม้ให้กิน ซึ่งมีต้นไม้เป็นจำนวนมากแต่ปัจจุบันเรากินผักกาดขาว ผักคะน้ากลายเป็นต้องตัดต้นไม้ทิ้งเพื่อทำร่องปลูกผัก

(2.2) ทุนสังคมและวัฒนธรรม ระบบการศึกษาของเรารับมาจากที่อื่น การศึกษาในห้องเรียนเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมมาจากต่างประเทศ เช่น ใครมาไม่ทันเวลาตรงเวลาจะถูกทำโทษ เวลาของเราเป็น เข้า สาย ปาย คำ จริงๆ คนไทยเป็นคนตรงเวลา นักร้องก็เจอทุกที ในต่างจังหวัดยังมีทุนเหล่านี้อยู่ เช่น พ่อตาย ยังมีน้องพ่อช่วยเลี้ยงดู และส่งเสริมต่อ ครอบครัวเป็นแบบครอบครัวขยาย มีการเลี้ยงดู ถ่ายทอดต่างๆ กัน สังคมปัจจุบันอ่อนแอลงเพราะแบบนี้ ถูกทำลาย เราไปยกย่องวัฒนธรรมอื่นๆ จนวัฒนธรรมของเราหายไป

(2.3) ทุนสติปัญญา ระบบนี้ดึงคนออกจากชุมชน โดยคนที่เรียนหนังสือได้ต้องออกมาเรียนต่อ ทำงานอยู่ไม่ได้ในชุมชนต้องเข้าสู่เมืองในชนบทจึงเหลือแต่คนเรียนไม่เก่ง ผู้ขายบวชอยู่วัด บางคนทำไร่ ทำนา ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญปลูกข้าวให้กิน แต่เป็นคนที่ถูกทิ้งแล้ว ถ้ามีการเรียนรู้ตามอัธยาศัยในชุมชน ชุมชนก็จะโตขึ้น ในสมัยโบราณคนในชุมชนจะปลูกพืชแต่ละครั้งคิด 2 เรื่อง คือ อยากรู้อะไร และปลูกได้หรือไม่ ปัจจุบันภูมิปัญญาหายหมด ไม่ได้หมายความว่าในระบบไม่สำคัญ แต่สำคัญบางเรื่อง เช่น ในวงการอุตสาหกรรมในระบบยังจำเป็นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่าพออยู่พอกินหมายถึงอะไร เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งสิ้น

(2.4) ทุนเศรษฐกิจ เมื่อเอาเงินซึ่งเป็นทุนเงินตราลงในชุมชน ต้องสามารถทำให้ทุนทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมาแล้วนั้นเกิดขึ้นมาได้ มิใช่เอาลงไปเพื่อเป็นทุนเศรษฐกิจจะล้มทั้งหมดนั้น คือ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยให้ยึดชุมชนเป็นฐานในการจัดการ

(3) หลักการเชื่อมโยงและต่อเนื่อง ตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดการจัดการศึกษาไว้ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งในการดำเนินงานตามหลักการนี้ที่สำคัญคือให้เอา “คน” มาเป็นตัวตั้งในการดำเนินงาน เพราะคนทุกคน บางคน หรือ เฉพาะคนจะต้องผ่านการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบหรือ 2 รูปแบบ หรือหนึ่งรูปแบบแล้วแต่โอกาสของแต่ละคน แต่ทั้งนี้ทุกคนจะต้องผ่านการศึกษาตาม

อัยยาศัยทั้งนั้น นั่นคือ การจัดการศึกษากับการเทียบโอนเป็นสิ่งจำเป็น และสถานศึกษาจะต้องจัดการทั้งเชิงรับและเชิงรุกให้กับคนทุกคนในชุมชน ภายใต้หลักการบูรณาการโครงสร้างของเนื้อหาสาระและวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้อง เป็นไปตามความแตกต่างของแต่ละบุคคลที่จะได้เรียนรู้ ทั้งวิชาการ วิชาชีพ วิชาที่ชอบ และวิชาชีวิต

(4) หลักความสะดวกและเข้าถึงได้ง่าย การจัดการศึกษาตามอัยยาศัยตามหลักการนี้ต้องการที่จะให้ “คน” ได้รับการศึกษาเพื่อสนองความต้องการอย่างครอบคลุมทุกช่วงอายุของคน และทุกวิชาการ วิชาชีพ วิชาชีวิต นั่นคือ ในการจัดการศึกษาตามหลักการนี้เน้นให้เห็นว่าการศึกษาเป็นการเปิดโอกาสให้กับคนได้เรียนรู้ตามวิถีชีวิตของเขาเอง ดังนั้นการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ อย่าเข้าไปจัดการให้มากนัก แต่เน้นความเป็นธรรมชาติ ความถูกต้อง และความถูกต้องเป็นสำคัญ

ชัยยศ อิมสุวรรณ์ (2544) ได้ให้หลักการจัดการศึกษาตามอัยยาศัยไว้ 5 ประการดังนี้

(1) การศึกษาตามอัยยาศัยเป็นการศึกษาเพื่อตัวผู้เรียนเอง ขึ้นอยู่กับความสนใจใฝ่รู้ ความพอใจที่จะเรียนรู้ (ฉันทะ) ผู้เรียนจึงเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้อย่างแท้จริง เพราะผู้เรียนเป็นผู้ตระหนักรู้เองว่าเรียนรู้หรือไม่และผลของการเรียนรู้นั้นเกิดประโยชน์อย่างไร

(2) การศึกษาตามอัยยาศัยเป็นวิถีชีวิต เป็นวัฒนธรรมของมนุษยชาติ เพราะมนุษย์จะเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ จะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่ไม่อาจปฏิเสธที่จะไม่เรียนรู้ไม่ได้ เพราะการศึกษาตามอัยยาศัยเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

(3) สังคมแห่งการเรียนรู้ มักจะจัดบรรยากาศ สถานการณ์ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ตามความต้องการของตนเอง เช่น จัดห้องสมุดขึ้นในที่ต่างๆ ทั้งเป็นส่วนหนึ่งของอาคารของสำนักงาน หรือ จัดเป็นเอกเทศ เช่น ห้องสมุดประชาชนจัดรายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ ตลอดจนสื่อสารมวลชนต่างๆ รวมทั้งหนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร ตลอดจนจัดกิจกรรมอื่นๆ เช่น ป้ายประกาศ หรือแม้แต่การเรียน เล่นเกม การพักผ่อนหย่อนใจ การบันเทิงต่างๆ เช่น ละคร ดนตรี ฯลฯ ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวางเป็นการศึกษาตามอัยยาศัย

(4) การส่งเสริมให้บุคคลสามารถเข้าถึงการศึกษาตามอัยยาศัยจะต้องแพร่กระจายแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น หลากหลายขึ้น ใกล้ผู้เรียนขึ้น เพื่อสะดวกต่อการใช้บริการ บทบาทของนักการศึกษาตามอัยยาศัยจะต้องส่งเสริม ประสานงาน กระตุ้น หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนต่างๆ ให้จัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ให้มากขึ้น รวมทั้งให้คำแนะนำในการจัดการ และการส่งเสริมมาตรฐาน

(5) การส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัยให้กับผู้เรียนควรจะได้รับพิจารณาให้ดำเนินการให้มากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างเสริมเจตคติการใฝ่รู้ ความมีฉันทะที่จะเรียนรู้การส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตั้งแต่การส่งเสริมการอ่าน การเขียน การพูด การฟัง ในระดับที่จะสามารถแสวงหาความรู้ได้และสามารถคิดวิเคราะห์เพื่อนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ได้

ประวีณ รอดเขียว (2551) กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ดังนี้

- (1) ตอบสนองกลุ่มเป้าหมายทุกเพศ ทุกวัย ตามความต้องการและความสนใจ
- (2) สอดคล้องกับวิถีชีวิต
- (3) มีวิธีการที่หลากหลายโดยใช้สื่อต่าง
- (4) ยืดหยุ่น ไม่ยึดรูปแบบใดๆ
- (5) ทันทต่อเหตุการณ์
- (6) จัดได้ทุกกาลเทศะ
- (7) จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม และสถานการณ์ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

จากที่กล่าวมาข้างต้น การศึกษาตามอัธยาศัยมีหลักการ ดังนี้

(1) เป็นการศึกษาเพื่อตัวของผู้เรียนเอง ขึ้นอยู่กับความสนใจ ความอยากรู้ ความพึงพอใจที่จะเรียน ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ผู้เรียนเกิดความตระหนักในการรับรู้ว่าการเรียนรู้อะไรและจะได้ประโยชน์อะไรจากการเรียนรู้

- (2) สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้เรียน
- (3) เป็นวิถีชีวิตที่เรียนรู้จากวัฒนธรรมประเพณี
- (4) เข้าถึงได้ง่าย

3.3 รูปแบบ/วิธีการศึกษาตามอัธยาศัย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2538) ได้จัดกลุ่มการศึกษาตามอัธยาศัยที่เน้นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เรียนรู้จากประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมต่างๆ ในสังคม โดยจำแนกกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ ดังนี้

(1) การเรียนรู้จากห้องสมุดต่างๆ ในปัจจุบันห้องสมุดมีหลายประเภทด้วยกัน เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย ห้องสมุดหน่วยงานเอกชน ห้องสมุดประชาชน และห้องสมุดวัด เป็นต้น

(2) การเรียนรู้จากเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน เครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน (ศรช.) สถานีอนามัยตำบล สำนักงานเกษตรตำบล สำนักวิชาต่างๆ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน รวมทั้งแหล่งความรู้ในชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือตามวิถีชีวิตของชาวบ้าน เช่น อุทยานมัจฉา สวนสมุนไพร เป็นต้น

(3) การเรียนรู้จากสื่อสารมวลชน เป็นการจัดการศึกษาที่จัดโดยหนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วารสาร นิตยสาร จุลสาร ไปสเตอร์ เป็นต้น

(4) การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญาของผู้รู้ วัฒนธรรมและองค์ความรู้ของชุมชน ซึ่งได้รับการสั่งสมและการถ่ายทอดสืบต่อมา

(5) การเรียนรู้จากสื่อพื้นบ้าน สื่อพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ คตินิยม ค่านิยม และคุณธรรมอันดีงามโดยผ่านการแสดงของตัวละครต่างๆ เช่น ลิเก หมอลำ หนังตะลุง มโนราห์ ลำตัด เพลงลูกทุ่ง เป็นต้น

(6) การเรียนรู้จากครอบครัว ครอบครัวจะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตั้งแต่เกิดที่จะสอนให้บุคคลมีแบบแผนในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของครอบครัวนั้นๆ นอกจากนั้นในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคโลกาภิวัตน์ ครอบครัวจะต้องสอนให้เด็กรู้จักเลือกรับข่าวสารที่ดีที่สุด รู้จักการคิด และตัดสินใจในสิ่งที่ถูกต้อง มีเจตคติที่ดีทั้งต่อตนเองและสังคม โดยวิธีบอกเล่า สั่งสอนสาธิตให้ดู สร้างบรรยากาศภายในครอบครัว ศึกษาดูงาน ท่องไปในโลกกว้าง เป็นต้น

อุดม เขยกีวงศ์ (2544) ได้กำหนดรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัย ตามลักษณะการเรียนรู้ เป็น 2 รูปแบบ คือ

(1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยการค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2) การเรียนรู้จากกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีการจัดขึ้นโดยมีหลักสูตร รูปแบบ จุดประสงค์ แต่ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้หรือไม่ขึ้นอยู่กับความสนใจ และความต้องการของผู้เรียนเอง

ทองอยู่ แก้วไทรชะ (2544) สรุปรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ดังนี้

(1) รูปแบบที่เป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์หรือประสบการณ์ ซึ่งสถานการณ์ ประสบการณ์นั้น อาจมีขึ้นเองตามธรรมชาติหรือโดยการสร้างของสิ่งมีชีวิต ซึ่งรวมมนุษย์ หรือเกิดจากการกระทำของสัตว์ก็ได้ หรือแม้กระทั่งสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมปกติ โดยมีได้เกี่ยวข้องกับการศึกษาใดๆ บางประเภทเป็นเพียงปัจจัยเอื้อต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การพูดคุย ถกเถียงปัญหา การหารือ และการสืบค้นบางสิ่งบางอย่าง รวมทั้งแหล่งความรู้ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ ที่เล่น สนามกีฬา ชุมชน สมาคม ศาสนสถาน แหล่งวัฒนธรรม สื่อประเภทต่างๆ ตั้งแต่สื่อที่เป็น

บุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ และโทรคมนาคม ภูมิปัญญา การค้นคว้า การค้นพบ การประดิษฐ์ต่างๆ นวัตกรรม และงานทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการสื่อสารมวลชนที่มีไว้วัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาโดยตรง

(2) รูปแบบที่เป็นการศึกษาย่อยในบริบทของการจัดการศึกษาหลัก เช่น ห้องสมุด โฮมเพจ หรือ E-learning เป็นต้น

(3) รูปแบบที่เป็นการศึกษาต่อเนื่อง เช่น การเรียนรู้ในสถานประกอบการระหว่างการทำงาน การจัดการเรียนรู้เพื่อดูแลสุขภาพตนเองและผู้ป่วย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 15 กล่าวถึงการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

อมรา ปฐภิญโญบุรณ (2545) กล่าวว่า การศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีรูปแบบที่เป็นแบบแผน แต่การศึกษาตามอัธยาศัยเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการเรียนการสอนซึ่งต้องมีกระบวนการถ่ายทอด มีผู้รู้ ผู้เรียน ผู้ร่วมจัดและผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการถ่ายทอดความรู้ ทักษะ ทักษะ และประสบการณ์ ดังนั้นจึงสามารถสรุปรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยได้ดังนี้

(1) การศึกษาตามอัธยาศัยในวิถีชีวิต มีลักษณะกิจกรรม โครงการ โปรแกรม แผนการเรียน และการดำเนินการเพื่อการรับรู้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้มีการจัดกระทำมิใช่เพื่อการศึกษาดังตรง ได้แก่

(1.1) ครอบครัว เช่น การส่งเสริมอาชีพ หรือ ทักษะพิเศษต่างๆ

(1.2) สภาพแวดล้อมรอบๆ ตัว เช่น การอนุรักษ์ ดูแล รักษาสภาพแวดล้อม

(1.3) สังคม ชุมชน เช่น การยกระดับชุมชน สร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

(1.4) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น การพิทักษ์ทรัพยากร และมรดกทางธรรมชาติ

(2) การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นการจัดการกระทำโดยองค์การสถาบัน เพื่อจุดประสงค์ทางการศึกษาทั้งโดยตรงและทางอ้อม ได้แก่

(2.1) งานและโปรแกรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในโรงเรียน หรือ สถาบันการศึกษา

(2.2) แหล่งความรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น

(2.3) ศาสนาสถาน และแหล่งศิลปวัฒนธรรม เช่น วัด โบสถ์ สุเหร่า หอ ศิลปะ
อุทยานประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ

(2.4) แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ต่างๆ ศูนย์
วิทยาศาสตร์ อุทยานการศึกษา พิพิธภัณฑ์เด็ก ศูนย์ข้อมูลต่างๆ ฯลฯ

(2.5) สื่อมวลชน สื่อโทรคมนาคม สื่อสารสนเทศ

(2.6) แหล่งนันทนาการ และสนามเด็กเล่น สนามหรือศูนย์กีฬา สวนสาธารณะ
สวนสมุนไพร อุทยานแห่งชาติทางบก ทางทะเล อุทยานมัจฉา สวนสัตว์ สวนผีเสื้อ ฯลฯ

(2.7) แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

(2.8) หน่วยงานบริการของรัฐ เช่น หน่วยงานของกรมการพัฒนาชุมชน กรม
ประชาสัมพันธ์ กรมการปกครอง กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กรมอนามัย และสำนักงานเกษตร
ที่ตั้งในชุมชนและทั่วไป โรงพยาบาล หน่วยงานและศูนย์การแพทย์และสาธารณสุข โรงพัก โรงรับ
จำนำ โรงเรียน โรงเรียนเด็ก และสถานพินิจ เรือนจำ ฯลฯ

(2.9) องค์กรเอกชน ซึ่งจัดส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้าน
ต่างๆ

(3) การศึกษาตามอัธยาศัยตามธรรมชาติและสังคม เป็นกิจกรรมที่ครอบคลุมการพัฒนา
ชุมชน และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน อาจมีการจัดทำกิจกรรมเสริมสร้างวัฒนธรรม
ประชาธิปไตย ในรูปของเวทีชาวบ้านที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนดำเนินอยู่ หรือการ รณรงค์ การ
ทำประชาพิจารณ์เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชุมชน และความเป็นอยู่ สิทธิ เสรีภาพขั้น พื้นฐานต่างๆ การ
ทำจดหมายข่าวของชุมชน จัดกิจกรรมร่วมเรียนรู้ปัญหา และส่งเสริมการ เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ในโครงการ “รักบ้านเกิด” การพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง และ กิจกรรมสำรวจชุมชนเพื่อการ
พัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นต้น กิจกรรมในประเภทนี้อาจใช้ สภาพสิ่งแวดล้อมเป็นสื่อเพื่อการเรียนรู้
ร่วมกัน เช่น โครงการรักษ้แม่ น้ำ คูคลอง โครงการ “รักเจ้าพระยากับตาวิเศษ” โครงการเก็บขยะ
เพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ ล้วนเป็นการศึกษาตาม อัธยาศัยได้ทั้งสิ้น

(4) การศึกษาตามอัธยาศัยโดยอาศัยงานวัฒนธรรม เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ที่ดีนั้น
เกิดจาก การผสมผสานการละเล่น การแสดงออก และการเลียนแบบท่าทาง ซึ่งสามารถถ่ายทอด
ผ่าน งานศิลปะการแสดงได้ เช่น สื่อพื้นบ้าน สื่อ บ้านเทิงประเภทต่างๆ รวมทั้งการแสดงแบบจำลอง
ซึ่งรวมกิจกรรมการ แสดงละครใบ้ การแสดงหุ่นประเภทต่างๆ การแสดงเลียนแบบ กราฟิการ์ตูน
และกราฟิก 3 มิติ เป็นต้น

Smith (1997) กล่าวถึงรูปแบบของการศึกษาตามอัธยาศัยว่ามีดังนี้

(1) การศึกษาจากการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยกับผู้อื่นในสิ่งที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต พ่อแม่แสดงให้เห็นถึงวิธีการเขียนคำต่างๆ หรือการสอนให้ลูกผูกเชือก

(2) การศึกษาจากการเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ตามที่บุคคลต้องการ เช่น การอ่านเรื่องราวต่างๆ ที่ตนสนใจ โดยการซื้อนิตยสารมาอ่าน หรือเข้าร่วมโครงการที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล ซึ่งเรียกว่าการเรียนรู้ตามอัธยาศัยนั้น บุคคลแต่ละคนจะเริ่มต้นเรียนรู้จากสังคมใกล้ตัวไปสู่สังคมภายนอก นับตั้งแต่สถาบันครอบครัว สื่อมวลชน แหล่งชุมชน แหล่งนันทนาการ สถาบันการศึกษา หน่วยงานบริการของรัฐ องค์กรเอกชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ การเรียนรู้ตามอัธยาศัยนี้จะเกิดขึ้นตลอดไปจนสิ้นอายุขัยของคนคนนั้น

สรุป รูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) รูปแบบการศึกษาจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิต อาจเป็นรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การสนทนา การพูดคุย เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แม้จะมีการจัดก็ไม่ใช่เพื่อการศึกษาโดยตรง

(2) รูปแบบการศึกษาจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่มีการจัดขึ้น

(3) รูปแบบการเรียนรู้จากสื่อและแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่างๆ เช่น บุคคล วิทยุ โทรทัศน์ เอกสารสิ่งพิมพ์อินเทอร์เน็ต ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

3.4 องค์กรและสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัย

องค์กรและสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีทั้งจากสังคมใกล้ตัว จนสังคมภายนอก และเป็นการผสมผสานสัมพันธ์กันไปกับชีวิต ช่วงวัยของแต่ละบุคคล องค์กรและสถาบันส่วนใหญ่จะจัดเป็นกิจกรรมมากกว่าการกำหนดโครงสร้างที่มุ่งส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย องค์กรต่างๆ (อุดม เชยกิจวงศ์, 2544) มีดังนี้

(1) สถาบันครอบครัว องค์กรที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญที่สุด คือครอบครัว หรือ “บ้าน” เพราะในครอบครัว มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้าน้าอาที่อยู่ร่วมกัน บุคคลเหล่านี้มีส่วนร่วมให้การศึกษาแก่ “คน” ตั้งแต่แรกเกิด นับตั้งแต่เป็นผู้ไร้เดียงสา ไปจนถึงเป็นผู้ใหญ่มีความรู้สึกนึกคิดเป็นของตนเอง ในสถาบันครอบครัวหรือบ้าน ยังมีเครือข่าย มีเพื่อนบ้าน บุคคลเหล่านี้มีส่วนร่วมให้การศึกษาตามอัธยาศัย สถาบันครอบครัวจะให้ทั้งความรู้ที่เป็นการดำรงชีวิตทั้งหมด และการอยู่รอดในสังคม

(2) สถาบันการศึกษา มีทั้งการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และสถาบันส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย

(3) สถาบันสื่อมวลชน มีส่วนสำคัญในการให้ความรู้ และข่าวสารข้อมูลที่จะหล่อหลอมและพัฒนาชีวิตของแต่ละคน สื่อมวลชนให้ทั้งสิ่งที่เป็คุณและสิ่งที่เป็โทษแก่ชีวิตแต่ละคน จะต้องรู้จักเลือกใช้และเลือกบริโภคให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับตนเอง สิ่งที่สถาบันสื่อมวลชนต้องรับผิดชอบ คือ สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร เอกสาร แบบเรียน ตำราเรียน และหนังสืออ่านประกอบต่าง ๆ ในบ้านจะต้องมีสื่อสิ่งพิมพ์เหล่านี้ไว้บริการสมาชิกครอบครัว เพื่อเป็นการส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย สมาชิกครอบครัวทุกคนมีโอกาสได้อ่านได้ใช้ และเสาะแสวงหาความรู้ได้ตามอัธยาศัย เมื่อต้องการจะอ่าน จะดู จะรู้ และจะเรียน สื่อวิทยุทุกครัวเรือน สามารถเปิดเครื่องรับฟังวิทยุเมื่อต้องการได้ตลอดเวลา เรียกว่า “ตามอัธยาศัย” สถานีวิทยุซึ่งเป็สถาบันสื่อมวลชนที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็สื่อที่ไปถึงผู้รับได้รวดเร็ว และวิทยุจะให้ข่าวสารข้อมูลที่เป็ทั้งความรู้ และความบันเทิง โทรทัศน์ เป็สื่อมวลชนที่ให้ความรู้ และความเพลิดเพลินที่เหนือกว่าสื่อมวลชนอื่นๆ ในด้านที่ให้อาภาพประกอบที่มีสีสันสวยงามไปพร้อมกับข้อมูลข่าวสาร ทำให้เรื่องราว และเหตุการณ์ต่าง ๆ ผู้สนใจใฝ่หาความรู้ตามอัธยาศัยสามารถเสาะแสวงหาความรู้ได้ตามอัธยาศัย นอกจากนี้ยังมี วิทยทัศน์ ภาพยนตร์และสารคดีต่างๆ ที่ให้ความรู้ และความบันเทิง คอมพิวเตอร์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เป็สื่อสารที่ให้ความรู้ได้อย่างรวดเร็ว สามารถนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทั้งในการจัดการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยได้เป็นอย่างดีในยุคข่าวสารข้อมูล

(4) สถานที่ทำงาน เป็แหล่งที่ให้ความรู้ทั้งที่เกี่ยวข้กับการทำงานโดยตรงและให้ความรู้เสริมคุณภาพชีวิต เช่น การฝึกทักษะในระดับที่สูงขึ้น มีความรู้สูงขึ้น และมีความเข้าใจในงานที่ทำดีขึ้น และยังเป็นแหล่งความรู้ตามอัธยาศัยให้แก่พนักงานได้อีกในหลายรูปแบบและหลายด้าน

(5) แหล่งชุมชน ได้แก่ ศาสนสถาน ตลาดสด และแหล่งชุมชนอื่นๆ ที่มีการแสดงและการละเล่นเป็ครั้งคราว หรือตามเทศกาล จะเป็แหล่งความรู้ และให้การศึกษิตตามอัธยาศัยที่เป็ประโยชน์ในการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ ศาสนสถานหลายแห่งเป็แหล่งสืบทอดอาชีพ และประเพณีของท้องถิ่น

(6) แหล่งนันทนาการ ได้แก่ สนามกีฬากลางแจ้ง สนามฟุตบอล กรีฑาสโมสร สระว่ายน้ำ สวนสาธารณะที่พักผ่อนหย่อนใจ โรงภาพยนตร์ โรงละคร และสถานที่มีการละเล่นต่างๆ ล้วนเป็แหล่งให้ความรู้ตามอัธยาศัยได้เป็นอย่างดี

(7) หน่วยงานบริการของรัฐ หน่วยงานบริการของรัฐทั้งหลายที่นอกเหนือจากสถานศึกษาโดยตรง ได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ ที่มีส่วนในการบริการประชาชน ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทย เป็นต้น ตลอดจนส่วนท้องถิ่นทั้งในระดับตัวแทน กระทรวง ระดับจังหวัด และระดับอำเภอ ซึ่งหน่วยงานเหล่านี้จะจัดกิจกรรมให้ความรู้ในรูปของการศึกษาตามอัธยาศัยได้ทั้งสิ้น

(8) หน่วยงานบริการขององค์กรเอกชน เมืองค์กรเอกชนที่เป็นทั้งสถาบันสมาคม มูลนิธิ และชมรมต่างๆ บริการให้ความรู้แก่สมาชิก และ ผู้รับบริการในรูปของการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกโรงเรียน มีกิจกรรมที่เป็นทั้งงานหลัก และงานรองขององค์กรเอกชน

(9) แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในที่นี้หมายถึง สิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติหรือปรุงแต่งขึ้นมาจากธรรมชาติบ้างเล็กน้อย เช่น วนอุทยาน สวนสาธารณะป่าเขา ลำเนาไพร แม่น้ำลำคลอง ห้วยหนองและบึงต่างๆ ตลอดจนทำนบและเขื่อนกั้นน้ำ ฯลฯ ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เป็นแหล่งความรู้ที่มีผู้สนใจไปเที่ยวชมและเสาะแสวงหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ สัตว์น้ำ สัตว์ป่า น้อยใหญ่ สัตว์เลื้อยคลานและสัตว์ปีก จำพวกนกและแมลง เป็นต้น จึงถือได้ว่าเป็นแหล่งความรู้ตามอัธยาศัยที่สำคัญเช่นกัน

(10) ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปัญญาชนท้องถิ่นเป็นพื้นเพรากฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือ ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือความรู้สะสมที่สืบทอดกันมาครั้งนครั้งเป็นประสบการณ์ชีวิตของคน และพัฒนาไปสู่ความรู้ความเข้าใจในชีวิตของตนเอง ซึ่งจะมีทักษะและความเชี่ยวชาญหลายด้าน และเฉพาะด้าน เช่น ด้านยารักษาโรค อาชีพ ดนตรีศิลปะ ช่างฝีมือ จารีตประเพณีของท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงนับได้ว่าเป็นแหล่งการศึกษาตามอัธยาศัยที่สำคัญอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า องค์กรและสถาบันที่จัดการศึกษาตามอัธยาศัยมีอยู่หลากหลาย และครอบคลุมทุกสถาบันในสังคม โดยประกอบด้วย สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน สถานที่ทำงาน แหล่งชุมชน แหล่งนันทนาการ หน่วยงานบริการของรัฐ หน่วยงานบริการขององค์กรเอกชน แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาไทย ดังนั้น โอกาสที่บุคคลจะศึกษา หาความรู้จึงมีอยู่มากมาย ขึ้นอยู่กับความต้องการและความเหมาะสมของแต่ละบุคคล

3.5 ความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลกับการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่สามารถกล่าวถึงแนวทาง รูปแบบ และวิธีการที่เจาะจงตายตัวได้ เพราะโดยพื้นฐานของการศึกษาตามอัธยาศัย คือ รูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ

สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสถานการณ์ ในการบริหารจัดการให้เกิดการศึกษาตามอัธยาศัย จะมีบุคคลผู้เกี่ยวข้อง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้จัด กลุ่มผู้เรียน (รู้) และกลุ่มเครือข่าย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2544) กลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ระบุในหมวด 4 ซึ่งว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษาที่จะต้องบูรณาการองค์ความรู้ ซึ่งหมายถึงเนื้อหาในด้านต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย

(1) ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง และความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของสังคมและระบบการเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(2) ความรู้และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและประสบการณ์เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

(3) ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

(4) ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษา เน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

(5) ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขกลุ่มผู้จัดนั้น อาจเป็นไปตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 18 (3) “ศูนย์การเรียนรู้” ซึ่งได้แก่ หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนาสถานประกอบการ โรงพยาบาล สถาบันทางการแพทย์ สถานสงเคราะห์ และสถาบันทางสังคมอื่นๆ

กลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่มีหน้าที่ ประสานงานและส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีบทบาทและหน้าที่ต่อกลุ่มผู้จัดการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

(1) ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัยกับกลุ่มเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของเนื้อหา และเจ้าของสถานที่ โดยการสร้างกรอบความคิดของการศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของบุคคลและองค์กรที่เป็นเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของเนื้อหาและเจ้าของสถานที่และเจ้าของบริบทพื้นฐานของความเชี่ยวชาญชำนาญเฉพาะทางที่จะจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในเรื่องใด

(2) กระตุ้นและสร้างความตระหนักให้กับกลุ่มเจ้าของเรื่อง หรือเจ้าของเนื้อหาและเจ้าของสถานที่ ให้เห็นความสำคัญของตนเอง/หรือองค์กรที่มีต่อการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยในเนื้อหาสาระที่เป็นบทบาทและภารกิจหรือมีความเชี่ยวชาญชำนาญการเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้กับประชาชน

(3) ร่วมพัฒนาแนวทางและวิธีการเพื่อถ่ายทอด หรือจัดการศึกษาตามอัธยาศัยสู่กลุ่มเป้าหมายผู้เรียน (รู้) ตามอัธยาศัย

(4) จัดให้มีระบบ และมาตรฐานเพื่อการประเมินการยอมรับประสบการณ์ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับผู้เรียนกลุ่มผู้เรียน (รู้) ตามอัธยาศัยกลุ่มผู้เรียน (รู้) ตามอัธยาศัย เมื่อพิจารณาจากผู้เรียน (รู้) ตามอัธยาศัย สามารถจัดกลุ่มได้ใน 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก เป็นการพิจารณาในเชิงของจิตวิทยาพัฒนาการซึ่งแบ่งกลุ่มคนตามช่วงวัย และภารกิจคือ วัยเด็กแรกเกิด วัยเด็กตอนต้น วัยเด็กตอนปลาย วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ตอนต้น วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย และวัยสูงอายุ

ลักษณะที่สอง เป็นการพิจารณาในเชิงของบทบาทและสถานภาพ เช่น กลุ่มเด็ก สตรีผู้นำท้องถิ่น พระภิกษุสามเณร ทหารกองประจำการ คนพิการ ชนกลุ่มน้อย ผู้ดำเนินงานระดับวิชาชีพ (อาทิ แพทย์ วิศวกร พยาบาล ครูฯลฯ) ผู้ประกอบธุรกิจ เป็นต้น

ดังนั้น การกำหนดแนวทางเพื่อส่งเสริมหรือจัดการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องพิจารณาให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายโดยมีประเด็นที่ควรคำนึงและพิจารณาดังนี้

(1) การสร้างและปลูกฝังวัฒนธรรมการเรียนรู้ (สนใจ – ใฝ่รู้) ซึ่งต้องเริ่มตั้งแต่วัยเยาว์ และปลูกฝังกันทั้งที่บ้านและโรงเรียน รวมถึงในที่ทำงานในกรณีของผู้ที่อยู่ในวัยแรงงาน

(2) การให้และพัฒนาทักษะเพื่อการศึกษาค้นคว้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “นิสัยรักการอ่าน” รวมทั้งทักษะในการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อศึกษาค้นคว้าและเรียนรู้ ซึ่งในส่วนนี้ได้มีการกำหนดไว้ในหมวดที่ว่าด้วยเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 66 “ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำได้ เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”

(3) การศึกษา วิจัยและพัฒนารูปแบบหรือวิธีการจัดและองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาตามอัธยาศัยที่เหมาะสมและสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งในมิติของช่วงวัยกับสถานภาพและบทบาท โดยเน้นรูปแบบและวิธีการจัดที่มีความใกล้ชิด ความเป็นธรรมชาติ และกลมกลืนกับเป้าหมายให้มากที่สุด ซึ่งจะจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจและสมัครใจที่จะเรียนรู้กลุ่มเครือข่ายการศึกษาตามอัธยาศัย

กลุ่มเครือข่ายการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายทุกเพศทุกวัย ทุกกลุ่มเป้าหมายทั่วประเทศ ดังนั้นหากจะจัดหรือให้บริการโดยอาศัยโครงสร้างหน่วยงานของกระทรวงศึกษาธิการ คงเป็นเรื่องยากที่จะจัดและให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างทั่วถึง ดังนั้น การจัดและให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องเป็นไปตาม

หลักการที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 8 (2) โดยให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา มาตรา 9 (5) ระดม

ทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้จัดการศึกษาและ (6) การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยจำแนกลักษณะของเครือข่ายการศึกษาตามอรรถาธิบายได้ดังนี้

(1) เครือข่ายในรูปของบุคคล คือ ภูมิปัญญา ผู้รู้ หรือครูชาวบ้านที่มีความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์เฉพาะเรื่อง

(2) เครือข่ายในรูปของสถาบัน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันทางศาสนา สถาบันทางการศึกษา สถาบันสื่อมวลชน และ สถาบันทางสังคมอื่นๆ เช่น หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอื่นๆ สมาคม มูลนิธิ องค์กรสาธารณประโยชน์ สถานประกอบการ และสถานบริการต่างๆ เป็นต้น

การแสวงหา ส่งเสริม และพัฒนาเครือข่ายให้สามารถจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถาธิบายให้สอดคล้องกับบทบาทภารกิจประสบการณ์และความชำนาญ สามารถดำเนินการได้ดังนี้

(1) แสวงหาเครือข่าย โดยดำเนินการสำรวจและศึกษากิจกรรมที่เครือข่ายต่างๆ ดำเนินการและจัดระบบข้อมูลเครือข่ายเพื่อการส่งเสริมและพัฒนาอย่างเป็นระบบ

(2) ส่งเสริมและพัฒนาเครือข่าย โดยวิเคราะห์บทบาทและภารกิจของเครือข่ายแต่ละเครือข่าย รวมทั้งความพร้อม และศักยภาพที่จะจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถาธิบายทั้งในแง่เนื้อหา และองค์ความรู้ที่มีเทคนิคและกระบวนการถ่ายทอด ตลอดจนความพร้อมอื่นๆ เพื่อดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาให้สอดคล้องกับสภาพของแต่ละเครือข่าย โดย

(2.1) การสนับสนุนการพัฒนาบุคลากร ทั้งในแง่ของการพัฒนาองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีการถ่ายทอดและกิจกรรมรวมทั้งการบริหารและจัดการ

(2.2) การสนับสนุนงบประมาณ โดยจัดตั้งงบประมาณเพื่ออุดหนุนแก่เครือข่ายหรือเป็นแหล่งระดมทุนและการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนแก่เครือข่าย

(2.3) การสร้างขวัญกำลังใจ โดยการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์รวมทั้งการให้รางวัลและ/หรือประกาศเกียรติคุณแก่เครือข่าย

(2.4) การจัดระบบข้อมูลเครือข่ายการเรียนรู้ตามอรรถาธิบาย เพื่อการเผยแพร่และประสานความร่วมมือ คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและศักยภาพของการจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถาธิบายให้มีคุณภาพ ประสิทธิภาพ และครอบคลุม

สรุปได้ว่า ในการจัดและให้บริการการศึกษาตามอรรถาธิบายนั้น จำเป็นต้องอาศัยระบบเครือข่าย เพราะเครือข่ายทั้งในรูปบุคคลและสถาบันจะทำหน้าที่ทั้งในฐานะผู้รับและผู้สร้างองค์ความรู้ ส่งเสริมและถ่ายทอดองค์ความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายเพื่อนำไปใช้ประโยชน์อยู่แล้วโดยธรรมชาติ

หากเราสามารถเข้าไปจัดระบบและพัฒนาเครือข่ายเหล่านี้ก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคณะความรู้ และประสิทธิ ภาพของการถ่ายทอดที่จะนำไปสู่การจัดและให้บริการการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีคุณภาพและประสิทธิ ภาพ อันจะสามารถก่อให้เกิดการศึกษาตลอดชีวิต

ตอนที่ 4 แนวคิดอาสาสมัคร

งานอาสาสมัครเป็นงานที่บุคคลเสียสละเวลาและกำลังของตัวเองเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นโดยปราศจากค่าตอบแทน แต่อาสาสมัครจะได้รับการฝึกอบรมและประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ต่ออาชีพ งานอาสาสมัคร สามารถจะบรรเทาปัญหาของผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ ในขณะที่อาสาสมัครจะเกิดความรู้สึกที่ดีที่มีส่วนร่วมในการทำความดีแก่ผู้อื่น (Willman, 2008 และ Tague, 2008) งานอาสาสมัครจึงเป็นงานที่ให้ประโยชน์ทั้งอาสาสมัคร ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ รวมทั้งชุมชน

4.1 ความหมาย

เสาวนีย์ เสนาสุข (2532) ให้ความหมายของอาสาสมัครว่า เป็นบุคคลซึ่งทำหน้าที่ให้บริการโดยปราศจากสินจ้างรางวัลการให้บริการอาจจะเป็นการเสริมสร้างทักษะหรือคุณภาพของอาชีพ หรือการให้สิ่งต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานแก่ชีวิตในบางเวลา เช่นเดียวกับ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2545) ที่อธิบายและให้ความหมายไว้ว่า อาสาสมัคร หมายถึง ผู้ที่ทำงานโดยไม่ได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือน ค่าจ้าง สอดคล้องกับ สมพร เทพสิทธิ์ (2546) กล่าวว่า อาสาสมัคร หมายถึง บุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกัน แก้ไขปัญหาสังคมและพัฒนาสังคมโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งเป็นความหมายในทิศทางเดียวกับกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2547) ที่อธิบายความหมายของอาสาสมัครว่า หมายถึง บุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

นอกจากนี้ ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ (2544) ยังกล่าวว่า อาสาสมัคร หมายถึง การเลือกกระทำสิ่งต่างๆ ที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ควรกระทำ และเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินทอง และการกระทำนี้ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ ซึ่งกล่าวในทำนองเดียวกับมูลนิธิเอดส์แห่งประเทศไทย (2551) ให้ความหมายของอาสาสมัครว่า หมายถึง บุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคมด้วยความสมัครใจ เสียสละ เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน ปฏิญญาอาสาสมัครไทย มุ่งให้ความสำคัญบทบาทของอาสาสมัครงานอาสาสมัคร และบทบาททุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ในการร่วมมือกันส่งเสริมสนับสนุนและ

พัฒนาบทบาทของอาสาสมัครให้เข้มแข็ง เพื่อประโยชน์ของสาธารณชน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับจารุณี แก้วประภา (2552) ให้ความหมายของคำว่าอาสาสมัครว่า หมายถึง ผู้ที่สมัครใจ และอาสาเข้ามาเพื่อช่วยเหลือ เยียวยา และทำงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนและสังคม โดยสมัครใจ เพื่อการดูแล ป้องกัน แก้ปัญหาเพื่อพัฒนาสังคม โดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงิน หรือสิ่งอื่นใด ผลตอบแทนที่อาสาสมัครได้รับคือ ความสุข ความภาคภูมิใจที่ได้ปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคม และประเทศชาติ เช่นเดียวกับอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ (2552) กล่าวว่า อาสาสมัคร หมายถึง บุคคลที่อาสาเข้ามาช่วยเหลือสังคม เป็นผู้สมัครใจและเสียสละเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น ในการป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน

ขณะเดียวกัน Ellis and Campbell (1990) ได้ให้ความหมายของอาสาสมัครว่า หมายถึง ผู้ที่อุทิศเวลา ความอดทน และความสามารถพิเศษ เพื่อผู้อื่นโดยไม่ต้องการผลกำไร ซึ่งต่อมา Ellis (2007) ได้ให้นิยามของอาสาสมัครในลักษณะเดียวกันว่า เป็นบุคคลที่ให้เวลา ความอดทน และความสามารถพิเศษของตนเองแก่ผู้ที่ต้องการ โดยไม่หวังผลตอบแทน สอดคล้องกับ The Social Work Dictionary (Baker, 2003) กล่าวถึงความหมายของอาสาสมัครว่า หมายถึง การที่บุคคลใด บุคคลหนึ่งเสนอที่จะให้บริการด้วยความเต็มใจ ซึ่งโดยทั่วไปมักจะไม่ได้รับเงินเป็นค่าตอบแทน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Natural Resources Conversation Service (NRCS), United States Department of Agriculture (2009) ที่ให้ความหมายของอาสาสมัครว่า เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อุทิศเวลา ความสามารถพิเศษ และความสามารถเพื่อผู้อื่นโดยปราศจากสิ่งตอบแทนใดๆ

อาสาสมัครจึงหมายถึงบุคคลที่เสียสละเวลา และความสุขส่วนตัวโดยสมัครใจ เพื่อช่วยเหลือบุคคลหรือชุมชน โดยมีได้หวังสิ่งใดตอบแทน

4.2 องค์ประกอบและหลักการทำงานอาสาสมัคร ของงานอาสาสมัคร

ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ (2551) กล่าวถึงองค์ประกอบของงานอาสาสมัครไว้ดังนี้

(1) การเลือก (Choose) หมายถึง การเลือกกระทำหรือไม่กระทำในสิ่งใดๆ ภายใต้เจตจำนงอิสระ

(2) ความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) หมายถึง การกระทำที่มุ่งมั่นเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มคน หรือสังคมส่วนรวม

(3) ไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงินทอง (Without Monetary Profit) หมายถึง ไม่ได้หวังผลรายได้ทางเศรษฐกิจ แต่อาจรับเป็นรางวัลหรือค่าใช้จ่ายทดแทนที่ตนเองได้ใช้จ่ายไป แต่อย่างไรก็ตามก็ไม่อาจเทียบได้กับค่าของสิ่งที่ได้กระทำลงไป

(4) ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่ (Beyond Basic Obligation) หมายถึง สิ่งที่ทำนั้นอยู่นอกเหนือความจำเป็น หรือการคาดหวังจะต้องทำตามภาระหน้าที่ เช่น งานตามหน้าที่ประจำที่ได้รับค่าจ้าง การดูแลครอบครัวตนเอง ความรับผิดชอบในฐานะพลเมือง เช่น การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

Ellis (2007) นักวิชาการและผู้ทำงานในวงการอาสาสมัคร พบว่า องค์ประกอบอาสาสมัครมีดังนี้

- (1) มีความเป็นอิสระในการเลือกที่จะทำหรือไม่ทำ
- (2) มีความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งการกระทำที่เป็นประโยชน์ต่อบุคคล กลุ่มบุคคล และส่วนรวม
- (3) ไม่หวังรางวัลหรือผลตอบแทนเป็นเงินทอง
- (4) ไม่ใช่ภาระงานที่ต้องทำตามหน้าที่

Volunteering Australia (2005) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดำเนินงานด้านอาสาสมัครในประเทศออสเตรเลีย ได้กล่าวถึงหลักการทำงานอาสาสมัครไว้ดังนี้

- (1) การทำงานอาสาสมัครมีประโยชน์ทั้งต่อชุมชนและอาสาสมัคร
- (2) งานอาสาสมัครไม่มีค่าตอบแทน
- (3) การทำงานอาสาสมัครมักมีเหตุการณ์ที่ต้องเลือกเสมอ
- (4) งานอาสาสมัครไม่ได้รับเงินบำนาญหรือเบี้ยเลี้ยงจากรัฐบาล
- (5) งานอาสาสมัครเป็นวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายที่ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนของตน
- (6) งานอาสาสมัครเป็นเครื่องมือสำหรับบุคคลหรือกลุ่มในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์สิ่งแวดล้อม และสังคม
- (7) งานอาสาสมัครเป็นกิจกรรมที่ไม่หวังผลกำไร
- (8) งานอาสาสมัครไม่จ่ายเงินทดแทนการทำงาน
- (9) อาสาสมัครไม่ได้ทำงานแทนคนงานที่ได้รับค่าตอบแทน รวมทั้งไม่ได้คุกคามความปลอดภัยของคนงานที่ได้รับค่าตอบแทน

- (10) งานอาสาสมัครเคารพสิทธิ ศักดิ์ศรี และวัฒนธรรมของผู้อื่น
- (11) งานอาสาสมัครสนับสนุนสิทธิและมนุษยชนและความเท่าเทียมกัน

งานอาสาสมัครจึงเป็นงานที่ทำเพื่อสังคมที่ทำด้วยความสมัครใจ ปราศจากการบังคับ ไม่ใช่หน้าที่ความรับผิดชอบในหน้าที่การงานโดยตรง งานอาสาสมัครจึงมิได้รับผลตอบแทนใดๆ

4.3 ประเภทของอาสาสมัคร

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2534) จำแนกประเภทของอาสาสมัครไว้ 3 ประเภท ได้แก่

- (1) อาสาสมัครฝ่ายบริการ ได้แก่ การที่ผู้สมัครเข้ารับการเลือกตั้งเป็นกรรมการบริหาร กรรมการพิจารณาเรื่องราวต่างๆ หรืออาจเป็นผู้นำในการเข้ารับผิดชอบการปฏิบัติงานใดๆ อีกอย่างหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้โดยอาจได้รับการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งก็ได้
- (2) อาสาสมัครให้บริการโดยตรง ได้แก่ การที่ผู้สมัครอาสาสมัครเข้าปฏิบัติงานภายใต้โครงการต่างๆ หรืออาจเป็นเจ้าของที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์ เสมียนธุรการประจำสำนักงาน ครู ฝึกสอนวิชาการต่างๆ ล่ามภาษาต่างประเทศ พนักงานโทรศัพท์ เป็นต้น
- (3) อาสาสมัครเข้าเป็นสมาชิก ได้แก่ การที่ผู้สมัครเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ขององค์การ และออกเสียงแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโปรแกรมต่างๆ ซึ่งผู้สมัครอาจได้รับการเลือกตั้งให้เป็นเจ้าหน้าที่หรือผู้แทน หรืออาจมีสิทธิในการที่จะออกเสียงลงคะแนนเลือกตั้งเจ้าหน้าที่หรือแต่งตั้งเพื่อกิจการใดๆ ด้วยก็ได้

สมพร เทพสิทธิ์า (2546) แบ่งประเภทอาสาสมัครในประเทศไทยออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

- (1) อาสาสมัครประเภทสังคมสงเคราะห์ที่ผู้ประสบปัญหา ได้แก่ อาสาอาสาขาด แพทย์อาสาสมัคร อาสาสมัครประชาสงเคราะห์ อาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อาสาสมัครติดตามผลผู้เลิกยาเสพติด
- (2) อาสาสมัครประเภทแก้ไขปัญหาสังคม ได้แก่ อาสาสมัครคุมประพฤติ อาสาสมัครสิ่งแวดล้อม อาสาสมัครวางแผนครอบครัว อาสาสมัครของสมาคมสมาพันธ์ อาสาสมัครร่วมด้วยช่วยกัน
- (3) อาสาสมัครประเภทสังคม ได้แก่ อาสาสมัครพัฒนาชุมชน อาสาพิทักษ์วัฒนธรรม อาสาสมัครอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา อาสาสมัครวางแผนครอบครัว อาสาสมัครเพื่อสังคม อาสาสมัครธุรกิจเพื่อสังคม บัณฑิตอาสาสมัคร อาสาสมัครผู้บำเพ็ญประโยชน์

(4) อาสาสมัครประเภทพัฒนาองค์กร ได้แก่ อาสาสมัครที่ทำหน้าที่ในการบริหารและพัฒนาองค์กร เช่น กรรมการอำนวยการ กรรมการบริหาร กรรมการหาทุน

(5) อาสาสมัครประเภทส่งเสริมความมั่นคงของชาติ เช่น ไทยอาสาป้องกันชาติ อาสารักษาดินแดน อาสาป้องกันฝ่ายพลเรือน อาสาสมัครทหารพราน ลูกเสือชาวบ้าน อาสาสมัครส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ

องค์กร United Way ของสหรัฐอเมริกา (อ้างถึงใน วรรณทนา นวลย่อง, 2546) แบ่งอาสาสมัครออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

(1) อาสาสมัครบริหาร (Administrative Volunteer) ได้แก่ อาสาสมัครที่ทำหน้าที่ในการบริหาร คือ เป็นกรรมการอำนวยการ หรือกรรมการบริหารในองค์กรเอกชน คือ ระดับกรรมการ มีฐานะเป็นทั้งผู้แนะนำและวางนโยบายขององค์กร อาสาสมัครประเภทนี้มีอยู่มากมายในสังคมไทย เพราะโครงสร้างขององค์กรสังคมสงเคราะห์เอกชนบังคับให้ต้องมีกรรมการ นอกจากนี้จะเป็นอาสาสมัครในฐานะกรรมการขององค์กรในการวางแผนและกำหนดนโยบายแล้ว อาสาสมัครดังกล่าวยังมีบทบาทสำคัญอื่นอีก เช่น เป็นกรรมการหาทุน และนิเทศงานอาสาสมัครระดับรองๆ ลงไป เป็นต้น

(2) อาสาสมัครบริการ (Service Volunteer) ได้แก่ อาสาสมัครที่ทำหน้าที่ในการให้บริการ เช่น ในการสงเคราะห์ให้ผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน ซึ่งเป็นผู้ให้บริการแก่ประชาชนโดยตรง

อาสาสมัครสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเภทคือ

(1) อาสาสมัครฝ่ายบริหาร ทำหน้าที่การบริหารจัดการการดำเนินงานอาสาสมัคร กำหนดนโยบายในการดำเนินงาน รวมถึงวางแผนการดำเนินกิจกรรมอาสาสมัคร

(2) อาสาสมัครฝ่ายบริการโดยตรง ทำหน้าที่บริการ ช่วยเหลือผู้อื่นภายใต้กิจกรรมหรือโครงการ

4.4 คุณสมบัติของอาสาสมัคร

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2534) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของอาสาสมัครที่ดีไว้ดังต่อไปนี้ คือ

(1) มีความรู้พอสมควร คือ

(1.1) ความรู้ในวิชาการสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไป รู้เทคนิคในการดำเนินงาน

(1.2) ตามหลักการสังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคนิคในงานสังคม

สงเคราะห์เฉพาะราย ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินงานรวม 5 ขั้นตอน คือ สอบข้อเท็จจริง วินิจฉัยปัญหา พิจารณาวางแผนการหาทางป้องกันปัญหา ดำเนินการป้องกันแก้ไข และติดตามผลการป้องกัน รวมทั้งวิธีการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์กลุ่มชน เช่น งานในศูนย์เยาวชน งานในสถานสงเคราะห์ งานในโรงพยาบาล เป็นต้น

(1.3) ความรู้ในหน้าที่ขององค์การที่อาสาสมัครเข้าไปช่วย หมายถึง การที่อาสาสมัครรู้ว่าองค์การดังกล่าวมีบทบาท มีหน้าที่ มีระเบียบและข้อบังคับ แผนงาน ตลอดจนการบริการสำหรับประชาชนอย่างไรบ้าง

(1.4) ความรู้รอบตัว เช่น ข้อกฎหมายที่ควรรู้ และความรู้เกี่ยวกับองค์การสังคมสงเคราะห์ต่างๆ เป็นต้น

(2) มีศรัทธาในการทำงานที่เป็นอาสาสมัครทำ กล่าวคือ รักในงาน เชื่อมั่นในวิธีการทำงานและผลงาน มีความสนใจฝึกฝนปรับปรุงตัวเองให้เหมาะสมกับงาน

(3) มีบุคลิกภาพที่เหมาะสม วางตัวดี เป็นที่รักใคร่ของผู้ร่วมงาน เป็นที่นับถือของผู้รับบริการ กระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีของผู้อื่น

(4) มีความอดทนและตั้งใจจริง คือ ต้องอดทนทั้งในการปฏิบัติงาน และระเบียบแบบแผนต่างๆ

(5) ต้องมีสุขภาพทั้งทางกายและสุขภาพจิตดีพอสมควร

(6) ต้องรู้จักหลักมนุษยสัมพันธ์ สามารถประสานงานและร่วมมือกับบรรดาผู้ร่วมงานได้เป็นอย่างดี

(7) ต้องมีความเคารพ และปฏิบัติตามระเบียบข้อปฏิบัติ

(8) ต้องมีความเสียสละเพื่องาน และเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

สมพร เทพสิทธิ (2541) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติที่สำคัญของอาสาสมัครไว้ 3 ประการคือ

(1) ทำงานด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ด้วยการถูกบังคับหรือเพราะเป็นหน้าที่

(2) เป็นงานเพื่อประโยชน์แก่ประชชนและสังคมหรือสาธารณประโยชน์

(3) ทำโดยไม่หวังผลตอบแทนเป็นเงิน

นอกจากนี้ อาสาสมัครควรมีคุณสมบัติที่สำคัญดังนี้ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2548)

(1) มีจิตวิญญาณ คือ พร้อมจะทำหน้าที่อาสาสมัครทุกเวลาไม่ว่าจะเป็นในเวลาที่ทำงานอยู่หรือทำงานอื่นๆ โดยเกิดขึ้นด้วยความสำนึก มีความรับผิดชอบ โดยไม่ต้องบอกกล่าว บังคับ และไม่หวังสิ่งตอบแทน

(2) มีอุดมการณ์ มีความมุ่งมั่นที่จะประพฤติและปฏิบัติตนให้เป็นอาสาสมัครที่ดีตามที่ตนเองตั้งเป้าหมายไว้ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

(2.1) ศรัทธา มุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญประโยชน์เพื่อผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน
อยากเป็นผู้ให้มากกว่าเป็นผู้รับ ทำแล้วมีความสุขเป็นผลตอบแทน

(2.2) ปัญญา ทำงานด้วยปัญญา ใช้ความรอบคอบ เพราะต้องพยายามแก้ไข
ปัญหาด้วยตัวเองก่อน ไม่ย่อท้อ ทำจนสำเร็จ ทำในสิ่งที่ตนเองถนัดจะทำให้ได้ผลสำเร็จสูงสุด

(2.3) จริยธรรม แยกเป็น จริย และ ธรรม คือ มีความประพฤติดี กิริยาดี เป็น
รากฐานทางความคิดของผู้คนก่อให้เกิดแนวทางปฏิบัติ ซึ่งมีทั้งแนวทางภายนอกและภายใน
แนวทางภายนอก เช่น กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ ส่วนแนวทางภายใน คือ ข้อบังคับในจิตใจ
ตนเอง ซึ่งจะส่งผลบังคับให้แนวทางปฏิบัติภายนอกถูกต้องตามไปด้วย ดังนั้น อาสาสมัครที่ดีควร
จะฝึกฝน พัฒนาตนเองโดยยึดหลักจริยธรรมเป็นแนวทางดังนี้

(2.3.1) ปฏิบัติตามคุณธรรม 4 ประการ ตามพระบรมราชาเฑาะพของพระ
บาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้แก่ การรักษาสัจจะ การรู้จักข่มใจตนเอง (ทมะ) การอดทน (ขันติ)
และการเสียสละ (จาคะ)

(2.3.2) มีพรหมวิหารธรรมต่อผู้ที่เราเกี่ยวข้องกับได้แก่

(2.3.2.1) เมตตา หมายถึง ความรัก ปราบปรามจะให้เป็นผู้สุข

(2.3.2.2) กรุณา หมายถึงความสงสารอยากช่วยให้พ้นทุกข์

(2.3.2.3) มุทิตา หมายถึงความยินดี เมื่อผู้อื่นมีสุข

(2.3.2.4) อุเบกขา หมายถึง ความวางใจเป็นกลาง

(2.3.3) มีสังคหะวัตร 4 ต่อการอยู่ร่วมกัน ได้แก่

(2.3.3.1) ทาน หมายถึง การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

(2.3.3.2) ปิยวาจา หมายถึง การพูดจาอ่อนหวาน

(2.3.3.3) อัตถะจริยา หมายถึง การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์

ต่อผู้อื่น

(2.3.3.4) สมานัตตา หมายถึง การวางตนให้เหมาะสม

(2.3.4) มีอิทธิบาท 4 ต่อหน้าที่การงาน ได้แก่

(2.3.4.1) ฉันทะ หมายถึง ความพอใจในงาน

(2.3.4.2) วิริยะ หมายถึง ความขยันหมั่นเพียร

(2.3.4.3) จิตตะ หมายถึง การเอาใจจดจ่อในงาน

(2.3.4.4) วิมังสา หมายถึง การปรารภณาใคร่ครวญงานที่ทำว่า

ได้ผลหรือมีข้อบกพร่องอย่างไร

(2.4) มื้อองค์ความรู้ ในเรื่องต่อไปนี้

(2.4.1) บทบาทหน้าที่ ตลอดจนภารกิจขององค์กรที่ตนมีส่วนร่วม

(2.4.2) บุคคลกลุ่มเป้าหมาย และวิธีปฏิบัติตนต่อบุคคลเหล่านั้น

(2.4.3) ขอบเขตหน้าที่ของตนในการปฏิบัติร่วมกับองค์กรที่เข้าร่วมงาน

รวมทั้งกลุ่ม เป้าหมาย

(2.4.4) บุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์กร

(2.4.5) เพื่อนร่วมอุดมการณ์

(2.4.6) ครอบรู้ในทรัพยากรเพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงาน ได้อย่าง

คล่องตัว

(2.5) มีการพัฒนาตนเอง การพัฒนาที่ยอมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้น หรือดีกว่า ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริม พัฒนา ย่อมส่งผลให้เกิดสิ่งใหม่ต่างๆ ได้แก่

(2.4.1) การพัฒนากายและจิต สุขภาพจิตที่ดีย่อมส่งผลไปถึงสุขภาพด้วย การออกกำลังกายสม่ำเสมอ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ตามสัดส่วน จะเป็นการดูแลและพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดก่อนที่จะไปช่วยเหลือหรือพัฒนาสังคมต่อไป

(2.4.2) การพัฒนาทัศนคติ ทัศนคติปลุกฝังได้ เปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นอาสาสมัครที่มีคุณภาพจึงต้องสั่งสมทัศนคติที่ดีต่อสิ่งต่างๆ เพื่อเป็นแรงจูงใจที่ดีในการทำงานต่อไป

นอกจากนี้ วิธีคิดของผู้ที่ทำงานอาสาสมัครยังเป็นลักษณะหนึ่งของอาสาสมัครที่น่าสนใจ ดังที่ สกุนา บัณฑุรัตน์ สุภาวดี อินนุพัฒน์ และอภิรัฐ คำวัง (2550) สรุปไว้ดังนี้

(1) การยึดมั่นในอุดมการณ์

อุดมการณ์ของผู้ที่จะเป็นอาสาสมัครคือมีสำนึกถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง และสังคม ความปรารถนาอันแรงกล้าภายในใจที่ต้องการเห็นสังคมมีการปฏิบัติต่อกันอย่างเท่าเทียม มีการเอาใจใส่เอาเปรียบต่อกันน้อยที่สุด ซึ่งสังคมจะเป็นเช่นนั้นได้ ก็จะต้องอาศัย

กระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและแพร่กระจายไปยังคนทุกชั้น ทุกกลุ่มทางสังคมให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มีจิตวิญญาณของการเป็นอาสาสมัคร คือ การเห็นความไม่ยุติธรรมหรือการเอาัดเอาเปรียบ ซึ่งสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมไทย คือการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สนับสนุนและส่งเสริมแนวคิดบริโภคนิยม

แนวคิดแบบ “อุดมการณ์อาสาสมัคร” กับ “แนวคิดบริโภคนิยม” มาจากคนละฐานความคิดที่อยู่ตรงกันข้าม คืออุดมการณ์ทางสังคม มุ่งให้เราไปสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ มีความสุขกับเพื่อนมนุษย์ ในขณะที่ระบบบริโภคนิยม ทุนิยม เป็นระบบที่เอาัดเอาเปรียบ เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มเท่านั้น และสอนให้หาความสุขตามลำพังตนเองโดยไม่คิดถึงคนอื่น แต่แม้ว่าสังคมบริโภคนิยมจะมีอันตรายมาก แต่ก็ยังไม่หมดหวังเสียทีเดียว เพราะเมื่อถึงเวลาหนึ่ง สังคมบริโภคนิยมก็จะพบกับปัญหาด้วยเช่นกัน นั่นก็คือ ความเหงา แล้วกลไกนี้มันจะสร้างเงื่อนไขให้เกิดอาสาสมัครในที่สุด อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์อาสาสมัครจะเกิดขึ้นและมีอยู่ได้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับบุคคลเดียว แต่ต้องยืนอยู่บนความเข้าใจในโลก ความเป็นไปในชีวิตอย่างมีเหตุมีผล และกระบวนการที่จะเข้าใจความเป็นไปของสังคมคือการเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่นับถืออยู่ให้แตกฉาน ต้องมีความเข้าใจในประวัติศาสตร์และวิวัฒนาการของโลก มีความเข้าใจเป็นพื้นฐานของการเคลื่อนไหว การแปรเปลี่ยน และอุดมการณ์ที่ดีจำเป็นต้องอาศัยการบ่มเพาะ จะรอให้เกิด

และเติบโตเองไม่ได้ ข้อสำคัญคืออุดมการณ์อาสาสมัครไม่ใช่ความดีอันยิ่งใหญ่แต่เป็นพันธกิจทางใจที่จะต้องกระทำ

(2) การยึดมั่นในหลักศาสนา

อาสาสมัครที่ยึดมั่นในหลักศาสนา ยึดถือจารีตประเพณี โดยมุ่งทำความดีและอุทิศตนเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เมื่อลงมือทำงานแล้วไม่คิดว่าตนเองจะได้อะไรหรือจะเสียอะไร แต่มุ่งทำงานไปอย่างปราศจากเงื่อนไข การมุ่งบำเพ็ญประโยชน์ให้กับผู้อื่นหรือสังคมนั้นจะต้องทำที่ตนเองก่อน เรียกว่าประโยชน์ตน คือมีการประพฤติดี รักษาระเบียบวินัย รักษาความสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติกิจการงานด้วยความเข้มแข็งหนักแน่นจนติดเป็นนิสัย เมื่อทำประโยชน์ตนแล้วก็ทำประโยชน์ให้ผู้อื่น เช่น การให้การสงเคราะห์แก่ผู้ยากจน ขาดแคลน ผู้ด้อยโอกาส ผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พร้อมกับการทำประโยชน์ส่วนรวมหรือประโยชน์สังคม เช่นช่วยในการป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม ในการพัฒนาสังคม การส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

อาสาสมัครที่ทำงานด้วยหลักการของการยึดมั่นในหลักศาสนา และต้องการทำงานเพื่อ ละตัวตน หรือเข้าถึงการปล่อยวางทางวัตถุ สิ่งของ เงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จำเป็นต่อ การดำรงชีพ เพื่อให้สามารถเข้าถึงความสุขที่ลึกซึ้งกว่า อาสาสมัครเหล่านี้จะมุ่งอุทิศแรงกายและ ทรัพย์สิน เพื่อเป็นการบริจาคทาน คือมีน้ำใจเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น อาสาสมัครที่ได้ศึกษาและเข้าใจในในหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา จะหาหลักธรรมประจำใจ เพื่อเป็นเป้าหมาย หรือเครื่องมือในการเดินทางไปสู่บั้นปลายชีวิต และพยายามหาหนทางที่จะ อุทิศตน ถวายทอดความรู้ ความสามารถให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นที่เจ็บป่วยและยากไร้ ด้อยโอกาส กว่าตน

(3) ค่านิยมบางประการ

การอุทิศตนเป็นอาสาสมัครอาจจะก่อกำเนิดมาจากค่านิยมบางประการที่มีอยู่ภายใน ความรู้สึกนึกคิดของคนๆ นั้น เป็นค่านิยมที่ได้รับการพัฒนามาจากการหล่อหลอมของครอบครัว จากสถาบันการศึกษา จากหลักธรรมคำสั่งสอนในศาสนา จากการเฝ้าสังเกตและตั้งคำถามกับความ เป็นไปในสังคม หรือการได้อ่านประวัติชีวิตของนักพัฒนา หรือบุคคลที่เป็นแบบอย่างในใจ ค่านิยม ดังกล่าวได้แก่

(3.1) การเสียสละ ผู้ที่อุทิศตนเป็นอาสาสมัครกล่าวว่า การจะเข้าถึงความเสียสละ ได้ จำต้องผ่านกระบวนการของการบังคับจิตใจให้ลด ละ สละ เลิก วิถีความสุขส่วนตัว การบริจาค ทรัพย์สิน เงินทอง เวลาและบางคนรวมถึงความสัมพันธ์กับสมาชิกในครอบครัว เพื่ออุทิศตนมา ทำงานอาสาสมัคร

(3.2) ความมั่นคงทางจิตใจ การอุทิศตนโดยยึดมั่นในอุดมการณ์นั้น จำต้องมีความ หนักแน่น อดทน และความมั่นคงอย่างสูงทางจิตใจ ถึงจะสามารถเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ได้ โดยเฉพาะการทำงานที่เปลี่ยนเป้าหมายจากการรับเป็นตัวแทน เป็นการทำบุญความเชื่อและความ ยึดถือในอุดมการณ์

(3.3) ความสามารถในการรักษาสมดุล ผู้ที่ทำงานอาสาสมัครจำเป็นต้องสามารถ รักษาสมดุลระหว่างความต้องการเชิงเศรษฐกิจที่สนองรับต่อความต้องการทางกาย และ ความ ต้องการที่จะบรรลุอุดมการณ์ซึ่งเป็นความต้องการภายใน

จากที่กล่าวมาข้างต้น อาสาสมัครควรมีสมบัติดังนี้

- (1) มีความรู้ในงานอาสาสมัครที่ปฏิบัติ
- (2) ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และมีค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต
- (3) มีความเชื่อมั่น และศรัทธาในการเป็นอาสาสมัคร
- (4) มีทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ทั้งเพื่อนร่วมงานและผู้รับบริการ
- (5) พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับงานอาสาสมัครที่ปฏิบัติ

4.5 แรงจูงใจในการเป็นอาสาสมัคร

Kentucky Commission on Community Volunteerism and Service (KCCVS) (n.d.)

กล่าวถึงแรงจูงใจของการเป็นอาสาสมัครไว้ดังนี้

- (1) ได้รับความรู้ปัญหาชุมชน
- (2) เพื่อรักษาทักษะที่มี
- (3) ใช้เวลากับสมาชิกในครอบครัวโดยเป็นอาสาสมัครร่วมกัน
- (4) ได้ออกนอกบ้าน
- (5) หาเพื่อนใหม่
- (6) พบปะเพื่อนเก่าที่เป็นอาสาสมัคร
- (7) ได้รับทักษะใหม่
- (8) ตอบแทนสังคม
- (9) บรรเทาความรู้สึกผิด
- (10) รู้สึกมีประโยชน์
- (11) ติดต่อกิจการธุรกิจ
- (12) เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มที่มีเกียรติ
- (13) เปลี่ยนแปลงชีวิตใหม่
- (14) ปฏิบัติตามหน้าที่ศีลธรรมหรือศาสนา
- (15) มีความสนุกสนาน
- (16) ช่วยเหลือให้ผู้อื่นมีดีด้วยโอกาส
- (17) ลองอาชีพใหม่
- (18) เพื่อให้ตรงกับความท้าทาย
- (19) พัฒนาชุมชน
- (20) ทำงานกับกลุ่มผู้รับบริการที่แน่นอน

- (21) รับผิดชอบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง
- (22) ต้องการเป็นส่วนหนึ่งของทีม
- (23) เพิ่มพูนประสบการณ์การทำงานเพื่อให้ได้งาน
- (24) เพื่อพบปะบุคคลสำคัญในชุมชน
- (25) ได้รับตำแหน่งจากนายจ้าง
- (26) ได้รับการยอมรับในชุมชน

Volunteer Centre of Camrose and District (2009) กล่าวถึงแรงจูงใจที่บุคคลเข้าร่วมงานอาสาสมัครไว้ดังนี้

- (1) ได้ทักษะที่เกี่ยวข้องกับงานที่ทำอยู่
- (2) ได้รับความสนุกสนาน
- (3) ตอบแทนชุมชน
- (4) ใช้เวลารว่างให้เป็นประโยชน์
- (5) ได้พบปะเพื่อนใหม่
- (6) สร้างประวัติที่ดีของตัวเองเพื่อประโยชน์ในการสมัครงาน
- (7) รู้สึกดีกับตัวเอง
- (8) ลืมปัญหาของตัวเอง
- (9) สอนเด็กให้มีความรู้เกี่ยวกับชุมชน
- (10) สร้างความแตกต่าง
- (11) เข้าใจผู้อื่นมากขึ้น
- (12) เรียนรู้แรงจูงใจของผู้อื่น
- (13) พัฒนาทักษะในการสื่อสาร
- (14) มีเพื่อนใหม่
- (15) เห็นมุมมองใหม่ๆ
- (16) เรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นต่างๆ
- (17) ได้ออกนอกบ้าน
- (18) ได้ปฏิบัติในสิ่งที่ตัวเองเชื่อ
- (19) มีโอกาสแสดงความคิดเห็น
- (20) ต้องการมีส่วนร่วมในงานอาสาสมัคร

Clary et al. (1997) ระบุถึงแรงจูงใจที่บุคคลเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครไว้ดังนี้

- (1) ความมีคุณค่า อาสาสมัครต้องการแสดงออกในการช่วยเหลือผู้อื่น
- (2) การแลกเปลี่ยน อาสาสมัครเชื่อว่า หากช่วยเหลือผู้อื่นและปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม จะได้รับสิ่งดีๆ เกิดขึ้นกับตนเองเช่นเดียวกัน
- (3) การยอมรับ อาสาสมัครต้องการเป็นที่ยอมรับของผู้อื่นจากทักษะและการช่วยเหลือของตน
- (4) ความเข้าใจ อาสาสมัครต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับโลกผ่านประสบการณ์การทำงานอาสาสมัคร หรือเพื่อฝึกฝนทักษะที่มักไม่ได้ใช้
- (5) การเห็นคุณค่าในตนเอง อาสาสมัครต้องการเพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเอง
- (6) การตอบสนอง อาสาสมัครต้องการแก้ปัญหาของตนเองในอดีต หรือปัจจุบัน
- (7) สังคม อาสาสมัครต้องการยืนยันถึงอิทธิพลเกี่ยวกับเกณฑ์ของผู้อื่นที่มีความสำคัญ อาทิ เพื่อน ครอบครัว
- (8) การป้องกัน อาสาสมัครคิดว่าการเป็นอาสาสมัครเป็นวิธีการลดความรู้สึกเชิงลบเกี่ยวกับตัวเอง
- (9) การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อาสาสมัครต้องการสร้างเครือข่ายทางสังคมและผลิตเฟลลินในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
- (10) การพัฒนาด้านอาชีพ อาสาสมัครต้องการติดต่อกับผู้อื่น รวมทั้งได้รับประสบการณ์ทักษะที่มีประโยชน์ต่อการทำงาน

แรงจูงใจของผู้ที่ตัดสินใจเป็นอาสาสมัครสามารถสรุปได้ดังนี้

- (1) การช่วยเหลือผู้อื่น
- (2) การใช้เวลารว่างให้เป็นประโยชน์
- (3) เครือข่ายในการติดต่อพบปะบุคคล
- (4) การเห็นคุณค่าในตัวเอง
- (5) ความรู้และทักษะจากการเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร
- (6) ความสนุกสนาน

4.6 ประโยชน์ของการเป็นอาสาสมัคร

Willman (2008) Tague (2008) และ Rose (2008) และ กล่าวถึงประโยชน์ของอาสาสมัครไว้ดังนี้

(1) งานอาสาสมัครให้ประสบการณ์เชิงปฏิบัติการฝึกอบรมในงาน และการพัฒนาในด้านอาชีพ อาสาสมัครจะได้รับประสบการณ์เป็นรางวัลตอบแทน

(2) ตระหนักในคุณค่าของตัวเองและการประสบความสำเร็จส่วนบุคคล

(3) อาสาสมัครรู้สึกภาคภูมิใจในความสำเร็จในการทำงานอาสาสมัคร เมื่อผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือเกิดความรู้สึกขอบคุณแก่อาสาสมัคร

(4) ฝึกฝนสำหรับการเปลี่ยนงานใหม่ ในกรณีที่ต้องการเปลี่ยนงานใหม่ บุคคลสามารถฝึกฝนตนเองสำหรับงานใหม่ได้จากงานอาสาสมัคร ตัวอย่างเช่น เป็นสมุหบัญชีในโรงงานแต่ต้องการเปลี่ยนเป็นสมุหบัญชีด้านการผลิตในอุตสาหกรรมภาพยนตร์ สามารถฝึกฝนสำหรับการเปลี่ยนงานได้โดยเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือนักศึกษาคำนวณค่าใช้จ่ายในการผลิตภาพยนตร์สั้น หรือเตรียมการสมัครทุน

(5) ฝึกฝนบทบาทในงานใหม่ หากบุคคลต้องการเปลี่ยนอาชีพใหม่ สามารถฝึกฝนอาชีพใหม่ได้โดยเป็นอาสาสมัครในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับบทบาทในอาชีพดังกล่าว ตัวอย่างเช่น ตัดสินใจเป็นผู้ประสานงานด้านการตลาด สามารถเป็นอาสาสมัครช่วยในการวางแผนการตลาดเพื่อเริ่มต้นการสร้างบริษัท

(6) ได้ตอบแทนสังคม มีโอกาสแลกเปลี่ยนทักษะและความ สามารถพิเศษ

(7) ได้เรียนรู้ทักษะใหม่ อาสาสมัครมีความแตกต่างจากงานประจำ ทำให้ได้รับทักษะเห็นโลกทัศน์ และมีความคิดใหม่ๆ

(8) เพิ่มแรงจูงใจในการทำงาน งานอาสาสมัครสามารถผลักดันแรงขับในการทำงานให้เพิ่มขึ้น ความคิดและยุทธวิธีที่ดีต่างๆ สามารถมาจากการยึดแบบอย่างวิธีการที่ผู้อื่นแก้ไขปัญหาก็เกิดขึ้น

(9) งานอาสาสมัครทำให้อาสาสมัครได้พบปะผู้อื่นที่มาจากอาชีพเดียวกันหรือต่างอาชีพเพิ่มขึ้น

(10) มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เช่น มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในที่ทำงานอาสาสมัคร ทักษะภาษา หรือกระทั่งทักษะการเดินร่ำ

- (11) มีความคิดที่กว้างไกลมากขึ้น และมีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่น
- (12) เรียนรู้หรือพัฒนาจุดแข็งและทักษะต่างๆ อาทิ การสื่อสาร การทำงานเป็นทีม การบริหารเวลา ทักษะคิดเชิงบวก และความคิดริเริ่ม
- (13) การทำงานอาสาสมัครเป็นการสร้างคุณสมบัติที่ดีต่อประสบการณ์ในการทำงาน
- (14) สร้างความเชื่อมั่นในตัวเองและเห็นคุณค่าของตัวเอง

การเป็นอาสาสมัครจึงมีประโยชน์หลายประการ ได้แก่ ได้ตอบแทนสังคม สร้างความภูมิใจและเห็นคุณค่าในตัวเอง ได้รับความรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมอาสาสมัคร เป็นประโยชน์ต่อการทำงานในอนาคต

4.7 ปฏิญญาอาสาสมัครไทย

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550) ได้ระบุรายละเอียดของปฏิญญาอาสาสมัครไทยไว้ดังนี้

ข้อ 1 อาสาสมัครมีบทบาทสำคัญในการบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมทั้งในด้านการสงเคราะห์ผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน การป้องกัน แก้ไขปัญหา การพัฒนาสังคมและส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง

ข้อ 2 อาสาสมัครที่พึงประสงค์ต้องมีจิตวิญญาณของอาสาสมัคร เป็นผู้ปฏิบัติงานด้วยความสมัครใจเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน สังคมและประเทศชาติโดยไม่หวังสิ่งตอบแทนเป็นผู้มีอุดมการณ์โดยถือประโยชน์ส่วนรวมเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน ทำงานด้วยความเสียสละ กระตือรือร้น เอื้ออาทร บริสุทธิ์ใจ และมีศรัทธาที่จะทำงานอาสาสมัคร

ข้อ 3 อาสาสมัครสมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญ เพราะเป็นผู้ที่สมัครใจทำงานเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน สังคม และประเทศชาติอย่างแท้จริง

ข้อ 4 ภาครัฐและภาคเอกชน จะต้องส่งเสริมสนับสนุนงานอาสาสมัครอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยการพัฒนาอาสาสมัครให้มีความรู้ ความสามารถ อุดมการณ์และคุณธรรม

ข้อ 5 ภาครัฐและภาคเอกชน ต้องส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการงานอาสาสมัคร เพื่อให้งานอาสาสมัครมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ข้อ 6 ภาครัฐ ต้องจัดให้มีกฎหมายหรือระเบียบรองรับสถานการณ์ของอาสาสมัครให้การคุ้มครอง และเอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อ 7 ภาครัฐและภาคเอกชน ควรส่งเสริมและปลูกจิตสำนึกในการเป็นอาสาสมัครให้แก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป

ข้อ 8 ภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ องค์กรธุรกิจและองค์กรต่างๆ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ เจ้าหน้าที่ขององค์กรได้ปฏิบัติงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคมและประเทศชาติ โดยไม่ถือเป็นวันลา

ข้อ 9 ภาครัฐต้องจัดตั้งคณะกรรมการ โดยมีผู้แทนของภาครัฐและภาคเอกชน ที่เกี่ยวข้องของงานอาสาสมัครเป็นกรรมการ เพื่อทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนงาน ส่งเสริมสนับสนุน ประสานงาน ติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอาสาสมัคร

4.8 นโยบายการพัฒนาอาสาสมัคร

งานอาสาสมัครเป็นงานที่มีคุณค่าต่อสังคม และบุคคลที่เข้ามาเป็นอาสาสมัครได้เสียสละเวลาอันมีค่า ตลอดจนความสุขส่วนตัว เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นหรือทำประโยชน์ให้แก่สังคม โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนนั้นควรแก่การยกย่องสรรเสริญ โดยเฉพาะในสังคมไทยยุคใหม่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปทำให้เป็นปัญหาทางสังคมการที่มีอาสาสมัครเข้ามาช่วยรัฐบาลบรรเทาปัญหาของบ้านเมืองนั้น นับว่าเป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่งและสอดคล้องกับทุกภาคส่วนในการเข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

ดังนั้นเพื่อเป็นการส่งเสริมและพัฒนาอาสาสมัคร รัฐบาลจึงกำหนดนโยบายการพัฒนาอาสาสมัคร (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550) ได้ระบุดังนี้

(1) ส่งเสริมสนับสนุนอาสาสมัครอย่างจริงจัง โดยการพัฒนาอาสาสมัครให้มีความรู้ความสามารถ อุดมการณ์และคุณธรรม เพื่อจะได้เป็นพลังสำคัญในการสงเคราะห์ ผู้มีปัญหา การป้องกัน แก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม พัฒนาองค์กร และการส่งเสริมความมั่นคงของชาติ

(2) ส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการงานอาสาสมัคร เพื่อให้ภาครัฐและภาคเอกชนที่มีอาสาสมัคร ได้บริหารจัดการงานอาสาสมัครได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

(3) จัดตั้งองค์กรอาสาสมัครระดับชาติ โดยให้มีคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานอาสาสมัครแห่งชาติ ประกอบด้วย ผู้แทนของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และอาสาสมัคร มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย แผนงาน ส่งเสริมสนับสนุน ประสานงาน ติดตาม และประเมินผล การปฏิบัติงานของอาสาสมัคร

(4) ส่งเสริมการจัดตั้งสถาบันหรือศูนย์ฝึกอบรมอาสาสมัคร ทั้งในระดับชาติและระดับจังหวัด เพื่อจัดให้มีการฝึกอบรมอาสาสมัครประเภทต่างๆ ให้อาสาสมัครเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ อุดมการณ์ คุณธรรมและมาตรฐานในการปฏิบัติงาน

(5) จัดตั้งศูนย์อาสาสมัครระดับชาติ ระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลกลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ ส่งเสริมสนับสนุน และประสานงานของอาสาสมัคร รวมทั้งจัดทำทะเบียนอาสาสมัครและให้อาสาสมัครได้ปฏิบัติงานในหน่วยงานที่ตรงกับความสนใจ

(6) จัดทำคู่มือปฏิบัติงานสำหรับอาสาสมัครประเภทต่างๆ เพื่อช่วยให้อาสาสมัครได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ได้มาตรฐานและมีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชนสังคมและประเทศชาติ

(7) ประชาสัมพันธ์งานอาสาสมัครให้เป็นที่แพร่หลาย เป็นที่รู้จัก ยอมรับของภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนโดยทั่วไป

(8) จัดให้มีสวัสดิการ ส่งเสริมขวัญกำลังใจและให้การยกย่องอาสาสมัคร รวมทั้งหน่วยงาน องค์กรที่มีอาสาสมัครที่ปฏิบัติงานด้วยความเข้มแข็ง เสียสละ มีผลงานดีเด่นที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชน สังคม และประเทศชาติ ตลอดจนส่งเสริมสนับสนุนให้ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานเอกชน ได้ปฏิบัติงานอาสาสมัครโดยไม่ถือเป็นวันลา ทั้งนี้ จะต้องไม่มีผลทำให้เกิดความเสียหายต่องานราชการ

(9) ให้การสนับสนุนการจัดงานวันอาสาสมัครไทย ทั้งในระดับชาติ และระดับจังหวัด เพื่อส่งเสริมสนับสนุน บทบาทและความสำคัญของอาสาสมัครและงานอาสาสมัคร

(10) ปลูกจิตสำนึกและจิตวิญญาณของอาสาสมัคร ในบุคคลกลุ่มต่างๆ ทั้งเด็กเยาวชน ประชาชน ตลอดจนนักการเมือง ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ พนักงานเอกชนในการทำงานเพื่อสังคม

(11) ให้มีกฎหมายหรือระเบียบรับรองรับสถานภาพของอาสาสมัคร ให้การคุ้มครองและเอื้อประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(12) จัดตั้งสภาอาสาสมัครแห่งชาติเป็นองค์กรอิสระ โดยหน่วยงานและองค์กรที่มีอาสาสมัครเป็นสมาชิก เป็นผู้บริหารงานโดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

ตอนที่ 5 อาสาสมัครงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

เนื่องจากยังไม่มีภาระไปถึงอาสาสมัครงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไว้ชัดเจนนัก แต่ถ้าพิจารณาจากความหมายของอาสาสมัครที่ได้กล่าวมาข้างต้น รวมทั้งบทบาทของอาสาสมัครงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถอธิบายความหมายของอาสาสมัครงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ว่า เป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อุทิศเวลา และความสามารถ โดยการถ่ายทอดความรู้

ทักษะ ตลอดจนการบริการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่ประชาชน โดยมีได้มุ่งหวังสิ่งตอบแทนใดๆ

ผู้วิจัยพิจารณาอาสาสมัครที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยชัดเจน ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมอเดินอาสา อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) และอาสาสมัครเพื่อสังคม โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ครูภูมิปัญญาไทย

5.1.1 ความหมาย

ครูภูมิปัญญาไทยเป็นบุคคลที่มีความรอบรู้และมีทักษะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะในระดับชำนาญการและ/หรือเชี่ยวชาญในการใช้ความรู้ของตนเองเพื่อเผยแพร่และถ่ายทอดในรูปแบบการจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบรวมกัน การจัดการศึกษาของ 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนเป็นบุคคลที่มีความสามารถใช้ความรู้และทักษะเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัวและท้องถิ่น จนกระทั่งประสบความสำเร็จได้เป็นแบบอย่างหรือต้นแบบและเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนเป็นสำคัญ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

บุคคลที่มีคุณลักษณะเบื้องต้นดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาซึ่งเป็นบุคคลที่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มุ่งสรรหาและคัดเลือกเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย

การยกย่องและเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นครูภูมิปัญญาไทย เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2544 ได้รุ่นที่ 1 เป็นต้นมา และดำเนินการทุกๆ ปีจนถึงปัจจุบัน

ครูภูมิปัญญาไทยทุกรุ่น ได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยของตนให้กับบุคคล คณะบุคคลและสถาบันต่างๆ รวมทั้งทำหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุน การพัฒนาสังคมไทย โดยเฉพาะการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเข้าสู่ระบบ การศึกษาในแต่ละระดับ

5.1.2 วัตถุประสงค์ในการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย

วัตถุประสงค์ในการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านให้เป็นครูภูมิปัญญาไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) มีดังนี้

- (1) เพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทรงภูมิปัญญาหรือปราชญ์ชาวบ้านให้เป็น “ครูภูมิปัญญาไทย” จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา อันนำไปสู่การพัฒนา นโยบายและแผนการจัดการเรียนรู้ต่อไป
- (2) เพื่อรวบรวมรูปแบบและวิธีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในการ ขับเคลื่อนแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของครูภูมิปัญญาไทยที่ให้การเรียนรู้ แก่ประชาชนในท้องถิ่น
- (3) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาองค์ความรู้ของครูภูมิปัญญาไทยที่ให้การเรียนรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่น

5.1.3 คุณสมบัติ ขั้นตอนการดำเนินการสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551)

5.1.3.1 คุณสมบัติของผู้ทรงภูมิปัญญาที่เสนอชื่อเพื่อยกย่องเป็นครูภูมิปัญญาไทย

- (1) ต้องมีสัญชาติไทย
- (2) เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม จริยธรรม และประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม
- (3) มีความรู้ ความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านตามขอบข่ายภูมิปัญญาไทย
- (4) มีประสบการณ์ในการถ่ายทอดความรู้และความเชี่ยวชาญในขอบข่ายภูมิปัญญาไทยด้านใดด้านหนึ่งไม่น้อยกว่า 5 ปี
- (5) มีผลงานเป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม
- (6) ไม่เคยได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทยจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษามาก่อน

5.1.3.2 ขั้นตอนการดำเนินการยกย่องเชิดชูเกียรติครูภูมิปัญญาไทย

- (1) แต่งตั้งคณะทำงานสรรหาและคัดเลือกครูภูมิปัญญาไทยเพื่อดำเนินการยกย่อง
- (2) ประชุมคณะทำงานฯ เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานและจัดทำเกณฑ์ยกย่อง

(3) แจ้างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาครวมมากกว่า 800 แห่ง เพื่อแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการรวบรวมข้อมูลและจัดส่งข้อมูลของผู้ทรงภูมิปัญญาเข้าพิจารณายกย่องเชิดชูเกียรติต่อไป

(4) รวบรวมเอกสารที่เป็นแบบเสนอผู้ทรงภูมิปัญญาเพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย และจัดทำรายนามของผู้ทรงภูมิปัญญาตามแบบเสนอผู้ทรงภูมิปัญญาที่มีการจัดส่งมายังสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาภายในเวลาที่กำหนดไว้

(5) ประชุมคณะทำงานฯ เพื่อร่วมกันพิจารณาเอกสารแบบเสนอผู้ทรงภูมิปัญญาตามข้อ (4) โดยคัดกรองและคัดเลือกผู้ทรงภูมิปัญญาที่สมควรได้รับการยกย่องด้วยวิธีการใช้แบบประเมินเอกสารเป็นเครื่องมือในการพิจารณาแบบเสนอฯ ที่แจ้างมา

(6) ประเมินภาคสนาม ใช้แบบประเมินภาคสนามเป็นเครื่องมือในการพิจารณาและรวบรวมข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยคณะทำงานฯ ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อประเมินเชิงประจักษ์ด้วยวิธีการศึกษาดูงานผู้ทรงภูมิปัญญาที่ผ่านเกณฑ์ประเมินเอกสารตามข้อ (4)

(7) ประชุมคณะทำงานฯ เพื่อร่วมกันพิจารณาผลการประเมินเชิงประจักษ์จากภาคสนามตามข้อ (6) ด้วยวิธีการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินภาคสนามต่อที่ประชุมและคณะทำงานฯ โดยทุกท่านร่วมกันอภิปรายเพื่อหาข้อสรุปในการตัดสินใจเป็นขั้นตอนสุดท้าย

(8) ประกาศผลการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทยโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(9) แจ้างหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาครวมมากกว่า 800 แห่ง และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เพื่อรับทราบการประกาศผลการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ต่อไป

(10) จัดงานมอบเครื่องหมายเชิดชูเกียรติครุภูมิปัญญาไทยโดยมีพิธีการอย่างสมเกียรติ

(11) ประชุมผู้ที่ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย เพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการจัดทำเอกสารประมวลองค์ความรู้และการทำกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเผยแพร่ภูมิปัญญาในแต่ละท่านไปสู่สังคมในวงกว้างได้รับรู้ถึงเกียรติที่มี โดยการสนับสนุนจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

(12) ผู้ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย ดำเนินการในข้อตกลงตามข้อ (11) โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะให้การปรึกษาเป็นระยะๆ ให้แล้วเสร็จ

(13) นำเอกสารประมวลองค์ความรู้ที่ได้จากข้อ (12) มาพิจารณา และตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง เพื่อการเสนอแนะให้มีการปรับปรุงแก้ไขในประเด็น ความชัดเจนของเนื้อหาสาระ

(14) ผู้ได้รับการประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขเอกสารประมวลองค์ความรู้ตามข้อเสนอแนะจากข้อ (13) (ถ้ามี)

(15) จัดทำรูปเล่ม พิมพ์และเผยแพร่ไปยังหน่วยงานต่างๆ และผู้เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

5.1.4 หลักเกณฑ์การคัดเลือกเพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย

การพิจารณาคัดเลือกบุคคลเพื่อยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทยนั้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาร่วมกับคณะทำงานสรรหาและคัดเลือกครุภูมิปัญญาไทย กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณา เพื่อสรรหาและคัดเลือกบุคคลผู้สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย โดยใช้หลักเกณฑ์การประเมิน 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) หลักเกณฑ์การประเมินจากเอกสาร

การประเมินจากเอกสาร มีหลักเกณฑ์การใช้พิจารณาจากข้อมูลที่มีในแบบเสนอผู้ทรงภูมิปัญญา เพื่อประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่... รวมทั้งพิจารณาข้อมูลจากสิ่งอื่นๆ ตามที่ผู้ทรงภูมิปัญญาจัดส่งแนบมาให้ เช่น ซีดี และสิ่งพิมพ์ เป็นต้น การตัดสินจะพิจารณาข้อมูลโดยรวมที่มี โดยมีประเด็นองค์ประกอบเพื่อการพิจารณา 10 ประเด็น ได้แก่ ประวัติผู้ทรงภูมิปัญญา ประวัติชีวิตและผลงาน ประสบการณ์การทำงานด้านที่เกี่ยวข้อง ผลงานที่ปรากฏ เครื่องราชอิสริยาภรณ์/ เกียรติคุณ/ รางวัลที่เคยได้รับ เรียงความเล่าถึงประวัติชีวิตและการทำงานอย่างละเอียด ความคิดเห็นของผู้เสนอ ความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิในท้องถิ่น ชื่อ-ที่อยู่ของผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม เอกสารหลักฐานประกอบการพิจารณา เมื่อผ่านเกณฑ์ ประเมินจากเอกสารเพื่อก้าวไปสู่การประเมินภาคสนามได้ก็ต่อเมื่อมีผลคะแนนจากการประเมินเอกสารในประเด็นองค์ประกอบ 10 ประเด็นดังกล่าว ได้ผลลัพธ์รวมของคะแนนต้องไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80

(2) หลักเกณฑ์การประเมินภาคสนาม

การประเมินภาคสนาม มีหลักเกณฑ์ในการใช้พิจารณาจากข้อมูลที่มีในพื้นที่ภาคสนามเพื่อประเมินเชิงประจักษ์ โดยใช้หลักเกณฑ์การประเมินภาคสนามนี้ประเมินผู้ทรงภูมิปัญญาที่ได้ผ่านการประเมินจากเอกสารดังที่กล่าวมาแล้วในข้อ (1) ทั้งนี้ คณะทำงานฯ ต้อง

พิจารณาองค์ประกอบเกณฑ์การให้คะแนน และการให้น้ำหนักคะแนนแก่ผู้ทรงภูมิปัญญาตามที่กำหนดไว้ 3 ด้าน ดังนี้

(2.1) ด้านคุณลักษณะส่วนบุคคล (5 ข้อ) ได้แก่

(2.1.1) ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคม

ยอมรับของสังคม

(2.1.2) มีคุณธรรม จริยธรรม และเสียสละในการ

ถ่ายทอดภูมิปัญญา

(2.1.3) มีความสามารถในการใช้ภูมิปัญญาด้านนั้นๆ

(2.1.4) ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่ปฏิบัติ

(2.1.5) เป็นผู้นำที่ดีและมีความสามารถในการบริหารจัดการ

จัดการ

(2.2) ด้านการถ่ายทอดองค์ความรู้ (5 ข้อ) ได้แก่

(2.2.1) มีความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญา

ถ่ายทอดองค์ความรู้

(2.2.2) มีการปรับปรุงและพัฒนาวิธีการในการ

ภูมิปัญญา

(2.2.3) มีความสามารถในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

(2.2.4) มีการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ภูมิปัญญา

(2.2.5) มีการติดตามและประเมินผลการถ่ายทอดภูมิ

ปัญญา

(2.3) ด้านคุณภาพของผลงาน (3 ข้อ) ได้แก่

(2.3.1) มีผลงานที่เกิดจากความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

และพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

(2.3.2) มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม

(2.3.3) มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติในการ

แก้ไขปัญหาและเพื่อการพัฒนา

5.1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ

(1) ได้คุณวุฒิปัญญาไทยจำนวนหนึ่งเพื่อการพัฒนาสังคมให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และสนับสนุนการขับเคลื่อนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามกระแสของการพัฒนาท้องถิ่นในปัจจุบัน

(2) ได้องค์ความรู้ใหม่ในการส่งเสริมและพัฒนาการขับเคลื่อนการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของคุณวุฒิปัญญาไทยที่ให้การเรียนรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่น อันนำไปสู่ความต่อเนื่องของการดำเนินการในเรื่องต่อไป

(3) ได้ตัวอย่างรูปแบบและวิธีการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ในการขับเคลื่อนแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยคุณวุฒิปัญญาไทยที่ให้การเรียนรู้แก่ประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งนำไปสู่ต้นแบบในการดำเนินการของผู้เกี่ยวข้องและหน่วยงานอื่นๆ ต่อไป

(4) เกิดพลังขับเคลื่อนที่เป็นประโยชน์ต่อคุณวุฒิปัญญาไทย ประชาชนชาวบ้าน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประชาชนทั่วไป สำหรับการขับเคลื่อนแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และคุณวุฒิปัญญาไทยให้ก่อเกิดประโยชน์แก่ประเทศเป็นการส่งเสริม สนับสนุน ช่วยเหลือ สืบสาน และเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

5.1.6 การส่งเสริมสนับสนุนคุณวุฒิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา

เมื่อได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นคุณวุฒิปัญญาไทยแล้ว สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ส่งเสริมสนับสนุนให้คุณวุฒิปัญญาไทยทำหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาดังนี้

(1) การสนับสนุนให้คุณวุฒิปัญญาไทยดำเนินการโครงการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียนในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย โดยการสนับสนุนเงินงบประมาณ

(2) ในกรณีคุณวุฒิปัญญาไทยที่มีความพร้อมและมีศักยภาพในการเป็นศูนย์การเรียนรู้คุณวุฒิปัญญาไทย สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะดำเนินการสนับสนุนทั้งในด้นงบประมาณและข้อมูล รวมทั้งการช่วยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อประสานให้เกิดการดำเนินงานของศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งถือเป็นหน่วยงานสำคัญทางด้านการศึกษา ตามนัยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542

(3) สวัสดิการต่างๆ ทั้งในด้านค่าตอบแทน ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล โดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะดำเนินการเทียบตำแหน่งให้แก่คุณวุฒิปัญญาไทยให้มีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับข้าราชการ เพื่อความสะดวกในการเบิกค่าใช้จ่ายและค่าตอบแทนต่างๆ

- (4) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาจะดำเนินการขอพระราชทาน
เครื่องราชอิสริยาภรณ์ให้เป็นเกียรติแก่ครูภูมิปัญญาไทย
- (5) จัดพิมพ์เผยแพร่ประวัติชีวิตและผลงานของครูภูมิปัญญาไทย
- (6) เผยแพร่เกียรติคุณและผลงานของครูภูมิปัญญาไทยต่อสื่อมวลชนแขนง
ต่างๆ

(7) เชิญเข้าร่วมการประชุมสัมมนาในงานสำคัญของชาติในทุกระดับ
ครูภูมิปัญญาไทยจึงเป็นบุคคลที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในภูมิ
ปัญญาไทยทำหน้าที่เผยแพร่และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยสาขาต่างๆ ให้แก่ประชาชนใน
รูปแบบการจัดการศึกษาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งหรือหลายรูปแบบรวมกัน

5.2 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

5.2.1 ความหมาย

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (Village Health Volunteer) หรือที่เราเรียกย่อๆ ว่า
อสม. นั้น คือ ประชาชนที่ได้รับการคัดเลือกเป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ให้เข้ารับการอบรมเพิ่มความรู้
ทางด้านสาธารณสุข เพื่อเป็นผู้นำหรือแกนนำในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม อสม.เป็นรูปแบบหนึ่ง
ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยผ่าน
กระบวนการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการปฏิบัติงานด้วยความเสียสละต่อ
ประชาชนในหมู่บ้าน กระทรวงสาธารณสุขได้เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา อสม.
จึงเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชน
ภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2553)

5.2.2 ประเภท

กระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดให้มีอาสาสมัครสาธารณสุขในงานสาธารณสุขมูลฐาน
เพียงประเภทเดียว คือ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ซึ่งหมายถึง บุคคลที่ได้รับการ
คัดเลือกจากชาวบ้านในแต่ละกลุ่มบ้านและได้รับการอบรมตามหลักสูตรที่กระทรวง
สาธารณสุขกำหนด โดยมีบทบาทหน้าที่สำคัญในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม
สุขภาพอนามัย (Change agents) การสื่อข่าวสารสาธารณสุข การแนะนำเผยแพร่ความรู้ การ
วางแผน และประสานกิจกรรมพัฒนาสาธารณสุข ตลอดจนให้บริการสาธารณสุขด้านต่างๆ เช่น
การส่งเสริมสุขภาพ การเฝ้าระวังและป้องกันโรค การช่วยเหลือและรักษาพยาบาลขั้นต้น โดยใช้ยา
และเวชภัณฑ์ตามขอบเขตที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด การส่งต่อผู้ป่วยไปรับบริการ การฟื้นฟู

สภาพ และจัดกิจกรรมพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน โดยกำหนดจำนวนอาสาสมัครสาธารณสุขในหมู่บ้าน/ชุมชน โดยเฉลี่ย (กลุ่มพัฒนา อสม. ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2552) ดังนี้

(1) พื้นที่ชนบท : อสม. 1 คน ต่อ 8 - 15 หลังคาเรือน

(2) พื้นที่เขตเมือง : เขตชุมชนหนาแน่น (ชุมชนตลาด) ไม่มี อสม. เขตชุมชนแออัด อสม. 1 คน ต่อ 20 - 30 หลังคาเรือน เขตชุมชนชานเมือง อสม. 1 คน ต่อ 8 - 15 หลังคาเรือน

ดังนั้น ในหมู่บ้าน/ชุมชนหนึ่งๆ อาจมีจำนวน อสม. ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับจำนวนหลังคาเรือนของหมู่บ้าน/ชุมชนนั้นๆ โดยทั่วไปจะมี อสม. ประมาณ 10 - 20 คนต่อหมู่บ้าน

5.2.3 คุณสมบัติของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

- (1) เป็นบุคคลที่ชาวบ้านในละแวกหรือคุ้มยอมรับและเชื่อถือ
- (2) สมัครใจและเต็มใจช่วยเหลือชุมชนด้วยความเสียสละ
- (3) มีเวลาเพียงพอที่จะช่วยเหลือชุมชน (อยู่ประจำในหมู่บ้าน ไม่ย้ายถิ่นในระยะเวลา 1 - 2 ปี และมีความคล่องตัวในการประสานงาน
- (4) อ่านออกเขียนได้
- (5) เป็นตัวอย่างที่ดีในด้านพัฒนาสุขภาพ และการพัฒนาชุมชน
- (6) ไม่ควรเป็นข้าราชการหรือลูกจ้างของรัฐ

5.2.4 วิธีการคัดเลือกอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ใช้วิธีการประชาธิปไตยในการคัดเลือกบุคคลเป็น อสม. โดยมีแนวทางปฏิบัติดังนี้

(1) เจ้าหน้าที่สาธารณสุขจัดประชุมกรรมการหมู่บ้าน อสม. ทุกคนในหมู่บ้านและผู้นำอื่นๆ เพื่อชี้แจงให้ทราบถึงบทบาทของ อสม. และจำนวน อสม. มอบหมายให้กรรมการหมู่บ้าน อสม. และผู้นำดังกล่าวเป็นคณะกรรมการสรรหา อสม.

(2) แบ่งละแวกหรือคุ้มบ้านออกเป็นคุ้มละ 8 - 15 หลังคาเรือน สอบถามหาผู้สมัครใจและมีคุณสมบัติตามที่กำหนด คัดเลือกเข้ารับการอบรมเป็น อสม. ในกรณีที่มีผู้สมัครเกิน 1 คน ให้คณะผู้ดำเนินการสรรหา อสม. จัดประชุมหัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทนครอบครัวในละแวกหรือคุ้มนั้นๆ เพื่อลงมติโดยใช้เสียงส่วนใหญ่คัดเลือกบุคคลเข้ารับการอบรมเป็น อสม. ประจำละแวกบ้านหรือคุ้ม

การคัดเลือก อสม. สามารถปรับเปลี่ยนได้ หากชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้านมีความเห็นเป็นอย่างอื่น แต่ต้องเป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวมและมีขั้นตอนที่โปร่งใส

5.2.5 การฝึกอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านใหม่

การฝึกอบรมอาสาสมัครใหม่ ในที่นี้หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้อาสาสมัครสาธารณสุขที่คัดเลือกเข้ามาใหม่มีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีความรู้ความสามารถและปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้ตามมาตรฐานที่กำหนดไว้

(1) วิธีการอบรม

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขสามารถวางแผนการอบรมได้ตามความเหมาะสมของพื้นที่ โดยควรมีทั้งส่วนของ การให้ความรู้ทางทฤษฎี และการฝึกปฏิบัติให้บริการที่สถานีอนามัยหรือโรงพยาบาลชุมชน รวมทั้งมีการประเมินผลการอบรมว่าสามารถพัฒนาให้ อสม.ใหม่ทุกคนมีความรู้และสามารถทำงานตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้ได้อย่างมีคุณภาพ

(2) เนื้อหาหลักสูตร เนื้อหาความรู้ที่อบรม แบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ

(2.1) **กลุ่มความรู้พื้นฐาน** (ภาคบังคับ) ประกอบด้วย วิชาที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติงานในฐานะอาสาสมัครสาธารณสุข โดยเป็นวิชาที่เกี่ยวกับปัญหาสาธารณสุขหลักๆ ของประเทศ และการบริหารจัดการเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาสาธารณสุขในชุมชน ได้แก่

- (2.1.1) บทบาทหน้าที่ของ อสม.
- (2.1.2) สิทธิของ อสม.
- (2.1.3) การถ่ายทอดความรู้และการเผยแพร่ข่าวสารระดับหมู่บ้าน
- (2.1.4) การค้นหา วิเคราะห์และแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของท้องถิ่น
- (2.1.5) สุขวิทยาส่วนบุคคล
- (2.1.6) การส่งเสริมสุขภาพ การเฝ้าระวัง และป้องกันปัญหา

สาธารณสุข

- (2.1.7) การวินิจฉัยอาการ การปฐมพยาบาลและการช่วยเหลือเบื้องต้น
- (2.1.8) การฟื้นฟูสภาพ
- (2.1.9) การส่งต่อผู้ป่วยไปสถานบริการสาธารณสุข
- (2.1.10) การจัดกิจกรรม การปฏิบัติงานและการใช้เครื่องมือต่างๆ ใน

ชุมชน.

- (2.1.11) การทำงานร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล

(อ.บ.ต.) เพื่อการพัฒนางานสาธารณสุขในท้องถิ่น

(2.2) **กลุ่มความรู้เฉพาะ** เป็นความรู้ในเรื่องที่เป็นปัญหาสาธารณสุขในพื้นที่ และความรู้ด้านนโยบายต่างๆ ในการพัฒนางานสาธารณสุขในแต่ละท้องถิ่น และความรู้ด้านการพัฒนาอื่นๆ ที่มีผลต่อสุขภาพของประชาชน โดยจังหวัดสามารถปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรได้ตามความเหมาะสม ซึ่งเนื้อหาอาจแตกต่างกันไปตามสภาพปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

5.2.6 การขึ้นทะเบียนเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

สถานภาพของการเป็น อสม. เกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้นได้รับการคัดเลือก ผ่านการอบรม และได้รับการประเมินความรู้ความสามารถ ทั้งกลุ่มความรู้พื้นฐานและกลุ่มความรู้เฉพาะตามที่กำหนดไว้ จังหวัดจะออกประกาศนียบัตรและบัตรประจำตัวให้ใช้เป็นหลักฐาน โดยรูปแบบ อายุบัตร และสิทธิที่ได้รับเป็นไปตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

5.2.7 วาระและการฟื้นฟูสภาพการเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

สถานภาพของการเป็น อสม. เกิดขึ้นเมื่อบุคคลนั้นได้รับการคัดเลือก ผ่านการอบรม และได้รับการประเมินความรู้ความสามารถ ทั้งกลุ่มความรู้พื้นฐานและกลุ่มความรู้เฉพาะตามที่กำหนดไว้ จังหวัดจะออกประกาศนียบัตรและบัตรประจำตัวให้ใช้เป็นหลักฐาน โดยรูปแบบ อายุบัตร และสิทธิที่ได้รับเป็นไปตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

(1) **วาระ** กำหนดให้มีวาระคราวละ 2 ปี เมื่อครบวาระแล้วให้พิจารณาต่อบัตรประจำตัว โดยดูจากผลการดำเนินงาน ร่วมกับการพิจารณาของประชาชนและองค์กรของหมู่บ้าน (เจ้าหน้าที่สาธารณสุขไม่ควรที่จะเป็นผู้ถอดถอน อสม. ด้วยตนเอง เพราะ อสม. เป็นอาสาสมัครที่เสียสละของประชาชน หากมีความจำเป็นก็ต้องใช้การประชุมและปรึกษาหารืออย่างเป็นทางการกับ อสม. ที่มีอยู่ รวมทั้งกรรมการหมู่บ้าน เพื่อป้องกันความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้น)

(2) การฟื้นฟูสภาพ

(2.1) ฟื้นฟูสภาพตามวาระ

(2.2) ตาย

(2.3) ลาออก

(2.4) ย้ายที่อยู่

(2.5) ประชาชนลงมติ โดยมีคะแนนเสียงเกินกึ่งหนึ่งของประชาชนในหมู่บ้าน หรือคณะกรรมการหมู่บ้านมีมติให้พ้นจากตำแหน่ง เนื่องจากมีความประพฤติเสียหายอันจะนำมาซึ่งความเสื่อมเสียประโยชน์ของหมู่บ้าน หรือบกพร่องต่อการปฏิบัติหน้าที่

5.2.8 บทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

อสม. มีบทบาทในการเป็นผู้นำการดำเนินงานพัฒนาสุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agents) พฤติกรรมด้านสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชน และมีหน้าที่ แก่ข่าวร้าย กระจายข่าวดี ซึ่บริการประสานงานสาธารณสุข บำบัดทุกข์ประชาชน ดำรงตนเป็นตัวอย่างที่ดี โดยมีหน้าที่ความรับผิดชอบดังนี้

(1) เป็นผู้สื่อข่าวข่าวสารสาธารณสุขระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนในหมู่บ้าน นัดหมายเพื่อนบ้านมารับบริการสาธารณสุข แจ้งข่าวสารสาธารณสุข เช่น การเกิดโรคติดต่อที่สำคัญ หรือโรคระบาดในท้องถิ่น ตลอดจนข่าวความเคลื่อนไหวในกิจกรรมสาธารณสุข รับข่าวสารสาธารณสุขแล้ว แจ้งให้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขในท้องถิ่นทราบอย่างรีบด่วนในเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องโรคระบาดหรือโรคติดต่อต่างๆ รับข่าวสารแล้ว จดบันทึกไว้ในสมุดบันทึกผลการปฏิบัติงานของ อสม.

(2) เป็นผู้ให้คำแนะนำถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนบ้านและแกนนำสุขภาพประจำครอบครัวในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การใช้สถานบริการสาธารณสุขและการใช้ยา การรักษานามัยของร่างกาย การให้ภูมิคุ้มกันโรค การสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมและการจัดหาน้ำสะอาด โภชนาการและสุขาภิบาลอาหาร การป้องกันและควบคุมโรคติดต่อประจำถิ่น การอนามัยแม่และเด็กและการวางแผนครอบครัว การดูแลรักษาและป้องกันสุขภาพเหือกอกและฟัน การดูแลและส่งเสริมสุขภาพจิต การป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ การป้องกันและควบคุมอุบัติเหตุ อุบัติภัยและโรคไม่ติดต่อที่สำคัญ การป้องกันและแก้ไขมลภาวะและสิ่งแวดล้อมที่เป็นพิษเป็นภัย การคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข การจัดหายาจำเป็นไว้ใช้ในชุมชน และการส่งเสริมการใช้สมุนไพรและแพทย์แผนไทย ฯลฯ

(3) เป็นผู้ให้บริการสาธารณสุขแก่ประชาชน ได้แก่ การส่งต่อผู้ป่วยและการติดตามดูแลผู้ป่วยที่ได้รับการส่งต่อมาจากสถานบริการ การจ่ายยาเม็ดคุมกำเนิดในรายที่เจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้ตรวจแล้ว และจ่ายถุงยางอนามัย การปฐมพยาบาลเบื้องต้น เช่น เกี่ยวกับบาดแผลสด กระตุกหัก ข้อเคลื่น ฯลฯ การรักษาพยาบาลเบื้องต้นตามอาการ

(4) หมุนเวียนกันปฏิบัติงานที่ ศสมช. โดยมีกิจกรรมที่ควรดำเนินการ ได้แก่

- (4.1) จัดทำศูนย์ข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้าน
- (4.2) ถ่ายทอดความรู้และจัดกิจกรรมตามปัญหาของชุมชน
- (4.3) ให้บริการที่จำเป็นใน 14 กิจกรรมสาธารณสุขมูลฐาน

(5) ใฝ่ระวังและป้องกันปัญหาสาธารณสุขในหมู่บ้าน เช่น ใฝ่ระวังปัญหาโภชนาการโดยการชั่งน้ำหนักเด็กและร่วมแก้ไขปัญหาเด็กขาดสารอาหารและขาดธาตุไอโอดีน ใฝ่ระวังด้านอนามัยแม่และเด็ก โดยการติดตามหญิงมีครรภ์ให้มาฝากท้องและตรวจครรภ์ตามกำหนด ใฝ่ระวังด้านสร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค โดยการติดตามให้มารดานำเด็กไปรับวัคซีนตามกำหนด และใฝ่ระวังเรื่องโรคติดต่อประจำถิ่น โดยการกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย เป็นต้น

(6) เป็นผู้นำในการบริหารจัดการวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน โดยใช้งบประมาณหมวดอุดหนุนทั่วไปที่ได้รับจากกระทรวงสาธารณสุข หรือจากแหล่งอื่นๆ

(7) เป็นแกนนำในการชักชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนางานสาธารณสุขของชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยใช้กระบวนการ จปฐ. (ความจำเป็นพื้นฐาน) และรวมกลุ่มในการพัฒนาสังคมด้านต่างๆ

(8) ดูแลสิทธิประโยชน์ด้านสาธารณสุขของประชาชนในหมู่บ้าน โดยเป็นแกนนำในการประสานงานกับกลุ่มผู้นำชุมชน และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กระตุ้นให้มีการวางแผนและดำเนินงานเพื่อพัฒนางานสาธารณสุขของหมู่บ้าน

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จึงมีหน้าที่เผยแพร่ ข้อมูลความรู้ด้านสาธารณสุขให้แก่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนนำความรู้ที่ได้รับจากการถ่ายทอดจาก อสม. ไปปฏิบัติ ทำให้มีสุขภาพอนามัยและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

5.3 หมอдинอาสา (กรมพัฒนาที่ดิน, 2545; 2552)

5.3.1 ความหมาย

หมอдинอาสา คือ เกษตรกรที่อาสาเข้ามาช่วยทำงานกับเจ้าหน้าที่ ในการให้ความรู้และบริหารงานพัฒนาที่ดินในพื้นที่

5.3.2 ความเป็นมาและพัฒนากการจัดตั้งหมอдинอาสา

กรมพัฒนาที่ดินมีนโยบายในการจัดตั้งหมอдинอาสาประจำหมู่บ้านขึ้นให้เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในระดับพื้นที่ เพื่อแก้ไขข้อจำกัดกำลังคนของกรมพัฒนาที่ดินที่มีจำกัด ไม่สามารถดูแลให้บริการเกษตรกรได้ทั่วถึง รวมทั้งได้รับมอบภารกิจที่เพิ่มขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งหมอдинอาสาประจำหมู่บ้านทั่วประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ.2538

หมอดินอาสาเป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในหมู่บ้าน ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดินระหว่างเกษตรกรในหมู่บ้านกับกรมพัฒนาที่ดิน รวมทั้งร่วมดำเนินการถ่ายทอดความรู้และกิจกรรมต่างๆ ของกรมที่ดิน เช่น การจัดทำแปลงสาธิตการปลูกและขยายพันธุ์หญ้าแฝก แต่เนื่องจากกรมพัฒนาที่ดินมีโครงการต่างๆ ที่จะต้องดำเนินการมากขึ้น อาทิ โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ โครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน โครงการพัฒนาอาชีพเกษตรกรในพื้นที่โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และพื้นที่โครงการปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งผลิตของชุมชน เป็นต้น โดยการดำเนินงานโครงการดังกล่าว จะเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องทำการสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน / รายบุคคล โดยลำพังกำลังเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดินและเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง

5.3.3 บทบาทภารกิจของหมอดินอาสา

บทบาทภารกิจของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

- (1) เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำหมู่บ้าน และเป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอดินอาสาในหมู่บ้าน ตลอดจนเป็นสมาชิกในเครือข่ายหมอดินอาสาประจำตำบล
- (2) ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดิน ระหว่างหมอดินอาสาเกษตรกรในหมู่บ้านกับเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดินและหมอดินอาสาประจำตำบล
- (3) รับ-แจ้งข่าวสารด้านการพัฒนาที่ดินให้แก่เพื่อนบ้านในเขตรับผิดชอบ เช่น นัดหมายเพื่อนบ้านมารับการถ่ายทอดความรู้และบริการ แจ้งข่าวความเคลื่อนไหวในกิจกรรมการพัฒนาที่ดิน แจกเอกสารแผ่นพับ ติดโปสเตอร์หรือนำเทป (วิชาการ) ออกรายการในหอกระจายเสียง ฯลฯ
- (4) ให้คำแนะนำ เผยแพร่ความรู้ และชักนำเพื่อนบ้านไปศึกษาดูงานแปลงสาธิตจุดเรียนรู้ และศูนย์บริการงานพัฒนาที่ดินประจำตำบล ตลอดจนการรับบริการและทำกิจกรรมของเครือข่าย
- (5) ร่วมดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ดินที่ได้รับมอบหมาย
- (6) รวบรวมปัญหาความต้องการวัสดุการเกษตร
- (7) ร่วมกับหมอดินอาสาประจำตำบล แจกจ่ายวัสดุการเกษตร ให้เกษตรกรในหมู่บ้าน รวมทั้งร่วมกับหมอดินอาสา ชักนำ ติดตามให้เกษตรกรในหมู่บ้านนำวัสดุการเกษตรที่ได้รับไปใช้

บทบาทภารกิจหมอดินอาสาประจำตำบลในหมู่บ้าน

- (1) เป็นตัวแทนกรมพัฒนาที่ดินประจำตำบล
- (2) เป็นแกนนำบริหารเครือข่ายหมอดินอาสาประจำตำบลเพื่อให้เกิดการประสานเชื่อมโยงระหว่างหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน กับหมอดินอาสาประจำอำเภอและสถานีพัฒนาที่ดิน รวมทั้งหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ ภายในตำบล
- (3) เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินประจำศูนย์บริการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน
- (4) ร่วมปฏิบัติงานคลินิกดินเคลื่อนที่ การถ่ายทอดความรู้เรื่องดินและการพัฒนาที่ดิน คำแนะนำการปลูกพืชให้เหมาะสมกับสภาพดิน
- (5) ให้บริการตรวจวิเคราะห์ดินโดยการใช้เครื่องมือตรวจวิเคราะห์ดิน
- (6) เป็นศูนย์กลางดำเนินงานด้านการพัฒนาที่ดินประจำตำบล รับผิดชอบและบริหารศูนย์บริการพัฒนาที่ดิน
- (7) รับผิดชอบจัดทำบัญชีคุมวัสดุการเกษตรที่ได้รับสนับสนุนจากสถานีพัฒนาที่ดินและรายงานผลให้สถานีพัฒนาที่ดิน
- (8) เป็นแกนนำจัดตั้งธนาคารเมล็ดพันธุ์พืชปุ๋ยสด

บทบาทภารกิจหมอดินอาสาประจำอำเภอและจังหวัด

- (1) เป็นตัวแทนของกรมพัฒนาที่ดินในอำเภอและจังหวัด ในการสื่อสารข้อมูลต่างๆ การรับรู้และการถ่ายทอดข้อมูลและเทคโนโลยีต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน
- (2) เป็นแกนนำในเครือข่ายหมอดินอาสาประจำอำเภอและจังหวัด ประสานงานเชื่อมต่อระหว่างหมอดินอาสาประจำตำบลกับหมอดินอาสาประจำจังหวัดและสถานีพัฒนาที่ดิน รวมทั้งหน่วยงาน/องค์กรอื่นๆ ภายในอำเภอและจังหวัด
- (3) ร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับมอบหมายจากสถานีพัฒนาที่ดิน

5.3.3 คุณสมบัติของหมอดินอาสา

คุณสมบัติของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน

- (1) ไม่จำกัดเพศ อายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี หรือบรรลุนิติภาวะแล้ว
- (2) มีความสมัครใจและเหมาะสมที่จะทำงานเป็นหมอดินอาสา
- (3) มีความรู้อ่านออกเขียนได้
- (4) มีภูมิลำเนาอยู่ในพื้นที่หมู่บ้าน
- (5) มีความสนใจในงานพัฒนาที่ดิน

- (6) มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง
- (7) เคยผ่านการฝึกอบรมความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินจากกรมพัฒนาที่ดิน
- (8) พร้อมจะประสานการทำงานร่วมกับหมอดินอาสาและเป็นเครือข่ายหมอดินอาสาประจำตำบล

หมายเหตุ ในการคัดเลือกหมอดินอาสาไม่จำเป็นต้องมีคุณสมบัติครบทุกข้อ และให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้ที่ได้รับมอบหมาย

คุณสมบัติของหมอดินอาสาประจำตำบล

- (1) เป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน
- (2) จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เป็นอย่างต่ำ หากพื้นที่ใดมีปัญหาคุณสมบัติข้อนี้ให้อยู่ในดุลยพินิจของหัวหน้าสถานีพัฒนาที่ดิน
- (3) มีความกระตือรือร้นและสนใจงานด้านการพัฒนาที่ดินและพัฒนากาเกษตร
- (4) เป็นที่ยอมรับและได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาภายในตำบลให้เป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน
- (5) สามารถรวบรวมข้อมูลและติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่สถานีพัฒนาที่ดินกับเกษตรกรภายในพื้นที่และระหว่างศูนย์บริการฯ หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี
- (6) สามารถนำข้อมูลข่าวสาร ความรู้และเทคโนโลยีที่ได้รับจากสถานีพัฒนาที่ดินไปใช้เองและถ่ายทอดสู่เกษตรกรภายในพื้นที่ได้
- (7) ให้หมอดินอาสาประจำตำบล มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี

คุณสมบัติของหมอดินอาสาประจำอำเภอและจังหวัด

- (1) กรณีหมอดินอาสาประจำอำเภอต้องเป็นหมอดินอาสาประจำตำบลและหมู่บ้านในตำบลและหมู่บ้านของตนเอง สำหรับหมอดินอาสาประจำจังหวัด ต้องเป็นหมอดินอาสาประจำอำเภอประจำตำบล และหมู่บ้านในอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านของตนเองด้วย
- (2) เป็นที่ยอมรับและได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำตำบลและอำเภอให้เป็นหมอดินอาสาประจำอำเภอและจังหวัด
- (3) ให้หมอดินอาสาประจำอำเภอและจังหวัด มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี

5.3.5 การหมดวาระและการเปลี่ยนตัวหมอดินอาสาระดับต่างๆ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) ย้ายไปอยู่หมู่บ้านอื่น (แม้ไม่ย้ายทะเบียนบ้านก็ตาม)
- (4) ชาวบ้านส่วนใหญ่หรือหมอดินอาสาด้วยกันหมดศรัทธาหรือเห็นว่าไม่สามารถปฏิบัติงานได้
- (5) ไม่มีเวลาปฏิบัติงานได้

หมอดินอาสาเป็นเกษตรกรที่อาสาเข้ามาช่วยทำงานกับเจ้าหน้าที่ในการให้ความรู้และบริการงานพัฒนาที่ดินแก่ประชาชนในพื้นที่ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดินระหว่างเกษตรกรในชุมชนกับกรมพัฒนาที่ดิน รวมทั้งร่วมดำเนินการถ่ายทอดความรู้และกิจกรรมต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดินให้ประชาชนได้ทราบ

5.4 อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน)

5.4.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 มาตรา 9 วรรค 3 กำหนดให้ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน ซึ่งเป็นผู้เอื้อประโยชน์ให้แก่ผู้เรียนและผู้จัดการเรียนรู้ มีการดำเนินการที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มาตรา 10 วรรค 2 การจัดการศึกษา การพัฒนาวิชาการ และบุคลากร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อการศึกษา และการยกย่องประกาศเกียรติคุณสำหรับผู้จัดการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และวรรค 3 สิทธิประโยชน์ตามความเหมาะสมให้แก่ผู้ส่งเสริมและสนับสนุน สำนักงาน กศน. ในฐานะเป็นองค์กรหลักในการส่งเสริม สนับสนุน และจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับประชาชน โดยมุ่งเน้นให้บุคคลมีความรู้ ประสบการณ์ และความพร้อมในการที่จะสนับสนุนส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการเรียนรู้ให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ที่อยู่นอกระบบ ให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง เพื่อพัฒนากำลังคน และสังคมของประเทศ

กระทรวงศึกษาธิการจึงได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2552)

5.4.2 ความหมาย

อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เรียกชื่อโดยย่อว่า อาสาสมัคร กศน. (Non-Formal and Informal Education Volunteer: NIEV)

อาสาสมัคร กศน. หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ ความสามารถและสมัครใจทำงานเพื่อสังคม ในด้านการศึกษา โดยไม่รับค่าตอบแทนในหมวดเงินเดือนและได้รับการฝึกอบรมก่อนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอาสาสมัคร กศน.

5.4.3 วัตถุประสงค์การมีอาสาสมัคร กศน.

- (1) เพื่อให้คนที่มีความรู้ความสามารถและจิตอาสาในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์เฉพาะด้าน ได้มีส่วนร่วมในการส่งเสริม สนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน ในชุมชนได้อย่างทั่วถึง
- (2) เพื่อช่วยบรรเทาภาวะขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้านทางการศึกษา ในชุมชน
- (3) เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

5.4.3 วิธีดำเนินการ

วิธีดำเนินการในการสรรหา คัดเลือก อบรมและแต่งตั้งอาสาสมัคร กศน. มี 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 กศน.อำเภอ/เขต ร่วมกับชุมชนดำเนินการสรรหาและคัดเลือก อาสาสมัคร กศน. ดังนี้

(1) คุณสมบัติทั่วไปของ อาสาสมัคร กศน

- (1.1) อายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์
- (1.2) เป็นผู้ที่มีสมัครใจและเสียสละเพื่อช่วยงานการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชน
- (1.3) เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาหรือมีถิ่นที่อยู่ประจำในหมู่บ้านหรือชุมชน
- (1.4) เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและสามารถอ่านออกเขียนได้
- (1.5) เป็นบุคคลที่กรรมการหมู่บ้านหรือประชาชนรับรองว่าเป็นผู้ที่มีความประพฤติอยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี ได้รับความไว้วางใจและยกย่องจากประชาชน

ในกรณีที่คุณสมบัติไม่ครบตามข้อ (1.1) ถึงข้อ (1.5) ให้อยู่ในดุลยพินิจของ คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัด/กรุงเทพมหานคร โดยยึดประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก

(2) คุณลักษณะของอาสาสมัคร กศน.

(2.1) มีจิตบริการ คือ มีความพร้อมและเต็มใจที่จะดำเนินการช่วยเหลือ หรือเป็นธุระให้งานต่างๆ เสร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ

(2.2) ให้บริการประชาชนอย่างมีคุณภาพ คือทำงานด้วยความรวดเร็ว เสมอภาคไม่เลือกปฏิบัติ มีความรอบคอบในการทำงาน ไม่สร้างปัญหาภายหลัง หรือต้องให้ ผู้รับบริการกลับมาร้องเรียนหรือขอแก้ไขในเรื่องเดิมอีก

(2.3) ให้ความสำคัญแก่ผู้พลาดโอกาส ขาดโอกาส และด้อยโอกาส โดยการให้ความช่วยเหลือ ดูแลด้วยความห่วงใย จริงใจ

(2.4) พร้อมรับการตรวจสอบจากทุกฝ่าย คือการทำงานด้วยความ รับผิดชอบอย่างเต็มความสามารถ โปร่งใส มีเหตุผลและพร้อมรับการตรวจสอบในทุกกรณี

(2.5) รักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทย คือการแสดงออกถึง วัฒนธรรมและบุคลิกที่ดีงามของความเป็นไทย มีจิตใจโอบอ้อมอารี ยิ้มแย้มแจ่มใส และทำงาน ด้วยความอดทนและอดกลั้น

(3) การคัดเลือกอาสาสมัคร ในการคัดเลือกอาสาสมัคร กศน. ให้กำหนดตาม จำนวนหลังคาเรือนในชุมชน โดยจำนวนไม่เกิน 50 หลังคาเรือนให้มีอาสาสมัคร กศน. ได้ไม่เกิน 1 คน สำหรับในพื้นที่ที่มีจำนวนหลังคาเรือนเกิน 50 หลังคาเรือน ให้อยู่ในดุลยพินิจ ของ กศน. อำเภอ/เขต และให้รายงานต่อ สำนักงาน กศน. จังหวัด/กรุงเทพมหานคร แล้วแต่กรณี

ขั้นตอนที่ 2 สำนักงาน กศน. จังหวัด/กรุงเทพมหานคร จัดให้อาสาสมัคร กศน. เข้ารับการฝึกอบรม ในเนื้อหาสาระ ดังต่อไปนี้

- (1) การสร้างพลังจิตอาสาในชุมชน
- (2) งาน กศน. กับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต
- (3) กลยุทธ์สู่ความสำเร็จในการทำงาน
- (4) แผนปฏิบัติงานรายเดือน : 30 วัน สู่ความสำเร็จ

ขั้นตอนที่ 3 ผอ.สำนักงาน กศน. จังหวัด/กรุงเทพมหานคร เสนอรายชื่อ อาสาสมัครให้แก่คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัด/ กรุงเทพมหานคร ให้ความเห็นชอบ ก่อนการแต่งตั้ง

ขั้นตอนที่ 4 สำนักงาน กศน. จังหวัด/กรุงเทพมหานคร ขึ้นทะเบียนอาสาสมัคร กศน. ที่ผ่านการอบรม และออกบัตรประจำตัวให้แก่อาสาสมัคร กศน.

ขั้นตอนที่ 5 กศน.อำเภอ/เขต แต่งตั้งอาสาสมัคร กศน. ที่ผ่านการอบรม และ คณะกรรมการ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัด/ กรุงเทพมหานคร ให้ความเห็นชอบ

5.4.5 บทบาทหน้าที่

5.4.5.1 บทบาทของ สำนักงาน กศน.จังหวัด/กรุงเทพมหานคร

- (1) กำหนดนโยบายและหลักเกณฑ์การดำเนินงานของอาสาสมัคร กศน. ของแต่ละจังหวัด/กรุงเทพมหานคร
- (2) ให้คำแนะนำหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัด สำนักงาน กศน.จังหวัด/ กรุงเทพมหานคร ในการบริหารจัดการและพัฒนาอาสาสมัคร กศน.
- (3) ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัด/กรุงเทพมหานคร เสนอความเห็นชอบในการแต่งตั้ง อาสาสมัคร กศน.ตามที่สถานศึกษากำหนดต่อคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัด/กรุงเทพมหานคร
- (4) เสนอเพิกถอนการเป็นอาสาสมัคร กศน. ที่มีความประพฤติเสียหาย ต่อ คณะกรรมการส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัด/กรุงเทพมหานคร แล้วแต่กรณี
- (5) จัดให้ผู้ได้รับการคัดเลือกเป็นอาสาสมัคร กศน. ของ กศน.อำเภอ/เขต เข้ารับการฝึกอบรมตามหลักสูตรที่ สำนักงาน กศน. กำหนด
- (6) ดำเนินการขึ้นทะเบียนผู้ผ่านการอบรมเป็นอาสาสมัคร กศน. และออกบัตรประจำตัวตามแบบที่ สำนักงาน กศน. กำหนด
- (7) จัดทำรายงานการปฏิบัติงานของ อาสาสมัคร กศน. เสนอคณะกรรมการ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัด/กรุงเทพมหานคร แล้วแต่กรณี เป็นประจำปีงบประมาณ

5.4.5.2 บทบาทของ กศน.อำเภอ/เขต

- (1) กำหนดจำนวนอาสาสมัคร กศน. อำเภอ/เขต และรายงานสำนักงาน กศน. จังหวัด/กรุงเทพมหานคร
- (2) กศน.อำเภอ/เขต ร่วมกับชุมชนดำเนินการสรรหาและคัดเลือกผู้ที่มีคุณสมบัติ เพื่อเข้ารับการอบรมและรายงานสำนักงาน กศน.จังหวัด/กรุงเทพมหานคร

- (3) แต่งตั้งผู้มีคุณสมบัติครบหรือผู้ที่ได้รับการยกเว้นเป็นอาสาสมัคร กศน.
- (4) มอบหมายภารกิจหน้าที่ให้กับอาสาสมัคร กศน. และกำกับติดตามผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน.
- (5) ส่งเสริม สนับสนุน และเสริมสร้างศักยภาพในการปฏิบัติงานแก่อาสาสมัคร กศน.
- (6) จัดทำรายงานผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน. ให้สำนักงาน กศน. จังหวัด/เขต และคณะกรรมการที่เกี่ยวข้อง

5.4.5.3 บทบาทหน้าที่ของ ครู กศน.

- (1) ร่วมกับ อาสาสมัคร กศน.สำรวจข้อมูลเกี่ยวกับ
 - (1.1) จัดรวมกลุ่มเป้าหมาย 50 หลังคาเรือน
 - (1.2) ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย/ชุมชน
 - (1.3) วิเคราะห์ข้อมูล และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา
- (2) ร่วมกับอาสาสมัคร กศน. จัดทำแผนงาน/โครงการ ให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย/ชุมชน(แผนชุมชน) แผนงาน/โครงการแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ แผนงาน/โครงการสำหรับกลุ่มเป้าหมายทั่วไป และแผนงาน/โครงการสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ
 - (3) ร่วมกับอาสาสมัคร กศน. ปฏิบัติงานจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การปฏิบัติงานมี 3 ขั้นตอน ดังนี้
 - ขั้นตอนที่ 1 เตรียมกลุ่มเป้าหมายให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโครงการและกิจกรรม
 - ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้
 - ขั้นตอนที่ 3 ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการจัดกิจกรรม กศน. ให้ดียิ่งขึ้น
- (4) ร่วมกับ อาสาสมัคร กศน. นิเทศ เยี่ยมเยียน กลุ่มเป้าหมาย
- (5) ร่วมกับ อาสาสมัคร กศน. ในการประเมินโครงการ/กิจกรรม

5.4.5.4 บทบาทหน้าที่ และจรรยาบรรณ ของ อาสาสมัคร กศน.

บทบาทหน้าที่ของ อาสาสมัคร กศน.

- (1) เสนอความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชน โดยประสานกับ ครู กศน. ตำบล
- (2) ประชาสัมพันธ์ สื่อสาร เผยแพร่ข้อมูล เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่ประชาชน
- (3) ส่งเสริม สนับสนุน และร่วมจัดกิจกรรม กศน.
- (4) ร่วมกับ ครู กศน. ตำบล ในการติดตามผล การจัดกิจกรรม กศน. ในชุมชน
- (5) ส่งเสริม สนับสนุน การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านการศึกษาระดับของประชาชนในชุมชน

จรรยาบรรณ ของ อาสาสมัคร กศน

- (1) เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต ทุ่มเทแรงกายแรงใจส่วนรวมมากกว่าส่วนตน
- (2) เป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชนอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง
- (3) มีความเสียสละ ซื่อสัตย์สุจริต สามัคคีและศรัทธาในการปฏิบัติงาน
- (4) เป็นผู้ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา

5.4.5.6 สิทธิประโยชน์ ของอาสาสมัคร กศน.

- (1) สิทธิในการเข้าร่วมโครงการและรับบริการจากกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงาน/สถานศึกษา สังกัดสำนักงาน กศน. ทุกรูปแบบ สำหรับตนเองและครอบครัว(ครอบครัว หมายถึงสามีหรือภรรยาและบุตร) โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย
- (2) สิทธิในการเบิกค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงาน มีดังนี้
 - (2.1) การจ้างดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของงาน กศน. (ไม่ใช่ภารกิจของครู กศน.) หรืองานที่เป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาล
 - (2.2) การเป็นวิทยากรสอนวิชาชีพ/สอนเสริม
 - (2.3) การเข้ารับการอบรม สัมมนา ที่ สำนักงาน กศน. ดำเนินการ
 - (2.4) การได้รับการคัดเลือกไปศึกษาดูงานที่เกี่ยวข้องกับภารกิจ
- (3) มีสิทธิแต่งเครื่องแต่งกายตามที่กำหนด
- (4) มีสิทธิได้รับประกาศเกียรติคุณ จากสำนักงาน กศน. กรณีมีผลงานดีเด่นอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ ตามเกณฑ์การคัดเลือก ที่ กำหนด

- (5) มีสิทธิได้รับข่าวสารข้อมูล กิจกรรม/โครงการ กศน.
- (6) มีสิทธิในการออกเสียงคัดเลือกกรรมการเครือข่ายอาสาสมัคร กศน. ในระดับต่างๆ
- 7) มีสิทธิสมัครในการเข้ารับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการเครือข่ายอาสาสมัคร กศน. ในระดับต่างๆ
- (8) มีสิทธิได้รับการจารึกชื่อในทำเนียบอาสาสมัคร กศน.
- (9) มีสิทธิได้รับเงินสงเคราะห์ตาม พ.ร.บ. สงเคราะห์ผู้ประสบภัยเนื่องจากช่วยเหลือราชการ การปฏิบัติงานของชาติ หรือการปฏิบัติหน้าที่มนุษยธรรม พ.ศ. 2497

5.4.5.7 การกำหนดค่าป่วยการอาสาสมัคร กศน.

- (1) มีสิทธิเบิกค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปราชการที่กระทรวงการคลังกำหนด ภายในวงเงินงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร
- (2) สิทธิในการเบิกค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมประเภทบุคคลภายนอก
- (3) การจ้างดำเนินงานตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุฯ

5.5. อาสาสมัครเพื่อสังคม

อาสาสมัครเพื่อสังคมเป็นผู้ปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยอิสระ ไม่สังกัดหน่วยงานใดๆ หรืออาจทำงานร่วมกับองค์กรหรือหน่วยงานด้านอาสาสมัคร แต่ไม่ได้รับผลตอบแทนในการปฏิบัติงาน ลักษณะของการปฏิบัติงานอาสาสมัครเพื่อสังคมจะสอดคล้องและสัมพันธ์กับงานประจำ หรือความรู้พื้นฐานเดิม เช่น ผู้สำเร็จการศึกษาด้านกฎหมาย จะทำหน้าที่ถ่ายทอดและช่วยเหลือด้านกฎหมายแก่ประชาชน มีทั้งถ่ายทอดความรู้ และทักษะเพื่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ

จากเหตุผลดังกล่าวจึงไม่มีเอกสารอย่างเป็นทางการที่รวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับอาสาสมัครเพื่อสังคมไว้ งานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยจึงรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เป็นหลัก

5.6 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับอสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

5.6.1 แนวคิดและทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่มีการสั่งสมประสบการณ์มาเป็นเวลานาน โดยผ่านการเรียนรู้ การปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้มองเห็นประโยชน์ของประสบการณ์ของตนเอง เป็นประสบการณ์ที่สามารถแลกเปลี่ยนกับผู้อื่นได้ เป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญในการเรียนรู้ โดยมีประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐานแล้วนำไปโยงกับประสบการณ์ใหม่ได้ ส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

การเรียนรู้จากประสบการณ์เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสำรวจแนวคิดที่มีความหมายซึ่งมาจากความรู้สึกและสิ่งที่เกิดขึ้นของตัวเองที่เชื่อมโยงระหว่างประสบการณ์และการเรียนรู้ (Cassidy, 2001)

การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนผู้ใหญ่ ทั้งนี้ เพราะประสบการณ์การเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใหญ่จะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ อีกทั้งอัตมโนทัศน์ของผู้ใหญ่ในเรื่องการพึ่งตนเองจะส่งเสริมตัวผู้เรียน นอกจากนี้ การพัฒนาบทบาททางสังคมของผู้ใหญ่จะเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้อีกด้วย (Jarvis, 1987)

5.6.2 ความหมาย

มีผู้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ไว้หลายท่าน ดังที่ สมศักดิ์ ภู่วิภาดาธรรม (2544) กล่าวว่า การเรียนรู้แบบประสบการณ์ หมายถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์ หรือการเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติจริง โดยนักเรียนได้มีโอกาสรับประสบการณ์ แล้วได้รับการกระตุ้นให้สะท้อนสิ่งต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์ออกมาเพื่อพัฒนาทักษะใหม่ๆ เจตคติใหม่ๆ หรือวิธีการคิดใหม่ๆ สอดคล้องกับ อาชญญา รัตนอุบล (2547) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์มีความหมายครอบคลุมตั้งแต่กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียนได้สร้างความรู้ ทักษะ และค่านิยมจากประสบการณ์ตรง การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงมีความหมายลึกซึ้งกว่าการเรียนรู้จากการได้ลงมือกระทำ เช่นเดียวกับ Craig (1987) ที่ให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความรู้ทักษะ หรือความสามารถที่ได้รับจากการสังเกต การได้รับกระตุ้นหรือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเข้าไปร่วมด้วยความสมัครใจ ร่วมปฏิบัติ วิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีวิจารณญาณ และนำไปประยุกต์ใช้ ดังนั้น การเรียนรู้จากประสบการณ์จึงหมายถึงการเรียนรู้เพื่อให้ได้ประโยชน์ด้านความรู้ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อตอบสนองความต้องการ โดย

แสวงหาคำตอบและตอบคำถามได้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับ Lewis and Williams (1994) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์ หรือการเรียนรู้โดยการลงมือกระทำ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ University Associates (2007) ที่ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า เป็นการเข้าถึงการเรียนรู้ได้โดยผู้เรียนมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น โดยมีผลสะท้อนในกิจกรรมดังกล่าวในเชิงวิพากษ์ และได้รับความเข้าใจอย่างถ่องแท้ รวมทั้งการเรียนรู้ที่มีประโยชน์ รวมทั้ง Jarvis (1995) ที่อธิบายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ที่เน้นที่การปฏิบัติ โดยผลลัพธ์สุดท้ายที่ได้คือ รูปแบบความรู้ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคมก็เป็นการให้นิยามการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ใกล้เคียงกัน

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นคำนิยามของการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ให้ความสำคัญกับการลงมือปฏิบัติ อย่างไรก็ตามยังมีนักวิชาการท่านอื่นที่ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ในมุมมองอื่นๆ เช่น Rogers (1969) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง ความสมดุลระหว่างการเปลี่ยนแปลงและการเจริญก้าวหน้าของบุคคล รวมทั้ง Hoover (1974) ที่กล่าวว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นวิธีการทางการศึกษาที่ส่งผลการเรียนรู้ต่อบุคคล รวมถึงความรู้สึก พฤติกรรม ตลอดจนสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสติปัญญา และ Kolb (1984) ซึ่งให้ความหมายการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึงกระบวนการสร้างความรู้โดยการปรับเปลี่ยนประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง จากการสังเกต การสะท้อนความคิด และการสรุปความคิดรวบยอดเป็นความรู้สู่การนำไปใช้ประโยชน์ ขณะเดียวกัน Evans (1994) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า หมายถึง ความรู้และทักษะที่ได้รับผ่านประสบการณ์ชีวิต การทำงาน และจากการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ผ่านการรับรองด้านการศึกษาหรือด้านอาชีพแต่อย่างใด นอกจากนี้ Bhat (n.d.) ยังกล่าวถึงความหมายของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่า เป็นทฤษฎีที่นิยามกระบวนการด้านการรับรู้ของการเรียนรู้และแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสะท้อนกลับเชิงวิพากษ์ในการเรียนรู้

โดยสรุปการเรียนรู้จากประสบการณ์ หมายถึง การเรียนรู้จากการได้ลงมือปฏิบัติ และดึงเอาประสบการณ์ออกมา เกิดขึ้นจากการสังเกต หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการสะท้อนความคิดเพื่อพัฒนาความคิดใหม่ มีการวิเคราะห์เพื่อ แสวงหาคำตอบ เพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าใหม่ขึ้น

5.6.2 หลักการการเรียนรู้จากประสบการณ์ (The HRD Group, 2005)

- (1) บุคคลเรียนรู้ได้ดีที่สุดจากประสบการณ์และการทบทวนของตนเอง
- (2) การลงมือกระทำสำคัญกว่าสิ่งที่ได้รู้
- (3) การเรียนรู้จากประสบการณ์ทำให้พฤติกรรมและทัศนคติมีความชัดเจน
- (4) การอธิบายบุคคลให้ทำสิ่งใดนั้นไม่เพียงพอ จำเป็นต้องทำให้เขาได้เห็นการทำสิ่งนั้นจริงๆ
- (5) ประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นส่งผลให้ทักษะสูงขึ้นด้วย
- (6) การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการอบรม และจะนำไปสู่ความสำเร็จของพฤติกรรมและทัศนคติที่เปลี่ยนแปลง
- (7) การจำได้ในระยะยาวจะเกิดขึ้นเมื่อกระบวนการเรียนรู้มีความเพลิดเพลิน มีแรงจูงใจ และมีรางวัลตอบแทน

5.6.3 กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์

กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์สามารถนำเสนอในรูปแบบของวงจรการเรียนรู้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการกระบวนการทำงานของการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยมีนักการศึกษาและนักวิชาการได้นำเสนอไว้ในหลากหลายรูปแบบ ดังต่อไปนี้

วัฒนาพร ระวังบุทช์ (2543) ได้นำเสนอขั้นตอนของการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์มีรายละเอียดขั้นตอนดังนี้

- (1) **ขั้นประสบการณ์ (Experience)** ผู้จัดกิจกรรมจะพยายามกระตุ้นให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนออกมาใช้ในการเรียนรู้ และแบ่งปันประสบการณ์ของตนกับเพื่อน
- (2) **ขั้นสะท้อนความคิดและอภิปราย (Reflect and Discussion)** ผู้จัดกิจกรรมกำหนดประเด็นวิเคราะห์วิจารณ์ให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึกของตนกับสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขึ้น
- (3) **ขั้นความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (Understanding and Conceptualization)** ความคิดรวบยอดอาจเกิดขึ้นโดยผู้เรียนเป็นฝ่ายริเริ่ม และครูช่วยเติมเต็มให้สมบูรณ์ หรือครูอาจนำทางแล้วผู้เรียนสานต่อจนความคิดนั้นสมบูรณ์ เป็นความคิดรวบยอด
- (4) **ขั้นทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experiment or Application)** ให้ผู้เรียนนำผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของผู้เรียนเอง

สมศักดิ์ ภูวิภาดาพรรณ (2544) ได้เสนอรูปแบบการเรียนรู้แบบประสบการณ์ โดยได้นำเสนอขั้นตอน 5 ขั้น ดังนี้

- (1) ขั้นประสบการณ์ (Experiencing) เป็นขั้นลงมือหรือทำกิจกรรมจากสภาพจริง เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูลราคาสินค้าในตลาด การสัมภาษณ์ หรือการปฏิบัติการต่างๆ
- (2) ขั้นเสนอแนะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ (Publishing) เป็นขั้นของการพูด-การเขียน เช่น นำข้อมูลที่ได้จากขั้นประสบการณ์มานำเสนอ ซึ่งอาจทำได้ทั้งการพูดและการเขียน อาจเขียนลงแผนภูมิหรือตารางพร้อมนำเสนอด้วยปากเปล่า
- (3) ขั้นอภิปรายผล (Discussing) เป็นขั้นของการอภิปรายซักถามเพื่อความเข้าใจที่แจ่มชัดและเพื่อให้ได้แนวคิดต่อการประยุกต์ใช้ ขั้นนี้ ทั้งครูและนักเรียนอาจร่วมกันในการตั้งคำถามเพื่อการอภิปรายร่วมกัน
- (4) ขั้นสรุปพาดพิง (Generalizing) เป็นขั้นของการสรุปผลการเรียนรู้จากทั้ง 3 ขั้นข้างต้น โดยสรุปพาดพิงสู่หลักการ หรือสู่มุมมอง หรือแบบแผนที่กว้างขวางขึ้น อาจร่วมกันสรุปหรือแต่ละคนสรุปก็ได้ นับเป็นการสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยผ่านประสบการณ์หรือการลงมือกระทำ
- (5) ขั้นประยุกต์ใช้ (Applying) เป็นขั้นของการนำสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งอาจจัดทำในรูปของโครงการ การทดลอง การปรับใช้กับชีวิตประจำวันการแก้ปัญหา หรือการค้นคว้าวิจัยต่อไป ซึ่งถือเป็นการลงมือกระทำ/ปฏิบัติ เป็นวงจรต่อไปได้อีกด้วย

Dewey (1938) กล่าวถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ในรูปแบบของวงจรการลงมือกระทำและการมีประสบการณ์ เริ่มที่ (1) ตระหนักถึงปัญหา (aware of problem) (2) คิดหาแนวทาง (getting an idea) (3) ลองกระทำ (trying out a response) (4) เกิดประสบการณ์จากผลของการกระทำ (experiencing the consequences) (5) ยืนยันความรู้เดิมหรือปรับปรุงเป็นความรู้ใหม่ (confirming or modifying previous conceptions)

Pfeiffer and Jones (1975) ได้เสนอกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นลักษณะของวงจรแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน โดยเรียกว่า วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย

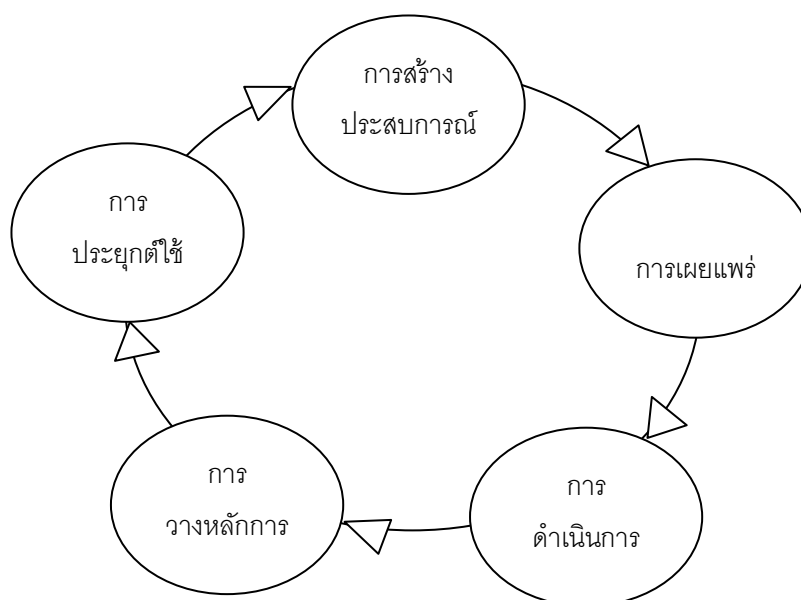
(1) การสร้างประสบการณ์ (Experiencing) เกือบทุกกิจกรรมจะเกี่ยวข้องกับการประเมินตนเองหรือการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อาจเป็นการลงมือกระทำซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้จากประสบการณ์

(2) การเผยแพร่ (Publishing) ภายหลังจากที่ผู้เรียนมีประสบการณ์ในกิจกรรม พวกเขาจะพร้อมที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกันเกี่ยวกับสิ่งที่ตนเองสังเกตและรู้สึกขณะมีประสบการณ์ในกิจกรรมนั้น

(3) การดำเนินการ (Processing) เป็นขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม รวมถึงการตรวจสอบอย่างมีระบบเกี่ยวกับประสบการณ์ที่ผู้เรียนแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ขั้นตอนนี้เน้นว่ามีความสำคัญมากในวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์

(4) การสรุปหลักการ (Generalizing) ผู้เรียนจะให้ความสำคัญในการตระหนักถึงสถานการณ์ส่วนตัวหรือชีวิตการทำงาน ซึ่งมีความคล้ายกันกับประสบการณ์ของผู้เรียนคนอื่นในกลุ่ม

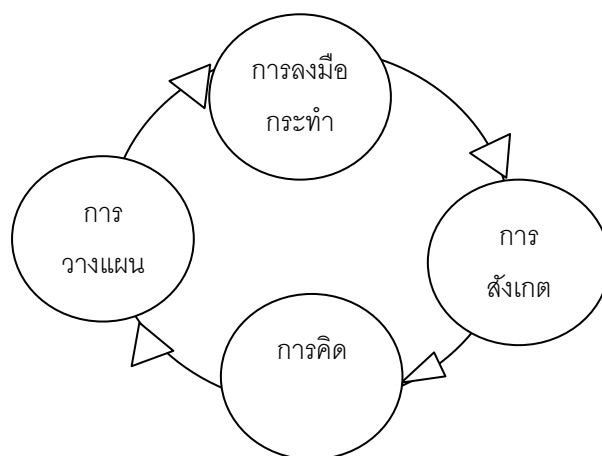
(5) การประยุกต์ใช้ (Applying) ในขั้นตอนสุดท้ายนี้ ผู้อำนวยการความสะดวกจะช่วยให้ผู้เรียนประยุกต์หลักการดังกล่าวไปสู่สถานการณ์จริงที่พวกเขาเกี่ยวข้องได้

ภาพที่ 1 วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Pfeiffer and Jones (1975)

Juch (1983) เสนอวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ดังนี้

- (1) การลงมือกระทำ (doing)
- (2) การสังเกต (sensing or observing)
- (3) การคิด (thinking)
- (4) การวางแผน (addressing or planning)

ภาพที่ 2 วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Juch (1983)

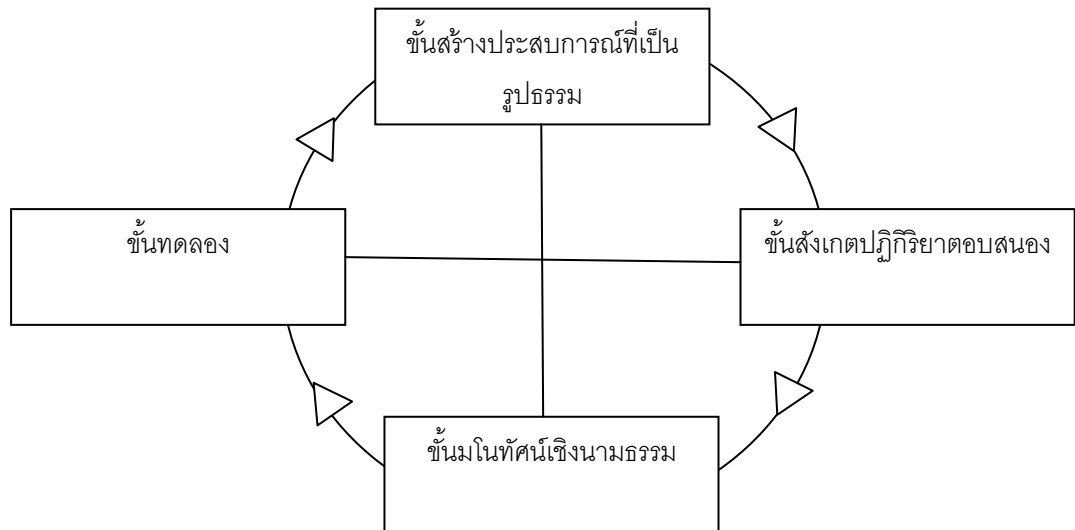
Kolb (1984) ได้เสนอวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ ดังนี้

(1) ขั้นสร้างประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) ประสบการณ์ของผู้เรียนเป็นผลมาจากการปฏิบัติทดลองด้วยตนเอง ได้เปิดขยายกว้างขึ้นเพื่อรับประสบการณ์ใหม่

(2) ขั้นสังเกตปฏิกริยาตอบสนอง (Reflective Observation) ผู้เรียนจะสามารถมองเห็นความแตกต่าง มุมมองอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ขณะนั้น และสะท้อนแนวคิดของตนเองออกมา

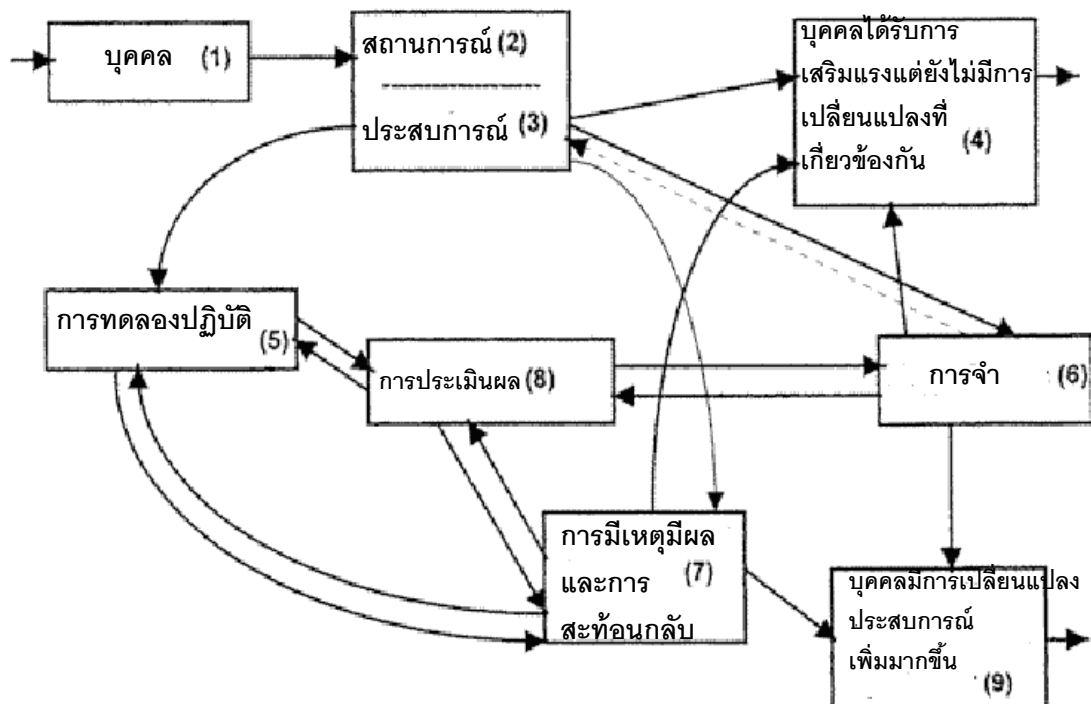
(3) ขั้นมโนทัศน์เชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) เป็นขั้นที่ผู้เรียนบูรณาการสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับรู้เข้าเป็นทฤษฎีอย่างเป็นเหตุเป็นผล

(4) ขั้นทดลอง (Active Experimentation) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนทดสอบทฤษฎีที่สร้างขึ้น โดยการปฏิบัติทดลองและคิดแก้ปัญหา เป็นการทดสอบการนำไปใช้ในสถานการณ์ใหม่

ภาพที่ 3 วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984)

Jarvis (1995) ได้เสนอวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยพัฒนามาจากแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb ซึ่งประกอบด้วย (1) บุคคล (2) สถานการณ์ (3) ประสบการณ์ (4) บุคคลได้รับการเสริมแรงแต่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกัน (5) การทดลองปฏิบัติ (6) การจำ (7) การมีเหตุมีผล และการสะท้อนกลับ (8) การประเมินผล (9) บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงและได้รับประสบการณ์ที่เพิ่มมากขึ้น

ภาพที่ 4 วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Jarvis (1995)

จากภาพที่ 4 jarvis (1995) ได้อธิบายถึงประเภทของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นดังนี้

(1) การปราศจากการเรียนรู้ (Non-learning)

(1.1) การสันนิษฐาน (Presumption) หมายเลข 1-4

เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในประสบการณ์ที่พบในชีวิตประจำวันของบุคคล ซึ่งเป็นพื้นฐานการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การตกทายสวัสดิ์

(1.2) การปราศจากการตัดสินใจ (Non-consideration) หมายเลข 1-4

เกิดขึ้นเมื่อบุคคลไม่ตอบสนองต่อประสบการณ์การเรียนรู้ที่อาจเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะอาจมีสิ่งที่ต้องทำมากเกินไปที่จะคิดเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว หรืออาจกลัวต่อผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น

(1.2) การปฏิเสธการเรียนรู้ (Rejection) หมายเลข 1-3 ไปยัง หมายเลข 7 และ ไปยัง หมายเลข 9 เกิดขึ้นเมื่อบุคคลปฏิเสธความเป็นไปได้ในการเรียนรู้ที่อาจมาพร้อมกับประสบการณ์

(2) การเรียนรู้โดยปราศจากการสะท้อนความคิด (Non-reflective)

(2.1) การเรียนรู้แบบจิตเหนือสำนึก (Pre-conscious) หมายเลข 1-3 ไปยัง หมายเลข 6 รวมทั้งหมายเลข 4 หรือ หมายเลข 9 เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นกับทุกคนเนื่องจากเป็นผลของประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ไม่ได้คำนึงถึงหรืออาจจะมองผ่านเพียงผิวเผินเท่านั้น

(2.2) การเรียนรู้ทักษะ (Skills learning) หมายเลข 1-3 ไปยัง หมายเลข 5 ไปยัง หมายเลข 8 ไปยังหมายเลข 4 หรือ 9 เป็นรูปแบบของการเรียนรู้ที่เป็นการฝึกอบรมสำหรับอาชีพเกี่ยวกับหัตถกรรมหรือทักษะทางร่างกาย

(2.3) การระลึกถึง (Memorization) หมายเลข 1-3 ไปยังหมายเลข 6 และอาจเป็นไปได้ว่าจะเป็นจากหมายเลข 8 ไปยัง หมายเลข 6 และไปยังหมายเลข 4 หรือ 9 เป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่รู้จักกันดี เช่น เด็กเรียนรู้ตารางคณิตศาสตร์ คำศัพท์ หรือเมื่อผู้ใหญ่กลับไปเรียนในระดับอุดมศึกษาจะพยายามที่จะระลึกว่าคนเก่งหรือคนที่มีความสามารถจะต้องเขียนในลักษณะเช่นไร

(3) การเรียนรู้โดยการสะท้อนความคิด (Reflective learning)

(3.1) การไตร่ตรองใคร่ครวญ (Contemplation) หมายเลข 1-3 ไปยังหมายเลข 7 ไปยัง หมายเลข 8 ไปยัง หมายเลข 6 และไปยัง หมายเลข 9 เป็นกระบวนการคิดและการสรุปเกี่ยวกับประสบการณ์โดยปราศจากการเชื่อมโยงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม

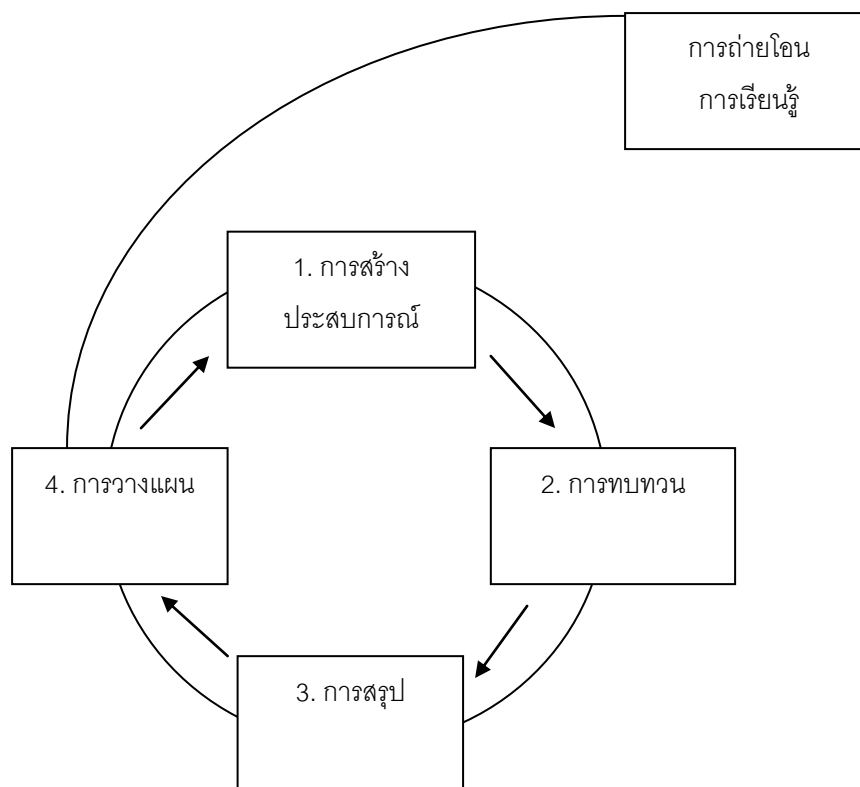
(3.2) การเรียนรู้ทักษะโดยสะท้อนความคิด (Reflective skills learning) หมายเลข 1-3 (ไปยังหมายเลข 5) ไปยังหมายเลข 7 ไปยังหมายเลข 5 ไปยังหมายเลข 6 ไปยังหมายเลข 9

เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีทักษะใหม่อันเกิดจากการตอบสนองต่อสถานการณ์ที่มีลักษณะเฉพาะ นอกจากนี้ยังรวมถึงการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้และการปฏิบัติที่เข้มแข็งขึ้น

(3.3) การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential learning หมายเลข 1-3 ไปยัง หมายเลข 7 ไปยัง หมายเลข 5 ไปยังหมายเลข 7 ไปยัง หมายเลข 8 ไปยังหมายเลข 6 ไปยัง หมายเลข 9 เป็นวิธีที่บุคคลได้เรียนรู้ความรู้ที่เน้นการปฏิบัติ

Exeter (2001) ได้เสนอวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์โดยดัดแปลงจากแนวคิดของ Kolb ดังนี้

- (1) การสร้างประสบการณ์ (experiencing) เป็นขั้นตอนของความท้าทายทั้งส่วนบุคคลและกลุ่ม
- (2) การทบทวน (review) เป็นขั้นตอนการสนับสนุนบุคคลได้ตอบ อธิบาย สื่อสาร และเรียนรู้จากประสบการณ์
- (3) การสรุป (concluding) การใช้โมเดลและทฤษฎีเพื่อค้นหาข้อสรุปจากประสบการณ์ ทั้งในอดีตและปัจจุบัน
- (4) การวางแผน (planning) การประยุกต์ใช้การเรียนรู้ใหม่ที่ได้รับจากประสบการณ์ที่ผ่านมา
- (5) การถ่ายโอนการเรียนรู้ (transfer of learning)

ภาพที่ 5 วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Exeter (2001)

สรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประกอบด้วย การค้นหา/แสวงหาประสบการณ์ การทดลองใช้ประสบการณ์ การเกิดประสบการณ์ และการสรุปความรู้ใหม่

5.6.4 ลักษณะสำคัญของการเรียนรู้จากประสบการณ์

กรมสุขภาพจิต (2546) ได้สรุปลักษณะของการเรียนรู้จากประสบการณ์ไว้ 5 ประการ ดังนี้

- (1) เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์ของผู้เรียน
- (2) ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ ที่ทำทนายอย่างต่อเนื่อง และเป็นการเรียนรู้โดยผู้เรียนมีส่วนร่วม คือผู้เรียนต้องทำกิจกรรมตลอดเวลา ไม่ได้นั่งฟังการบรรยายอย่างเดียว
- (3) มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยตนเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน
- (4) ปฏิสัมพันธ์ที่มีทำให้เกิดการขยายเครือข่ายความรู้ที่ทุกคนอยู่ออกไปอย่าง

กว้างขวาง

(5) อาศัยการสื่อสารทุกรูปแบบ เช่น การพูดหรือการเขียน การวาดรูป การแสดงบทบาทสมมติ ซึ่งเอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยน การวิเคราะห์และสังเคราะห์การเรียนรู้

Kolb (1984) ได้เสนอว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์จะมีคุณลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการเรียนรู้โดยทั่วไป ซึ่งคุณลักษณะของการเรียนรู้จากประสบการณ์นั้น จะประกอบไปด้วย

- (1) การเรียนรู้เป็นกระบวนการไม่ใช่ผลลัพธ์
- (2) การเรียนรู้เป็นความต่อเนื่องภายใต้ประสบการณ์ของบุคคล
- (3) การเรียนรู้เป็นการแสวงหาทางออกในการแก้ไขปัญหา
- (4) การเรียนรู้เป็นองค์รวมเพื่อการพัฒนาปรับปรุง
- (5) การเรียนรู้เป็นความเชื่อมโยงระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม
- (6) การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ความรู้

Jackson and Caffarella (1994) อธิบายลักษณะการเรียนรู้จากประสบการณ์ ประสบการณ์ ดังนี้

(1) การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความเข้าใจในธรรมชาติของความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์ (Human Diversity) ในทุกระดับของผู้เรียนที่เป็นปัจเจกบุคคล และเคารพรักษาบุรณภาพของผู้เรียน ซึ่งมีภูมิหลังประสบการณ์ที่แตกต่างกันที่สามารถนำมาเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนได้

(2) รูปแบบความต้องการผูกพันทางสังคมของผู้เรียน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และโปรแกรมการเรียนการสอน เนื่องจากมนุษย์ทุกคนที่เป็นผู้เรียนมีความต้องการที่จะได้รับการยอมรับทางสังคม และเป็นสมาชิกของกลุ่มเป็นพื้นฐาน ซึ่งบ่อยครั้งอาจจะต้องการความผูกพันทางสังคมมากกว่าความต้องการประสบการณ์แห่งความสำเร็จ

(3) การถ่ายทอดการเรียนรู้ (Transfer of learning) มีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียน เนื่องจากการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ช่วยเสริมสร้างเพิ่มพูนการถ่ายทอดทักษะของการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับโลกแห่งความเป็นจริง (Relevance learning for real world settings)

(4) การประเมินที่แท้จริง (Authentic Assessment) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ที่จะต้องอาศัยเครื่องมือของการประเมินกระบวนการเรียนรู้ และผลการเรียนของผู้เรียนโดยใช้ทั้งการทำแฟ้มงาน (Folio) และการทำแฟ้มประเมินงาน (Portfolio) ของผู้เรียนมาเป็นเครื่องมือในการประเมินอย่างแท้จริง

Evans (1994) ได้เสนอแนวคิดของการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าเป็นเทคนิคการสอนผู้เรียน โดยผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดี เมื่อเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ประสบผลสำเร็จดีกว่าการเรียนรู้จากการอ่าน หรือจากระบบที่เป็นทางการ แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ทุกชนิด เช่น การอบรม การสังเกต การสัมภาษณ์ การทำงานกลุ่ม การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นการเรียนรู้ผ่านการวิเคราะห์ วิพากษ์อย่างมีวิจารณญาณและเป็นระบบ โดยใช้ประสบการณ์เดิมของบุคคลเป็นสำคัญ

องค์ประกอบของการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์มี 4 ประการ ดังนี้

(1) ประสบการณ์ (Experience) โดยครูเป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนนำประสบการณ์เดิมของตนมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้

(2) การสะท้อนความคิดและอภิปราย (Reflection and Discussion) โดยผู้สอนช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงออกเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง

(3) ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด (Understanding and Conceptualization) ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและนำไปสู่การเกิดความคิดรวบยอด อาจเกิดขึ้นโดยผู้เรียนเป็นฝ่ายริเริ่มแล้วผู้สอนช่วยเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ หรือผู้สอนเป็นผู้นำทางและผู้เรียนเป็นผู้สานต่อจนความคิดนั้นสมบูรณ์เป็นความคิดรวบยอด

(4) การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด (Experiment of Application) ผู้เรียนได้นำเอาการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นใหม่ไปประยุกต์ใช้ในลักษณะ หรือสถานการณ์อื่นๆ จนเกิดเป็นแนวทางปฏิบัติของผู้เรียนเองแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ นอกจากความสำคัญ ประสบการณ์แล้ว ผู้เรียนเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ที่จะต้องควบคุมและรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้น ผู้เรียนจึงต้องมีลักษณะเป็นผู้ชี้นำตนเองในการเรียนรู้ (Self – directed learning) แนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นแนวทางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่ทำให้การเรียนรู้มีคุณค่า มีความหมายในชีวิตประจำวัน และมีประโยชน์ในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน โดยมีประสบการณ์เป็นแหล่งที่มาของการเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคม

แห่งการเรียนรู้ เนื่องจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ช่วยให้การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ในสถานที่หลากหลายและมีคุณค่าต่อผู้เรียน

Burnard (1996) อธิบายว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์มีลักษณะสำคัญคือ

(1) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นการกระทำ การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีที่สุดเมื่อผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติอย่างจริงจัง นอกจากนี้ยังเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ที่เท่าเทียมกับผู้สอน และมีสิ่งเร้าที่หลากหลายกว่าการบรรยายของผู้สอนเพียงอย่างเดียว ทำให้การเรียนน่าสนใจมากขึ้น

(2) ผู้เรียนได้รับการกระตุ้นให้คิดทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์ตนเอง เนื่องจากประสบการณ์อย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะมั่นใจได้ว่าจะมีการเรียนรู้เกิดขึ้น ความสำคัญจึงอยู่ที่การบูรณาการประสบการณ์ใหม่กับประสบการณ์เดิม โดยผ่านกระบวนการคิดทบทวน ซึ่งอาจเกิดขึ้นในตัวผู้เรียนโดยลำพัง หรือเกิดขึ้นโดยกระบวนการกลุ่มจากการอภิปราย

(3) ผู้สอนยอมรับการเรียนรู้ของผู้เรียนจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ตีค่า ให้ความหมายหรือแปลความหมายในสิ่งที่ผู้เรียนนำเสนอ เพราะการให้คุณค่าเป็นบทบาทของผู้เรียนเอง ผู้สอนมีบทบาทเป็นเพียงผู้อำนวยการความสะดวกรมากกว่าเป็นครู ผู้บรรยายหรือผู้นำ

(4) เป็นการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยให้ความสำคัญกับความเข้าใจของผู้เรียน และการสร้างมุมมองต่างๆ ตามความคิดของผู้เรียนเอง

(5) ประสบการณ์ของบุคคลเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีค่า ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นให้คิดทบทวนเกี่ยวกับประสบการณ์ในอดีตเพื่อวางแผนสำหรับอนาคต จึงกล่าวได้ว่าเป็นการพยายามใช้ประสบการณ์ของแต่ละบุคคลให้เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

(6) มีการรับฟังซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนรู้ ผู้สอนไม่เพียงแต่รับฟังทุกคนแต่ต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนรับฟังซึ่งกันและกัน โดยเคารพในความเป็นบุคคลและแสดงบทบาทในการผู้ฟังที่ดี

จากการศึกษาแนวคิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ สามารถสรุปได้ว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นกระบวนการการเรียนรู้ด้วยการกระทำ และมีการวิพากษ์อย่างมีเป็นระบบ โดยใช้ประสบการณ์เดิมของบุคคลเป็นสำคัญ เพื่อการพัฒนาปรับปรุง ทำให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ หาวิธีในการแก้ปัญหา

5.6.2 แนวคิดการพัฒนาตนเอง

5.6.2.1 ความหมาย

มีผู้ให้ความหมายของการพัฒนาตนเองไว้หลายท่าน แม้จะมีรายละเอียดต่างกันบ้าง แต่ประเด็นหลักก็ไม่แตกต่างกัน ดังที่ พระราชวรมุนี (2530) อธิบายว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การพัฒนาคุณสมบัติที่อยู่ภายในตัวบุคคล เป็นการพัฒนาจิตใจให้เจริญควบคู่กันไปกับการพัฒนาวัตถุ ซึ่งบุคคลแต่ละคนจะต้องกระทำด้วยตนเอง คนอื่นจะพัฒนาให้ไม่ได้ เริ่มจากการฝึกให้รู้จักข่มใจ บังคับควบคุม ไม่ยอมตามกิเลสที่ทำให้ดึงลงสู่ความชั่วร้าย และปรับปรุงตนเอง โดยฝึกทำคุณความดีให้เจริญก้าวหน้าองงาม การที่จะพัฒนาตนเองให้สมบูรณ์ได้นั้นจะประกอบด้วย การพัฒนาการ การพัฒนาศีล การพัฒนาจิต และการพัฒนาปัญญา เช่นเดียวกับ วิเชียร ทวีลาภ (2534) ที่ให้ความหมายของการพัฒนาตนเองว่า เป็นการดำเนินชีวิตอย่างมีอุดมการณ์ ไม่ใช่สักแต่มีชีวิตอยู่รอดไปเพียงวันหนึ่งๆ เท่านั้น ต้องรู้จักตนเอง และสามารถปรับปรุงแก้ไขให้เจริญองงามทั้งทางด้านประสิทธิภาพในการทำงาน ด้านปัญญาและคุณธรรม ในทำนองเดียวกับ สมจิต คงรักษา (2537) ที่กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การเพิ่มพูนความรู้ ทักษะรวมทั้งปรับปรุงเจตคติ และเทคนิคต่างๆ อันจะส่งผลให้การเรียนและการสอนและการปฏิบัติงานด้านอื่นๆ สมฤทธิ์ผลหรือบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ ปรียามาลัย บุญมาก (2540) ที่กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การกระทำด้วยวิธีการต่างๆ ที่จะพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงาน และคุณภาพชีวิตให้ดียิ่งขึ้น มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นอย่างสอดคล้องกับความถนัด ความสนใจ ความสามารถ ทักษะ และเจตคติของตน ก่อให้เกิดประโยชน์สูงแก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติ ซึ่งเป็นไปในลักษณะเดียวกับการให้นิยามของ Swansbury (1968) ที่กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การศึกษาของบุคคลเพื่อให้ตนเองมีความรู้ทางเทคนิควิชาชีพที่ก้าวหน้า ซึ่งเป็นการตอบสนองของความอยากรู้อยากเห็นของบุคคล การพัฒนาตนเองนั้นเป็นการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเรียนด้วยตนเอง ปรับปรุงแก้ไขตนเองให้เจริญองงามทั้งประสิทธิภาพในการทำงาน ด้านปัญญา และด้านคุณธรรม ด้วยการทำงานหรือการดำรงชีวิตอย่างมีจุดหมาย

นอกจากนี้ เพ็ญศิริ จารุจินดา (2539) ยังได้กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การเสริมสร้างศักยภาพของบุคคล โดยการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เจตคติ ความสามารถ ทักษะ ในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น เช่นเดียวกับ อรุณี ร่มนุ้ม (2539) ให้ความหมายของการพัฒนาตนเองว่า หมายถึง กระบวนการช่วยให้เกิดความรู้เกี่ยวกับตนเอง เพื่อทำงานให้มีคุณภาพ มีทัศนคติที่ดีต่องาน สามารถเอาชนะ

อุปสรรคและปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในการทำงานได้อย่างมีความสุข สอดคล้องกับ จูริภรณ์ จันทร์ษาฎ (2545) กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การศึกษา การเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ ทักษะและประสบการณ์ให้กับตนเอง เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องให้ผู้อื่นจัดให้ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับทองแดง พุทธิเกตุ (2547) ที่ให้ความหมายของการพัฒนาตนเอง หมายถึง กระบวนการเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ และทักษะในการปฏิบัติงานด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขณะเดียวกัน ขนบ จรุงศรีสวัสดิ์ (2540) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาตนเอง ว่า หมายถึง การที่บุคคลสามารถค้นคว้าหาความรู้ ความชำนาญและทักษะด้วยตนเอง เช่นเดียวกับBoydell (1985) กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง คือ ความพยายามทำสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จด้วยตนเอง ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงส่วนตัว มีความสามารถใหม่ๆ มีความคิดเห็นแตกต่างไปจากเดิม มีความรู้สึกใหม่เกิดขึ้น ทำให้รู้สึกว่าเป็นคนดีขึ้น หรือเป็นผู้บริหารที่ดีขึ้นก็เนื่องจากมีคุณสมบัติใหม่ๆซึ่งมีลักษณะเดียวกับ Megginson and Pedler (1992) กล่าวว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง การที่ผู้เรียนรับผิดชอบในการเลือกสิ่งที่ตนเองต้องการเรียน กำหนดว่าต้องการเรียนเมื่อไร และมีวิธีเรียนรู้อย่างไร หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกสิ่งที่ต้องการเรียนรู้อะไร มีใช้มากจากความต้องการของผู้เรียน รวมทั้ง สมพงษ์ แสนจักร (2543) ที่ให้ความหมายของการพัฒนาตนเอง หมายถึง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ของการเรียนรู้ ประสบการณ์การเรียนรู้ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะอยู่โดดๆ หรืออยู่ในสุญญากาศได้ แต่เป็นเรื่องที่ผันแปรไปตามสภาพแวดล้อมทั้งภายนอกและภายในองค์การรวมทั้งความปรารถนาของบุคลากรในองค์การด้วย

จากความหมายดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาตนเอง หมายถึง กระบวนการที่บุคคลเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ตลอดจนทักษะในการทำงานได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง โดยเลือกและกำหนดสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ เวลาและวิธีการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ

5.6.2.2 จุดมุ่งหมายในการพัฒนาตนเอง

พจนี เพชรพระบูรณ์ (2528) ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมายในการพัฒนาตนเอง ดังนี้

- (1) การพึ่งตนเองและเลี้ยงตนเองได้ หมายถึง ตนเองจะต้องสร้างตนเองให้สามารถประกอบวิชาชีพได้อย่างเป็นหลักฐานมั่นคง โดยมีรายได้สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างเหมาะสมและมีเกียรติ ไม่ต้องรอรับความช่วยเหลือจากบุคคลอื่นอยู่ตลอดเวลา หรือไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้
- (2) การประสบความสำเร็จในชีวิตการทำงาน หมายถึง การประกอบอาชีพการงานนั้น จะต้องมีความเจริญก้าวหน้าในอาชีพอย่างเหมาะสม และพึงพอใจ โดยได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง หรือความดีความชอบอย่างต่อเนื่อง ทัดเทียม หรือดีกว่าบุคคลอื่นในหน่วยงานเดียวกัน การที่บุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตการงานนั้น จะต้องมีความรู้ ความสามารถ มีความริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบ และมีความตั้งใจจริงในการปฏิบัติหน้าที่ รวมทั้งจะต้องมีความประพฤติและนิสัยที่ดี
- (3) การทำประโยชน์แก่สังคม บุคคลจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้จะต้องไม่เห็นแก่ตัวจนเกินไป จะต้องมีการเผื่อแผ่และช่วยเหลือบุคคลอื่นด้วย ทั้งนี้เพราะไม่มีใครสามารถอยู่คนเดียวในโลกได้ จำเป็นต้องมีพ่อแม่ ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูงและหมู่คณะ นอกจากนี้ คนในสังคมใดก็ควรจะต้องมีความรับผิดชอบต่อในสังคมนั้น โดยหาทางช่วยเหลือสนับสนุนให้สังคมของตนเจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่น เพื่อให้การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมเป็นไปอย่างราบรื่นและมีความสุข

อัมพิกา ไกรฤทธิ (2532) กล่าวถึง ความมุ่งหมายในการพัฒนาส่วนบุคคลเพื่อกระทำหรือปฏิบัติให้เกิดผล ดังนี้

- (1) เพื่อทำนายโอกาสแห่งความก้าวหน้าของผู้ปฏิบัติงาน
- (2) เพื่อพัฒนาฝีมือความสามารถของผู้ปฏิบัติงาน
- (3) เพื่อฝึกฝนการใช้ดุลยพินิจในการปฏิบัติการแก้ปัญหา
- (4) เพื่อพัฒนาท่าทีและบุคลิกภาพในการปฏิบัติงาน
- (5) เพื่อเรียนรู้งานและวิธีการ ตลอดจนระเบียบการปฏิบัติงานที่มีการนำเอาวิทยาการใหม่ๆ เข้ามาใช้หรือเปลี่ยนแปลง
- (6) เพื่อส่งเสริมขวัญในการปฏิบัติงาน

สงวน (2543) จำแนกความมุ่งหมายของการพัฒนาตนเองไว้ดังนี้

(1) เพิ่มพูนความรู้และความคิด นับเป็นความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับเยาวชนในยุคสหประชาชาติใหม่จะต้องเตรียมตัวพัฒนาตนเองในการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศตามที่ตนสนใจ อายากรีเรียนรู้ เทคโนโลยีสารสนเทศ เรียนรู้สภาพร่างกายของตน ตลอดจนบำรุงรักษาสุขภาพ พลานามัยให้แข็งแรงสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและเรียนรู้ศาสตร์ต่างๆ ที่จำเป็นแก่การประกอบอาชีพทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เปรียบประดุจเพชรที่แวววาวซึ่งได้เจียรไนแล้วนับว่ามีคุณค่าหรือคุณภาพอันควรแก่การดำรงตำแหน่งที่ทั้งหลาย อันเนื่องจากมนุษย์ได้ใฝ่รู้หรือพัฒนาตนเองในด้านความคิด

(2) เพื่อเพิ่มพูนทักษะและความชำนาญ มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาจะเพิ่มพูนทักษะและความชำนาญให้มีคุณค่าที่สอดคล้องกับความคิดตั้งที่กล่าวมาแล้ว

(3) เพื่อพัฒนาและเปลี่ยนแปลงเจตคติ และความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ มนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงเจตคติ และพฤติกรรมด้านความรู้สึกจากเจตคติและอารมณ์เชิงลบเป็นเจตคติและอารมณ์เชิงบวก และสามารถควบคุมอารมณ์ของตนได้ อันจะช่วยพัฒนามนุษย์ให้เป็นคนดีมีน้ำใจแห่งการเสียสละ ใจกว้าง รู้จักให้เกียรติผู้อื่น และช่วยลดความเห็นแก่ตัวของตนเพื่อเพิ่มความมีใจสูงในตัวของมนุษย์ให้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีแก่มนุษย์หรือบุคคลที่มีการพัฒนาตน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2544) กล่าวว่า การพัฒนาตนเองมีจุดมุ่งหมายให้มนุษย์สร้างสมความรู้ ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญและคุณธรรม โดยมีเป้าหมายในอันที่จะได้เครื่องมือในการประกอบอาชีพการดำรงชีวิตตนเองและครอบครัว เพื่อให้สามารถอยู่รอดและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ตามกฎเกณฑ์ที่แต่ละสังคมกำหนด

สรุปได้ว่า การพัฒนาตนเองมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพึ่งพาตนเอง แก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เพิ่มพูนทักษะที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและการดำเนินชีวิต มีความสุข รวมถึงสร้างประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม

5.6.2.3 ความสำคัญในการพัฒนาตนเอง

โดยสภาพสังคมปัจจุบันในโลกโลกาภิวัตน์ บุคคลมีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องพัฒนาตนเองเพื่อให้ทันต่อสภาพเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงทุกวัน หากบุคคลใดไม่ยอมรับที่จะมีการพัฒนาบุคคลนั้นย่อมล้าหลังไม่ทันโลกและไม่สามารถที่จะแข่งขันในสังคมปัจจุบัน โดยจะมีผู้กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาตนเองไว้ดังนี้ อัมภา บุญช่วย (2531) ให้ความสำคัญของการพัฒนาตนเองเป็นเรื่องใหญ่ และสำคัญมากเพราะการพัฒนาตนเองเป็นรากฐานของการพัฒนาทั้งหลายทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนากลุ่มงานที่มงาน ครอบครัว โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือแม้แต่สังคม หรือประเทศชาติก็ตาม ถ้าปราศจากการพัฒนาตนเองเป็นรากฐานเบื้องต้นแล้ว ก็ยากที่จะไปพัฒนาอย่างอื่นแม้แต่จะพัฒนาครอบครัวของเราเองก็ตาม ดังนั้น การที่จะไปพัฒนาใครก็ควรจะหาทางพัฒนาปรับปรุงตัวเองก่อน เพราะเมื่อไปพัฒนาคนอื่นเขาจึงจะฟัง ยอมรับ เชื่อถือ และศรัทธา เช่นเดียวกับแสวง สารละสิทธิ์ (2535) ได้กล่าวว่า การพัฒนาตนเองเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นสำหรับมนุษย์ทุกคน ผู้หวังความเจริญก้าวหน้าและความสุขในชีวิตตลอดจนความสำเร็จในการทำงาน โดยปกติมนุษย์จะเรียนรู้สิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวด้วยวิธีการซึมซาบเอาประสบการณ์ที่ตนได้รับและพัฒนามาเป็นระบบตน ซึ่งจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไป เพราะมนุษย์เป็นศูนย์กลางของประสบการณ์ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย ขบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ดังกล่าวของมนุษย์จึงเป็นแนวทางการปรับตัวให้เหมาะสมเพื่อตนเองจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข มีความรุ่งโรจน์ และบรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิตตามสมควรแก่เอกัตภาพของตน จึงกล่าวได้ว่า ความพยายามเรียนรู้สิ่งแวดล้อมรอบตัวของมนุษย์เป็นขบวนการพัฒนาตนตามแนวทางที่ตนได้รู้และเข้าใจ ซึ่งแต่ละคนอาจได้แนวทางในการพัฒนาตนที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับขบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับนั่นเอง ในทำนองเดียวกันสุภัททา พิณทะแพทย์ (2542) กล่าวว่ามนุษย์ทุกคนต่างดิ้นรนเพื่อสถานภาพที่สูงขึ้น การพัฒนาตนเองของมนุษย์จึงเกิดขึ้นเพื่อที่จะได้ทำให้ตนเองอยู่ในระดับที่สามารถแสวงหาความสุขในการมีชีวิตอยู่ และการดำรงชีวิตจะพบว่ามนุษย์ในทุกชาติทุกภาษาต่างก็แสวงหาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่ตนเองทั้งสิ้น โดยให้คงความบริสุทธิ์ และความดีงามของจิตไว้ การพัฒนาตนเองจึงเป็นแนวทางที่จะทำให้มนุษย์ได้บรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้ สอดคล้องกับที่ สุภาวดี กองแก้ว (2544) กล่าวว่าการพัฒนาบุคลากรหรือการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพจะส่งผลไปถึงการพัฒนาทุกอย่างไปพร้อมกัน เพราะเมื่อบุคลากรได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพแล้วก็จะสามารถทำงานในหน้าที่ของตนเองให้เกิดผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูงสุด

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้นจึงพอจะสรุปได้ว่า การพัฒนาตนเอง มีความจำเป็นอย่างยิ่งเพราะถ้าทุกคนพัฒนาตนเองแล้ว นั่นหมายถึงว่า องค์กร สังคม ประเทศชาติจะเกิดการพัฒนาอย่างแน่นอน

5.6.2.4 รูปแบบในการพัฒนาตนเอง

การพัฒนาตนเองมีหลายรูปแบบ ซึ่งได้มีผู้กล่าวถึงรูปแบบในการพัฒนาตนเองไว้ดังต่อไปนี้

พจนี เพชรบูรณิน (2534) มีความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบ การพัฒนาตนเองจะสำเร็จ ได้เพียงขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญสองประการ คือ ปัจจัยเกี่ยวกับตนเอง ความซื่อตรงต่อตนเอง ตั้งใจทำอะไรแล้วก็ทำด้วยความจริง ปฏิบัติตามความมุ่งหวังของตนเองอยู่เสมอต้องไม่เป็นคนใจเร็ว เนื่องจากคนใจเร็วเมื่อเริ่มทำการสิ่งใด ถ้ามิได้มีผลในทันทีแล้วก็มักเลิกหยุดไม่ทำต่อไป จะเป็นสาเหตุที่ไม่สามารถพัฒนาตนเองได้ ต้องมีการฝึกฝน โดยไม่หยุดหย่อนเป็นผู้มีสมาธิ การคิดหาเหตุผลให้ถูกต้อง และมีการควบคุมตนเอง ส่วนปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่บุคคลอื่น และสภาพแวดล้อมต่างๆ ซึ่งจะมีผลกระทบต่อตัวเองทั้งในทางส่งเสริมหรือทำลาย

สุเมธ แสงนิมนวล (2540) ได้กล่าวถึงวิธีการพัฒนาตนเองว่า สามารถกระทำได้ 2 วิธีคือการพัฒนาตนเอง โดยตนเอง และการพัฒนาตนเองโดยผู้อื่น การพัฒนาตนเองโดยตนเองนั้นสามารถกระทำได้ตลอดเวลา トラบไคที่ยังรักตนเอง และอยากเห็นตนเองก้าวไปสู่ความสำเร็จ

สำหรับการพัฒนาตนเองโดยผู้อื่นก็สามารถทำได้หลายวิธีเช่นกัน

- (1) การพัฒนาโดยสถานศึกษาฝึกอบรม ซึ่งจะมีเนื้อหาในด้านการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจทัศนคติ มีความชำนาญ และทักษะในการทำงาน
- (2) การพัฒนาโดยผู้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชามีหน้าที่จะต้องพัฒนาผู้ใต้บังคับบัญชาให้มีความรู้ ความสามารถ มีทัศนคติ มีความชำนาญ และทักษะในการทำงาน เพื่อให้สามารถเจริญก้าวหน้า
- (3) การพัฒนาโดยพ่อแม่ ครูอาจารย์ และบุคคลอื่น
- (4) การพัฒนาโดยดูตัวอย่างจากบุคคลที่ดีงาม

สุภาวดี กองแก้ว (2544) การที่จะพัฒนาตนเองนั้น นอกจากจะค้นคว้าและแสวงหาความรู้ในหลายๆ รูปแบบจากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเองแล้ว ยังสามารถเข้าร่วมประชุมสัมมนา อบรม รับฟังการบรรยายพิเศษจากหน่วยงานจัดให้อีกด้วย ถือเป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานที่ต้องพัฒนาบุคลากรของตนเองให้มีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาตนเองมีความสำคัญ และมีหลากหลายวิธีโดยเบื้องต้นแล้วสามารถพัฒนาตนเองโดยการค้นคว้าจากแหล่งความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งในปัจจุบันนี้แหล่งการเรียนรู้มีอยู่มากมาย จึงสามารถรับการพัฒนาตนเองได้จากแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ เช่น การเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะในการปฏิบัติงาน หรือการรับกรณีศึกษาจากผู้บังคับบัญชา

5.6.2.5 หลักการพัฒนาตนเอง

พิสิทธิ์ สารวิจิตร และประพันธ์ พลีปลอดภัย (2529) ได้ให้หลักการพัฒนาตนเองไว้ดังนี้

- (1) การพัฒนาตนเองควรจัดเป็นกระบวนการระยะยาวติดต่อกัน
- (2) การพัฒนาตนเองควรเกิดขึ้น และริเริ่มขึ้นในตัวบุคคลเอง สิ่งแวดล้อมภายนอกควรเป็นเพียงอุปกรณ์ประกอบ ส่งเสริมการพัฒนาตนเองเท่านั้น
- (3) การพัฒนาตนเองควรยึดความต้องการ และจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของบุคคลเป็นแกนกลางการพัฒนานั้น จึงจะมีประสิทธิภาพและก่อประโยชน์ คุ่มค่า เวลา แรงงาน ทรัพยากร และความที่ใช้ไปในการพัฒนาตนเอง

จรีภรณ์ จันทร์ธำภู (2545) กล่าวว่า หลักการพัฒนาตนเอง ควรจัดทำเป็นกระบวนการระยะยาวหรือตลอดชีวิต มีการวางแผนการดำเนินงาน การพัฒนากำลังคน การพัฒนากิจกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย การพัฒนาประสบการณ์ โดยยึดหลักความต้องการและจุดมุ่งหมายของบุคคลเป็นแกนกลาง โดยปรับปรุงงานที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น และก่อเกิดประโยชน์ คุ่มค่า คุ่มเวลา คุ่มแรงงาน และทรัพยากรด้วย

สรุปได้ว่า หลักการพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการที่จัดอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความต้องการ และจุดมุ่งหมายในชีวิตของบุคคล เพื่อสามารถปรับปรุงตนเองและคุณภาพของงานให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

5.6.2.6 ขั้นตอนในการพัฒนาตนเอง

ฟิลิทธิ สารวิจิตร และประพันธ์ ปลิพลอดภย (2529) ได้เสนอยุทธศาสตร์การ พัฒนาตนเองไว้ดังนี้

- (1) ศึกษาประวัติบุคคลสำคัญและค้นหาคุณสมบัติเฉพาะตนที่ทำให้บุคคลนั้น ประสบความสำเร็จเพื่อเป็นแบบอย่าง
- (2) สำรวจตัวเองและวิเคราะห์ตัวเองให้ถ่องแท้ถึงลักษณะนิสัย ความสามารถ ความสนใจและจุดเด่น จุดด้อยด้วย
- (3) การตั้งจุดหมายในชีวิตที่แน่นอน
- (4) ปลุกใจตนเองให้เกิดความเข้มแข็งกล้าหาญในการเปลี่ยนแปลง
- (5) ทำตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
- (6) บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น

ไพศาล ไกรสิทธิ์ (2541) นำเสนอขั้นตอนการพัฒนาตนเองไว้ดังนี้

(1) วิเคราะห์ตนเอง บุคคลที่พัฒนาตนเองได้จะต้องรู้จักตนเองเสียก่อน ต้อง ค้นหาเอกลักษณ์ของตนให้พบ ยอมรับตนตามสภาพจริง รู้สถานภาพของตนตลอดจนวิเคราะห์ว่า ตนได้แสดงบทบาทสอดคล้องกับสถานภาพหรือไม่เพียงใด การวิเคราะห์ตนเองอาจเริ่มด้วยการศึกษาและประเมินตนเอง เพื่อทราบถึงรูปร่าง หน้าตา สุขภาพ สติปัญญา ความสามารถพิเศษ ฐานะทางเศรษฐกิจสังคม ตลอดจนกิจกรรมทำทางเป็นขั้นของการทำความรู้จักตนเอง การพัฒนาตน จะต้องเริ่มด้วยการรู้จักตนเอง

(2) วางแผนเพื่อการพัฒนาตนเอง การวางแผนเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับการพัฒนา ตนเพราะจะช่วยให้ทราบแนวทาง วิธีการ และเป้าหมายของการพัฒนาที่ชัดเจน การพัฒนาตนที่ ขาดการวางแผนจะทำให้การพัฒนาดำเนินไปโดยขาดทิศทาง และอาจประสบความสำเร็จล้มเหลวใน ที่สุด

(3) พัฒนาตนเอง ในการพัฒนาตนเองอาจจำแนกเป็น 2 ด้าน กล่าวคือ

(3.1) การพัฒนาตนเองด้านรูปธรรม คือ การพัฒนาในส่วนที่สามารถ สัมผัสได้ด้วยอวัยวะสัมผัส เช่น การแต่งกาย กิริยามารยาท ฯลฯ ซึ่งทำได้ด้วยการฝึกฝนทั้งกาย วาจา ภาวาททำทางอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

(3.2) การพัฒนาตนเองด้านนามธรรม คือ การพัฒนาด้านจิตใจให้เป็น คนที่มีจิตใจดี มีปัญญา มีหูตากว้างไกลทันกับการเปลี่ยนแปลง

ขั้นตอนการพัฒนาดังกล่าวจะต้องทำให้ครบทั้ง 3 ขั้นตอน หากขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไม่ได้ มีฉะนั้นการพัฒนาตนเองจะไม่ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

เรียม ศรีทอง (2542) การที่จะบรรลุถึงผลสำเร็จในการพัฒนาตนเองย่อมต้องอาศัยความมุ่งมั่นตั้งใจจริง และจัดกระบวนการปรับปรุงพัฒนาตนเองที่เหมาะสม โดยมุ่งไปสู่เป้าหมายของชีวิต โดยเสนอขั้นตอนในการพัฒนาตนเองที่ประยุกต์จากหลักการศึกษาค้นคว้าตามหลักวิทยาศาสตร์ ดังนี้

- (1) การสำรวจ – การพิจารณาตนเอง
- (2) การวิเคราะห์จุดเด่น – จุดบกพร่อง
- (3) การกำหนดปัญหา และพฤติกรรมเป้าหมาย
- (4) การรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน
- (5) การเลือกเทคนิควิธี และการวางแผนปรับปรุงตนเอง
- (6) การทดลองปรับปรุง และพัฒนาตนเอง
- (7) การประเมิน และขยายผลการพัฒนาตนเอง

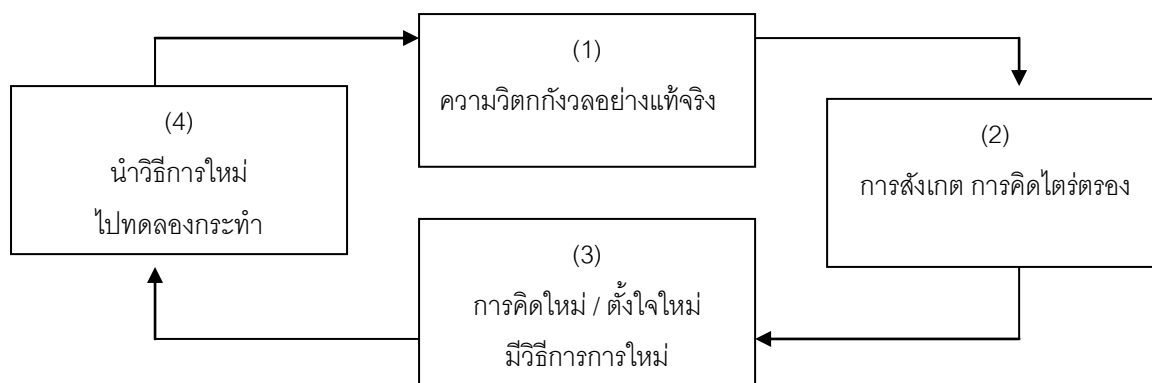
Boydell (1985) นำเสนอวงจรการพัฒนาตนเองดังนี้

ขั้นที่ 1 วงจรการพัฒนาเริ่มต้นด้วยสิ่งที่ทำให้เกิดความวิตกกังวลอย่างแท้จริง อาจเป็นปัญหาหรืองาน ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ ยุ่งยาก สิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่คาดหวัง

ขั้นที่ 2 การใช้ความคิดเกี่ยวกับปัญหา หรือสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นการค้นหา คำอธิบาย หาหนทางที่เป็นไปได้ บางครั้งอาจต้องนำไปถกปัญหากับบุคคลอื่นด้วย

ขั้นที่ 3 แนวทางการพัฒนา คือ การคิดใหม่ รวมทั้งการรับรู้ตนเองและสิ่งรอบตัวใหม่ ความแปลกใหม่นี้อาจเกิดขึ้นได้กับความคิด ความรู้สึก และความมุ่งมั่น โดยอาจเกิดได้กับอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือทั้งสามอย่างพร้อมกัน การใช้ความคิดสามารถนำไปสู่วิธีการใหม่ๆ เช่น แนวคิด ทักษะคิด แนวคิด ความเชื่อ ค่านิยม มีการพัฒนาการรับรู้และตระหนักในความรู้สึกดังกล่าว รวมทั้งความสามารถในการแสดงออก ทำให้ได้ผลลัพธ์ คือ แรงกระตุ้น ทักษะ นิสัย ความมุ่งมั่น หรือความตั้งใจใหม่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 4 การนำแนวทางการพัฒนามาปฏิบัติ โดยการนำความคิดเห็นใหม่ๆ ไปใช้ทำงานด้วยความรู้สึกนึกคิดและมีจุดมุ่งหมาย เมื่อเหตุการณ์ดำเนินไปด้วยดี จึงหมายความว่า มีการพัฒนาเกิดขึ้น

ภาพที่ 6 แสดงวงจรการพัฒนาตนเองของ Boydell (1985)

Meggison and Pedler (1992) กล่าวว่า การพัฒนาตนเองมีลักษณะเป็น กระบวนการ ดังนี้

(1) ปราบปรามในการเรียนรู้ (Desire to learn) การพัฒนาตนเองเริ่มจากการที่บุคคลมีความต้องการที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับงานและต้องการเข้าใจองค์การ ดังนั้นความก้าวหน้าในการทำงานจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากบุคคลไม่มีความต้องการพัฒนาตนเอง เพราะหากปราศจากความต้องการหรือความตั้งใจของบุคคล การพัฒนาย่อมจะไม่สามารถเริ่มต้นขึ้นได้เลย บุคคลที่ต้องการการเรียนรู้จะรับรู้ว่าจะอะไรเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการเรียนรู้

(2) การวินิจฉัย (Self – diagnosis) บุคคลที่ต้องการพัฒนาตนเองจำเป็นต้องสำรวจวิเคราะห์ตนเอง เพื่อทราบถึงจุดเด่นจุดบกพร่องของตนเอง และนำจุดบกพร่องนั้นมาปรับปรุงแก้ไข

(3) การกำหนดเป้าหมาย (Set goals) เมื่อวิเคราะห์สำรวจตนเองแล้วก็จะทราบถึงเป้าหมายในการที่จะพัฒนาตนเอง ว่าอยากที่จะก้าวหน้าขึ้นจากเดิมอย่างไรบ้าง ความคิดที่อยากจะทำต่อไปคืออะไร เขียนเป้าหมายไว้ ถ้าเป็นไปได้ควรกำหนดระยะเวลาในการประเมินตนเองหรือวัดความก้าวหน้าของตนเอง

(4) การแสวงหาทรัพยากรที่เหมาะสม (Finding appropriate resources) ภายหลังจากที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้แล้ว สามารถกำหนดวิธีการที่จะทำให้บรรลุผลสำเร็จนั้นๆ ได้โดยการศึกษาหาความรู้ในรูปแบบต่างๆ กัน และการค้นหาแหล่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์หรือทรัพยากรที่เหมาะสมสำหรับตนเอง แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้

(5) การสรรหาเพื่อน (Recruit of other people) การสรรหาหรือการแสวงหาความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากบุคคลอื่น เพื่อช่วยให้ความพยายามของการพัฒนาตนเอง ประสบผลสำเร็จ ซึ่งเราเรียกบุคคลเหล่านี้ว่า เพื่อน เช่น เพื่อนร่วมงาน เพื่อนที่มีทักษะ ความชำนาญ หรือผู้เชี่ยวชาญซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้ถึงวิธีการในการสร้างเครือข่ายเหล่านี้ในการช่วยเหลือให้บรรลุผลสำเร็จในเป้าหมาย รวมทั้งการได้รับข้อมูลย้อนกลับ ซึ่งเป็นการเรียนรู้โดยการได้รับข้อมูลย้อนกลับจากเพื่อน

(6) ความอดทน ต่อสู้ และความพยายาม (Strickability and perseverance) ในระหว่างการเรียนรู้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเองจะต้องมีความพากเพียรพยายามมาะอดทน ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่ต้องเผชิญ ทุ่มเทและใช้เวลาที่มีอยู่ให้คุ้มค่าไม่ให้สูญเปล่าเพื่อทำให้บรรลุความสำเร็จในที่สุด

(7) การประเมินผลด้วยตนเอง (Evaluation) การประเมินตนเองกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ ผลของการกระทำเป็นอย่างไร บรรลุเป้าหมายที่ต้องการหรือไม่ มีการเปลี่ยนแปลงใดเกิดขึ้นกับตนเองบ้าง ซึ่งอาจกระทำโดยการให้คะแนนตัวเอง และตั้งเป้าหมายใหม่เพื่อพัฒนาตนเองต่อไป

จากกล่าวถึงขั้นตอนของการพัฒนาตนเองที่นักวิชาการกล่าวไว้ข้างต้น สามารถสรุปขั้นตอนของการพัฒนาตนเองได้ดังนี้

- (1) วิเคราะห์ตนเอง
- (2) กำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง
- (3) รวบรวมข้อมูลที่เป็นต้องใช้ในการพัฒนาตนเอง
- (4) ดำเนินการพัฒนาตนเอง
- (5) ประเมินตนเอง

5.6.2.7 วิธีการพัฒนาตนเอง

วิธีการพัฒนาตนเอง สามารถทำได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับพัฒนาตนเองจะเลือกใช้ มีนักวิชาการหลายท่านแสดงความคิดเห็นไว้ดังต่อไปนี้

สมพงษ์ เกษมสิน (2526) ได้กล่าวถึง วิธีการพัฒนาตนเองเป็นปัจจัยสำคัญในวิธีการพัฒนาบุคคล วิธีการพัฒนาตนเองของผู้บังคับบัญชาหรือหัวหน้างานที่ได้รับความนิยม มีดังนี้

- (1) มีความตั้งใจที่จะพัฒนาตนเองให้ทันกับเหตุการณ์
- (2) แลกเปลี่ยนความรู้และความเห็นแบบเป็นกันเอง

- (3) ศึกษาหาความรู้จากเอกสารวิชาการและอื่นๆ
- (4) ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับนโยบายและโครงการของงานที่อยู่ในความรับผิดชอบโดยตรงและเกี่ยวข้อง
- (5) ติดตามความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ภายในและภายนอกประเทศ โดยอาศัยหนังสือ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อสารมวลชนอื่น ๆ
- (6) ศึกษาทางไปรษณีย์ในวิชาที่เกี่ยวข้องกับงาน หรือความรู้อื่นๆ
- (7) เข้าร่วมประชุมสัมมนาเมื่อมีโอกาส
- (8) เป็นผู้นำอภิปรายหรือบรรยายในบางโอกาส
- (9) เป็นสมาชิกสมาคมทางวิชาการ หรือองค์การที่น่าสนใจอื่นๆ
- (10) หาโอกาสศึกษาและดูงานทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นครั้งคราว
- (11) เข้าศึกษาบางวิชาในสถาบันอุดมศึกษา
- (12) คบหาสมาคมกับผู้รู้บางท่าน

Boydell (1985) ได้กำหนดวิธีการพัฒนาไว้หลายวิธี วิธีการส่วนใหญ่ต้องอาศัยเวลานานและยังต้องทำหลาย ๆ ครั้งจึงจะเห็นผล โดยแบ่งเป็นวิธีการพื้นฐานในการพัฒนาตนเอง ดังนี้

(1) การจดบันทึกส่วนตัว การจดบันทึกส่วนตัวเพื่อพัฒนาตนเองเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง โดยอาจบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน บันทึกการนัดหมายภารกิจสำคัญๆ เพื่อกันลืม บันทึกผลงานความสำเร็จในด้านต่างๆ หรือบันทึกความคิดทุกอย่างที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน ขณะที่จดบันทึกประจำวันแต่ละครั้ง จะเป็นการช่วยให้ได้พิจารณาถึงการพัฒนา และเน้นสิ่งที่เกิดขึ้นไปในตัว นอกจากนี้ยังอาจกลับไปสำรวจหาแนวทาง แนวความคิด รูปแบบ และความคืบหน้าเพื่อการพัฒนาตนเองต่อไปได้ด้วย จึงนับเป็นวิธีการที่จำเป็นมาก

(2) การพิจารณาย้อนหลัง การพิจารณาย้อนหลังถึงเหตุการณ์แต่ละวัน เป็นสิ่งสำคัญที่บุคคลควรพิจารณาถึงเหตุการณ์ที่สิ้นสุดในแต่ละวัน มีการทบทวนถึงพฤติกรรมที่ได้ประพฤติปฏิบัติในวันนั้น โดยเริ่มจากพฤติกรรมล่าสุด ณ เวลาที่เริ่มคิดพิจารณาทบทวนย้อนหลังขึ้นไปจนกระทั่งถึงเวลาที่ตื่นนอนตอนเช้า เช่น อาจจะเริ่มทบทวนย้อนหลัง เมื่อเวลาที่เลิกงาน เมื่อกลับถึงที่พักหรือเมื่อก่อนจะเข้านอน ย้อนหลังขึ้นไปจนถึงเวลาที่ตื่นนอน

การพิจารณาทบทวนย้อนหลังถึงเหตุการณ์ในแต่ละวัน เป็นการคิดพิจารณาถึงพฤติกรรม ความรู้สึก และเหตุผลทั้งทางด้านบวก ด้านลบของตนเอง รวมทั้งผลกระทบต่อสิ่งรอบข้างทั้งบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อม หากได้พิจารณาทบทวนย้อนหลังอย่างสม่ำเสมอเป็นกิจวัตรแล้ว

จะพบว่าการกระทำดังกล่าวนี้ ไม่เพียงแต่ทำให้สำนึกเห็นภาพของตนเองว่าได้ประพฤติปฏิบัติอย่างไร และมีเหตุผลอย่างไรเท่านั้น แต่ยังช่วยให้มีโอกาสพัฒนาความคิดอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ยังช่วยพัฒนาความจำ เป็นการบังคับตนเองให้มีระเบียบวินัย และความตั้งใจ

(3) การทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น วงจรการพัฒนาเป็นกระบวนการทำให้ประสบการณ์ที่ผ่านมามีความหมายเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้และการพัฒนา โดยคิดถึงประสบการณ์ที่ผ่านมาอย่างไตร่ตรอง ทบทวนในสิ่งที่เกิดขึ้น การบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจะมีความต่อเนื่องในสิ่งที่เกิดขึ้น โดยเน้นประเด็นต่อไปนี้เป็นคือ เหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน ความขัดแย้ง ความสำเร็จ ความล้มเหลว การตัดสินใจที่สำคัญ สิ่งที่ดีที่ได้รับฟังมาหรือผู้อื่นกระทำต่อตนเอง ความรู้สึกที่มี แล้วหาจุดสำคัญด้วยการสังเกต ว่าเกิดอะไรขึ้น ตนเองคิดหรือรู้สึกอย่างไร ต้องการทำอะไรและได้ทำอะไรลงไป ผู้คนที่เกี่ยวข้อง คิดและรู้สึกอย่างไร เมื่อบันทึกเป็นเวลาพอสมควรแล้วให้ย้อนกลับอ่านดูว่ามีรูปแบบหรือแนวทางใดเกิดขึ้นที่สามารถเรียนรู้จากสิ่งที่ผู้เกี่ยวข้องทำให้ได้บ้าง

(4) การพัฒนาจิตใจสำนึก นอกจากความคิดและทัศนคติแล้ว บุคคลยังมีจิตใต้สำนึกซึ่งเป็นความคิดเห็น ความรู้ ความสามารถ และให้คำแนะนำแก่ตนเองได้ตลอดเวลา โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญการตัดสินใจที่ยากลำบาก หรือจำเป็นต้องเลือกทางใดทางหนึ่งก็จะสามารถสร้างความกล้าจากภายในตนได้จากวิธีต่อไปนี้ คือ ปล่อยให้ปัญหาผ่านเลยไป มีสมุดบันทึกติดตัว การตรวจสอบแรงจูงใจฟังความคิด ความรู้สึก และความมุ่งมั่นของตนเอง พุดกับตัวเองหรือใช้วิธีการหยุดเงียบ

(5) ความกล้าในการลองสิ่งใหม่ คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาตนเองคือ ความกล้า การพัฒนาความกล้าวิธีหนึ่งคือ การให้ผู้อื่นร่วมรับรู้ปัญหา ให้กำลังใจและสร้างความตั้งใจที่แน่วแน่ให้ต่อเนื่องกัน เป็นผลสะท้อนจากการทำงานเป็นกลุ่ม การรับฟังปัญหาและวิธีแก้ปัญหาของผู้อื่นอาจทำให้เกิดแรงบันดาลใจอย่างมาก

การสร้างความกล้าให้เกิดขึ้นได้คือ สำรวจสิ่งที่คิดว่าเสี่ยงหรือกลัวในการกระทำสิ่งใด เช่น กลัวการทำลายสัมพันธภาพ การพิจารณาถึงความกล้าโดยละเอียดอาจช่วยให้เกิดประโยชน์มาก โดยจะเน้นว่าแม้จะไม่ดีนักแต่ไม่น่ากลัวจนเกินไป เช่นนี้แล้วจะทำให้มีความกล้าและความมุ่งมั่นที่จะทำได้

(6) การทดลองความประพฤติรูปแบบใหม่ การพัฒนาที่ดีคือ พยายามลองทำสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีใหม่อย่างรอบคอบทำให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การพัฒนาไม่อาจเกิดขึ้นได้ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นได้จากการประเมินตนเอง หรือศึกษาข้อความที่จดในบันทึกประจำวัน หรือจากคำวิจารณ์ของผู้ร่วมงาน ทำให้อยากเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่แตกต่างจากเดิม แต่จำเป็นต้องมีความมุ่งมั่นและความกล้าเพียงพอ เช่น การเปลี่ยนประเภท

หนังสือที่อ่านประจำ เปลี่ยนพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ลองพูดกับคนแปลกหน้าอย่างน้อยหนึ่งคนต่อวัน จะทำให้มีการพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ได้

(7) การปรับปรุงพลังความตั้งใจ พลังตั้งใจที่เข้มแข็งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนา และเป็นผลของการพัฒนาด้วย ซึ่งสามารถทำให้แข็งแกร่งได้ด้วยการฝึกใช้เป็นประจำ ควรพิจารณาว่าตนเองเกิดพลังตั้งใจมากน้อยเพียงใด มีรูปแบบอย่างไร มีผลมาจากผู้อื่นหรือไม่ เวลาใด หรือมาจากสาเหตุใด เช่น ความกดดันในสถานที่ทำงาน จากความเหน็ดเหนื่อย จะวิเคราะห์ได้ลึกยิ่งขึ้นโดยจดบันทึกสถานการณ์ และเวลาที่เกิดความเข้มแข็งและเมื่ออ่อนแอ

การพัฒนาพลังตั้งใจบางอย่างต้องใช้ความพยายามในการตั้งใจทำมากพอควร เช่น ไม่พูดในสิ่งที่ถูกยั่วยู่ให้พูด หรือถ้าต้องการทำอะไรบางอย่างในทันที ให้เลื่อนกำหนดออกไปก่อน หรือถ้าต้องการเลื่อนกำหนดบางอย่างให้ทำทันที หรือลองทำอะไรสักอย่าง สถานการณ์เหล่านี้ล้วนเป็นโอกาสที่เหมาะสมแก่การแสดงพลังตั้งใจ จนในที่สุดจะทำให้มีกำลังใจที่แข็งแกร่งขึ้นเอง ทำให้พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามปกติได้ดีและมีประสิทธิภาพ

(8) การเปิดใจกว้าง เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่มีผู้ไม่เห็นด้วย ให้ถามตนเองว่าเปิดใจกว้างหรือความลำเอียงอยู่หรือไม่ ให้มองสถานการณ์จากแง่คิดบุคคลนั้นให้มาก พยายามเข้าใจว่าทำไมเขาจึงมีทัศนคติเช่นนั้น และทัศนคติดังกล่าวมีความหมายต่อเขาอย่างไร นอกจากนี้ยังอาจถามตนเองว่าทำไมถึงไม่เห็นด้วยกับบุคคลนั้น เป็นความรู้สึกที่มีต่อตัวบุคคลมากกว่าความคิดเห็นหรือไม่ วิธีนี้อาจทำให้เป็นคนใจกว้างกับผู้อื่นได้มากขึ้น มองเห็นทัศนคติได้มากกว่าหนึ่งด้าน

การเปิดใจให้กว้างเป็นการแสดงความรู้สึกที่เป็นกลาง เพื่อยอมรับกระแสดความคิดต่างๆ คือ ไม่โอนอ่อนผ่อนตามผู้อื่นอย่างง่ายๆ ซึ่งเป็นการแสดงความคิดเห็นไปในทางตรงกันข้ามก็ไม่ควรจะมีดมั่นจนเกิดความลำเอียง หรือมีอคติต่อสิ่งต่างๆ อย่างหนักแน่น เป็นการแสดงถึงความเป็นคนใจแคบ ดังนั้น ควรจะฝึกการเปิดใจให้กว้างเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จะช่วยพัฒนาให้เป็นคนที่มีใจกว้างมากขึ้น กิจกรรมนี้หากทำร่วมกับผู้อื่นจะเป็นการดีโดยเฉพาะผู้ที่ไม่เห็นด้วย หรือนำหัวข้อที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกันมาสนทนา

(9) การจัดการกับส่วนดีและส่วนเสีย ส่วนดีและส่วนเสียที่มีอยู่ในตัวบุคคลตามธรรมชาติจะส่งผลกระทบต่อสิ่งที่กระทำและลักษณะวิธีการกระทำของบุคคล การรู้ถึงวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องจะเป็นประโยชน์มากที่สุดในการพัฒนาตนเอง โดยเขียนลักษณะนิสัยพื้นฐาน เช่น บุคลิก อุปนิสัย และทัศนคติ ทั้งที่เป็นส่วนดีและส่วนเสียไว้เท่าๆ กัน แล้วกลับมาอ่านซ้ำหลายหน เพื่อให้เกิดภาพพจน์กว้างๆ จะเห็นส่วนประกอบสำคัญภายในตนเอง แล้วจึงพิจารณาว่ารู้สึกอย่างไร และ

ต้องการทำอะไรในส่วนดีของตนเอง ควรตั้งใจมุ่งเข้าไปในทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเวลาที่เหมาะสม สำหรับส่วนเสียต้องพยายามควบคุมไว้แล้วเปลี่ยนเป็นสิ่งที่ดี เพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์

คณะกรรมการพัฒนาบุคลากรทางด้านบริหาร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาตนเอง แบ่งได้เป็น 6 ขั้นตอน (2528 อ้างถึงใน นิรันดร์ วัชรินทร์รัตน์, 2540) คือ

- (1) การยอมรับและประเมินตนเองอย่างถูกต้อง
- (2) การกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตนเองที่เป็นไปได้ เปลี่ยนแปลงได้ มีประโยชน์และท้าทายให้พัฒนา
- (3) การปรับปรุงแก้ไขตนเองให้ดีขึ้นโดยไม่หวังผลเลิศ
- (4) การยกย่องตนเอง
- (5) การยกย่องผู้อื่น
- (6) การช่วยผู้อื่นยกย่องตัวของเขาเอง

สรุปได้ว่า วิธีการพัฒนาตนเองสามารถทำได้หลากหลาย และต้องใช้เวลาอย่างต่อเนื่อง ยาวนาน สามารถทำได้ดังนี้ คือ ทำความเข้าใจตนเอง ทำความเข้าใจและสภาพแวดล้อม กำหนดเป้าหมายและการวางแผนการพัฒนาตนเอง ปฏิบัติการพัฒนาตนเอง และประเมินการพัฒนาตนเอง

5.6.3 หลักธรรมกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

หลักธรรมที่ศาสนิกชนสามารถนำมาใช้ได้ในชีวิตประจำวัน มีดังนี้ (อมร สังข์นาค, 2553; รานี ศิลปชัย, 2552)

- (1) การทำความดี ละเว้นความชั่ว ทุกศาสนาล้วนสอนให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว แม้แนวทางการปฏิบัติของแต่ละศาสนาจะแตกต่างกัน เช่น ศีล 5 ของศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการของศาสนาคริสต์ และหลักศรัทธา 6 ประการกับหลักปฏิบัติ 5 ประการของศาสนาอิสลาม เป็นต้น
- (2) ความรักความเมตตา คำสอนทุกศาสนาจะเน้นเรื่องความรักความเมตตา เพราะการที่คนเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันตินั้น ความรักความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญอีกทั้งยังเป็นจริยธรรมของศาสนาคริสต์ ในพุทธศาสนาก็มีพุทธศาสนสุภาษิตว่า เมตตาธรรมเป็นเครื่องค้ำจุนโลก ในศาสนาคริสต์พระเยซูทรงสอนว่า จงรักพระเจ้าอย่างสุดใจสุดความคิด และสุดกำลัง และจงรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตัวเอง ศาสนาอิสลาม ศาสดามุฮัมมัดก็ทรงกล่าว ผู้ใดขาดความเมตตา

เพื่อนมนุษย์ผู้นั้นไม่ได้รับเมตตาจิตเช่นกัน ดังนั้นทุกศาสนาจึงเน้นเรื่องความรัก ความเมตตา เพราะหากมนุษย์ทุกคนมีความรักความเมตตาอยู่ในใจแล้ว ก็จะไม่มีการเบียดเบียนกัน ต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

(3) การพัฒนาตนเองและการพึ่งตนเอง ศาสนาต่างๆ สอนให้คนพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองเพื่อให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข เช่น ศาสนาพุทธมีพุทธศาสนาสุภาสิต ว่า “อิตตานิ อิตตานิ นาโต” หมายถึง ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ศาสนาพราหมณ์มีหลักอาศรม 4 ในข้อพรหมจารี ที่ให้นักศึกษาเล่าเรียนและในข้อคฤหัสถ์ที่ให้ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนเอง ศาสนาอิสลามสอนให้คนไฝ่หาความรู้ตั้งแต่เกิดจนตาย

(4) ความยุติธรรม ความเสมอภาพและเสรีภาพ คำสอนของศาสนาจะเน้นในเรื่องเหล่านี้เพราะทุกเรื่องจะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติ พระพุทธเจ้าตรัสว่าชาติตระกูลไม่ได้เป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างของบุคคล คนที่เกิดมาเท่าเทียมกันทั้งนั้นและสอนให้ทุกคนอยู่ภายใต้ข้อคิด 4 คือ ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติและภยาคติ ศาสนาอิสลามก็สอนให้ดำรงความยุติธรรมอย่าถือตามอารมณ์ใคร่ในการรักษาความยุติธรรมแม้บางครั้งจะกระเทือนต่อตนเอง บิดามารดาหรือญาติบ้างก็ตาม

(5) การเสียสละหรือการสังคัมสังเคราะห์ศาสนาต่างๆ สอนให้มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และสังเคราะห์ซึ่งกันและกันด้วยความเมตตากรุณาไม่ใช่หวังผลตอบแทน เช่น พุทธศาสนามีหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาต แก่ผู้ขัดสน ศาสนาคริสต์ก็จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้ภัย เอื้อเฟื้อ เป็นต้น

(6) ความอดุสาหะและความพยายาม ทุกศาสนาสอนให้คนมีความอดุสาหะ มีความเพียร อดทนและมีความพยายามอันจะช่วยให้บุคคลประสบความสำเร็จพร้อมทั้งพัฒนาตัวเองอยู่เสมอ ศาสนาพุทธมีคติเตือนใจว่า ความพยายามอยู่ที่ไหน ความสำเร็จอยู่ที่นั่น หรือหลักคำสอนอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ศาสนาอิสลามมีการละหมาดวันละ 5 ครั้งจึงถือว่าเป็นความพยายามที่จะขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์

(7) ความมีคุณธรรมอดทน อดกลั้น เกือบทุกศาสนา มีบทบัญญัติและข้อปฏิบัติในเรื่องนี้เหมือนกัน เช่น คีลของศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการของศาสนาคริสต์ การถือศีลอดของศาสนาอิสลาม ทุกข้อปฏิบัติคือการให้คนมีคุณธรรม อดทนและอดกลั้น

(8) การยกย่องเคารพบิดามารดาถือเป็นหลักสำคัญของศาสนาต่างๆ ว่าบุพการีเป็นสิ่งควรยกย่องในศาสนาพุทธกล่าวไว้ว่าบิดา มารดาเป็นพระพรหมของลูก ศาสนาคริสต์มิใช่ในบัญญัติ 10 ประการ ข้อที่ 4 ว่า จงนับถือบิดา มารดา เป็นต้น

(9) การไม่แบ่งชั้นวรรณะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า กำเนิดชาติตระกูลมิได้ทำให้บุคคล เป็นพราหมณ์เป็นกษัตริย์ เป็นพ่อค้า ความประพฤติของบุคคลเป็นเครื่องกำหนดบุคคล ทุกคนเท่าเทียมกัน ศาสนาอิสลามถือเป็นหลักสำคัญว่า หลักศรัทธาและหลักบัญญัติต้องอยู่ในเงื่อนไขการ ไม่แบ่งชั้นวรรณะอย่างชัดเจน

(10) ไม่เสพสุรา ไม่เล่นการพนัน ไม่พูดจาขยายความ เป็นพื้นฐานของทุก ศาสนาที่บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่า เป็นสิ่งไม่ควรทำ เช่น ศีลในศาสนาพุทธ บัญญัติ 10 ประการใน ศาสนาคริสต์หลักบัญญัติในศาสนาอิสลาม เป็นต้น

5.6.4 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5.6.4.1 ความหมาย

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของ ประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและ บริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลก ยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระ ราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทย โดยมีเงื่อนไขสำคัญเพื่อให้เกิดความพอเพียง การตัดสินใจ และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ต้องอาศัยทั้งเงื่อนไขคุณธรรม หลักวิชา และเงื่อนไขชีวิตพื้นฐาน (สำนัก คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550; มูลนิธิชัยพัฒนา, 2553)

5.6.4.2 องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

องค์ประกอบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมี เหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดี (สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพ, 2549; สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ได้แก่โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(1) ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับ สถานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

(2) ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการอย่างมีเหตุผล ตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักคุณธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถี่ถ้วนถี่ รู้จุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส อุปสรรค และคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ รู้เขา รู้เรา รู้จักเลือกนำสิ่งที่ดีและเหมาะสมมาประยุกต์ใช้

(3) การมีภูมิคุ้มกันตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้สามารถบริหารความเสี่ยงปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที

ทั้งนี้ต้องมีเงื่อนไขสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

มีความรู้ คือ มีความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังในการนำความรู้ วิทยาการ เทคโนโลยีต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการปฏิบัติ

มีคุณธรรม คือ มีความตระหนัก มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีความอดทน มีความเพียร และใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

5.6.4.3 การประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่างๆ (สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ, 2550)

ก. ระดับบุคคลและครอบครัว

เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้มีการเรียนรู้วิชาการและทักษะต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ พร้อมทั้งเสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างสมดุล เพื่อจะได้ละเว้นการประพฤตินิชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยั้งคิด พิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะตัดสินใจหรือทำอะไรใดๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำเนินชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความเป็นเหตุเป็นผล พอเหมาะ พอประมาณกับสถานภาพ บทบาท และหน้าที่ของแต่ละบุคคลในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้จนสามารถทำตนให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้ และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

ข. ระดับชุมชน

ชุมชนพอเพียงประกอบด้วย บุคคลและครอบครัวต่างๆ ที่ใฝ่หาความก้าวหน้าบนพื้นฐานของปรัชญาแห่งความพอเพียง คือ มีความรู้และคุณธรรมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตจนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้มารวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานการณ์ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์ สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ชยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ

ค. ระดับประเทศ

แผนการบริหารจัดการประเทศ ส่งเสริมให้บุคคล/ชุมชนต่างๆ มีวิถีปฏิบัติ มีความร่วมมือ และการพัฒนาในสาขาต่างๆ ตามแนวทางของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและดำเนินการตามแผนดังกล่าวอย่างรอบคอบเป็นขั้นตอน เริ่มจากการวางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียง โดยส่งเสริมให้ประชาชนส่วนใหญ่สามารถอยู่อย่างพอมีพอกิน และพึ่งตนเองได้ ด้วยความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ และมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต ชยันหมั่นเพียร เอื้อเฟื้อแบ่งปัน และใช้สติปัญญาในการตัดสินใจและดำเนินชีวิตพร้อมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ จากหลากหลายภูมิสังคม หลากหลายอาชีพ หลากหลายความคิด ประสบการณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจและรู้ความเป็นจริงระหว่างกันของคนในประเทศ จนนำไปสู่ความสามัคคี และจิตสำนึกที่จะร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าไปอย่างสอดคล้องสมดุลกับสถานการณ์ความเป็นจริงของคนในประเทศ อย่างเป็นขั้นเป็นตอนเป็นลำดับๆ ต่อไป

จากที่กล่าวมาข้างต้น การปฏิบัติที่ดีทำให้เกิดความพอเพียงจะต้องเสริมสร้างให้คนในชาติมีพื้นฐานจิตใจในการปฏิบัติตน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) ดังนี้

(1) มีคุณธรรม ทั้งนี้บุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชนที่จะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติปฏิบัติก่อน โดยเริ่มจากกาบอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาอบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนา ตลอดจนการฝึกจิต ข่มใจตนเอง

(2) ใช้หลักวิชา ความรู้ โดยนำหลักวิชาและความรู้ เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ ทั้งในขั้นการวางแผนและปฏิบัติ ด้วยความรอบรู้ รอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่ง

(3) ดำเนินชีวิตด้วยความพียร ความอดทน มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ

ตอนที่ 6 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ

6.1 ความหมาย

มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้ อุทุมพร จามรมาน (2541) กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง โครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างหน่วยต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ดังนั้น โมเดลจึงน่าจะมีมากกว่า 1 มิติ หลายตัวแปร และตัวแปรดังกล่าวต่างมีความเกี่ยวข้อง (เชิงสัมพันธ์หรือเหตุผล) ซึ่งกันและกัน สำหรับ สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (2542) อธิบายว่า รูปแบบ หมายถึง ตัวแบบ (สิ่ง) ที่กำหนดให้ถือเป็นหลักหรือแนวทางปฏิบัติ เช่นเดียวกับ Husen and Postlethwaite (1994) กล่าวว่า รูปแบบมีความหมายที่แตกต่างจากทฤษฎี เพราะรูปแบบยังไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ได้พิสูจน์แล้ว รูปแบบยังเป็นส่วนหนึ่งผู้วิจัยพยายามวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันขององค์ประกอบอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์เพื่อที่จะนำเสนอรูปแบบมาใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ Good (1973) ได้รวบรวมความหมายของรูปแบบไว้ 4 ประการคือ

(1) รูปแบบ คือ แบบอย่างของสิ่งหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ

(2) รูปแบบ คือ ตัวอย่างที่ทำให้เกิดการเลียนแบบ

(3) รูปแบบ คือ แผนภูมิที่ใช้เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ใช้เป็นหลักการ หรือแนวคิด

(4) รูปแบบ คือ ชุดของปัจจัยหรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน หรือเป็นองค์ประกอบที่สามารถรวมตัวกันและเขียนเป็นหลักการ

รูปแบบจึงหมายถึง แบบอย่างของสิ่งหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาต้องการหาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ เพื่อนำรูปแบบไปใช้ประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง

6.2 ประเภทของรูปแบบ

Steiner (1988) กล่าวว่า รูปแบบแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

(1) รูปแบบเชิงปฏิบัติ เป็นแบบจำลองทางกายภาพ เช่น แบบจำลองรถยนต์ เครื่องบิน ภาพจำลอง

(2) รูปแบบเชิงทฤษฎี เป็นแบบจำลองที่สร้างขึ้นจากกรอบความคิดที่มีทฤษฎีเป็นพื้นฐาน ตัวทฤษฎีเองไม่ใช่รูปแบบจำลองเป็นตัวช่วยให้เกิดรูปแบบที่มีโครงสร้างต่างๆ ที่สัมพันธ์กัน

Keeves (1988) อธิบายว่า รูปแบบจำแนกได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่

(1) รูปแบบคล้ายกัน คือ เป็นรูปแบบที่มีความสัมพันธ์กับระบบกายภาพ มักเป็นรูปแบบที่ใช้ในวิทยาศาสตร์กายภาพภาพ เป็นรูปแบบที่นำไปใช้อุปมากับสิ่งอื่นได้ เช่น รูปแบบจำลองระบบสุริยะกับระบบสุริยะที่เกิดขึ้นจริง ธนาคารจำลองกับระบบธนาคารที่เป็นจริง แบบจำลองการผลิตกับการผลิตจริง เป็นต้น

(2) รูปแบบที่อธิบายความหมายหรือให้ความหมาย คือ เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาในการบรรยายลักษณะของรูปแบบ รูปแบบชนิดนี้จะช่วยใช้วิธีการอุปมาในการพิจารณาด้วยภาษามากกว่าที่จะใช้วิธีอุปมาในการพิจารณาด้วยโครงสร้างกายภาพ

(3) รูปแบบที่มีลักษณะเป็นแผนภูมิ แบบแผน หรือโครงการ

(4) รูปแบบเชิงคณิตศาสตร์ คือ เป็นรูปแบบที่กำหนดความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในรูปสมการเชิงเส้น ที่ประกอบด้วยตัวแปรสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผล มีการทดสอบสมมติฐานของรูปแบบ

6.3 การตรวจสอบรูปแบบ

การตรวจสอบรูปแบบมีหลายวิธี สำหรับงานวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship)

การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญนิยมนำมาใช้แพร่หลายในงานที่เกี่ยวข้องกับวิชาการศึกษ โดยนำมาใช้ตั้งแต่ ค.ศ.1975 สำหรับบุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มนำแนวคิดการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ คือ Eisner (บุญใจ ศรีสถิตนรากร, 2544)

Eisner (1998) อธิบายถึงการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญว่า เป็นศิลปะการประเมินค่าสามารถเกิดขึ้นในขอบข่ายใดๆ ก็ได้ ทั้งคุณลักษณะ ความสำคัญ คุณค่าของวัตถุ สถานการณ์ และการปฏิบัติที่เป็นตัวแปร รวมทั้งการปฏิบัติทางการศึกษา

การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญมีแนวคิดเริ่มต้นจากผลงาน และวิธีการของผู้วิจารณ์งานทางศิลปะ วรรณคดี ดนตรี การละคร และภาพยนตร์ ผู้วิจารณ์ต้องอาศัยความรู้ ความเชี่ยวชาญ และเกณฑ์ทำนองเดียวกับนกรประเมินในการวิจารณ์คุณภาพของงานศิลปะในแต่ละสาขา Eisner สนใจที่จะให้นักการศึกษาใช้ความรู้ ความเชี่ยวชาญในการประเมินคุณภาพของการศึกษาในกระบวนทัศน์ในมุมมองไม่เป็นวิทยาศาสตร์ หรือเป็นกระบวนทัศน์ในเชิงศิลปะหรือเชิงคุณภาพ นักวิจารณ์ทางการศึกษาในทัศนะของ Eisner คือ ผู้ที่รู้ถึงความสลบซับซ้อนของบริบทของการศึกษา และสามารถรับรู้และซาบซึ้งในความสลบซับซ้อนได้ (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2541)

การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญถือว่าการประเมินทางการศึกษา ที่เรียกว่าการวิพากษ์วิจารณ์ทางการศึกษานั้นเอง การวิพากษ์วิจารณ์ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญตีชม วิธีนี้มีความเชื่อถือได้ เพราะถือว่าการตัดสินหรือการวิพากษ์วิจารณ์โดยกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ในศาสตร์สาขานั้นหรือในวิชาชีพนั้นๆ เป็นอย่างดี เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ (Conrad and Wilson, 1995)

ดังนั้น ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ และความเป็นคนที่เชื่อถือได้จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก ความถูกต้องของการประเมินจึงขึ้นอยู่กับความรู้ของนกรประเมิน ในกรณีเช่นนี้ผลการตัดสินคุณค่าในสิ่งเดียวกันจากผู้วิจารณ์ต่างกัน ย่อมต่างกันได้ และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาด้วยในมิติของการวิจารณ์ เพราะเป็นการขยายการรับรู้ให้หลากหลายและกว้างขวางออกไป ในทัศนะของการวิจารณ์เช่นนี้ไม่จำเป็นต้องมุ่งหาข้อสรุปเชิงประเมินเพียงหนึ่งเดียวจากผู้วิจารณ์ที่หลากหลาย (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, 2541)

การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ มีลักษณะดังนี้ (พรชูลี อาชาวอำรุง, 2530)

(1) ไม่ได้เน้นสัมฤทธิ์ผลของวัตถุประสงค์ตามรูปแบบการประเมินแบบอิงเป้าหมาย การตอบสนองปัญหาและความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องตามรูปแบบ การประเมินแบบสนองตอบ หรือ การรับกระบวนการตัดสินใจตามรูปแบบ การประเมินแบบอิงการตัดสินใจ แต่การประเมินโดยผู้รู้ หรือผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นการวิเคราะห์ วิจัยอย่างลึกซึ้งเฉพาะในประเด็นที่ถูกนำขึ้นมาพิจารณา ซึ่งไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หรือกับกระบวนการตัดสินใจ เสมอไป แต่อาจผสมผสานปัจจัยในการพิจารณาต่างๆ เข้าด้วยกัน ตามวิจรรณญาณของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับคุณภาพ ประสิทธิภาพ หรือความเหมาะสมของสิ่งที่ทำการประเมิน

(2) เน้นความเฉพาะเจาะจงในเรื่องที่ประเมิน โดยพัฒนามาจากการวิจัยงานศิลปะที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้ง และต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญระดับสูงมาเป็นผู้วินิจฉัย เนื่องจากในการวัดคุณค่าไม่อาจประเมินด้วยเครื่องวัดใดๆ ได้ นอกจากการใช้วิจรรณญาของผู้ทรงคุณวุฒิเท่านั้น ต่อมาได้มีการนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาระดับสูงในสาขาเฉพาะที่ต้องอาศัยผู้รู้ ผู้เล่นในเรื่องนั้นจริงๆ มาเป็นผู้ประเมินผล

(3) ใช้ตัวบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิเป็นเครื่องมือการประเมินผล โดยเน้นความเชื่อถือว่าผู้ทรงคุณวุฒิจะเที่ยงธรรมและมีวิจรรณญาณที่ดี ทั้งนี้มาตรฐานและเกณฑ์การพิจารณาต่างๆ นั้น จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และความชำนาญการของผู้ทรงคุณวุฒิ

(4) ยอมให้มีความยืดหยุ่นในกระบวนการทำงานของผู้ทรงคุณวุฒิตามอรรถศาสตร์และความถนัดของแต่ละคน นับตั้งแต่การกำหนดประเด็นสำคัญที่จะพิจารณา การบ่งชี้ข้อมูลที่ต้องการ การเก็บรวบรวม ประมวล และวินิจฉัยข้อมูล ตลอดจนวิธีการนำเสนอ ทั้งนี้การเลือกผู้ทรงคุณวุฒิจะเน้นที่สถานภาพทางวิชาชีพ ประสบการณ์ และการเป็นที่เชื่อถือของวิชาชีพนั้นๆ เป็นสำคัญ

การตรวจสอบรูปแบบโดยใช้การประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นวิธีการที่สร้างความน่าเชื่อถือให้แก่รูปแบบ เนื่องจากได้รับการพิจารณาจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับในศาสตร์นั้น

ตอนที่ 8 แนวคิดที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงาน

การปฏิบัติงาน หมายถึง การทำงานอย่างเต็มความสามารถเพื่อผลสำเร็จอย่างดีที่สุดของงาน (Good, 1973)

8.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงาน

สมยศ นาวิการ (2538) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคล ดังนี้

- (1) ปัจจัยทางด้านสถานการณ์ อันประกอบด้วยสภาพแวดล้อมในการทำงาน ผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติ ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการดำเนินงาน
- (2) การรับรู้ทางด้านบทบาท เป็นการให้ความหมายกับงานที่ทำได้โดยคำนึงถึงกำลังความพยายามที่เชื่อว่าจะทำให้งานมีประสิทธิภาพ
- (3) ความสามารถและทักษะ เป็นไปตามลักษณะส่วนบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่าง โดยบุคคลที่เรียนรู้จนเกิดทักษะนั้นจะสามารถทำงานได้ดีกว่า
- (4) กระบวนการจูงใจ เป็นสิ่งที่จะกำหนดการปฏิบัติงานของบุคคลว่าจะมีระดับการปฏิบัติงานมากหรือน้อยในกิจกรรมนั้นๆ

สุทธิคำพร บำราญ (2540) สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานไว้ 3 ลักษณะ คือ

- (1) ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย
 - (1.1) ความรู้ความสามารถในการปฏิบัติงาน
 - (1.2) ความมีมนุษยสัมพันธ์
 - (1.3) ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน
 - (1.4) การได้รับการฝึกอบรม
- (2) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน
 - (2.1) โครงสร้างและการบริหารขององค์กร
 - (2.2) รายได้ ค่าตอบแทน วัสดุอุปกรณ์สนับสนุน
 - (2.3) สภาพแวดล้อมขององค์กร
 - (2.4) ระเบียบปฏิบัติขององค์กร
 - (2.5) สภาพกายภาพของพื้นที่ปฏิบัติงาน

(3) ปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรมและจิตวิทยา ประกอบด้วย

- (3.1) ความภูมิใจในหน่วยงาน
- (3.2) ความมั่นคง ความปลอดภัยในการปฏิบัติงาน
- (3.3) สภาพการยอมรับจากหน่วยงานและผู้บังคับบัญชา
- (3.4) ความต้องการความก้าวหน้าในการปฏิบัติงาน
- (3.5) ภาษา ความเชื่อ วัฒนธรรม ความศรัทธา ความผูกพันในกลุ่มของตน

ธงชัย สันติวงษ์ (2545) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการจูงใจในการปฏิบัติงานประกอบด้วย ปัจจัยต่างๆ ที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

(1) ลักษณะของคน โดยทั่วไปจะเป็นเช่นไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ เกี่ยวกับคน คือ ความต้องการ ความสนใจ ค่านิยม ความเฉลียวฉลาด และทัศนคติที่มีต่อสภาพงานและต่อหัวหน้างาน และในการจูงใจนั้น พฤติกรรมของบุคคลจะเป็นอย่างไรจะขึ้นอยู่กับการศึกษาของปัจจัยสองกลุ่ม คือ ปัจจัยเกี่ยวกับลักษณะท่าทางของบุคคล ประกอบไปด้วย ความสามารถ ประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวัง ความเข้าใจจากการรับรู้ และปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะสภาพแวดล้อมของงาน ประกอบด้วย เงื่อนไขความจำเป็นของงาน รางวัล และสิ่งจูงใจ ผู้นำและการบังคับบัญชา ระบบการควบคุม โอกาสก้าวหน้าในงาน ความพอใจในงาน การมีฐานะเป็นที่ยอมรับ ความสัมพันธ์ทางสังคม ความมั่นคงและปลอดภัย รางวัลและประโยชน์ตอบแทนอื่นๆ

(2) ลักษณะของงานที่ทำ จะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงความพอใจของคนได้ เช่น การมอบหมายงานที่มีความสำคัญให้ทำ หรือการช่วยให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจในความสำเร็จรวมทั้งการช่วยให้ผู้ทำงานมีความก้าวหน้าและเติบโต ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวกับส่วนประกอบของงาน เช่น การจ่ายค่าตอบแทน สภาพการทำงาน และแบบของผู้นำเหล่านี้ต่างก็จะมีผลต่อคนได้เช่นกัน

(3) ลักษณะของสภาพงาน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงประสิทธิภาพของโครงสร้างองค์กร นโยบายเกี่ยวกับพนักงาน ทัศนคติของฝ่ายจัดการและคนงาน ตลอดจนบรรยากาศที่ทำงาน ถ้าฝ่ายจัดการสนใจติดตามการทำงานของลูกน้อง และให้มีความเป็นธรรมในการประเมินผลก็ย่อมจะช่วยให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีทัศนคติต่องานในทางที่ดี แต่ถ้าหากการปฏิบัติเป็นไปโดยขาด

หลักเกณฑ์ ไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นธรรมชาติ ก้ยอมทำให้แรงจูงใจของพนักงานตกต่ำลงได้ บรรยากาศขององค์กรจึงนับว่าเป็นส่วนสำคัญของสภาพของงานที่มีผลต่อการจูงใจเสมอ

(4) ลักษณะของหัวหน้างานหรือผู้บริหาร ลักษณะของหัวหน้างานที่แสดงและปฏิบัติ ออกมาจะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของผู้ นำ ตลอดจนทัศนคติ บุคลิก ท่าทาง และผลงานของฝ่ายจัดการนั้นด้วย

Moore and Burns (1962) กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานไว้ดังนี้

- (1) สภาพการปฏิบัติงาน
- (2) ความเพียงพอของรายได้จากการปฏิบัติงาน
- (3) ความร่วมมือกันของผู้ปฏิบัติงาน
- (4) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา
- (5) การติดต่อสื่อสารข่าวอย่างเพียงพอ
- (6) สถานภาพและการยอมรับนับถือ
- (7) ความมั่นคงปลอดภัย
- (8) การระบุตนเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร
- (9) โอกาสก้าวหน้า
- (10) ความสามารถของผู้ร่วมงาน
- (11) ความสำเร็จของการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม
- (12) ความพึงพอใจร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม
- (13) ความเป็นมิตรและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
- (14) การอุทิศตนเพื่องานของบุคคลภายในหน่วยงาน
- (15) สภาพความพึงพอใจในองค์กร
- (16) ความสอดคล้องระหว่างงานกับความถนัด
- (17) สภาพความพอใจในงาน
- (18) ความเหมาะสมของปริมาณงานในหน้าที่ความรับผิดชอบ
- (19) ความยุติธรรมภายในหน่วยงาน

(20) สวัสดิการของหน่วยงาน

Schermerhorn, et.al (1991) กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลว่าประกอบด้วย

(1) ลักษณะส่วนบุคคล (Individual Attributes)

(1.1) ลักษณะประชากร เป็นตัวแปรที่ช่วยให้เห็นถึงภูมิหลังของบุคคล เช่น เพศ อายุ เชื้อชาติ สถานะทางเศรษฐกิจ-สังคม สถานที่อยู่อาศัย ขนาดของครอบครัว ตลอดจนสิ่งอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตามลักษณะประชากรอย่างเดียวยังไม่เป็นเครื่องชี้วัดที่จะแสดงถึงผลการปฏิบัติงานที่ดี ทั้งนี้ ยังมีสิ่งที่เกี่ยวข้องคือ ความรู้ ความสามารถ และหรือลักษณะทางจิตวิทยา

(1.2) ความรู้ความสามารถ เป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการพิจารณาเลือกคนเพื่อมาปฏิบัติงาน ความรู้ความสามารถเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งที่สามารถกระตุ้นให้เกิดความพยายามในการทำงานเป็นแรงจูงใจขั้นต้นที่มีผลกระทบต่อไหวพริบของบุคคลที่สามารถเอาชนะสภาพแวดล้อมได้ บุคคลที่รู้สึกว่ามีความรู้ ความสามารถในงานของเขาสามารถคาดได้ว่าเขาจะทำงานอย่างจริงจัง ดังนั้นความรู้ ความสามารถแบ่งเป็น 2 ด้านคือ ด้านกายภาพและด้านสมอง ซึ่งบ่อยครั้งได้ใช้ผลการเรียนเป็นเครื่องชี้วัดถึงแนวโน้มความรู้ ความสามารถ ด้านสมอง และการปฏิบัติงาน

(1.3) ลักษณะทางจิตวิทยา เป็นการแสดงแนวโน้มถึงพฤติกรรมแต่ละบุคคลที่จะเกิดขึ้นและมีอิทธิพลค่อนข้างถาวรต่อพฤติกรรมทางจิตวิทยาเหล่านี้ เช่น ทักษะคติ การรับรู้ ความต้องการและบุคลิกภาพ เป็นต้น

(2) ระดับความพยายามของบุคคลที่มีความเหมาะสมกับความจำเป็นของงานนั้น ยังไม่สามารถที่จะทำให้บุคคลมีผลการปฏิบัติงานในระดับที่สูง ทั้งนี้ ยังมีตัวแปรหนึ่งที่สำคัญและต้องมียกคือ ความพยายามในการทำงาน ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความปรารถนาที่จะปฏิบัติงาน นั่นคือ ต้องมีแรงจูงใจในการทำงาน เป็นแรงผลักดันภายในตัวบุคคลที่มีผลโดยตรง และคงไว้ซึ่งความพยายามในการทำงาน

(3) การสนับสนุนจากองค์กร

ในการปฏิบัติงานของคุณจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์กรที่ปฏิบัติงานอยู่ บุคคลที่มีลักษณะบุคคลตรงกับความจำเป็นของงานและได้รับการจูงใจในระดับสูง อาจไม่เป็น ผู้ปฏิบัติงานที่ดี หากได้รับการสนับสนุนที่ไม่เพียงพอจากหน่วยงานหรือที่เรียกว่าข้อจำกัดด้าน สถานการณ์ เช่น ขาดเวลาที่จะทำงาน งบประมาณ เครื่องมือเครื่องใช้และวัสดุอุปกรณ์ไม่เพียงพอ ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับงานไม่ชัดเจนระดับความคาดหวังของผลการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสม ขาดอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับงาน ขาดการช่วยเหลือจากผู้เกี่ยวข้อง และขั้นตอนการปฏิบัติงานที่ไม่ ยืดหยุ่น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการปฏิบัติงานของคุณ

สามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของคุณแบ่งเป็น 2 ปัจจัยหลักๆ คือ

- (1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ การสนับสนุนบุคคลให้เข้าร่วมกิจกรรมที่เพิ่มพูนองค์ความรู้ และประสบการณ์อันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน การสร้างความตระหนักในบทบาทและ ความสำคัญในการเป็นอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (2) ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน การสร้างเครือข่ายการปฏิบัติงาน รวมทั้งการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนร่วมงาน

ตอนที่ 8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยในประเทศ

สุกิจ ประกอบผล (2532) ได้ศึกษาปัญหาการปฏิบัติงานของครูอาสาสมัครเดินสอน การศึกษานอกโรงเรียนในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า (1) ครูอาสาสมัครเดินสอนการศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดร้อยเอ็ดมีปัญหาในการปฏิบัติงานด้านความรู้และทักษะการสอนการศึกษาผู้ใหญ่ แบบ เบ็ดเสร็จ การประชาสัมพันธ์ และการประสานงาน กิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนอื่นที่เกี่ยวข้อง และการประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง (2) ครูอาสาสมัครเดินสอนการศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดร้อยเอ็ดที่มีเพศ อายุ สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ต่างกัน มีปัญหาในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน

พิทักษ์ ยินดีจันทร์ (2540) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ปฏิบัติงานในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ในอำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี พบว่า การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของ อสม. อยู่ในระดับสูง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับผลการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของ อสม. ได้แก่ เพศ อาชีพ และรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ความสม่ำเสมอของการเยี่ยมนิเทศจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ความสามัคคีของเพื่อ อสม. ด้วยกัน การให้ความร่วมมือของประชาชน และการคงอยู่ของกองทุนต่างๆ ในหมู่บ้าน

วรจิตร หนองแก (2540) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานตามบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อระดับการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในครั้งนี้คือ ระยะเวลาการปฏิบัติงานในตำแหน่ง ทักษะต่อบทบาท และการได้รับข่าวสารทางด้านสุขภาพ สำหรับปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติสาธารณสุขมูลฐานของ อสม. พบว่า มีปัญหาด้านความรู้ที่จะปฏิบัติงานยังไม่เพียงพอ ไม่มีเวลาพอเพราะมีภาระทางครอบครัว จำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน เพื่อนร่วมงานไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ผู้นำท้องถิ่นบางคนไม่ให้การสนับสนุน ชาวบ้านไม่เข้าใจโครงการทำให้ไม่ร่วมมือ สถานที่ปฏิบัติงานยังไม่เป็นเอกเทศหรืออยู่ห่างไกลชุมชน อสม.ขาดความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการ การติดตามของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขยังไม่ต่อเนื่องและไม่เป็นระบบ การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ยังไม่ล้าช้า อสม.บางส่วนต้องการมีค่าตอบแทนเป็นรายเดือน

วราภรณ์ สระมัจฉา (2541) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตำบลมะขุนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า อสม.ขาดการอบรมฟื้นฟูความรู้ ขาดความเข้าใจในการทำงานเป็นกลุ่ม ทำงานไม่เป็นขั้นตอน ขาดการประชุมกลุ่ม อสม.และประชาชนไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการจัดตั้งศูนย์ สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) นอกจากนี้ยังมีงบประมาณสนับสนุนไม่เพียงพอและเจ้าหน้าที่สาธารณสุขนิเทศงานไม่ต่อเนื่อง

สมเกียรติ เลิศสกุล (2543) วิจัยเรื่องการส่งเสริมการพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมการพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ได้แก่ การสนับสนุนจากครอบครัว การสนับสนุน

จากชุมชน การปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการได้รับข่าวสารทางด้านสุขภาพ

ปิยบุตร เฉลิมวงศ์ (2544) ศึกษาบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน จังหวัดลำพูนในการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน พบว่า บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่ทำตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่ตัวเอง มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

กาญจนา เกียรติณิรัตน์ (2546) ศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาในเรื่องการทอดพื้นเมืองภาคเหนือ: รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย พบว่า รูปแบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย แบ่งเป็น 4 ระยะตามวงจรชีวิต คือ ระยะที่ 1 วัยเด็กและวัยรุ่น เป็นรูปแบบการเรียนรู้เพื่อเตรียมพร้อมการมีครอบครัวและพื้นฐานอาชีพ ระยะที่ 2 วัยผู้ใหญ่ตอนต้น เป็นรูปแบบการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง ระยะที่ 3 วัยผู้ใหญ่ตอนกลาง เป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อพันธมิตรทางอาชีพ และระยะที่ 4 วัยผู้ใหญ่ตอนปลาย เป็นรูปแบบการถ่ายทอดความรู้เพื่อทางเลือกอาชีพและสานต่ออาชีพในชุมชน ปัจจัยร่วมที่เป็นสาเหตุหลักในการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ คือ สถานภาพและจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ที่ผูกพันอยู่กับเงื่อนไขตามบรรทัดฐานของสังคม

พงศ์ธร โพธิ์พูลศักดิ์ (2546) ศึกษาเรื่อง การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม ผลการศึกษาพบว่า ครูภูมิปัญญาไทยได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ประชาชนเป็นจำนวนมากโดยองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดได้เน้นการทำเกษตรกรรมแบบเกษตรกรรมทางเลือก ซึ่งเป็นการทำการเกษตรที่ปฏิเสธการใช้สารเคมี แต่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและใช้วิถีธรรมชาติเป็นหลัก และใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ผู้รับการถ่ายทอดส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่ประสบปัญหาต่างๆ ต้องการรับความรู้และการฝึกปฏิบัติให้สามารถทำการเกษตรเพื่อลดรายจ่ายให้แก่ครอบครัว ซึ่งทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้นำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และลดมลภาวะจากสารพิษที่เคยใช้อย่างมาก นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐได้ขอความช่วยเหลือจากครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรมในการกำหนดแนวนโยบายและการอบรมประชาชน

สมคิด เกาวัลย์ (2546) วิจัยเรื่อง การแสดงบทบาทและความพึงพอใจของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านกับการพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา อำเภอพิบูลย์มังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ผลการวิจัยพบว่า อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านได้แสดงบทบาทในกิจกรรมกระบวนการบริการโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ในกระบวนการบริหารมีการแสดงบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และในกระบวนการของชุมชนโดยชุมชนการแสดงบทบาทโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับความพึงพอใจของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านต่อระบบบริการของศูนย์พัฒนาสุขภาพชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง

สังเวียน สีแดงน้อย (2546) ศึกษาวิจัยเรื่อง การสนับสนุนทางสังคมต่ออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในเขตอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ผลการศึกษพบว่า สภาพการสนับสนุนทางสังคม ปัญหาและอุปสรรคของการสนับสนุนทางสังคมต่ออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอยู่ในระดับปานกลาง ตัวแปรที่มีผลทำให้เกิดความแตกต่างเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคม ปัญหาและอุปสรรคของการสนับสนุนทางสังคมต่อ อสม. มากที่สุดคือ อายุ สถานภาพทางสังคม และวิธีการเข้าสู่ตำแหน่ง สำหรับแนวทางการสนับสนุนทางสังคมต่อ อสม. ควรสนับสนุนด้านทรัพยากร ด้านวิชาการและด้านสังคมเพิ่มมากขึ้น อีกทั้งควรมีการปรับปรุงระบบสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างการบริหาร โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของ อสม.มากขึ้น

สุดา ดวงพระทัย (2549) ศึกษาบทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในเขตเมือง กรณีศึกษา เทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี พบว่า บทบาทคู่ที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับคือ บทบาทที่รับรู้กับบาทที่คาดหวังจะให้เป็นในด้านการป้องกันโรคและการรักษาพยาบาล บาทที่รับรู้กับบาทในอุดมคติในด้านการฟื้นฟูสภาพ และบทบาทที่คาดหวังจะให้ เป็นกับบทบาทที่เป็นจริงในด้านการฟื้นฟูสภาพ สำหรับความสัมพันธ์ของบทบาทคู่ที่มีความขัดแย้งกันทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ บทบาทที่รับรู้กับบาทที่เป็นจริง และบทบาทที่คาดหวังจะให้ เป็นกับ บทบาทในอุดมคติ บทบาทคู่ที่มีความสัมพันธ์ขัดแย้งกัน 3 ด้าน คือ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ ด้านการป้องกันโรค และด้านการรักษาพยาบาล ได้แก่ บทบาทที่รับรู้กับบาทในอุดมคติ และ บทบาทที่คาดหวังจะให้ เป็นกับบาทที่เป็นจริง ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างบาทที่รับรู้กับ บทบาทที่คาดหวังนั้นมีความขัดแย้งกันใน 2 ด้าน คือ ด้านการส่งเสริมสุขภาพ และด้านการฟื้นฟูสภาพ

สายยนต์ เสือสูงเนิน (2549) ศึกษาครุภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมในตำบลโคกสูง อำเภอพัฒนานิม จังหวัดลพบุรี ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการถ่ายทอดของครุภูมิปัญญาแต่ละด้านมีวิธีการถ่ายทอดกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานแบบง่ายๆ ด้วยการแสดงให้เห็น นำผลงานสำเร็จมาให้เห็น ฝึกหัดให้ทำเป็นได้ถ้ามีความสนใจ เพราะครุภูมิปัญญาถ่ายทอดวิชาโดยเน้นการปฏิบัติ ซึ่งย่อมต้องใช้เวลาในการฝึกหัดและสะสมประสบการณ์ ที่สำคัญที่สุดต้องมีใจรักมีความสนใจจริงในงานนั้นๆ และพบว่าผู้สนใจเรียนรู้ผลงานเพื่อศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ผู้สนใจที่จะฝึกปฏิบัติงานเพื่อสืบทอดยังมีน้อย

พงษ์ไพบูลย์ ศิลาวราเวทย์ (2550) ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยการมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของสถานีพัฒนาที่ดินปีละต่ำกว่า 2 ครั้ง และปัจจัยที่ไม่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการพัฒนาทรัพยากรดินคือ ระยะเวลาการเข้าร่วมเป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน การเข้าร่วมเป็นหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน ความถี่ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของสถานีพัฒนาที่ดิน ความถี่ในการเข้าประชุมคณะกรรมการหมู่บ้านและการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรดิน

จิรพงศ์ ไบทอง (2550) ศึกษาความพึงพอใจในงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย พบว่า ความพึงพอใจในงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในด้านความสำเร็จในการปฏิบัติงาน ด้านการได้รับการยอมรับนับถือ ด้านลักษณะงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน และด้านสวัสดิการและผลตอบแทนอยู่ในระดับมาก

สิริพร สาลีศรี (2550) ศึกษาสภาพและปัญหาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย พบว่า การปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านอำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย โดยภาพรวมมีสภาพการปฏิบัติงานในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านอยู่ในระดับมากถึงปานกลาง ด้านการสำรวจสถิติของประชาชน มีการปฏิบัติงานมากที่สุด ด้านการให้คำปรึกษาและรับเรื่องราวร้องเรียนมีการปฏิบัติงานที่น้อยที่สุด

วรวรรณ ศรีตะลานุกต์ (2551) วิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบการรับรองวิทยฐานะปราชญ์ภูมิปัญญาไทยในฐานะผู้สอนระดับอุดมศึกษา พบว่า สถาบันอุดมศึกษาต้องมียุทธศาสตร์การจัดการบุคลากรที่เป็นปราชญ์ภูมิปัญญาไทย และระบบการรับรองวิทยฐานะปราชญ์ภูมิปัญญาไทยในฐานะผู้สอนระดับ อุดมศึกษา มี 2 ระดับ คือ ระดับสถาบันและระดับชาติ ระบบการรับรองวิทยฐานะปราชญ์ภูมิปัญญาไทยในฐานะผู้สอนระดับอุดมศึกษา ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 ประการ ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และข้อมูลมูลป้อนกลับ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2551) ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญาไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่นอย่างครบวงจร ผลการวิจัยพบว่า การดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญาไทยมีปัญหาดังนี้คือ ปัญหาความชัดเจนของกรอบความหมายของครุภูมิปัญญาไทย ปัญหาการสืบทอดองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทย ปัญหาการประชาสัมพันธ์ เพื่อการคัดเลือกครุภูมิปัญญาไทย ปัญหาการกำหนดองค์กรหรือหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรงในการดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญาไทย ปัญหาการจัดทำรายงานของครุภูมิปัญญาไทยเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการ ปัญหาข้อจำกัดของการพิจารณาจากพื้นที่จริง ปัญหาการประยุกต์ใช้เนื้อหาองค์ความรู้ของครุภูมิปัญญาไทยสู่ความเป็นรูปธรรม ปัญหาการจัดสรรเวลาการทำงานตามอาชีพกับการทำงานในการเป็นครุภูมิปัญญาไทย ปัญหาการยกย่องครุภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ปัญหาข้อจำกัดด้านงบประมาณในการส่งเสริมการดำเนินงานของครุภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง

วินัย แก้วพรหม (2552) ศึกษาเรื่อง ความคาดหวังต่อบทบาท และการปฏิบัติงานจริงของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในงานสาธารณสุขมูลฐาน ตามทัศนะของประชาชนในตำบลโพธิ์ไทร อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีความคาดหวังต่อบทบาทของ อสม. ในงานสาธารณสุขมูลฐานในภาพรวมและรายด้านย่อยอยู่ในระดับมาก และเห็นว่าการปฏิบัติงานจริงของ อสม. ในงานสาธารณสุขมูลฐานต่ำกว่าความคาดหวังต่อบทบาทของ อสม. ที่คาดหวังทั้งในภาพรวมและรายด้านย่อย

สุวัฒนะ วงศ์ปฎิมาพร (2553) ศึกษาแรงจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตามโครงการส่งเสริมอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเชิงรุกจังหวัดชัยภูมิ พบว่า ภาพรวมมีแรงจูงใจระดับตมมาก และตัวแปรที่สามารถร่วมพยากรณ์การปฏิบัติงานของ อสม. ได้แก่ ปัจจัยค้ำจุนด้านนโยบายและการบริหาร ปัจจัยค้ำจุนด้านความเป็นอยู่

ส่วนตัว ปัจจัยจูงใจด้านการยอมรับนับถือ – ยกย่อง และปัจจัยด้านลักษณะของงาน สำหรับ
 อุปสรรคที่พบส่วนใหญ่ ได้แก่ ค่าป่วยการและเครื่องมือไม่เพียงพอ

8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Kauffman and Myers (1997) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของบทบาทของอาสาสมัคร
 สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบว่า สภาพโครงสร้างทางสังคมที่
 เปลี่ยนแปลงของประเทศไทยมีผลต่อการรับรู้บทบาทและการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของ
 อาสาสมัครสาธารณสุข โดยเริ่มมีแนวโน้มลดลงในกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนเมือง เนื่องจาก
 ประชาชนไม่ให้ความสำคัญและไม่รับรู้ถึงบทบาทของกลุ่มอาสาสมัคร รวมทั้งอาสาสมัคร
 สาธารณสุขเองก็ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควรในบทบาทของตนเอง เนื่องจากมีสถานบริการ
 สุขภาพจำนวนมากรองรับบริการรักษาพยาบาลและได้เสนอแนะเพิ่มเติมว่ารัฐควรพิจารณาหา
 แนวทางเพิ่มศักยภาพในการรับรู้บทบาท หน้าที่ของอาสาสมัครเพื่อสามารถปฏิบัติงานโดยเน้นการ
 ส่งเสริมสุขภาพ เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง โรคภัย และอุบัติเหตุ และความเสี่ยงด้าน
 สุขภาพก็เปลี่ยนแปลงตามโครงสร้างทางสังคมและนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ควรกระตุ้นให้
 อาสาสมัครสาธารณสุขรับรู้บทบาทของตนเอง ปฏิบัติงานอย่างจริงจัง เป็นการเสริมช่องทาง
 บริการภาครัฐให้ครอบคลุมประชาชนมากขึ้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยศึกษาการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งจำแนกออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ตัวป้อน กระบวนการ และผลผลิต โดยมีรายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบ ดังนี้

1. ตัวป้อน ได้แก่

1.1 แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้วิจัยศึกษาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และพบว่าอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีการเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ทั้งความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้วิจัยจึงศึกษาแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยศึกษาแนวคิดของ สุมาลี สังข์ศรี (2545) Hasan (1996) Kiley and Cannon (2000) Kamble and Sidhaye (2010) Nordstrom (2011) และได้ข้อสรุปว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่รวมถึงการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการรับความรู้ ทักษะ และเจตคติตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อทำให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถของบุคคลดีขึ้น โดยสามารถเกิดขึ้นในสถานที่แตกต่างกัน โดยผู้ที่มีลักษณะและวิธีการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะสามารถนำความรู้ต่างๆ ที่ได้รับจากการเรียนรู้ไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้อย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยส่วนใหญ่จะมีการเรียนรู้โดยผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งจะสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและบริบทในการปฏิบัติงานเป็นอย่างดี ดังนั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตในกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องนี้ จะประกอบด้วย

(1) แนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของนักวิชาการ องค์กร และหน่วยงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งไทยและต่างประเทศ เช่น Ministry Of National Education , Republic Of Turkey (2002) Shohel and Howes (2006) Shahnewaz khan (n.d.) อุดม เขยกีวงศ์ (2551) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2552) ได้ข้อสรุปว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นกิจกรรมทางการศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน เนื้อหาสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนหรือในสถานการณ์เฉพาะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสูงสุด มีความหลากหลาย ยืดหยุ่นตอบสนองของความต้องการการเรียนรู้ของผู้เรียนได้หลากหลาย มี

วัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ของบุคคลในสังคม โดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ และเนื้อหาสามารถปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงเหมาะสมกับผู้ที่ต้องการเพิ่มพูนความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง

(2) แนวคิดการศึกษาตามอัธยาศัย โรงเรียน ผู้วิจัยศึกษาแนวคิด

การศึกษานอกระบบโรงเรียนของนักวิชาการ องค์กร และหน่วยงานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนทั้งไทยและต่างประเทศ เช่น ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544) อุดม เขยกีวงศ์ (2544) อมรา ปฐุภิญโญบุรณ (2545) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 Smith (1997) ได้ข้อสรุปว่า การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิตที่เป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ไม่มีรูปแบบ ไม่มีความชัดเจนแน่นอนก่อให้เกิดการสะสมความรู้ ทักษะ เจตคติ โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์ประจำวัน การสัมผัสสิ่งแวดล้อมจากสมาชิก ทั้งในครอบครัว ในองค์กร และสถาบันต่างๆ แหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งนันทนาการและภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการพูดคุย และสนทนาในชีวิตประจำวันกับบุคคลอื่น การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ รวมทั้งเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยของชีวิต โดยความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาตามอัธยาศัยจะนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป

1.2 แนวคิดอาสาสมัคร ผู้วิจัยศึกษาจาก แนวคิดการเป็นอาสาสมัครของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2534) สกุนา บัณฑุรัตน์ สุภาวดี อินนุพัฒน์ และอภิรัฐ คำวัง (2550) สมพร เทพลีทธิ (2541) Ellis (2007) ระเบียบกระทรวงสาธารณสุข ว่าด้วยอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พ.ศ.2554 คู่มือ อสม.ยุคใหม่ ของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ (2554) หนังสือที่ระลึก และรายงานผลดำเนินงานโครงการจัดงานวันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ ของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ ตั้งแต่ปี 2546-2554 หลักสูตรการอบรมฟื้นฟูความรู้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ (2553) ธรรมนูญปัญญาไทยรุ่นที่ 1 – รุ่นที่ 6 ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ระเบียบกรมพัฒนาที่ดินว่าด้วยการบริหารงานหมอดินอาสา พ.ศ.2553 ปฏิญญาอาสาสมัครไทย ของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2550) ตลอดจนการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัคร เช่น งานวิจัยของ National Youth Affairs Research Scheme (2004) ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ (2551) ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ผู้ที่เป็นอาสาสมัครต้องมีปรัชญา ความเชื่อในการเป็นอาสาสมัคร บุคลิกภาพที่จำเป็นในการเป็นอาสาสมัคร สภาพแวดล้อม และสังคม วัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการเป็นอาสาสมัคร และการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร

1.3 ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Jarvis (1995) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเรียนรู้ที่เน้นที่การปฏิบัติ โดยผลลัพธ์ สุดท้ายที่ได้คือ รูปแบบความรู้ที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของสังคม โดยทฤษฎีการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ของ Jarvis จะกล่าวถึงวงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ว่าประกอบด้วย (1) บุคคล (2) สถานการณ์ (3) ประสบการณ์ (4) บุคคลได้รับการเสริมแรงแต่ยังไม่มีเปลี่ยนแปลงที่ เกี่ยวข้องกัน (5) การทดลองปฏิบัติ (6) การจำ (7) การมีเหตุมีผล และการสะท้อนกลับ (8) การประเมินผล (9) บุคคลมีการเปลี่ยนแปลงและได้รับประสบการณ์ที่เพิ่มมากขึ้น โดยในแต่ละ ส่วนจะมีความสัมพันธ์กัน แต่ไม่ได้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน อาจมีความสัมพันธ์แบบย้อนกลับ ระหว่างขั้นตอนหนึ่งกับอีกขั้นตอน โดยจากการศึกษาพบว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Jarvis จะมีความสอดคล้องกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในส่วนของวงจรการเรียนรู้

1.4 แนวคิดการพัฒนาตนเองของ Megginson and Pedler (1992) ผู้วิจัยศึกษาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยและพบว่า อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องมี ความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานก่อนที่จะถ่ายทอดความรู้และทักษะดังกล่าวให้แก่ ผู้รับบริการ ดังนั้น ความรู้และทักษะเดิมที่มีอยู่อาจไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน เพราะข้อมูล ความรู้ และทักษะรูปแบบต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จำเป็นต้องพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ซึ่ง Megginson and Pedler (1992) ได้กล่าวถึงการพัฒนาตนเองว่า ผู้เรียนจะต้องรับผิดชอบใน การเลือกสิ่งที่ตนเองต้องการเรียน กำหนดเวลา และมีวิธีเรียนรู้ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ผู้เรียน มีอิสระในการเลือกสิ่งที่ต้องการเรียนรู้เอง มิใช่มาจากความต้องการของผู้อื่น ซึ่ง Megginson and Pedler ได้กล่าวถึงกระบวนการพัฒนาตนเองว่าประกอบไปด้วย (1) ปรารถนาในการเรียนรู้ (2) การวินิจฉัย (3) การกำหนดเป้าหมาย (4) การแสวงหาทรัพยากรที่เหมาะสม (5) การสรรหา เพื่อน (6) ความอดทน ต่อสู้ และความพยายาม และ (7) การประเมินผลด้วยตนเอง (Evaluation) ซึ่งกระบวนการพัฒนาตนเองดังกล่าวจะมีความชัดเจน สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง และสอดคล้องกับการปฏิบัติของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัย

2. กระบวนการ ได้แก่ คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งผู้วิจัย พิจารณาจากตัวบ่งชี้ทั้ง 5 ข้อที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ แนวคิดอาสาสมัคร นำไปสู่กระบวนการ ศึกษาปรัชญา/ความเชื่อในการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม

อัยยาศัย รวมทั้งบุคลิกภาพ สภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัย

สำหรับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Jarvis และ แนวคิดการพัฒนาตนเองของ Megginson และ Pedler นำไปสู่กระบวนการศึกษาการเรียนรู้/ การศึกษาของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัย

3. ผลผลิต ประกอบด้วย

(1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งประกอบด้วย

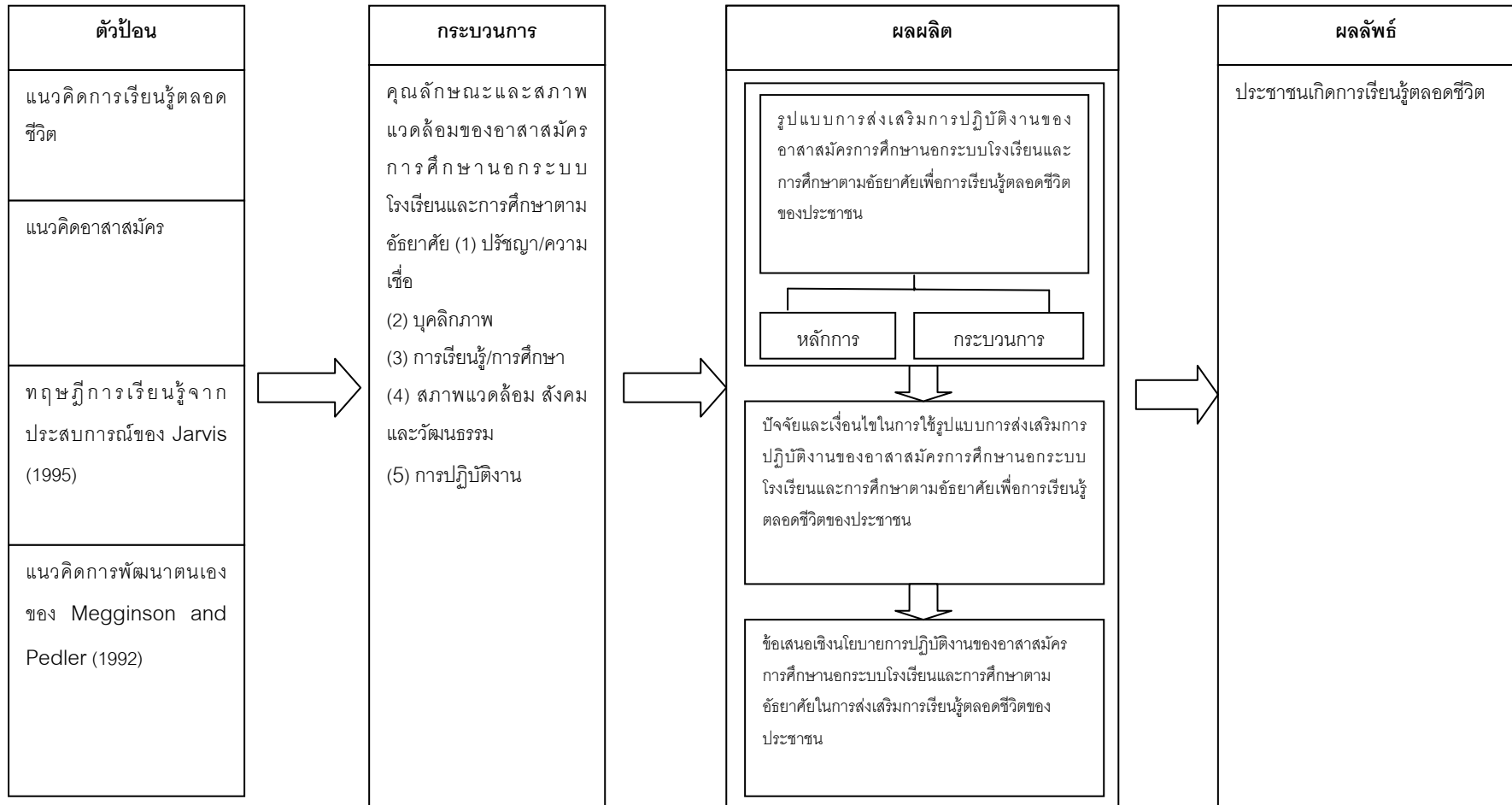
(1.1) หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เป็นสาระสำคัญ ที่ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัยยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

(1.2) กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เป็นวิธีการ ส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัย เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยยึดหลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เป็นสำคัญ

(2) ปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เพื่อพิจารณาถึงสิ่งที่จำเป็นต้องมีและสิ่งที่สนับสนุนในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงาน ของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชนให้มีประสิทธิภาพ

(3) ข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จะเป็นข้อเสนอในทิศทางที่ทำให้การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนมี ประสิทธิภาพในเชิงปฏิบัติ ซึ่งหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัยยาศัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

4. **ผลลัพธ์** ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย คือ ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยประชาชนสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไปใช้ในการแก้ปัญหา รวมทั้งการประยุกต์ใช้ความรู้ดังกล่าวในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย เรื่องการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาชีวศึกษาการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ผู้วิจัยศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.วิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 2.สร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน 3.ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน 4.นำเสนอข้อเสนอนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยมีขั้นตอนการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ขั้นตอนการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

1.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับครุภูมิปัญญาไทย ครุภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) หมอดินอาสา และอาสาสมัครเพื่อสังคม เน้นการศึกษาในเรื่องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็น แนวคิด/ปรัชญา บุคลิกภาพ การเรียนรู้/การศึกษา สภาพแวดล้อม และสังคมและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้บุคคลเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และรวมทั้งสภาพการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสร้างแบบการสัมภาษณ์ แบบสังเกตอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และแบบสัมภาษณ์ ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในขั้นตอนที่ 2

1.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วยเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ คุรุภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) หมอเดินอาสา และอาสาสมัครเพื่อสังคม โดยเป็นเอกสารและสื่อที่ตีพิมพ์และผลิตในระหว่างปี 2544-2554 ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลมีความทันสมัยและเป็นปัจจุบันมากที่สุด โดยข้อมูลที่ศึกษามาจากหนังสือ ข่าว บทความ จดหมายข่าว อินเทอร์เน็ต และวีซีดี

1.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปสาระสำคัญ และจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่วิเคราะห์ได้ ประกอบด้วย

- 1.3.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 1.3.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 1.3.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 1.3.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- 1.3.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาจากระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 วิธีการดำเนินการวิจัย

2.1.1 ประชากร อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วยครูภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) หมอเดินอาสา อาสาสมัครเพื่อสังคม และผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.1.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากประเภทอาสาสมัครในประเทศไทย ดังที่ สมพร เทพสิทธิ์า (2546) ระบุไว้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

- (1) อาสาสมัครประเภทสังคมสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหา
- (2) อาสาสมัครประเภทแก้ไขปัญหาสังคม
- (3) อาสาสมัครประเภทสังคม
- (4) อาสาสมัครประเภทพัฒนาองค์การ
- (5) อาสาสมัครประเภทส่งเสริมความมั่นคงของชาติ

ผู้วิจัยได้ศึกษาอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีความครอบคลุมทุกประเภท ดังนี้

- (1) อาสาสมัครประเภทสังคมสงเคราะห์ผู้ประสบปัญหา ได้แก่ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
- (2) อาสาสมัครประเภทแก้ไขปัญหาสังคม ได้แก่ อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) และหมอเดินอาสา
- (3) อาสาสมัครประเภทสังคม ได้แก่ อาสาสมัครเพื่อสังคม
- (4) อาสาสมัครประเภทพัฒนาองค์การ ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษาอาสาสมัครประเภทนี้เนื่องจากเป็นอาสาสมัครที่เน้นในเรื่องของการเป็นคณะกรรมการภายในองค์กรหรือหน่วยงานมากกว่าการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (5) อาสาสมัครประเภทส่งเสริมความมั่นคงของชาติ ได้แก่ ครูภูมิปัญญาไทย ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมาจากประชากรอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ปฏิบัติงานอยู่ทั่วประเทศไทย โดยผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi – Stage Sampling) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) จำแนกประชากรออกเป็น 4 ภาค ตามเขตการปกครอง ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย ยกเว้น กรุงเทพมหานครที่ผู้วิจัยเลือกอย่างเจาะจง ได้จังหวัดกลุ่มตัวอย่างจำนวน จังหวัด โดยกระจายตามภาคต่างๆ ดังนี้

- (1.1) ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย
- (1.2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น
- (1.3) ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดภูเก็ต
- (1.4) ภาคกลาง 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรี และ

กรุงเทพมหานคร

(2) เลือกกลุ่มตัวอย่างในแต่ละจังหวัดแบบเฉพาะเจาะจง โดยผู้วิจัยศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 5 ประเภท ประเภทละ 4 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน เพื่อให้ข้อมูลมีความสมบูรณ์และครบถ้วน ซึ่งผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

- (2.1) มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยอย่างน้อย 3 ปี
- (2.2) ได้รับรางวัลในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและ/หรือได้รับการยอมรับจากผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ว่าเป็นผู้มีความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ผู้วิจัยพิจารณาจากกลุ่มตัวอย่างอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้น จึงเป็นผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงราย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดภูเก็ต ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดเพชรบุรีและกรุงเทพมหานคร ซึ่งผู้วิจัยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างในแต่ละจังหวัดแบบเฉพาะเจาะจง โดยต้องเป็นผู้มารับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อความสมบูรณ์ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยผู้วิจัยศึกษากลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็น

ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 5 ประเภท
ประเภทละ 4 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษาครอบครัว

โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (รายละเอียดในภาคผนวก ข)

ก. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ อาสาสมัครการศึกษาครอบครัว
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ข. ประเด็นการสัมภาษณ์จะเน้นแนวคิด/ปรัชญา บุคลิกภาพ
การเรียนรู้/การศึกษา สภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัว
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้ผู้รับบริการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2.2.2 แบบสังเกตการปฏิบัติงานการศึกษาครอบครัวโรงเรียน
และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (รายละเอียดในภาคผนวก ค)

ก. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ อาสาสมัครการศึกษาครอบครัว
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ข. ประเด็นในการสังเกตการปฏิบัติงานการศึกษาครอบครัว
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเน้นในเรื่องของการทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษา
ครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน การทำงาน
ร่วมกับผู้อื่น ความรู้และทักษะเกี่ยวกับการปฏิบัติงาน เป็นต้น การปฏิบัติงานดังกล่าวยังสะท้อนให้
เห็นถึงความคิดและบุคลิกลักษณะของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนอีกด้วย

2.2.3 แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษา
ครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (รายละเอียดในภาคผนวก ง)

ก. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้รับบริการจากอาสาสมัคร
การศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ข. ประเด็นในการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัคร
การศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จะเน้นในประเด็นที่เกี่ยวกับ
บุคลิกลักษณะและการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนที่มีผลต่อการเรียนรู้
ตลอดชีวิตของผู้รับบริการ ความคาดหวังเกี่ยวกับอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัย การปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและ

การศึกษาตามอัธยาศัย การนำความรู้และทักษะที่ได้รับจากการรับบริการไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

2.3 การสร้างเครื่องมือ

2.3.1 ศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการเป็นอาสาสมัครงานการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจากเอกสารสิ่งพิมพ์ อาทิ หนังสือ วารสาร หนังสือพิมพ์ งานวิจัย เอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ และสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งจาก หน่วยงานของรัฐและเอกชนที่มีภารกิจเกี่ยวข้อง

2.3.2 กำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.3.3 ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย แบบสังเกตการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียน และแบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องในการใช้ภาษาและความตรงของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์นำเครื่องมือที่แก้ไขแล้ว ไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน (ดังรายชื่อในภาคผนวก ก) เพื่อประเมินว่า ข้อคำถามแต่ละข้อในแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต สามารถวัดได้ตรงกับเนื้อหาที่กำหนดหรือไม่ โดยให้คะแนนตามเกณฑ์ แล้วนำผลมาพิจารณาคะแนนของผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ดังนี้

- + 1 หมายถึง ข้อคำถามนั้น มีความสอดคล้อง
- 0 หมายถึง ไม่แน่ใจหรือตัดสินไม่ได้
- 1 หมายถึง ข้อคำถามนั้น ไม่สอดคล้อง

$$\text{สูตร IOC} = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ	IOC	หมายถึง ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามใน แบบสอบถาม
	Σ	หมายถึง ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของ ผู้เชี่ยวชาญ
	N	หมายถึง จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

ในการพิจารณาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จากการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ในทุกข้อคำถามนั้น มีค่าเท่ากับ 1.00 หากข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 - 1.00 จะคัดเลือกไว้ ส่วนข้อคำถามที่มีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 จะพิจารณาปรับปรุง หรือไม่คัดเลือกไว้

สรุปผลค่า IOC มีดังนี้

ก. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบ

โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย มีจำนวน 24 ข้อ คำนวณค่า IOC เท่ากับ 1 มี 20 ข้อ ค่า IOC เท่ากับ 0.80 มี 4 ข้อ

ดังนั้น แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบ

โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถนำไปใช้ได้ทุกข้อ

ข. แบบสังเกตการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ

การศึกษาตามอัธยาศัยของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียน จำนวน 18 คำนวณค่า IOC เท่ากับ 1 มี 16 ข้อ ค่า IOC เท่ากับ 0.80 มี 2 ข้อ

ดังนั้น แบบสังเกตการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน

และการศึกษาตามอัธยาศัยของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนสามารถนำไปใช้ได้ทุกข้อ

ค. แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอก

ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 7 ข้อ คำนวณค่า IOC เท่ากับ 1 มี 6 ข้อ ค่า IOC เท่ากับ 0.80 มี 1 ข้อ

ดังนั้น แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอก

ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถนำไปใช้ได้ทุกข้อ

2.3.4 นำเครื่องมือที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา

ความเข้าใจ และการใช้ภาษาจากผู้ทรงคุณวุฒิไปทดลองใช้ (Try Out) โดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทดลองใช้กับ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 15 คน ที่อยู่ในกลุ่มประชากรแต่

ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง และแบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยทดลองใช้กับผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 15 คน ที่อยู่ในกลุ่มประชากรแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของข้อความ ภาษาที่ใช้ และประเด็นในการตอบคำถามไปปรับปรุงเพื่อนำไปใช้จริงโดยมีรายละเอียดการทดลองใช้ดังนี้

ก.อาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) ครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตในวันที่ 25 เมษายน 2554 วันที่ 16 พฤษภาคม 2554 และวันที่ 18 พฤษภาคม 2554

(2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตในวันที่ 28 - 30 เมษายน 2554

(3) หมออดินอาสา จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตในวันที่ 23-25 พฤษภาคม 2554

(4) อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตในวันที่ 4-6 พฤษภาคม 2554

(5) อาสาสมัครเพื่อสังคม จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตในวันที่ 7-8 พฤษภาคม 2554 และวันที่ 17 พฤษภาคม 2554

ข.ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

(1) ผู้รับบริการจากครูภูมิปัญญาไทยจำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ในวันที่ 25 เมษายน 2554 วันที่ 16 พฤษภาคม 2554 และวันที่ 18 พฤษภาคม 2554

(2) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ในวันที่ 28 - 30 เมษายน 2554

(3) ผู้รับบริการจากหมออดินอาสา จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ในวันที่ 23-25 พฤษภาคม 2554

(4) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) จำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ในวันที่ 4-6 พฤษภาคม 2554

(5) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคมจำนวน 3 คน ทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ในวันที่ 7-8 พฤษภาคม 2554 และวันที่ 17 พฤษภาคม 2554

2.3.5 นำข้อมูลที่ได้จากการทดลองใช้มาแก้ไขและปรับปรุงเป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตแบบสมบูรณณ์แล้วนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจริง โดยส่วนใหญ่เป็นการปรับภาษาให้เข้าใจง่ายและเหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยด้วยตนเอง และเพื่อให้การเก็บข้อมูลดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยจึงประสานงานกับนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในพื้นที่ที่เข้าไปศึกษา เพื่อติดต่อและนัดหมายสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยผู้วิจัยจัดส่งประเด็นการสัมภาษณ์ให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยก่อนวันสัมภาษณ์ 2 สัปดาห์ เพื่อให้ทราบแนวทางในการสัมภาษณ์และรวบรวมเอกสารประกอบการสัมภาษณ์ในบางประเด็น

สำหรับรายละเอียดการเก็บรวบรวมข้อมูลมีดังนี้

ก.อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 20 คน ผู้วิจัยใช้นามสมมติในงานวิจัยเรื่องนี้ ทั้งนี้เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลมีความครบถ้วนและสมบูรณณ์

(1) ครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 4 คน สัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการปฏิบัติงานตามวันต่อไปนี้

(1.1) ครูภูมิปัญญาไทย 1 วันที่ 28 พฤษภาคม 2554

(1.2) ครูภูมิปัญญาไทย 2 วันที่ 19 มิถุนายน 2554

- (1.3) ครูภูมิปัญญาไทย 3 วันที่ 24 มิถุนายน 2554
- (1.4) ครูภูมิปัญญาไทย 4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (2) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 4 คน สัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการปฏิบัติงานตามวันต่อไปนี้
- (2.1) อสม.1 วันที่ 27 พฤษภาคม 2554
- (2.2) อสม.2 วันที่ 18 มิถุนายน 2554
- (2.3) อสม.3 วันที่ 25 มิถุนายน 2554
- (2.4) อสม.4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (3) หมอдинอาสา จำนวน 4 คน สัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการปฏิบัติงานตามวันต่อไปนี้
- (3.1) หมอдинอาสา 1 วันที่ 27 พฤษภาคม 2554
- (3.2) หมอдинอาสา 2 วันที่ 18 มิถุนายน 2554
- (3.2) หมอдинอาสา 3 วันที่ 25 มิถุนายน 2554
- (3.4) หมอдинอาสา 4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (4) อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) จำนวน 4 คน สัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการปฏิบัติงานตามวันต่อไปนี้
- (4.1) อาสาสมัคร กศน.1 วันที่ 27 พฤษภาคม 2554
- (4.2) อาสาสมัคร กศน.2 วันที่ 18 มิถุนายน 2554
- (4.3) อาสาสมัคร กศน.3 วันที่ 25 มิถุนายน 2554
- (4.4) อาสาสมัคร กศน.4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (5) อาสาสมัครเพื่อสังคม จำนวน 4 คน สัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการปฏิบัติงานตามวันต่อไปนี้
- (5.1) อาสาสมัครเพื่อสังคม 1 วันที่ 27 กรกฎาคม 2554
- (5.2) อาสาสมัครเพื่อสังคม 2 วันที่ 27 กรกฎาคม 2554
- (5.3) อาสาสมัครเพื่อสังคม 3 วันที่ 27 กรกฎาคม 2554
- (5.4) อาสาสมัครเพื่อสังคม 4 วันที่ 29 กรกฎาคม 2554
- ข. ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 20 คน ผู้วิจัยใช้นามสมมติในงานวิจัยเรื่องนี้ ทั้งนี้เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลมีความครบถ้วนและสมบูรณ์

- (1) ผู้รับบริการจากครุภูมิปัญญาไทย จำนวน 4 คน สัมภาษณ์ตามวันต่อไปนี้
 - (1.1) ผู้รับบริการจากครุภูมิปัญญาไทย 1 วันที่ 28 พฤษภาคม 2554
 - (1.2) ผู้รับบริการจากครุภูมิปัญญาไทย 2 วันที่ 19 มิถุนายน 2554
 - (1.3) ผู้รับบริการจากครุภูมิปัญญาไทย 3 วันที่ 24 มิถุนายน 2554
 - (1.4) ผู้รับบริการจากครุภูมิปัญญาไทย 4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (2) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 4 คน สัมภาษณ์ตามวันต่อไปนี้
 - (2.1) ผู้รับบริการจาก อสม.1 วันที่ 27 พฤษภาคม 2554
 - (2.2) ผู้รับบริการจาก อสม. 2 วันที่ 18 มิถุนายน 2554
 - (2.3) ผู้รับบริการจาก อสม. 3 วันที่ 25 มิถุนายน 2554
 - (2.4) ผู้รับบริการจาก อสม. 4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (3) ผู้รับบริการจากหมอดินอาสา สัมภาษณ์ตามวันต่อไปนี้
 - (3.1) ผู้รับบริการจากหมอดินอาสา 1 วันที่ 27 พฤษภาคม 2554
 - (3.2) ผู้รับบริการจากหมอดินอาสา 2 วันที่ 18 มิถุนายน 2554
 - (3.3) ผู้รับบริการจากหมอดินอาสา 3 วันที่ 25 มิถุนายน 2554
 - (3.4) ผู้รับบริการจากหมอดินอาสา 4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (4) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) จำนวน 4 คน สัมภาษณ์ตามวันต่อไปนี้
 - (4.1) ผู้รับบริการจากอาสาสมัคร กศน.1 วันที่ 27 พฤษภาคม 2554
 - (4.2) ผู้รับบริการจากอาสาสมัคร กศน.2 วันที่ 18 มิถุนายน 2554
 - (4.3) ผู้รับบริการจากอาสาสมัคร กศน.3 วันที่ 25 มิถุนายน 2554
 - (4.4) ผู้รับบริการจากอาสาสมัคร กศน.4 วันที่ 9 กรกฎาคม 2554
- (5) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคม จำนวน 4 คน สัมภาษณ์ตามวันต่อไปนี้
 - (5.1) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคม 1 วันที่ 30 กรกฎาคม 2554
 - (5.2) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคม 2 วันที่ 30 กรกฎาคม 2554
 - (5.3) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคม 3 วันที่ 31 กรกฎาคม 2554
 - (5.4) ผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคม 4 วันที่ 31 กรกฎาคม 2554

2.5 การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลโดยให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ ได้ยืนยันความถูกต้องของข้อมูลเบื้องต้นที่ได้ศึกษา หากมีข้อแก้ไข ผู้วิจัยจะดำเนินการแก้ไขปรับปรุงในทันที เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

2.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา สรุปสาระสำคัญ และจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่วิเคราะห์ได้ เพื่อนำไปใช้ในขั้นตอนที่ 3

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสร้าง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยนำ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่พัฒนาขึ้นมา กำหนดปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เพื่อให้มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีประสิทธิภาพในการนำไปใช้จริง และให้นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 10 คน พิจารณาโดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในขั้นตอนที่ 5 และตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญอีกครั้งในขั้นตอนที่ 6

ขั้นตอนที่ 5 การตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จากนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 10 คน โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

5.1 นำเสนอ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน หลังจากผู้วิจัยได้วิเคราะห์การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จึงได้กำหนดรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตขึ้นใหม่

5.2 ตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยผู้วิจัย ได้ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม ในขั้นตอนนี้

5.2.1 กำหนดประเด็นคำถามหรือหัวข้อเรื่องที่จะศึกษา

5.2.2 กำหนดผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยกำหนดผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีประสบการณ์และทำงานเกี่ยวข้องกับอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 10 คน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเป็นไปได้และความเหมาะสมของ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ ดังนี้

5.2.2.1. เป็นผู้มีความรู้ในเรื่องอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ต่ำกว่า 3 ปี

5.2.2.2. มีประสบการณ์ในการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ต่ำกว่า 3 ปี

จากเกณฑ์ดังกล่าว จึงนำมาคัดเลือกผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ได้รายนามผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มที่จะตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตจำนวน 10

5.2.3 จัดเตรียมแนวทางการสนทนา

ผู้วิจัยจัดเตรียมแนวทางการสนทนา โดยทำเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม อันประกอบด้วย

5.2.3.1 วัตถุประสงค์ของการสนทนากลุ่ม

5.2.3.2 สรุปรายข้อโครงการเสนอนิพนธ์

5.2.3.3 การนำเสนอ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5.2.3.4 ประเด็นการสนทนากลุ่ม (รายละเอียดในภาคผนวก ฉ)

5.2.3.5 รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม 10 คน (รายละเอียด
ดังภาคผนวก จ)

5.2.4 ฝึกรอบมบุคคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดสนทนากลุ่ม
ผู้วิจัยได้เตรียมบุคคลากรเพื่อทำหน้าที่ในการจัดและสนับสนุนการสนทนา
กลุ่มจำนวน 2 คน ทำหน้าที่ดังนี้

5.2.4.1 จัดเตรียมห้องประชุม

5.2.4.2 แจกเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม

5.2.4.3 บันทึกผลการสนทนากลุ่ม ด้วยแบบบันทึกผลการ
สนทนาและเครื่องบันทึกเสียง

5.2.4.4 ให้บริการและอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าร่วมสนทนา
กลุ่ม

5.2.4.5 สรุปผลการสนทนากลุ่ม

5.2.5 ดำเนินการสนทนากลุ่มตามประเด็นที่เตรียมไว้

ผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มในวันศุกร์ที่ 2 มีนาคม 2555 เวลา 13.00 -
16.00 น. ณ ห้องศูนย์สารสนเทศ อาคาร 1 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยผู้วิจัย
อธิบายจุดมุ่งหมายของการสนทนากลุ่ม และเริ่มการสนทนากลุ่ม โดยแจ้งวัตถุประสงค์ของการ
วิจัย วิธีดำเนินการวิจัย ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จากนั้นจึง
นำเสนอ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียน
และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขใน
การใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

5.2.6 จัดเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ผลที่ได้จากการสนทนา
กลุ่ม

ผู้วิจัยจัดเตรียมข้อมูลเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ผลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม
โดยนำมาจากการบันทึกข้อมูลการสนทนากลุ่มด้วยการบันทึกย่อ และการบันทึกเสียงของการ
สนทนากลุ่ม ผู้วิจัยนำมาสรุปประเด็นที่ได้จากการสนทนากลุ่ม โดยจำแนกตามผู้ให้ข้อมูล และ
ประเด็นข้อเสนอแนะ

5.2.7 วิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลการสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้สรุปไว้จากการรวบรวมบันทึกย่อ และการถอดเนื้อความจากเทปบันทึกเสียง มาสรุปเป็นประเด็นเพื่อปรับรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนพร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจะตีความหมายในรูปแบบของการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นตอนที่ 6 การตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยใช้การประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship)

ผู้วิจัยปรับปรุง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนพร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ตามข้อเสนอแนะของนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในการสนทนากลุ่มที่จัดขึ้นตามรายละเอียดที่กล่าวไว้ในขั้นตอนที่ 4 จากนั้นจึงนำ (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนพร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ที่ปรับปรุงส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน (รายละเอียดในภาคผนวก ข) ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมเพื่อให้เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ โดยผู้วิจัยได้ติดต่อ พร้อมทั้งอธิบายการดำเนินงานวิจัยและวัตถุประสงค์ในการตรวจสอบรูปแบบแก่ผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นจึงส่งรายละเอียดงานวิจัยและ (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งแบบตรวจสอบรูปแบบให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาและประเมิน (รายละเอียดในภาคผนวก ข) หลังจากนั้น 1 สัปดาห์ให้ผู้เชี่ยวชาญได้ส่งผล

การประเมิน (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ให้ผู้วิจัยทางไปรษณีย์ ซึ่งผู้วิจัยได้ขอคำอธิบายเพิ่มเติมโดยการเข้าพบผู้เชี่ยวชาญและสอบถามทางโทรศัพท์

ทั้งนี้ การตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนโดยใช้การประเมินจากผู้เชี่ยวชาญจะทำให้ผลการประเมินเป็นที่ยอมรับ และเชื่อถือได้ เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนแนวคิด หลักการศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่ 7 ผลการพัฒนาแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยประมวลผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน แล้วปรับปรุงให้เหมาะสม พร้อมทั้งขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมแล้วนำเสนอเป็นรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่มีความเป็นไปได้ทางปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ขั้นตอนที่ 8 การนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยนำข้อมูลมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นสภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งข้อค้นพบในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยการศึกษารายกรณี สื่อบางๆ วิจัยภาคสนาม และใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาคำตอบตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยได้การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ตอนที่ 2 ผลการสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ตอนที่ 4 ผลการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

สำหรับผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละตอนมีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

1.1 ผลการศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วย คุรุภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) หมอดินอาสา และอาสาสมัครเพื่อสังคม

โดยเป็นเอกสารและสื่อที่ตีพิมพ์และผลิตในระหว่างปี 2544-2554 ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลมีความทันสมัยและเป็นปัจจุบันมากที่สุด โดยข้อมูลที่ศึกษามาจากหนังสือ ข่าว บทความ จดหมายข่าว อินเทอร์เน็ต และวีซีดี จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถจำแนกหมวดหมู่เนื้อหาได้ดังนี้

1. ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
2. บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
3. การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
5. สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1.1 ครุภูมิปัญญาไทย

ข้อมูลครุภูมิปัญญาไทยที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ โดยส่วนใหญ่เป็นเอกสารและสื่อจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาหรือคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเดิม ทั้งนี้ เพราะเป็นหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบในการคัดเลือกครุภูมิปัญญาไทยทั้ง 9 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านเกษตรกรรม (2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (3) ด้านการแพทย์แผนไทย (4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (5) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (6) ด้านศิลปกรรม (7) ด้านภาษาและวรรณกรรม (8) ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี (9) ด้านโภชนาการ ทั้งนี้เพื่อให้ครุภูมิปัญญาไทยทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยทั้ง 9 ด้านให้แก่ผู้สืบต่อไป

ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลครุภูมิปัญญาไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 – พ.ศ.2552 รวม 6 รุ่น รวม 341 คน เสียชีวิตแล้ว 26 คน เหลือ 315 คน โดยมีจำนวนครุภูมิปัญญาไทยในแต่ละด้าน (คมชัดลึก, 14 มกราคม 2554) ดังนี้

(1) ด้านเกษตรกรรม	จำนวน 49 คน
(2) ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม	จำนวน 25 คน
(3) ด้านการแพทย์แผนไทย	จำนวน 30 คน
(4) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	จำนวน 26 คน

(5) ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน	จำนวน 23 คน
(6) ด้านศิลปกรรม	จำนวน 93 คน
(7) ด้านภาษาและวรรณกรรม	จำนวน 30 คน
(8) ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี	จำนวน 31 คน
(9) ด้านโภชนาการ	จำนวน 8 คน

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับครุภูมิปัญญาไทย สามารถสรุปในแต่ละหมวดหมู่ได้ดังนี้

1.1.1.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ครุภูมิปัญญาไทย มีความเชื่อพื้นฐานจากศาสนา คำสอนจากบิดา มารดาและบรรพบุรุษ รวมทั้งความเชื่อในชุมชน ซึ่งหล่อหลอมเป็นผู้ที่มีความเป็นอาสาสมัคร มีจิตใจอยากช่วยเหลือ และถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยให้ผู้อื่น ด้วยหวังให้ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ นำความรู้ภูมิปัญญาไทยที่ได้รับไปใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งการดำเนินชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ โดยความเชื่อพื้นฐานของครุภูมิปัญญาไทยมีดังนี้

ก. หลักคำสอนทางศาสนา

ครุภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่ล้วนมีหลักคำสอนทางศาสนาเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตแทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะในเรื่องหลักคุณธรรม จริยธรรม แม้จะแตกต่างกันในเรื่องของศาสนาแต่เป้าหมายของการศึกษาหลักคำสอนของทุกศาสนาคือนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม ครุภูมิปัญญาบางคนเคยศึกษาหลักคำสอนทางศาสนาอย่างลึกซึ้งจากการบวชเรียน และยังมีผู้ที่ยังคงบวชเรียนจนกระทั่งปัจจุบัน จึงมีความเข้าใจเป็นอย่างดีในเรื่องหลักคำสอนต่างๆ และนำมาใช้ดำเนินชีวิตและการเข้าสู่การเป็นอาสาสมัครนอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังตัวอย่างครุภูมิปัญญาไทยต่อไปนี้

ครูชบ ยอดแก้ว ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์) เป็นครุภูมิปัญญาไทยอีกคนหนึ่งที่ยึดหลักศาสนาในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะพุทธวาจาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ว่า เหตุที่ไหน ต้องแก้ที่นั่น ครูชบประยุกต์แนวคิดดังกล่าวกับการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น เหตุผลหนึ่งที่ทำให้ครูชบยึดหลักศาสนาพุทธในการดำเนินชีวิตเพราะเคยผ่านการอุปสมบทมาถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกเป็นการบวชเพื่อทดแทนผู้มีพระคุณตามประเพณีครั้งหลังเป็นการบวชเรียนอย่างแท้จริง โดยการศึกษาและปฏิบัติธรรมจากพระอาจารย์พุทธทาสที่สวนโมกข์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ขณะบวชเรียนก็พยายามเรียนรู้หลักธรรมทางศาสนาพุทธ ด้วยการศึกษาศาสนาและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เมื่อลาสิกขาบทก็นำหลักธรรมต่างๆ ที่ได้ศึกษามาประยุกต์

เข้ากับชีวิตประจำวัน ลดละเลิกจากอบายมุขทั้งหลายทั้งปวง ไม่ยึดติดกับทรัพย์สินสมบัติ อีกทั้งยังนำหลักธรรมมายึดเป็นแนวทางในการทำงาน รู้จักตนเอง แก้ไขสิ่งบกพร่องในตนเองก่อนที่จะไปแก้คนอื่น หลักธรรมเหล่านี้ยังเป็นแนวทางที่ทำให้ครูชอบทำงานเพื่อสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการดำเนินการตั้งกองทุนในชุมชน ซึ่งเป็นงานที่ครูชอบทำด้วยความเสียสละตลอดมา (กัลยาณี ปฏิมาพรเทพ, 2543)

ครูจ๋อน ไทรวีมาน ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 1 ด้านศิลปกรรม (การผลิตเครื่องดนตรีไทย) ซึ่งเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่ายิ่งในแวดวงดนตรีไทย เพราะเป็นแกนหลักในการเผยแพร่ความรู้ความสามารถทางดนตรีให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ รวมทั้งประกอบอาชีพผลิตเครื่องดนตรีไทยอยู่ที่อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ทั้งนี้การดำเนินชีวิตของครูจ๋อน รวมทั้งการแก้ปัญหาต่างๆ ประสบความสำเร็จด้วยดี เพราะสิ่งสำคัญที่ครูจ๋อนยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต คือ ความมีคุณธรรม ซื่อสัตย์ มีน้ำใจ เมตตา มานะอดทนและขยัน นอกจากนี้ครูจ๋อนยังเน้นในเรื่องของการให้ โดยมีความคิดว่า การให้วิชาความรู้แก่ผู้อื่นนั้น เป็นเสมือนบุญกุศลที่ได้ทำไปสุดท้ายก็จะได้รับผลตอบแทนโดยที่ไม่รู้ตัว หรือที่มักได้ยินกันบ่อยๆว่า ยิ่งให้ยิ่งได้รับ (ศักชัย นิรัยทวี, 2544)

พ่อหลวงจอนิ โอดิชา ครูภูมิปัญญาไทย รุ่น 1 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนับถือศาสนาคริสต์ตามพ่อซึ่งตัดสินใจเข้ารับนับถือศาสนาคริสต์เพราะต้องการให้เด็กชายจอนิในขณะนั้นได้เรียนหนังสือ เครื่องญาติของพ่อหลวงจอนิรวมทั้งคนในหมู่บ้านหลายคนก็เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์คาทอลิก เมื่อใดก็ตามที่ต้องเผชิญปัญหา หนื่อยล้า หรือท้อแท้ในชีวิต พ่อหลวงจอนิมักยึดศาสนาเป็นที่พึ่งเสมอ โดยเฉพาะการอ่านคัมภีร์ไบเบิลทำให้พ่อหลวงจอนินำหลักคำสอนและข้อคิดที่ได้ไปปฏิบัติและสามารถเอาชนะปัญหาต่างๆ ได้หลายต่อหลายครั้ง (ชัมย์ภร แสงกระจ่าง, 2544)

ครูแก่นฟ้า แสนเมือง ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านเกษตรกรรม (กลีกรวมไร่สารพิษ) เป็นมีความเชี่ยวชาญด้านกลีกรวมไร่สารพิษ คิดค้นนวัตกรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและสิ่งแวดล้อม ในวัยเด็กมักคลุกคลีอยู่กับคุณตาคุณยาย ผู้เฒ่าผู้แก่ และติดตามไปวัดอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ซึมซับแนวคิดพระธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา และนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการใช้ชีวิต ความซาบซึ้งในคำสอนของพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นจึงเป็นที่มาของความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้ที่ด้อยโอกาสกว่าในสังคม โดยเฉพาะชาวนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีฐานะยากจน ครูแก่นฟ้าจึงพยายามคิดค้นวิธีการและนวัตกรรมเพื่อช่วยให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2547)

ครูจี้ระศักดิ์ ท่อทิพย์ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอีกผู้หนึ่งที่ใช้หลักคำสอนทางศาสนาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ครูจี้ระศักดิ์มีความผูกพันกับศาสนาอิสลามเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะในวัยเด็กหลังเลิกเรียนครูจี้ระศักดิ์จะไปละหมาดและเรียนศาสนาที่มัสยิด กระทั่งหลังจากเรียนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาจึงได้เรียนต่อทางด้านศาสนา (ปอเนาะ) เป็นเวลา 5 ปี และจากการหล่อหลอมจากศาสนาทำให้ครูจี้ระศักดิ์ เป็นคนมีคุณธรรมสูง มีจิตสาธารณะ เมื่อเรียนจบจึงประกอบอาชีพกรีดยางพร้อมทั้งสอนเด็กและเยาวชนภายในชุมชน และช่วยเหลือชุมชนด้านอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในจังหวัดภูเก็ต ที่ครูจี้ระศักดิ์ได้นำหลักธรรมของศาสนาอิสลามมาปรับประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นในเรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบของคนที่มิต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ไม่เพียงแต่ใช้หลักศาสนาในการดำเนินชีวิตของตนเองเท่านั้น ครูจี้ระศักดิ์ซึ่งเป็นรองโต๊ะอิหม่ามที่มัสยิดนุรุลญันนะฮ์ ยังพูดถึงหลักการดำเนินชีวิตในยามที่เทศนาให้ชาวบ้านฟังทุกวันศุกร์อีกด้วย (ภาวิณีญ์ เจริญยิ่ง, 2547 และ สมาคมคัมภีร์ภูมิปัญญาไทยภาคใต้, 2554)

ครูขวัญดิน สิงห์คำ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ริเริ่มการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การปรับปรุงดินโดยไม่ใช้สารเคมี รวมทั้งเป็นผู้ก่อตั้งชุมชนศิระชะอโคกที่อำเภอกันทรลักษณ์ จังหวัดศรีสะเกษ และโรงเรียนสัมมาสิกขาศิระชะอโคก โดยครูขวัญดินได้ศึกษาพุทธศาสนาหลายแนว กระทั่งตัดสินใจปฏิบัติตามแนวของสมณะโพธิรักษ์หรือสันติอโคก โดยถือปฏิบัติศีล 5 ลดละอบายมุขในขั้นแรก จากนั้นจึงปฏิบัติลดละความสุขส่วนตัวโดยลำดับ และได้แนวคิดทางพุทธศาสนาไปถ่ายทอดแก่นักเรียนในโรงเรียนสัมมาสิกขาศิระชะอโคก ทำให้นักเรียนนำความรู้จากการเรียนรู้มาบูรณาการกับศิลปะและทักษะการทำงาน จนสามารถพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ, 2547)

ครูสิริพร ทาชาติ ครูภูมิปัญญาไทย ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี

รุ่นที่ 4 เป็นผู้ที่สนใจธรรมะตั้งแต่วัยเด็ก จึงแสวงหาความรู้จากการอ่านหนังสือธรรมะและฟังคนเฒ่าคนแก่สวดมนต์อยู่เสมอรวมทั้งเข้าร่วมสวดมนต์เป็นประจำ ทำให้เกิดความซาบซึ้งในคำสอนต่างๆ และนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต กระทั่งอยากถ่ายทอดความรู้ที่ตนมีให้แก่ผู้อื่นจึงนำคำสอนต่างๆ มาใช้ในการรณรงค์รณรงค์เพื่อสร้างความสนใจและปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนนำคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

พระครูวิจิตรธรรมภาณ ครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 5 ด้านปรัชญา ศาสนา

และประเพณี บวชเรียนตั้งแต่อายุ 21 ปี จากการศึกษาศึกษาพระปริยัติธรรมจนสอบได้นักธรรมชั้น

เอก ทำให้นำหลักธรรมมาใช้ปฏิบัติในเพศบรรพชิต มีความปรารถนาจะช่วยเหลือชาวบ้านในชุมชน กระทั่งเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และมีบทบาทประสานให้หน่วยงานภาครัฐและเอกชน จึงเป็นพระสงฆ์ที่ชาวบ้านเลื่อมใสศรัทธา จึงต่างร่วมมือ ร่วมใจกันพัฒนาวัดและชุมชนให้มีความเจริญ มีความสงบปราศจากมิชฉาชีพ อยู่ร่วมกันอย่างสันติและยึดมั่นในขนบธรรมเนียม ประเพณี (สมาคมครูภูมิปัญญาไทย ภาคใต้, 2554)

ข. คำสอนของบิดา มารดาหรือบรรพบุรุษ

ครูภูมิปัญญาไทยจะมีวัยเด็กที่ผูกพันกับครอบครัว โดยเฉพาะผู้ที่เติบโต โดยการเลี้ยงดูของบิดามารดาจะซึมซับคำสอนจากบิดามารดา ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่นั้นมาจนถึงรุ่นของบิดามารดา และได้ถ่ายทอดคำสอนดังกล่าวให้แก่บุตรของตัวเองต่อไป โดยมีความเชื่อว่าคำสอนต่างๆ จะทำให้ครูภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นเด็กในขณะนั้น เติบโตเป็นคนดี และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ดังตัวอย่างของครูภูมิปัญญาไทยต่อไปนี้

ครูชบ ยอดแก้ว ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์) มีพื้นฐานการดำเนินชีวิตส่วนหนึ่งมาจากบิดา มารดาและคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน นำสิ่งที่เห็นและสัมผัสมาเป็นเยี่ยงอย่างในการใช้ชีวิต ส่วนใหญ่มักเป็นองค์ความรู้เชิงศีลธรรมและจริยธรรม คำสอนจากบิดา มารดาและบรรพบุรุษนี้เองที่ส่งผลให้ครูชบทุ่มเททุกสิ่งทุกอย่างให้กับชุมชนอย่างเต็มที่ ดังที่ได้สร้างรูปแบบการออมทรัพย์ที่สร้างความเจริญให้กับชุมชนของตนเองด้วยความเสียสละตลอดมา (กัลยานี ปฎิมาพรเทพ, 2543)

ครูสมพงษ์ อินทสุวรรณ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตสู่ธุรกิจชุมชนต้นแบบ) เกิดมาในครอบครัวมีอาชีพทำสวนในบ้านวังน้ำขาว จังหวัดตราด ในวัยเด็กได้รับการพร่ำสอนคุณธรรม จริยธรรมจากบิดามารดา ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีความซื่อสัตย์ อดทนทั้งต่อตนเอง ครอบครัว และผู้อื่น นอกจากนี้ บิดามารดา ยังปลูกฝังเรื่องการออมและเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ครูสมพงษ์ ส่งผลให้ชาวชุมชนบ้านวังน้ำขาวยกย่องให้ครูสมพงษ์เป็นผู้ใหญ่บ้าน และเป็นผู้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตสู่ธุรกิจชุมชนในลักษณะของการสืบทอดภูมิปัญญาด้านกองทุน และธุรกิจชุมชนเพื่อดำรงไว้ของวิถีชีวิต และวัฒนธรรมในชุมชนบ้านวังน้ำขาวสืบต่อไป (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

พ่อหลวงจอนิ โอโดเซา ครูภูมิปัญญาไทย รุ่น 1 ด้านการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นชาว ปะกาเกอะญอหรือกะเหรี่ยง เกิดและอาศัยอยู่ที่บ้าน ยางตาล ตำบลหนองเต่า อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ มีหลักการดำเนินชีวิตที่มาจากบรรพบุรุษ ชาวปะกาเกอะญอที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ตัวอย่างคำสอนจากผู้เฒ่าที่พ่อหลวงจอนิ ระลึกถึงเสมอ บางครั้งอาจเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มองไม่เห็น เช่น หากมีใครที่ทำไม่ดี ทำความลำบากให้ผู้อื่น พ่อจะมองลงมาเห็นทุกสิ่งทุกอย่างเอง ไม่มีใครสามารถทำอะไรได้ ชาวปะกาเกอะญอยึดถือ ประเพณีความเชื่อของพ่อแม่ บรรพบุรุษนี้ไว้อย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ คำสอนของบรรพบุรุษยัง สอดแทรกอยู่ในนิทานพื้นบ้านของชาวปะกาเกอะญอ ซึ่งเป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมา พ่อหลวงจอนิ มักจะได้ฟังนิทานพื้นบ้านดังกล่าวอยู่เสมอจากแม่เฒ่าในหมู่บ้านหรือที่เรียกกันว่า แม่ขี้ โดย นิทานจะมีคติ แก่คิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องคุณธรรม ไม่ใช่แต่เพียงพ่อ หลวงจอนิเท่านั้นที่ได้ฟังนิทานดังกล่าว เด็กชาวปะกาเกอะญอคนอื่นๆ ก็ได้ฟังนิทานลักษณะนี้ เช่นกัน ไม่เพียงแต่นิทานพื้นบ้านเท่านั้นที่ สอดแทรกคติสอนใจ บทกวีของชาวปะกาเกอะญอก็ เช่นเดียวกัน เช่น คำเตือนไม่ให้ประมาท ภารกิจการทำงานที่ดูเป็นเรื่องง่าย แต่อาจมีอันตรายแอบ แฝงอยู่ ทั้งนิทานพื้นบ้านและบทกวีล้วนเป็นภาษาปะกาเกอะญอทั้งสิ้น (ชัมย์ภร แสงกระจ่าง, 2544)

ค. ความเชื่อในชุมชน

พ่อหลวงจอนิ โอโดเซา ครูภูมิปัญญาไทย รุ่น 1 ด้านการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นชาวปะกาเกอะญอหรือกะเหรี่ยง ในชุมชนจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับ วิญญาณค่อนข้างมาก เช่น ความเชื่อเรื่องขวัญและวิญญาณของคนปะกาเกอะญอกว้างไกล กล่าวคือ ไม่เพียงแต่คนเท่านั้นที่มีขวัญ แต่ข้าวและสัตว์ก็มีเช่นกัน ชาวปะกาเกอะญอจึงระมัดระวัง ในเรื่องขวัญของข้าวและสัตว์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้หากขวัญชีวิตของข้าวหรือของใครคนใดคนหนึ่ง หรือของสัตว์ตัวใดตัวหนึ่งหายไป รวมทั้งการหายไปของต้นไม้ที่เป็นที่แขวนขวัญชีวิต ชาวปะกา เกอะญอจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ นอกจากนี้ พ่อหลวงจอนิยังมีความเชื่อเรื่องผีเช่นเดียวกับชาวปะกา เกอะญอคนอื่นๆ โดยเชื่อว่าผีจะเป็นผู้ดูแลและควบคุมทุกอย่างในชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งผีที่ สำคัญๆ ที่อยู่ในธรรมชาติ เช่น ผีเจ้าที่ดิน ผีน้ำ ผีหมู่บ้าน เป็นต้น หากมีเหตุการณ์ไม่ดีเกิดขึ้นก็จะ เชื่อว่าเป็นผลจากผีผู้ดูแลโกรธจึงลงโทษชาวปะกาเกอะญอ ซึ่งเหตุการณ์ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับ ธรรมชาติ เช่น แม่น้ำเหือดแห้งทำให้การทำไร่ทำนาไม่ได้ผล ต้นข้าวเรียวยาวเล็ก เมื่อเกิดเหตุการณ์

เช่นนี้ขึ้น ชาวปะกาเกอะญอจะทำพิธีไหว้ผีน้ำ รวมทั้งมีข้อห้ามมิให้ชาวบ้านไปบวกรน แหล่งกำเนิดน้ำ โดยเชื่อว่าจะทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ดีขึ้น (ชัมยภร แสงกระจ่าง, 2544)

1.1.1.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ครูภูมิปัญญาไทยเป็นผู้ที่เผยแพร่องค์ความรู้ให้ผู้สนใจ ซึ่งมีหลากหลายกลุ่ม และมีภูมิหลังที่แตกต่างกัน หากเป็นผู้ที่ไม่เคยมีพื้นฐานหรือความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยมาก่อน อาจเกิดความไม่กังวลหรือไม่แน่ใจว่าจะได้รับข้อมูลความรู้ที่ถูกต้องครบถ้วน ครูภูมิปัญญาไทยจึงมีบุคลิกภาพที่ทำให้ผู้เรียนรู้สึกสบายใจที่จะเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยและทำให้ผู้เรียนได้รับความรู้ตามที่ต้องการ บุคลิกภาพของครูภูมิปัญญาไทยจึงมีหลายประการ เช่น มีจิตใจดี ตั้งใจทำงาน เสียสละ ขยันหมั่นเพียร สนใจใฝ่รู้ เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่สนับสนุนการปฏิบัติงานในฐานะครูภูมิปัญญาไทยทั้งสิ้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ครูชบ ยอดแก้ว ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์) เป็นบุคคลที่มีความตั้งใจในการทำงาน ขยันหมั่นเพียร มีความเสียสละ มีจิตใจดีงาม ไม่วางเฉยกับความเดือดร้อนของผู้อื่น ทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน ช่างสังเกต ชอบศึกษาค้นคว้า แสวงหาคำตอบจากสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง กล้าริเริ่มในสิ่งใหม่ๆ ที่สำคัญคือ ครูชบมีบุคลิกภาพที่เป็นแบบอย่างที่ดีของชุมชนเสมอมา (กัลยานี ปฏิมาพรเทพ, 2543; สยามครูภูมิปัญญาไทยภาคใต้, 2554)

ครูคำอ้าย เดชดวงตา ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านศิลปกรรม (การแกะสลักไม้) มีบุคลิกภาพที่โดดเด่นเสริมสร้างให้เป็นศูนย์รวมแห่งความรู้ ความสามารถและทักษะ เพื่ออบรมและถ่ายทอดให้ผู้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้อันงดงามสำหรับการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัวในการดำรงชีวิตของคนไทยในท้องถิ่นให้เป็นไปอย่างสมบูรณ์ โดยบุคลิกภาพของครูคำอ้ายประกอบด้วย ความใฝ่รู้ในเรื่องการแกะสลักไม้ แม้จะมีความรู้อยู่แล้วยังสนใจหาความรู้กับครูช่างแกะสลักไม้ผู้มีชื่อเสียงอย่างต่อเนื่อง (มานพ ถนอมศรี, 2546)

ครูสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) เป็นผู้ใฝ่รู้ หากสนใจหรือสงสัยในเรื่องใดแล้วจะพยายามหาคำตอบอย่างเต็มที่ โดยส่วนใหญ่ครูสุทธินันท์จะสอบถามหรือขอคำแนะนำจากผู้รู้ โดยไม่ได้คิดว่าเป็นการเสียหน้าที่ต้องขอความรู้จากผู้อื่น ในทางตรงกันข้ามครูสุทธินันท์กลับเห็นว่าข้อแนะนำ ข้อชี้แนะ ตลอดจนคำติชมล้วนเป็นสิ่งมีค่าอย่างยิ่งในการเรียนรู้ นอกจากนี้ ครูสุทธินันท์ยังเป็นผู้ที่พร้อมจะปรับปรุงตนเองไปในทางที่เหมาะสมตลอดเวลา ทั้งเรื่องครอบครัว และสังคม เพื่อให้เท่าทันกับ

สภาพสังคมในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเรื่องวิทยาการสมัยใหม่ซึ่งบางครั้งจำเป็นต่อการประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน (สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ, 2546)

ครุณันท์ นันทชัยศักดิ์ ครูภูมิปัญญา รุ่นที่ 2 ด้านภาษาและวรรณกรรม มีความรู้รอบด้านเกี่ยวกับวรรณกรรมและดนตรีเมืองเหนือ อักษรล้านนา และการเทศน์มหาชาติกัณฑ์เอก ทั้งนี้เพราะครุณันท์เป็นผู้ที่ใฝ่รู้ สนใจติดตามข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย ด้านภาษาวรรณกรรม ทั้งจากวิทยุ โทรทัศน์ แม้แต่การตัดเก็บรวบรวมข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์จากหนังสือพิมพ์ อีกทั้งยังมีความมุ่งมั่นในการใช้เทคโนโลยีที่สมัย เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต วีซีดี เป็นต้น เพื่อประยุกต์ใช้ในการรวบรวม อนุรักษ์ และเผยแพร่องค์ความรู้ด้านภาษาและวรรณกรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

1.1.1.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ภูมิปัญญาไทยมีลักษณะเป็นองค์รวมและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม เกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) ดังนั้น ครูภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาด้านใด ด้านหนึ่ง จนเป็นที่ยอมรับของสังคมของชุมชนจึงมีวิธีการเรียนรู้และศึกษาเพื่อสร้างและพัฒนาองค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น เพื่อให้ผู้อื่นนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

การเรียนรู้และการศึกษาของครูภูมิปัญญาไทยประกอบด้วย การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษานอกระบบโรงเรียน การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง โดยมีรายละเอียดดังนี้

ก. การศึกษาตามอัธยาศัย

โดยส่วนใหญ่แล้วครูภูมิปัญญาไทยจะมีการศึกษาตามอัธยาศัยทั้งจากบิดา มารดา บุคคลใกล้ชิด รวมทั้งแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ตามความสนใจและเหมาะสมของตนเอง ซึ่งการศึกษาตามอัธยาศัยของครูภูมิปัญญาไทยจะเกิดขึ้นตั้งแต่วัยเด็กทั้งที่เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจ กล่าวคือ ครูภูมิปัญญาไทยมีความสนใจในองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเรื่องหนึ่งเรื่องใด จึงพยายามแสวงหาความรู้นั้น จึงเป็นการศึกษาตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นจากความตั้งใจที่จะให้เกิดองค์ความรู้นั้น ในขณะที่การศึกษาตามอัธยาศัยที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญจะเกิดขึ้นโดยที่ครูภูมิปัญญาไทยโดยไม่ตั้งใจ เช่น เกิดในครอบครัวที่มีองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย จึงซึมซับรับองค์

ความรู้จากบุคคลรอบข้างโดยมิได้ตั้งใจ เป็นต้น รวมทั้งเป็นการได้รับความรู้มาแบบที่เรียกว่า ครูพักลักจำ กล่าวคือ ไม่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้โดยตรง แต่อาศัยการสังเกต การจดจำ การฝึกฝนด้วยตนเอง และต่อยอดความรู้ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าที่มาขององค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยจากการศึกษาตามอรรถาจารย์จะเป็นในลักษณะใด แต่ครูปัญญาไทยก็ได้สั่งสมความรู้และประสบการณ์ด้านภูมิปัญญาไทยกระทั่งได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีความรู้ภูมิปัญญาไทยด้านนั้นเป็นอย่างดี กระทั่งสามารถถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ครูจ๋อน ไทรวีมาน ครูภูมิปัญญาไทย ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านศิลปกรรม (ดนตรีไทย) เรียนรู้การเล่นดนตรีจากบิดาซึ่งมีความสามารถทางด้านการสีซอ และเป่าขลุ่ย แม้ว่าอาชีพหลักคือทำไร่ ทำนา แต่เมื่อมีเวลาว่าง บิดาของครูจ๋อนจะไปบรรเลงดนตรีตามงานต่างๆ อยู่เสมอ ในตอนแรกบิดาไม่อนุญาตให้ครูจ๋อนเล่นซอเพราะกลัวว่าซอจะเสีย ครูจ๋อนจึงแอบฝึกสีซอด้วยตนเอง จนกระทั่งเล่นเป็นเพลงได้ตั้งแต่อายุ 6 ขวบ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาบิดาก็สอนให้ครูจ๋อนสีซอเพราะเห็นในความตั้งใจจริง นับว่าครูจ๋อนได้ผ่านการศึกษาด้านอรรถาจารย์อย่างแท้จริงตั้งแต่วัยเยาว์ (ศักชัย นิรัยทวี, 2544)

ครูคำอ้าย เดชดวงตา ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านศิลปกรรม (การแกะสลักไม้) เริ่มสนใจในงานแกะสลักระหว่างเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย และเริ่มลงมือจับทำเป็นครั้งแรกโดยการแกะสลักต้นเทียนประจำพรรษาส่งเข้าประกวดในนามโรงเรียน และได้รับรางวัลชนะเลิศ ในการประกวดครั้งต่อมาจึงหันไปแกะสลักไม้เนื้ออ่อนก็ได้รับรางวัลเช่นกัน เมื่อเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จึงไปศึกษาด้านแกะสลักไม้กับช่างแกะสลักไม้ที่มีชื่อเสียงหลายท่าน จนกระทั่งครูคำอ้ายกลายเป็นช่างแกะสลักไม้ที่มีชื่อเสียง มีผลงานที่เป็นต้องการของตลาดในเวลาต่อมา (มานพ ถนอมศรี, 2546)

ครูสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) เรียนรู้ด้านการเกษตรด้วยการศึกษาด้านอรรถาจารย์ด้วยวิธีที่หลากหลาย เช่น อ่านหนังสือเกี่ยวกับการเกษตร ติดตามข่าวสารจากสื่อต่างๆ เดินทางไปเยี่ยมชมสถานีพืชไร่พืชสวนทางราชการ เยี่ยมชมฟาร์มเกษตรกร รวมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการ ปราชญ์ชาวบ้าน รวมทั้งนักปฏิบัติมืออาชีพภาคเอกชน โดยการเรียนรู้ดังกล่าวต้องทำอย่างสม่ำเสมอด้วยเหตุนี้ครูสุทธินันท์จึงมีความรู้เป็นอย่างดีในด้านการเกษตรจนกระทั่งสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพของตนเอง รวมทั้งถ่ายทอดให้แก่ผู้ที่สนใจได้ (สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ, 2546)

ครูจันดี หลักคำพัน ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านภาษาและวรรณกรรม เป็นศิลปินพื้นบ้านด้านการเขียนกลอนลำ คำผญา กาพย์เซิ้งบั้งไฟ กลอนสุภาพต่างๆ ได้รับการยกย่องจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนว่าเป็นกวีอีสาน ครูจันดีเป็นลูกชาวนาในจังหวัดมหาสารคาม มารดามีความสามารถในการกล่อมลูกนอนได้ไพเราะ ฟังแล้วซาบซึ่งประทับใจ ประกอบกับคุณตาของครูจันดีเป็นพราหมณ์ผู้ขี้วัญ ทุกครั้งที่คุณตาทำงาน ครูจันดีจะตามไปด้วยเสมอ ครูจันดีจึงซึมซับเอาเสียงร้อง เสียงลำ คำคล้องจองมาตั้งแต่เด็ก ต่อมาเมื่อรับราชการครูที่จังหวัดขอนแก่น มีโอกาสฟังหมอลำบ่อย ทั้งลำกลอน ลำเรื่องต่อกลอน และมีโอกาสเขียนฉากให้หมอลำหลายคน ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาหลายวันในการทำงานจึงจำเป็นต้องพักที่บ้านหัวหน้าคณะหมอลำ โอกาสนี้เองที่ทำให้ครูจันดีได้มีโอกาสศึกษาเรื่องกลอนลำตามที่ต้องการ เมื่อชาวคณะหมอลำออกแสดงครูจันดีก็จะมีโอกาสดูและบางครั้งก็ร่วมแสดงด้วย ครูจันดีที่สงบทกลอนลำอย่างขึ้นใจ ต่อมาจึงหันเขียนบทกลอนลำเอง การศึกษาตามอัธยาศัยของครูจันดีทำให้พัฒนาการเรียนรู้ในเรื่องกลอนลำได้เป็นอย่างดี ผลงานเป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมเป็นจำนวนมากและมีงานแสดงทุกวันจนปัจจุบันนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ครูบุญเกิด พิมพิวรเมธากุล ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี เกิดในตระกูลชาวนาในจังหวัดขอนแก่น บิดาของครูบุญเกิดเคยบวชเรียนมีความรู้เรื่องอักษรขอม อักษรธรรม และอักษรไทยน้อย สามารถอ่านคัมภีร์โบราณได้ นอกจากนี้ยังเคยเป็นพระอุปัชฌาย์ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนาอยู่หลายพรรษา ซึ่งแม้จะลาสิกขาบทมาครองเรือนเป็นเพศบรรพชิตแล้ว ก็ยังคงรักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัดเป็นประจำทุกวัน ในวันธรรมะสวดก็จะรักษาศีลแปดและพาครอบครัวใส่บาตรทุกเช้า เมื่อมีงานบุญตามประเพณีของชาวอีสาน บิดาของครูบุญเกิดจะเป็นผู้นำชาวบ้านประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของคนอีสาน จนมีชาวบ้านทั้งในและนอกตำบลเกิดความศรัทธา จัดดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องสักการะเดินทางมากราบไหว้ประจำทุกปี โดยเฉพาะในช่วงเดือนเมษายนก่อนวันสงกรานต์ จะมีชาวบ้านที่อยู่ห่างไกลมานอนค้างที่บ้าน โดยจะพากันสวดมนต์ไหว้พระ นั่งสมาธิ อาบน้ำมนต์ และน้ำด้ายผูกแขนกลับไปฝากญาติพี่น้องผู้ไม่ได้มาด้วยตนเอง ครูบุญเกิดจึงได้เรียนรู้และซึมซับความรู้ต่างๆ และคติการดำรงชีวิตที่ดีงามของชาวอีสานมาตั้งแต่เยาว์วัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547)

ครูพิเนตร น้อยพุทธา ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านภาษาและวรรณกรรม จากจังหวัดสระบุรี เป็นผู้อนุรักษ์และสร้างสรรค์วรรณกรรมไทยยวน ทำให้ภาษาไทยยวนได้รับการสืบสานมาจนถึงปัจจุบัน ครูพิเนตรมักนั่งอยู่ใกล้ๆ มารดาเมื่อแม่ทอดผ้า เพื่อให้มารดาสอนอ่าน สอนเขียนหนังสือไทย จากนั้นก็จะเล่านิทานพื้นบ้านของชาวไทยยวนให้ฟัง พร้อมกำชับว่าเรื่องสนุกที่เล่าไปนั้นมืออยู่ในหนังสือ ถ้าอ่านหนังสือออกก็จะได้อ่านนิทานอีกมากมาย ทำให้ครู

พิเนตรตั้งใจเรียนหนังสือกับมารดาจนอ่านออกเขียนได้ ช่วงปิดภาคเรียนครูพิเนตรสนใจที่จะเรียนรู้เรื่องนิทาน มารดาจึงส่งให้ไปเรียนหนังสือไทยวนที่วัดกับพระซึ่งเป็นนำชายที่อพยพมาจากเมืองเชียงแสนทำให้ครูพิเนตรอ่านเขียนหนังสือไทยวนได้ตั้งแต่เรียนชั้นประถมศึกษา นอกจากนี้ยังได้ศึกษาเรียนรู้ด้านภาษาและวรรณกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของชาวไทยวนจากจารึกในใบลาน จากวิถีชีวิตของบรรพบุรุษซึ่งเป็นไทยยสน และจากการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสารวิชาการจนมีความเชี่ยวชาญด้านภาษาและวรรณกรรมไทยวนทั้งการอ่านการเขียน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547)

ครูสง่า วังทอง ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านแพทย์แผนไทย (การนำพืชสมุนไพรมาประยุกต์ใช้ในการบำบัดรักษาโรค) เป็นผู้เชี่ยวชาญในการประยุกต์ต้นพืชสมุนไพรทำเป็นตัวยาเพื่อการรับประทานบำบัดรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วย บำบัดรักษาผู้ติดยาเสพติด รวมทั้งการบำบัดน้ำเสียด้วยสมุนไพร โดยในวัยเด็กครูสง่ามีความสนใจด้านการแพทย์สมุนไพร ทำให้ติดตามและแสวงหาความรู้ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งปลูกสมุนไพรเพื่อการเรียนรู้ ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงประจักษ์ด้วยตนเอง จนสามารถพัฒนาสูตรสำเร็จของส่วนประกอบการทำยาสมุนไพรบำบัดรักษาโรคได้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

ครูทิม ไทยทวี ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านเกษตรกรรม (การทำสวนส้มโอ) จากจังหวัดนครปฐม เป็นผู้เปลี่ยนแปลงผืนนาให้เป็นสวนส้มโอ แบบค่อยเป็นค่อยไป จนกระทั่งเป็นสวนส้มโอมาตรฐานสามารถส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศได้ ครูทิมเกิดในครอบครัวชาวนา จึงได้ช่วยบิดา มารดาทำนามาแต่เล็ก ครูทิมเรียนรู้การทำสวนส้มโอจากการทดลองปฏิบัติจริง จากนั้นได้ศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารคู่มือเกี่ยวกับการทำสวนส้มโอ การเข้าร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้เกิดแนวความคิดการพัฒนาสวนส้มโอให้มีมาตรฐานในระดับสากล (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

ครูชาติ ขวัญเมือง ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านการแพทย์แผนไทย (การวิเคราะห์ธาตุเจ้าเรือน) เกิดในครอบครัวเกษตรกรในจังหวัดแพร่ เนื่องจากครอบครัวมีฐานะยากจนจึงไปบวชเรียนที่วัดจนจบหลักสูตรการศึกษาระดับประถมศึกษาตอนปลาย จากนั้นได้อุปสมบทเป็นพระ 2 พรรษา จึงมีโอกาสศึกษาภาษาล้านนาจากใบลานจนเชี่ยวชาญและมีความสนใจศึกษาดารายาแผนโบราณต่างๆ เป็นพิเศษ ได้ทดลองปรุงยาแก้ห้าตันและยาบำรุงธาตุ แจกจ่ายให้ญาติโยมที่มาทำบุญจนเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวางในชุมชน เมื่อลาสิกขาบทแล้วครูชาติได้นำใบลานตำรายาออกมาศึกษาเพิ่มเติมจนเชี่ยวชาญและได้ปรุงยาแก้โรคนี้ด้วยเริ่มจากตนเองก่อน เมื่อได้ผลจึงปรุงยารักษานิวและเผยแพร่ยารักษาอื่นอย่างแพร่หลายจนมีชื่อเสียง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549)

ครูวิญญู ไทยคู่ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านการแพทย์แผนไทย (พืชสมุนไพร) เป็นชาวจังหวัดพิจิตร ในวัยเด็กคลุกคลีกับคุณปู่ซึ่งเป็นหมอแผนโบราณประจำตำบล และคุณลุงซึ่งเป็นหมอแผนโบราณ ทั้งคุณปู่และคุณลุงเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงอย่างมากในสมัยนั้น และทั้งสองท่านมักให้ครูวิญญูเก็บสมุนไพรอยู่เสมอทำให้เกิดความชอบและมีความรู้เป็นพื้นฐาน จนกระทั่งได้บวชเรียนจึงมีโอกาสศึกษาเพิ่มเติมจากตำราแพทย์แผนโบราณของหลวงพ่อบุญรอดหลายรูป รวมถึงตำราเก่าแก่ที่ญาติโยมนำมาถวายวัดจำนวนมาก หลังลาสิกขาบทแล้วได้ศึกษาอย่างจริงจังอีกครั้งหนึ่งทั้งจากตำราแพทย์แผนโบราณของวัดโพธิ์ ตำราสมุนไพรของกระทรวงสาธารณสุขและเอกสารต่างๆ โดยมอบตัวเป็นศิษย์ของแพทย์แผนไทยในจังหวัดพิจิตร จนสามารถสอบได้ใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ สาขาเภสัชกรรมและเวชกรรม (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549)

ครูนนุช จันทร์แจ่ม ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 6 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้าพื้นเมืองลายหรือเฮาะ เกิดในครอบครัวของแม่บ้านทอผ้า ซึ่งได้ถ่ายทอดวิธีการทอผ้า วิธีการมัดต่างๆ ให้แก่ครูนนุช และมีโอกาสติดตามมารดาไปดูการทอผ้าจากที่ต่างๆ เมื่อเห็นแบบก็นำมาฝึกทำและปรับปรุงให้ได้ลายใหม่อยู่เสมอ เมื่อปิดภาคเรียนก็จะหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับลายผ้า การมัดย้อม ผ้ามัดหมี่ และการย้อมสีธรรมชาติ กระทั่งสามารถผลิตผ้าที่มีคุณภาพได้ในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม ครูนนุชยังแสวงหาความรู้ในท้องถิ่น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ศึกษาตามบ้านของลูกศิษย์ในชุมชน รวมทั้งได้พบเห็นการทอผ้าลายและแบบต่างๆ กระทั่งสามารถนำลายต่างๆ มาประยุกต์ให้เป็นลายที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับตามความต้องการของท้องตลาด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552)

ครูพุทธ ตันมณี ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 6 ด้านโภชนาการ เรียนรู้โภชนาการจากคุณตาตั้งแต่วัยเด็ก โดยเป็นลูกมือปรุงอาหาร ขนม และเครื่องดื่ม ขณะเดียวกันได้รับความรู้และประสบการณ์ชีวิตจากกังซึ่งมีโรงสีเครื่องจักรไอน้ำ และคุณย่าซึ่งทำสวนและเลี้ยงหมู ทำให้ได้เรียนรู้การทำเกษตรแบบธรรมชาติและการแปรรูปผักผลไม้ในระหว่างปิดภาคเรียน เมื่อสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีได้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และสวนสมุนไพรที่จังหวัดชลบุรี และเข้าศึกษาวิชาการแพทย์แผนไทยจากสถาบันการแพทย์แผนไทย กระทั่งสอบได้ใบอนุญาตประกอบโรคศิลปะ สาขาเภสัชกรรมไทย อบรมหลักสูตรการแปรรูปผักและผลไม้เป็นอาหารและเครื่องดื่มจากสถาบันและหน่วยงานต่างๆ ต่อมาได้ตั้งกลุ่มผู้ผลิตพืชสมุนไพรเกาะลอยซึ่งเป็นที่ยอมรับและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย (เลขาธิการสภาการศึกษา, 2552)

ข. การเรียนรู้จากประสบการณ์

ครูภูมิปัญญาไทยจะมีสถานการณ์ที่เป็นจุดเริ่มต้นสู่การเป็นครูภูมิปัญญาไทยแทบทั้งสิ้น กล่าวคือ ต้องเผชิญกับสถานการณ์ในชีวิตไม่ว่าจะเป็นการดำเนินชีวิตในฐานะทางเศรษฐกิจ รวมถึงการประกอบอาชีพ อันนำไปสู่การตัดสินใจแก้ไขปัญหาดังกล่าว ซึ่งในบางครั้งใช้ระยะเวลาค่อนข้างนานกว่าจะแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตที่เกิดขึ้นได้ หลายครั้งที่ต้องผ่านการลองผิดลองถูก ทดลองปฏิบัติซ้ำแล้วซ้ำเล่า จากนั้นจึงประเมินผลที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง เมื่อทำผิดก็จดจำเป็นบทเรียน เป็นประสบการณ์ พยายามหาทางแก้ไขจนกระทั่งสามารถฝ่าฝืนปัญหาได้ กระบวนการเหล่านี้เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สั่งสมจนเป็นองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยและสามารถถ่ายทอดให้แก่บุคคลอื่นดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ดังเช่น

ครูชบ ยอดแก้ว ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน (การออมทรัพย์) การปฏิบัติงานส่วนใหญ่จึงเป็นการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนและหน่วยงานราชการ ครูชบเรียนรู้จากประสบการณ์ความล้มเหลวของหน่วยราชการและนำมาทดลองใหม่ด้วยตนเอง เช่น การเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์จากความล้มเหลวของการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของกรมพัฒนาชุมชน ทำให้ทราบจุดอ่อนต่างๆ ที่เกิดขึ้น จึงใช้ความสามารถเชิงวัฒนธรรมเชิงสังคมและความรู้สมัยใหม่นำมาคิดใหม่ทำใหม่อย่างรอบคอบและอย่างชาญฉลาด จนบริหารกลุ่มออมทรัพย์ที่คิดค้นขึ้นมาได้ และเป็นแบบอย่างที่ใช้กันทั่วประเทศ (กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ, 2543)

ครูสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของครูสุทธินันท์เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์แทบทั้งสิ้น โดยเฉพาะด้านการเกษตร เช่น สมัยเลี้ยงไก่ใหม่ๆ ก็ไม่มีใครสอนการตอนไก่ แต่คิดและทำด้วยตนเอง ปรากฏว่าในระยะแรกมีไก่ตายเป็นจำนวนมาก ครูสุทธินันท์ค่อยๆ เรียนรู้จากประสบการณ์มากขึ้นเรื่อยๆ จนเกิดความชำนาญและมีทักษะเป็นอย่างดี จนกระทั่งไม่มีไก่ตายเพราะการตอนอีก การเรียนรู้จากประสบการณ์ รวมทั้งการจดจำข้อผิดพลาดมาวิเคราะห์หาบทเรียนที่ซ่อนอยู่ในความล้มเหลว ทำให้สามารถพัฒนาผลงานทางการเกษตรได้เป็นอย่างดี (สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ, 2546)

ครูวิบูลย์ เข็มเฉลิม ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (วนเกษตร) เป็นชาวจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นเกษตรกรที่เคยประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก มีที่ดินถึง 200 ไร่ แต่เมื่อต้นทุนการทำเกษตรกรรมสูงขึ้นทำให้ประสบปัญหาขาดทุน มีหนี้สิน กระทบต้องขายที่ดินเพื่อชำระหนี้จนเหลือที่ดินทำกินเพียง 9 ไร่เศษ จากความล้มเหลวที่เกิดขึ้นทำให้ครูวิบูลย์ ทบทวนความผิดพลาดต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงลองผิดลองถูกในการทำเกษตรกรรม ทดลอง

ทำซ้ำแล้วซ้ำเล่า เมื่อไม่ได้ผลหลายครั้งติดต่อกันก็ประเมินได้ว่า สิ่งที่ทำไปนั้นไม่เหมาะสม ก็ทดลองรูปแบบอื่นอีก จนกระทั่งเริ่มทำเกษตรแผนใหม่ตามธรรมชาติ ด้วยความมุ่งมั่น ศึกษา ค้นคว้า ทดลองเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนประสบความสำเร็จ และกลายเป็นต้นแบบของคำว่า “วนเกษตร” ในปัจจุบัน นับว่าเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองจนสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และยังริเริ่มวิธีการใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรคนอื่น ๆ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

ครูประคอง มนต์กระโทก ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (เกษตรวิถีพุทธ) จากจังหวัดนครราชสีมา เป็นผู้ที่นำความรู้ทางพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับการทำเกษตรกรรมแนวเกษตรวิถีพุทธ ซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด โดยไม่ทำลายธรรมชาติ แต่กว่าจะประสบความสำเร็จในการทำเกษตรแบบดังกล่าว ครูประคองต้องเรียนรู้จากความล้มเหลวครั้งแล้วครั้งเล่า แม้จะได้รับเสียงวิจารณ์จากชาวบ้านว่าสาเหตุที่ครูประคองต้องเผชิญกับปัญหาสืบเนื่องมาจากถูกฟ้าดินลงโทษที่ทำเกษตรวิถีใหม่ ไม่ยึดถือวิธีการทำเกษตรของบรรพบุรุษ แต่ครูประคองก็ไม่เคยท้อแท้หรือสิ้นหวัง กลับจดจำและนำประสบการณ์ที่ได้รับมาทบทวนและหาทางแก้ไข โดยนำผลผลิตที่ได้เป็นตัววัดประเมินความสำเร็จ กระทั่งสุดท้ายสามารถประสบความสำเร็จแม้จะใช้ระยะเวลาที่ยาวนานก็ตาม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

ค. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

แม้ครูภูมิปัญญาไทยจะมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยอยู่แล้ว แต่ก็มีได้หยุดการแสวงหาความรู้แต่อย่างใด ยังคงฝึกฝนและเพิ่มเติมความรู้อย่างต่อเนื่องผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยโดยตรงและความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในฐานะครูภูมิปัญญาไทย ตัวอย่างเช่น

ครูประนอม ทาแปง ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทอผ้า) เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการทอผ้าเป็นอย่างดี แต่ก็ยังเข้ารับการอบรมการทอผ้าจากกรมพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม นอกจากนี้ ครูประนอมยังได้ศึกษาการทอผ้าตีนจกเพิ่มเติมที่พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ในฐานะที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นนักเรียนศิลปาชีพพิเศษ ทั้งนี้การอบรมเพิ่มเติมทั้งหมดมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องการทอผ้า การย้อมผ้า การฟอกย้อมใหม่ การเก็บลวดลายผ้า และการทอด้วยเทคนิคใหม่ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการทอผ้าของตนเองและนำไปถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

ครูฉวีวรรณ พันธุ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านศิลปกรรม (การแสดงพื้นบ้าน-หมอลำ) เป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นแม่แบบการแสดงหมอลำแบบแผนเดิมอย่างเคร่งครัด เกิดในครอบครัวหมอลำจึงได้รับการถ่ายทอดความรู้พื้นฐานด้านหมอลำตั้งแต่เยาว์วัย หลังจากจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ชีวิตของครูฉวีวรรณก็เข้าสู่การศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างเต็มตัว โดยบิดาของครูฉวีวรรณได้พาไปเรียนกับหมอลำชั้นครูที่มีชื่อเสียง รวมทั้งสำนักงานอบรมหมอลำอีสาน ทั้งนี้เพราะอยากให้ลูกสาวเป็นหมอลำที่มีความรู้ ความสามารถ เมื่อครูฉวีวรรณจบหลักสูตรหมอลำชั้นสูงก็สามารถออกแสดงหมอลำกลอนเป็นอาชีพตามงานต่างๆ และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นได้จนจนปัจจุบัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544)

ครูบุญคิด วัชรศาสตร์ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านภาษาและวรรณกรรม เป็นผู้มีความรู้และได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้รู้ด้านภาษาและวรรณกรรมล้านนา ซึ่งนอกเหนือจากการพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาไทย ด้านภาษาและวรรณกรรมแล้ว ครูบุญคิดยังพัฒนาความรู้ด้านอื่นๆ ที่สนใจ โดยการเข้ารับการอบรมในเรื่องที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติหน้าที่ครูภูมิปัญญาไทย เช่น การฝึกอบรมการพูด การฝึกอบรมด้านกฎหมาย การฝึกอบรมเกี่ยวกับความมั่นคงภายในแห่งชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ครูบุญเรือง การหมั่น ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านการแพทย์แผนไทย ผู้มีความความเชี่ยวชาญด้านแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะการรักษาแผนโบราณและยาสมุนไพร ซึ่งได้รับการถ่ายทอดความรู้จากปู่และบิดา เมื่อเริ่มรักษาการเจ็บป่วยของชาวบ้านจนเริ่มเป็นที่รู้จักและยอมรับในความรู้ ความสามารถด้านแพทย์แผนไทยแล้ว ครูบุญเรืองได้เพิ่มพูนความรู้ อย่างสม่ำเสมอ โดยการเข้ารับการอบรมหลักสูตรแพทย์แผนไทยและสอบได้ประกาศนียบัตรประกอบโรคศิลป์ สาขาเวชกรรมแผนโบราณ รวมทั้งการศึกษาเพิ่มเติมในเรื่องอื่นที่สนใจ เช่น อบรมหลักสูตรวิชาชีพอบายชี อบรมด้านกฎหมาย อบรมความรู้ด้านการเมือง เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ง. การเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง

ครูภูมิปัญญาไทยซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้รู้ในภูมิปัญญาไทยด้านต่างๆ เป็นอย่างดี ทุกคนล้วนสั่งสมความรู้และประสบการณ์มาอย่างยาวนาน และได้ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้แก่ผู้สนใจทั้งในรูปแบบการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ครูภูมิปัญญาไทยจึงมีลูกศิษย์เป็นจำนวนมากทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

แม้จะได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาไทย แต่ครูภูมิปัญญาไทยยังพัฒนาตนเองอย่างเสมอและต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย ซึ่งแต่ละคนล้วนมีการพัฒนาตนเองที่น่าสนใจ โดยวิธีการในการพัฒนาตนเองของครูภูมิปัญญาไทยแต่ละคนนั้นจะมีทั้งการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบโรงเรียน แต่แต่ละคนล้วนมีกระบวนการในการพัฒนาตนเองที่คล้ายคลึงกัน คือ มีความต้องการที่จะเรียนรู้ แสวงหาความรู้ และแสวงหาแหล่งเรียนรู้ ดังรายละเอียดการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่กล่าวมาข้างต้น ซึ่งเปรียบเสมือนเครื่องมือในการพัฒนาตนเองของครูภูมิปัญญาไทย

อย่างไรก็ตาม ครูภูมิปัญญาไทยยังมีกระบวนการสุดท้ายในการพัฒนาตนเอง คือ ประเมินตนเอง ซึ่งมีทั้งการประเมินด้วยตนเองโดยพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นภายหลังจากการพัฒนาตนเอง และการประเมินโดยผู้อื่น ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ซึ่งครูภูมิปัญญาไทยมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเวทีการประชุม สัมมนา การศึกษาดูงานในประเด็นที่ครูภูมิปัญญาไทยต้องการพัฒนาตนเอง ซึ่งมีทั้งการสัมมนาครูภูมิปัญญาไทยทั่วประเทศหรือครูภูมิปัญญาไทยเฉพาะกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีของครูภูมิปัญญาไทยที่ต้องการพัฒนาตนเองและประเมินตนเองในด้านภูมิปัญญาไทย โดยนอกจากจะได้พัฒนาตนเองในประเด็นที่สนใจและต้องการแล้ว ยังสามารถประเมินตนเองได้ในคราวเดียวกัน ด้วยการพูดคุย ซักถาม รวมทั้งแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับครูภูมิปัญญาไทยคนอื่นๆ ทั้งที่จัดโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาและหน่วยงานอื่นๆ ตัวอย่างประเด็นในการประชุม สัมมนาเพื่อการพัฒนาตนเองของครูภูมิปัญญาไทย เช่น การสัมมนาครูภูมิปัญญาไทย 4 ภาค จัดโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สงขลาทูเดย์, 2552) การอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูภูมิปัญญาไทย สู่การจัดการศูนยเรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จัดโดยสมาคมครูภูมิปัญญาไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือร่วมกับคณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระนครเหนือ (มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2554) เป็นต้น การพบปะและแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่นเป็นโอกาสที่ดีในการทบทวนตัวเองเพื่อประเมินตนเองซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการพัฒนาตนเองที่ครูภูมิปัญญาไทยปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้น การพัฒนาตนเองของครูภูมิปัญญาไทยจึงมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการต่อยอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นต่อไป

1.1.1.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพแวดล้อมมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งต่อการเป็นครูภูมิปัญญาไทย เพราะมีส่วนทำให้บุคคลคนหนึ่งเกิดความคุ้นเคยกับภูมิปัญญาไทยมาตั้งแต่เยาว์วัย และค่อยๆ ซึมซับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยมาโดยไม่รู้ตัว จนเมื่อเติบโตใหญ่จึงได้ต่อยอดองค์ความรู้ดังกล่าว และทำหน้าที่ครูภูมิปัญญาไทยจวบจนปัจจุบัน โดยจากการศึกษา พบว่า สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับครูภูมิปัญญาไทยได้แก่ สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและบุคคลใกล้ชิด สังคมและวัฒนธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและบุคคลใกล้ชิด

ธรรมชาติรอบตัวและบุคคลใกล้ชิดนับว่าเป็นพื้นฐานในการหล่อหลอมให้บุคคลผูกพันกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย เพราะเป็นสิ่งที่ต้องพบเจอทุกวันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยเด็ก ซึ่งครูภูมิปัญญาไทยจะมีความคุ้นเคยกับความงดงามของธรรมชาติรอบตัว ทำให้จิตใจสงบและสุขุมจนเป็นพลังผลักดันสู่การสั่งสมองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเรื่อยมา ทั้งด้านที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ รวมทั้งการมีบุคคลใกล้ชิดที่มีความรู้หรือปฏิบัติงานเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยมีผลกับการทำหน้าที่ภูมิปัญญาไทยเช่นเดียวกันดังตัวอย่างต่อไปนี้

ครูนนท์ นันทชัยศักดิ์ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านภาษาและวรรณกรรมผู้มีความรู้รอบด้านเกี่ยวกับวรรณกรรมและดนตรีเมืองเหนือ เกิดและเติบโตจากสภาพแวดล้อมที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ป่าเขา ทุ่งนา ส่งผลให้เป็นคนสมถะ อ่อนโยน และรักชุมชนบ้านเกิด ผลงานของของครูนนท์จึงมาจากความอ่อนโยน และเห็นความงดงามของธรรมชาติอันเป็นที่มาจากรธรรมชาติรอบตัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2545)

ครูเด่นศิริ ทองนพคุณ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ดำเนินการรณรงค์ร่วมกันพลิกฟื้นแม่น้ำท่าจีนที่เริ่มจะเน่าเสียให้ฟื้นคืนกลับมาเป็นแม่น้ำที่สายสะอาด ครูเด่นศิริเกิดและอาศัยอยู่ริมแม่น้ำท่าจีนในครอบครัวข้าราชการและชาวสวน ได้รับการปลูกฝังจากบิดามารดา ตั้งแต่เยาว์วัยให้รู้จักเคารพแม่น้ำ และต้องดูแลรักษาแม่น้ำให้สะอาด ไม่ทิ้งเศษสิ่งของต่างๆ ลงแม่น้ำโดยเด็ดขาด ทั้งบิดามารดายังเป็นต้นแบบที่ดีในการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างทำให้ครูเด่นศิริตระหนักถึงความสำคัญของแม่น้ำมาตั้งแต่เด็ก ความผูกพันกับธรรมชาติทำให้ครูเด่นศิริรู้สึกรักและห่วงแหนแม่น้ำท่าจีนเป็นอย่างมาก กระทั่งเวลาผ่านไปแม่น้ำท่าจีนเริ่มประสบปัญหาเน่าเสีย ทำให้ครูเด่นศิริใช้ความรู้ความสามารถเพื่อแก้ไขวิกฤตการณ์ดังกล่าวให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี นับว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

รอบตัวล้วนครุเด่นศิริมีบทบาทสำคัญต่อการทำหน้าที่ครุภูมิปัญญาไทยด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

คุณรงค์ฤทธิ์ โตสง่า ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านศิลปกรรม (ดนตรีไทย) เป็นที่รู้จักกันดีในบท “ขุนอิน” นักระนาดซึ่งเป็นคู่ปรับพระเอกจากภาพยนตร์เรื่องโหมโรง คุณรงค์ฤทธิ์ เติบโตในตระกูลนักดนตรีไทยที่มีชื่อเสียง จึงเรียนรู้เรื่องดนตรีไทยมาจากบิดาและมารดา มาตั้งแต่เล็ก เริ่มเรียนระนาดเอกและซอวงใหญ่กับบิดาคือ ครูสุพจน์ โตสง่า ซึ่งเป็นครูดนตรีไทยและนักระนาดมือหนึ่ง เจ้าของสมญา “ระนาดน้ำค้าง” สายเลือดคนดนตรีไทย ทำให้เขาเรียนรู้อย่างรวดเร็ว ปรกติการหัดเครื่องดนตรีไทยจะต้องเริ่มจากซอวงใหญ่ก่อน แต่คุณรงค์ฤทธิ์สามารถเล่นเครื่องตีได้ทุกประเภท ตอน 2 ขวบกว่าเขาได้เล่นจึงจับเล็กออกโทรทัศน์ร่วมกับวงดุริยางค์ ประณีต ครั้นอายุ 3-4 ขวบ ก็ไปช่วยตีตะโพนแทนนักดนตรีในคณะลิเกที่เมาจนเล่นไม่ไหว และสามารถเดี่ยวระนาดเอกเพลงเชิดนอกเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม เมื่ออายุ 6 ปี (นิตยสารสารคดี, 2547) การเกิดในครอบครัวนักดนตรีจึงส่งผลเป็นอย่างดีต่อการเป็นครุภูมิปัญญาไทยของคุณรงค์ฤทธิ์ในเวลาต่อมา

ครูบุญมี ล้อมวงศ์ ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (การทำทองเหลืองแบบโบราณ) เกิดและเติบโตในครอบครัวชาวบ้านปะอาว จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งชาวบ้านมีอาชีพหลักคือทำนาและมีอาชีพเสริมคือการทำเครื่องทองเหลืองเป็นงานหัตถกรรมภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดกันมากกว่า 230 ปี เมื่อจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ครูบุญมีเริ่มเรียนรู้วิชาการทำทองเหลืองจากบิดาซึ่งได้รับการยกย่องในฝีมือการทำเครื่องทองเหลืองในระดับประเทศ ต่อมาเมื่อบิดาถึงแก่กรรมครูบุญมีจึงเป็นผู้สืบทอดงานช่างทองเหลือง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552)

ครูสุนันทา ณ เจียงคำ ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 6 ด้านการแพทย์แผนไทย (สมุนไพรรักษาโรคแบบองค์รวม) เกิดในครอบครัวแพทย์ เนื่องจากบิดาเป็นแพทย์แผนโบราณซึ่งตั้งใจที่จะอบรมสั่งสอนให้สืบทอดวิชา ประกอบกับในวัยเด็ก ครูสุนันทาได้คลุกคลี ซึมซับความรู้ เพราะเป็นคนมีความจำดี เรียนหนังสือเก่ง เวลามีคนป่วยมารักษากับบิดาก็จะเป็นผู้ช่วย หยิบยาสมุนไพรกับหินฝนยาเรียนรู้การตรวจวินิจฉัยอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วย โดยไม่ใช้เครื่องมือทางการแพทย์ใดๆ มาประกอบ จากความสนใจและความตั้งใจฝึกฝนด้านแพทย์แผนโบราณกับบิดา ประกอบกับความอุตสาหะวิริยะเป็นพื้นฐาน ทำให้ครูสุนันทาสั่งสมความรู้ จัดปริญญารักษาวิชาการแพทย์แผนไทยโบราณทั้งสาขาเภสัชกรรมไทย สาขาเวชกรรมไทย และสาขาแพทย์ทางเลือก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552)

ครูมัน สามสี่ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (เกษตรอินทรีย์) มีบิดามารดาประกอบอาชีพชาวนา จึงได้ติดตามบิดามารดาและญาติพี่น้องไปทำงานตั้งแต่เด็ก ในระยะแรกก็จับหอยจับปู เลี้ยงควายไปตามประสาเด็ก ต่อมาก็ทำนาเช่นเดียวกับบิดามารดาและบรรพบุรุษ จากการคุ้นเคยกับการทำเกษตรกรรมมาตั้งแต่เด็กทำให้ครูมันเข้าใจวิถีชีวิตเกษตร รวมทั้งปัญหาที่ตนเองและเกษตรกรคนอื่นๆ ประสบเป็นอย่างดี กระทั่งเป็นผู้นำสำคัญในการทำนาปลอดสารพิษ หรือที่เรียกว่าเกษตรอินทรีย์มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 จนถึงปัจจุบัน การทำนาด้วยระบบนี้นอกจากจะทำให้สุขภาพของผู้บริโภคชาวไทยสมบูรณ์แข็งแรงแล้ว ยังมีส่วนเอื้อแก่การรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หรือระบบนิเวศน์โดยรวมอีกด้วย (อำพล สุวรรณธาดา, 2544)

ครูสมคิด เจริญกิจ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ด้านเกษตรกรรม เกิดในครอบครัวชาวนาในจังหวัดระยอง บิดา มารดามีอาชีพรับจ้างกรีดยาง รับจ้างดูแลสวนผลไม้จึงทำให้นายสมคิดมีความคุ้นเคยกับอาชีพเกษตรกรรมมาตั้งแต่เด็ก การได้ช่วยเหลือบิดา มารดา รับจ้างกรีดยาง รับจ้างดูแลสวนผลไม้ ทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงกระบวนการด้านเกษตรกรรมทุกขั้นตอน จนกระทั่งมีกิจการเป็นของตนเอง และได้ขยายกิจการออกไปเรื่อยๆ จนมีสวนยางพาราและสวนผลไม้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548)

ครูนิยม บำรุงเสนา ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านศิลปกรรม (การแสดงโนรา-หนังตะลุง) จากจังหวัดชุมพร เป็นผู้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สืบสานและพัฒนาโนรา มาตั้งแต่เด็ก เพราะบิดาเป็นช่างตัดรูปหนังตะลุง มีความสามารถในการขับร้องเพลงบอก กลอนโนราและเป็นผู้เขียนบทประพันธ์สำหรับการแสดงหนังตะลุงให้แก่คณะหนังตะลุง อีกทั้งคุณลุงยังเป็นคนเขียนกลอนหนังตะลุงให้หนังตะลุงหลายคณะ ส่วนคุณป้ายังเป็นครูใหญ่โนราที่มีชื่อเสียงของจังหวัดชุมพร การมีบิดาและญาติที่มีความรู้ ความสามารถทั้งทางด้านหนังตะลุงและโนรา ทำให้ครูนิยมได้สืบสาน สร้างสรรค์ และพัฒนาศิลปะการแสดงหนังตะลุงและโนรามานาจากครอบครัว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547)

ข. สังคมและวัฒนธรรม

สภาพแวดล้อมด้านสังคมและวัฒนธรรมทำให้ครูภูมิปัญญาไทยรับรู้และตระหนักถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทย ซึ่งมีทั้งผู้ที่ได้รับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยจากสังคมและวัฒนธรรมที่ตนมีความคุ้นเคยตั้งแต่วัยเด็ก จนรู้สึกผูกพันและอยากสืบสอน ในขณะที่เดียวกันก็มีครูภูมิปัญญาไทยที่มองเห็นความเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ และเกิดความวิตกว่าภูมิปัญญาไทยอันเป็นภูมิความรู้ที่บรรพบุรุษไทยได้สั่งสมมาเป็นเวลานาน อาจถูกกลืนหายเพราะอิทธิพลจากสังคมและวัฒนธรรมอื่นนอกชุมชนที่เข้ามาลบเลือนเอกลักษณ์

และความเป็นชุมชน จึงได้พัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยของตนเองและถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นเพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่ตลอดไป ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ครุพันธ์ นันทชัยศักดิ์ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ด้านภาษาและวรรณกรรม เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในชุมชน ส่งผลให้วิถีชีวิตคนแปรเปลี่ยนไป โดยเฉพาะคนภาคเหนือรุ่นใหม่ที่ลืมหาคำเมือง ฟังจ้อย ฟังชอไม่เป็น แม้แต่พม่าเมืองจากพระและผู้ใหญ่ก็ฟังไม่เข้าใจ ไม่ซาบซึ้งในอรรถรสและความงามของภาษา ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ทางภาษาพูด ภาษาเขียน รวมทั้งวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปหมด ด้วยความวิตกและห่วงใยในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นครุพันธ์จึงได้ชักชวนและรวบรวมมิตรสหาย ครู อาจารย์ รวมทั้งพระสงฆ์ในภาคเหนือตอนบนที่มีความสนใจด้านภาษาและวรรณกรรมร่วมกันก่อตั้งชมรมกวีล้านนา (นักควาภาคเหนือ) มีจุดประสงค์เพื่อการรักษาไว้ซึ่งวรรณกรรมพื้นบ้าน และเพื่อศักดิ์ศรีของกวีล้านนา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

ครูบุญเกิด พิมพ์พรเมธากุล ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ด้านปรัชญา ศาสนาและประเพณี ได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบการศึกษาจากโรงเรียนฝึกหัดครูนครราชสีมา และได้สอบบรรจุเป็นครูประจำตำบล ซึ่งเป็นช่วงชีวิตการทำงานที่ลำบากมาก เพราะต้องเดินทางด้วยเท้า ไม่มียานพาหนะใดๆ ทั้งสิ้น ระยะทาง 35 กิโลเมตรต้องใช้เวลาเดินทางถึง 2 วัน 2 คืน ต้องแหวะพักและอยู่กับชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ตามเส้นทางที่ผ่าน ซึ่งในช่วงเวลานี้เองที่ทำให้ครูบุญเกิดได้คลุกคลี สนทนสนมและได้เรียนรู้วิถีชีวิต ความเชื่อ ตลอดจนจารีตประเพณีของชาวอีสานในถิ่น ทูรกันดานเป็นอย่างดี ต่อมาครูบุญเกิดย้ายไปสอนในโรงเรียนอีกแห่งหนึ่งและอาศัยอยู่ในกุฏิวัด นอกจากจะทำวัตรสวดมนต์เหมือนพระเณรในวัดแล้ว ยังได้เรียนรู้จารีตสิบสองเดือนของคนอีสานหรือฮีดสิบสอง โดยวิธีปฏิบัติจริงร่วมกับพระเณรและชาวบ้านเมื่อมีงานบุญต่างๆ ตามแต่ละเดือนหรือแต่ละฮีด เมื่อมีงานบุญต่างๆ ครูบุญเกิดก็มักจะไปร่วมงานบุญกับชาวบ้านทุกงาน ทำให้ซึมซับและเรียนรู้ ฮีด-คองของชาวอีสานอย่างลึกซึ้ง (เลขาธิการสภาการศึกษา, 2547)

1.1.1.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การปฏิบัติงานของครูภูมิปัญญาไทยอยู่ในการดูแลและติดตามโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ซึ่งจัดทำโครงการส่งเสริมกิจกรรมเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทยขึ้นเพื่อดำเนินการสรรหาบุคคลผู้ทางภูมิปัญญาของเขตชุมชนเกียรติเป็นครูภูมิปัญญาไทยขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2542 เป็นต้นมา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) โดยการหน้าที่การปฏิบัติงานของครูภูมิปัญญาไทย คือ รวบรวม เรียบเรียงอัตชีวประวัติ กระบวนการเรียนรู้การทำงาน และจด

บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อไม่ให้สูญหายไปเช่นในอดีต และต้องทำหน้าที่สอนภาคปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน และจดจำได้ดีกว่าการท่องจำ โดยถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียน ทั้งที่อยู่ในการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย (กรุงเทพธุรกิจ, 5 มิถุนายน 2552)

ปัจจุบันครุภูมิปัญญาไทยต่างปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็งเพื่อถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่ โดยนอกเหนือจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแล้ว ยังมีหน่วยงานอื่นให้การสนับสนุนในการปฏิบัติงาน เช่น กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการวางแผนการจัดทำแผนที่ครุภูมิปัญญาไทย เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทำให้ครุภูมิปัญญาไทยได้ถ่ายทอดความรู้องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้แก่ผู้สนใจ อีกทั้งยังมีรายได้จากการจำหน่ายสินค้าอีกด้วย (คมชัดลึกออนไลน์, 2554)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ทุกภาคส่วนยังไม่ให้ความสำคัญกับครุภูมิปัญญาไทย ดังที่ น.ส.สุทธาสินี วัชรบูล รองเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่ดูแลและสนับสนุนการปฏิบัติงานของครุภูมิปัญญาไทย กล่าวว่า ปัจจุบันครุภูมิปัญญาไทยไม่ได้รับการเหลียวแลจากสังคม แต่ในยามที่ประเทศประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ ผู้ที่นำมาชมชมนอกรอดคือครุภูมิปัญญาไทย เช่น ครุภูมิปัญญาไทยด้านกองทุนและธุรกิจชุมชนใช้หลักศาสนาส่งเสริมการออมในรูปแบบสัจจะออมทรัพย์จนสามารถทำให้ชาวบ้านไม่เป็นหนี้ กองทุนมีเงินออมมากขึ้น เป็นต้น ดังนั้น รัฐบาลควรเห็นความสำคัญของครุภูมิปัญญาไทย โดยช่วยเหลือครุภูมิปัญญาไทยมากขึ้น เพราะหากประเทศชาติขาดบุคลากรด้านนี้ไป ภูมิปัญญาไทยที่จะทำให้สังคมไทยอยู่รอดก็จะหมดไปด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

ครูสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ด้านเกษตรกรรม (การปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม) กล่าวถึงการปฏิบัติงานครุภูมิปัญญาไทยในประเด็นปัญหาที่พบว่า ส่วนใหญ่เป็นปัญหาของผู้รับบริการที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน กล่าวคือ เกษตรกรมีความรู้ไม่เพียงพอ ยังไม่คิดเปลี่ยนแปลงระบบงานให้เหมาะสมและถูกต้อง ไม่เรียนรู้ที่จะปรับปรุงกิจการงาน พื้นฐานอาชีพ มุ่งเน้นไปแข่งกันปลูกพืชเพื่อสนองตลาด นอกจากนี้ เกษตรกรยังมีทัศนคติว่า การปลูกต้นไม้เป็นเรื่องที่ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานกว่าจะเห็นผล จึงไม่สนใจปลูก บางส่วนไม่สนใจว่าจะเกิดอันตรายต่อสภาพแวดล้อมดังนั้นจึงมีข่าวเรื่องไฟไหม้ป่าในช่วงฤดูแล้งทุกปี (สุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์, 2546)

จากการศึกษาเอกสารและสื่อเกี่ยวกับครุภูมิปัญญาไทย พบว่า ครุภูมิปัญญาไทยมีความเชื่อในการดำเนินชีวิตจากศาสนาที่นับถือ ซึ่งบางคนผ่านการบวช เรียนและศึกษาพระธรรมอย่างลึกซึ้ง และยังได้รับคำสั่งสอนจากบิดา มารดา และบรรพบุรุษ ตลอดจนความเชื่อที่มีดั้งเดิมในชุมชน โดยครุภูมิปัญญาไทยทุกคนจะมีความมุ่งมั่น ตั้งใจและพยายามที่จะช่วยเหลือผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี และพยายามพัฒนาตนเองอยู่เสมอทั้งการเข้ารับศึกษาอบรม การศึกษาด้วยตนเองเพื่อเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ โดยเฉพาะการได้รับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยจากบุคคลในครอบครัวหรือบุคคลใกล้ชิดที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยเป็นอย่างดี และการได้สัมผัสกับวัฒนธรรม วิถีชีวิตในชุมชนยังทำให้เกิดความเข้าใจในชุมชนและส่งผลให้เกิดการพัฒนาความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีเพื่อนำมาใช้พัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น สำหรับการปฏิบัติงานของครุภูมิปัญญาไทยจะอยู่ภายใต้การรับผิดชอบ ดูแลโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา โดยการปฏิบัติงานส่วนใหญ่จะพบปัญหาที่เกี่ยวกับผู้รับบริการ

1.1.2 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน หรือ อสม. เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดูแลสุขภาพของตนเอง ครอบครัว และชุมชน โดยผ่านกระบวนการอบรมให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และการปฏิบัติงานด้วยความเสียสละต่อประชาชนในหมู่บ้าน กระทรวงสาธารณสุขได้เริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2553)

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านทำหน้าที่ในการดูแลสุขภาพของสมาชิกในชุมชน โดยจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุขก่อนปฏิบัติหน้าที่ จากนั้นจึงนำความรู้และข้อมูลด้านการดูแลสุขภาพไปถ่ายทอดให้แก่สมาชิกในชุมชนต่อไป การปฏิบัติงานของอสม. เป็นการช่วยเหลือและเสียสละเพื่อผู้อื่นอย่างแท้จริง โดยเฉพาะผู้สูงอายุอาศัยในหมู่บ้านที่ห่างไกลจากการเข้าถึงการให้บริการด้านสาธารณสุข สำหรับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็น อสม. มีรายละเอียดดังนี้

1.1.2.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ความเชื่อพื้นฐานของ อสม. จะเป็นคำสอนจากบิดา มารดา และบุคคลใกล้ชิด ซึ่งมีไม่เพียงคำสอนเท่านั้น แต่บิดา มารดา และบุคคลใกล้ชิดยังปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างอีกด้วย โดยเฉพาะในเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่น อสม. หลายคนเห็นแบบอย่างการทำหน้าที่ อสม. หรืออาสาสมัครประเภทอื่นจากบิดา มารดาและบุคคลใกล้ชิด ได้เห็นกระบวนการในการทำงานและช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเสียสละและไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวซึ่งสอดคล้องกับคำสอนที่ได้ยินอยู่เสมอ เมื่อมีโอกาสจึงสมัครเป็น อสม. แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องการช่วยเหลือคนอื่นที่ตนเองยึดถือมาจากบิดา มารดา และบุคคลใกล้ชิด ตัวอย่างเช่น

นางสมจิต ชัยอภิขณา อสม.ดีเด่น ระดับชาติ สาขาการส่งเสริมสุขภาพ ประจำปี 2554 ใช้แนวคิดจิตอาสาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต โดยได้รับการปลูกฝังแนวคิดดังกล่าวจากบิดา มารดา ที่ล้วนเป็น อสม.มาก่อน ทำให้ อสม.สมจิต ตั้งเข็มทิศในการทำงานในฐานะ อสม.ว่า จะต้องทำให้ได้ดี แม้จะมีต้นทุนทางสังคมอยู่ไม่มากนัก ด้วยจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมีฐานทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างยากจน แต่เพราะใจรักและเสียสละมาตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ทำให้ อสม.สมจิตปฏิบัติงานในฐานะ อสม.อย่างเข้มแข็ง ดูแลเอาใจใส่สุขภาพของพี่น้องประชาชนอย่างครบวงจร ทั้งนี้เป็นเพราะแนวคิดจิตอาสาที่ได้รับถ่ายทอดมาจากบิดา มารดาตั้งแต่วัยเยาว์นั่นเอง (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2554) เช่นเดียวกับนางเสริมจิต ไชยรัตน์ อสม.จังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการอบรมถ่ายทอดแนวคิดจิตอาสาจากบิดาซึ่งเป็นอดีต อสม. เมื่อโตขึ้นจึงตามรอยบิดาด้วยการเป็น อสม.ที่มีจิตอาสาพร้อมช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ จึงเป็นที่ยอมรับให้ทำหน้าที่สำคัญต่างๆ ด้านสุขภาพในชุมชน (วารสารวิชาการสุขภาพภาคประชาชน ภาคอีสาน, 2553)

นายสมยา รัตนพลธิ อสม. จังหวัดอุดรธานี ปฏิบัติหน้าที่ อสม.มากกว่า 20 ปี ในวัยเด็กมีความผูกพันกับพ่อใหญ่ (ปู่หรือตา) ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สมุนไพรให้ อสม.สมยา ต่อมาได้นำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ อสม.จนถึงปัจจุบัน และจากความผูกพัน ใกล้ชิดดังกล่าว ทำให้ อสม.สมยาได้รับการปลูกฝังความเชื่อในการดำเนินชีวิตจากพ่อใหญ่ไปด้วย ซึ่งความเชื่อที่ อสม.สมยาจำได้เป็นอย่างดีและยังนำมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ อสม.คือ ความมีเมตตา กล่าวคือ คนเราต้องมีเมตตาจิต อย่างเห็นแก่อำภิสสินจ้าง และจงสร้างคุณดีให้แก่ชุมชนที่เราอยู่อาศัย จากคำสอนดังกล่าวจากพ่อใหญ่ ทำให้ อสม.สมยาปฏิบัติหน้าที่ อสม.ด้วยความตั้งใจ เมื่อมีผู้เจ็บป่วยขอความช่วยเหลือ ก็รักษาอย่างเต็มกำลังความสามารถ โดยไม่เคยเรียกร้องค่าตอบแทน เพราะการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่นและความ

เมตตาต่อผู้อื่นทำให้ อสม. สมยาเป็นที่รักและศรัทธาของชาวบ้านมาโดยตลอด (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2554)

1.1.2.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาครอบครัว โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หน้าที่ของ อสม. คือ ให้ความรู้แก่ประชาชนซึ่งเป็นผู้รับบริการเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การป้องกันและควบคุมโรค รวมถึงการมีสุขอนามัยที่ดี อสม. จึงจำเป็นต้องติดต่อ พบปะ และพูดคุยกับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งคนที่รู้จักและไม่รู้จัก บุคลิกภาพทั้งภายนอกและภายในจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติหน้าที่ อสม. สำหรับบุคลิกภาพภายนอกซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้รับบริการจะเห็นได้เป็นอันดับแรกคือ การแต่งกาย กล่าวคือ อสม. ต้องแต่งกายสุภาพ เสื้อผ้า หน้า ผอม รวมทั้งเล็บมือและเล็บเท้า ต้องสะอาด เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างแก่ผู้รับบริการในการดูแลสุขภาพอนามัยเบื้องต้นแก่ตัวเอง ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่ อสม. ใน ข้อที่ 7 ว่า ต้องมีสุขภาพดีทั้งกายและใจ และมีพฤติกรรมทางด้านสุขภาพที่เป็นแบบอย่าง (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2554)

บุคลิกภาพภายนอกประการต่อมาที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของอสม. คือ การพูด ซึ่งรวมถึงการพูดโน้มน้าว และการพูดสุภาพ ไพเราะ ทั้งนี้เพราะหน้าที่ของ อสม. คือการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพให้แก่ประชาชน บางครั้งต้องพบกับผู้รับบริการที่เคยชินกับการดูแลสุขภาพหรือวิธีการแบบดั้งเดิมที่ตนได้เรียนรู้และเข้าใจสืบเนื่องมายาวนาน เมื่อมีข้อมูลใหม่อาจเกิดความลังเลและไม่แน่ใจ อสม. จึงจำเป็นต้องทำให้ผู้รับบริการเกิดความไว้วางใจ และเต็มใจจะนำข้อมูลดังกล่าวไปปฏิบัติ ดังนั้น นอกจาก อสม. จะต้องมีความรู้ด้านสุขภาพแล้ว ยังต้องรู้วิธีสื่อสารและพูดคุยกับผู้รับบริการด้วย มิฉะนั้นแล้วข้อมูลที่ถูกถ่ายทอดออกไปอาจไม่สามารถทำให้ผู้รับบริการเข้าใจได้ อันจะเกิดผลกระทบในด้านลบต่อผู้รับบริการโดยตรง

การพูดจึงเป็นบุคลิกภาพภายนอกที่จำเป็นต่อ อสม. ดังนั้น อสม. จะต้องผ่านการอบรมเทคนิคการพูดในที่ชุมนุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร การอบรมฟื้นฟูความรู้อาสาสมัครสาธารณสุข ประจำหมู่บ้าน (อสม.) ปีพุทธศักราช 2553 เพื่อให้ อสม. สามารถนำความรู้ไปใช้ในการถ่ายทอด และสื่อสารในเรื่องสุขภาพแก่ประชาชนได้อย่างมั่นใจ (กระทรวงสาธารณสุข, 2553)

ดั่งที่ นายรุ่งฟ้า บุญเจริญ และนางบุญเตรียม กองทอง อสม. จังหวัดอำนาจเจริญ ซึ่งต่างก็ที่เป็นที่รักของคนในชุมชนที่ตนเองปฏิบัติหน้าที่อยู่ เพราะนอกจากจะปฏิบัติหน้าที่ อสม. ได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ยังเป็นไว้วางใจและเชื่อถือของชาวบ้าน เพราะเป็นผู้ที่พูดจาไพเราะ มีเหตุผล โดยเฉพาะ อสม. ฟุ้งที่เป็นผู้ไกลเกลี่ยปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน

เสมอ จึงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปของคนในหมู่บ้าน ทำให้คนในหมู่บ้านมีความเชื่อถือ ศรัทธา ให้ความร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี ส่งผลดีต่อการปฏิบัติหน้าที่ อสม. เป็นอย่างยิ่ง (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์, 2553)

นอกเหนือจากบุคลิกภายนอกที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ อสม. ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว บุคลิกภาพภายในก็มีความเกี่ยวข้องเช่นเดียวกัน สำหรับบุคลิกภาพภายในที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติหน้าที่ อสม. คือ ความเสียสละ ทั้งนี้เพราะการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย ไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาการทำงานที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีโรคระบาดหรือโรคร้ายที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันในชุมชนจำเป็นต้องป้องกันและแก้ไขอย่างเร่งด่วน อสม. จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ตามสถานการณ์สุขภาพอย่างต่อเนื่อง และพร้อมจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละตลอดเวลา ดังนั้น กระทรวงสาธารณสุขจึงได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะปฏิบัติหน้าที่ อสม. ใน ข้อที่ 3 ว่า ต้องสมัครใจและเสียสละเพื่อช่วยเหลือการดำเนินงานสาธารณสุข (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2554)

นอกจากนี้การปฏิบัติหน้าที่ อสม. ยังเกี่ยวข้องกับผู้ป่วยที่มีปัญหาสุขภาพทำให้ไม่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน แต่อสม. ก็ทำงานกับผู้ป่วยเหล่านั้นด้วยความเต็มใจและเสียสละโดยมิได้นึกถึงภัยแก่อย่างไรก็ตาม ดังเช่น นางจำปี ปิ่นวิเศษ อสม. จังหวัดสุพรรณบุรี นายไชยวัฒน์ กิจพรอนันต์ อสม. จังหวัดยะลา และนายจักรพรร บันดอนตอง อสม. จังหวัดลำพูน ที่เป็นแกนนำดำเนินกิจกรรมเยี่ยมบ้านรวมทั้งให้คำแนะนำแก่ญาติผู้ดูแลผู้ป่วยทางจิต ทำให้ผู้ป่วยได้รับการดูแลทั้งทางร่างกายและจิตใจควบคู่กันไป ทำให้ปัญหาของผู้ป่วยลดลงกระทั่งคนในชุมชนให้การยอมรับมากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะความทุ่มเทและเสียสละของ อสม. ที่เอาใจใส่ ดูแลคนป่วยเป็นอย่างดี (กระทรวงสาธารณสุข, 2546 และ กระทรวงสาธารณสุข, 2549)

เช่นเดียวกับนายสังข์ เหลลาอุดม อสม. จังหวัดสุรินทร์ นายปลุก จันทร์ลอย อสม. จังหวัดลำพูน นางสมจิต ฟุ้งทศธรรม อสม. จังหวัดนครศรีธรรมราช นายเจริญ อุบล อสม. จังหวัดกระบี่ นางสมพร ชายสะแกราช อสม. จังหวัดชุมพร และนางประดับ เพชรแก้ว อสม. จังหวัดพังงา ที่เอาใจใส่ ดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์อย่างเต็มใจและต่อเนื่อง โดยจัดอบรมอาชีพแก่กลุ่มผู้ติดเชื้อเอดส์ สนับสนุนให้ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยสร้างเครือข่ายในชุมชนเพื่อดูแลซึ่งกันและกัน รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการปรับทัศนคติของบุคคลรอบข้างที่มีต่อผู้ติดเชื้อเอดส์ โดยข้อมูลทั่วไปของโรคเอดส์ และไม่ให้คนในชุมชนกลัวผู้ที่ติดเชื้อ ทำให้คนในชุมชนเข้าใจต่อโรคเอดส์ ส่งผลให้ผู้ติดเชื้อเปิดเผยตัวเองมากขึ้น กล้าที่จะออกสู่สังคม และยอมรับการช่วยเหลือจากสังคมมากขึ้น ทำให้ผู้ติดเชื้อเอดส์ดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข (กระทรวงสาธารณสุข, 2548; ศูนย์ฝึกอบรมและ

พัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2550 และกระทรวงสาธารณสุข, 2554)

นอกจากความเสียสละจะเป็นบุคลิกภาพภายในที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ อสม. แล้ว ความมุ่งมั่นและความกระตือรือร้นยังเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะ ปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยเกี่ยวพันอย่างมากต่อชีวิตของผู้คน เช่น โรคติดต่อและไม่ติดต่อ โรคระบาด ยาเสพติด การบริโภคผลิตภัณฑ์ด้านสุขภาพ การดูแลสุขภาพในวัยต่างๆ เป็นต้น ปัญหาต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว บางครั้งไม่สามารถคาดเดาได้ล่วงหน้า และเพิ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งในแต่ละพื้นที่อาจมีปัญหาก็แตกต่างกัน ดังนั้น หากชุมชนมี อสม. ที่มุ่งมั่น และกระตือรือร้นจะสามารถแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาต่างๆ ให้คลี่คลายได้ก่อนที่จะส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ในชุมชน

ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานของ อสม. ยังมีส่วนสำคัญในการป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยในชุมชนและทำให้สมาชิกในชุมชนมีสุขภาพที่ดีทั้งร่างกายและจิตใจ อีกทั้งส่งผลให้ปัญหาอื่นๆ ลดลงไปด้วย เช่น ปัญหาการก่ออาชญากรรมที่เกิดจากผู้ติดยาเสพติด การทำร้ายร่างกายผู้อื่นที่เกิดจากผู้ป่วยทางจิต ทศนคติทางลบที่มีต่อผู้ป่วยโรคต่างๆ เป็นต้น ดังเช่น นางพรทิพย์ จันทร์สาระ อสม. จังหวัดสุราษฎร์ธานี และนายบุญฤทธิ์ สังข์ทอง อสม. จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสามารถควบคุมป้องกันโรคไข้เลือดออก โดยกำจัดลูกน้ำยุงลายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ในหมู่บ้านที่ อสม. ทั้งสองคนรับผิดชอบดูแลพบผู้ป่วยเป็นไข้เลือดออกลดลง เช่นเดียวกับนางสุภาณี ดำจตุ อสม. จังหวัดตรัง ที่ปฏิบัติหน้าที่ อสม. ในชุมชนที่มีการแพร่ระบาดของยาเสพติด อสม. สุปรานีจึงได้ริหารวิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าวทันที โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดกิจกรรมติดตามเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งจัดอบรมให้คนในชุมชนตระหนักถึงภัยของยาเสพติด ปัญหายาเสพติดในชุมชนจึงลดลงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ ความมุ่งมั่นและกระตือรือร้นต่อการแก้ปัญหาดังกล่าวแล้ว ยังมีปัญหาด้านสุขภาพอื่นๆ ที่ อสม. ต้องอาศัยความมุ่งมั่นและกระตือรือร้นในการป้องกันและแก้ไข ดังที่ นายไชยวัฒน์ กิจพรอนันต์ อสม. จังหวัดยะลา ที่พยายามแก้ปัญหาผู้ป่วยทางจิตในชุมชนที่ปฏิบัติหน้าที่ อสม. ซึ่งมีผู้ป่วยทางจิตมากที่สุดในอำเภอ เบตงสร้างปัญหาแก่ชุมชนและสร้างความหวาดกลัวแก่ผู้สัญจรไปมา อสม. ไชยวัฒน์ไม่ได้นิ่งดูตายต่อปัญหาดังกล่าว จึงเข้าไปพูดคุยและโน้มน้าวให้ผู้ป่วยส่งบงจนยอมรับการบำบัดรักษาในโรงพยาบาล กระทั่งสามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมช่วยเหลือตัวเองได้ และไม่เป็นภาระของครอบครัว แม้กระทั่งการป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ซึ่งประชาชนบางส่วนยังมีความรู้ที่ไม่ถูกต้อง รวมถึงทัศนคติด้านลบที่มีต่อผู้ติดเชื้อเอดส์ แต่ด้วยความมุ่งมั่นและกระตือรือร้นที่จะป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว อสม. ต่างมุ่งมั่นจะป้องกันและแก้ไขปัญหา

ดังกล่าว ดังที่ นางพิมพ์มัย เทียงตรง อสม. จังหวัดนครศรีธรรมราช และนายศักดิ์ เพชรสุข อสม. จังหวัดพัทลุง ที่ตระหนักถึงปัญหาสถานการณ์เอดส์ในพื้นที่ จึงเป็นแกนนำจัดทำโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและแก้ไขปัญหามาแพร่ระบาดของโรคเอดส์อย่างเป็นขั้นตอน รวมทั้งให้คำแนะนำปรึกษาแก่กลุ่มเสี่ยงทั้งผู้ที่เปิดเผยตัวและไม่เปิดเผยตัว (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2550)

1.1.2.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ก. การศึกษาตามอัธยาศัย

อสม.มีกลุ่มอาสาสมัครที่มีอาชีพหลากหลาย แต่มีความมุ่งมั่น เสียสละ และพากเพียรในการช่วยเหลือให้ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพอนามัยแก่ผู้อื่น นอกเหนือจากการเข้าร่วมอบรม สัมมนาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้นแล้ว อสม.ยังมีการศึกษาตามอัธยาศัยในเรื่องดังกล่าวเพื่อเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ บางคนเรียนรู้ตั้งแต่วัยเด็ก เพราะมีโอกาสคลุกคลีกับผู้รู้ด้านสุขภาพอนามัย อีกทั้งยังแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้อื่นเพิ่มเติม เมื่อเป็น อสม.ก็นำความรู้ที่มาจากการศึกษาตามอัธยาศัยผนวกกับความรู้ที่ได้รับจากการเป็น อสม.มาถ่ายทอดให้แก่ผู้รับบริการ และยังเรียนรู้เรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน อสม.อย่างต่อเนื่อง ดังตัวอย่างเช่น

นางเครือ เนตรภักดี จังหวัดอุดรธานี เริ่มปฏิบัติหน้าที่เป็น อสม. ตั้งแต่ พ.ศ. 2536 เดิมโตมากับบิดาที่เป็นหมอพื้นบ้าน ทำให้ อสม.เครือได้เรียนรู้เรื่องยาสมุนไพรตั้งแต่เด็ก อีกทั้งมีโอกาสไปเก็บยาบนภูเขากับบิดามาตลอด ทำให้มีพื้นฐานความรู้ในการใช้ยาสมุนไพรโดยใช้ยาที่มีอยู่ในท้องถิ่นในการรักษาโรค ต่อมาจึงปลูกสมุนไพรที่บ้านและที่นาของตนเอง เพื่อใช้ในการรักษาผู้ป่วยและทำลูกประคบ นอกจากนี้ อสม.เครือยังสืบทอดการเป็นหมอจับเส้นมาจากบิดาอีกด้วย เมื่อเป็น อสม.แล้วก็ไปศึกษาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการนวดเพื่อเพิ่มพูนความรู้ของตนเอง ถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้ อสม.เครือยังรักษาผู้ป่วยที่มีอาการปวด ชา ปลายเท้าปวดขา ปวดน่องโดยใช้กะลานวดฝ่าเท้า ทั้งนี้เพราะเคยเห็นบิดาให้คำแนะนำผู้ป่วยมาก่อน และผู้ป่วยจะมีโอกาสดีขึ้นหลังจากทำประมาณ 3-4 สัปดาห์ เมื่อมีคนในหมู่บ้านทำตามคำแนะนำของ อสม.เครือก็อาการดีขึ้นเรื่อย ๆ ต่อมาจึงสร้างลานกะลาไว้ที่บ้านให้คนไข้มาใช้ เมื่อชาวบ้านนำไปปฏิบัติจนอาการดีขึ้นจึงเกิดเครือข่ายลานกะลาภายในหมู่บ้านขึ้น จะเห็นได้ว่าความรู้ที่ อสม.เครือใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ อสม.ในปัจจุบันมาจากการศึกษาตามอัธยาศัยที่ทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่วัยเด็กนั่นเอง (สุจินดา สุขกำเนิด และเบญจรัตน์ เมืองไทย, 2552)

นางทองหยอด แซ่ซ่ง อสม. จังหวัดตาก ซึ่งเคยศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพร และการแพทย์แผนจีน และได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรจากบิดามารดาที่ก่อนจะเป็น อสม. และประธานชมรมสมุนไพรบ้านรวมไทยสามัคคี การเรียนรู้ด้านสมุนไพรจากบิดามารดา รวมถึงการศึกษาเพิ่มเติม ส่งผลให้ อสม.ทองหยอด เป็นผู้มีความรู้ด้านการใช้ตัวยาพืชสมุนไพร สามารถนำสมุนไพรในท้องถิ่นมาใช้ในการรักษา กระทั่งเริ่มรวมกลุ่มสมาชิกชมรมสมุนไพรใน หมู่บ้าน มีสมาชิกทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ อสม. และเยาวชน ร่วมกันทำสวนสมุนไพรไว้ในหมู่บ้าน เป็นทั้ง แหล่งเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกและผู้สนใจ และเป็นแหล่งยาสมุนไพรไว้ใช้ในชุมชน อีกทั้งให้ สมาชิกชมรมนำความรู้สมุนไพรดูแลสุขภาพของคนในครอบครัวและการรักษาพยาบาลเบื้องต้น (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชน ภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์, 2553)

นายสมยา รัตนพลธิ์ อสม. จังหวัดอุดรธานี มีความรู้เป็นอย่างดีในเรื่อง เภสัชกรรมแพทย์แผนไทย ทั้งนี้เพราะได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสมุนไพรจากพ่อใหญ่ (ปู่ หรือตา) ตั้งแต่ในช่วงวัยรุ่น เมื่อพ่อใหญ่เข้าป่าเพื่อหาสมุนไพร อสม.สมยาก็จะติดตามไปด้วย ระหว่างทางที่เก็บสมุนไพร พ่อใหญ่จะอธิบายสรรพคุณ รูปร่าง สี และกลิ่นของสมุนไพรแต่ละชนิด รวมถึงวิธีการฝนยา ปรงยาและต้มยา ทำให้ อสม.สมยาได้รับความรู้ด้านสมุนไพรนับแต่นั้นมา กระทั่งได้เป็น อสม.และนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการปฏิบัติงานจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2554)

เพื่อส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัยของ อสม.กระทรวงสาธารณสุขจึง จัดทำเอกสาร วารสาร เว็บไซต์ ตลอดจนคู่มือต่างๆ ที่ประกอบด้วยข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่ อสม. ที่ต้องการศึกษาข้อมูล ความรู้ต่างๆ ด้วยตนเอง และสามารถนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการ ปฏิบัติงานได้ เช่น คู่มือ อสม.ยุคใหม่ เว็บไซต์ อสม. วารสารเพื่อน อสม.ชมแพ วารสารสุขภาพภาค ประชาชนภาคใต้ เป็นต้น

ข. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อสม.ส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่มีพื้นฐานความรู้ด้าน สาธารณสุขมาก่อน แต่มีใจอาสาสมัคร อยากร่วมช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้น เมื่อผ่านการคัดเลือกเป็น อสม. แล้ว จำเป็นต้องผ่านการฝึกอบรม อสม.ใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีความรู้ ความสามารถ และ ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม การอบรมดังกล่าวจะดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ สาธารณสุขของแต่ละพื้นที่ โดยมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ รวมไปถึงการประเมินความรู้และ ความสามารถในการปฏิบัติหน้าที่ของ อสม. (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2554)

นอกจากนี้ กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพ อสม. เพื่อให้สามารถปฏิบัติภารกิจได้ตามบทบาทหน้าที่ที่ควรจะเป็น และสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้ปัญหาสุขภาพของคนไทยมีความซับซ้อนมากขึ้น ดังนั้นกรมสนับสนุนบริการสุขภาพร่วมกับกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้จัดทำหลักสูตรการอบรมฟื้นฟูความรู้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ปีพุทธศักราช 2553 ขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับ อสม. โดยเนื้อหาหลักสูตรประกอบด้วย 4 หมวด ได้แก่ หมวดวิชาแนวคิดและอุดมการณ์ อสม. หมวดวิชาการสื่อสารสุขภาพชุมชน หมวดวิชาการจัดการสุขภาพชุมชน และหมวดวิชาโรคทั่วไปและเรื่องที่เป็นปัญหาสาธารณสุข โดยเรียนรู้ต่อเนื่องตามสภาพปัญหาของพื้นที่ ทั้งนี้หลักสูตรดังกล่าวยังมีเงื่อนไขว่า อสม.ต้องเข้ารับการฝึกอบรมตลอดระยะเวลาทั้งหลักสูตร ซึ่งมีจำนวน 51 ชั่วโมง 30 นาที และภายหลังการฝึกอบรมต้องปฏิบัติพันธกิจกับชุมชนตามบทบาทหน้าที่ของ อสม. (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2553)

ไม่เพียงแต่กิจกรรมการศึกษาอบรมของระบบโรงเรียนที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้นที่ อสม.เข้าร่วม แต่ในปัจจุบันมีการจัดตั้งโรงเรียน อสม. ขึ้นใน 9 จังหวัดๆ ละ 9 ตำบล คือ 1) ตำบลเขาดิน จังหวัดกระบี่ 2) ตำบลลำสินธุ์ จังหวัดพัทลุง 3) ตำบลวังหิน จังหวัดนครศรีธรรมราช 4) ตำบลหนองไม้แก่น จังหวัดยะลา 5) ตำบลไร่สี จังหวัดอำนาจเจริญ 6) ตำบลกำแมด จังหวัดยโสธร 7) ตำบลสายลำโพง จังหวัดนครสวรรค์ 8) ตำบลป่าซาง จังหวัดลำพูน และ 9) ตำบลวังหงส์ จังหวัดแพร่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ระหว่าง อสม. และให้ อสม.สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงเน้นการเรียนหลักวิชาควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การแก้ไขและพัฒนาต่อไป

โรงเรียน อสม.คือ สถานที่ที่คนมาเรียนรู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของ อสม. และภารกิจที่เป็นกิจกรรมเสริมอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน เปิดสอนเมื่อปี พ.ศ.2547 ผู้ดำเนินการเรียนรู้หลักคือ หมออนามัย มีโครงสร้างหลักสูตรที่ชัดเจน ประกอบด้วย 5 หมวดวิชา ได้แก่

- (1) หลักสูตรการสร้างความคิดเชิงระบบ การปรับวิถีคิด
- (2) หลักสูตรการเรียนรู้สู่การพึ่งตนเองที่ยั่งยืน
- (3) หลักสูตรองค์ความรู้ด้านการคุ้มครองผู้บริโภค
- (4) หลักสูตรการจัดระบบเฝ้าระวังสุขภาพในชุมชน / ศูนย์รับเรื่องราวร้อง

ทุกข์

- (5) หลักสูตรกระบวนการสร้างความเป็นครู

(ชัย หนูนวล, 2551; โรงเรียน อสม., 2554; และ แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ, ม.ป.ป.)

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพและการป้องกันโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อสม.จึงจำเป็นต้องเข้ารับการอบรมเพิ่มเติม นอกเหนือจากการอบรมดังกล่าวข้างต้น ดังที่ นายคำ บุญลือชา อสม.ดีเด่น ระดับชาติ ปี 2552 สาขาการคุ้มครองผู้บริโภค จังหวัดกาฬสินธุ์ ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มทำงานเป็นผู้สื่อข่าว สาธารณสุขมาตั้งแต่ปี 2525 กระทั่งเป็น อสม.ในเวลาต่อมา แม้จะมีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน อสม. เกือบ 30 ปี มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยและการส่งเสริมป้องกันโรคเป็นอย่างดี แต่ อสม.คำก็ยังเข้ารับการอบรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางาน อสม.อย่างสม่ำเสมอ เช่น ฝึกอบรมนักจัดการสุขภาพชุมชน เรื่องการสร้างและใช้แผนยุทธศาสตร์ สัมมนาการพัฒนาศักยภาพทศวรรษที่ 2 อสม.จังหวัดกาฬสินธุ์ ฝึกอบรมฟื้นฟูพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และฝึกอบรมหลักสูตรผู้นำอาสาสมัครเพื่อพัฒนาสังคม (สุจินดา สุขกำเนิด และเบญจรัตน์ เมืองไทย, 2552) เช่นเดียวกับ นางจำลอง ศรีศาลา อสม.จังหวัดร้อยเอ็ด ที่เข้ารับการอบรมอันเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน อสม. อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอดในหลากหลายหลักสูตร เช่น หลักสูตร อสม. อำเภอสหัสขันธ์ หลักสูตรอาสาสมัครคุ้มครองผู้บริโภค หลักสูตรวิทยากรเพื่อเผยแพร่อุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง หลักสูตรพัฒนาผู้นำอาสาสมัครกาชาด หลักสูตรนักบริหารการพัฒนาชุมชน และหลักสูตรการเกษตรปลอดสารพิษโดยใช้อุจลินทรีย์อีเอ็ม เป็นต้น (ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชน ภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์, 2553)

ไม่เพียงการสัมมนาและการอบรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ อสม. เท่านั้น แต่ในปี พ.ศ.2553 กระทรวงสาธารณสุขร่วมกับกระทรวงศึกษาธิการยังจัดโครงการ “อสม.อนาคตดี ไปเรียนฟรีกับ กศน.” ซึ่งเป็นโครงการที่ส่งเสริมการศึกษาให้แก่ อสม.ทั่วประเทศ ที่ยังไม่จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 966,690 คน คิดเป็นร้อยละ 96 ของ อสม.ทั้งหมด ที่มีอยู่ในประเทศซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 1,005,633 คน โดยเปิดโอกาสให้ อสม.ได้สมัครเข้าเรียนกับศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (ศุนย์ กศน.) ตามนโยบายเรียนฟรีของกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อจบถึงชั้น ม.6 ก็จะสามารถศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา หรือหลักสูตรระยะสั้นของมหาวิทยาลัยชุมชนต่างๆ ได้ ซึ่ง อสม.สามารถนำความรู้ประสบการณ์จากการเรียนไปปรับปรุงบทบาทปฏิบัติงานในเชิงรุกได้อย่างเป็นรูปธรรม และนำไปพัฒนาสุขภาพอนามัยของคนในชุมชนให้แข็งแรง ลดปัญหาการเจ็บป่วย รวมทั้งลดจำนวนผู้ป่วยแอดมิทในโรงพยาบาลได้ สำหรับการเรียนกับ กศน. ครั้งนี้ อสม.สามารถนำความรู้และประสบการณ์ด้านสุขภาพที่ปฏิบัติประจำมาเทียบโอนรายวิชาได้ตามเงื่อนไขที่กำหนดไว้ได้ (สำนักข่าวอิสรา, 2554 และ หนังสือพิมพ์คมชัดลึก, 2 พฤษภาคม 2554)

ค. การเรียนรู้จากประสบการณ์

การเรียนรู้ของ อสม.จะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตส่วนตัวและการทำงาน กล่าวคือ มีเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพอนามัย โรคภัยไข้เจ็บ ทั้งที่เกิดกับตนเองและผู้ใกล้ชิด ตลอดจนจนสมาชิกในชุมชน ทำให้ อสม.ได้เรียนรู้เกี่ยวกับสถานการณ์สุขภาพต่างๆ จนเกิดความเข้าใจและสามารถจดจำวิธีการขั้นตอนในการแก้ไขหรือบรรเทาปัญหาสุขภาพได้ ซึ่งบางครั้งอาจต้องทดลองทำหลายครั้ง กระทั่งสามารถนำการเรียนรู้จากประสบการณ์ดังกล่าวมาปฏิบัติงานในฐานะ อสม.และถ่ายทอดความรู้ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ของตนเองให้แก่ผู้รับบริการที่เผชิญปัญหาด้านสุขภาพ ตัวอย่างเช่น

นางสมบุรณ์ ไชยสาส์น อสม.จังหวัดอุดรธานี เริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอย่างจริงจังเมื่อคุณลุงป่วยเป็นโรคเอดส์ และไม่มีผู้สนใจ ดูแล ทำให้ อสม.สมบุรณ์ ตัดสินใจดูแลคุณลุง ทั้งที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์มาก่อน แต่ด้วยความมานะอดทน จนกระทั่งคุณลุงมีอาการดีขึ้น จนสามารถประกอบอาชีพได้ตามปกติ ต่อมาสามีของ อสม.สมบุรณ์ก็เป็นโรคเอดส์เช่นเดียวกัน และด้วยความรักที่มีต่อสามีจึงต้องการจะดูแลอย่างเต็มที่ ดังนั้น อสม.สมบุรณ์จึงตัดสินใจสมัครเป็น อสม.เพื่อนำประสบการณ์และความรู้ที่มีขณะดูแลคุณลุงไปถ่ายทอดให้ผู้อื่น รวมทั้งต้องการหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์เพื่อนำมาปฏิบัติกับสามี เมื่อสามีมีอาการดีขึ้น อสม.สมบุรณ์จึงมุ่งมั่นช่วยเหลือผู้ป่วยโรคเอดส์คนอื่นๆ โดยให้คำแนะนำ ปรึกษา และดูแลผู้ป่วยที่ถูกทอดทิ้ง รวมถึงช่วยเหลือเด็กที่ได้รับผลกระทบจากผู้ปกครองที่ติดเชื้อเอดส์ กระทั่งได้ได้รับคัดเลือกเป็น อสม.ดีเด่น ระดับชาติ ปี 2554 ซึ่งความรู้ต่างๆ ที่นำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ อสม.นั้น ส่วนใหญ่แล้วจะมาจากประสบการณ์ในการดูแลคุณลุงและสามีที่ป่วยเป็นโรคเอดส์ เมื่อเห็นว่าวิธีที่ตนดูแลบุคคลใกล้ชิดเกิดผลในทางที่ดีแล้ว จึงอยากแบ่งปันความรู้ให้แก่ผู้อื่นต่อไป (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2554)

นางธวัลรัตน์ คงรอด อสม.จังหวัดมุกดาหาร เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีเหตุการณ์เรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต ทั้งนี้เพราะ อสม.ธวัลรัตน์ติดเชื้อเอดส์จากสามี ในช่วงแรกมีอาการป่วยทั้งกายและใจ เกิดความท้อแท้ กระทั่งได้รับกำลังใจจากครอบครัว เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้คนรอบข้าง จึงเปลี่ยนวิธีคิด และเริ่มเปิดตัวกับชุมชนด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมทุกอย่างของหมู่บ้านจนได้รับการยอมรับจากชุมชน ต่อมาจึงสมัครเป็น อสม.เพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนได้เรียนรู้และเข้าใจเรื่องเอดส์ที่ถูกต้อง และจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตของตนเอง ทำให้ อสม.ธวัลรัตน์เข้าถึงผู้ติดเชื้อทุกคนในชุมชนได้ จนสามารถจัดตั้งกลุ่มผู้ติดเชื้อในชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของสมาชิกในกลุ่ม ทำให้ผู้ติดเชื้อและผู้ป่วยเอดส์ที่ได้รับผลกระทบรวมทั้งสมาชิกในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องโรคเอดส์มากขึ้น ทำให้ผู้ติดเชื้อสามารถอยู่ใน

สังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งกล้าจะเปิดเผยตัวมากขึ้น (สุจินดา สุขกำเนิด และเบญจรัศม์ เมืองไทย, 2552)

นางธัญญาภรณ์ ผาสุขกุล อสม.จังหวัดเพชรบุรี เคยมีประสบการณ์ ความทุกข์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตจนคิดทำร้ายตนเอง เมื่อได้เรียนรู้และพลิกฟื้นวิกฤตที่เกิดขึ้นในชีวิต ของตนเองได้แล้ว อสม.ธัญญาภรณ์จึงอยากนำผลที่ได้รับจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเอง ไปถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นด้วยการเป็น อสม.ที่มุ่งพัฒนาสุขภาพจิตของคนในชุมชน จนสามารถ พลิกฟื้นสุขภาพจิตของคนในชุมชนได้อย่างชัดเจน (กระทรวงสาธารณสุข, 2549)

นางเพ็ญประภา สมบัติกาไร อสม.จังหวัดอุดรธานี ปฏิบัติหน้าที่ อสม. มากกว่า 30 ปี อาชีพหลักของ อสม.เพ็ญประภาคือ แม่ค้าในตลาดสดบ้านเชียง จึงมีประสบการณ์ เกี่ยวกับปัญหาการคุ้มครองผู้บริโภคมานับครั้งไม่ถ้วน จากปัญหาดังกล่าวทำให้ อสม.เพ็ญประภา พยายามฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ เพื่อพัฒนาระดับตลาดสดบ้านเชียงให้เป็นตลาดนำซื้อของ ประชาชน รวมทั้งนำประสบการณ์ด้านการคุ้มครองผู้บริโภคของตนเองถ่ายทอดผ่านกิจกรรม เสี่ยงตามสายในตลาด เพื่อให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารที่ประโยชน์ต่อประชาชน จนได้รับคัดเลือก เป็น อสม.ดีเด่น ระดับชาติ ปี 2553 (วารสารวิชาการสุขภาพภาคประชาชน ภาคอีสาน, 2553)

ค. การเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง

อสม.มีข้อมูลด้านการดูแลสุขภาพอนามัยต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อ ประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้รับบริการ โดยเฉพาะประเด็นที่คิดว่าตนเองยังมีความรู้ไม่ เพียงพอ หรือเป็นข้อมูลใหม่ที่ไม่เคยทราบมาก่อน จึงต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อนำผลที่ ได้รับจากการพัฒนาตนเองไปใช้ในการปฏิบัติงาน อสม.โดย อสม.จะพัฒนาตนเองโดยอาศัย การศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

1.1.2.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็น อสม.เป็นอย่างมาก คือ บุคคลใกล้ชิด ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งบุคคลใกล้ชิดที่เป็น อสม.หรืออาสาสมัครประเภทอื่น รวมทั้งความคุ้นเคยกับอาชีพหรือความสนใจของบุคคลใกล้ชิดซึ่งเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ นอกจากนี้ สังคมที่มีความเปลี่ยนแปลงยังเกี่ยวข้องกับการเป็น อสม.เช่นกัน โดยเฉพาะความคิด ความเชื่อในเรื่องสุขภาพและการดูแลตัวเองที่ขาดความระมัดระวังซึ่งส่งผลต่อสุขภาพสมาชิกใน ชุมชนเป็นอย่างมาก ดังตัวอย่างเช่น

นางเครือ เนตรภักดี อสม.จังหวัดอุดรธานี มีบิดาเป็นหมอฟันบ้าน ทำให้ อสม.เครือได้เรียนรู้เรื่องยาสมุนไพรตั้งแต่เด็ก ความคุ้นเคยที่ได้เห็นบิดารักษาและช่วยเหลือผู้ป่วยด้วยความใส่ใจและเต็มใจ ทำให้ อสม.เครือซึมซาบการทำงานและการช่วยเหลือผู้อื่นจากบิดาอย่างเต็มที่ จนกระทั่งสมัครเป็น อสม.และทำหน้าที่ด้วยความตั้งใจเช่นเดียวกับบิดา (สุจินดา สุขกำเนิด และเบญจวิศรต์ เมืองไทย, 2552) เช่นเดียวกับนายสมยา รัตนพลธิ อสม. จังหวัดอุดรธานี มีพ่อใหญ่ (ปู่หรือตา) ที่มีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับสมุนไพร และได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ อสม.สมยา ทำให้เกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้และอยากนำความรู้ด้านสมุนไพรที่ได้รับการถ่ายทอดจากพ่อใหญ่ไปถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น ต่อมาจึงได้สมัครเป็น อสม.และนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการปฏิบัติงานจนถึงปัจจุบัน (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2554)

นางธวัลรัตน์ คงรอด อสม.จังหวัดมุกดาหาร นอกเหนือจากความต้องการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ให้ผู้อื่นทราบแล้ว มารดายังมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจทำหน้าที่ อสม.ด้วย ทั้งนี้เพราะ อสม.ธวัลรัตน์ได้เห็นมารดาปฏิบัติหน้าที่ อสม.มานาน จนเมื่อมารดาอายุมากแล้ว จึงอยากสืบสานเจตนารมณ์ในการช่วยเหลือผู้อื่นต่อไป เช่นเดียวกับนางแพงศรี มุขมนตรี และนางเสริมจิต ไชยรัตน์ อสม.จังหวัดร้อยเอ็ด และนางสมจิต ชัยอภิขณา อสม.จังหวัดราชบุรี สำหรับ อสม.แพงศรี และ อสม.เสริมจิตนั้น ได้อุทิศตนเพื่อปฏิบัติหน้าที่ อสม.ตามรอยบิดาซึ่งเป็นอดีต อสม.และได้ถ่ายทอดแนวคิดจิตอาสาให้แก่สมาชิกในครอบครัว ก่อนที่จะเป็น อสม.ได้ช่วยเหลืองานของบิดาซึ่งเป็น อสม.มาก่อน จึงเกิดความประทับใจและเป็นแรงบันดาลใจให้สมัครเป็น อสม.และมุ่งมั่นที่จะทำงานช่วยเหลือผู้อื่นเช่นเดียวกับที่บิดาเคยทำ สำหรับ อสม.สมจิต ทั้งบิดาและมารดาล้วนเป็น อสม.มาก่อน ทำให้ตั้งเป้าหมายในการทำงานว่าจะต้องเป็น อสม.ที่ดีช่วยเหลือผู้อื่น เหมือนกับที่บิดา มารดาเคยทำ (สุจินดา สุขกำเนิด และเบญจวิศรต์ เมืองไทย, 2552; กองบรรณาธิการวารสารวิชาการสุขภาพภาคประชาชน ภาคอีสาน, 2553; กระทรวงสาธารณสุข, 2554)

1.1.2.5. สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

อสม.ทำงานภายใต้การดูแลของกรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กระทรวงสาธารณสุข ซึ่งมีนโยบายส่งเสริมบทบาท อสม.เชิงรุก เพื่อให้ อสม.จำนวน 1,000,5000 คน ทั่วประเทศมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพของชุมชนอย่างเข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อสนับสนุนประชาชนให้เกิดการเรียนรู้และเพิ่มความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเอง ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน

สำหรับสภาพการปฏิบัติงานของ อสม. ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้ (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2554)

ระยะที่ 1 พ.ศ.2521-2534 อสม. 1 คน จะมีผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) เป็นผู้ช่วยในการทำงาน 1 คน โดยดูแลประชาชนในชุมชน จำนวน 8-15 หลังคาเรือน การปฏิบัติงานเป็นแบบเกื้อกูล ดูแลทุกข์สุขของเพื่อนบ้าน อันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทย อสม. และประชาชนร่วมกันดูแลสุขภาพตนเอง ครอบครัวและชุมชน โดยประสานงานกับระบบบริการของรัฐ นอกจากนี้ อสม. ยังมีบทบาทในการแจ้งข่าวสารด้านสาธารณสุขแก่ชาวบ้านในเขตที่รับผิดชอบ ดูแล รวมทั้งชักชวนชาวบ้านให้เข้าร่วมกิจกรรมด้านสาธารณสุข เป็นผู้ประสานงานสาธารณสุขงานส่วนรวมของหมู่บ้านระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น จ่ายยาคุมกำเนิด ตลอดจนติดตามการรักษาและจ่ายยาให้แก่ผู้ป่วยที่ได้รับมาจากสถานีอนามัย

ระยะที่ 2 พ.ศ.2535 – 2549 เป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงของโรคภัยไข้เจ็บ กล่าวคือ จากเดิมปัญหาสาธารณสุขเป็นโรคติดต่อได้เปลี่ยนเป็นโรคไม่ติดต่อที่เกิดจากพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง ได้แก่ โรคเอดส์ โรคความดันโลหิตสูง โรคเบาหวาน กระทรวงสาธารณสุขจึงต้องเพิ่มความเข้มข้นให้แก่นำด้านสุขภาพ โดยยกระดับ ผสส. ให้เป็น อสม. ทั้งหมดทั่วประเทศ พ.ศ.2535 ซึ่ง อสม. จะร่วมกันแก้ไขปัญหาด้านสาธารณสุขเพื่อจะได้ช่วยเหลือ ลดจุดอ่อนและเพิ่มจุดแข็งซึ่งกันและกัน ในระยะนี้รัฐได้จัดให้มีสถานที่ปฏิบัติงานของ อสม. และทีมงาน เรียกว่า ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) ซึ่งเป็นสถานที่ให้บริการรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐาน จ่ายยาสามัญประจำบ้าน และเป็นพื้นที่นัดพบของเจ้าหน้าที่อนามัยที่จะมาให้บริการ และอบรมให้ความรู้ประจำเดือน รวมทั้งเป็นแหล่งแสดงข้อมูลด้านสุขภาพของชุมชน นอกจากนี้ ทุกปี อสม. ยังได้รับงบประมาณจากกระทรวงสาธารณสุขใช้ดำเนินงานใน 3 กิจกรรม ได้แก่ 1) พัฒนาผู้นำชุมชน 2) แก้ไขปัญหาและพัฒนาด้านสาธารณสุข 3) ใช้สำหรับกิจกรรมใน ศสมช.

ระยะที่ 3 พ.ศ.2550- 2554 ซึ่งเป็นระยะปัจจุบัน กระทรวงสาธารณสุขมีหลักสูตรฝึกอบรมมาตรฐาน อสม. ปี พ.ศ.2550 ขึ้น โดยกำหนดมาตรฐานสมรรถนะ อสม. ไว้ว่า ต้องมีความสามารถดังนี้

- (1) นำนโยบายไปสู่การปฏิบัติได้
- (2) เป็นผู้นำในงานส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค
- (3) รักษาพยาบาลเบื้องต้น การเฝ้าระวังและคัดกรองด้านสุขภาพ
- (4) สร้างและบริหารเครือข่ายด้านสุขภาพ
- (5) รณรงค์ขับเคลื่อนสังคมให้ตื่นตัวด้านสุขภาพ
- (6) เตรียมและริเริ่มมาตรการใหม่ๆ ที่มีผลต่อการขจัดหรือลดปัญหาทางสุขภาพ

(7) สร้างจิตสำนึกประชาชนในการเฝ้าระวังดูแลสุขภาพ

(8) สร้างโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างสุขภาพอนามัย

ชุมชน

ปี พ.ศ.2551 กระทรวงสาธารณสุขแถลงนโยบายส่งเสริมบทบาท อสม. ให้ปฏิบัติงานเชิงรุกในการส่งเสริมสุขภาพในท้องถิ่นและชุมชน โดยจัดให้มีสวัสดิการเป็นค่าป่วยการให้แก่ อสม.คนละ 600 บาทต่อเดือน โดยเน้นให้ อสม.ปฏิบัติภารกิจในการออกเยี่ยมและดูแลสุขภาพครอบครัวกลุ่มเป้าหมายที่เป็นหญิงตั้งครรภ์ เด็กแรกเกิด-5 ขวบ ผู้สูงอายุ รวมทั้งผู้พิการและผู้ป่วยเรื้อรัง

พ.ศ.2554 อสม. มีการปฏิบัติหน้าที่ดังนี้

(1) เน้นการปฏิบัติงานครอบครัว 5 ด้าน ได้แก่ การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันโรค การรักษาพยาบาลเบื้องต้น พื้นฟูสุขภาพ และการคุ้มครองผู้บริโภค

(2) มีบทบาทเชิงรุกในกลุ่มเป้าหมายเช่นเดียวกับ พ.ศ.2551

(3) ร่วมเป็นแกนนำจัดทำแผนด้านสาธารณสุขรองรับผู้สูงอายุและผู้พิการ โดยเฉพาะพิการ ตาบอด

(4) เป็นทูตไอโอดีนในการติดตามหญิงมีครรภ์ให้ได้รับไอโอดีน

(5) เป็นแกนนำในการกำหนดมาตรการทางสังคม เพื่อลดโรคและปัญหา

สาธารณสุขต่างๆ ในชุมชน

(6) เป็นแกนนำในการทำแผนสุขภาพตำบล และเน้นการลดความเสี่ยง 5 โรค ได้แก่ ความดันโลหิตสูง เบาหวาน มะเร็ง หัวใจและหลอดเลือด และอัมพฤกษ์ อัมพาต พร้อมให้ความรู้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและคัดกรองความผิดปกติ

(7) ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) และในชุมชน ด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค

(8) แสดงบทบาทเชิงรุกร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานอื่นๆ ในการสร้างสุขภาพที่ดีให้แก่ประชาชน

สำหรับแนวโน้มทิศทางการปฏิบัติงานในอนาคตของ อสม. จะเน้นการขยายและพัฒนารูปแบบ อสม. ในกลุ่มต่างๆ เช่น อสม. ต่างแดน อสม. ในวัด อสม. ในโรงเรียน เพื่อเป็นแกนนำในการดูแลสุขภาพ ให้ความรู้และให้บริการด้านสุขภาพแก่กลุ่มเป้าหมายได้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

อสม.มีกำหนดให้อยู่ในวาระคราวละ 4 ปี เมื่อครบวาระแล้วจะพิจารณาต่ออัคร
ประจำตัวโดยพิจารณาจากผลการทำปฏิบัติงาน รวมทั้งการพิจารณาของประชาชนและองค์กร
ของหมู่บ้าน นอกจากนี้ ในแต่ละปี สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดต้องรายงานผลการปฏิบัติงาน
อสม.เชิงรุก ให้กระทรวงสาธารณสุขอีกด้วย ซึ่งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา จะรายงานผลผ่าน
ระบบออนไลน์ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น (กรมสนับสนุนบริการ
สุขภาพ, 2554)

นอกจากนี้ อสม.ยังต้องปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน
ซึ่งอาจมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ อสม.จึงจำเป็นต้องหาวิธีป้องกันและ/หรือแก้ไขปัญห
ดังกล่าวอย่างทันเวลาที่ ในบางกรณีถ้าพึ่งเพียง อสม.อาจไม่สามารถดำเนินงานครอบคลุมทุกด้าน
จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังที่ นายบุญเรือง คำ
ไพ อสม. จังหวัดยโสธร นายธีระยุทธ แก้วอินทร์ตา อสม. จังหวัดสกลนคร นายสำรวย อำนวย
อสม. จังหวัดศรีสะเกษ นายผัด แดนจันทร์ อสม.จังหวัดอุดรธานี นายจรัญ ต่วนตาด อสม. จังหวัด
พิษณุโลก นายทวี อ่อนชัย อสม.จังหวัดกระบี่ และนางวรรณ ปรีชานุกิติ อสม. จังหวัด
นครศรีธรรมราช ซึ่งต่างให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมทั้งจากภาครัฐ เอกชน สถานศึกษา และ
ชุมชนเข้ามาช่วยงานด้านการดูแลสุขภาพอย่างเป็นระบบ แม้หัวใจสำคัญของการปฏิบัติงานของ
อสม. คือ ความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกทุกคนในหมู่บ้าน แต่สิ่งที่ช่วยให้การขับเคลื่อนเป็นไป
อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นส่วนหนึ่งมาจากการสนับสนุนของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งภายใน
และภายนอกหมู่บ้านทั้งภาครัฐและเอกชน มีการใช้กระบวนการติดตามข้อมูลและปัญหาที่แท้จริง
ในชุมชน รวมทั้งร่วมกันแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยในชุมชนร่วมกัน โดยจัดตั้งคณะกรรมการชุด
ต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างเรียบร้อย ดึงเครือข่ายต่างๆ เข้าร่วมในการทำงานเพื่อ
พัฒนาสุขภาพประชาชน ทั้งบ้าน วัด โรงเรียน ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนกระทั่ง
องค์กรต่างประเทศมาทำงานร่วมกัน ทำให้การปฏิบัติงาน อสม. เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและ
ประสบความสำเร็จ หากขาดส่วนใดส่วนหนึ่งการดำเนินงานคงไม่ลุล่วง ปัญหาสุขภาพของ
ประชาชนก็ไม่สามารถขจัดไปได้ ดังนั้น การผนึกกำลังของทุกภาคส่วนในการสนับสนุนการทำงาน
รวมทั้งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินงาน ตลอดจนประสานงานภาคีเครือข่ายขับเคลื่อน
ดำเนินงานส่งเสริมด้านการดูแลสุขภาพเพื่อช่วยเหลือประชาชนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อ
สภาพการปฏิบัติงานของ อสม.ในปัจจุบัน (กองบรรณาธิการวารสารหมออนามัย, 2545; สุจินดา
สุขกำเนิด และเบญจรัตน์ เมืองไทย, 2552; สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, 2554; และ
ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2553)

ในปี 2554 กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศยกระดับให้ อสม. ทุกคน เป็น อสม. ยุคใหม่ ที่แตกต่างจากเดิม โดยมีจุดเน้นที่แตกต่าง สำคัญ 4 ประการ (เครือข่ายระบบบริการสุขภาพอำเภอหนองบุญมาก, 2554) คือ

(1) ส่งเสริมสุขภาพเชิงรุก

มุ่งส่งเสริมบทบาท อสม. ให้ปฏิบัติงานเชิงรุกเพื่อเสริมสร้างสุขภาพประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนโดยเฉพาะการดูแลกลุ่มแม่และเด็ก ผู้สูงอายุ คนพิการ และผู้ป่วยเรื้อรัง

(2) สร้างระบบความร่วมมือ

เน้นการทำงานเป็นทีมร่วมกับภาคีเครือข่ายสุขภาพในชุมชนโดยใช้แผนสุขภาพตำบลในการแก้ไขปัญหา ผ่านเวทีชุมชนหรือทำข้อตกลงในการจัดการสุขภาพชุมชนร่วมกัน

(3) พัฒนาบทบาทประชาชน

องค์กร อสม. เป็นแกนนำหลักในการจัดทำแผนสุขภาพตำบลและขับเคลื่อนร่วมกับบทบาทโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) โดยประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน และดำเนินงาน เพื่อให้ประชาชนมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพที่ถูกต้อง

(4) สร้างมาตรการทางสังคม

มีการกำหนดข้อตกลงร่วมกันของคนในชุมชนในเรื่องการแก้ไขปัญหาสุขภาพในชุมชน

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ในบางพื้นที่การปฏิบัติงานของ อสม. ยังมีปัญหาและอุปสรรคบางประการ เช่น อสม.ขาดความรู้ในการปฏิบัติงานและทักษะความสามารถในการทำงานด้านสุขภาพ ผู้นำและประชาชนไม่เห็นความสำคัญของ อสม. การเข้าถึงชุมชนเป็นเรื่องยาก การประสานงานและการสื่อความหมายที่ไม่ตรงกัน แรงจูงใจในการทำงานของอสม. กระบวนการคัดเลือกและพัฒนา อสม. การแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติและงบประมาณไม่เพียงพอ การติดตามการดำเนินงานของ อสม. ยังไม่ต่อเนื่อง เวลาการปฏิบัติงานของ อสม. กับผู้รับบริการไม่ตรงกัน และสื่อและอุปกรณ์จำเป็นในการปฏิบัติงานไม่เพียงพอ (นัญจภัฏ มธุรส, 2549; กิตติพงษ์ บัวติก, 2551; ชาตรี จันทร์ตา, 2552; รุ่งนาวี ภูซุม, 2552; วิชัย ศรีผา, 2552; กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2553; และ วรณีย์ สุขะ, 2553)

จากการศึกษาเอกสารและสื่อเกี่ยวกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) พบว่า ความเชื่อในการดำเนินชีวิตจะมีจากคำสั่งสอนของบิดา มารดาเป็นสำคัญ รวมทั้งการเป็นแบบอย่างในการนำคำสั่งสอนไปปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของการช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้เพราะ อส

ม.จะมีบิดาหรือมารดา ที่เป็น อสม.มาก่อน จึงได้เห็นการปฏิบัติงานและบทบาทในการช่วยเหลือผู้อื่นในด้านการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ จึงซึมซับในเรื่องของการช่วยเหลือผู้อื่นมาตลอด เมื่อโตขึ้นจึงได้มาปฏิบัติงาน อสม.เช่นเดียวกับที่บิดา มารดาเคยปฏิบัติ อสม.จึงเป็นผู้ที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น กระตือรือร้นในการทำงาน รวมทั้งพูดจาดี โดยเฉพาะการโน้มน้าวผู้รับบริการให้คล้อยตามในเรื่องของการรักษาสุขภาพ ซึ่งความรู้ดังกล่าว นอกจากจะศึกษาด้วยตนเองแล้ว อสม. จะเข้ารับการอบรมตามหลักสูตรของ อสม.และอบรมเพิ่มเติม ทั้งที่จัดโดยกระทรวงสาธารณสุขซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแล รับผิดชอบการปฏิบัติงานของ อสม. และหน่วยงานอื่นๆ

1.1.3 หมอดินอาสา

หมอดินอาสา เป็นผู้ประสานงานด้านการพัฒนาที่ดินระหว่างเกษตรกรกับกรมพัฒนาที่ดิน รวมทั้งร่วมดำเนินการถ่ายทอดความรู้และกิจกรรมต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดิน เช่น การจัดทำแปลงสาธิตการปลูกและขยายพันธุ์หญ้าแฝก แต่เนื่องจากกรมพัฒนาที่ดินมีโครงการต่างๆ ที่จะต้องดำเนินการมากขึ้น อาทิ โครงการฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ โครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรประจำตำบล โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน โครงการพัฒนาอาชีพเกษตรกรในพื้นที่ โครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และพื้นที่โครงการปรับปรุงแหล่งน้ำธรรมชาติ เพื่อเป็นแหล่งผลิตของชุมชน เป็นต้น โดยการดำเนินงานโครงการดังกล่าว จะเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องทำการสำรวจข้อมูลรายครัวเรือน / รายบุคคล โดยลำพังกำลังเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดินและเจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องไม่สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง (กรมพัฒนาที่ดิน, 2552)

ระเบียบกรมพัฒนาที่ดินว่าด้วยการบริหารงานหมอดินอาสา พ.ศ.2553 อธิบายความหมายของหมอดินอาสาประเภทต่างๆ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2553) ดังนี้

(1) หมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน หมายความว่า เกษตรกรที่สนใจงานพัฒนาที่ดินและสมัครใจเป็นอาสาสมัครของกรมพัฒนาที่ดินพร้อมที่จะทำการเกษตร โดยใช้เทคโนโลยีและผลิตภัณฑ์ของกรมพัฒนาที่ดิน และให้คำแนะนำแก่เกษตรกรทั่วไปในหมู่บ้าน

(2) หมอดินอาสาประจำตำบล หมายความว่า หมอดินอาสาประจำหมู่บ้านที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านด้วยกัน และแต่งตั้งโดยผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินเพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินประจำตำบล

(3) หมอดินอาสาประจำอำเภอ หมายความว่า หมอดินอาสาประจำตำบลที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอดินอาสาประจำตำบลด้วยกัน และแต่งตั้งโดยผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดิน เพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินประจำอำเภอ

(4) หมอдинอาสาประจำจังหวัด หมายความว่า หมอдинอาสาประจำอำเภอที่ได้รับการคัดเลือกจากหมอдинอาสาประจำอำเภอด้วยกัน และแต่งตั้งโดยผู้ว่าการสถานีพัฒนาที่ดินเพื่อช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินจังหวัด

เพื่อให้ข้อมูลมีความครบถ้วน ผู้วิจัยจึงศึกษาหมอдинอาสาทั้ง 4 ประเภท โดยจะใช้คำว่า หมอдинอาสา ในงานวิจัยฉบับนี้

สำหรับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมอдинมีรายละเอียดดังนี้

1.1.3.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมอдинอาสา คือ การดำเนินชีวิตโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางในการดำรงชีวิตและปฏิบัติในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของสังคมไทยสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา เน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤตเพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของการพัฒนา (สำนักคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2550) ซึ่งหมอдинอาสาจะมีพื้นฐานเป็นเกษตรกร มีความผูกพันกับการเกษตรตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ มีจำนวนไม่น้อยที่ต้องเผชิญวิกฤตและปัญหาทางการเกษตร ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว ดังนั้นการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิต ทำให้หมอдинอาสาสามารถฟันฝ่าวิกฤตมาได้ และแม้จะก้าวผ่านวิกฤตดังกล่าวมาแล้วแต่ยังตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงยึดเป็นแนวทางในดำเนินชีวิตต่อไป

นอกจากนี้ กรมพัฒนาที่ดินซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบ กำกับ ดูแลการปฏิบัติหน้าที่ของหมอдинอาสาให้ความสำคัญต่อการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพของหมอдинอาสาเป็นอย่างดี โดยในปี พ.ศ.2550 กรมพัฒนาที่ดินได้จัดทำโครงการ 80 พรรษา พระภูมิินทร์ 80 หมอдин นำทิศสู่ชีวิตพอเพียง เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา 5 ธันวาคม 2550 โดยโครงการนี้เป่าหมายเพื่อผลักดันให้หมอдинอาสามีการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติงาน อีกทั้งยังจัดตั้งศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นศูนย์กลางด้านการพัฒนาที่ดินโดยมีหมอдинอาสาเป็นวิทยากร ถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (หนังสือพิมพ์คมชัดลึก, 4 กันยายน 2550)

ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่หมอдинอาสาจึงมีความรู้ ความเข้าใจในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเชื่อมั่นว่าปรัชญานี้มีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ทั้งนี้

เพราะได้นำไปปฏิบัติและเห็นผลในทางที่ดีอย่างชัดเจน จึงเผยแพร่และถ่ายทอดให้แก่เกษตรกร และประชาชนที่สนใจเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม ตัวอย่างเช่น

นายยวง เขียวนิล หมอдинอาสา จังหวัดนนทบุรี ได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีความพอประมาณในความเป็นอยู่ มีเหตุมีผล สามารถพึ่งตนเองได้ รู้จักประหยัด รู้จักออม ขยันและอดทน ตลอดจนสร้างภูมิคุ้มกันตัวเองเพื่อรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันและในอนาคต นอกจากนี้ หมอдинอาสา ยวงยังนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกร เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตน้ำท่วมไร่นา ไร่นาเสียหาย ก็สามารถปรับปรุงกลับมาใหม่จนประสบความสำเร็จ เป็นตัวอย่างที่ดีแก่เกษตรกรคนอื่น อีกทั้งยังให้ข้อมูลและประสบการณ์ต่างๆ ในการทำเกษตรกรรมแก่เกษตรกรและประชาชนที่สนใจ จนได้รับรางวัลเกษตรกรดีเด่นระดับภาคกลาง จึงกล่าวได้ว่าส่วนหนึ่งของความสำเร็จที่หมอдинอาสา ยวงได้รับมาจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตนั่นเอง (สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 1 จ.ปทุมธานี, 2553 และ สำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ที่ 1, 2553)

นายสุรัชย์ มงคลวิจิตรการ หมอдинอาสา จังหวัดเชียงใหม่ ยึดมั่นในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ เริ่มต้นที่มีความพอดีของใจก่อนแล้วส่งต่อไปถึงภายนอกและผู้อื่น ส่งผลให้หมอдинอาสา สุรัชย์และสมาชิกในครอบครัวอยู่กันอย่างมีความสุข ทุกคนร่วมแรงร่วมใจกันทำงาน กลายเป็นต้นทุนที่ไม่ต้องจ่ายเป็นเงิน ทำให้ที่ดินที่มีไม่มากสามารถสร้างความพออยู่พอกินได้ ไม่ต้องเป็นหนี้สินเช่นในอดีตที่มีหนี้สินเกือบ 800,000 บาท (แนวหน้า, 2549)

นายชัยกุล สุขก้อน หมอдинอาสา จังหวัดอุตรดิตถ์ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ กล่าวคือ ทำงานเท่าที่มีกำลังความสามารถ จากนั้นค่อยๆ ขยายงานตามประสบการณ์ที่มี ควบคู่กับการใช้จ่ายเท่าที่มี และต้องเก็บออมไว้สำหรับใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น เป็นการสร้างฐานครอบครัวให้เข้มแข็ง ส่วนที่เหลือก็เผื่อแผ่แก่ผู้อื่นที่ด้อยโอกาสเท่าที่กำลังจะช่วยเหลือได้ (คมชัดลึก, 2554)

นางสมพิศ ไตสวัสดิ์ หมอдинอาสา จังหวัดอ่างทอง ได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาปฏิบัติ โดยเน้นที่ความพอประมาณ ความรอบคอบ ความมีเหตุมีผล ความมีสติ เก็บหอมรอมริบ ขยันอดทน และการปฏิบัติที่พึ่งพาตนเองเป็นหลัก มีการใฝ่รู้ เรียนรู้สิ่งใหม่ เพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตที่พอเพียงและอิงธรรมชาติ ซึ่งผลจากการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการทำการเกษตร ทำให้หมอдинอาสา สมพิศมีความสุขอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง และประสบความสำเร็จในด้านการผลิตพืชที่เหมาะสม สามารถลดการใช้

ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในการทำเกษตร ซึ่งเป็นการรักษาสภาพแวดล้อมอีกวิธีหนึ่ง ที่สำคัญคือเป็นการลดต้นทุนการผลิต ซึ่งหลังจากนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติและได้ผลดี จึงเผยแพร่ให้กับเกษตรกรและผู้สนใจ เพื่อเป็นแนวทางในการทำเกษตรแบบธรรมชาติ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง เช่นเดียวกับนายคำดี สายแวง หมอদিনอาสา จังหวัดอุบลราชธานี และนายสมหวัง อินทร์โอสถ หมอদিনอาสา จังหวัดกาญจนบุรี โดยหมอদিনอาสาคำดีได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในชีวิตประจำวันทำให้ทราบว่าปรัชญาดังกล่าวสามารถแก้ไขปัญหาค่าใช้จ่ายของเกษตรกรได้ โดยยึดหลักให้รู้จักการประหยัด ลดรายจ่าย และเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเอง ตลอดจนพึ่งพาธรรมชาติ นำวัสดุที่มีในท้องถิ่นทำให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านการผลิต และการแปรรูปอาหารตามหลักโภชนาการก็จะทำให้ครอบครัวอยู่ดี มีสุข สุขภาพแข็งแรง ปลอดภัย ชีวิตความเป็นอยู่ยั่งยืนตลอดไป สำหรับนายสมหวัง อินทร์โอสถ ดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม แต่มีการประยุกต์ใช้ปัจจัยทางธรรมชาติที่ตนเองมีอยู่ สามารถนำกลับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี ศึกษาหาความรู้จากผู้รู้ เพิ่มทักษะประสบการณ์ในการทำงานอยู่ตลอดเวลา ไม่หยุดอยู่กับที่ โดยยึดหลักการปฏิบัติอย่างพอประมาณ ยึดหลักความพอดีในการทำเกษตร ใช้ปัจจัยการผลิตจากธรรมชาติเป็นหลัก ลดละอบายมุขทุกประเภท ดำเนินชีวิตตนเองอยู่ในศีลธรรมอันดี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนรอบข้าง มองโลกในแง่ดี เตรียมพร้อมรับสถานการณ์ ที่อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงโดยยึดหลักการปฏิบัติต่างๆ ตามความเป็นไปได้ของสถานการณ์ปฏิบัติตนอย่างมีระเบียบวินัย การทำงานมีการวางแผนอย่างรอบคอบ และมีความระมัดระวังในการปฏิบัติตนอยู่ตลอดเวลา (สำนักงานส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชน และสังคม, 2552)

นายอ๊อด เมืองโคตร หมอদিনอาสา จังหวัดมุกดาหาร อดีตเคยรับราชการยศสิบตรี เมื่อปลดประจำการได้มาประกอบอาชีพเกษตรกร ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและการทำงาน โดยยึดหลักความพอมีพอกิน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่โลภมาก พยายามพัฒนางานด้านการเกษตรที่รับผิดชอบให้เจริญก้าวหน้า และพอใจในทรัพย์สินที่ตนมี รวมทั้งหมั่นปรับปรุงแก้ไขงานให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ รู้จักใช้จ่ายให้พอเหมาะกับฐานะ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2551)

นายบุญทา พุกชาฉิมพลี หมอদিনอาสา จังหวัดเชียงใหม่ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและการทำงาน โดยยึด 3 ห่วง 2 เงื่อนไข กล่าวคือ ห่วงที่ 1 ความพอประมาณ จะใช้พื้นที่ 10 ไร่ในการทำเกษตร โดยใช้แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย ห่วงที่ 2 มีเหตุผล โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นต่อครอบครัว ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์

พยายามลดต้นทุนในการผลิตและทำให้สุขภาพดีขึ้น ห่วงที่ 3 มีภูมิคุ้มกัน หมอдинอาสาบุญทามีความระมัดระวังในการลงทุนการผลิต เพื่อไม่ให้เกิดหนี้สิน ไม่มีความเสี่ยงในการผลิต สำหรับ 2 เงื่อนไข ได้แก่ ความรู้และคุณธรรม หมอдинอาสาบุญทาศึกษาหาความรู้ในเรื่องการผลิตและนำมาปฏิบัติตลอดเวลา รวมทั้งยึดหลักความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงานเพื่อให้มีผลผลิตที่ปลอดภัย ไม่มีสารเคมีตกค้าง (กรมพัฒนาที่ดิน, 2551)

1.1.3.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หมอдинอาสาให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพในมากกว่าภายนอก ทั้งนี้เพราะอาชีพหลักที่ทำคือเกษตรกรจึงต้องทำงานอยู่ในสวน ไร่ นาเสียเป็นส่วนใหญ่ การแต่งกายจึงเน้นที่ความทะมัดทะแมงและเหมาะสมกับการทำงาน บางครั้งผู้รับบริการมาขอคำปรึกษา หรือซักถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการเกษตรขณะกำลังทำงานก็จะมุ่งที่การช่วยเหลือมากกว่าจะคำนึงถึงการแต่งกายในขณะนั้นมากกว่า แต่เมื่อต้องไปติดต่อราชการหรือประชุม สัมมนา ก็จะแต่งกายสุภาพ สะอาดเหมาะสมกับสถานที่ อย่างไรก็ตาม หมอдинอาสา ยังให้คงให้ความสำคัญกับการยิ้มแย้ม แจ่มใส และพูดคุยให้คำปรึกษากับผู้รับบริการอย่างสุภาพและเป็นกันเอง เพื่อให้ผู้รับบริการที่มีข้อสงสัยหรือมีปัญหาเกี่ยวกับดินและการทำเกษตรกรรมรู้สึกสบายใจที่จะพูดคุย ซักถาม และสามารถนำข้อเสนอแนะที่ได้รับจากหมอдинอาสาไปปรับใช้ในการทำงานหรือแก้ปัญหาได้

สำหรับบุคลิกภาพภายในที่เกี่ยวข้องกับหมอдинอาสา ได้แก่ ความมุ่งมั่น อดทน และเมตตา เนื่องจากหมอдинอาสาทุกคนล้วนเป็นเกษตรกรที่ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรม หากไม่มีความมุ่งมั่นและอดทนอาจส่งผลเสียต่อการทำงานได้ และในบางครั้งการแก้ไขปัญหาต่างๆ ต้องใช้ระยะเวลา นานกว่าจะแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปได้ ประกอบกับการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะหมอдинอาสาจะต้องพบกับปัญหาทางการเกษตรของผู้รับบริการซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกร จึงต้องมีความมุ่งมั่น และอดทนในการแก้ไขปัญหาเช่นเดียวกับการแก้ปัญหาของตัวเอง นอกจากนี้ ความมีเมตตาก็เป็นบุคลิกภาพภายในที่สำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับหมอдинอาสา ต้องปรารถนาที่จะทำให้ผู้รับบริการมีความสุข คลายความทุกข์ ความกังวลที่มีอยู่ ตัวอย่างเช่น

นายชัยกุล สุขก้อน หมอдинอาสา จังหวัดอุดรธานี ที่มีความขยัน อดทน มุมนะในการทำงานและต้องลงมือทำงานด้วยตัวเอง ทำให้เข้าใจงานและทำให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ จนสามารถทำให้ผืนนากลายเป็นทำสวนผสมผสานแบบเกษตรอินทรีย์เป็นที่

ยอมรับของคนในพื้นที่และใกล้เคียง อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้เกษตรกรและประชาชนที่สนใจเข้ามาศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินรูปแบบต่างๆ ที่บ้านอีกด้วย (คมชัดลึก, 2554)

นายไม ไกรสุทธิ หมอดินอาสา จังหวัดตรัง ประกอบอาชีพเกษตรกรด้วยการทำนา มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ต้องเผชิญกับอุปสรรคนานัปการในการประกอบอาชีพ เพราะพื้นที่เดิมที่ซื้อมาเป็นทีนาถูกน้ำท่วมพัดพาหน้าดินเสียหาย ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ จึงพยายามหาทางปรับปรุงบำรุงดิน จึงได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบลที่แนะนำให้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่พัฒนาที่ดิน หมอดินอาสาไม่จึงเป็นผู้ที่มีความอดทน และมุ่งมั่นที่จะพัฒนาอาชีพทางการเกษตรของตัวเอง เพื่อยกฐานะความเป็นอยู่ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของครอบครัว ตลอดจนช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อสมัครเป็นหมอดินอาสาแล้วก็ทำงานด้วยความมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือเกษตรกรคนอื่นๆ หมอดินอาสาไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพการเกษตรแล้ว ยังเผื่อแผ่มีใจเมตตาแก่ชาวบ้านหรือเกษตรกรอื่นๆ มาใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินของตนเองอีกด้วย (ภาวิณีญ์ เจริญยิ่ง, 2552 และสำนักงานส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชน และสังคม, 2552)

เช่นเดียวกับนายบุญล้อม ดีประดับ หมอดินอาสา จังหวัดชลบุรี นายพงษ์ จันทรเชียว หมอดินอาสา จังหวัดสระแก้ว และนายคำใหม่ บริบาล หมอดินอาสา จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีความอดทนและมุ่งมั่นในการทำงาน จนสามารถประสบความสำเร็จในการทำเกษตร และยังเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้สนใจ โดยจัดให้มีแปลงสาธิตจุดเรียนรู้เพื่อเป็นแหล่งศึกษาดูงานสำหรับเกษตรกรและประชาชนที่สนใจ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ได้ถูกต้อง จึงได้รับความไว้วางใจจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องด้วยดีมาตลอด แม้จะทำหน้าที่หมอดินอาสาโดยแทบจะไม่มีเวลาว่าง แต่ก็ไม่เคยย่อท้อ ยังคงอดทนและมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือและให้ความรู้แก่ผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง ทั้งร่วมรณรงค์ ส่งเสริม สาธิต ถ่ายทอดเทคโนโลยี ตลอดจนการบริการงานพัฒนาที่ดินให้กับชุมชน โรงเรียน ส่วนราชการ และภาคเอกชน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2551)

1.1.3.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมอดินอาสา ได้แก่ การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษานอกระบบโรงเรียน การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้เพราะหมอดินอาสาส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรตามบรรพบุรุษ จึงมีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับการเกษตรตั้งแต่วัยเด็ก ทั้งได้เห็นและได้ลงมือปฏิบัติ ทำให้เกิดความชำนาญในการทำงาน แต่ก็ยังเพิ่มพูนความรู้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำความรู้มาใช้ในการปฏิบัติงาน เมื่อสั่งสมประสบการณ์ในการทำงานมาระยะหนึ่ง จึงสามารถนำบทเรียนต่างๆ ที่เกิดขึ้นทั้งด้าน

บวกและด้านลบมาทบทวนและปรับปรุง แก้ไขการทำงาน จนสามารถประสบความสำเร็จในการทำเกษตร และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นต่อไป

อย่างไรก็ตาม ความรู้ต่างๆ ที่จำเป็นในการทำงานมักเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ หมออดินอาสาจึงหมั่นศึกษาเพิ่มเติมโดยเข้ารับการอบรมในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกษตร เพื่อนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการปฏิบัติหน้าที่หมอดินอาสา ดังนั้นการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมจึงเป็นประโยชน์กับทั้งสองบทบาท และสอดคล้องความสนใจของหมอดินอาสาอย่างแท้จริง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. การศึกษาตามอัธยาศัย

หมอดินอาสาส่วนใหญ่จะได้รับความรู้ด้านการเกษตรจากการคลุกคลีกับการเกษตรและลงมือปฏิบัติจริง ทั้งนี้เพราะบิดา มารดาเป็นเกษตรกร ซึ่งประกอบอาชีพสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงมีความคุ้นเคยตั้งแต่เด็ก หากมีปัญหาข้อสงสัยก็ซักถามจากบิดามารดาหรือสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ ที่เป็นเกษตรกร ต่อมาเมื่อต้องมาประกอบอาชีพเกษตรกรด้วยตัวเอง ก็ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ตัวอย่างเช่น

นายไม ไกรสุทธิ์ หมอดินอาสา จังหวัดตรัง ได้ใช้เทคโนโลยีต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดินมาประยุกต์ใช้กับการทำการเกษตรแบบผสมผสาน โดยมีความรู้ ความเข้าใจจากการที่ได้มีโอกาสสอบถามดูงานในพื้นที่อื่นๆ และนำมาปฏิบัติทดลองในพื้นที่ของตนเอง สามารถเข้าใจและเข้าถึงในสิ่งที่ตนเองกระทำ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดความรู้ ขยายผลให้แก่ผู้อื่นทุกระดับได้เป็นอย่างดี (สำนักงานส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชน และสังคม, 2552)

นายทิพย์ พุ่มเหมื่อน อายุ 59 ปี หมอดินอาสา จังหวัดชัยนาท คลุกคลีกับการเกษตรมาตั้งแต่เด็ก โดยวิธีครูพักลักจำมาจากการทำการเกษตรของครอบครัว แต่ไม่ได้ทำอย่างมีหลักการ แต่ทำตามความเข้าใจของตนเองผสมผสานกับภูมิปัญญาที่มีอยู่ จึงเป็นการลองผิดลองถูกมาโดยตลอด ต่อมาได้สมัครเป็นหมอดินอาสา จึงมีโอกาสไปศึกษาดูงานในที่ต่างๆ จึงนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ของตนเอง ทำให้สามารถจัดสรรพื้นที่และทำการเกษตรอย่างถูกวิธีมากขึ้น (ทุ่งเกษตร, 2552)

นายสำรอง แดงพลับ หมอดินอาสา จังหวัดเพชรบุรี ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ประจำปี 2553 สาขาการพัฒนาที่ดินเพื่อเกษตรกรรม โดยหมอดินอาสาสำรองเริ่มประกอบอาชีพเกษตรมาตั้งแต่ปี 2501 จนกระทั่งปี 2535 ไร่ที่ดินติดต่อกันเรื่อยมา โดยใช้ปุ๋ยเคมีและสารกำจัดวัชพืช ศัตรูพืชติดต่อกันเป็นเวลานาน ทำให้ดินเสื่อมโทรมส่งผลให้ได้ผลผลิตไม่เต็มที่ ต้นทุนการผลิตก็สูงขึ้น หนี้สินพอกพูน จนกระทั่งเริ่มศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้านการ

ทำเกษตรจากทุกแหล่งที่ทำได้ และเป็นหมอดินอาสาประจำตำบลของกรมพัฒนาที่ดิน จึงได้รับความรู้เรื่องการปรับปรุงบำรุงดินทำให้แก้ไขปัญหาผืนดินที่เคยเสื่อมโทรมให้สามารถนำกลับมาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพอีกครั้ง นอกจากนี้ ยังได้เข้าเป็นสมาชิกศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทราย อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทำให้มีโอกาสได้เรียนรู้เรื่องการทำเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรผสมผสาน อันเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ชีวิตดีขึ้น (แนวหน้า, 4 มิถุนายน 2553)

นายไพฑูรย์ ผางคำ หมอดินอาสา จังหวัดศรีสะเกษ ประสบปัญหาการปลูกข้าว ผลผลิตน้อยมาตั้งแต่บิดา มารดาทำการเกษตร จนเมื่อหมอดินอาสาไพฑูรย์เริ่มรับช่วงการทำเกษตรต่อจากครอบครัว จึงได้เริ่มหาวิธีคิดและแก้ไขปัญหาที่แตกต่างจากในอดีต โดยเริ่มศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังโดยการอ่านหนังสือ และทดลองปฏิบัติตามข้อมูลที่ได้ศึกษา ทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ กล่าวคือ ดินเริ่มมีความอุดมสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัด ส่งผลให้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย (กรมพัฒนาที่ดิน, 2552) เช่นเดียวกับนายผล มีศรี หมอดินอาสา จังหวัดพะเยา ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินทุกแขนง รวมทั้งได้รับการสนับสนุนปัจจัยการผลิตต่างๆ จากการฝึกอบรมที่สนับสนุนโดยกรมพัฒนาที่ดิน เพื่อนำมาปรับปรุงสภาพพื้นที่ทางการเกษตรของตนเองให้มีความอุดมสมบูรณ์ และสามารถใช้ประโยชน์ในการปลูกและเพิ่มผลผลิตได้อย่างเต็มประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังนำความรู้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงประกอบกับนำหลักวิชาการพัฒนาที่ดินมาใช้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ต้นทุนการผลิตลดลง ผลผลิตทางการเกษตรสูงขึ้น อีกทั้งยังมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สิ่งแวดล้อมความสมดุลต่างๆ ก็กลับคืนมาในพื้นที่การเกษตร (แนวหน้า, 26 สิงหาคม 2554)

ข. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

หมอดินอาสาจะได้รับการส่งเสริมและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ทักษะ และประสบการณ์ด้านการพัฒนาที่ดิน โดยการอบรมพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้งานพัฒนาที่ดินจากกรมพัฒนาที่ดินอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่หมอดินอาสา ทั้งนี้เพราะหมอดินอาสาเป็นบุคลากรที่สำคัญต่อการรักษาทรัพยากรดินของประเทศไทย ด้วยการนำความรู้ไปปฏิบัติในไร่นาของตนเอง เพื่อสร้างองค์ความรู้ด้านดินและเป็นตัวแทนกรมพัฒนาที่ดินช่วยถ่ายทอดและเผยแพร่ความรู้ เทคโนโลยีในการใช้ปุ๋ยและปรับปรุงบำรุงดิน รวมทั้งเพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่เกษตรกรในชุมชนของตน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2553 และ แนวหน้า, 4 มกราคม 2554) ประกอบกับอาชีพหลักของหมอดินอาสาคือ เกษตรกร ดังนั้น หัวข้อหรือประเด็นที่สนใจเข้ารับการอบรมจึงเกี่ยวข้องกับเกษตรและการปฏิบัติงานหมอดินอาสาเกือบทั้งหมด ตัวอย่างเช่น การฝึกอบรมหลักสูตรหมอดินอาสา หลักสูตรการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร หลักสูตรการพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรวิทยากร หลักสูตรเครือข่ายอาสาสมัครปฏิรูปที่ดินเพื่อ

การเกษตรกร หลักสูตรการปรับปรุงบำรุงดิน หลักสูตรส่งเสริมอาชีพเกษตรกรธรรมชาติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักสูตรการจัดทำบัญชี และหลักสูตรแนะนำการใช้เทคโนโลยีในการเกษตร ซึ่งหลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าวส่วนใหญ่จัดขึ้นโดยกรมพัฒนาที่ดิน หน่วยงานอื่นในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยาลัย มหาวิทยาลัยที่มีสาขา ภาควิชา ตลอดจนคณะที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร (ศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง, 2554; สำนักงานส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชน และสังคม, 2552 และสำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 1 จ.ปทุมธานี, 2553) ซึ่งหมอดินอาสาต่างเข้าร่วมกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เช่น นายยวง เขียวสด หมอดินอาสา จังหวัดนนทบุรี เข้าร่วมการอบรมความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรหลายเรื่อง อาทิ การเป็นวิทยากร การปรับปรุงดิน การจัดทำบัญชีฟาร์ม (สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 1 จ.ปทุมธานี, 2553) ซึ่งนายโกศล หมายทอง หมอดินอาสา จังหวัดสุรินทร์ ก็ปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน โดยเข้ารับการอบรมในเรื่องการมีส่วนร่วมเครือข่าย หลักสูตรประมง เป็นต้น (สำนักงานส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชน และสังคม, 2553)

นายทิพย์ พุ่มเหมือน หมอดินอาสา จังหวัดชัยนาท กล่าวถึงการฝึกอบรมหมอดินอาสาว่า กรมพัฒนาที่ดินจัดฝึกอบรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ดินครอบคลุมเรื่องดิน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การทำปุ๋ยอินทรีย์ และการปลูกหญ้าแฝกซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งกับหมอดินอาสาเพราะสามารถนำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่เกษตรกรคนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (กรมพัฒนาที่ดิน, 2552) ทั้งนี้การฝึกอบรมหลักสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องการทำหน้าที่หมอดินอาสาและเห็นว่ามีควมจำเป็นอย่างยิ่งในการปฏิบัติงาน เพราะสามารถนำความรู้ไปช่วยเหลือสมาชิกคนอื่นในชุมชนทั้งที่เป็นเกษตรกรและไม่ใช่เกษตรกร สำหรับกลุ่มที่ไม่ใช่เกษตรกรนั้นก็ต้องการคำแนะนำเกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินเช่นเดียวกัน เพราะหลายครอบครัวปรับปรุงบริเวณบ้านเป็นที่ปลูกพืชผักสวนครัวหรือผลไม้ เพราะต้องการรับประทานพืชผัก ผลไม้ที่ปลอดภัยพิษเมื่อประสบปัญหาพืชผลไม้ให้ผลผลิตตามที่ต้องการจึงต้องการความช่วยเหลือและคำแนะนำจากผู้ที่มีความรู้

ค. การเรียนรู้จากประสบการณ์

หมอดินอาสาอาชีพหลักเป็นเกษตรกร ซึ่งหลายครั้งต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ เช่น ผลผลิตไม่เพียงพอ ดินเสื่อมสภาพ การเกิดภัยธรรมชาติ ช่องทางการจำหน่ายผลผลิต เป็นต้น หมอดินอาสาจึงต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต โดยพยายามแก้ไขปรับปรุงให้พ้นจากวิกฤตต่างๆ ต้องลองผิดลองถูกหลายครั้ง และบางครั้งต้องใช้ระยะเวลา นานกว่าจะทราบผลที่เกิดขึ้น เมื่อเกิดความผิดพลาดหลายครั้งก็เกิดการเรียนรู้และจำได้

จึงคิดหาวิธีใหม่เพื่อแก้ไขปัญหาคือต่อไปจนกว่าปัญหาจะได้รับการแก้ไขลุกล่วง ปัญหาบางอย่างเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษแต่ก็ไม่ได้รับแก้ไขแต่อย่างใด อีกทั้งขณะนั้นหมอดินอาสายังไม่ได้ประกอบอาชีพเกษตรกรอย่างเต็มตัว เป็นเพียงลูกมือในการทำกรเกษตร จนเมื่อตัดสินใจประกอบอาชีพเกษตรกรแล้วจึงได้เห็นและสัมผัสกับปัญหาต่างๆ อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น อีกทั้งยังส่งกระทบโดยตรงต่อสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและครอบครัว จึงต้องคิดหาหนทางแก้ไขอุปสรรคอย่างจริงจังและตั้งใจ

ง.การพัฒนาตนเอง

ปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง ธรรมชาติ เทคโนโลยี การสื่อสาร สภาพเศรษฐกิจ และข้อมูลข่าวสารต่างๆ หมอดินอาสาจึงตระหนักถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งมีผลเป็นอย่างไรต่อการทำเกษตรกรรม ดังนั้น การพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอทำให้มีความพร้อมที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง และนำผลที่ได้รับจากการพัฒนาตนเองไปเผยแพร่แก่ผู้อื่นต่อไป

วิธีการในการพัฒนาตนเองนั้นจะเกี่ยวข้องกับการศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้ผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้เพราะหมอดินอาสาทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอาชีพเกษตรกรเป็นสำคัญ เมื่อพิจารณาพบว่าขาดองค์ความรู้ในเรื่องใดก็จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการทำกรเกษตร พยายามหาแหล่งความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนเองทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ รวมทั้งสื่อบุคคล

สำหรับในการทำเกษตรกรรมนั้นสิ่งสำคัญคือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ผู้อื่นที่มีความรู้ด้านเกษตรกรรม โดยอาจเป็นทั้งประสบการณ์ด้านบวกและด้านลบ ซึ่งผู้ที่หมอดินอาสาสามารถแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้นั้นประกอบด้วย เกษตรกร หมอดินอาสา เจ้าหน้าที่กรมพัฒนาดิน นักวิชาการกรเกษตร ตลอดจนผู้ที่มีความรู้ด้านการเกษตรกลุ่มอื่นๆ ซึ่งสามารถให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่หมอดินอาสา ซึ่งมีทั้งแบบเป็นทางการในลักษณะของการอบรม การประชุม และการสัมมนา เช่น การอบรมที่จัดโดยกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการอบรมจะครอบคลุมการให้ความรู้ที่จำเป็นของหมอดินอาสา แต่ในระหว่างการอบรม หมอดินอาสา ก็สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องที่ต้องการพัฒนาตนเองกับผู้อื่นได้เช่นกัน เป็นต้น และแบบไม่เป็นทางการในลักษณะการพบปะพูดคุยกันอย่างเป็นกันเอง

การพัฒนาตนเองของหมอดินอาสาต้องใช้ความเพียรพยายามและอดทนเป็นอย่างสูง เพราะบางครั้งต้องต่อสู้กับปัจจัยภายนอกที่มาเกี่ยวข้องกับหลายประการ เช่น ภัยธรรมชาติ มนุษย์ หน่วยงานต่างๆ เป็นต้น ซึ่งหมอดินที่สามารถเอาชนะกับอุปสรรคต่างๆ ได้แล้วก็จะสามารถประสบความสำเร็จในการพัฒนาตนเองตามที่ตั้งใจไว้ และเนื่องจากหมอดินอาสา มักมุ่งเน้นพัฒนาตนเองเกี่ยวกับการทำการเกษตร ดังนั้น คุณภาพของผลผลิตทางการเกษตรจึงเป็นตัวบ่งชี้ความสำเร็จของหมอดินอาสาได้เป็นอย่างดี

1.1.3.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมอดินอาสา ได้แก่ ธรรมชาติ บุคคลใกล้เคียง สังคม และวัฒนธรรม กล่าวคือ หมอดินอาสาส่วนใหญ่มักมาจากครอบครัวเกษตรกร ได้เห็นภาพไร่ นา ท้องทุ่งมาตั้งแต่จำความได้ เมื่อเติบโตขึ้นจึงสืบทอดอาชีพของครอบครัว โดยมุ่งหวังจะพัฒนาพื้นที่การเกษตร ให้มีผลผลิตที่ดี เป็นที่ยอมรับของตลาดการเกษตร นอกจากนี้ สมาชิกในชุมชนยังประกอบอาชีพเดียวกัน ดังนั้นหมอดินอาสาจึงคุ้นเคยกับการทำการเกษตรมาตั้งแต่เด็ก ได้เห็นความทุกข์ยากและปัญหาของเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งอุปสรรคที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว จึงพยายามคิดหาวิธีทางแก้ไข ทั้งศึกษาด้วยตนเองและปรึกษาผู้อื่น ดังเช่น นายชัยกุล สุขก้อน หมอดินอาสา จังหวัดอุดรธานี ที่มองมีความคุ้นเคยกับธรรมชาติในไร่ นา เป็นอย่างดี เนื่องจากบิดา มารดา และบรรพบุรุษต่างประกอบอาชีพเกษตรกร และได้ตั้งใจตั้งแต่วัยเด็กว่าจะยึดอาชีพเกษตรกรตามคนในครอบครัว เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ตัดสินใจไม่เรียนต่อ โดยยึดอาชีพเกษตรกรตั้งแต่นั้น และยังเป็นแบบอย่างที่ดีของเกษตรกรคนอื่น ในการทำการเกษตรที่ประสบความสำเร็จโดยใช้ธรรมชาติแทนสารเคมี (คมชัดลึก, 2554)

การหาวิธีการแก้ไขปัญหาการเกษตรโดยการปรึกษาผู้อื่นนี้เอง ที่เป็นจุดเริ่มต้นให้หมอดินอาสาติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่การเกษตรของตนเอง ซึ่งส่วนใหญ่จะติดต่อกับเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน ในช่วงเวลานี้เองที่เจ้าหน้าที่ได้มองเห็นศักยภาพของเกษตรกรที่มีความมุ่งมั่นในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งประสบความสำเร็จในการดูแลดินในพื้นที่การเกษตร จึงได้รับการชักชวนให้มาเป็นหมอดินอาสาสมัครจากเจ้าหน้าที่กรมพัฒนาที่ดิน นอกจากนี้ ยังได้รับการชักชวนและสนับสนุนจากหมอดินอาสาสมัครรุ่นพี่ให้เข้าร่วมเป็นหมอดินอาสา ทั้งนี้เพื่อร่วมมือกันถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาที่ดิน ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้แก่ประชาชน

นอกจากนี้ สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมมายาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษ จวบจนปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่แล้วสังคมเกษตรกรรมจะมีความผูกพันกับวัฒนธรรมดั้งเดิมค่อนข้างมาก เช่น วัฒนธรรมการช่วยเหลือ พึ่งพา วัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมการอยู่อาศัย และวัฒนธรรมการรับประทานอาหาร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในเมืองใหญ่ซึ่งนับว่าเป็นศูนย์กลางของความเจริญก้าวหน้าในทุกๆ ด้าน ได้ส่งผลให้สังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น เน้นความสะดวกรวดเร็วในการผลิตพืชผล ดังนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่จึงอาศัยเทคโนโลยีระดับกลางและระดับสูงเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการใช้สารเคมีในการเร่งผลผลิตเพื่อให้ทันต่อความต้องการของตลาด อันหมายถึงผลตอบแทนที่จะได้รับในเวลาอันรวดเร็ว

เมื่อเทคโนโลยีและความเจริญเข้ามามีอิทธิพลกับสังคมเกษตรกรรมมากขึ้น วัฒนธรรมดั้งเดิมที่กล่าวมาข้างต้นที่เคยมีในสังคมก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป เพราะสมาชิกในสังคมจำเป็นต้องคำนึงถึงการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว โดยพยายามนำเทคโนโลยีต่างๆ เข้ามาช่วยเพิ่มผลผลิต เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด การร่วมแรงร่วมใจช่วยกันลงแขกเกี่ยวข้าวที่เคยเห็นกันในอดีตเริ่มมีให้เห็นน้อยลงในปัจจุบัน ต่างคนต่างต้องดูแลผลผลิตของตัวเอง กระทั่งไม่มีเวลาช่วยเหลือเพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ

เกษตรกรที่ตัดสินใจสมัครเป็นหมอดินอาสา นั้น ล้วนมีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตและความเมื่อน้อยที่ดียิ่งขึ้น รวมทั้งรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมให้คงอยู่ พยายามให้เกษตรกรในชุมชนหันกลับมาใช้วิถีเกษตรธรรมชาติ

1.1.3.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การปฏิบัติงานของหมอดินอาสาอยู่ภายใต้การบริหาร และดูแลโดยกรมพัฒนาที่ดิน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยมีการคัดเลือกและแต่งตั้งเกษตรกรในพื้นที่ให้เป็นหมอดินอาสาตั้งแต่ พ.ศ.2538 เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจกรมพัฒนาที่ดินในการให้บริการแก่เกษตรกรในพื้นที่เกี่ยวกับการพัฒนาที่ดิน โดยมีระเบียบกรมพัฒนาที่ดินว่าด้วยการบริหารงานหมอดินอาสา พ.ศ.2553 เป็นแนวทางในการปฏิบัติหน้าที่เป็นเอกภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งในข้อที่ 9 ในระเบียบฉบับนี้ได้ระบุหน้าที่ของหมอดินอาสา(กรมพัฒนาที่ดิน, 2553) ดังนี้

- (1) เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินในพื้นที่
- (2) เป็นผู้ประสานงานระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดิน และหมอดินอาสาในระดับที่เกี่ยวข้อง

- (3) เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ดินตามที่ได้รับมอบหมายจากสถานีพัฒนาที่ดิน
- (4) เป็นผู้รับและหรือแจ้งข่าวสารข้อมูลด้านการพัฒนาที่ดินให้แก่เกษตรกรในเขตความรับผิดชอบตลอดจนรับฟังปัญหา สัมภาษณ์ข้อมูล สอบถามความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ดินของเกษตรกรในเขตรับผิดชอบและแจ้งให้กรมพัฒนาที่ดินได้ทราบ
- (5) เป็นผู้ช่วยเหลือและสนับสนุนภารกิจของกรมพัฒนาที่ดินในด้านการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และเทคโนโลยีด้านการพัฒนาที่ดินแก่เกษตรกรในเขตรับผิดชอบ
- (6) เป็นผู้ดูแลกลุ่มเกษตรกรที่กรมพัฒนาที่ดินจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านด้านการพัฒนาที่ดิน การใช้สารอินทรีย์เพื่อลดใช้สารเคมีทางการเกษตร จำนวนสมาชิกกลุ่มละ 50 คน
- (7) เป็นแกนนำเครือข่ายหมอดินอาสาในระดับต่างๆ ที่รับผิดชอบ
- (8) รายงานผลการปฏิบัติงานในส่วนที่ได้รับมอบหมายให้สถานีพัฒนาที่ดินทราบ
- (9) ร่วมกิจกรรมการประชุม อบรม สัมมนา และหรือปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ตามที่ได้รับมอบหมายจากกรมพัฒนาที่ดิน

ในปีงบประมาณ 2553 กรมพัฒนาที่ดินได้เตรียมแผนเพิ่มหมอดินอาสา โดยเฉพาะหมู่บ้านที่มีตัวเรือนเกษตรกรจำนวนมาก ให้มีหมอดินอาสา 1 คนต่อเกษตรกร 50 คน แทนหมอดินอาสาที่มีเพียง 1 คนต่อ 1 หมู่บ้าน เพื่อให้สามารถถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และยังมีความใกล้ชิดเกษตรกรได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังกำหนดให้สถานีพัฒนาที่ดินทุกจังหวัดจัดทำจดหมายจดหมายหมอดินเพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านการพัฒนาที่ดินที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และเป็นสื่อในการติดต่อสื่อสารระหว่างกรมพัฒนาที่ดินกับหมอดินอาสา (แนวหน้า, 23 พฤศจิกายน 2552; เดลินิวส์, 25 พฤศจิกายน 2552)

นอกจากนี้ กรมพัฒนาที่ดินยังจัดทำศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง เป้าหมายอำเภอละ 1 แห่ง โดยคัดเลือกพื้นที่ของหมอดินอาสาที่มีศักยภาพและความพร้อมในการจัดตั้งเป็นศูนย์เรียนรู้ฯ พร้อมทั้งอบรมให้เป็นวิทยากรหมอดินเผยแพร่ความรู้ให้แก่เกษตรกร โดยมีเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดินเป็นผู้เล็งช่วยเหลือด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดินและข้อมูลความรู้ต่างๆ (เชียงใหม่นิวส์, 22 กรกฎาคม 2553) และเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่ของหมอดินอาสามีประสิทธิภาพและมีเครือข่ายในวงกว้างมากยิ่งขึ้น กรมพัฒนาที่ดินจึงจัดให้มีครอบครัวหมอดินช่วยสานงานเกษตรกรอินทรีย์ เน้นแนวทางตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความยั่งยืนของภาคเกษตร ทั้งนี้เป็นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและ

ประชาชนที่ร่วมเป็นครอบครัวเดียวกันในการสร้างพลังเครือข่ายที่เข้มแข็ง ประกอบด้วยเครือข่ายหมอดินอาสา กลุ่มเกษตรกร ยุวมหมอดิน และเจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดิน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันในฐานะครอบครัวเดียวกัน ผลักดันเกษตรกรอินทรีย์ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ เพื่อก้าวสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและมั่นคงต่อไป (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2552)

กรมพัฒนาที่ดินมิได้สนับสนุนการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาเพียงที่กล่าวมาข้างต้นเท่านั้น แต่ยังตระหนักถึงการช่วยเหลือหมอดินอาสาและครอบครัว ทั้งในด้านการพัฒนาความรู้ การพัฒนาคุณภาพชีวิต สวัสดิการ และการแก้ไขปัญหาเมื่อประสบความเดือดร้อน จึงมีประกาศ "ระเบียบกรมพัฒนาที่ดินว่าด้วยกองทุนช่วยเหลือหมอดินอาสา พ.ศ.2553" โดยในข้อ 4 ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของกองทุนไว้ดังนี้

(1) ให้การช่วยเหลือครอบครัวหมอดินอาสา เมื่อหมอดินอาสาเสียชีวิต การช่วยเหลือให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการกำหนด

(2) เพื่อพัฒนาความรู้ และส่งเสริม สนับสนุน ฟื้นฟู และพัฒนาอาชีพเกษตรกรกรมพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสา รวมทั้งการให้สวัสดิการแก่หมอดินอาสาเฉพาะกรณีที่ผ่านมาเห็นของคณะกรรมการ

หมอดินอาสายังได้รับการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยี ตลอดจนผลิตภัณฑ์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาที่ดินเพื่อนำมาปรับปรุงที่ดินของตนเอง เพื่อเป็นตัวอย่างและถ่ายทอดข้อมูลความรู้ในการใช้วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยีและผลิตภัณฑ์ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมอดินอาสาที่ได้รับการสนับสนุนให้เปิดพื้นที่การทำเกษตรให้เป็นศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังเช่นนายท่านนท์ แซ่ลี่ หมอดินอาสา จังหวัดชลบุรี ที่เปิดบ้านให้เป็นศูนย์เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีต่างๆ ของกรมพัฒนาที่ดินไปยังเกษตรกรในพื้นที่ที่ดูแลรับผิดชอบ และในพื้นที่การทำเกษตรของหมอดินอาสาท่านนท์ยังใช้ผลิตภัณฑ์เทคโนโลยีชีวภาพทางดินที่ได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาที่ดินเป็นหลักในการพัฒนาที่ดินอีกด้วย (แนวหน้า, 15 ตุลาคม 2552)

นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างหมอดินอาสาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ตลอดจนอุปสรรคในการปฏิบัติงาน อันนำไปสู่การพัฒนาการปฏิบัติงานของหมอดินอาสา ซึ่งทำให้ผู้รับบริการได้รับประโยชน์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ยุทธศาสตร์การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ที่ดิน ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ยังมีแผนที่จะสร้างเครือข่ายหมอดินอาสา ให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรดินเพื่อการเกษตรกรรม และช่วย

เจ้าหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เพื่อนบ้าน เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ในทรัพยากรดินเพื่อการเกษตรได้อย่างยั่งยืน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2553 และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554)

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของหมอดินอาสา พบว่า ปัญหาของหมอดินอาสาส่วนใหญ่คือ ขาดความรู้ทางวิชาการ ขาดเอกสารเผยแพร่ในการปฏิบัติงาน ขาดความร่วมมือจากเกษตรกร ขาดการยอมรับจากสังคม ขาดวัสดุอุปกรณ์ในการสาธิต ขาดความมั่นใจในการเป็นวิทยากร ไม่สะดวกในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ และงบประมาณไม่เพียงพอ ส่งผลให้หมอดินอาสาไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างเต็มที่ (เทวินทร์ รวมสุขนิรันดร์, 2546; ไสพล ไกยะสินธุ์, 2546; สุพันธ์ โยธานันท์, 2548; นครินทร์ ชมภู, 2549; ธีรรัฐไชยเทพ, 2550 และวัชชัย กฤตรัชตน์นัต, 2552)

จากการศึกษาเอกสารและสื่อ พบว่า หมอดินอาสาจะมีความเชื่อพื้นฐานที่สัมพันธ์กับศาสนาที่นับถือ รวมทั้งปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะได้ทดลองใช้แล้วเห็นว่าดีและมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งกรมพัฒนาที่ดินได้เผยแพร่แก่หมอดินอาสา เพื่อนำไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรและการดำเนินชีวิต ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้รับบริการ โดยความรู้ด้านการเกษตรที่หมอดินอาสาเมื่อนั้นจะมาจากการได้พบเห็นบุคคลในครอบครัวและคนรอบข้าง ประกอบอาชีพเกษตรกรมาโดยตลอด ทำให้คุ้นเคยและเข้าใจในด้านเกษตรกรรมเป็นอย่างดี แม้จะมีความชำนาญแล้วแต่ก็ยังไปศึกษาอบรมเพิ่มเติมทั้งที่กรมพัฒนาที่ดินและหน่วยงานอื่นจัดขึ้น

1.1.4 อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.)

อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) เป็นผู้ปฏิบัติงานภายใต้การดูแล รับผิดชอบของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (สำนักงาน กศน.) กระทรวงศึกษาธิการ เริ่มมีขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2551 ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างโอกาสในการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมการเรียนรู้ของประชาชนในชุมชนเอง โดยเฉพาะการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยผู้ที่เป็นอาสาสมัคร กศน.มีทั้งนักศึกษาศิษย์เก่า กศน. ประชาชนชาวบ้าน ข้าราชการบำนาญ ตลอดจนผู้ที่สนใจจะร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน อาสาสมัคร กศน.จึงเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและสมัครใจทำงานเพื่อสังคมในด้านการศึกษา โดยไม่รับค่าตอบแทนในหมวดเงินเดือน และได้รับการฝึกอบรม

ก่อนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552)

สำหรับคุณสมบัติของอาสาสมัคร กศน.ที่กำหนดในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ข้อ 5 ได้กล่าวไว้ดังนี้

- (1) อายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์
- (2) เป็นผู้ที่สมัครใจและเสียสละเพื่อช่วยเหลืองานการศึกษาตลอดชีวิตของ

ประชาชน

- (3) เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาหรือมีถิ่นที่อยู่ประจำในหมู่บ้านหรือชุมชน
- (4) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถและสามารถอ่านออกเขียนได้
- (5) เป็นบุคคลที่กรรมการหมู่บ้านหรือประชาชนรับรองว่าเป็นผู้ที่มีความประพฤติ

อยู่ในกรอบศีลธรรมอันดี ได้รับความไว้วางใจและยกย่องจากประชาชน

จากการศึกษาพบว่า เอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัคร กศน. มีไม่มากนัก ทั้งนี้เพราะมีการริเริ่มขึ้นไม่นาน ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

1.1.4.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัคร กศน. เป็นความเชื่อในเรื่องหลักคำสอนทางศาสนา ทั้งการมีความรักมนุษยชาติตามหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา: ความรัก ความปรารถนาดีให้ผู้อื่นมีความสุข กรุณา: ความสงสาร เห็นใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา: ความยินดีเมื่อผู้อื่นมีความสุข อุเบกขา: การวางเฉยไม่ลำเอียง สังควัตถุ 4 ประกอบด้วย ทาน: การให้ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ ปิยวาจา: การกล่าวด้วยวาจาที่ซาบซึ้ง สุภาพอ่อนหวาน อัตถจริยา: การทำดี ประพฤติดี เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น สมานัตตตา: การทำตัวเสมอต้น เสมอปลาย (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอวังเหนือ, 2553)

1.1.4.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

การปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน.ต้องเกี่ยวข้องกับผู้รับบริการ
เครือข่ายการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
ดังนั้น บุคลิกภาพภายนอกที่สำคัญและจำเป็นของอาสาสมัคร กศน. ได้แก่ การพูดจา สุภาพ การ
หมั่นพูดขอบคุณ การกล่าวแสดงความยินดี การพูดให้กำลังใจและชื่นชมผู้อื่น (จารุณี แก้วประภา,
2552 และ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอวังเหนือ, 2553) ซึ่งเป็น
เสมือนการสร้างประทับใจให้แก่ผู้รับบริการ และผู้ที่ติดต่อประสานงาน ซึ่งนำไปสู่
ความสัมพันธ์ที่ดี อันจะเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน.

นอกจากบุคลิกภาพนอกข้างต้นแล้ว บุคลิกภาพภายในยังมีความสำคัญ
ต่อการเป็นอาสาสมัคร กศน.เป็นอย่างยิ่ง โดยบุคลิกภาพภายในที่อาสาสมัคร กศน.มี ได้แก่ ความ
มีจิตอาสา และความใฝ่รู้มีความสำคัญต่อการปฏิบัติงานอาสาสมัคร กศน.เช่นกัน กล่าวคือ
อาสาสมัคร กศน.ต้องมีจิตใจที่ปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่น ทั้งนี้เพราะนอกจากจะต้องปฏิบัติงาน
กับผู้รับบริการที่มีความหลากหลาย ความต้องการของผู้รับบริการก็มีความหลากหลาย
เช่นเดียวกัน ทั้งนี้ความมีจิตอาสาของอาสาสมัคร กศน.ยังได้รับการส่งเสริมโดยสำนักงาน กศน.
ซึ่งเป็นผู้ดูแลการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน. และเล็งเห็นความสำคัญของความมีจิตอาสาใน
การปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัคร กศน.จึงจัดอบรมภายใต้แนวคิดจิตอาสา เพื่อให้อาสาสมัคร กศน.
ตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา รวมทั้งการให้โดยการทำงานช่วยเหลือและให้บริการผู้อื่น
จากใจ มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นสำคัญ การทำงานทุกอย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ตลอดจน
ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใด สำหรับ กระบวนการสร้างจิตอาสา ต้อง
ประกอบด้วย การปลูกฝังให้ตระหนักถึงความสำคัญของ จิตอาสา การเตรียมความพร้อมทั้งด้าน
ร่างกาย จิตใจ ความรู้ และการติดต่อสื่อสาร การสร้างความเชื่อมั่น ในตนเอง และการเข้าร่วม
กิจกรรมอย่างต่อเนื่อง คุณลักษณะของผู้มีจิตอาสา คือ มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม การทำงานทุก
อย่างเป็นไปด้วยความสมัครใจ ไม่มุ่งหวังผลตอบแทนในรูปแบบของอามิส สินจ้าง หรือรางวัล
ตลอดจนการอุทิศกาย กำลังใจ และเวลาให้แก่ส่วนรวม ดังนั้นอาสาสมัคร กศน.จึงต้องเป็นผู้ที่
สมัครใจและเสียสละเพื่อช่วยเหลืองานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
อย่างแท้จริง (จารุณี แก้วประภา, 2552; ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
อำเภอวังเหนือ, 2553 และ ศูนย์ กศน.อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี, 2553)

นอกจากนี้ ในการทำหน้าที่อาสาสมัคร กศน.จำเป็นต้องมีความรู้ที่หลากหลาย ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติงานต้องเกี่ยวข้องกับหลายศาสตร์ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและโครงการที่จัดขึ้นตามความต้องการของผู้รับบริการ เช่น กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ด้านปศุสัตว์ ด้านการเกษตร ด้านศิลปะและงานฝีมือ เป็นต้น ซึ่งในบางครั้งอาสาสมัคร กศน.จะทำหน้าที่เสมือนผู้ช่วยวิทยากร เมื่อผู้รับบริการมีข้อสงสัยก็สามารถสอบถาม ปรีกษาและพูดคุยด้วยได้ ดังนั้น บุคลิกภาพภายในที่จำเป็นต่อการเป็นอาสาสมัคร กศน.อีกประการหนึ่งคือ ความใฝ่รู้ ซึ่งเป็นบุคลิกภาพภายในที่สำคัญเช่นเดียวกัน สามารถทำได้โดยการหาแสวงหาความรู้เพิ่มเติม การเข้าร่วมการอบรมที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานทั้งที่จัดขึ้นโดยสำนักงาน กศน.และหน่วยงานอื่น

1.1.4.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัคร กศน.เพิ่มพูนความรู้โดยผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งจัดขึ้นโดยสำนักงาน กศน.ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ ดูแลการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน. โดยมีสำนักงาน กศน.จังหวัด/กรุงเทพมหานครเป็นผู้รับผิดชอบในการเพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอาสาสมัคร กศน.ที่ต้องทำหน้าที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน เป็นผู้สื่อสาร และเผยแพร่ข้อมูลความรู้แก่ประชาชน รวมทั้งนำเสนอความต้องการการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน ร่วมกับครู กศน.ตำบล และมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนและร่วมจัดกิจกรรมการศึกษาในชุมชน ขณะเดียวกันก็ต้องสำรวจข้อมูลพื้นฐานด้านการศึกษาของประชาชนในชุมชนด้วย โดยหลังจากได้รับการคัดเลือกเป็นอาสาสมัคร กศน.แล้ว จะเข้ารับการฝึกอบรมในเนื้อหาสาระต่อไปนี้ (ข้าวสาด, 23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553 และ สำนักงาน กศน., 2552)

- (1) การสร้างพลังจิตอาสาในชุมชน
- (2) งาน กศน.กับการเสริมสร้างคุณภาพชีวิต
- (3) กลยุทธ์สู่ความสำเร็จในการทำงาน
- (4) แผนปฏิบัติงานรายเดือน: 30 วัน สู่ความสำเร็จ

นอกจากนี้ สำนักงาน กศน.จังหวัด/กรุงเทพมหานครยังได้จัดอบรม พัฒนาศักยภาพอาสาสมัคร กศน.อย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มพูนทักษะความรู้ ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และแนวทางการดำเนินงานส่วนต่างๆ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงาน เช่น ความรู้เรื่องประชาคมอาเซียน การเตรียมความพร้อมรับภัยน้ำท่วม เป็นต้น เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนในชุมชนของตนเอง อีกทั้ง

อาสาสมัคร กศน. ยังมีโอกาสได้ศึกษาดูงานศูนย์ กศน. ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน การศึกษานอกระบบโรงเรียน ตลอดจนได้รับการศึกษาเรียนรู้กับ กศน. ทุกหลักสูตรและทุกกิจกรรม โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เช่น การพัฒนาทักษะชีวิต พัฒนาสังคม ฝึกอาชีพ และเป็นสมาชิก หอสมุด เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้อาสาสมัคร กศน. นำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในการ ปฏิบัติงานสู่ความสำเร็จ และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ศูนย์ กศน. อำเภอบ้านบึง จังหวัดอุดรธานี, 2552; ศูนย์ กศน. อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี, 2553 และศูนย์ กศน. อำเภอบ้านแพรก จังหวัด พระนครศรีอยุธยา, 2553 และสำนักงาน กศน. จังหวัดสมุทรปราการ, 2554 และ สำนักงาน กศน., 2554)

สำนักงาน กศน. จัดกิจกรรมเพื่อจูงใจและส่งเสริมให้อาสาสมัคร กศน. อบรมเพิ่มพูนความรู้อยู่เสมอ เช่น กิจกรรมสะสมแต้มอาสาสมัคร กศน. อำเภอวังเหนือ โดย กำหนดให้อาสาสมัคร กศน. สะสมในการใช้สิทธิประโยชน์ ระยะเวลาในการสะสม 1 ปี โดยนับ 1 ชั่วโมงเป็น 1 แต้ม (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอวังเหนือ, 2553) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

จำนวนแต้ม	รายการ	เงื่อนไข
10	อบรมตามที่สถานศึกษากำหนด หลักสูตร 3 ชั่วโมง	ยกเว้นค่าธรรมเนียมและลงทะเบียน
20	อบรมตามที่สถานศึกษากำหนด หลักสูตร 6 ชั่วโมง	ไม่เสียค่าใช้จ่ายตลอดโครงการ
30	อบรมตามที่สถานศึกษากำหนด หลักสูตร 12 ชั่วโมง	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/ ได้รับเอกสารฉบับเต็ม
40	อบรมการใช้อินเทอร์เน็ตเบื้องต้น หลักสูตร 3 ชั่วโมง	ฟรีค่าธรรมเนียมและลงทะเบียน
50	อบรมคอมพิวเตอร์เบื้องต้น หลักสูตร 10 ชั่วโมง	ฟรีค่าธรรมเนียมและลงทะเบียน
60	อบรมคอมพิวเตอร์เบื้องต้น หลักสูตร 15 ชั่วโมง	ไม่เสียค่าใช้จ่ายได้รับเอกสาร
70	อบรมหลักสูตร Microsoft Word หลักสูตร 10 ชั่วโมง	ฟรีค่าธรรมเนียมและลงทะเบียน
80	อบรมหลักสูตร Microsoft Word	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/

จำนวนแต้ม	รายการ	เงื่อนไข
	หลักสูตร 15 ชั่วโมง	ได้รับเอกสาร
90	อบรมหลักสูตร Microsoft Word	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/
	หลักสูตร 20 ชั่วโมง	ได้รับเอกสารฉบับเต็ม
100	ศึกษาดูงานนอกสถานที่กับสถานศึกษา	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/
		ได้รับเอกสารฉบับเต็ม
150	อบรมทุกหลักสูตร	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/
	หลักสูตร 30 ชั่วโมง	ได้รับเอกสาร
200	อบรมทุกหลักสูตร	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/
	หลักสูตร 50 ชั่วโมง	ได้รับเอกสาร
250	อบรมทุกหลักสูตร	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/
	หลักสูตร 70 ชั่วโมง	ได้รับเอกสารฉบับเต็ม
350	อบรมทุกหลักสูตร	ไม่เสียค่าใช้จ่าย/
	หลักสูตร 100 ชั่วโมง	ได้รับเอกสารฉบับเต็ม
แต้มสูงสุด	ได้รับเกียรติบัตร และรางวัล	ในงานวันกศน./ นิทรรศการประจำปี

1.1.4.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา

นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผู้ที่ตัดสินใจเป็นอาสาสมัคร กศน.เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องหรือเคยทำงานร่วมกับ ศูนย์ กศน. มาก่อน เช่น อดีตนักศึกษาวินัยกร อสม. ศิษย์เก่า กศน. ประชาชนชาวบ้าน ข้าราชการ บำนาญ ตลอดจนผู้ที่สนใจจะร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาชุมชน เป็นต้น โดยศูนย์ กศน.แต่ละแห่งจะประชาสัมพันธ์เชิญชวนประชาชนที่สนใจช่วยเหลือสังคมมาปฏิบัติงานอาสาสมัคร กศน. (กระทรวงศึกษาธิการ, 2552 และ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอบ้านเหลื่อม, 2552) ดังนั้นอาสาสมัคร กศน. จึงมีความคุ้นเคยกับกระบวนการทำงานและเป้าหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งก่อนจะมีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 กลุ่มคนเหล่านี้ก็ทำหน้าที่ดังกล่าวอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่มีบทบาท หน้าที่กำหนดไว้ชัดเจน ส่วนใหญ่มักได้รับการชักชวนจากเจ้าหน้าที่ บุคลากร รวมทั้งครูอาสาสมัคร กศน. ของสำนักงาน กศน.ที่เคยทำงานร่วมกันและ/หรือเคยสอนมาก่อน และเล็งเห็นว่าบุคคลเหล่านั้นมี

ความสามารถและศักยภาพที่จะทำหน้าที่อาสาสมัคร กศน. ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนต่อไป

1.1.4.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ข้อ 12 ระบุบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ไว้ดังนี้

- (1) เสนอความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชน โดยประสานงานกับครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- (2) ประชาสัมพันธ์ สื่อสาร เผยแพร่ข้อมูลเพื่อสร้างโอกาสการเข้าถึงการเรียนรู้ของประชาชน
- (3) ส่งเสริม สนับสนุน และร่วมจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน
- (4) ร่วมกับครูประจำศูนย์การเรียนรู้ชุมชนในการติดตามผลและดูแลการจัดกิจกรรมศึกษาในชุมชน
- (5) ส่งเสริม สนับสนุน การรวบรวมข้อมูลพื้นฐานด้านการศึกษาของประชาชนในชุมชน

อาสาสมัคร กศน. จึงมีบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ กศน. ในชุมชนในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ส่งเสริมการอ่าน เพื่อป้องกันการลืมนั่งสี่ของประชาชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนาอาชีพให้กับประชาชนในชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิตและมีอาชีพเสริม (คมชัดลึก, 20 พฤศจิกายน 2552) โดยทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ บุคลากรและเครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ผู้นำท้องถิ่น อาสาสมัครส่งเสริมการอ่าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้าราชการบำนาญ เยาวชน

นอกเหนือจากการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน. ที่สอดคล้องกับหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น อาสาสมัคร กศน. ยังทำหน้าที่ในการช่วยเหลือประชาชนที่ประสบปัญหา และความยากลำบากในเรื่องอื่นนอกเหนือจากด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น โครงการ "จิตอาสา เยียวยาประชาชน ซ่อมสร้างล้างใหม่ กศน. ทำให้" ซึ่งเป็นการ

ซ่อมแซมและทำความสะอาดบ้านเรือนของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย เป็นต้น (เดลินิวส์, 8 พฤศจิกายน 2554)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันจำนวนอาสาสมัคร กศน.ทั่วประเทศมีเพียง 25,042 คน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) ซึ่งนับว่ามีจำนวนน้อยเมื่อคิดเป็นสัดส่วนต่อกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดของประเทศ ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่มีเวลาในการปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัคร กศน. เนื่องจากต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพหลัก ประกอบกับการทำงานอาสาสมัคร กศน.ไม่มีผลตอบแทนใดๆ จึงเป็นผลต่อการตัดสินใจของประชาชนในการทำหน้าที่ดังกล่าว (ศุภนัย กศน.อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน, 2554 และ ศุภนัย กศน.อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี, 2554)

สำหรับสิทธิประโยชน์ที่อาสาสมัคร กศน.ได้รับ กล่าวไว้ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ข้อ 14 ดังนี้

- (1) สิทธิที่จะได้รับการบริการการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ตามประกาศสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (2) สิทธิการเบิกค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงานตามที่กระทรวงการคลังกำหนด
- (3) สิทธิที่จะได้รับเกียรติคุณและรางวัล ตามที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย กำหนด
- (5) สิทธิที่จะได้รับการศึกษา อบรม พัฒนาที่สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จัดโดยเบิกค่าใช้จ่ายได้ตามระเบียบที่กระทรวงการคลังกำหนดไว้

จากการศึกษาเอกสารและสื่อเกี่ยวกับอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) พบว่า อาสาสมัคร กศน.จะมีความเชื่อในเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นสำคัญ และได้รับการฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติงานจากสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยก่อนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร กศน. และในระหว่างปฏิบัติงานก็จะมีสิทธิในการศึกษาอบรมที่จัดโดยศุภนัย กศน. ในพื้นที่ที่ตนปฏิบัติงาน

1.1.5 อาสาสมัครเพื่อสังคม

อาสาสมัครเพื่อสังคมที่ทำงานในลักษณะของการให้ข้อมูลความรู้และการฝึกทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน ส่วนใหญ่ทำงานอย่างอิสระ ไม่ขึ้นอยู่กับหน่วยงานใดจึงมีข้อมูลด้านเอกสารค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะรายละเอียดเชิงลึกเกี่ยวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม ดังนั้นในส่วนของอาสาสมัครเพื่อสังคมผู้วิจัยจะนำเสนอในภาพรวม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อาสาสมัครเพื่อสังคมเป็นผู้ที่มีความตั้งใจช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนหรือต้องการความช่วยเหลือด้านความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต โดยการปฏิบัติงานผ่านกลุ่ม มูลนิธิ หน่วยงานหรือองค์กรที่ต้องการอาสาสมัครเพื่อสังคมในการปฏิบัติงาน แต่ไม่มีกฎระเบียบหรือข้อปฏิบัติในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครเพื่อสังคมกำหนดไว้ การปฏิบัติงานส่วนใหญ่จะเชื่อมโยงกับความรู้พื้นฐานของอาสาสมัครเพื่อสังคม เช่น จบการศึกษาด้านกฎหมายจะปฏิบัติงานโดยให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับกฎหมายแก่ผู้รับบริการ

อาสาสมัครเพื่อสังคมจะเริ่มต้นการปฏิบัติงานโดยเป็นสมาชิกของกลุ่ม มูลนิธิ หน่วยงาน หรือองค์กรก่อนเพื่อให้เกิดความรู้และทักษะในการปฏิบัติงาน จากนั้นจึงปฏิบัติงานโดยอิสระหรืออาจกลับไปร่วมกับกลุ่ม มูลนิธิ หน่วยงาน หรือองค์กรอีก โดยอาจเป็นที่เดิมหรือที่ใหม่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาในการปฏิบัติงานที่เหมาะสมรวมทั้งวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครเพื่อสังคมเอง จากการศึกษา ผู้วิจัยจึงแบ่งอาสาสมัครเพื่อสังคมออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

(1) อาสาสมัครเพื่อสังคมด้านการเผยแพร่ความรู้ เช่น ด้านกฎหมายที่ข้อมูลความรู้ด้านกฎหมายที่เป็นประโยชน์และสามารถแก้ปัญหาของผู้รับบริการได้ โดยอาจแบ่งย่อยตามกลุ่มเป้าหมายทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้พื้นฐานและความสนใจของอาสาสมัครเพื่อสังคม อาทิ กฎหมายสิทธิมนุษยชน กฎหมายเพื่อผู้หญิง (มูลนิธิอาสาเพื่อสังคม, 2554 และศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554) ด้านการดูแลสุขภาพ อาทิ อาสาสมัครสุขภาพชุมชน (มูลนิธิสืบนาคะสตีเยร, 2554) ด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อาทิ อาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม (องค์การบริหารส่วนตำบลนาคำ, 2553) อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมชุมชน (สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย, 2552)

(2) อาสาสมัครสอนทักษะวิชาชีพ เช่น การทำอาหารและขนม การนวดแผนไทย การสอนตัดเย็บเสื้อผ้า การสอนตัดผมสุขภาพบุรุษและสุขภาพสตรี การสอนงานประดิษฐ์เพื่ออาชีพ การเป็นที่ปรึกษาด้านการตลาดและการเขียนแผนธุรกิจ การสอนดนตรี นาฏศิลป์ และศิลปะ การสอนการใช้คอมพิวเตอร์พื้นฐาน และการสอนงานช่างฝีมือ (ไทยเอ็นจีโอ, 2554)

จากการศึกษาพบว่า เอกสารและสื่อที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครเพื่อสังคมจะมีค่อนข้างน้อย เนื่องจากส่วนใหญ่จะเป็นการปฏิบัติงานโดยอิสระ หรือเข้าร่วมกับหน่วยงานอื่นที่เป็นศูนย์กลางการปฏิบัติงานอาสาสมัคร งานวิจัยเรื่องนี้จึงเน้นข้อมูลของอาสาสมัครเพื่อสังคมที่ได้จากการสัมภาษณ์เป็นหลัก

1.2 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและสื่อที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครนอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และแบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผู้วิจัยศึกษาอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 5 ประเภท ได้แก่ ประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 4 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 4 คน อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) จำนวน 4 คน หมอเดินอาสา จำนวน 4 คน และอาสาสมัครเพื่อสังคม จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน และผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกกลุ่ม จำนวน 20 คน

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทั้ง 20 คน ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการเรียนรู้ตามอัธยาศัยอย่างน้อย 3 ปี และได้รับการยอมรับจากผู้ทรงคุณวุฒิและนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นผู้มีความสามารถในการปฏิบัติงานอย่างแท้จริง

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น ผู้วิจัยจะเลือกแบบเจาะจงโดยเป็นผู้มารับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อความสมบูรณ์ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

โดยแบ่งหมวดหมู่เช่นเดียวกับการศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

- (1) ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (2) บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (3) การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (4) สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (5) สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

โดยแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

1.2.1 ครูภูมิปัญญาไทย

1.2.1.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการสัมภาษณ์ พบว่า ครูภูมิปัญญาไทยมีความผูกพันกับวิถีไทยเป็นอย่างมาก ความเชื่อพื้นฐานจึงมีที่มาจากหลักคำสอนทางศาสนา คำสอนของบิดา มารดา หรือบรรพบุรุษ และความเชื่อในชุมชนซึ่งสะท้อนความไทยได้เป็นอย่างดี ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. หลักคำสอนทางศาสนา

ครูภูมิปัญญาไทยมีความเชื่อพื้นฐานในเรื่องการทำความดี ความมีเมตตา การช่วยเหลือผู้อื่น และการดำเนินชีวิตในวิถีที่ดีงาม โดยความเชื่อดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับหลักคำสอนทางศาสนาที่ครูภูมิปัญญาไทยนับถือและศรัทธา และนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ตลอดจนการปฏิบัติงานในฐานะครูภูมิปัญญาไทย ดังเช่น ครูภูมิปัญญาไทย 1 ที่ยึดหลักอิทธิบาท 4 ในการดำเนินชีวิต ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ-ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น วิริยะ-ความพากเพียรในสิ่งนั้น จิตตะ-ความเอาใจใส่ฝักใฝ่ในสิ่งนั้น และวิมังสา-ความหมั่นสอดส่องในเหตุผลของสิ่งนั้น ซึ่งครูได้นำมาใช้ในการศึกษา เรียนรู้ดนตรีไทยที่ตนเองรัก แม้จะมีอุปสรรคในการเรียน แต่ก็สามารถประสบความสำเร็จในการเล่นดนตรีไทย จนได้รับการยกย่องและยอมรับจากสังคม ดังที่ครูกล่าวว่า “...ถ้าเรารักที่จะทำอะไรแล้วก็ต้องมีความเพียร ตั้งใจ และมุ่งมั่นที่จะทำ อย่างตัวผมชอบดนตรีไทยมาก ตั้งแต่เล็กก็คอยหาความรู้อยู่เสมอ บางทีคนสอนไม่เต็มใจ ก็ต้องใช้วิธีครูปักหลักจำ เพราะอยากเล่นให้เป็น เล่นให้เก่ง...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) นอกจากนี้ ยังเชื่อในเรื่องความเมตตาต่อผู้อื่น ทำให้ครูตั้งใจถ่ายทอดความรู้ดนตรีไทยให้แก่ลูกศิษย์อย่างเต็มที่และไม่หวงวิชา เช่นเดียวกับครูครูภูมิปัญญาไทย 2 ที่ยึดหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมใน

พุทธศาสนา ประกอบด้วย เมตตา – ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข กรุณา-ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มุทิตา-ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา-การรู้จักวางเฉย การยึดหลักพรหมวิหาร 4 นี้เอง ทำให้ครุภูมิปัญญาไทยมีความสุขและยินดีที่ได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้เห็นลูกศิษย์ประสบความสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้ และมีผู้มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์มากมายทั้งในท้องถิ่นเดียวกันและต่างถิ่น นอกจากหลักพรหมวิหาร 4 แล้ว ยังยึดมั่นในหลัก ศีล 5 ซึ่งมีความหมายคือ 1) เว้นจากทำลายชีวิต 2) เว้นจากถือเอาของที่เขาไม่ได้ให้ 3) เว้นจากประพฤติดินในกาม 4) เว้นจากพูดเท็จ 5) เว้นจากของเมา คือ สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท การยึดหลักศีล 5 นี้นอกจากจะทำให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขแล้ว ครุยังต้องการให้ลูกศิษย์ได้เห็นเป็นตัวอย่างด้วย ดังที่ครูกล่าวว่า “...เราอยากสอนลูกศิษย์ให้เป็นเช่นไร ตัวเราก็ควรทำให้ดูเป็นต้นแบบที่ดีก่อน เราอยากให้เราอยู่ในศีลในธรรม เราก็ต้องทำก่อน เวลาจะสอนเขาจะได้พูดได้เต็มปากเต็มคำ...การใช้หลักศาสนาพุทธในการดำเนินชีวิตทำให้เรามีความสุข โดยเฉพาะเมื่อได้แบ่งปันความรู้ที่มีให้คนอื่น ได้ช่วยเหลือ...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

ข. คำสอนของบิดา มารดา หรือบรรพบุรุษ

ความเชื่อพื้นฐานที่มาจากคำสอนของบิดา มารดา หรือบรรพบุรุษ จะเป็นความเชื่อในเรื่องการทำความดี ละเว้นความชั่ว ด้วยหวังว่าบุตร หลานที่ได้ฟังคำสอนนั้นจะนำไปปฏิบัติตาม และเติบโตเป็นคนดี มีคุณธรรม ดังที่ ครุภูมิปัญญาไทย 4 กล่าวไว้ว่า “...พ่อแม่สอนไว้ตั้งแต่จำความได้ว่า ถ้าเรายึดหลักทำดี ละเว้นชั่ว ยังไงๆ เราก็มีความสุข เห็นว่าสิ่งใดถูกก็ทำ สิ่งใดไม่ถูกก็ไม่ต้องทำ หลักง่ายๆ แต่ผลยิ่งใหญ่มาเลยนะ แล้วก็ทำยากด้วย แต่ถ้าเรามีหลักยึดแล้ว เราก็จะเดินไม่หลงทาง คิดแต่จะทำสิ่งดีอยู่ตลอด...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับ ครุภูมิปัญญาไทย 1 ที่กล่าวว่า “...พ่อแม่จะสอนกว้างๆ นะ บอกให้ผมเป็นคนดี อะไรที่ไม่ดี ไม่ควรก็อย่าไปทำ แรกๆ ที่ฟังก็ไม่ได้สนใจนะ แต่พอเริ่มรู้ความก็มานั่งนึกทบทวนที่พ่อแม่บอกตอนเด็กเลยรู้ว่าจริงๆ แล้วมันเป็นหัวใจในการใช้ชีวิตนะ เพราะถ้าเราทำไม่ดี ชีวิตเราก็คงมีแต่แย่ บางทีจะให้กลับมาบ้างหนึ่งใหม่ก็ยาก เพราะฉะนั้นทำดีตั้งแต่ต้นเลยจะดีกว่า...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) สำหรับครุภูมิปัญญาไทย 2 ซึ่งมีความผูกพันกับบิดา มารดา และคนในครอบครัวมาก องค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยก็ได้รับการถ่ายทอดมาจากครอบครัว รวมถึงหลักในการดำเนินชีวิตด้วย ดังที่กล่าวว่า “...ตอนเราเด็กๆ เวลาพอกับแม่สอนเราล่ำ ก็สอนเรื่องการใช้ชีวิตไปด้วย บอกให้เราหมั่นทำความดี ยึดความดีไว้ในชีวิต แล้วชีวิตจะดี แล้วพอกับแม่ก็ทำให้เราดูเป็นตัวอย่างว่าทำดีทำยังไง เราเห็นพ่อแม่ทำดีแล้วมีความสุข มีชีวิตที่ดี เราก็อยากทำ ทำแล้วก็มีความสุขเหมือนที่พ่อแม่ว่า พ่อเรามีลูก มีหลาน มีลูกศิษย์ เราก็สอนเขาแบบที่พ่อแม่สอน อยากให้เขามีความสุขเหมือนที่เรามี...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

ค. ความเชื่อในชุมชน

ครูภูมิปัญญาไทย 2 เป็นผู้หนึ่งที่ยึดความเชื่อในชุมชนเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ทั้งนี้เพราะเป็นชาวไทยทรงดำโดยกำเนิด จึงมีความเชื่อเรื่องผีเช่นเดียวกับชาวไทยทรงดำคนอื่นๆ ในชุมชน สำหรับผีที่ชาวไทยทรงดำนับถือมีหลายประเภท เช่น ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ ผีตามบันได ผีประตู ผีเตาไฟ ผีนา ผีโพสพ เป็นต้น ความเชื่อเรื่องผีนี้เป็นความเชื่อที่สอดแทรกคำสั่งสอนให้คนไทยทรงดำประพฤติปฏิบัติตัวดี หากเมื่อใดที่ทำอะไรไม่ดีก็จะต้องจะถูกผีลงโทษ ชีวิตจะพบแต่ความทุกข์ยาก ครูมีความเชื่อในเรื่องผีเป็นอย่างมาก และยังได้ถ่ายทอดความเชื่อเรื่องผีไปยังเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะเป็นชาวไทยทรงดำโดยกำเนิด แต่ก็ไม่ทราบรายละเอียดของความเชื่อดังกล่าวที่ชัดเจน การนับถือผีทำให้ครูดำเนินชีวิตด้วยความระมัดระวังและรอบคอบ เพราะเกรงว่าหากทำสิ่งที่ไม่ดีอาจได้รับการลงโทษจากผีได้ ตัวอย่างเช่น คนที่ไม่กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ วันหนึ่งจะถูกผีลงโทษ ทำให้ชีวิตมีแต่ความทุกข์ ความไม่สบายใจไปตลอด จะทำการสิ่งใดก็ไม่เจริญก้าวหน้า ดังที่ครูกล่าวว่า "...เราเชื่อว่าผีมีอยู่ทุกที่ คอยดูเราอยู่ ถ้าเราทำไม่ดี ก็จะถูกลงโทษ เจอกับความทุกข์ ไม่ว่าจะทำอะไร ต่อให้ไม่มีใครเห็น ใครรู้ แต่ผีเห็น ผีรู้ ชีวิตเราก็จะเป็นไปตามสิ่งที่เราทำ...แล้วถ้าใครทำไม่ดีขึ้น ชีวิตก็จะไม่เจริญ ถูกผีลงโทษ เราเคยพบ เคยเห็นมาแล้วหลายคน หลายคน..." (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) นอกจากนี้ ครูภูมิปัญญาไทย 1 ได้กล่าวเกี่ยวกับความเชื่อในชุมชนว่า "...ผมเกิดและโตในชนบท ชีวิตเลยผูกพันกับชุมชนบ้านเกิด แต่บ้านผมนี้ไม่ถึงกับเชื่ออะไรแปลกๆ หรอกนะ แต่จะเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษมากกว่า คือถ้าใครทำไม่ดี ก็จะถูกฟ้าดินลงโทษ มีชีวิตที่ไม่ดี ยิ่งคนเฒ่าคนแก่ยิ่งเชื่อกันมาก ซึ่งผมก็เชื่อตามนั้น เพราะจะว่าไปมันก็ตรงกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งผมก็เห็นว่าจริงตามนั้น..." (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) นอกจากนี้ ยังมีความเชื่อในชุมชนเรื่องความกตัญญูต่อบุคคลที่มีพระคุณ ดังที่ ครูภูมิปัญญาไทย 4 กล่าวว่า "...ชุมชนที่ผมเกิดเป็นชุมชนคนจีน ซึ่งเชื่อในเรื่องความกตัญญูรู้คุณเป็นอย่างมาก แล้วครอบครัวผมก็เป็นคนไทยเชื้อสายจีนด้วย ทุกคนเลยมีความเชื่อในแบบเดียวกัน ผมก็เห็นด้วยนะ เพราะเห็นคนไหนกตัญญูกับผู้มีพระคุณ ชีวิตก็เจริญรุ่งเรืองมาก แต่ใครเนรคุณ ออกตัญญู ชีวิตก็จะตกต่ำ ตกอับ..." (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

1.2.1.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาไทย พบว่า บุคลิกภาพของครูภูมิปัญญาไทยมีความสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ครูภูมิปัญญาไทย โดยประกอบด้วย การพูดดี ความเอื้ออารี และการมีมนุษยสัมพันธ์ ดังที่ ครูภูมิปัญญาไทย 3 อธิบายถึงความสำคัญของบุคลิกภาพที่ดีต่อการทำ

หน้าที่ครูภูมิปัญญาไทยว่า หากมีบุคลิกภาพที่ดีแล้วก็จะได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากผู้อื่น โดยเฉพาะจากลูกศิษย์ที่มารับการถ่ายทอดวิชาหมอลำซึ่งจากครุราตรี สำหรับบุคลิกภาพที่สำคัญที่สุดในการปฏิบัติหน้าที่ครูภูมิปัญญาไทยของครุคือ การพูด ทั้งนี้เพราะการพูดจะมีผลต่อผู้ฟัง หากไม่ระมัดระวังคำพูดอาจทำให้ผู้ฟังเข้าใจหรือตีความผิด เกิดความขุ่นข้องหมองใจระหว่างผู้ฟังและผู้พูดได้ นอกจากนี้ ก่อนจะพูดสิ่งใดควรคิดอย่างรอบคอบ พูดเฉพาะสิ่งที่มีประโยชน์และสาระ ไม่ใช่พูดมาก แต่ถ้อยคำที่พูดนั้นได้เนื้อความน้อยหรือมีสาระเพียงนิดเดียว ดังที่ครูกล่าวว่ “... เวลาพูดต้องไม่พูดแบบน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหรงเหรง ต้องพูดให้มีสาระ ได้ใจความ คนฟังจะได้ไม่ต้องเสียเวลามานั่งฟังเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้อง..เราเป็นครูต้องสอนลูกศิษย์ จะพูดอะไรก็ต้องคิดให้ดี เราอยากสอนให้เขาได้ดี อยากให้เห็นเขาประสบความสำเร็จได้มีชีวิตที่ดี...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554) นอกจากการพูดแล้ว การมีมนุษยสัมพันธ์ดียังเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของครูภูมิปัญญาไทย เพราะต้องปฏิบัติงานกับผู้อื่นค่อนข้างมาก บางครั้งก็เป็นคนแปลกหน้า หากไม่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีแล้วอาจทำให้ผู้ที่มารับบริการไม่กล้าเข้าซักถาม พูดคุยในเรื่องที่สนใจหรือสงสัย เกี่ยว ดังที่ ครูภูมิปัญญาไทย 1 กล่าวว่า การทำหน้าที่ครูภูมิปัญญาไทยนั้นต้องเข้ากับผู้อื่นได้ง่าย ยิ้มแย้มแจ่มใส ผู้ที่มารับบริการจะได้เรียนรู้ด้วยความสุขและไม่กลัวที่จะซักถามข้อสงสัยต่างๆ โอกาสในการเพิ่มพูนความรู้ของผู้รับบริการก็มีเพิ่มขึ้น ในระหว่างการสังเกตการปฏิบัติงานของครูผู้วิจัยพบว่า ครูยิ้มแย้มแจ่มใสกับเด็กๆ ซึ่งมารับการถ่ายทอดความรู้ด้านดนตรีไทยที่ศูนย์การเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทย หากผู้มารับบริการเกิดปัญหาในการเรียนหรือไม่เข้าใจ ครูจะอธิบายและสาธิตการเล่นดนตรีให้ดูซ้ำแล้วซ้ำอีก จนกว่าผู้มารับบริการจะเข้าใจและสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ยังมีผู้สนใจคนอื่นๆ เข้ามาที่ศูนย์การเรียนรู้ครูภูมิปัญญาไทยเพื่อขอคำปรึกษาเกี่ยวกับดนตรีไทยจากครู ทั้งในเรื่องการเล่นดนตรีไทย รวมถึงปัญหาที่พบในเครื่องเล่นดนตรีไทยประเภทต่างๆ ซึ่งครูก็ให้คำแนะนำอย่างเต็มใจ อีกทั้งยังอาสาช่วยเหลือเพิ่มเติมนอกเหนือจากที่ผู้มารับบริการร้องขอ (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) นอกจากนี้ ยังเป็นอีกท่านหนึ่งที่มีความเห็นว่าการมีมนุษยสัมพันธ์ดีเป็นสิ่งสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ครูภูมิปัญญาไทย อีกทั้งต้องให้ความเป็นกันเองกับผู้รับบริการ เพื่อไม่ให้เกิดความอึดอัดระหว่างเรียนรู้ ดังที่ครูกล่าวว่ “...เวลาจะสอนคนอื่น เราต้องเป็นกันเองกับเขานะ ไม่ใช่ทำหน้าตาบึ้งตึง ไม่รับแขก ทำแบบนั้นใครจะอยากมาคุย มาปรึกษา ไม่มีใครอยากมาเรียนด้วยแทนที่เขาจะได้ความรู้ กลายเป็นว่าเขารู้สึกไม่ดีกับเรา แล้วก็ ไม่อยากเรียนรู้จากเรา...” นอกจากนี้ ครูภูมิปัญญาไทย 2 ยังเห็นว่าครูภูมิปัญญาไทยควรมีบุคลิกภาพที่ดึงมาจากภายใน กล่าวคือ มีความจริงใจในการถ่ายทอดความรู้ ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ก็มีความสุข ผู้ถ่ายทอดก็มีความสุขไปด้วย ดังที่ครูกล่าวว่ “...ความจริงใจ สำคัญที่สุดนะ ถ้าเราทำอะไรแล้วไม่จริงใจ สักวันคนอื่นก็จะรู้ แล้วก็ไม่มีใครไว้ใจเราอีก แต่ถ้า

เราจริงใจเขาก็อยากมาพูดคุย มาซักถาม เพราะรู้ว่าเราทำด้วยใจ ไม่ได้หวังอะไรจากเขา เขาได้วิชาความรู้ เราก็มีความสุข...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) ซึ่งในระหว่างการสังเกตการปฏิบัติงานของครู ผู้วิจัยพบว่า ขณะที่ครูสอนเด็กๆ ในชุมชนที่มาให้บริการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำนั้น บรรยากาศเป็นไปอย่างสนุกสนาน เด็กๆ มีสีหน้ายิ้มแย้มและเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทยทรงดำอย่างมีความสุข หากมีประเด็นใดไม่เข้าใจก็จะซักถาม ซึ่งครูก็จะตอบคำถามอย่างใจเย็น แฝงด้วยคำพูดหยอกล้ออย่างอารมณ์ดี อีกทั้งยังแนะนำเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลที่สามารถศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำเพิ่มเติม นอกเหนือจากแผ่นพับหรือเอกสารที่ครูแจกให้ ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการจากครูภูมิปัญญาไทยทั้ง 4 คนที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า ครูภูมิปัญญาไทยต้องเป็นกันเอง ใจดี เป็นมิตร เพราะองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยบางเรื่องก็เป็นเรื่องที่ซับซ้อน ยากต่อการทำความเข้าใจ ยิ่งไม่มีพื้นฐานก่อนก็ยิ่งเข้าใจยาก ถ้าครูภูมิปัญญาไทยใจดี เป็นมิตรแล้วก็จะคลายความวิตกกังวลในการเรียนรู้ไปได้มาก

นอกจากนี้ ความโอบอ้อมอารียังเป็นบุคลิกภาพที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ดังที่ครูภูมิปัญญาไทย 4 ซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้แก่ผู้สนใจทั้งชาวไทยและต่างประเทศ แม้ต้องพบปะกับผู้เรียนอยู่ตลอดเวลาทั้งที่พิพิธภัณฑ์และที่บ้าน ครูก็ให้การต้อนรับขับสู้ทุกคนเป็นอย่างดี ซึ่งครูได้กล่าวว่า “...จะทำงานตรงนี้ได้ ต้องมีจิตใจโอบอ้อมอารี ยินดีช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ และต้องวางตัวให้ดี น่าเชื่อถือ ศรัทธา ให้เหมาะสมกับคำว่า ครูภูมิปัญญาไทย...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 1 ที่กล่าวว่า “...บางคนมาเรียนเขาก็ไม่แน่ใจว่าจะเรียนได้ กลัวโดนเราดู เพราะไม่มีความรู้เรื่องดนตรีไทยมาก่อนเลย เราก็บอกว่ายังไงเขาก็ทำได้ เราจะสอนให้เอง จะเป็นช้าหรือเป็นเร็วเท่านั้น แต่เป็นแน่...ช่วงปิดเทอมก็มีพ่อแม่พาลูกมาเรียน บางคนลูกสมาธิสั้น พ่อแม่ก็กังวลใจกลัวเรียนไม่ได้ เราก็บอกว่าได้แน่ ซึ่งก็เรียนได้จริงๆ ต่อเพลงใหม่อยู่เรื่อยๆ เลย...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

1.2.1.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ก. การศึกษาตามอัธยาศัย

ครูภูมิปัญญาไทยศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยด้วยการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งจากบิดามารดา คนในครอบครัว ผู้รู้คนอื่นๆ รวมทั้งการศึกษาดด้วยตัวเองจากการฟังและการพูดคุยกับผู้อื่น บางครั้งเป็นไปในลักษณะของครูพัก ลักจำ กล่าวคือ ไม่ได้มีผู้สอนโดยตรง แต่อาศัยการจดจำ และฝึกฝนด้วยตนเอง จนสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยด้านนั้นได้ เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 3 ที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยด้านหมอลำจาก

บิดา มารดา ซึ่งเป็นหมอลำ ชีวิตของครูจึงคุ้นเคยกับภูมิปัญญาไทยด้านนี้มาตั้งแต่เยาว์วัย จนเกิดความสนใจ ประกอบกับบิดา มารดาอยากให้ลูกมีวิชาชีพติดตัว จึงถ่ายทอดความรู้ให้ลูกทุกคน ลูกคนไหนสนใจก็สอนให้ คนไหนไม่สนใจก็ไม่ได้บังคับ สำหรับตัวครูนั้นรู้สึกสนใจการลำอยู่แล้ว เมื่อบิดา มารดาสอนก็ยิ่งสนใจมากขึ้น อยากฝึกฝน ฝึกปรืออยู่ตลอด ดังที่ครูกล่าวว่า “...เราเกิดในครอบครัวหมอลำ พ่อแม่ ญาติพี่น้องเป็นหมอลำกันเกือบหมด ตื่นเช้ามาก็เห็นทุกคนฝึกซ้อม เราเป็นเด็กก็เข้าไปนั่งดู พอเริ่มรู้ความพ่อแม่ก็สอนให้ ยิ่งเรียนยิ่งสนุก ไม่ได้รู้สึกที่กำลังเรียน ตอนหลังก็ยึดเป็นอาชีพ ได้ร่วมวงกับครอบครัว...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554) เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 1 ที่เริ่มฝึกฝนดนตรีไทยเพราะใจรักและสนใจ ไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียนสอนดนตรีอย่างเป็นทางการ แต่เป็นการฝากตัวเป็นลูกศิษย์กับครูดนตรีที่มีความรู้ ดังที่ครูกล่าวว่า “...ตอนเด็กๆ ผมเป็นเด็กวัด แล้วในวัดก็มีวงดนตรี ผมสนใจอยากเล่น เลยอาสาเป็นคนแบกเครื่องดนตรีอยากเล่นก็เล่นไม่ได้เพราะยังไม่ผ่านพิธีไหว้ครู ทางดนตรีเขาถือกัน แต่ก็แอบเล่นตามที่เห็นคนอื่นในวงเล่นกัน ยิ่งเล่นยิ่งชอบ เลยหาทางฝึกฝนมาเรื่อยๆ หากความรู้ด้วยตัวเอง จนเล่นดีขึ้น...พอโตผมก็ไปเรียนกับครูที่เก่งด้านดนตรีไทย เรียกว่าการเรียนแบบมือต่อมือ ไม่มีเอกสาร ไม่มีตัวโน้ตให้ดูเพราะครูที่สอนก็เขียนไม่เป็น ต่อมาเราก็มาฝึกฝนเพิ่มเติม จนกระทั่งมีความรู้พอจะสอนลูกศิษย์ลูกหาอย่างในปัจจุบัน...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) นอกจากนี้ การอาศัยอยู่ในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทยยังทำให้ครูภูมิปัญญาไทยได้รับความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาไทยโดยไม่รู้ตัว ดังที่ครูภูมิปัญญาไทย 2 กล่าวว่า “...เราเกิดมาก็เห็นวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำ ได้เห็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เรารู้สึกสนใจก็เริ่มสังเกตและศึกษาหาความรู้ ถามคนเฒ่าคนแก่คนในบ้านเราด้วย เวลางานแต่งงาน งานศพ เราก็คอยสังเกตพิธีกรรม ทำให้เรามีความรู้เรื่องนี้โดยไม่รู้ตัว จนเมื่อโตขึ้นก็แน่ใจว่าสนใจด้านนี้ เลยศึกษาอย่างจริงจัง...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

ข. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ครูภูมิปัญญาไทยส่วนใหญ่แม้จะมีองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยอยู่แล้ว แต่ก็มีได้หยุดการแสวงหาความรู้แต่อย่างใด ยังคงฝึกฝนและเพิ่มเติมความรู้อย่างต่อเนื่องผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยโดยตรงและความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานในฐานะครูภูมิปัญญาไทย ดังที่ครูภูมิปัญญาไทย 1 กล่าวว่า “..ความรู้เรื่องดนตรีไทยนี้เรียนยังไงก็ไม่หมดนะ บางทีเราว่าเรารู้แล้ว เอาเข้าจริงก็มีเรื่องที่เราไม่รู้ ก็ต้องไปเรียนเพิ่มเติม บางทีมีคนมาถามความรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย ผมก็รู้แหละเลยต้องไปเรียนเพิ่มนี้แหละ ไม่ได้เรียนนานหรอก แต่เอามาประยุกต์ใช้ได้อีกนานเลย...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 3 ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้

บุกเบิกหมอลำซึ่ง มีลูกศิษย์มากมายจากทั่วประเทศ แต่ครูก็ยังศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน เช่น เข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึก สิทธิมนุษยชน และยาเสพติด เป็นต้น การอบรมความรู้ดังกล่าวดูเหมือนไม่เกี่ยวข้องหรือเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของครูภูมิปัญญาไทยแต่อย่างใด ซึ่งครูได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า “...การอบรมเรื่องต่างๆ ทำให้มีความรู้หลากหลายและเป็นประโยชน์เป็นอย่างยิ่งในการเขียนกลอนลำ เพราะคนที่เขียนกลอนลำเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ดีจำเป็นต้องมีความรู้และเข้าใจในเรื่องนั้นด้วย มิฉะนั้นกลอนลำก็จะมีคุณค่าและไม่มีประโยชน์แก่ผู้ฟัง เราอยากให้กลอนลำของเรามีประโยชน์ ไม่ใช่ฟังเพื่อความบันเทิงอย่างเดียว แล้วความรู้ในการฝึกอบรมก็ได้เอามาใช้ประโยชน์ตลอด ไม่ว่าจะเรื่องอะไรเราก็เขียนกลอนลำได้ อาศัยความรู้จากเรื่องที่เราไปอบรมมานั้นแหละ เคยเรียน ไปอบรมเพิ่มอยู่เรื่อย เคยเขียนกลอนลำได้รางวัล 1 ล้านบาทด้วยนะ ก็เอาความรู้จากที่ไปอบรมมานั้นแหละมาเขียน แล้วเวลาเราจะสอนลูกศิษย์ให้รู้จักศึกษาหาความรู้เพิ่มจะได้พูดได้เต็มที่ เพราะเราก็เป็นตัวอย่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้เขาเห็น จนปานนี้เราก็ยังไม่หยุดเรียน เรียนไปเรื่อยๆ...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ ครูยังเป็นศิษย์เก่า กศน.ทำให้รู้สึกว่าการศึกษาระบบโรงเรียนเป็นใบเบิกทางให้ได้รับโอกาสต่างๆ มากมาย จนถึงขณะนี้ที่กำลังศึกษาระดับมหาบัณฑิต

เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 4 ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาระบบโรงเรียนเช่นเดียวกัน ดังที่กล่าวว่า “...ถึงเราจะมีความรู้ แต่พอนานไปมันก็เก่า ไม่ทันสมัย ก็ต้องไปเรียน ไปหาความรู้เพิ่มเติม ส่วนใหญ่ที่ไปเรียนก็เอามาใช้ในงานนั้นแหละ ที่ไหนมาจัดแล้วเราเห็นว่าจะมีประโยชน์กับงาน เราก็จะไปเข้าร่วม...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

ค. การเรียนรู้จากประสบการณ์

การปฏิบัติงานในฐานะครูภูมิปัญญาไทย จะมีความสัมพันธ์กับความรู้หรืออาชีพหลักที่ทำอยู่แล้ว ดังนั้นประสบการณ์ที่สั่งสมมาเป็นเวลานานจึงเป็นเหมือนบทเรียนที่ล้ำค่าที่ครูภูมิปัญญาไทยสามารถนำมาใช้ในการปฏิบัติงานครูภูมิปัญญาไทยได้ตลอดเวลา ดังที่ครูภูมิปัญญาไทย 1 กล่าวว่า “...ช่วงแรกๆ ผมยังไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับดนตรีไทย ก็ลองผิดลองถูกไปเรื่อย ยิ่งตอนที่ยังไม่มีครูสอน ทุกอย่างมาจากประสบการณ์การฝึกฝนทั้งนั้น แต่พอทำบ่อยๆ ก็เกิดความชำนาญ จะรู้ได้เองว่าตรงไหนถูก ตรงไหนผิด อะไรควรแก้ อะไรควรเสริม ต่อไปก็จำได้ไปเอง ไม่ไปผิดซ้ำที่เดิมอีก ประสบการณ์มากขึ้นก็ช่วยให้การทำงาน และทำทุกอย่างง่ายขึ้น...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 2 3 และ 4 ที่กล่าวในทิศทางเดียวกันว่า องค์ความรู้ที่สั่งสมมาทำให้การปฏิบัติงานง่ายขึ้น รู้ว่าสิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ที่ไม่ดีก็จะทำอีก ที่ดีก็พัฒนาต่อไปเรื่อยๆ นำไปถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ โดยเฉพาะในส่วนที่เคยทดลองทำแล้วมีผลลัพธ์ไม่ดี ก็สามารถแนะนำ บอกกล่าวแก่ผู้รับบริการได้

ง. การเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง

แม้จะได้รับการยอมรับจากสังคมว่าเป็นผู้สร้างสรรค์และสืบสานภูมิ

ปัญญาไทย แต่ครูภูมิปัญญาไทยยังพัฒนาตนเองอย่างเสมอและต่อเนื่อง เพราะตระหนักว่าการพัฒนาตนเองเป็นเรื่องที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับครูภูมิปัญญาไทย ไม่ว่าจะในด้านใดก็ตาม ทั้งนี้เพราะองค์ความรู้ไม่หยุดนิ่งต้องหมั่นเติมเต็มอยู่เสมอ เพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย ซึ่งแต่ละคนล้วนมีการพัฒนาตนเองที่น่าสนใจ ดังเช่น ครูภูมิปัญญาไทย 1 ที่อธิบายวิธีการของตนเองว่าจะเน้นการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่นที่มีความรู้ในภูมิปัญญาไทย โดยไม่จำเป็นต้องเป็นครูภูมิปัญญาไทยด้วยกันเท่านั้น การทำเช่นนั้นนอกจากจะได้รับความรู้ใหม่แล้ว ยังได้รับข้อมูลย้อนกลับจากผู้อื่นอีกด้วย ทำให้ทราบว่าเรื่องที่รู้หรือปฏิบัติอยู่นั้นถูกต้องหรือไม่ จำเป็นต้องแก้ไขในประเด็นใด เพื่อนำไปปรับใช้กับการปฏิบัติงานของครูภูมิปัญญาไทยต่อไป นอกจากนี้ ครูผู้ยังหมั่นเติมเต็มความรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตซึ่งมีข้อมูลหลากหลาย สามารถเลือกศึกษาได้ตามความสนใจ ครูใช้เว็บไซต์ยูทูป (www.youtube.com) ซึ่งเป็นเว็บไซต์ที่สมาชิกรวบรวมวิดีโอในหลากหลายสาขาไว้ ทำให้ผู้ใช้สามารถเลือกชมวิดีโอในเรื่องที่สนใจได้ จึงใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีนี้ค้นหาเพลงไทยอยู่เสมอ เพื่อนำมาใช้ในการเรียนการสอนให้แก่ผู้มารับบริการการเล่นดนตรีไทย แม้ในระยะแรกจะใช้งานไม่ค่อยถนัดนัก แต่ก็คอยสอบถามจากบุตรสาว ทำให้มีความชำนาญมากขึ้น ครูเชื่อว่าการรู้จักแสวงหาแหล่งข้อมูลเพื่อเพิ่มพูนความรู้ที่นับเป็นวิธีหนึ่งในการพัฒนาตนเองที่มีประโยชน์ต่อการทำงานเป็นอย่างมาก หากครูภูมิปัญญาไทยหมั่นพัฒนาตนเองอย่างสม่ำเสมอก็จะมีความรู้และความเชี่ยวชาญในภูมิปัญญาไทยมากขึ้น อันจะส่งผลดีต่อผู้รับบริการถ่ายทอดความรู้จากครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งผู้รับบริการนี่เองที่จะเป็นผู้ประเมินว่าข้อมูลที่ไปศึกษาเพิ่มเติมมานั้นนำมาปรับใช้ได้เหมาะสมหรือไม่ หากพบว่าผู้รับบริการประสบปัญหาหรือมีข้อสงสัยในการเรียนดนตรีไทย จะวิเคราะห์ปัญหาและหาสาเหตุ เพื่อให้ผู้รับบริการได้รับการถ่ายทอดดนตรีไทยที่ถูกต้องและครบถ้วนมากที่สุด รวมทั้งนำไปปรับใช้กับผู้รับบริการคนอื่นต่อไป (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

สำหรับครูภูมิปัญญาไทย 2 มีวิธีการพัฒนาตนเองที่ทำเป็นประจำคือ ศึกษาเพิ่มเติมจากสถานการณ์หรือกิจกรรมจริง เพื่อให้เข้าใจอย่างกระจ่าง ดังที่กล่าวว่า “...เวลาเราอยากรู้เรื่องอะไร เราก็จะดูจากพิธีกรรมจริงของชาวไทยทรงดำเลย เพราะจะทำได้รับทั้งความรู้และประสบการณ์จริง เข้าใจและจดจำได้ง่าย ไม่ต้องเสียเวลานานั่งอ่าน นั่งท่อง ซึ่งบางทีก็นึกภาพไม่ออก...” นอกจากนี้ เมื่อทำงานเสร็จในแต่ละวันก็จะทบทวนและใคร่ครวญตนเองอยู่เสมอ โดยการจดบันทึกการทำงานในแต่ละวัน แล้วมาทบทวนว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ จากนั้นจึง

มาวิเคราะห์หาทางแก้ไข แม้การทำงานจะมีอุปสรรคและต้องอดทนค่อนข้างมาก แต่การทำงานที่ตนรัก ทำให้ไม่รู้สึกรู้ว่าต้องทำงานแต่อย่างไร (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

เช่นเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 3 ที่กล่าวถึงการพัฒนาตนเองว่า ประการแรกจะวิเคราะห์ตัวเองก่อนว่าเป็นอย่างไร มีข้อควรปรับปรุงในเรื่องใดบ้าง อีกทั้งยังสอบถามจากเพื่อนสนิทและคนในครอบครัวซึ่งเป็นเหมือนกระจกสะท้อนตัวได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ต้องมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ซึ่งในอดีตครูไม่เคยคำนึงถึงเรื่องนี้เลย แต่เมื่อเริ่มกำหนดเป้าหมายแล้ว ส่งผลให้มีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการทำงานมากขึ้น หากไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคก็จะปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทันที ดังที่กล่าวว่า "...คำติ 1 คำ ทำให้งานเราดีขึ้น 1 ระดับ เราต้องรับฟังคำติจากคนอื่นด้วย ไม่ใช่เลือกจะฟังแต่คำชมอย่างเดียว เมื่อได้รับการชี้แนะแล้วก็จะซักถามเหตุผลพร้อมกันไปด้วย จะได้เข้าใจเรื่องนั้นดียิ่งขึ้น แล้วก็แก้ไขทำให้ถูกต้อง..." (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554) อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาตนเองนั้นจำเป็นต้องอาศัยความอดทน ต่อสู้และพยายามเป็นอย่างมาก แม้ครูจะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่ามีองค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำซึ่งเป็นอย่างดีแล้ว แต่ก็ยังต้องหมั่นฝึกซ้อม ฝึกฝนอยู่เสมอ ไม่เคยหยุดนิ่ง เมื่อทำงานเสร็จในแต่ละครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการออกแสดงหรือการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ผู้มารับบริการ ครูจะทบทวนการทำงานแต่ละครั้งอยู่เสมอ ตั้งแต่กระบวนการแรกจนกระทั่งกระบวนการสุดท้าย เพื่อพิจารณาข้อควรปรับปรุง หากไม่แน่ใจก็จะสอบถามจากลูกศิษย์หรือผู้ว่าจ้างให้ไปทำการแสดง ดังที่ครูกล่าวว่า "...บางที่เรานั่งทบทวนผลงานของเราคนเดียว เราก็มองไม่เห็นข้อบกพร่อง คิดว่าทุกอย่างดีแล้ว ต้องให้คนอื่นมาเป็นกระจกส่องตัวเรา แต่เราก็ต้องเปิดใจรับฟังด้วย จะได้พัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้นไปอีก ทำเช่นนี้อยู่เป็นประจำ เป็นการประเมินตนเองแบบง่าย ๆ แต่มีประโยชน์ต่อการทำงานมาก..." (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

การพัฒนาตนเองของครูภูมิปัญญาไทยมิได้มีประโยชน์กับตัวเองเท่านั้น แต่ยังมีผลดีกับผู้รับบริการเป็นอย่างยิ่ง ดังที่ ผู้รับบริการจากครูภูมิปัญญาไทย 1 กล่าวว่า "...ยิ่งครูมีความรู้มาก ศึกษามาก ผมก็ได้ความรู้มากขึ้นด้วย ทำให้เรียนได้เร็วขึ้น..." (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) สอดคล้องกับผู้รับบริการจากครูภูมิปัญญาไทย 4 ที่กล่าวว่า "...ครูมีความรู้เยอะเราก็ได้ความรู้ที่เป็นความจริงเยอะ ชัดเจน ทำให้ได้รับความรู้ที่ถูกต้อง สามารถต่อยอดความรู้ได้ต่อไป..." (สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2554)

สำหรับครูภูมิปัญญาไทย 4 มีวิธีการพัฒนาตนเองด้วยการจดบันทึก เมื่ออยากรู้เรื่องใดก็จะหมั่นศึกษา หาแหล่งความรู้ สรุปและรวบรวม แล้วทดลองทำตามนั้น ถ้าทำแล้วได้ผลไม่ดีก็ทดลองใหม่ หาวิธีใหม่ไปเรื่อยๆ ซึ่งบางครั้งก็ใช้ระยะเวลาช้านาน แต่ก็ต้องพยายามและอดทน (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

1.2.1.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการศึกษาพบว่า สภาพแวดล้อมนับว่ามีผลต่อการเป็นครูภูมิปัญญาไทยเป็นอย่างยิ่ง ทั้งบุคคลใกล้ชิด ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม แม้กระทั่งอาชีพของบิดามารดาที่มีความเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาไทย ก็ทำให้ครูภูมิปัญญาไทยเกิดความคุ้นเคยกับภูมิปัญญาไทยมาตั้งแต่เยาว์วัย และค่อยๆ ซึมซับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยมาโดยไม่รู้ตัว ดังเช่น ครูภูมิปัญญาไทย 3 ที่มีบิดาและมารดาต่างประกอบอาชีพศิลปินหมอลำกลอนและนักประพันธ์กลอนลำ อีกทั้งพี่น้องในครอบครัวเกือบทุกคนต่างมีความสามารถทางด้านลำกลอน และเนื่องจากบิดามารดา และพี่ๆ มีความสามารถและมีชื่อเสียงด้านลำกลอนเป็นอย่างยิ่ง ทำให้เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของคนทั่วไป จึงมีผู้ฝากตัวเป็นศิษย์จำนวนมาก ซึ่งครูก็ได้เรียนรู้การลำกลอนพร้อมๆ กับผู้ที่มาเรียนนั่นเอง จนกระทั่งได้เริ่มแสดงความสามารถการออกลำครั้งแรกเมื่ออายุ 14 ปี หลังจากนั้นก็ยังได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบิดามารดาและพี่ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังที่ครูกล่าวไว้ว่า "...มันคุ้นเคยตั้งแต่เล็กแล้ว เห็นภาพทุกวันเหมือนดูหนังม้วนเดิม จะชวนคนอื่นมาเล่นก็ไม่ได้ เพราะทุกคนก็ต้องฝึกซ้อมร้องหมอลำกันหมด ไปๆ มาๆ เราก็ก็นั่งดูคนอื่นฝึก แล้วก็ฝึกฝนไปด้วย เลยลำเป็นตั้งแต่ตอนนั้น..." (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

สำหรับ ครูภูมิปัญญาไทย 1 ซึ่งมีความรู้ ความสามารถในการเล่นดนตรีไทยเป็นอย่างดี โดยเผยแพร่ความรู้ด้านดนตรีไทยให้ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ตลอดระยะเวลาที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ลูกศิษย์ ได้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีผลต่อความสนใจต่อดนตรีไทยของเด็กรุ่นใหม่ ทั้งนี้เพราะปัจจุบันสังคมมีความเป็นสังคมเมืองมากกว่าในอดีต ความเป็นสังคมเมืองนำมาซึ่งความเจริญในหลายด้าน คนส่วนใหญ่จึงหันไปสนใจเรื่องอื่นๆ มากกว่าดนตรีไทย ประกอบกับความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน การประกอบอาชีพ เลี้ยงดูครอบครัว จึงไม่มีเวลาสนใจดนตรีไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของชาติไทย ในทางตรงข้ามผู้ที่มีฐานะดี ไม่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจจะสนับสนุนให้บุตรหลานศึกษาและฝึกฝนดนตรีไทยมากขึ้น และหลายครั้งที่ชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางผ่านศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทยของครูแล้วเข้ามาสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการเล่นดนตรีไทยเพราะได้ยินเสียงบรรเลงดนตรีไทยจากในศูนย์ ครูจึงมีความมุ่งมั่นที่จะถ่ายทอดความรู้ดนตรีไทยให้แก่ผู้สนใจ ก่อนที่สังคมและวัฒนธรรมใหม่จะกลืนภูมิปัญญาไทยด้านนี้ไป ซึ่งในการทำหน้าที่ครูภูมิปัญญาไทยนี้ก็ได้รับกำลังใจและการสนับสนุนจากครอบครัวเป็นอย่างดี ทำให้มีเวลาทุ่มเทให้กับการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

เช่นเดียวกับครุภูมิปัญญาไทย 2 ที่นอกจากจะอยู่ในชุมชนไทยทรงดำจนต้องการศึกษารายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับไทยทรงดำแล้ว ความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนไทยทรงดำที่ครูเห็น ยิ่งทำให้มีความตั้งใจจะอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาไทยนี้ไว้ เพราะปัจจุบันเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยทรงดำ เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากสังคมเมืองมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมการแต่งกายและการรับประทานอาหาร เด็กส่วนใหญ่ไม่ได้แต่งกายแบบชาวไทยทรงดำดั้งเดิมแต่นิยมการแต่งกายแบบร่วมสมัยมากกว่า สำหรับในเรื่องการรับประทานอาหารนั้นก็จะเป็นการรับประทานอาหารตะวันตก ดังที่ครูกล่าวว่า “...เดี๋ยวนี้เด็กแถวนี้ไม่ค่อยรู้จักวัฒนธรรมรากเหง้าตัวเองแล้ว เพราะวัฒนธรรมจากที่อื่นเข้ามาแทนที่ ทั้งวัฒนธรรมการแต่งกาย การกินอาหาร แต่ก่อนกินอาหารพื้นเมืองชาวไทยทรงดำ เดี่ยวนี้ต้องกินพิซซ่า ไก่ทอด...” (สัมภาษณ์, 19 มิถุนายน 2554) ซึ่งครูเองก็พยายามจะถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับชาวไทยทรงดำให้เด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ได้เห็น จึงจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ไทยทรงดำขึ้นเพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทยทรงดำ แม้แต่ในการดำเนินชีวิตประจำวันครูก็แต่งกายตามแบบชาวไทยทรงดำดั้งเดิม ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างให้แก่เด็กและเยาวชนชาวไทยทรงดำ รวมทั้งเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยทรงดำ

1.2.1.5. สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพการปฏิบัติงานของครุภูมิปัญญาไทยปัจจุบันยังไม่ได้รับความสนใจมากนัก จะมีก็แต่เฉพาะกลุ่มที่ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยจริงๆ เท่านั้นที่จะรับบทบาทหน้าที่ของครุภูมิปัญญาไทย แม้แต่สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาเองก็ไม่ได้ติดตามผลการดำเนินงานของครุภูมิปัญญาไทยอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ครุภูมิปัญญาไทยได้พบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพื่อนำข้อคิดและแนวทางที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน

นอกจากนี้ การอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาไทยก็ทำได้ยากขึ้น ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องทำให้สังคมไทยตระหนักและรับรู้ถึงความสำคัญของภูมิปัญญาไทย ครุภูมิปัญญาไทยเองต้องหาวิธีจูงใจให้คนในสังคมเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทยมากขึ้น และไม่ใช่ว่าเข้าใจจากในตำราเท่านั้น แต่ต้องสามารถปฏิบัติได้ด้วย ดังที่ครุภูมิปัญญาไทย 3 กล่าวว่า “...กล่าวว่า “...หมอลำเป็นศิลปะพื้นบ้านที่มีมานานแล้ว แต่ช่วงหลังเด็กๆ วัยรุ่นไม่ค่อยสนใจกัน แม่ (หมายถึงครุภูมิปัญญาไทย 3) เลยหาวิธีทำให้หมอลำน่าสนใจและสนุกมากขึ้น เลยคิดหมอลำชิงขึ้นมา จริงๆ ก็มีฐานจากของเดิมแต่มาทำให้เหมาะกับยุคสมัย ทำให้วัยรุ่นแล้วก็คนทั่วไปรู้จักแล้วก็สนใจหมอลำ

มากยิ่งขึ้น...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554) และในการสืบสานภูมิปัญญาไทยก็ไม่ควรคำนึงถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยในเชิงธุรกิจ แต่ควรมองในเชิงความงามและควมมีคุณค่าทางจิตใจ มิฉะนั้นจะมีการแก้ไข ดัดแปลงเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด จนไม่หลงเหลือความหมายที่แท้จริงของภูมิปัญญาไทย ดังที่ ครูภูมิปัญญาไทย 1 กล่าวถึงการปฏิบัติงานในฐานะครูภูมิปัญญาไทยว่า หลังจากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาแต่งตั้งครูภูมิปัญญาไทยแล้วน่าจะมาติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพราะครูภูมิปัญญาไทยต้องการข้อเสนอแนะในการดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของผู้รับบริการ รวมทั้งการเน้นให้ครูภูมิปัญญาไทยเผยแพร่องค์ความรู้โดยเน้นที่คุณค่ามากกว่าผลตอบแทน (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) สอดคล้องกับครูภูมิปัญญาไทย 2 ที่มีความเห็นว่า การปฏิบัติงานของครูภูมิปัญญาไทยว่า ไม่ค่อยได้รับการเชิดชูจากสังคม ไม่ค่อยมีคนรู้หน้าที่ความรับผิดชอบของครูภูมิปัญญาไทย ไม่มีคนให้การสนับสนุน ทำให้มีผลกระทบต่อการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้ครูสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชาวไทยทรงดำ แต่เมื่อมีผู้มาเยี่ยมชมพร้อมกันเป็นจำนวนมากก็ไม่สามารถบรรยายหรืออธิบายข้อมูลต่างๆ ได้ครอบคลุม จึงอยากได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดทำแผ่นพับหรือเอกสารที่มีเนื้อหาบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับชาวไทยทรงดำเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ นอกจากนี้ หลายต่อหลายครั้งที่มีนักศึกษาและนักวิจัยมาสอบถาม รวบรวมข้อมูลสำหรับการทำวิจัย แต่ขาดความเกรงใจต่อผู้ให้ข้อมูล คิดแต่ประโยชน์ของตนเอง อีกทั้งยังนำเสนอข้อมูลที่ขาดเคลื่อนจากความจริง ทำให้ข้อมูลวิจัยเกี่ยวกับชาวไทยทรงดำไม่ถูกต้อง ผู้ที่มาศึกษางานวิจัยเหล่านั้นต่อไปก็จะได้รับข้อมูลที่ไม่ถูกต้องไปด้วย (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554) ซึ่งก็เป็นไปในทำนองเดียวกับครูภูมิปัญญาไทย 4 ที่กล่าวว่า “...คนเดียวนี้รู้เรื่องภูมิปัญญาไทยน้อยลงทุกที ที่มาหาครูภูมิปัญญาไทยก็ไม่ได้ต้องการความรู้จริงๆ หรือก ส่วนใหญ่ก็มาเพื่อทำการบ้าน ทำวิจัย ทำวิทยานิพนธ์ ทำเสร็จแล้วก็จบ ไม่ได้คิดจะไปศึกษาภูมิปัญญาไทยจริงจัง น่าจะประชาสัมพันธ์ให้คนได้รู้มากกว่า ว่า ภูมิปัญญาไทยมีค่าขนาดไหน กว่าจะอยู่มาถึงเดี๋ยวนี้ไม่ได้ใช้เวลาแค่ปี สองปี...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

สำหรับครูภูมิปัญญาไทย 3 ได้กล่าวในทิศทางที่คล้ายกับครูภูมิปัญญาไทยคนอื่น ๆ กล่าวคือ การเผยแพร่องค์ความรู้หมอลำซึ่งต่อคนรุ่นใหม่ทำได้ค่อนข้างยาก ทั้งนี้เพราะบางครั้งมีผู้นำเสนอเกี่ยวกับหมอลำซึ่งในทางที่ไม่ถูกต้อง ทำให้ผู้ที่ได้รับข้อมูลเกิดความเข้าใจผิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแต่งกายประกอบการลำซึ่งซึ่งมีบางคนแต่งกายไม่สุภาพ ทำให้ผู้ชมเข้าใจว่าการลำซึ่งต้องแต่งกายหล่อแหลม ใส่ผ้าถุงสั้นเต่อ ส่งผลให้ภาพพจน์ที่มีต่อหมอลำซึ่งผิดจากความ เป็นจริง ซึ่งมีผลกระทบต่อการทำงานในฐานะครูภูมิปัญญาไทยของครูด้วย เพราะคนที่สนใจจะเกิดความไม่แน่ใจและไม่กล้ามาเรียนหมอลำซึ่ง ดังนั้น จึงอยากให้หน่วยงานภาครัฐจัด

สัมมนาหรือจัดกิจกรรมเพื่อชักชวนให้คนรุ่นใหม่สนใจวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมเหล่านี้ให้เข้าไปในทิศทางที่ถูกต้องอันจะเป็นจะเป็นประโยชน์ต่อการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดั้งเดิมให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ คุรุภูมิปัญญาไทยควรจะได้รับค่าป่วยการเป็นรายเดือน เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการปฏิบัติงาน และการสอนลูกศิษย์รุ่นใหม่ ๆ ไม่ใช่เพราะต้องการจะร่ำรวยจากค่าป่วยการนั้น (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการปฏิบัติงานของคุรุภูมิปัญญาไทย และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการ พบว่า คุรุภูมิปัญญาไทยมีความเชื่อพื้นฐานมาจากศาสนาที่นับถือ และคำสั่งสอนของบิดามารดาโดยนำมาปรับใช้ทั้งในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานในฐานะคุรุภูมิปัญญาไทย สำหรับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีเกิดจากการสัมผัสและใกล้ชิดกับผู้ที่มีความรู้ในองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย ทั้งบิดา มารดา สมาชิกในครอบครัว ตลอดจนบุคคลอื่นที่คุรุภูมิปัญญาไทยมีโอกาสได้รู้จักใกล้ชิด โดยคุรุภูมิปัญญาไทยจะมีความมุ่งมั่นในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยให้แก่ผู้อื่น และอยากสืบสานองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยให้มีสืบไป อย่างไรก็ตามแม้จะมีความรู้ ความเข้าใจในองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยเป็นอย่างดีแล้ว แต่คุรุภูมิปัญญาไทยทุกคนยังไม่หยุดการเรียนรู้และพัฒนาตัวเอง ซึ่งมาจากการค้นคว้า ศึกษาด้วยตนเองและการเข้ารับการอบรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทย นอกจากนี้ คุรุภูมิปัญญาไทยยังต้องการให้สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาซึ่งเป็นผู้แต่งตั้งและยกย่องคุรุภูมิปัญญาไทย มีการติดตามการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อจะได้ปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

1.2.2 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

1.2.2.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อสม.1 มีความเชื่อพื้นฐานในการช่วยเหลือและความเมตตาต่อผู้อื่น ซึ่งมีที่มาจากคำสั่งสอนของบิดามารดาและหลักคำสอนทางศาสนา โดยเฉพาะในยามเจ็บป่วยต้องการความช่วยเหลือ ดังที่ อสม. 1 กล่าวว่า "...ก่อนจะมาเป็น อสม.ก็ชอบช่วยเหลือคนอื่นอยู่แล้ว ใครมีธุระให้ช่วยอะไร เราก็ช่วยเหลือมาตลอด มีอะไรก็ช่วยเหลือกันอยู่แล้วเป็นเรื่องธรรมดา พอมาเป็น อสม.ก็รู้สึกที่เราได้ช่วยเหลือคนอื่นอย่างเต็มที่ รู้สึกสบายใจเวลาเห็นคนอื่นเอาความรู้ที่ได้จากเราไปใช้แล้วมีความสุขที่ดีขึ้น..." (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554)เช่นเดียวกับ อสม.3 ที่ในวัยเด็กมีบิดาที่ทำหน้า อสม.ได้ปลูกฝังเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่น และการทำประโยชน์เพื่อส่วนร่วม ทำให้มีความตั้งใจแต่วัยเด็กว่า เมื่อโตขึ้นจะทำงานเพื่อส่วนร่วม ทำประโยชน์ให้คนอื่นเหมือนที่บิดาสอน และปฏิบัติเป็นแบบอย่าง ดังที่กล่าวว่า "...พ่อสอนตั้งแต่เด็กว่า เกิดเป็นคนอย่างนี้ถึงแต่ตัวเอง ต้องนึกถึงคนอื่นด้วย ทุกคนจะได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ใครเดือดร้อนอะไร หากเราช่วยได้ก็

อย่ารีรอ ได้ยินพ่อสอนแบบนี้มาตลอด เมื่อมีโอกาสก็มาสมัครเป็น อสม. เหมือนที่พ่อเคยทำ...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

อสม. 2 ทำหน้าที่อสม. รุ่นแรกๆ ปฏิบัติหน้าที่ติดต่อกันเป็นเวลากว่า 30 ปี ปัจจุบัน อสม. 2 เป็นเจ้าของรีสอร์ท ร้านค้า และโรงน้ำแข็ง แต่ก็ยังทำหน้าที่อสม. ให้ข้อมูลด้านสุขภาพที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิกในหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง อสม. 2 กล่าวว่า “...ตอนเด็กๆ เวลาไปวัดกับพ่อแม่ ได้ยินพระท่านพูดบ่อยๆ เรื่องความมีเมตตา การช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ตอนนั้นก็ไม่ได้รู้หรอกว่าเป็นหลักคำสอนอะไร รู้แต่ว่าการช่วยเหลือคนอื่นเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็น แม้ผู้ที่ไม่ไปช่วยเหลือจะไม่ใช่วินิจฉัยที่ฟ้อง แต่ป่าก็ให้การช่วยเหลืออย่างเต็มที่ และการช่วยเหลือไม่ใช่แค่ให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยเท่านั้น แต่ป่าช่วยเหลือด้านอื่นด้วย เช่น ตอนที่ทำหน้าที่ อสม. ให้ความรู้ด้านสุขภาพแก่ผู้รับบริการ ถ้าป่าเห็นว่าเขามีปัญหาทางการเงินก็จะช่วยเหลือจนเงินค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้ แล้วก็สอนอาชีพเสริมให้ เขาจะได้เอาความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม หารายได้ให้ครอบครัว...” (18 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่นอย่างสม่ำเสมอ ยังเป็นวิธีการสร้างความสนิทสนมคุ้นเคยระหว่าง อสม. และผู้รับบริการอีกด้วย ทำให้ผู้รับบริการเกิดความเชื่อมั่นและเชื่อถือ เมื่อให้ข้อมูลหรือแนะนำเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ ผู้รับบริการก็มีแนวโน้มจะปฏิบัติตามค่อนข้างมาก จากที่ไม่เคยดูแลเอาใจใส่สุขภาพตัวเอง ระยะเวลาหลังก็เริ่มไปพบแพทย์เพื่อตรวจสุขภาพ ออกกำลังกาย รวมทั้งปฏิบัติตามคำแนะนำเบื้องต้นในการดูแลสุขภาพจาก อสม.

นอกจากหลักคำสอนทางศาสนา และคำสอนของบิดา มารดาแล้ว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นปรัชญาที่ อสม. ใช้ในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงานด้วย ดังที่ อสม. 4 กล่าวว่า “...พ่อแม่ก็บอกให้เรารู้จักแบ่งปัน ช่วยเหลือคนอื่น ใช้ชีวิตอยู่ในทางสายกลาง จะได้มีความสุข ระยะเวลาหลังได้ยินเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทำให้เราได้ทบทวนการใช้ชีวิต การทำงาน ลองทำแล้วก็เห็นว่าดีมีประโยชน์ก็เอาความรู้นี้ไปบอกชาวบ้านที่มาขอคำปรึกษาเรื่องสุขภาพด้วย เพราะเราก็อยากให้เขามีความสุขเหมือนที่เรามี...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

1.2.2.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หน้าที่ของ อสม. คือ ให้ความรู้แก่ประชาชนซึ่งเป็นผู้รับบริการเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ การป้องกันและควบคุมโรค รวมถึงการมีสุขอนามัยที่ดี อสม. จึงจำเป็นต้องติดต่อ พบปะ และพูดคุยกับผู้อื่นอยู่เสมอ ทั้งคนที่รู้จักและไม่รู้จัก บุคลิกภาพทั้งภายนอกและภายในจึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่งต่อการปฏิบัติหน้าที่ อสม. สำหรับบุคลิกภาพภายนอกซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้รับบริการจะเห็นได้

เป็นอันดับแรกคือ การแต่งกาย กล่าวคือ อสม.ต้องแต่งกายสุภาพ เสื้อผ้า หน้า ผอม รวมทั้งเล็บมือ และเล็บเท้า ต้องสะอาด เพื่อจะได้เป็นตัวอย่างแก่ผู้รับบริการในการดูแลสุขภาพอนามัยเบื้องต้น แก่ตัวเอง ดังที่ อสม.1 อสม. 2 อสม.3 และ อสม.4 กล่าวในทิศทางเดียวกันว่า การแต่งกายสะอาด จะทำให้ อสม.เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้รับบริการ เมื่อถ่ายทอดความรู้หรือคำแนะนำเกี่ยวกับการดูแล สุขภาพก็จะน่าเชื่อถือ ในทางตรงข้ามหาก อสม.แนะนำให้ผู้รับบริการดูแลรักษาสุขภาพอนามัย แต่ อสม.กลับแต่งกายไม่สะอาด เล็บยาวสกปรก ผู้รับบริการอาจไม่อยากปฏิบัติตามคำแนะนำ ของ อสม.เนื่องจาก อสม.เองก็ยังไม่ทำตามคำแนะนำดังกล่าวไม่ได้ ความน่าเชื่อถือก็จะลดลง ผู้รับบริการอาจเกิดทัศนคติด้านลบต่อ อสม.และไม่สนใจต่อคำแนะนำในการดูแลสุขภาพจาก อสม.อีกเลย

บุคลิกภาพภายนอกประการต่อมาที่จำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของอสม.คือ การพูด ซึ่งรวมถึงการพูดโน้มน้าว และการพูดสุภาพ ไพเราะ ทั้งนี้เพราะหน้าที่ของ อสม.คือการ ถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพให้แก่ประชาชน บางครั้งต้องพบกับผู้รับบริการที่เคยชินกับการดูแลสุขภาพหรือวิธีการแบบดั้งเดิมที่ตนได้เรียนรู้และเข้าใจสืบเนื่องมายาวนาน เมื่อมีข้อมูลใหม่อาจ เกิดความลังเลและไม่แน่ใจ อสม.จึงจำเป็นต้องทำให้ผู้รับบริการเกิดความไว้วางใจ และเต็มใจจะ นำข้อมูลดังกล่าวไปปฏิบัติ ดังนั้น นอกจาก อสม.จะต้องมีความรู้ด้านสุขภาพแล้ว ยังต้องรู้วิธี สื่อสารและพูดคุยกับผู้รับบริการด้วย มิฉะนั้นแล้วข้อมูลที่ถูกถ่ายทอดออกไปอาจไม่สามารถทำให้ ผู้รับบริการเข้าใจได้ อันจะเกิดผลกระทบในด้านลบต่อผู้รับบริการโดยตรง ดังที่ อสม.2 อสม.3 กล่าวในทำนองเดียวกันว่า การทำหน้าที่ อสม.ต้องคลุกคลีกับผู้อื่นค่อนข้างมาก หลายครั้งที่ต้อง พูดคุยกับคนแปลกหน้า แม้จะไม่เคยรู้จักกันมาก่อนแต่ อสม.ต้องทำให้ผู้รับบริการรู้สึกเป็นกันเองที่ จะพูดคุย อสม.ต้องเป็นมิตร พูดจาดี เพราะจะทำให้คนฟังเกิดความไม่มั่นใจที่จะสนทนาด้วย “... เป็น อสม.ต้องพูดจาน่าฟัง ไม่พูดห้วนแบบมะนาวไม่มีน้ำ ไม่งั้นชาวบ้านจะรู้สึกไม่ดี ต่อไปเจ็บป่วย เป็นอะไรก็ไม่อยากมาปรึกษาขอคำแนะนำ...” อสม.2 กล่าว (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

นอกจากนี้ อสม.ต้องให้ข้อมูลใหม่ที่ผู้รับบริการไม่เคยทราบมาก่อน ต้องค่อยๆ อธิบาย ใจเย็น ไม่ แสดงท่าทางหงุดหงิดเมื่อผู้รับบริการซักถาม อีกทั้งต้องพูดจาโน้มน้าวได้ดี เพราะบางครั้ง ผู้รับบริการจะไม่เชื่อถือข้อมูลความรู้ที่ อสม.อธิบายและชี้แจง โดยเฉพาะเมื่อเป็นข้อมูลใหม่หรือ เป็นข้อมูลที่แตกต่างกับที่ผู้รับบริการเคยทราบมาก่อน การโน้มน้าวด้วยเหตุผลจะทำให้ผู้รับบริการ ยอมรับข้อมูลได้ง่ายขึ้น อสม.ต้องยกตัวอย่างให้เห็นภาพอย่างชัดเจนจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับ ชีวิตประจำวันของผู้รับบริการ เพื่อให้เข้าใจและเห็นความสำคัญของข้อมูลที่ อสม.อธิบายดีขึ้น

การพูดจาสุภาพ และโน้มน้าวผู้รับบริการด้วยเหตุผลจึงเป็นบุคลิกภาพภายนอกที่สำคัญมาก ดังที่ผู้รับบริการจาก อสม. ทั้ง 4 คนต่างเห็นพ้องกันว่า เมื่อมีปัญหาหรือข้อสงสัยเกี่ยวกับสุขภาพก็ต้องการพูดคุยกับผู้ที่พูดจาสุภาพ อธิบายเข้าใจง่าย เพราะโดยปกติไม่คุ้นเคยกับศัพท์เฉพาะทางการแพทย์ หาก อสม. ใช้คำศัพท์ยากๆ หรืออธิบายซับซ้อน ก็จะไม่เข้าใจ และไม่แน่ใจว่าจะนำไปใช้ได้อย่างไร แต่เมื่อ อสม. อธิบายให้เข้าใจง่าย ใช้คำพูดที่คุ้นเคย ผู้รับบริการก็จะสนใจและกระตือรือร้นการให้ข้อมูลความรู้จาก อสม. มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ส่งผลดีต่อการดูแลสุขภาพเป็นอย่างยิ่ง (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554 18 มิถุนายน 2554 24 มิถุนายน 2554 และ 9 กรกฎาคม 2554)

นอกจากนี้ ผู้รับบริการจาก อสม. 4 ยังกล่าวว่า "...อสม. ต้องยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาชัดเจน ชัดคำ ให้ข้อมูลที่ตรงประเด็น แต่งกายสุภาพ แล้วยังต้องอภัยด้วยดี เข้ากับทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย เช่น คุยกับเด็กก็อย่างหนึ่ง คุยกับผู้สูงอายุก็อีกอย่างหนึ่ง..แล้วก็ต้องพูดให้เป็น ให้เขารู้สึกว่าเรื่องที่เรารออธิบายไม่ใช่เรื่องยากที่เขาจะนำไปทำต่อ บางคนเขากลัวว่าเขาจะไม่เข้าใจสิ่งที่เรารออธิบาย กลัวยาก แล้วจะเอาไปทำไม่ถูก เขาคิดว่าเขาไม่มีความรู้ เป็นชาวบ้าน ทำนา ทำไร่ เราต้องทำให้เขาเห็นว่า เราเชื่อว่าเขาทำได้ สุดท้ายเขาก็เข้าใจ ทำได้ ตอนนี้น้ำตาลในเลือดก็ลดไขมันก็ดีขึ้น..." (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

นอกเหนือจากบุคลิกภาพนอกที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ อสม. ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว บุคลิกภาพภายในก็มีความเกี่ยวข้องเช่นเดียวกัน สำหรับบุคลิกภาพภายในที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติหน้าที่ อสม. คือ ความเสียสละ ซึ่ง อสม. 1 อสม. 2 อสม. 3 และ อสม. 1 ต่างมีความเห็นว่า อาสาสมัครทุกประเภทต้องมีความเสียสละทั้งนั้น รวมทั้ง อสม. ด้วย ทั้งนี้เพราะการทำงานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัย ไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาการทำงานที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีโรคระบาดหรือโรคภัยที่เกิดขึ้นอย่างกะทันหันในชุมชนจำเป็นต้องป้องกันและแก้ไขอย่างเร่งด่วน อสม. จึงต้องปฏิบัติหน้าที่ตามสถานการณ์สุขภาพอย่างต่อเนื่อง และพร้อมจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละตลอดเวลา แม้บางครั้งอาจคาบเกี่ยวระหว่างเวลาในการปฏิบัติงานในอาชีพหลักหรือการดำเนินชีวิตส่วนตัวก็ตาม (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554 18 มิถุนายน 2554 25 มิถุนายน 2554 และ 9 กรกฎาคม 2554)

1.2.1.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ก. การศึกษาตามตามอัธยาศัย

อสม. จะศึกษาข้อมูลความรู้ที่ตนสนใจอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ บ้างก็ได้รับการถ่ายทอดวิชาความรู้มาจากบิดา มารดา หรือคนใกล้ชิด

ที่เคยปฏิบัติหน้าที่ อสม.หรือสนใจในเรื่องสุขภาพ บ้างก็ศึกษาจากสื่อต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ อยู่เสมอ เพราะสถานการณ์สุขภาพปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว มีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้นในเวลาอันรวดเร็ว การมีข้อมูลความรู้ที่เพียงพอจะทำให้ อสม.สามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้รับบริการได้มากยิ่งขึ้น ดังที่ อสม.1 และ 2 กล่าวว่า การศึกษาด้วยตนเองจะทำให้มีอิสระในการเรียนรู้มากขึ้น เหมาะกับการดำเนินชีวิตที่ปกติจะต้องทำงานประจำ และงาน อสม. “...ปกติจะอ่านวารสาร แผ่นพับสุขภาพ หรือไม่ก็ดูทีวี เพราะบางทีนั่งขายของที่บ้านเวลาไม่มีลูกค้าก็หยิบเอกสารขึ้นมาอ่าน ถ้ามีอะไรน่าสนใจก็ตัดเก็บไว้จะได้เอามาบอกคนอื่นต่อ...” อสม.2 (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) กล่าว ซึ่งก็เป็นไปในทำนองเดียวกันกับ อสม. 3 ที่ติดตามเรื่องราวเกี่ยวกับข่าวสารสุขภาพอยู่เป็นประจำ ดังที่กล่าวว่า “...ความสนใจด้านสุขภาพของเรามีมานานแล้ว เพราะแต่ก่อนสุขภาพไม่แข็งแรง เจ็บออกๆ แอดๆ ตลอด ไปหาหมอก็ไม่หาย เป็นอยู่หลายปี เลยหาข้อมูลด้วยตัวเองไปเรื่อยๆ บางทีก็มาถามพ่อที่เคยเป็น อสม. แล้วพ่อก็ให้สมุดรวบรวมสูตรยาสมุนไพรต่างๆ ให้มาอ่าน ซึ่งพ่อก็ทำขึ้นมาเองนะ เวลาใครมาเยี่ยมที่บ้านเขาก็จะแนะนำวิธีการรักษาหลายอย่าง พี่ก็มาทดลองทำดูเท่าที่เห็นว่าจะไม่เป็นอันตราย สุดท้ายอาการเจ็บป่วยก็หายเพราะใช้สมุนไพร ตอนหลังเจอใครก็บอกต่อ เพราะใช้แล้วได้ผลจริงๆ...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

ข. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อสม.ทุกคนจะเข้ารับการอบรมข้อมูลความรู้ด้านสุขภาพ และทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน อสม.อยู่เป็นประจำอยู่แล้ว ซึ่ง อสม.1 อสม. 2 อสม. 3 และ อสม.4 ต่างก็กล่าวเช่นเดียวกันว่า การไปอบรมเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอจะทำให้ได้รับข้อมูลความรู้ที่ทันสมัย ที่บางครั้งไม่สามารถศึกษาด้วยตนเองได้ โดยเฉพาะถ้าเป็นเรื่องใหม่ที่ไม่เคยมีพื้นฐานมาก่อน การได้รับการถ่ายทอดจากวิทยากรที่มีความรู้ ความสามารถจะมีประโยชน์เป็นอย่างมาก “...การอบรมหาความรู้เพิ่มเติมเป็นเรื่องจำเป็นมากสำหรับ อสม. เพราะนอกจากจะได้เรียนรู้ข้อมูลใหม่ๆ เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยแล้ว บางครั้งการอบรมยังเป็นการฟื้นฟูและพัฒนาความรู้เดิมอีกด้วย ตัวป่าเป็น อสม.มากกว่า 30 ปีแล้ว แต่ก็ยังเข้ารับการอบรมที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานอยู่เรื่อยๆ เช่น อบรมเกี่ยวกับโรคต่างๆ ทั้งไข้เลือดออก โรคอ้วน มาเลเรีย ได้ความรู้มาก็มานำและถ่ายทอดความรู้ให้ชาวบ้านในชุมชนต่อไป...” อสม. 2 กล่าว (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

ค. การเรียนรู้จากประสบการณ์

อสม.จะมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยเฉพาะในเรื่องประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ อสม. ตลอดจนประสบการณ์ส่วนตัวที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการทำงานได้ ดังที่ อสม.3 ซึ่งในอดีตเป็นผู้ที่มีสุขภาพอ่อนแอ ป่วยกระเสาะกระแสะมาโดยตลอด เมื่อแต่งงานมีครอบครัวก็ได้รับการดูแลอย่างดีจากสามี แต่ก็รู้สึกเกรงใจที่เห็นสามีต้องเหนื่อยกับ

การดูแล ปฐมพยาบาล โดยเฉพาะเมื่ออาการทรุดหนัก จึงพยายามเรียนรู้ที่จะดูแลสุขภาพให้ดีขึ้น นอกเหนือจากการพบแพทย์ที่โรงพยาบาล โดยเริ่มศึกษาสรรพคุณของสมุนไพร ประกอบกับบิดามี ความรู้และสนใจในเรื่องดังกล่าว อีกทั้งบ้านของบิดายังปลูกสมุนไพรหลายชนิด ทำให้สะดวกใน การหาสมุนไพรชนิดต่างๆ ระหว่างที่ศึกษาก็พบข้อมูลที่กล่าวว่า ยาแพทย์แผนปัจจุบันมีผลกระทบ ระยะยาวต่อสุขภาพ อสม. ซึ่งจึงตั้งใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับสมุนไพรอย่างจริงจัง จนมีความรู้ด้าน สมุนไพรเป็นอย่างดี จึงนำมาใช้กับตัวเอง ใช้เวลาอยู่หลายปีจนสุขภาพดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ร่างกายที่เคยผ่ายผอมก็กลับมาปกติเหมือนเช่นคนทั่วไปที่อยู่ในวัยเดียวกัน เมื่อเห็นว่าสุขภาพดีขึ้น ได้เพราะสมุนไพร จึงสมัครเป็น อสม. เพราะอยากเผยแพร่ความรู้ที่ได้รับจากประสบการณ์ของ ตนเองให้แก่ผู้อื่น ดังที่ อสม. 3 กล่าวว่า “...แต่ก่อนที่ป่วยหนักมาก เพราะมีปัญหาเกี่ยวกับไต ก็ เลยผอม บาง หน้าตาซีดเซียว จนคนในหมู่บ้านลือกันว่าเป็นปอบ เพราะไม่ได้ออกมาคลุกคลี พูดคุยกับเพื่อนบ้าน ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่แต่ในบ้านเนื่องจากสุขภาพไม่อำนวย พอศึกษาไปเรื่อยๆ ทั้งจากพ่อ จากหลายแหล่งก็เลยหาย เลยเข้าใจเรื่องสุขภาพดี...มีโอกาสนึกอยากบอกเล่า ประสบการณ์ตัวเองให้คนอื่นฟัง จะได้ดูแลตัวเองได้ถูก ไม่ต้องทรมานเหมือนที่พี่เคยเป็น...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ อสม. 4 ยังกล่าวว่า “...บทเรียนทุกอย่างในชีวิตเป็น ประสบการณ์ที่มีประโยชน์ทั้งสิ้น ทำให้เรารู้จักแก้ปัญหา แก้ไขอุปสรรคที่เกิดขึ้น บางทีลองผิด ลองถูกหลายรอบกว่าจะได้คำตอบ แต่สุดท้ายเราก็จะมีประสบการณ์มากขึ้น ต่อไปเจอเหตุการณ์ อะไรเข้ามาในชีวิตเราก็รับมือได้...”

ง. การเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง

อสม. มีข้อมูลด้านการดูแลสุขภาพอนามัยต้องเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อ ประโยชน์ในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้รับบริการ โดยเฉพาะประเด็นที่คิดว่าตนเองยังมีความรู้ไม่ เพียงพอ หรือเป็นข้อมูลใหม่ที่ไม่เคยทราบมาก่อน จึงต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอเพื่อนำผลที่ ได้รับจากการพัฒนาตนเองไปใช้ในการปฏิบัติงาน อสม. ต่อไป ดังที่ อสม. 2 ที่คอยติดตามข่าวสาร ข้อมูลด้านสุขภาพอยู่เสมอ เมื่อพบว่ามีหัวข้อใดที่น่าสนใจ สอดคล้องกับความต้องการ แต่ยังมี ความรู้ไม่มากพอก็จะหาความรู้เพิ่มเติมทันที ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการเข้ารับการอบรมดังที่กล่าว มาแล้วในส่วนของศึกษานอกระบบโรงเรียนข้างต้น รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้ง ตรวจสอบตนเองอยู่เสมอว่าข้อมูลความรู้ที่ได้ศึกษาเพิ่มเติมมานั้น มีประโยชน์อย่างแท้จริงต่อ ผู้รับบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้รับบริการนำไปปฏิบัติแล้วส่งผลดีต่อสุขภาพอนามัย จะทำให้ มั่นใจว่าข้อมูลที่ตนสนใจไปศึกษาเพิ่มเติมมานั้นจะมีประโยชน์กับผู้รับบริการอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตาม เมื่อมีข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อมูลด้านสุขภาพอนามัย และไม่สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วย ตนเองได้ ก็จะปรึกษาแพทย์และเจ้าหน้าที่อนามัยทันที ซึ่งส่วนใหญ่ก็คุ้นเคยกันอยู่แล้ว ในกรณี

ของเจ้าหน้าที่อนามัยนั้นจะได้พบกันเป็นประจำทุกเดือนอันเนื่องมาจากการปฏิบัติหน้าที่ อสม. ซึ่งทุกครั้งที่มีขอคำปรึกษา ก็ได้รับการคำแนะนำที่ดีอยู่เสมอ เช่นเดียวกับ อสม.1 อสม.3 และ อสม.4 ที่พยายามพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ส่วนใหญ่ก็ใช้วิธีการจดบันทึก พยายามจดจำข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ เวลาเจอปัญหา ก็จะสอบถามเพื่อน อสม. เจ้าหน้าที่อนามัย รวมทั้งแพทย์และพยาบาล เพื่อให้แน่ใจว่าเข้าใจในข้อมูลความรู้นั้นอย่างครบถ้วน

1.2.1.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

บุคคลใกล้ชิดจะเกี่ยวข้องกับการเป็น อสม. เป็นอย่างมาก ทั้งคนในครอบครัว เพื่อนสนิท รวมทั้งบุคลากรด้านสุขภาพ แล้วทุกคนก็ได้รับการสนับสนุนการทำหน้าที่ อสม. จากคนใกล้ชิดเป็นอย่างดี ดังที่เช่น อสม.1 และ อสม.2 เป็น อสม. เพราะคำชักชวนของญาติซึ่งทำหน้าที่ อสม. อยู่ก่อนแล้ว ครอบครัวก็สนับสนุนเพราะเห็นว่าเป็นโอกาสที่ดีที่จะได้ช่วยเหลือคนอื่นด้วย สำหรับ อสม.3 มีบิดาเป็น อสม. มาก่อนเมื่อเห็นการปฏิบัติงานบ่อยๆ จึงเกิดความสนใจ ประกอบกับเมื่อตัวเองมีความพร้อมในการทำงานบิดาก็หยุดการปฏิบัติหน้าที่ อสม. เนื่องจากมีอายุมากแล้ว ในขณะที่ อสม.4 ได้รับคำชักชวนจากเจ้าหน้าที่อนามัยที่รู้จัก เนื่องจากเห็นว่า อสม.4 บุคลิกภาพเหมาะสม สุขภาพแข็งแรง เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นในการดูแลสุขภาพ

1.2.1.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

อสม. ต้องการศึกษาค้นหาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่เฉพาะที่จัดโดยกระทรวงสาธารณสุขจัดเท่านั้น แต่รวมถึงกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ด้านสุขภาพที่หน่วยงานอื่นจัด ซึ่งน่าสนใจและมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน รวมทั้งการศึกษา ดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านสุขภาพกับชุมชนอื่น ดังที่ อสม. 1 อสม.2 อสม.3 และ อสม. 4 มีความเห็นในเรื่องของปัญหาในการปฏิบัติงานของ อสม. ที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ต้องการเพิ่มเติมความรู้ด้านสุขภาพอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับ อสม. จากชุมชนอื่นๆ โดยอาจจัดให้มีเวทีประชุม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงาน รวมทั้งถอดบทเรียนจาก อสม. ที่ทำงานร่วมกับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การศึกษา ดูงานการปฏิบัติงานของ อสม. ในชุมชนอื่นๆ จะส่งผลดีต่อการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำแนวคิดการปฏิบัติงาน รวมทั้งการจัดโครงการสุขภาพด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับบริการในชุมชนมาปรับใช้ในชุมชนที่รับผิดชอบได้ อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน อสม. ไม่ได้มีเพียงด้านสุขภาพอย่างเดียวเท่านั้น แต่การเรียนรู้เทคโนโลยีต่างๆ ก็จำเป็นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้อินเทอร์เน็ตซึ่งเป็น

แหล่งค้นคว้าข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานได้เป็นอย่างดี แต่ อสม.บางคนก็ใช้ไม่เป็น หรือพอใช้ได้แต่ไม่คล่อง (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554 18 มิถุนายน 2554 25 มิถุนายน 2554 และ 9 กรกฎาคม 2554)

สำหรับประเด็นการคัดเลือก อสม.ในปัจจุบันนั้น อสม. 2 อยากให้เพิ่มความรัดกุมให้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะในปัจจุบัน อสม.จะได้รับค่าป่วยการในการปฏิบัติงานเดือนละ 600 บาท ทำให้มีผู้ให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก จึงเกรงว่าผู้ที่มาทำหน้าที่ อสม.บางคนจะคำนึงถึงค่าตอบแทนมากกว่าการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่ไม่มีค่าป่วยการให้กับ อสม. ดังนั้นผู้ที่จะมาปฏิบัติหน้าที่ อสม.จึงเป็นผู้ที่สมัครใจและต้องการช่วยเหลือผู้อื่นด้านสุขภาพอย่างแท้จริง

อสม.2 อสม. 3 และ อสม. 4 ยังให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าการประสานงานระหว่างองค์กรต่างๆ ก็เป็นไปได้ด้วยความล่าช้า บางครั้งไม่ทันต่อปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันในชุมชน รวมทั้งงบประมาณที่จะจัดซื้ออุปกรณ์พื้นฐานต่างๆ ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน อสม.ก็ยังมีไม่เพียงพอ บางครั้งต้องไปขอยืมจากส่วนกลาง ทำให้การดำเนินงานล่าช้า ไม่ทันต่อความต้องการของผู้รับบริการซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก สร้างความหนักใจให้กับ อสม.เป็นอย่างยิ่ง (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554 25 มิถุนายน 2554 และ 9 กรกฎาคม 2554)

นอกจากนี้ การได้รับการยอมรับในการปฏิบัติหน้าที่ อสม.จากคนในชุมชนก็เป็นอีกประการหนึ่งที่ อสม.ต้องการ เพื่อให้การปฏิบัติงานมีความคล่องตัว และเกิดประโยชน์กับผู้รับบริการมากขึ้น ดังที่ อสม.2 กล่าวว่า “...โดยทั่วไปก็มีความสุขกับการทำหน้าที่ อสม. แต่ก็ยอมรับว่าต้องใช้ความอดทนในการทำงานสูง เพราะคนในชุมชนบางคนไม่เชื่อถือข้อมูลที่อธิบายหรือถ่ายทอดให้ คิดว่าเป็นเพียง อสม.อาจมีความรู้ไม่พอ แต่พอดีว่าป่าเป็น อสม.มานาน แล้วก็ได้รับรางวัล อสม.ดีเด่นด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็จะ ยอมรับในความรู้ด้านสุขภาพอนามัย เชื่อถือและมั่นใจในการทำงานของป่า...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการ พบว่า อสม.มีความเชื่อพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจากบิดา มารดา หลักศาสนา โดย อสม.จะเป็นผู้ที่มีความจริงจัง มุ่งมั่น และกระตือรือร้นในการช่วยเหลือผู้อื่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี พูดจาไพเราะ น่าฟัง และอธิบายได้ดี เพราะในการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพนั้น อาจมีประเด็นที่เข้าใจยาก และเป็นเรื่องใหม่สำหรับผู้รับบริการ ดังนั้นการวิธีการอธิบายและถ่ายทอดความรู้จึงมีความสำคัญมาก โดย อสม.จะเข้าร่วมการอบรมด้านสุขภาพที่จัดขึ้นโดยกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานอื่นๆ เพราะความรู้เกี่ยวกับสุขภาพมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจึงจำเป็นต้องพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม อสม.

บางคนไม่ได้มีพื้นฐานความรู้ด้านสุขภาพมาก่อน และงานประจำก็ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว ทำให้ผู้บริการบางส่วนไม่ยอมรับ

1.2.3 หมอдинอาสา

1.2.3.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ความเชื่อพื้นฐานสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมอдинอาสา ได้แก่ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และหลักคำสอนทางศาสนา สำหรับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหมอдинอาสาต่างยึดเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน อีกทั้งยังได้รับการส่งเสริมจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในการเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและนำไปประยุกต์ใช้ ดังที่กล่าวในส่วนของผลการศึกษาเอกสารและสื่อที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับหมอдинอาสาได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้และส่งผลดีทั้งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ดังที่ หมอдинอาสา 1 หมอдинอาสา 2 หมอдинอาสา 3 และหมอдинอาสา 4 กล่าวในทิศทางเดียวกันว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเหมาะสมกับอาชีพเกษตรกรเป็นอย่างดี สามารถนำไปใช้และเห็นผล แม้บางครั้งจะใช้เวลานาน แต่ผลที่เกิดขึ้นก็คุ้มค่า ไม่ใช่เพียงแคในการประกอบอาชีพเท่านั้น ในการดำเนินชีวิตก็นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เช่นเดียวกัน หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้ โดยยึดหลักให้รู้จักการประหยัด ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น และเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเอง รู้จักการพึ่งพาธรรมชาติ นำวัสดุที่มีในท้องถิ่นมาทำให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านการผลิต และการแปรรูปอาหารตามหลักโภชนาการจะทำให้ตนเองและครอบครัวอยู่สุขภาพกายและใจดี ยิ่งได้ศึกษาก็ยิ่งเห็นและเข้าใจว่ามีประโยชน์มาก ซึ่งทุกคนต่างถ่ายทอดความรู้เรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้ผู้รับบริการ ตลอดจนสมาชิกในชุมชน เพราะต้องการให้ทุกคนอยู่อย่างมีความสุข “...การใช้ชีวิตด้วยความเรียบง่าย ไม่มัวเมาในอบายมุขใช้จ่ายในสิ่งของที่จำเป็นไม่ฟุ่มเฟือย ทำบัญชีควบคุมค่าใช้จ่าย ผลิตปุ๋ยอินทรีย์ใช้เองได้จากของที่มีในท้องถิ่น ช่วยลดต้นทุนการผลิตได้มาก และที่บ้านก็มีพื้นที่มากมายเพียงพอให้ปลูกผักสวนครัวไว้กินเองโดยตลอด เพียงเท่านี้ก็ทำให้ชีวิตมีความสุขแล้ว...” หมอдинอาสา 2 กล่าว (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ หมอдинอาสา 4 ยังกล่าวว่า “...เหตุผลที่เชื่อในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพราะผิดหวังกับระบบทุนนิยมที่เริ่มเข้ามาในชุมชน ทำให้วิถีชีวิตเกษตรกรเปลี่ยนไป จากที่เคยใช้ปุ๋ยธรรมชาติก็ไปใช้ปุ๋ยเคมี สิ้นเปลืองเงินทอง เป็นหนี้เป็นสิน เสียสุขภาพ ที่สำคัญเป็นการทำลายธรรมชาติเป็นอย่างมาก...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

สำหรับหลักคำสอนทางศาสนาที่หมอดินอาสายึดปฏิบัตินั้น จะเน้นที่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงาน ดังที่ หมอดินอาสา 1 กล่าวไว้ว่า “...หลังจากบวชเรียนก็ได้เข้าใจหลักอิทธิบาท 4 มากยิ่งขึ้น จึงนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพเกษตรกรซึ่งหลักอิทธิบาท ประกอบด้วย ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ลองนำมาใช้ดูก็ได้ผลดี เพราะการเป็นเกษตรกรต้องอดทน และเพียรพยายามมาก ถ้าไม่รักในอาชีพจริงๆ ก็ทำไม่ได้...นำมาใช้ในการทำหน้าที่หมอดินด้วย เพราะบางครั้งก็เจอปัญหา แต่ก็ผ่านมาได้เพราะใช้หลักอิทธิบาท 4...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) เช่นเดียวกับ หมอดินอาสา 2 ที่ใช้หลักความอดทน พยายามในการทำสวน ทำไร่ โดยเฉพาะเมื่อต้องเจออุปสรรคต่างๆ “...เวลาจะทำอะไรจะบอกกับตัวเองเสมอว่า ให้เดินที่ละก้าว กินข้าวที่ละคำ แปลว่าจะทำอะไรต้องไม่ผลีผลาม ต้องอดทน ซึ่งก็คือหลักศาสนาพุทธเรานี่แหละ...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) ซึ่งหมอดินอาสา 2 ยังนำความเชื่อดังกล่าวมาใช้ในการเป็นหมอดินด้วย อีกทั้งการมาเป็นหมอดินนี้ก็เกิดจากความเชื่อในเรื่องการช่วยเหลือ และความมีเมตตาต่อผู้อื่น ซึ่งหมายถึง เกษตรกรคนอื่นๆ ที่มีประสบปัญหาเกี่ยวกับดินและการทำเกษตรกรรม และหมอดินอาสาคือผู้ที่สามารถช่วยเหลือให้เกษตรกรบรรเทาหรือรอดพ้นจากความทุกข์ที่ต้องเผชิญจากการทำเกษตรได้ สอดคล้องกับ หมอดินอาสา 3 ที่ยึดหลักศาสนาในเป็นความเชื่อพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพราะในอดีตเคยเป็นมรรคทายกจึงมีความเข้าใจในเรื่องหลักธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี รวมทั้งนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตด้วย โดยหลักธรรมที่ยึดปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ศีลห้าและพรหมวิหาร 4 ซึ่งก็ทำให้สุขภาพจิตและกายดี อีกทั้งยังมาใช้ในการทำงานได้เป็นอย่างดีอีกด้วย ซึ่งขณะที่ผู้วิจัยสัมภาษณ์ หมอดินอาสา 3 อยู่ ณ นั้น ก็มีชาวบ้านในชุมชนเข้ามาซักถาม และขอคำปรึกษาเกี่ยวกับการปรับปรุงดิน อย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมอดินอาสา 3 ก็ตั้งใจอธิบายเป็นอย่างดี รวมทั้งแนะนำแหล่งข้อมูลให้ไปศึกษาเพิ่มเติมด้วย

1.2.3.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หมอดินอาสาให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพในมากกว่าภายนอก ทั้งนี้เพราะอาชีพหลักที่ทำคือเกษตรกรจึงต้องทำงานอยู่ในสวน ไร่ นาเสียเป็นส่วนใหญ่ การแต่งกายจึงเน้นที่ความทะมัดทะแมงและเหมาะสมกับการทำงาน บางครั้งผู้รับบริการมาขอคำปรึกษา หรือซักถามข้อสงสัยเกี่ยวกับการเกษตรขณะกำลังทำงานก็จะมุ่งที่การช่วยเหลือมากกว่าจะคำนึงถึงการแต่งกายในขณะนั้นมากกว่า แต่เมื่อต้องไปติดต่อราชการหรือประชุม สัมมนา ก็จะแต่งกายสุภาพ สะอาดเหมาะสมกับสถานที่ ดังที่ หมอดินอาสา 1 กล่าวไว้ว่า “...อาชีพเราเป็นเกษตรกร จะให้แต่งตัว

สะอาดตลอดเวลาคงเป็นไปได้ แต่เวลาไปธุระ ติดต่อราชการก็แต่งตัวสุภาพ สะอาดเรียบร้อยจริงๆ แล้วคือต้องแต่งให้เหมาะสมกับกาลเทศะนั้นแหละ...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) ซึ่งสอดคล้องกับหมอดินอาสา 2 ที่กล่าวว่า “...โดยปกติก็แต่งตัวที่เหมาะสมกับการทำนา ทำไร่ เวลามีคนแวะมาขอคำปรึกษาเขาก็เข้าใจแหละว่าเราเป็นชาวนา ชาวไร่ เพราะคนที่มาพบ มาปรึกษาเราก็เป็นเกษตรกรเหมือนกัน ไม่ได้มาสนใจว่าเราแต่งตัวยังไงหรอก อย่าให้สกปรก เลอะเทอะเกินพอดีก็พอ คนที่มาเขาสนใจวิชาความรู้ ไม่ได้ใช้เสื้อผ้าเรา...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

นอกจากนี้ หมอดินอาสายังให้คงให้ความสำคัญกับการยิ้มแย้ม แจ่มใส และพูดคุยให้คำปรึกษากับผู้รับบริการอย่างสุภาพและเป็นกันเอง เพื่อให้ผู้รับบริการที่มีข้อสงสัยหรือมีปัญหาเกี่ยวกับดินและการทำเกษตรกรรมรู้สึกสบายใจที่จะพูดคุย ซักถาม และสามารถนำข้อเสนอแนะที่ได้รับจากหมอดินอาสาไปปรับใช้ในการทำงานหรือแก้ปัญหาได้ ดังที่ หมอดินอาสา 2 กล่าวว่า “...คนที่เขามาแวะมาหา มาขอความรู้จากเรา บางทีก็ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนนะ ต่างก็แปลกหน้ากัน เราต้องยิ้มแย้มแจ่มใส ให้เขารู้สึกสบายใจที่จะคุยด้วย จะได้กลับไปพร้อมวิธีการแก้ปัญหา ไม่ใช่มาพบเราแล้วเจอปัญหาใหม่ คือ อารมณ์เสียเพราะเราหน้าตาบึ้งตึง ไม่รับแขก...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) เช่นเดียวกับหมอดินอาสา 4 ที่กล่าวว่า “...มาทำงานอาสาก็ต้องพร้อมจะทำงาน ช่วยเหลือคนอื่น มาทำหน้าที่หงอก ไม่เต็มใจ ใครจะไปอยากขอคำแนะนำ เราต้องอภัยภัยไม่ตรีดี ยิ้มแย้ม ให้เขารู้ว่าเราเต็มใจจะช่วยจริงๆ...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

สำหรับบุคลิกภาพภายในที่เกี่ยวข้องกับหมอดินอาสา ได้แก่ ความมุ่งมั่น อดทน และเมตตา เนื่องจากหมอดินอาสาทุกคนล้วนเป็นเกษตรกรที่ต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในการทำเกษตรกรรม หากไม่มีความมุ่งมั่นและอดทนอาจส่งผลเสียต่อการทำงานได้ และในบางครั้งการแก้ไขปัญหาต่างๆ ต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานกว่าจะแก้ไขปัญหาให้ลุล่วงไปได้ ประกอบกับการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะหมอดินอาสาจะต้องพบกับปัญหาทางการเกษตรของผู้รับบริการซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเกษตรกร จึงต้องมีความมุ่งมั่น และอดทนในการแก้ไขปัญหาเช่นเดียวกับการแก้ปัญหาของตัวเอง นอกจากนี้ ความมีเมตตายังเป็นบุคลิกภาพภายในที่สำคัญอีกประการหนึ่งสำหรับหมอดินอาสา ต้องปรารถนาที่จะทำให้ผู้รับบริการมีความสุข คลายความทุกข์ ความกังวลที่มีอยู่ ดังเช่นหมอดินอาสา 1 และหมอดินอาสา 4 ที่ต่างแสดงความเห็นว่า การทำหน้าที่หมอดินอาสาต้องมีความอดทน มุ่งมั่นในการทำงานและปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วยเหลือและถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรให้แก่ผู้รับบริการที่มักมาขอคำปรึกษาอยู่เสมอ ซึ่งจากการสังเกตการปฏิบัติงาน พบว่า หมอดินอาสาทั้ง 2 คน ไม่หวงแหนความรู้หรือประสบการณ์ของตนเอง หากทราบว่าวิธีใดที่จะช่วยแก้ปัญหาด้านการเกษตรแก่ผู้รับบริการได้แล้วก็ถ่ายทอดให้จนหมด เพราะอยากให้ทุกคนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีสุขภาพกายที่ดี ทั้งนี้เพราะหมอดินอาสาให้

ความสำคัญต่อการใช้ธรรมชาติในการทำการเกษตร เมื่อผู้รับบริการนำแนวคิดเหล่านี้ไปปฏิบัติก็จะมีผลผลิตทางเกษตรที่สะอาด ปลอดภัย เป็นผลดีต่อผู้บริโภคในระยะยาว และด้วยนิสัยที่ปรารถนาจะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ แม้บางครั้งจะเหน็ดเหนื่อยจากงานประจำแต่ก็ไม่เคยปฏิเสธที่จะช่วยเหลือผู้รับบริการ “...บางทีทำไร่มาทั้งวันก็เหนื่อยนะ พอกลับถึงบ้านก็มีคนมารอขอคำแนะนำเรื่องดิน เรื่องทำสวน ทำไร่ ก็ไม่เคยจะปฏิเสธ เพราะบางคนก็มาไกล มาจากจังหวัดอื่นก็มี จะคิดเสมอว่าถ้าเขาไม่ลำบากเขาก็ไม่มาหาหรอก เราช่วยได้ก็ต้องช่วย ยกเว้นว่ามีธุระสำคัญจริงๆ ก็ขอเบอร์โทรศัพท์เขาเอาไว้ จะได้ปรึกษาพูดคุยกันได้ทีหลัง...” หมอদিনอาสา 1 กล่าว (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554)

1.2.3.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ก. การศึกษาตามอัธยาศัย

หมอদিনอาสาส่วนใหญ่จะมีบรรพบุรุษเป็นเกษตรกร ทำให้เห็นและสัมผัสกับการทำกิจกรรมมาตั้งแต่เยาว์วัย บางคนมีโอกาสเรียนหนังสือภาคบังคับเท่านั้นก็ต้องออกมาช่วยครอบครัวทำนา ทำไร่ วิธีการถ่ายทอดก็ใช้การดูต้นแบบ จากนั้นจึงฝึกฝนจนเกิดความชำนาญกระทั่งสามารถทำเกษตรกรรมได้เอง ซึ่งหมอদিনอาสา 1 หมอদিনอาสา 2 หมอদিনอาสา 3 และหมอদিনอาสา 4 กล่าวในทำนองเดียวกันว่า บรรพบุรุษยึดอาชีพเกษตรกรรมมายาวนาน จึงรู้สึกคุ้นเคยกับการทำเกษตรกรรม รู้สึกเหมือนเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ตอนยังเล็กก็ยังไม่มีโอกาสช่วยทำงานอย่างเต็มที่ ได้แต่นั่งมองและทำงานเล็กๆ น้อยๆ เช่น เลี้ยงวัว เลี้ยงควาย รดน้ำ จนเมื่อถึงวัยที่ทำงานได้แล้วก็เริ่มฝึกฝนการเป็นเกษตรกร โดยดูวิธีการต่างๆ จากสมาชิกในครอบครัว จากนั้นก็จะเข้าใจกระบวนการทำงานต่างๆ เหมือนที่บิดา มารดาและบรรพบุรุษเคยทำ “...บรรพบุรุษเป็นเกษตรกรมาทุกชั่วอายุคน ทำกินในที่ดินผืนนี้มายาวนานแล้ว ความรู้และทักษะในการทำสวน ทำไร่ก็มาจากการเห็นพ่อแม่ ญาติพี่น้องทำ เห็นบ่อยก็ซึมซับไปเอง ไม่ได้มีใครมานั่งบอกว่าต้องทำอะไร ฝึกทำบ่อยก็ชินแล้วก็ทำได้...” หมอদিনอาสา 1 กล่าว (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) นอกจากนี้ หมอদিনอาสายังหมั่นศึกษาวิชาความรู้ด้านเกษตรกรรมจากสื่อต่างๆ ตามแต่เวลาจะเอื้ออำนวย โดยมากก็เป็นหลังจากเสร็จจากงานประจำ และยังปรึกษา พูดคุยกับเกษตรกร หมอদিন และนักวิชาการที่มีความรู้ด้านการเกษตรอยู่เสมอ วิชาความรู้เหล่านี้นอกจากจะเอาไปใช้ในการทำเกษตรกรรมของตัวเองแล้ว ยังเป็นข้อมูลที่มีประโยชน์ต่อการเผยแพร่แก่เกษตรกรหรือผู้สนใจคนอื่นๆ ดังที่ หมอদিনอาสา 3 กล่าวไว้ว่า “...ลุงก็แก่แล้วนะ ใกล้เคียง 80 แล้ว แต่ก็ยังหาวิชาความรู้อยู่ตลอดแหละ ความรู้พวกนี้เหมือนเป็นส่วนหนึ่งในชีวิต พอรู้แล้วก็ลงมือทำได้เลย ลงมือในไร่ ในสวนเราเองนี่แหละ แต่ก่อนที่สายตายังดี มองเห็นชัดก็จะอ่านวารสารหมอদিনอาสาแหละ

คู่มือที่วิบ้าง ฟังวิทยุบ้าง ไม่ได้กำหนดหรือบอกว่าต้องฟัง ต้องอ่านตอนไหน แล้วเวลาเจอใครก็จะถามข้อสงสัยนะ บางคนบอกว่าลุงมีประสบการณ์เยอะแล้วทำไมยังต้องไปถามคนอื่น ลุงก็บอกไปว่า ความรู้เรื่องการเกษตรมันไม่สิ้นสุดหรอก มีอะไรใหม่ๆ ออกมาให้เรียน ให้รู้อยู่เรื่อย ...ลุงเองสนใจเกี่ยวกับสมุนไพรด้วยก็ศึกษา เขียนบันทึกสรุปความรู้ที่ศึกษามารวบรวมไว้ เขียนด้วยลายมือตัวเองนี่แหละ อ่านเข้าง่ายดี จะไปซื้อหนังสือก็ไม่ตรงกับใจที่อยากได้ สู้ค่อยๆ จดสะสมความรู้ไปเรื่อยๆ แบบนี้ไม่ได้ ตรงกับใจเราเลย...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554) เช่นเดียวกับ หมอদিনอาสา 4 ที่กล่าวว่า “...ปกติอ่านหนังสือทุกประเภท ไม่ใช่เฉพาะเรื่องเกษตรอย่างเดียว คิดอยู่เสมอว่าตนเองด้อยโอกาสด้านความรู้ต้องพยายามแสวงหาอยู่ตลอดเวลา การพูดคุยกับคนอื่นก็ช่วยได้มากนะ...อยากเป็นแบบอย่างการใช้ชีวิตให้คนอื่นเห็นด้วยว่า เราสามารถเรียนได้ตลอด ไม่ใช่เป็นเกษตรกร ทำนาทำสวนแล้วเรียนไม่ได้ เขาเห็นเราอ่าน เราศึกษาข้อมูล เขาจะได้อยากทำตามบ้าง ... ” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

ข. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

หมอদিনอาสาเข้ารับการอบรมข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการทำงาน อยู่เสมอ โดยได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งรับผิดชอบดูแลการปฏิบัติงานของหมอদিনอาสา รวมทั้งกิจกรรมให้ความรู้ด้านการเกษตรที่จัดโดยหน่วยงานอื่นด้วย ดังที่ หมอদিনอาสา 1 หมอদিনอาสา 2 หมอদিনอาสา 3 และหมอদিনอาสา 4 กล่าวในทางเดียวกันว่า การไปอบรมเรียนรู้ ด้านเกษตรมีประโยชน์ต่อการเป็นเกษตรกรและการเป็นหมอদিনอาสาเป็นอย่างมาก ได้รับความรู้มาแล้วก็สามารถนำไปใช้ได้ทันที ระยะเวลาการอบรมที่ไปเข้าร่วมส่วนใหญ่ก็จะไม่นานนัก ไม่ต้องกังวลกับอาชีพหลัก ไม่ต้องเสียงาน การอบรมต่างๆ ยังทำให้มีโอกาสพบกับหมอদিনอาสาคนอื่นๆ ได้ไปปรึกษา ขอคำแนะนำจากวิทยากร ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ในด้านการเกษตรทั้งในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติ เพราะส่วนใหญ่หมอদিনอาสาจะมีความรู้ด้านการปฏิบัติ แต่ในทางวิชาการนั้นต้องหมั่นศึกษาเพิ่มเติมอยู่เสมอ “..การศึกษาที่ทำให้คนเรามีชีวิตรอดได้คือ การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ใช่การศึกษาในห้องสี่เหลี่ยม มีโอกาสต้องศึกษาให้มาก อ่านให้มาก ฟังให้มาก มีอบรม สัมมนาที่ไหน ก็จะไป จะได้มีความรู้ เอาไปบอกคนอื่นต่อไป...” หมอদিনอาสา 4 กล่าว (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการจากหมอদিনอาสาทั้ง 4 คน ที่กล่าวในทำนองเดียวกันว่า หวังจะให้หมอদিনอาสาช่วยเหลือโดยการถ่ายทอดความรู้และข้อมูลที่ประโยชน์ รวมทั้งวิธีการในการแก้ปัญหาการเกษตร เพื่อจะได้เอาไปใช้ในในการทำเกษตรกรรมได้ (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554 18 มิถุนายน 2554 15 มิถุนายน 2554 และ 9 กรกฎาคม 2554)

ค. การเรียนรู้จากประสบการณ์

การทำเกษตรกรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์โดยตรง หมอдинอาสาซึ่งมีอาชีพหลักเป็นเกษตรกรต้องผ่านการลองผิด ลองถูกมานับครั้งไม่ถ้วน กระทั่งได้ผลผลิตเป็นที่น่าพอใจ หลายคนเคยเกิดปัญหา แต่ก็พยายามแก้ไขจนสามารถฝ่าฟันอุปสรรค และจดจำเป็นบทเรียนในการทำงานต่อไป หมอдинอาสา 1 หมอдинอาสา 2 หมอдинอาสา 3 และหมอдинอาสา 4 ต่างมีความเห็นตรงกันว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์ของหมอдинอาสาสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้รับบริการปรึกษาปัญหาดินและปัญหาด้านการเกษตรอื่นๆ หมอдинอาสาสามารถนำประสบการณ์ที่เคยประสบในการทำเกษตรกรรมของตนเองมาเป็นข้อแนะนำและช่วยเหลือผู้รับบริการได้เป็นอย่างดี ได้ (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554 18 มิถุนายน 2554 15 มิถุนายน 2554 และ 9 กรกฎาคม 2554)

ง. การเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง

หมอдинอาสาจะพัฒนาตนเองในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพหลัก ซึ่งจะเชื่อมโยงไปสู่การทำหน้าที่หมอдинอาสาด้วย โดยเมื่อประสบปัญหาหรืออุปสรรคในการทำเกษตรก็จะตั้งใจศึกษาค้นคว้า หาวิธีการแก้ไข เพราะการทำเกษตรเป็นรายได้หลักในการหาเลี้ยงครอบครัว หากประสบปัญหาก็จะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจครอบครัวด้วย ซึ่งก็มีทั้งการอบรมหาความรู้เพิ่มเติม การสอบถาม การศึกษาด้วยตนเอง เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้ หมอдинอาสา 4 กล่าวถึงการพัฒนาตนเองว่า “...พอเราเจอปัญหาเราก็ต้องเร่งหาทางแก้ไข โดยเฉพาะเรื่องที่มีผลกับปากท้อง ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัว ต้องหาทางแก้ไขให้เร็วที่สุด ปกติก็จะศึกษาดูด้วยตนเองก่อน ถ้ายังไม่ได้ผลก็จะปรึกษานักวิชาการเกษตร หมอдин หรือคนอื่นที่เห็นว่าจะให้คำแนะนำเราได้ แล้วก็ทดลองทำ เวลาทำแต่ละครั้งจะจดบันทึกไว้ด้วย จะได้เปรียบเทียบผลได้ง่าย โดยปกติทำเกษตรประเมิณผลง่ายมากนะ ได้ผลผลิตตามที่ต้องการก็ถือว่าสอบผ่าน ยกเว้นว่ามีรายละเอียดอื่นๆ มาเกี่ยวข้อง เช่น คุณภาพผลผลิต คุณภาพดิน ...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) สอดคล้องกับกับหมอдинอาสา 3 ที่กล่าวว่า “...ตั้งแต่เริ่มทำการเกษตร ลุงก็คอยจดบันทึกการทำงานไว้ตลอดนะจดง่าย ๆ นี้แหละ ใช้ภาษาชาวบ้าน แล้วก็รวบรวมไว้ เอามาศึกษาที่หลังได้ วิธีนี้สะดวกดี บางทีมีคนมาดูงานที่ศูนย์เรียนรู้ที่บ้านลุง ลุงก็หยิบให้เขาดู เขาก็ว่าความคิดดี จะเอาไปทำบ้าง ก็แบ่งปันกันไป...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

1.2.3.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นหมอดินคือ ธรรมชาติ บุคคลใกล้ชิดและสังคม วัฒนธรรม กล่าวคือ หมอดินอาสาเติบโตท่ามกลางสวน ไร่ นา เห็นธรรมชาติอยู่รอบตัว ตั้งแต่จำความได้ จึงเกิดความผูกพันและหวงแหนธรรมชาติ เมื่อมีโอกาสจึงอยากดูแล รักษาให้ธรรมชาติคงอยู่ในสภาพเดิมมากที่สุด ดังที่ หมอดินอาสา 4 กล่าวว่่า “...มนุษย์กับธรรมชาติต้องอยู่กันอย่างสมดุล เราเกิดมาท่ามกลางธรรมชาติ ต้องเข้าใจและอาศัยพึ่งพากัน ต้องเข้าใจระบบนิเวศน์ จะได้มีธรรมชาติอยู่แบบนี้ยาวนาน...ที่ใช้ธรรมชาติในการทำเกษตรกรรมเพราะไม่อยากจะเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้แตกต่างไปจากเดิมมาก...แล้วก็รู้สึกเสียดายธรรมชาติและคนในชุมชนคือ ครูบาอาจารย์ของเรา ที่ต้องเคารพ ศรัทธา...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) สำหรับการเป็นหมอดินอาสานั้น หมอดินอาสาทั้ง 4 คน กล่าวว่า เกิดขึ้นเพราะมีคนรู้จักมาชักชวน เช่น เพื่อนญาติ เจ้าหน้าที่ของกรมพัฒนาที่ดิน ซึ่งทุกคนก็เป็นที่รู้จักมักคุ้นกันอยู่แล้ว และการได้ทำหน้าที่หมอดินอาสา ก็เป็นการช่วยเหลือชุมชนอีกทางหนึ่ง เพราะทุกคนต่างมีความรักและผูกพันกับชุมชน ต้องการให้สมาชิกในชุมชนใช้ชีวิตอย่างมีความสุข และในปัจจุบันเกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในชุมชน มีผู้ประกอบการอาชีพเกษตรกรลดน้อยลง ดังที่หมอดิน 4 กล่าวว่่า “...คนที่สานต่ออาชีพเกษตรกรกำลังหมดไป ส่วนใหญ่ที่มีอยู่ก็อายุมากกว่า 50 ปี เพราะคนรุ่นใหม่กลัวว่าจะต้องเจอปัญหาในการทำเกษตรเหมือนบรรพบุรุษ ไม่อยากลำบากแบบนั้น ในฐานะเป็นหมอดินอาสา ก็อยากจะช่วยเหลือคนที่กำลังเกิดปัญหาในการทำเกษตร ให้คนรุ่นใหม่เห็นว่าการทำการเกษตรที่ประสบความสำเร็จก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน...” เช่นเดียวกับหมอดินอาสา 2 ที่กล่าวว่า “...อยากให้คนในชุมชนเห็นว่าอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่น่ายกย่องและมีคุณค่า อย่างน้อยถ้าเราช่วยให้เขาประสบความสำเร็จในการทำเกษตร เขาจะได้มีความสุข ไม่ท้อแท้ จนเลิกเป็นเกษตรกรไป ซึ่งถ้าเป็นแบบนั้น วิถีชีวิตเกษตรแบบดั้งเดิมก็จะหมดไปด้วย...เราเป็นคนในชุมชนเดียวกัน รู้จักมักคุ้นกันดีอยู่แล้ว มีอะไรที่ช่วยเหลือได้ก็ช่วยเหลือกัน เป็นพี่เป็นน้องกันทั้งนั้น...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

1.2.3.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

หมอดินอาสาพอใจกับการปฏิบัติงานอยู่แล้ว แต่มีความต้องการเพิ่มเติมในการพัฒนาความรู้ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงาน ทั้งในรูปแบบการศึกษอาบรม และการศึกษา ดูงาน การสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือที่ส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้รับบริการ การมีเครือข่ายหมอดินอาสา การได้รับความร่วมมือและความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน

หมอดินอาสา และต้องการกำลังใจในการทำงานจากเจ้าหน้าที่จากกรมพัฒนาที่ดิน ทั้งนี้เพื่อให้ การปฏิบัติของหมอดินอาสาที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นและเกิดประโยชน์กับผู้รับบริการให้มากที่สุด ดังที่ หมอดินอาสา 1 กล่าวว่่า “...อยากให้มึอุปกรณที่จำเป็นต้งใช้ในการทำงาน จะได้ใช้ ประกอบการอธิบายเวลาให้ความรู้เกษตรกร.....ที่สำคัญอยากได้กำลังใจจากผู้หลักผู้ใหญ่อยะๆ จะได้มีกำลังใจทำงาน จริงๆ ทำงานอาสาที่ไม่ได้หวังผลตอบแทนอะไรอยู่แล้ว แต่อยากได้กำลังใจ จะได้มีแรงทำงานเวลาเหนื่อยๆ...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) “...อยากได้น้ำประปา น้ำ บาดาลมาใช้ในการเกษตร ได้ถึงมาทำน้ยากปุ๋ยหมักชีวภาพ แลวกั้อยากไปอบรม ดูงาน ดูวิธีการ ต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเกษตรร่วมกับหมอดินคนอื่นฯ อย่างสม่ำเสมอ...” หมอดินอาสา 3 กล่าว (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกับหมอดินอาสา 2 ที่กล่าวว่า “..อยากให้ หน่วยงานที่เกี่ยวกับการทำการเกษตรเข้ามาช่วยเหลือการปฏิบัติงานของหมอดิน เช่น การประกา การพัฒนาแหล่งน้ำ ช่วยกันหลายๆ ฝ่าย งานจะได้มีประสิทธิภาพ ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์ มากมายเลย..” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการปฏิบัติงานของหมอดินอาสา และการ สัมภาษณ์ผู้รับบริการ พบว่า หมอดินอาสามีความเชื่อในการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักศาสนาที่นับ ถือ และนำมาปรับใช้ในการประกอบอาชีพได้เป็นอย่างดี เพราะเกษตรกรจะต้องเผชิญกับปัญหา และอุปสรรคในการประกอบอาชีพค่อนข้างมาก ซึ่งการมีหลักธรรมในการดำเนินชีวิตทำให้หมอดินอาสาใช้ชีวิตอย่างเป็นสุข รวมทั้งการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต ซึ่ง ลองปฏิบัติแล้วได้เห็นว่ามึประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างยิ่ง จึงยึดเป็นแนวทางในการใช้ ชีวิตอีกประการหนึ่ง การเรียนรู้ของหมอดินอาสาจะมากจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการ ประกอบอาชีพเกษตรกร ได้ลองผิด ลองถูก กระทั่งสามารถแก้ปัญหาได้ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การ ปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ หมอดินอาสาจึงต้องการได้รับการสนับสนุนเกี่ยวกับวัสดุ อุปกรณ์ที่ จำเป็นในการปฏิบัติงาน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของผู้รับบริการเป็นสำคัญ

1.2.4 อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.)

1.2.4.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัคร กศน.มีความเชื่อพื้นฐานที่เป็นหลักคำสอนทางศาสนา คำสอนจาก บิดามารดา และบรรพบุรุษ ซึ่งจะมุ่งเน้นในเรื่องของการทำความดี ละเว้นความชั่ว และการเป็นคน ดีของสังคม ดังเช่น อาสาสมัคร กศน.1 ที่กล่าวว่า “...การใช้ชีวิตทุกวันนี้ยึดหลักพุทธศาสนาเป็นหลัก เพราะเคยบวชเรียนมาก่อน เลยเข้าใจในเรื่องหลักธรรมทางพุทธศาสนาอยู่บ้าง โดย

หลักธรรมที่ยึดถือ ได้แก่ พรหมวิหาร 4 ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และหลักอิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา ซึ่งก็ได้เอามาใช้ในการทำงานอาสาสมัคร กศน. ด้วย โดยเฉพาะหลักเมตตาในพรหมวิหาร 4 คิดว่าคนเป็นอาสาสมัครน่าจะมีกันทุกคน...ตอนเด็กๆ พ่อแม่ก็จะสอนให้เราพึ่งพาตัวเอง พอบวชถึงได้รู้ว่า เรียกกันว่า อุตตาหิ อุตโนนาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ซึ่งมีประโยชน์จริงๆ เพราะมันทำให้เราไปคิดพึ่งคนอื่น ปัญหาที่เราเจออาจจะแยกว่าเดิมก็ได้...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) สอดคล้องกับอาสาสมัคร กศน. 4 ที่กล่าวว่า “...เชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพราะว่าเห็นผลจริง แต่จะช้าหรือเร็วเท่านั้น แล้วก็ยึดหลักความเมตตา กรุณา คิดว่าความเมตตาสำคัญมาก เหมือนที่เราเคยได้ยินกันว่า เมตตาเป็นเครื่องค้ำจุนโลก รู้จักแบ่งปันผู้อื่น ส่วนความกรณาก็คือการปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ก็ปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้ว อีกข้อหนึ่งที่ยึดถือคือ อิทธิบาท 4 จริงๆ แล้วก็ใช้ผสมกันไป สำคัญสุดคือการทำความดี...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) นอกจากนี้ อาสาสมัคร กศน. 3 ยังได้กล่าวในประเด็นนี้ว่า “...ผมเชื่อในเรื่องการเป็นคนดีของสังคมนะ พ่อแม่สอนไว้ตั้งแต่ยังเล็กๆ ดูสั้นๆ น้อยๆ แต่คำว่า คนดีนี่ กินความหมายกว้างมาก ก็ตรงกับคำสอนของศาสนาพุทธเรื่องการทำดีนั้นแหละ ไม่ได้ต่างกันเลย.... พ่อแม่ยังสอนให้ทำทุกอย่างด้วยตนเอง รวมทั้งการเรียนรู้ด้วย อย่าไปหวังพึ่งพิงใคร ยึดพึ่งพิงตัวเองไว้ก่อน...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

1.2.4.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับอาสาสมัคร กศน. ประกอบด้วยบุคลิกภาพภายนอก คือ การแต่งกาย การพูดจาสุภาพ และยิ้มแย้มแจ่มใส และบุคลิกภาพภายใน ได้แก่ การมีจิตอาสา ความจริงใจ และ ความใฝ่รู้ ดังที่ อาสาสมัคร กศน. 1 กล่าวถึงบุคลิกภาพภายนอกว่า “...การแต่งกายเป็นสิ่งแรกที่มองเห็น เรียกว่าเป็นบุคลิกภาพภายนอกที่จะสร้างความประทับใจให้แก่ผู้พบเห็น ถ้าอาสาสมัคร กศน. แต่งตัวไม่ดี ก็จะไม่ได้รับการยอมรับจากคนอื่น โดยเฉพาะเราต้องทำงานเกี่ยวข้องกับวงการการศึกษา ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในเรื่องการแต่งกาย แต่ก่อนผมก็แต่งตัวอะไรไม่เป็นหรอก เพราะตอนเด็กเป็นคนเลี้ยงช้าง ไม่ได้มีโอกาสมาพบปะผู้คนเท่าไร แต่ตอนหลังก็เริ่มพัฒนาขึ้นเรื่อยๆ เพราะเห็นว่าบุคลิกภาพเป็นเรื่องสำคัญในการติดต่อกับผู้อื่น...การพูดจาก็สำคัญนะ จะทำงานร่วมกับคนอื่น ถ้าพูดไม่ดีคนฟังก็รู้สึกไม่ดี ไม่อยากทำงานร่วมกับเรา...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) เช่นเดียวกับ อาสาสมัคร กศน. 2 ที่กล่าวว่า “...เสื้อผ้า หน้าผมต้องสะอาด เรียบร้อย แต่ที่สำคัญคือ ต้องมีวาทีศิลปะในการพูด อาสาสมัคร กศน. ต้องรู้จักพูด รู้จักอธิบายยกตัวอย่าง ให้คนฟังเข้าใจ...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้รับบริการจากอาสาสมัคร กศน. 4 ที่กล่าวว่า “...อาสาสมัคร กศน. ต้องสื่อสาร พูดคุย

ข้อมูลที่มีประโยชน์แก่ผู้รับบริการ พุดจน่าเชื่อถือ เป็นตัวอย่างที่ดีกับผู้รับบริการด้วย ว่าต้องทำอย่างไร ผลจากทำแล้วเป็นแบบไหน ต้องคอยช่วยเหลือให้ข้อมูลแก่คนในชุมชน แล้วก็แต่งตัวสุภาพเรียบร้อย เหมาะกับกาลเทศะ...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

สำหรับบุคลิกภาพภายในนั้น อาสาสมัคร กศน. ทั้ง 4 คนต่างกล่าวในทิศทางเดียวกันว่า การมีจิตอาสา ความจริงใจ และความไม่รู้เป็นสิ่งสำคัญสำหรับ อาสาสมัคร กศน. ดังที่อาสาสมัคร กศน.2 กล่าวว่า “...เรามาทำงานตรงนี้ก็ถือว่ามีความรู้แล้ว ที่สำคัญคือจริงใจด้วย ทำให้คนอื่นเห็นว่าเราทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่ได้หวังอะไรตอบแทน เขาจะได้ไว้วางใจ และได้รับความช่วยเหลือ คำแนะนำจากเราด้วยความสบายใจ...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) “...การทำงานอาสาสมัครต้องมีความรู้ ไม่งั้นทำไม่ได้ เพราะเป็นงานที่ไม่ได้รับผลตอบแทน แล้วคนที่ทำก็ต้องสละเวลามาทำหน้าที่ตรงนี้ด้วย...” อาสาสมัคร กศน.4 กล่าว (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

1.2.4.3. การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ก. การศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัคร กศน. มีการปฏิบัติงานในเนื้อหาที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและโครงการที่จัดขึ้นตามความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ ดังนั้น อาสาสมัคร กศน. จึงมีความรู้ในการศึกษาหาความรู้ในศาสตร์ต่างๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน โดยส่วนใหญ่มาจากการอ่านและการศึกษาข้อมูลจากสื่อต่างๆ รวมทั้งขอคำแนะนำ ข้อมูลความรู้จากวิทยากร ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ในศาสตร์ต่างๆ รวมทั้งผู้ที่อาสาสมัคร กศน. ต้องปฏิบัติงานด้วย ดังที่กล่าวใน ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551 ข้อ 12 บทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (3) ส่งเสริม สนับสนุน และร่วมจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน ดังรายละเอียดที่กล่าวในการศึกษาเอกสารและสื่อที่กล่าวมาแล้ว ดังนั้น อาสาสมัคร กศน. ต้องเตรียมตัวให้พร้อมกับการปฏิบัติหน้าที่ในกิจกรรมต่างๆ ที่มีเนื้อหาและทักษะที่แตกต่างกัน ดังที่ อาสาสมัคร กศน.1 กล่าวว่า “...อาสาสมัคร กศน. ต้องมีความรู้ที่ครอบคลุมหลายด้าน เพราะเราไม่รู้ว่าการเรียนหรือโครงการที่จะจัดให้แก่ประชาชนจะเกี่ยวข้องกับเรื่องอะไร แม้เราจะไม่ใช่วิทยากรหลักที่บรรยายให้ความรู้ แต่การทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยและอำนวยความสะดวกให้แก่วิทยากรก็จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานในเรื่องนั้นบ้าง ถ้าครั้งนี้ไม่รู้ ก็ต้องไปศึกษาเพิ่ม ครั้งต่อไปหากจัดกิจกรรมในเนื้อหาอื่นอีก เราจะได้มีความรู้ อย่างน้อยก็ตอบคำถามทั่วไปที่ประชาชนสงสัยได้ คนที่จะช่วยให้ความรู้เราได้ดีที่สุกก็คือ

วิทยากรหลัก ลองขอคำแนะนำ ปรีक्षाดู หรือให้เขาแนะนำแหล่งค้นคว้าศึกษาให้ก็ได้ จะได้ไปศึกษาต่อเอง ...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) ซึ่งสอดคล้องกับผลการสังเกตการปฏิบัติงานของ อาสาสมัคร กศน.1 ขณะปฏิบัติหน้าที่ในการอบรมให้ความรู้ด้านการเลี้ยงสัตว์แก่ประชาชน โดยอาสาสมัคร กศน.ก็มีความรู้พื้นฐานในเรื่องนั้นเช่นกัน เมื่อผู้เข้าร่วมอบรมมีคำถามก็สามารถตอบและอธิบายได้ แม้จะไม่รู้ลึกเท่าวิทยากรหลักก็ตาม เช่นเดียวกับ อาสาสมัคร กศน.2 ที่กล่าวว่า “...โดยปกติเป็นคนที่น่าสนใจ ใฝ่รู้อยู่แล้ว ทั้งด้านเนื้อหาและทักษะการปฏิบัติ พอมาทำหน้าที่อาสาสมัคร กศน.ยิ่งต้องศึกษามากยิ่งขึ้น คอยหาความรู้อยู่ตลอด บางครั้งก็ได้มีโอกาสสอนวิชาความรู้ที่เรามีให้แก่ผู้รับบริการด้วย ที่สอนแล้วประสบความสำเร็จคือ การทำดอกไม้ประดิษฐ์ คนที่มาเรียนชอบมาก จนตอนนี้ที่บ้านก็เป็นศูนย์สอนอาชีพ แล้วก็หาตลาดให้คนที่มาเรียนด้วย เรียนฟรีนะ ถือว่าช่วยเหลือกัน เขามีรายได้ พึ่งพาตัวเองได้ เราก็ดีใจแล้ว...เราเป็นอาสาสมัครหลายอย่าง ทำให้มีโอกาสได้รับความรู้ที่หลากหลาย เอามาใช้ประยุกต์ในการทำงานได้ดีเลย...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

ข. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

อาสาสมัคร กศน.มีโอกาสเข้ารับการฝึกอบรมที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน อาสาสมัคร กศน.อยู่แล้ว รวมทั้งมีสิทธิในการเข้ารับการอบรมต่างๆ ที่ศูนย์ กศน.จัด อาสาสมัคร กศน.บางคนก็สำเร็จการศึกษาจากศูนย์ กศน.ที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่เช่นกัน ซึ่งอาสาสมัคร กศน.ทั้ง 4 คนต่างกล่าวในทำนองเดียวกันว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนมีความจำเป็นเป็นอย่างมาก ทำให้มีความรู้ มีวุฒิการศึกษาสูงขึ้น หากอบรมวิชาชีพก็สามารถนำไปประกอบอาชีพ หรือหารายได้เสริมได้อีกด้วย ซึ่งหากมีเวลาตรงกับการจัดกิจกรรมหรือโครงการอบรมที่มีประโยชน์ อาสาสมัคร กศน.ก็จะเข้าร่วมโดยไม่รีรอ ดังที่อาสาสมัคร กศน.4 กล่าวว่า “... ถ้ามีโอกาสก็จะหาเวลาไปศึกษาเพิ่มเติมตลอด โดยเฉพาะการฝึกอบรมทั้งที่ศูนย์ กศน.จัดแล้วที่อื่นจัด เนื้อหาที่ไปอบรมก็หลากหลายนะ ทั้งกฎหมาย สุขภาพ การศึกษา ซึ่งเป็นเรื่องที่เราสนใจอยู่แล้ว แล้วก็คิดว่าน่าจะมีประโยชน์กับการทำงานอาสาสมัคร กศน.ที่ทำอยู่ตอนนี้ด้วย...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับอาสาสมัคร กศน.3 ที่กล่าวว่า “...โดยส่วนตัวแล้วชอบเรียนรู้อะไรใหม่ๆ นะ มีอบรมสัมมนาที่ไหน ถ้าไม่ติดงานหรือธุระก็จะไปเข้าร่วมด้วย เนื้อหาที่ไปก็หลายด้าน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อม การเมือง ทักษะอาชีพ เรียนๆ มากก็ได้เอาไปใช้ในการทำงานอาสาสมัคร กศน.หลายอย่างแล้วนะ บางอย่างไม่คิดว่าจะได้เอามาใช้ แต่ก็ได้ใช้ เลยว่าจะไปอบรมเรื่อยๆ บางทีมีหัวข้อที่น่าสนใจก็ชวนนักศึกษา กศน.ที่รู้จักกันไปอบรมด้วย เขาจะได้รับความรู้ใหม่ๆ แบบเราด้วย เพราะนักศึกษาที่เรียน เราก็รู้จักส่วนตัว เห็นหน้ากันอยู่ในชุมชนนี้แหละ...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

ค. การเรียนรู้จากประสบการณ์

การเรียนรู้จากประสบการณ์ของอาสาสมัคร กศน. จะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพหลัก โดยใช้ประสบการณ์จากการประกอบอาชีพมาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัคร กศน. ดังที่อาสาสมัคร กศน.3 กล่าวว่า “...ประสบการณ์ที่เรามีส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับงานหลักที่ทำนะ เพราะอาชีพหลักเราเป็นเกษตรกร ประสบการณ์ที่มีก็เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตร ถ้าศูนย์ กศน.จัดอบรมเกี่ยวกับการเกษตรแล้วเราเข้าไปทำหน้าที่อาสาสมัคร กศน.ในวันนั้น เราก็ใช้ประสบการณ์ที่เรามีมาแบ่งปันให้คนที่มาเข้าอบรมด้วย ถ้าไปเจอนักวิชาการเกี่ยวกับเกษตรซึ่งเกี่ยวกับงานเรา เราก็ไปซักถามข้อสงสัยนะ เพราะบางทีไม่รู้ว่ที่เราทำๆ อยู่มันถูกหรือเปล่า ...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

ง. การเรียนรู้โดยการพัฒนาตนเอง

อาสาสมัคร กศน. เป็นผู้ที่พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอาสาสมัคร กศน. โดยผ่านการศึกษิตตามอัธยาศัยและการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามที่กล่าวมาแล้ว ดังที่ อาสาสมัคร กศน.2 กล่าวว่า “...เวลาอยากรู้เรื่องอะไรก็พยายามศึกษาค้นคว้านะ ถ้าช่วงไม่มีอะไรก็จะไปหาหนังสืออ่านที่ห้องสมุดประชาชน ไม่งั้นความรู้อยู่กับที่ไม่พัฒนาแน่ๆ ถ้าศึกษาเองแล้วไม่เข้าใจจะไปถามคนอื่น ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นคนใกล้ตัวที่เรารู้จัก อย่าง ผอ.กศน. ครู กศน.เพราะเขาจะรู้เยอะ ความรู้แน่นกว่าเรา บางทีไม่แน่ใจเรื่องอะไรก็ถาม ซึ่งเขาก็แนะนำตลอดนะ ทำให้เราได้ความรู้ใหม่อยู่เรื่อยๆ...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

1.2.4.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัคร กศน. จะมีความคุ้นเคยกับบุคลากรของศูนย์ กศน. อยู่แล้ว บางคนเป็นศิษย์เก่า กศน.อาสาสมัคร กศน. ทั้ง 4 คน มาทำงานก็เพราะครู กศน.ชวนมาทำงานด้วย เพราะจบการศึกษาจาก กศน. คุ้นเคยกับ กศน.ดี ซึ่งทุกคนก็มาด้วยความเต็มใจ เพราะอยากตอบแทนสถาบันที่ให้วิชาความรู้แก่ตนเอง ดังที่อาสาสมัคร กศน.1 กล่าวว่า “..เป็นศิษย์เก่า กศน.นี่แหละ พอเรียนจบแล้วก็ไปเรียนปริญญาตรีจนจบ แต่ก็มาเยี่ยมเยียน ช่วยงานที่ศูนย์ กศน.ตลอดนะ พอดีช่วงนั้นมีเปิดรับอาสาสมัคร กศน.พอดี ครูที่เคยสอนเลยชวนให้มาทำงาน ก็รีบตกลงทันที เพราะใจเราก็อยากตอบแทนบุญคุณครู อาจารย์แล้วก็สถาบันที่ให้ความรู้เราอยู่แล้ว มีอะไรที่ทำได้ก็อยากช่วยอย่างเต็มที่...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554)

1.2.4.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษาออกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัคร กศน.พอใจกับการปฏิบัติงาน แต่ก็มีปัญหาบางประการ เช่น ไม่มีเวลาในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่เพราะยังต้องคำนึงถึงอาชีพหลักเป็นสำคัญ ไม่ได้รับการยอมรับการทำงานอาสาสมัครกศน.จากคนในชุมชน นอกจากนี้อาสาสมัคร กศน.ต้องการได้รับการสนับสนุนในเรื่องค่าใช้จ่ายตามจริงที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงาน การฝึกอบรมวิชาชีพ การสร้างเครือข่ายอาสาสมัคร กศน. การศึกษา ดูงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน การอบรมความรู้ที่จำเป็นต้องการปฏิบัติงาน เช่น ทักษะการพูด หลักสูตร กศน. ดังที่ อาสาสมัคร กศน. 4 กล่าวว่า “...อยากให้มีอบรมการพูด เพราะบางที่เราก็ตูดยังไม่ค่อยเป็นนะ ยิ่งเป็นการอธิบาย ถ้าได้เทคนิคดี ๆ จากการอบรม น่าจะเป็นประโยชน์มาก แล้วก็อยากให้มีอบรมหลักสูตร กศน. เพราะบางครั้งนักศึกษาหรือคนอื่น ๆ มาถามเราเรื่องนี้ เรารู้ ๆ ปลาย ๆ นะ อ่านเองก็งั้น ถ้าได้อบรมเป็นเรื่องเป็นราวน่าจะเข้าใจโครงสร้างหลักสูตรได้ง่ายขึ้น เวลาใครถามจะได้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องได้..อยากให้มีเครือข่ายอาสาสมัคร กศน.ด้วยจะได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน น่าจะทำให้เรียนรู้ได้ไวขึ้นด้วย...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) พบว่า อาสาสมัคร กศน.มีความเชื่อในการดำเนินชีวิตจากหลักศาสนาและคำสอนของบิดา มารดา โดยมาปฏิบัติงานเนื่องจากได้รับการชักชวนจากครู กศน.ที่รู้จัก คู่คนเคย ประกอบกับเป็นศิษย์เก่าที่ศูนย์ กศน.นั้นมาก่อน จึงคุ้นเคยกับงานต่างๆ เป็นอย่างดี แม้จะได้รับสิทธิในการศึกษาอบรมความรู้ด้านต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยศูนย์ กศน.ที่ปฏิบัติงาน แต่อาสาสมัคร กศน.ยังต้องการได้รับการเพิ่มพูนความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เพื่อจะได้นำความรู้ดังกล่าวไปถ่ายทอดให้ผู้รับบริการต่อไป

1.2.5 อาสาสมัครเพื่อสังคม

1.2.5.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครเพื่อสังคมทั้ง 4 คน มีความเชื่อพื้นฐานในการช่วยเหลือผู้อื่นจากครอบครัว โดยจะได้รับการปลูกฝังจากบิดามารดาให้ช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่กำลังเผชิญปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง เมื่อเติบโตขึ้นและมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญประโยชน์ ยิ่งทำให้ตระหนักถึงการช่วยเหลือผู้อื่นดังที่บิดามารดาเคยพร่ำสอนตั้งแต่วัยเยาว์ ดังที่ อาสาสมัครเพื่อสังคม 1 ซึ่งทำงานให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้แก่ประชาชน กล่าวว่า “...พ่อกับแม่เคยบอกไว้ว่าทุกคนในโลกนี้ต้องช่วยเหลือกัน มีความสุข

เมื่อคนอื่นมีความสุข และพ่อก็ทำให้เห็นเป็นตัวอย่างด้วยการเป็นอาสาสมัครช่วยเหลือคนอื่น ๆ อยู่เสมอ เมื่อโตขึ้นก็อยากช่วยเหลือคนอื่นเท่าที่จะทำได้...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับกับ อาสาสมัครเพื่อสังคม 2 ที่ทำงานเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายให้แก่ผู้สนใจ ตลอดจนผู้ที่กำลังประสบปัญหาด้านกฎหมาย ที่กล่าวว่า “...พ่อแม่สอนมาตั้งแต่เด็กๆ ว่า ให้เราคิดถึงตัวเองและผู้อื่นไปพร้อมๆ กัน อย่างนี้ถึงแต่ตัวเอง อย่าเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง มิฉะนั้นแล้วสังคมก็จะไม่มีความสุขเพราะต่างก็คิดแต่จะทำเพื่อตัวเอง เมื่อต้องไปทำงานกับหน่วยงานที่ให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ตอบแทนมากกว่าการช่วยเหลือผู้อื่นก็ทนไม่ได้ จึงตัดสินใจลาออกมาทำงานที่สบายใจ แม้ค่าตอบแทนจะน้อยกว่าแต่ก็มีความสุข และยังมีเวลาทำงานอาสาสมัครช่วยเหลือคนอื่นอีกด้วย...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) สอดคล้องกับ อาสาสมัครเพื่อสังคม 3 ซึ่งเป็นอีกผู้หนึ่งที่ทำงานเผยแพร่ความรู้ด้านกฎหมายแก่ประชาชน โดยกล่าวว่า “...ตอนเด็กๆ พ่อกับแม่คอยบอกอยู่ตลอดเวลาว่า ความรัก ความเมตตาต่อผู้อื่นเป็นเรื่องที่สำคัญและจำเป็นมากในสังคม หากเห็นใครกำลังลำบาก ตกทุกข์ได้ยากต้องรีบเข้าไปช่วยเหลือ เลยกบอกตัวเองตั้งแต่เด็กๆ แล้วว่า โตขึ้นจะทำงานเพื่อช่วยเหลือคนอื่นให้ได้...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) สำหรับอาสาสมัครเพื่อสังคม 4 ผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านนวัตกรรมแก่ผู้สนใจ ก็แสดงความเห็นในทิศทางเดียวกันกับอาสาสมัครเพื่อสังคมคนอื่น ๆ ว่า “...ตั้งแต่จำความได้ก็รับรู้ได้ว่าพ่อแม่สอนให้เราเป็นคนดี มีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่น พ่อแม่ทำให้เห็นบ่อยๆ ว่าการช่วยเหลือคนอื่นจะทำให้เรามีความสุข เพราะที่บ้านเป็นร้านขายของ บางทีลูกค้าไม่มีเงิน พ่อกับแม่ก็ไม่คิดเงิน ให้ของไปฟรีๆ หรือบางทีลูกค้าก็มาต่อรองขอผ่อนจ่ายเป็นงวดๆ พ่อกับแม่ก็ไม่ว่าอะไร ยินดีช่วยเหลือ ทั้งที่บ้านเราก็ไม่ได้ร่ำรวย เห็นแบบนี้บ่อยๆ ก็อยากทำแบบพ่อแม่บ้าง อยากมีความสุขแบบนี้..พอเราได้มาทำงานตรงนี้ (หมายถึง งานอาสาสมัครเพื่อสังคม) เรา ยิ่งได้เห็นชัดขึ้นถึงสิ่งที่พ่อแม่สอน...” (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554) จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าความเชื่อพื้นฐานจากบิดา มารดามีบทบาทเป็นอย่างมากต่อความเชื่อพื้นฐานของอาสาสมัครเพื่อสังคม และส่งผลกระทบต่อปัจจุบัน

1.2.5.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครเพื่อสังคมต้องทำงานกับบุคคลที่หลากหลายทั้งผู้รับบริการและบุคลากรจากหน่วยงานที่ต้องไปประสานงาน ติดต่อกับผู้รับบริการ ดังนั้น บุคลิกภาพภายนอกที่สำคัญที่สุดคือ ยิ้มแย้มแจ่มใส พุดจาสุภาพ สื่อสารกับผู้อื่นได้ดี และแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะทั้งนี้เพราะเป็นการทำงานอาสาสมัครอย่างอิสระไม่ขึ้นกับหน่วยงานใด หากจะติดต่oprสานงานกับผู้รับบริการจำเป็นต้องอธิบายอย่างละเอียดและชัดเจน เพื่อให้ผู้รับบริการเข้าใจ

และสามารถนำข้อมูลไปปฏิบัติได้จริง ดังที่ อาสาสมัครเพื่อสังคม 3 กล่าวว่่า “...การทำงานด้านกฎหมายเป็นงานที่ค่อนข้างยาก โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องอธิบายให้คนที่ไม่มีพื้นฐานกฎหมายมาก่อน เพราะแม้แต่ผู้ที่มีความรู้ด้านกฎหมายยังต้องใช้เวลาในการศึกษาตัวบท กฎหมายเป็นเวลานาน สิ่งสำคัญคือต้องทำให้ผู้รับบริการเห็นว่ากฎหมายเป็นเรื่องที่เข้าใจง่าย ใช้คำที่ฟังแล้วเข้าใจทันที เพราะถ้าเขาเห็นว่ายุ่งยากซับซ้อน ก็จะเกิดความกังวลและไม่อยากศึกษาข้อมูลความรู้ด้านกฎหมายเพื่อไปแก้ไขปัญหาของตัวเอง ปัญหานั้นก็คาราคาซัง สะสมเกินกว่าจะแก้ไขได้... บุคลิกภาพที่สำคัญอีกอย่างคือ ต้องยิ้มแย้มแจ่มใส เพราะผู้รับบริการมีความทุกข์ใจและกังวลใจกับปัญหาของตัวเองอยู่แล้ว บางคนกว่าจะมาขอคำแนะนำจากอาสาสมัครก็ตัดสินใจอยู่นาน กลัวจะถูกว่า หรือได้รับการดูถูก เราต้องทำให้เขาเห็นว่าเราพร้อมและยินดีจะช่วยเหลือเขาไม่ว่าปัญหาจะหนักหนาเพียงใด...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 1 อาสาสมัครด้านป่าไม้ที่ให้ความสำคัญกับการพูดจาสื่อสารกับผู้รับบริการตลอดจนการแต่งกายค่อนข้างมาก เพราะเป็นสิ่งแรกที่ผู้รับบริการจะตัดสินอาสาสมัครเพื่อสังคมเมื่อมารับบริการข้อมูล ดังที่กล่าวว่า “...งานส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับชาวบ้านในชุมชนทั้งกับผู้รับบริการโดยตรง รวมทั้งผู้นำชุมชนด้วย การพูดจาจึงต้องเหมาะสม อธิบายด้วยถ้อยคำที่เข้าใจชัดเจน รวมทั้งต้องมีสีหน้าท่าทางที่แสดงให้เห็นถึงความยินดีที่จะช่วยเหลือ ให้ข้อมูลความรู้ที่เขาต้องการ สำหรับการแต่งกายก็ต้องเหมาะสมเพราะต้องทำงานในชุมชนค่อนข้างมาก ต้องแต่งกายให้ทะมัดทะแมงไม่แตกต่างกับชาวบ้าน มิฉะนั้นเขาจะรู้สึกว่่าเราเป็นส่วนเกินของชุมชน และไม่ยอมเข้ามาพูดคุย ปรึกษาด้วย...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 4 ซึ่งจะรวมตัวกับเพื่อนๆ สอนงานฝีมือให้แก่ผู้สนใจ ทั้งนี้เพราะจบการศึกษาด้านนี้โดยตรงจึงมีความสามารถที่หลากหลาย เมื่อว่างจากงานประจำก็จะเป็นอาสาสมัครถ่ายทอดความรู้ให้ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ดังนั้น การสื่อสารและอธิบายจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นมาก ดังที่ได้กล่าวว่า “...บางทีเราไปสอนให้คนหลายๆ วัยพร้อมๆ กัน การอธิบายก็ต้องเป็นไปอย่างช้าๆ และละเอียดทุกขั้นตอน เพราะงานฝีมือบางอย่างมีความซับซ้อน ต้องใช้ทักษะและความชำนาญ ถ้าเราอธิบายไม่ดี ผู้รับบริการก็จะถอดใจไม่อยากมาฝึก มาเรียนกับเราอีก บางครั้งเราถ่ายทอดความรู้เพื่อให้เขานำงานฝีมือที่ทำไปบริจาคให้กับคนอื่นฯ ต่อไป ถ้าไม่มีคนมาทำกับเรา คนที่เขารอรับของบริจาคจากเราอยู่ก็จะผิดหวังได้ แล้วเวลาอธิบายก็ต้องยิ้มแย้ม ไปหน้าหงิกใส่เขาไม่ได้ เดียวเขาจะอารมณ์เสียตามเราไปด้วย เพราะการทำงานศิลปะ งานฝีมือต้องอาศัยความรู้สึกค่อนข้างมาก ถ้าคนทำอารมณ์ไม่ดี งานก็จะออกมาไม่ดี ไม่มีคุณภาพ...” (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

สำหรับบุคลิกภาพภายในที่จำเป็นสำหรับอาสาสมัครเพื่อสังคมคือ ความกระตือรือร้น ความจริงใจ และความใจกว้าง ทั้งนี้เพราะอาสาสมัครเพื่อสังคมต้องดำเนินการช่วยเหลือผู้รับบริการด้วยตัวเองค่อนข้างมาก เพราะทำงานอย่างอิสระ การติดต่อประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ อาจมีปัญหา อุปสรรค และต้องใช้เวลาาน ความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานจึงจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง

ความจริงใจและความใจกว้างก็เป็นบุคลิกภาพที่สำคัญ ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่า ผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคมล้วนอยู่ในสภาวะที่เครียดเนื่องจากประสบปัญหา และอาจเคยขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานหรือบุคคลอื่นมาแล้วแต่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จึงอาจไม่ไว้วางใจอาสาสมัครเพื่อสังคมว่าจะช่วยเหลือตนให้ผ่านพ้นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นได้ ดังนั้น อาสาสมัครเพื่อสังคมต้องแสดงความจริงใจให้ผู้รับบริการเห็นและตระหนักว่า การช่วยเหลือจะเป็นไปด้วยดีและไม่ได้หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด เพื่อให้ผู้รับบริการเกิดความสบายใจและเต็มใจจะเล่าเรื่องราวหรือสอบถามข้อมูลที่ต้องการความช่วยเหลือได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้อาสาสมัครเพื่อสังคมต้องเปิดใจรับฟังอย่างตั้งใจ ไม่ตัดสินความคิดเห็นหรือการแก้ปัญหาของผู้รับบริการ เพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีและไว้วางใจกันและกันจนกระทั่งปัญหาของผู้รับบริการจะได้รับการแก้ไข

ดังที่อาสาสมัครเพื่อสังคม 1 กล่าวว่า “...ความกระตือรือร้นในการทำงานเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะบางทีเจอปัญหาหนักเราก็รู้สึกเหนื่อย แต่ต้องคิดอยู่เสมอว่าชาวบ้านต้องการความช่วยเหลือ ต้องการข้อมูล ต้องการความรู้ เราต้องหาคำตอบมาให้เขาให้ได้...แล้วเราก็ต้องจริงใจกับชาวบ้านด้วย บางคนเคยมีประสบการณ์ที่ไม่ดีกับการเข้ามาหยิบยื่นความช่วยเหลือ แต่สุดท้ายก็หวังผลประโยชน์จากเขา เขาก็กลัว ไม่ไว้วางใจคน เราต้องทำให้เขาเชื่อมั่นว่าเราไม่หวังอะไรเลย เราอยากช่วยเขาจริงๆ เราอยาก让他อยู่ในชุมชนที่มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ ให้เขามีความสุขกับชีวิตในชุมชนที่เขาอาศัยอยู่...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 4 ที่กล่าวว่า “...เราทำงานเราต้องจริงใจนะ หลายคนเห็นเรามา นั่งสอนทำกระเป่า ประดิษฐ์นั้นโน่นนี่ เขาก็ไม่แน่ใจ กลัวว่าพอเรียนจบเราจะเก็บเงินเขา เราจะไม่หวังอะไรจากเขา เขาไม่แน่ใจว่าเราจะสอนเขาฟรีๆ เราก็ต้องแสดงให้เห็นว่าเราเต็มใจและยินดีจะช่วยเหลือเขา อยากสอนเขา อยากให้เขามีความรู้ มีอาชีพติดตัว ยิ่งถ้าเป็นการสอนเพื่อนำงานฝีมือไปบริจาคต่อไป เราต้องบอกถึงจุดมุ่งหมายในการสอน ในการถ่ายทอดความรู้ว่า เราสอนให้เขาฟรี วัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ เราเตรียมมาให้หมด เพราะเราจะเอาของไปบริจาคต่อให้เด็กๆ เช่น เราสอนเขาทำกระเป่า เขาได้ความรู้ แต่กระเป่าที่ทำเสร็จแล้วเราเอาไปให้น้องๆ ในชนบทห่างไกลที่ไม่มีกระเป่าใส่หนังสือไปเรียน เขาจะได้สบายใจ ไม่ต้องมานั่งเรียนกับเราด้วยความหวาดระแวง...” (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 3 ที่กล่าวว่า “...ความกระตือรือร้นในการทำงานมีความสำคัญ เพราะจะทำให้เราสามารถทำงานให้คนอื่นได้เป็นอย่างดี แต่ถ้าเราไม่ใส่ใจ ไม่กุ๊กกิ๊กจะช่วยเหลือผู้รับบริการ โอกาสที่ผู้รับบริการจะแก้ปัญหาได้ก็จะน้อยลงไปด้วย สุดท้ายเราเองก็จะรู้สึกผิดหวังและเสียใจที่ไม่สามารถช่วยเหลือเขาได้... เคยเจอบางกรณีที่ผู้รับบริการเขาไม่ไว้ใจเรา เพราะเขารู้สึกว่าปัญหาของเขามันหนัก ต้องต่อสู้ด้านกฎหมายกับหลายฝ่าย เขาไม่เชื่อว่าเราจะช่วยเหลือเขาจริงๆ เพราะมีบางคนยื่นมือมาช่วยเหลือแต่สุดท้ายก็รู้ว่าต้องการชื่อเสียงเงินทองเท่านั้น เลยกลายเป็นว่าเขาไม่ไว้ใจคนอื่นอีก แต่เราก็พิสูจน์ให้เห็นว่าเราอยากช่วยจริงๆ ขนาดเขาเสนอเงินให้เรายังไม่รับเลย จนเขาไว้ใจ ตอนหลังเวลาอยากได้ความรู้ อยากปรึกษาข้อกฎหมายต่างๆ ก็ติดต่อเราอยู่เรื่อยๆ เพราะเห็นว่าเราจริงใจ...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

สอดคล้องกับที่ผู้รับบริการคนที่ 2 ซึ่งเคยรับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคม กล่าวว่า “...พี่มีปัญหาเกี่ยวกับการฟ้องร้องเรื่องที่ดิน ตอนแรกสับสนมากไม่รู้ว่าจะเดินไปทางไหน มีคนแนะนำให้มาปรึกษาอาสาสมัคร ก็ได้รับความช่วยเหลือดี มีความรู้และช่วยเหลือเราเต็มที่ ได้รับการชี้แจงชัดเจน ขอคำปรึกษาด้วยความสบายใจ เพราะตอนแรกเคยจ้างทนาย แต่เขาก็หวังแต่ผลประโยชน์ แต่อาสาสมัครไม่ได้สนใจเรื่องนี้เลย ...” (สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2554)

1.2.5.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ก. การศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครเพื่อสังคมจะมีการศึกษาตามอัธยาศัยค่อนข้างมาก เพราะต้องศึกษาข้อมูลความรู้ต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครเพื่อสังคม ค้นคว้าหาความรู้เพื่อนำไปถ่ายทอดและช่วยเหลือผู้รับบริการ นอกจากนี้ งานประจำของอาสาสมัครเพื่อสังคมจะมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทอาสาสมัครเพื่อสังคม การศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีประโยชน์ทั้งต่อความรับผิดชอบหลักคืองานประจำและความรับผิดชอบรองคืองานที่ปฏิบัติในฐานะอาสาสมัครเพื่อสังคม ลักษณะของการศึกษาตามอัธยาศัยจะเน้นในเรื่องของการศึกษาจากสื่อต่างๆ ทั้งเอกสาร สิ่งพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต รวมทั้งสื่ออื่นๆ ที่เป็นข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน ตัวอย่างเช่น อาสาสมัครเพื่อสังคม 2 จะใช้เวลานอกเหนือจากการทำงานประจำในการอ่านหนังสือที่เกี่ยวข้องกับด้านกฎหมาย รวมทั้งเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน ดังที่กล่าวว่า “...ความรู้ด้านกฎหมายเรียนอย่างไรก็ไม่จบสิ้น เพราะมีหัวข้อใหม่ๆ ให้เราได้ศึกษา เรียนรู้อยู่ตลอดเวลา ต้องหูตากว้างไกล คอยติดตามข้อมูล ข่าวสารอยู่เสมอ ที่สำคัญคือเราไม่รู้ว่าผู้รับบริการของเราจะต้องการทราบข้อมูลกฎหมายหมวดไหน หากมีเวลาว่างเราต้องคอยค้นคว้าอยู่เสมอ จะได้นำมาใช้ได้ทันทีที่ต้องการ ช่วงวันหยุดคนนอกจากจะอ่านหนังสือแล้วก็จะ

ไปเข้าร่วมกิจกรรมที่ให้ความรู้ด้านกฎหมาย ความรู้เราจะได้ทันสมัย ทันทับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) สอดคล้องกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 3 ที่หมั่นศึกษาหาความรู้ด้านกฎหมายอยู่เสมอ เพราะต้องการนำความรู้ไปใช้ในการทำงานและงานอาสาสมัครเพื่อสังคม ดังที่กล่าวว่า “...แต่ก่อนเราศึกษา เรียนรู้เพื่อตัวเองเท่านั้น แต่ตอนนี้เราทำเพื่อนำความรู้มาช่วยเหลือคนอื่น ยิ่งต้องศึกษาเพิ่มขึ้น เพราะมีผลกระทบโดยตรงต่อคนอื่น เดิมพันสูงกว่าเรื่องของเรามาก เราแนะนำเขาไปไม่ดี เขาอาจติดคุก เสียทรัพย์สินได้ เพราะฉะนั้นความรู้เราต้องถูกต้อง และแม่นยำ...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

อาสาสมัครเพื่อสังคม 4 เป็นผู้หนึ่งที่หมั่นศึกษาหาความรู้ด้วยตัวเองอยู่เสมอ แม้จะสำเร็จการศึกษาด้านศิลปะ ทัศนกรรม และงานฝีมือ แต่ก็ไม่หยุดศึกษาเพิ่มเติมความรู้ให้ตัวเอง ดังที่กล่าวว่า “...หลายคนบอกว่าจบด้านนี้มาโดยตรงไม่เห็นต้องไปศึกษาอะไรเพิ่มเติม แต่เราว่าเป็นเรื่องที่จำเป็นนะ ทุกวันนี้ก็ยังดูข้อมูลจากหนังสือ นิตยสาร วารสาร แล้วก็อินเทอร์เน็ตอยู่เรื่อยๆ จะได้รู้ว่าเดี๋ยวนี้มีเทคนิคอะไรใหม่ๆ หรือมีเรื่องอะไรน่าสนใจบ้าง ถ้าเรายังไม่เคยเรียนมาก่อนก็จะลองศึกษาดู จะได้เอามาสอนให้คนอื่นต่อ จะได้ตรงกับความต้องการของท้องตลาด เขาเรียนกับเราแล้วจะได้นำสินค้าไปขายได้จริง มีรายได้เพิ่มให้ตัวเองแล้วก็ครบครันอีกทาง...” (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554) สำหรับอาสาสมัครเพื่อสังคม 1 ก็มีได้แตกต่างจากคนอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น กล่าวคือ ปัจจุบันยังคงศึกษาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ไม่ใช่เฉพาะจากเอกสาร ตำราหรืออินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่แหล่งข้อมูลสำคัญที่ทำให้ได้รับความรู้เพิ่มเติมคือ ชาวบ้านในชุมชนที่อาสาสมัครเพื่อสังคม 1 เข้าไปทำงานช่วยเหลือ ดังที่กล่าวว่า “...เราก็หาความรู้อยู่ตลอดนะ ยิ่งเรื่องไหนชาวบ้านอยากรู้กันเยอะๆ เรายิ่งต้องค้นคว้าเยอะ แต่แหล่งข้อมูลสำคัญที่สุดก็คือ ชาวบ้านนั่นแหละ ได้ความรู้จากเขาเยอะ เพราะบางครั้งเข้าไปในชุมชนแต่ไม่รู้จักชุมชนดี ชาวบ้านก็จะช่วยกันให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ เพราะเขาเห็นว่าเราจะเข้าไปช่วยเหลือ เขาก็ยินดีให้ข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้อง เราคิดเสมอว่าเราเข้าไปเพื่อที่จะเรียนรู้กับชาวบ้าน ต้องทำตัวเป็นนักเรียนน้อย ที่หมั่นหาความรู้จากชาวบ้านอยู่เสมอ...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

ข. การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ดังที่กล่าวไปข้างต้นว่า บทบาทในงานประจำกับบทบาทของอาสาสมัครเพื่อสังคมจะมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้น อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนมักได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่ทำงานประจำให้ไปศึกษาอบรมเพิ่มเติมเพื่อนำความรู้มาพัฒนาในงานประจำที่ทำอยู่ ซึ่งการไปอบรมเพิ่มเติมเหล่านี้ก็สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครเพื่อสังคมได้ แต่บางครั้งหากมีประเด็นหรือหัวข้อที่สนใจนอกเหนือจากที่หน่วยงานสนับสนุนให้ไปอบรม อาสาสมัครเพื่อสังคมก็จะเข้าร่วมการอบรมด้วยตัวเอง เพราะเห็นว่าจะเป็นประโยชน์กับงาน

ประจำและงานอาสาสมัครเพื่อสังคม ดังที่ อาสาสมัครเพื่อสังคม 2 กล่าวว่า “...ไปอบรมหัวข้อกฎหมายต่างๆ ที่น่าสนใจเยอะมาก ทั้งที่องค์กรที่เราทำงานอยู่ส่งไปอบรมและที่สนใจไปอบรมเอง หัวข้อที่เคยไปอบรมมา เช่น การว่าความ การเขียนข่าว สิทธิ พระราชบัญญัติต่างๆ เป็นต้น ซึ่งมีประโยชน์มากๆ เพราะได้นำมาใช้ทั้งกับงานประจำและงานอาสาสมัครเพื่อสังคมที่ทำอยู่ แล้วยังทำให้เรารู้ว่า ยังมีประเด็นทางกฎหมายอีกมากที่เราต้องศึกษาเพิ่มเติม ยิ่งไปอบรมก็ยิ่งได้ความรู้...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 1 ที่กล่าวว่า “...การอบรมเพิ่มเติมเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก โดยเฉพาะเรื่องกฎหมายที่ต้องคอยติดตามอยู่ตลอดเวลาว่ามีทิศทางเป็นอย่างไร มีแนวโน้มว่าจะมีอะไรเปลี่ยนแปลงบ้าง หัวข้อที่เคยไปอบรม เช่น การว่าความ อนุสัญญาสิทธิมนุษยชน บทบาทของสตรี การทำคดี เป็นต้น ซึ่งแต่ละเรื่องก็ได้นำมาใช้จริง แล้วก็ตั้งใจว่าจะไปอบรมเพิ่มเติมเรื่อยๆ นะ ถ้าหน่วยงานไปส่งไป ก็จะสมัครไปเอง เพราะเห็นได้ชัดว่ามีประโยชน์มากจริงๆ....” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) อาสาสมัครเพื่อสังคม 3 กล่าวในทิศทางเดียวกันว่า “...การอบรมเพิ่มเติมสำคัญอย่างมาก บางเรื่องอาจดูไม่เกี่ยวข้องกับงานโดยตรงแต่เป็นเทคนิคที่จะทำให้ผู้รับบริการเข้าใจเนื้อหาความรู้ที่เราจะถ่ายทอดมากขึ้น เช่น การใช้ศิลปะการละครในการให้ความรู้เด็กๆ ทำให้เด็กเข้าใจชุมชนและสภาพชุมชนปัจจุบันได้ง่ายขึ้น...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้รับบริการจากอาสาสมัครเพื่อสังคมทั้ง 4 คนที่กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า การตัดสินใจมาขอความช่วยเหลือจากอาสาสมัครเพื่อสังคมก็เพราะมีความคาดหวังว่าอาสาสมัครเพื่อสังคมจะมีความรู้ความสามารถ และจะได้รับความรู้และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งเอาไปแก้ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตเรื่องอื่นๆ ได้จะเป็นประโยชน์มากยิ่งขึ้น (สัมภาษณ์, 30 และ 31 กรกฎาคม 2554)

ค. การเรียนรู้จากประสบการณ์

อาสาสมัครเพื่อสังคมมีการเรียนรู้จากประสบการณ์ โดยเฉพาะ ประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานทั้งงานประจำและงานอาสาสมัครเพื่อสังคม มีการลงมือปฏิบัติและประเมินผล จากนั้นจึงเกิดการจดจำขั้นตอนต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้มีประสบการณ์ใหม่เกิดขึ้น และพร้อมจะนำประสบการณ์ดังกล่าวไปเชื่อมโยงกับสถานการณ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น ดังที่ อาสาสมัครเพื่อสังคม 2 กล่าวว่า “...พอเราทำงานได้สักพัก จะทำให้เรียนรู้เหตุการณ์หรือสถานการณ์ใหม่ๆ อยู่เสมอ ซึ่งในครั้งแรกเราอาจยังไม่เข้าใจ หรือถ้าเป็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเราอาจยังไม่เข้าใจ แต่เมื่อได้ลงมือปฏิบัติหรือแก้ไข เราก็จะจำได้ ต่อไปเจอเหตุการณ์ในทำนองเดียวกันอีก เราก็จะรู้แล้วว่าเราจะรับมือหรือแก้ไขอย่างไร...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 1 ที่กล่าวว่า “...การทำงานเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ดีอย่างหนึ่ง มีทั้งประสบการณ์ที่ดีและไม่ดี เราเคยเผชิญกับประสบการณ์ที่น่า

ตกใจ คือ ตอนที่เข้าไปให้ข้อมูลและช่วยเหลือคนในชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชน ก็มีคนบางกลุ่มไม่พอใจ เพราะต้องเสียผลประโยชน์หากชาวบ้านได้รับข้อมูลจากเรา เลยโดนขู่ฆ่า ตอนแรกตกใจมาก ร้องไห้ตลอด สุดท้ายก็ไปปรึกษาพี่ๆ ที่ทำงานอาสาสมัครเหมือนกัน เลยเอาคำแนะนำไปลองปฏิบัติ สุดท้ายก็ผ่านปัญหาต่างๆ มาได้แล้วก็จำเป็นที่เรียน อย่างน้อยก็เป็นประสบการณ์ใหม่ ซึ่งประสบการณ์นั้นทำให้เรานำไปปรับใช้กับเหตุการณ์อื่นๆ ที่เราต้องเจออีกได้เช่นกัน...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) อาสาสมัครเพื่อสังคม 4 กล่าวในทำนองเดียวกันว่า “...ประสบการณ์ที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตหรือการทำงานปัจจุบันนี้ ไม่ได้มีเฉพาะเรื่องงานอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงประสบการณ์การทำงานร่วมกับคนอื่น การแก้ไขปัญหาหรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับคน ซึ่งบางครั้งไม่มีตำราที่ไหนเขียนบอกไว้ เราต้องเรียนรู้จากประสบการณ์ของตัวเอง บางสถานการณ์เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า สุดท้ายก็สามารถหาวิธีการแก้ไขและผ่านมาได้ด้วยดี ที่สำคัญคือ เราจะจดจำวิธีการรับมือกับสถานการณ์ที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี พอมีเหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันเกิดขึ้นเราก็ไม่วิตกกังวลหรือมีความทุกข์อีก...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) สำหรับอาสาสมัครเพื่อสังคม 3 กล่าวเกี่ยวกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอีกมุมมองหนึ่งว่า “...สิ่งที่เรารู้สึกว่าเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์คือ การที่ได้เราได้ค้นหาตัวเอง ได้ลองผิดลองถูก ได้รู้ว่าเรียนรู้อะไรดีหรือไม่ดี สิ่งใดเหมาะหรือไม่เหมาะกับเรา บางทีเจอสถานการณ์ที่ไม่ดี เราก็ไม่เสียใจ แต่กลับคิดว่าจะทำให้เรารู้จักตัวเองได้ดีขึ้น ได้เจอแบบทดสอบชีวิต ได้รู้วิธีแก้ปัญหา ทำให้เราแกร่งขึ้น พอเจอเรื่องแบบนี้เกิดขึ้นอีกเราก็ไม่กลัวแล้ว เจอครั้งแรกอาจยังไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่พอเจอสถานการณ์คล้ายกันบ่อยๆ เราเริ่มจำได้และเรียนรู้จะรับมือ...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

ง. การเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง

อาสาสมัครเพื่อสังคมมีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ทั้งในเรื่องส่วนตัวและการทำงาน โดยเริ่มต้นจะมีความต้องการในการเรียนรู้ พิจารณาข้อดี ข้อด้อยของตัวเอง จากนั้นจึงกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาตนเอง ทั้งนี้ต้องอาศัยการค้นคว้าศึกษาข้อมูลจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และปรึกษากับบุคคลอื่น ซึ่งต้องใช้ทั้งความอดทนและความพยายามกว่าที่จะพัฒนาตนเองได้ตามที่ตั้งใจไว้ จากนั้นต้องประเมินผลการพัฒนาตนเองว่าบรรลุเป้าหมายที่ต้องการหรือไม่ หากได้ผลเป็นที่น่าพอใจแล้วจึงตั้งเป้าหมายใหม่ในการพัฒนาตนเองต่อไป ดังที่ อาสาสมัครเพื่อสังคม 1 กล่าวว่า “...อยากพัฒนาตัวเองในหลายๆ เรื่อง โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน เพราะงานที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก บางทีเกิดปัญหาเราก็พบว่าปัญหานั้นมาจากตัวเราเอง ก็จะพยายามพัฒนาตัวเอง แต่ส่วนใหญ่ก็ต้องขอความช่วยเหลือหรือคำแนะนำจากเพื่อนๆ พี่ๆ ที่เป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมด้วยกัน เพราะเขาจะเข้าใจเราและมีคำแนะนำดีๆ ให้เสมอ บางทีใช้เวลานานกว่าจะพัฒนาตัวเองได้ ก็ต้องอดทน

ส่วนใหญ่ผลก็เป็นที่น่าพอใจนะ ถ้าเรายังเห็นว่าไม่ดี เราก็มาทบทวนใหม่...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม ที่กล่าวว่า “...ปกติจะทบทวนตัวเองอยู่ตลอด ทั้งเรื่องการทำงานแล้วก็การดำเนินชีวิต พิจารณาทบทวนเรื่องราวต่างๆ แล้วก็ตั้งเป้าหมายให้กับตัวเอง วางแผนเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายนั้น ปกติก็ขอคำแนะนำจากคนอื่น ทั้งเพื่อนร่วมงาน แล้วก็นักกฎหมายคนอื่นๆ ที่มีความรู้ ความสามารถ คนที่เราเคารพ ศรัทธา หรือไม่ก็ค้นหาจากอินเทอร์เน็ตเพราะข้อมูลเยอะดี อยากรู้อะไรก็ค้นหา แต่ก็ต้องอดทนนะ ที่พูดๆ มาเนี่ยใช้เวลานานไม่ใช่แค่วัน สองวันแล้วจะพัฒนาตัวเองได้...” สำหรับอาสาสมัครเพื่อสังคม 2 กล่าวว่า “...โดยมากจะพัฒนาตนเองในเรื่องส่วนตัวนะ เพราะคิดว่าเรื่องส่วนตัวนี่จะมีผลต่อการทำงาน ถ้าเราพัฒนาส่วนนี้ได้เราก็จะทำงานได้ดี ที่เคยทำมาแล้วก็คือ การพัฒนาตนเองในเรื่องทักษะการรับฟังผู้อื่น เพราะบางทีรู้สึกว่าการณ์บางอย่างเกิดขึ้นในทางที่ไม่ดีเราก็มานั่งทบทวนว่าเกิดจากอะไร เลยพบว่าเพราะเราไม่ได้รับฟัง ไม่สนใจคำพูดหรือความคิดเห็นคนอื่น หรือบางทีฟังจากข้างใดข้างหนึ่ง ไม่ฟังให้ครบถ้วนทั้งสองฝ่าย ก็พยายามอ่านจากหนังสือว่าต้องทำยังไง แล้วก็ปรึกษาพี่ๆ เพื่อนๆ ที่ทำงานแล้วก็พี่ๆ เพื่อนๆ ที่เป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมด้วยกัน ใช้เวลาสักพักก็ดีขึ้น รู้สึกว่าเราฟังคนอื่นมากขึ้น รู้จักเปิดใจฟังมากขึ้น ต่อไปก็คิดว่าจะพัฒนาตนเองเรื่องความรู้กฎหมายนี้แหละ จะได้เอามาใช้ในงานได้เต็มที่...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

1.2.5.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพแวดล้อมสำคัญที่ทำให้ตัดสินใจเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคม แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ บุคคลใกล้ชิด และสังคมวัฒนธรรม ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. บุคคลใกล้ชิด

บุคคลกลุ่มต่างๆ ที่พบขณะทำกิจกรรมในระหว่างศึกษาในระบบโรงเรียน โดยมากเป็นกิจกรรมนอกหลักสูตร ทำให้มีโอกาสได้พบครู อาจารย์ พี่ และเพื่อนที่สนใจในกิจกรรมเดียวกัน และให้คำแนะนำในเรื่องการเป็นอาสาสมัคร เมื่อสำเร็จการศึกษาและประกอบอาชีพการทำงานที่มั่นคงแล้วก็ตัดสินใจเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมตามที่ตั้งใจไว้ ดังที่อาสาสมัครเพื่อสังคม 2 กล่าวว่า “...คนที่อยู่รอบๆ ตัวก็มีผลกับการมาเป็นอาสาสมัครเพื่อสังคมนะ โดยเฉพาะเพื่อนที่ทำกิจกรรมค่ายอาสาสมัครเรียนด้วยกัน แต่พ่อแม่ไม่ได้เป็นอาสาสมัครหรอกนะ เป็นเกษตรกรนี่แหละ...” เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 3 ที่กล่าวว่า “...พ่อแม่ทำงานรัฐวิสาหกิจ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับอาสาสมัครหรอก แต่พ่อดีตอนเริ่มเข้ามาทำงานประจำได้มีโอกาสรู้จักกับพี่ที่เขาทำงานอาสาสมัคร เราฟังแล้วก็สนใจอยากทำ พอรู้รายละเอียดก็เลยทำดู แล้วก็ทำตามเรื่อยๆ จนถึงตอนนี้แล้วที่ทำงานเขาก็สนับสนุนนะ ไม่ได้ห้ามปรามหรือว่ากีดกัน เพราะเห็นว่างานอาสาสมัครที่เราทำ

ก็เกี่ยวข้องกับการทำงานที่ทำตามปกติอยู่แล้ว ดีเสียอีกเราจะได้มีประสบการณ์เยอะๆ เขาขอแค่ไม่กระทบกับงานประจำก็พอแล้ว...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) สำหรับอาสาสมัครเพื่อสังคม 4 ได้กล่าวในประเด็นนี้ว่า “...สมัยเรียนได้มีโอกาสอยู่ค่ายอาสา ก็รู้สึกว่ามีความสุขที่ได้ทำงานร่วมกับคนอื่น ได้ช่วยเหลือคนอื่น เลยคิดว่าถ้าเรียนจบแล้ว มีงานทำเป็นหลักแหล่งก็จะเป็นอาสาสมัคร จริงๆ ตอนนั้นก็ไม่รู้หรือกว่าจะเป็นอาสาสมัครประเภทไหน รู้แต่จะทำอะไรก็ได้ที่ได้ช่วยเหลือคนอื่น สุดท้ายก็คิดว่าเราควรนำความรู้ที่เรามีไปถ่ายทอดและแบ่งปันให้คนอื่น เพราะงานประจำที่ทำบางทีก็ไม่ได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาทั้งหมด ทั้งๆ ที่เป็นงานที่เรารักและชอบ ...” (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554)

ข. สังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเป็นสังคมของการช่วยเหลือซึ่งกันและกันแต่ในปัจจุบันเป็นสังคมที่คิดถึงตัวเองมากขึ้น วัฒนธรรมของการเกื้อกูลลดน้อยลง แต่ไม่ได้หมายถึงขาดหายไปทั้งหมด ทำให้อาสาสมัครเพื่อสังคมซึ่งปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอยู่แล้ว ตัดสินใจทำหน้าที่อาสาสมัครเพื่อสังคม เพื่อให้สังคม วัฒนธรรมการเกื้อกูลของไทยแบบดั้งเดิมกลับคืนมาและเป็นสังคมที่มีความสุข ดังที่ อาสาสมัครเพื่อสังคม 4 กล่าวไว้ว่า “...เป็นคนต่างจังหวัดได้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมค่อนข้างมาก ยิ่งโตขึ้นยิ่งรู้สึกว่าคนมีน้ำใจให้กันน้อยลง ยิ่งมาเรียนในกรุงเทพฯ ยิ่งเห็นได้ชัดว่าผู้คนคิดถึงแต่ตัวเอง แต่ก็เข้าใจได้ว่าเป็นเพราะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ ทุกคนต้องทำมาหากิน เลี้ยงดูครอบครัว แค่นี้ก็เหนื่อยแล้วจะให้มานึกถึงคนอื่นอีกคงไม่มีแรง...ยิ่งเราได้เห็นแบบนี้มากขึ้น เราก็อยากมาทำในสิ่งที่คนอื่นเขาไม่ได้นึกถึง อยากทำตัวให้เป็นประโยชน์ อยากช่วยคนอื่นได้เยอะๆ ตามที่ความสามารถของเราจะทำได้...” (สัมภาษณ์, 29 กรกฎาคม 2554) ในขณะที่อาสาสมัครเพื่อสังคม 1 ให้ความเห็นว่า “...ชุมชนเดี๋ยวนี้เปลี่ยนไปมาก มีระบบการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องเยอะขึ้น คนในชุมชนไม่ได้แสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นของตัวเองมากนัก เมื่อมีคนที่กำลังแสดงความคิดเห็นก็จะมองว่าเป็นพวกหัวรุนแรง จะทำให้ชุมชนเกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ไม่ดี เห็นแบบนี้แล้วก็เลยคิดว่าเราน่าจะเปลี่ยนแปลงชุมชนให้ดีขึ้นได้ เลยตัดสินใจมาเป็นอาสาสมัคร...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับอาสาสมัครเพื่อสังคม 3 ที่กล่าวว่า “...คนเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีวัฒนธรรมการเกื้อกูลกันเหมือนเมื่อก่อน น่าจะเป็นเพราะมีภาระหน้าที่รับผิดชอบมาก ชีวิตต้องดิ้นรน เลยต้องคิดถึงตัวเองกับครอบครัวเป็นหลัก แล้วยิ่งรู้สึกว่าเด็กและเยาวชนในปัจจุบันจะไม่ค่อยรักถิ่นฐาน ไม่เห็นความสำคัญของชนบท อาจเป็นเพราะคุ้นเคยวิถีชีวิตในเมืองมากกว่า เราคิดว่าถ้าทุกคนคิดแบบนี้สังคมเราคงไม่น่าอยู่ ใครๆ ก็คิดถึงแต่ตัวเอง เลยมาเป็นอาสาสมัครจะช่วยเหลือคนอื่นได้บ้าง เปลี่ยนแปลงอะไรในทางที่ดีได้นิดหน่อยก็ดีกว่านั่งมองเฉยๆ โดยไม่ได้ทำอะไรเลย...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554) สอดคล้องกับความคิดเห็นของอาสาสมัครเพื่อ

สังคม 2 ที่กล่าวเกี่ยวกับการถือฤกษ์ในสังคมว่า “...ส่วนหนึ่งที่มาทำอาสาศมัครเพราะเบื่อบระบบการทำงานประจำ ทำงานในบริษัทกฎหมาย แต่รู้สึกว่าการเห็นเรื่องผลประโยชน์สำคัญกว่าการช่วยเหลือกัน แต่ก็เข้าใจว่าต้องทำเพื่อเงิน บางทีก็อึดอัดแต่ก็ต้องทำเพราะเราก็ต้องการเงินใช้จ่ายเหมือนกัน มานั่งคิดๆ ว่าเราจะทำอะไรเพื่อคนอื่นโดยไม่หวังเงินได้บ้าง เลยมาทำงานอาสาศมัครในช่วงว่าง อย่างน้อยเราก็ได้ช่วยเหลือถือฤกษ์คนอื่นบ้าง สบายใจขึ้น...” (สัมภาษณ์ 27 กรกฎาคม 2554)

1.2.5.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาศมัครการศึกษาในระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

การทำงานของอาสาศมัครเพื่อสังคมดำเนินการอย่างอิสระ สามารถปฏิบัติงานตามวัน เวลาที่สะดวกและสามารถคิดกิจกรรมได้อย่างอิสระ ทำให้การทำงานมีความคล่องตัว อย่างไรก็ตาม อาสาศมัครเพื่อสังคมทั้ง 4 คนมีความเห็นในทิศทางเดียวกันว่า ในกรณีที่อาสาศมัครเพื่อสังคมจำเป็นต้องติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือหรือให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้รับบริการ บางครั้งอาจไม่ราบรื่นนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากอาสาศมัครเพื่อสังคมไม่รู้จักมักคุ้นกับบุคลากรของหน่วยงาน จะเป็นที่เคลือบแคลงสงสัยต่อการเข้ามาติดต่อขอข้อมูลต่างๆ จากหน่วยงานได้

นอกจากนี้ กิจกรรมหลายอย่างจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุน เช่น สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งถ้าพึ่งอาสาศมัครเพื่อสังคมจะไม่สามารถจัดหาให้ครอบคลุมได้ทั้งหมด ดังนั้น จึงจำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน อาสาศมัครเพื่อสังคมต้องแสดงให้เห็นความจริงใจในการทำหน้าที่อาสาศมัครเพื่อสังคมอย่างแท้จริง เพื่อให้หน่วยงานเกิดความไว้วางใจและให้การสนับสนุนอันเป็นประโยชน์ต่อผู้รับบริการ ดังที่อาสาศมัครเพื่อสังคม 2 กล่าวไว้ว่า “...เป็นอาสาศมัครแบบนี้ก็ดีตรงที่ไม่ต้องขึ้นอยู่กับใครอะไรเลย จะทำอะไรก็เป็นอิสระ เราอยากคิด อยากทำกิจกรรมอะไรที่เห็นว่ามีประโยชน์กับผู้รับบริการก็ทำได้เลย ไม่ต้องมานั่งรอกงบประมาณ ไม่ต้องรอให้หัวหน้าหน่วยงานเซ็นอนุมัติ แต่ก็ลำบากตรงที่เราต้องหางบประมาณที่ครอบคลุมค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรมทั้งหมดเอง บางครั้งต้องไปขอข้อมูลเพื่อนำมาเผยแพร่และถ่ายทอดให้ผู้รับบริการแต่เจ้าหน้าที่ในหน่วยงานหรือองค์กรที่เราไปติดต่อเขาก็ไม่แน่ใจในตัวเรา บางทีก็เหนียวแล้วก็ท้อเหมือนกัน เหมือนเราทำความดีแต่คนไม่ไว้วางใจ...” (สัมภาษณ์, 27 กรกฎาคม 2554)

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาศมัครเพื่อสังคมและการสัมภาษณ์ผู้รับบริการ พบว่า อาสาศมัครเพื่อสังคมมีความเชื่อในเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่นจากบิดา มารดา และบุคคลรอบข้าง ตลอดจนประสบการณ์ในการทำงานด้านอาสาศมัครร่วมกับ

หน่วยงานอื่น โดยลักษณะการปฏิบัติงานของอาสาสมัครเพื่อสังคมจะมีความเกี่ยวข้องกับอาชีพหลัก ดังนั้น การอบรมและศึกษาเพิ่มเติมจึงมาจากการสนับสนุนของหน่วยงานที่อาสาสมัครเพื่อสังคมทำงานประจำ และที่สนใจศึกษาเพิ่มเติมด้วยตนเอง และเนื่องจากการปฏิบัติงานโดยอิสระ ไม่มีหน่วยงานใดดูแล การติดต่อ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้รับบริการจึงค่อนข้างยาก

1.3 สรุปผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

จากผลการศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนและคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผลการสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พบว่า

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและด้านอื่นๆ ส่งผลต่อวิถีชีวิตของบุคคล บุคคลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อปรับเปลี่ยนการพัฒนาวิถีชีวิตของตนเองเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้ดียิ่งขึ้นและมีความสุข โดยเปิดโอกาสให้แต่ละภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล เพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงเป็นกระบวนการและบรรยากาศที่สำคัญเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น และเหมาะสมกับความแตกต่างของบุคคล การเปิดโอกาสให้แต่ละภาคส่วนมีส่วนร่วมในลักษณะของอาสาสมัครเพื่อจัดการส่งเสริมงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จะทำให้งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยดียิ่งขึ้น

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ ทำหน้าที่ให้บริการงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งด้านการศึกษาพื้นฐาน ทักษะอาชีพ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตอาสา มีความสมัครใจ และไม่หวังผลตอบแทน แต่อาจมีเงินค่าตอบแทนตามที่ทางราชการ

กำหนด ซึ่งมีทั้งอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ ดูแล ส่งเสริมการปฏิบัติงาน และปฏิบัติงานตามแนวทางที่กำหนดไว้ ตลอดจนอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ดำเนินงานอย่างอิสระโดยมิได้ขึ้นอยู่กับหน่วยงานใด

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีการศึกษาเรียนรู้ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนปฏิบัติงานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน เพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนต่อไป

สำหรับผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สามารถสรุปได้ดังนี้

1.3.1 ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับหลักคำสอนทางศาสนา คำสอนของบิดา มารดา และบรรพบุรุษ ปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง และวัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. หลักคำสอนทางศาสนา

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีหลักคำสอนทางศาสนาเป็นความเชื่อพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ศาสนาสามารถจูงใจและผูกใจอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างแนบแน่น และยังนำหลักคำสอนทางศาสนาที่ตนนับถือติดตัวไปปฏิบัติ แม้ในแต่ละศาสนามีคำสอนคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่โดยเนื้อแท้แล้วทุกศาสนาย่อมมีจุดหมายอย่างเดียวกัน คือ การยึดมั่นในการทำความดีและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

หลักคำสอนทางศาสนาที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยยึดถือเหมือนกัน แม้ว่าจะนับถือศาสนาที่แตกต่างกันล้วนเกี่ยวข้องกับ ความเมตตา กรุณา การช่วยเหลือผู้อื่น ความมีน้ำใจ และความเสียสละ

เมื่อมีความเมตตา กรุณา การช่วยเหลือผู้อื่น ความมีน้ำใจ และความเสียสละแล้ว อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะพยายามหาหนทางที่จะทำให้ปัญหาหรือข้อสงสัยของผู้รับบริการได้เรียนรู้เพื่อแก้ไข แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรคแต่ก็ไม่คิดย่อท้อ เพราะมีเป้าหมายให้ผู้รับบริการนำความรู้และข้อมูลที่ได้รับจากอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไปใช้ในการแก้ปัญหา รวมถึง

ประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตกระทั่งเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ข. คำสอนจากบิดา มารดา และบรรพบุรุษ

คำสอนจากบรรพบุรุษและครอบครัวเป็นพื้นฐานความเชื่อที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่มีความผูกพันกับบรรพบุรุษและครอบครัวอย่างแน่นแฟ้น รวมถึงความรักและเคารพผู้ใหญ่ในครอบครัวอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น คำสอนจากบรรพบุรุษและครอบครัวจึงเป็นเสมือนแสงสว่างแรกของชีวิตที่จะชี้นำไปสู่อนาคต แม้ว่าแต่ละครอบครัวของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีคำสอนจากจากบรรพบุรุษและครอบครัวทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน แต่คำสอนทั้งปวงล้วนมีจุดหมายเดียวกันคือ การทำความดี ละเว้นความชั่ว

ค. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย คำนี้ถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรม เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และต้องมีสติ ปัญญา และความเพียร อันจะนำไปสู่ ความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่างยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะหมอดินอาสาที่มีความเชื่อในปรัชญานี้อย่างชัดเจน อีกทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานของหมอดินอาสายังให้ความสำคัญกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นอย่างยิ่ง โดยมีความเชื่อเดิมเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอย่างพอประมาณเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอยู่ก่อนแล้ว เมื่อได้รู้จักและเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นทำให้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนยิ่งขึ้นตามมา ทั้งนี้อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความเชื่อมั่นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชี้ให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนในทุกๆระดับ ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น

ง. วัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย

แม้ประเด็นนี้จะได้มีการจัดหมวดหมู่ในการศึกษา แต่หากพิจารณา รายละเอียดพบว่า มีประเด็นนี้แทรกอยู่เสมอ รวมทั้งตัวอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยและแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจต่อผู้อื่น ในสังคม กล่าวคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล และมีความเอื้ออาทรต่อกันและกันเป็นอย่างมาก หากบุคคลในสังคมประสบปัญหา ได้รับความเดือดร้อน บุคคลอื่นจะกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือโดยมิต้องร้องขอ โดยเฉพาะในสังคมชนบทของไทยที่ยังพบเห็นวัฒนธรรมการเกื้อกูลอย่างต่อเนื่อง สมาชิกในชุมชนต่างมีน้ำใจที่มอบให้กัน ยินดีให้การช่วยเหลือกิจการงานของสมาชิกในชุมชนให้สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมการเกื้อกูลดังกล่าวตั้งแต่วัยเยาว์ พบเห็นการแสดงน้ำใจของสมาชิกในชุมชนอยู่เสมอ อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงช่วยเหลือเกื้อกูลสมาชิกคนอื่นในชุมชน ตลอดจนสำนึกในความรับผิดชอบต่อชุมชนจนเป็นปกติวิสัย ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

1.3.2 บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

บุคลิกภาพพื้นฐานที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องมี ได้แก่ บุคลิกภายในและบุคลิกภาพภายนอก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.3.2.1 บุคลิกภาพภายใน

บุคลิกภาพภายในเป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ หรืออุปนิสัยที่มองไม่เห็น เปลี่ยนแปลงได้ยาก ซึ่งอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่างมีบุคลิกภาพภายในที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นจิตอาสา ความเป็นครู ความใฝ่รู้ ความจริงใจ ความมุ่งมั่น ความกระตือรือร้น ความเสียสละ และความศรัทธาต่อการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งมีผลเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ทั้งนี้เพราะบุคลิกภาพภายในดังกล่าวจะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ แม้จะพบอุปสรรคต่างๆ ในการปฏิบัติงาน

1.3.2.2 บุคลิกภาพภายนอก

เป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากภายนอกของแต่ละบุคคล สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ โดยบุคลิกภาพภายนอกประกอบด้วย การแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูด ซึ่งอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนล้วนให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพดังกล่าว เพราะเป็นสิ่งที่ผู้รับบริการมองเห็นได้เป็นสิ่งแรก อันจะนำไปสู่ความประทับใจหรือไม่ประทับใจ ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อไป

1.3.3 การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

จากการศึกษา พบว่า การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีจะเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้จากประสบการณ์ ตามทฤษฎีของ Jarvis (1997) และการพัฒนาตนเองตามแนวคิด Megginson and Pedler (1992) ดังรายละเอียดที่กล่าวในบทที่ 2 โดยประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

1.3.3.1 การเผชิญสถานการณ์ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบ

โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเผชิญกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตทำให้พยายามคิดหาวิธีการแก้ไขหรือพัฒนา เพื่อให้สถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ เป็นไปอย่างเหมาะสมและส่งผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งในขั้นตอนนี้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องใช้ การคิดวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหา และการคิดตัดสินใจต่อสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเพื่อให้สถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ ได้รับการแก้ไขหรือพัฒนาอย่างเหมาะสม ในบางกรณีหากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไม่เคยประสบกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์นั้นมาก่อน หรือการวิธีการแก้ไขปัญหาที่เคยเคยใช้ได้ผลไม่สามารถใช้ได้กับสถานการณ์นั้น อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจำเป็นต้องใช้ทักษะการคิดสร้างสรรค์ในการเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าว อันจะนำไปสู่การรู้วิธีการแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นต่อไป

1.3.3.2 ความปรารถนาที่จะเรียนรู้ เมื่ออาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเผชิญกับสถานการณ์แล้ว ปรารถนาที่จะเรียนรู้เพื่อนำความรู้มาทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ซึ่งความปรารถนาดังกล่าวนี้จะมาจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเอง และจากบุคคลอื่นที่จะช่วยเสริมแรงปรารถนาที่จะเรียนรู้ให้มากขึ้น

1.3.3.3 การวินิจฉัย เมื่อมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้เพื่อแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องพิจารณาตนเองอย่างถี่ถ้วนและรอบคอบว่าในสิ่งที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การเรียนรู้มีความเหมาะสมกับตัวเองมากที่สุด

1.3.3.4 การกำหนดเป้าหมาย เมื่อพิจารณาข้อบกพร่องของตนเองที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้แล้ว อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ เพื่อหาวิธีการที่จะทำให้เป้าหมายดังกล่าวบรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้

1.3.3.5 การแสวงหาทรัพยากร เมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจนตลอดจนวิธีการที่บรรลุเป้าหมายดังกล่าวแล้ว อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องค้นหาแหล่งทรัพยากรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ ซึ่งทรัพยากรในที่นี้หมายถึง บุคคล เอกสาร สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการแก้ปัญหาสถานการณ์ที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเผชิญ

1.3.3.6 การแสวงหาเพื่อนเรียนรู้ เป็นการแสวงหาความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากผู้อื่น เพื่อช่วยแก้ปัญหาสถานการณ์ที่ต้องเผชิญอยู่สำเร็จ ซึ่งเพื่อนเรียนรู้ในลักษณะเพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน เพื่อนที่มีทักษะ ความชำนาญหรือผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนเครือข่ายที่มีความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่กำลังเผชิญอยู่ นอกจากเพื่อนเรียนรู้จะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แล้วยังสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับแก่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอีกด้วย

1.3.3.7 ความพยายามในการเรียนรู้ เป็นการนำข้อมูลความรู้ต่างๆ ที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้รับไปทดลองปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ซึ่งจำนวนครั้งในความพยายามในการเรียนรู้นั้นขึ้นอยู่กับผลที่ได้รับจากการปฏิบัติ กล่าวคือ การเรียนรู้อาจประสบความสำเร็จตั้งแต่ครั้งแรกหรืออาจการเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ได้รับการแก้ไข

1.3.3.8 การจดจำ เมื่ออาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ทดลองการเรียนรู้แล้วก็จะจดจำผลที่ได้รับ ทั้งในด้านบวกและด้านลบเพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ต่อไป

1.3.3.9 การประเมินตนเอง อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะพิจารณาผลของการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงภายหลังการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถทำได้โดยการให้คะแนนตัวเองจากผลการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการรับฟังความคิดเห็นหรือข้อมูลย้อนกลับจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เช่น เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนที่มีทักษะ ความชำนาญหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อรับทราบข้อมูลผลกระทบจากการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ของตนอย่างครอบคลุมรอบด้าน หากยังไม่พึงพอใจก็คิดหาแนวทางใหม่ แต่ถ้าพึงพอใจแล้วก็ทบทวนการแก้ไขสถานการณ์เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

1.3.3.10 การมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น เมื่อสถานการณ์ต่างๆ ได้รับการแก้ไขแล้ว อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น อันมีผลต่อการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างดี และเมื่อใดที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องการแก้ไขอีกครั้ง ต้องเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอีกครั้งหนึ่ง

ในแต่ละขั้นตอนต้องอาศัยการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหา ความรู้ และความสอดคล้องกับรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

1.3.4 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1.3.4.1 ธรรมชาติและบุคคลใกล้ชิด

ทั้งนี้เพราะทั้งธรรมชาติและบุคคลใกล้ชิดต่างเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมากที่สุด ซึ่งบุคคลใกล้ชิดในที่นี้ หมายถึง ครอบครัว เพื่อนสนิท และเพื่อนร่วมงาน โดยธรรมชาติจะเกี่ยวข้องกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ทำงานเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ได้แก่ หมอเดินอาสา ครูภูมิปัญญาไทย ซึ่งความผูกพันที่มีต่อธรรมชาติผลักดันให้เป็นอาสาสมัคร

การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสามารถดูแล รักษาธรรมชาติให้คง อยู่ตลอดไป

สำหรับบุคคลใกล้ชิด จะส่งผลใน 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรก บุคคล ใกล้ชิดจะเป็นผู้ที่มีความรู้ หรือเกี่ยวข้องกับความรู้ในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาออก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น บิดา มารดาเป็น อสม. บุตรจึงเป็น อสม. ด้วย ลักษณะที่สอง บุคคลใกล้ชิดจะเป็นผู้ชักชวนให้มาปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครการศึกษาออก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะเห็นว่ามีศักยภาพที่จะปฏิบัติหน้าที่ได้

1.3.4.2 สังคมและวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง จะส่งผลต่อการเป็นอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะต้องการคงไว้ซึ่งสังคมและ วัฒนธรรมที่ดีงามของสังคม จึงตัดสินใจทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อให้บรรลุความต้องการดังกล่าว

1.3.5 สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอก ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเกือบ ทั้งหมดปฏิบัติงานภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานใด หน่วยงานหนึ่ง ยกเว้นอาสาสมัครเพื่อ สังคมซึ่งปฏิบัติอิสระ ไม่อยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานใด ซึ่งอาสาสมัครการศึกษานอกระบบ วิทยาลัยและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มแรกจะปฏิบัติงานภายใต้ระเบียบที่หน่วยงานที่รับผิดชอบ กำหนดไว้ โดยจะระบุรายละเอียดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เช่น คุณสมบัติ หน้าที่ความ รับผิดชอบ สิทธิประโยชน์ สวัสดิการ เป็นต้น ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะมีรายละเอียดแตกต่างกัน และ ในระหว่างปฏิบัติงาน อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะติดต่อ ประสานงานกับตัวแทน จากหน่วยงานต้นสังกัด เพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ สำหรับ อาสาสมัครที่ปฏิบัติงานโดย อิสระนั้น จะปฏิบัติงานตามความต้องการของผู้รับบริการเป็นสำคัญ ซึ่งจำเป็นต้องปฏิบัติงานทุก อย่างด้วยตนเองเกือบทั้งหมด เนื่องจากไม่มีหน่วยงานต้นสังกัด

อย่างไรก็ตาม อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยยังประสบปัญหาในการปฏิบัติงานบางประการ และต้องการได้รับความสนับสนุนจาก

1.3.5.1 ขาดการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพบางประเด็นที่จำเป็นใน การปฏิบัติงาน

1.3.5.2 ขาดทรัพยากรการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการปฏิบัติงาน

1.3.5.3 ขาดกองทุนและสวัสดิการ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน

1.3.5.4 ขาดวัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่จำเป็นต่อการปฏิบัติ

1.3.5.5 ขาดการประสานความเข้าใจระหว่างผู้รับบริการและอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ตอนที่ 2 ผลการสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

2.1 ผลการสร้าง (ร่าง) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

จากผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้วิจัยได้สร้าง(ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยีและด้านอื่นๆ ส่งผลต่อวิถีชีวิตของบุคคล บุคคลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งในรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อปรับเปลี่ยนการพัฒนาวิถีชีวิตของตนเองเพื่อให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคมให้ดียิ่งขึ้นและมีความสุข โดยเปิดโอกาสให้แต่ละภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการจัดและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคล เพื่อให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงเป็นกระบวนการและบรรยากาศที่สำคัญเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล รูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิตโดยเฉพาะการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลาย ยืดหยุ่น และเหมาะสมกับความแตกต่างของบุคคล การเปิดโอกาสให้แต่ละภาคส่วนมีส่วนร่วมในลักษณะของอาสาสมัครเพื่อจัดการส่งเสริมงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จะทำให้งานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยดียิ่งขึ้น

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการงานการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งด้านการศึกษาพื้นฐาน ทักษะอาชีพ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจไม่หวังผลตอบแทน แต่อาจมีเงินค่าตอบแทนตามที่ทางราชการกำหนด ซึ่งมีทั้งอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีหน่วยงานหลักรับผิดชอบ ดูแลส่งเสริมการปฏิบัติงาน และปฏิบัติงานตามแนวทางที่กำหนดไว้

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีการศึกษา เรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนต่อไป

2.1.2 องค์ประกอบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

องค์ประกอบส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ได้แก่ องค์ประกอบความเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.2.1 องค์ประกอบความเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย แบ่งได้ดังนี้

(1) ปรัชญา/ความเชื่อพื้นฐานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ก. หลักคำสอนทางศาสนา

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีหลักคำสอนทางศาสนาเป็นความเชื่อพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ศาสนาสามารถจูงใจและผูกใจอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างแน่นแฟ้น และยังนำหลักคำสอนทางศาสนาที่ตนนับถือติดตัวไปปฏิบัติ แม้ในแต่ละศาสนามีคำสอนคล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่โดยเนื้อแท้แล้วทุกศาสนาย่อมมีจุดหมายอย่างเดียวกัน คือ การยึดมั่นในการทำความดีและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

หลักคำสอนทางศาสนาที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยยึดถือเหมือนกัน แม้ว่าจะนับถือศาสนาที่แตกต่างกันล้วนเกี่ยวข้องกับความเมตตา กรุณา การช่วยเหลือผู้อื่น ความมีน้ำใจ และความเสียสละ เช่น พุทธ

ศาสนามีหลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา ศาสนาอิสลามมีการบริจาคซากาตให้แก่ผู้ขัดสน ศาสนาคริสต์จะเน้นให้มนุษย์เสียสละให้ภัย เอื้อเฟื้อ เป็นต้น ซึ่งหลักคำสอนทางศาสนาดังกล่าวล้วนเป็นหัวใจสำคัญในการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้เพราะในการปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือ ผู้รับบริการที่ประสบปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือทั้งด้านการศึกษาพื้นฐาน ทักษะอาชีพ และข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตหรือการแก้ปัญหา ซึ่งผู้รับบริการแต่ละคนล้วนมีความแตกต่างกัน ทั้งความต้องการในการเรียนรู้ประกอบกับความแตกต่างเกี่ยวกับอุปนิสัย บุคลิกภาพ การศึกษา อาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ ดังนั้น แม้ผู้รับบริการจะมีปัญหาหรือความต้องการที่เหมือนกันแต่การช่วยเหลือหรือการให้คำแนะนำจะมีความแตกต่างกัน หากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยปราศจากความเชื่อพื้นฐานในการช่วยเหลือผู้อื่นหรือความต้องการที่จะทำให้ผู้อื่นสามารถเรียนรู้และปรับตัวได้ดีขึ้นแล้ว ปัญหาต่างๆ ของผู้รับบริการจะไม่ได้รับแก้ไข ต้องเผชิญกับปัญหาดังกล่าวต่อไป หรือเลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้อง อันจะก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านลบตามมาได้

เมื่อมีความเมตตา กรุณา การช่วยเหลือผู้อื่น ความมีน้ำใจ และความเสียสละแล้ว อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะพยายามหาหนทางที่จะทำให้ปัญหาหรือข้อสงสัยของผู้รับบริการได้เรียนรู้เพื่อแก้ไข แม้จะต้องเผชิญกับอุปสรรคแต่ก็ไม่คิดย่อท้อ เพราะมีเป้าหมายให้ผู้รับบริการนำความรู้และข้อมูลที่ได้รับจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไปใช้ในการแก้ปัญหา รวมถึงประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตกระทั่งเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ข. คำสอนจากบรรพบุรุษและบุคคลในครอบครัว

คำสอนจากบรรพบุรุษและครอบครัวเป็นพื้นฐานความเชื่อที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยที่มีความผูกพันกับบรรพบุรุษและครอบครัวอย่างแน่นแฟ้น รวมถึงความรักและเคารพผู้ใหญ่ในครอบครัวอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น คำสอนจากบรรพบุรุษและครอบครัวจึงเป็นเสมือนแสงสว่างแรกของชีวิตที่จะชี้นำไปสู่อนาคต

แม้แต่ละครอบครัวของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีคำสอนจากบรรพบุรุษและครอบครัวทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน แต่คำสอนทั้งปวงล้วนมีจุดหมายเดียวกันคือ การทำความดี ละเว้นความชั่ว เช่น บรรพบุรุษนับ

ถือปฏิบัติ รุกขเทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานได้รับรู้ว่าไม่ว่าจะอยู่ที่ใด ทำสิ่งใด ฤๅตี รุกขเทวดาจะมองเห็นเสมอ แม้ผู้อื่นจะไม่รู้หรือไม่เห็นก็ตาม หากทำไม่ดีจะถูกลงโทษ เจอแต่เรื่องเลวร้าย แต่ถ้าทำดีมีความสุข พบเจอแต่เรื่องดี ๆ ดังนั้น ผู้ที่ได้รับข้อมูลความเชื่อดังกล่าวจึงมุ่งมั่นที่จะทำแต่ความดี เพราะกลัวการลงโทษจากฤๅตี รุกขเทวดา ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เป็นต้น โดยส่วนใหญ่แล้วคำสอนจากบรรพบุรุษและครอบครัวจะมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกับหลักคำสอนทางศาสนา คือ ยึดมั่นในการทำความดี งดเว้นความชั่ว ดังนั้น อาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะทำความดี และเชื่อว่าการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการทำความดีที่สามารถทำได้ทันที ทั้งนี้เพราะมีประชาชนจำนวนมากที่ต้องการความช่วยเหลือเพื่อแก้ปัญหาและมีวิถีชีวิตที่ดีขึ้นไม่ว่าจะเป็นด้านใดก็ตาม

ค. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวพระราชดำรินิ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานมานานกว่า 30 ปี เป็นแนวทางการพัฒนาที่ตั้งบนพื้นฐานของทางสายกลาง และความไม่ประมาท ตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมไทย คำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวเอง ตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และต้องมีสติ ปัญญา และความเพียร อันจะนำไปสู่ ความสุขในการดำเนินชีวิตอย่างแท้จริง

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม

อัธยาศัยต่างยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต โดยมีความเชื่อเดิมเกี่ยวกับการใช้ชีวิตอย่างพอประมาณเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอยู่ก่อนแล้ว เมื่อได้รู้จักและเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นทำให้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนยิ่งขึ้นตามมา ทั้งนี้ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความเชื่อมั่นว่า ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงชี้ให้เห็นแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ทั้งระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เกิดขึ้น

เศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วยความพอประมาณ ความมี

เหตุผล รวมทั้งความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่สามารถเผชิญต่อการกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลง อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องอาศัยความรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำข้อมูลต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทั้งการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจ

และดำเนินกิจกรรมต่างๆ จำเป็นต้องมีเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมเพื่อให้กิจกรรมประสบความสำเร็จ ในครองครองที่เหมาะสมและดีงาม ซึ่งอาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่างก็มีเงื่อนไขคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอยู่แล้ว สำหรับเงื่อนไขความรู้ซึ่งเป็นความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการที่เกี่ยวข้องรอบด้าน รวมถึงความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ นั้น เป็นเงื่อนไขที่อาสาสมัครสมัครทางการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีมาไม่น้อยแตกต่างกัน แต่ทุกคนล้วนมีความมุ่งมั่นปรารถนาที่จะแสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้นเพื่อนำมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน ตลอดจนถ่ายทอดความรู้ดังกล่าวให้แก่ผู้รับบริการเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตต่อไป

ง. วัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีน้ำใจ ช่วยเหลือเกื้อกูล และมีความเอื้ออาทรต่อกันและกันเป็นอย่างมาก หากบุคคลในสังคมประสบปัญหา ได้รับความเดือดร้อน บุคคลอื่นจะกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือโดยมิต้องร้องขอ โดยเฉพาะในสังคมชนบทของไทยที่ยังพบเห็นวัฒนธรรมการเกื้อกูลอย่างต่อเนื่อง สมาชิกในชุมชนต่างมีน้ำใจที่มอบให้กัน ยินดีให้การช่วยเหลือกิจการงานของสมาชิกในชุมชนให้สำเร็จลุล่วงโดยเร็ว

อาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมการเกื้อกูลดังกล่าวตั้งแต่วัยเยาว์ พบเห็นการแสดงน้ำใจของสมาชิกในชุมชนอยู่เสมอ อาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงช่วยเหลือ เกื้อกูลสมาชิกคนอื่นในชุมชนจนเป็นปกติวิสัย ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

(2) บุคลิกภาพของอาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

บุคลิกภาพของอาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ได้แก่ บุคลิกภายในและบุคลิกภาพภายนอก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ก. บุคลิกภาพภายใน

บุคลิกภาพภายในเป็นสิ่งที่อยู่ภายในจิตใจ หรืออุปนิสัยที่มองไม่เห็น เปลี่ยนแปลงได้ยาก ซึ่งอาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่างมีบุคลิกภาพภายในที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นจิตอาสา ความจริงใจ ความมุ่งมั่น และความกระตือรือร้น ซึ่งมีผลเป็นอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ทั้งนี้เพราะ

บุคลิกภาพภายในดังกล่าวจะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ แม้จะพบอุปสรรคต่างๆ ใน การปฏิบัติงาน

ความเป็นจิตอาสาเป็นบุคลิกภาพภายในที่สำคัญยิ่งและอยู่ใน อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทุกคน โดยเป็นผู้ที่มีจิตใจที่ พร้อมจะสละเวลา แรงกายและสติปัญญาเพื่อผู้อื่น โดยไม่หวังผลตอบแทนในการทำงาน เป็นการ อุทิศเพื่อส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นงานที่เน้นการบริการงานการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัย ทั้งด้านการศึกษาพื้นฐาน ทักษะอาชีพ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการ เรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังนั้น การจัดกิจกรรมต่างๆ จึงขึ้นอยู่กับความต้องการของ ประชาชนซึ่งเป็นผู้รับบริการเป็นสำคัญ ทั้งนี้หาความรู้ วิธีการถ่ายทอด ตลอดจนวันเวลาในการ ให้บริการจึงสอดคล้องและเหมาะสมกับผู้รับบริการซึ่งอาจมีความแตกต่างกับอาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เป็นผู้ให้บริการ ทั้งนี้เพราะบางคนมีพื้น ฐานความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของผู้รับบริการ ในขณะที่บางคนไม่มีพื้นฐานความรู้ เดิมเลย ประกอบกับอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยทส่วน ใหญ่ต่างมีงานประจำที่ต้องรับผิดชอบเพื่อเป็นรายได้ในการดำเนินชีวิต แต่เมื่อทุกคนมีจิตอาสาที่ จะช่วยเหลือผู้อื่นแล้ว ทั้งความรู้และเวลาไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติหน้าที่ ต่างพยายามหา หนทางที่จะช่วยเหลือผู้รับบริการทั้งการหาความรู้เพิ่มเติมและจัดสรรเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ หาก ปราศจากความเป็นจิตอาสาแล้ว แม้เจออุปสรรคเพียงเล็กน้อยจะท้อแท้และล้มเลิกการปฏิบัติ หน้าที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้

ความจริงใจของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัยจะทำให้ผู้รับบริการเกิดความไว้วางใจและยินดีรับความช่วยเหลืออย่างเต็ม ใจ ปราศจากข้อกังขาในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัย เพราะได้เห็นถึงความความรู้อีกที่ดียิ่งที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบ วิทยาลัยและการศึกษาตามอัธยาศัยแสดงออกกับผู้รับบริการ อย่างตรงไปตรงมา เปิดเผย ทำให้ ผู้รับบริการเกิดความรู้อีกที่ดีต่ออาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัย ส่งผลให้การถ่ายทอดข้อมูล ความรู้ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้รับบริการเป็นไปได้ด้วยดี และผู้รับบริการสามารถนำข้อมูล ความรู้ดังกล่าวไปใช้ในการแก้ปัญหาได้ต่อไป

ความมุ่งมั่นจะเกิดขึ้นเมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจน ดังที่อาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่างมีความมุ่งมั่นในการใช้ชีวิตเป็น ทุนเดิม เมื่อมีโอกาสที่จะทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม

อัยยาศัยจึงมุ่งมั่นจะช่วยเหลือผู้อื่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอันจะมีผลดีต่อการดำเนินชีวิตต่อไป ดังนั้น เมื่ออาสาสมัครการศึกษาในนอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีเป้าหมายที่ชัดเจนดังกล่าวแล้ว กระบวนการปฏิบัติงานจึงเป็นไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว โดยมีได้หวาดหวั่นหรือท้อแท้ต่ออุปสรรคใดๆ

ความกระตือรือร้นเป็นการใจจดใจจ่องานที่อยู่เบื้องหน้า มีความเอาใจใส่ต่อหน้าที่ มีพลังใจที่ต้องการความสำเร็จ ดังนั้นในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่จำเป็นต้องทำงานร่วมกับคนหมู่มากและมีประเด็นต่างๆ ให้ต้องขบคิดอยู่เสมอ โอกาสที่จะพบกับปัญหาและอุปสรรคที่ไม่คาดคิดในการปฏิบัติงานมีอยู่ค่อนข้างมาก อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงจำเป็นต้องมีความกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เพื่อทำให้กิจกรรมหรือโครงการที่จัดให้แก่ผู้รับบริการประสบความสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ข. บุคลิกภาพภายนอก

บุคลิกภาพภายนอกเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนจากภายนอกของแต่ละบุคคล สามารถที่จะปรับปรุงแก้ไขได้ โดยบุคลิกภาพภายนอกประกอบด้วย การแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูด ซึ่งอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนล้วนให้ความสำคัญกับบุคลิกภาพดังกล่าว เพราะเป็นสิ่งที่ผู้รับบริการมองเห็นได้เป็นครั้งแรก อันจะนำไปสู่ความประทับใจหรือไม่ประทับใจ ซึ่งจะมีผลต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต่อไป

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีท่าทางยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นกันเองเพื่อให้ผู้รับบริการเกิดความประทับใจและสบายใจที่จะปรึกษาขอความช่วยเหลือ กิริยาท่าทางของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีความเหมาะสม มีกิริยานอบน้อม สุภาพ เห็นความสำคัญของผู้รับบริการ เพื่อให้ผู้รับบริการเชื่อถือและไว้วางใจ ที่สำคัญคือต้องเป็นกิริยาท่าทางที่ออกมาจากใจ ไม่เสแสร้ง

การแต่งกาย เน้นความสะอาด สุภาพ และเหมาะสมกับกาลเทศะ เนื่องจากการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไม่ได้ปฏิบัติงานเฉพาะในสำนักงานเท่านั้น แต่ต้องลงพื้นที่ชุมชน พบปะผู้รับบริการ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ในลักษณะแนะนำและสาธิตประกอบการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้รับบริการ ดังนั้น การแต่งกายที่เหมาะสมจึงจำเป็นมากกว่าความสวยงาม

การพูดเป็นสิ่งที่สะท้อนความรู้สึกนึกคิดและลักษณะนิสัยของผู้พูด ดังนั้น อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องพูดจาสุภาพ เรียบร้อย อ่อนโยน เหมาะสมกับกาลเทศะ ตลอดจนรู้จักใช้คำพูดที่เหมาะสมกับผู้ฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้รับบริการที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน การเลือกใช้คำในการสนทนาจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การพูดที่แสดงความเป็นกันเองกับผู้รับบริการย่อมทำให้ผู้รับบริการเกิดความผ่อนคลายและลดความวิตกกังวลในการปรึกษาปัญหาหรือข้อสงสัย

2.1.2.2 องค์ประกอบในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

องค์ประกอบในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วยกระบวนการต่อไปนี้

(1) **การเผชิญสถานการณ์** อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเผชิญกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตทำให้พยายามที่จะหาวิธีการแก้ไขหรือพัฒนา เพื่อให้สถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ เป็นไปอย่างเหมาะสมและส่งผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต

(2) **ความปรารถนาที่จะเรียนรู้** เมื่ออาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเผชิญกับสถานการณ์แล้ว ปรารถนาที่จะเรียนรู้เพื่อนำความรู้มาทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ซึ่งความปรารถนาดังกล่าวนี้จะมาจากอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเอง และจากบุคคลอื่นที่จะช่วยเสริมแรงปรารถนาที่จะเรียนรู้ให้มากขึ้น

(3) **การวินิจฉัย** เมื่อมีความปรารถนาที่จะเรียนรู้เพื่อแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องพิจารณาตนเองอย่างถี่ถ้วนและรอบคอบว่าในสิ่งที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การเรียนรู้มีความเหมาะสมกับตัวเองมากที่สุด

(4) **การกำหนดเป้าหมาย** เมื่อพิจารณาข้อบกพร่องของตนเองที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้แล้ว อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ เพื่อหาวิธีการที่จะทำให้เป้าหมายดังกล่าวบรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้

(5) **การแสวงหาทรัพยากร** เมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจนตลอดจนวิธีการที่บรรลุเป้าหมายดังกล่าวแล้ว อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะต้องค้นหาแหล่งทรัพยากรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ ซึ่งทรัพยากรในที่นี้หมายถึง บุคคล

เอกสาร สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการแก้ปัญหาสถานการณ์ที่
 อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเผชิญ

(6) **การแสวงหาเพื่อนเรียนรู้** เป็นการแสวงหาความช่วยเหลือ
 และการสนับสนุนจากผู้อื่น เพื่อช่วยแก้ปัญหาสถานการณ์ที่ต้องเผชิญอยู่สำเร็จ ซึ่งเพื่อนเรียนรู้ใน
 ลักษณะเพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน เพื่อนที่มีทักษะ ความชำนาญหรือผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจน
 เครือข่ายที่มีความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียน
 และการศึกษาตามอัธยาศัยที่กำลังเผชิญอยู่ นอกจากนี้เพื่อนเรียนรู้จะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แล้ว
 ยังสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับแก่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม
 อัธยาศัยอีกด้วย

(7) **ความพยายามในการเรียนรู้** เป็นการนำข้อมูลความรู้
 ต่างๆ ที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้รับไปทดลองปฏิบัติ
 เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ซึ่งจำนวนครั้งในความพยายามในการเรียนรู้นั้นขึ้นอยู่กับผลที่
 ได้รับความประพฤติ กล่าวคือ การเรียนรู้อาจประสบความสำเร็จตั้งแต่ครั้งแรกหรืออาจการเรียนรู้
 ต่อไปเรื่อยๆ จนกว่าสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ได้รับการแก้ไข

(8) **การจดจำ** เมื่ออาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
 การศึกษาตามอัธยาศัยได้ทดลองการเรียนรู้แล้วก็จะจดจำผลที่ได้รับ ทั้งในด้านบวกและด้านลบ
 เพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ต่อไป

(9) **การประเมินตนเอง** อาสาสมัครการศึกษานอกระบบ
 โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะพิจารณาผลของการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่
 เกิดขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงภายหลังการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่ง
 อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถทำได้โดยการให้
 คะแนนตัวเอง หากยังไม่พึงพอใจก็คิดหาแนวทางใหม่ แต่ถ้าพึงพอใจแล้วก็ทบทวนการแก้ไข
 สถานการณ์เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

(10) **การมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น** เมื่อสถานการณ์ต่างๆ ได้รับความ
 การแก้ไขแล้ว อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมี
 ประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น อันมีผลต่อการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
 การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างยิ่ง และเมื่อใดที่ต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องการแก้ไขอีกครั้ง
 ต้องเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษา
 ตามอัธยาศัยอีกครั้งหนึ่ง

ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนี้ต้องอาศัยการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการแสวงหาทรัพยากรที่อาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนี้ซึ่งต้องอาศัยบุคคล เอกสาร สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาสถานการณ์ที่ต้องเผชิญอยู่ ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งในขั้นตอนนี้ ทั้งการศึกษาเพิ่มเติม อบรม และสัมมนา เพื่อการเพิ่มพูนความรู้และสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

2.1.3 กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนต่อไปนี้

2.1.3.1 การเริ่มต้นการอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ในกรณีที่มีหน่วยงานที่ดูแล รับผิดชอบ ส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีการพิจารณาอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเหมาะสม กำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจน โดยคำนึงถึงจุดมุ่งหมายของการปฏิบัติหน้าที่เป็นสำคัญ สำหรับอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ปฏิบัติงานโดยอิสระนั้นต้องมีหน่วยงานที่สามารถตรวจสอบประวัติและเจตนาที่แท้จริงของการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการแสวงหาประโยชน์จากการปฏิบัติงานอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.1.3.2 การพัฒนาศักยภาพ อาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติงานเพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้รับบริการ ทั้งนี้อาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและหน่วยงานต่างๆ สามารถดำเนินการร่วมกันได้ กล่าวคือ หากอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องการหาความรู้เพิ่มเติมในเรื่องใดก็สามารถทำได้ด้วยตนเอง รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะความรู้ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน

2.1.3.3 การปฏิบัติงาน เมื่อมีความรู้ที่เพียงพอแล้ว อาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเริ่มปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตาม ใน ระหว่างการปฏิบัติงานสามารถกลับสู่ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพได้ตลอดเวลา

2.1.3.4 การประเมินและติดตามผล เมื่ออาสาสมัครการศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเสร็จสิ้นการปฏิบัติงานในแต่ละครั้ง หน่วยงานที่ รับผิดชอบต้องประเมินและติดตามผลการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข และหากเห็นว่า มีอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยควรมีความรู้เพิ่มขึ้นเพื่อ การปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพก็สามารถกลับสู่ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพได้เช่นเดียวกัน สำหรับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ปฏิบัติงานโดยอิสระ สามารถประเมินและติดตามผลการปฏิบัติงานของตนเองจากผู้รับบริการได้ ด้วยการสอบถาม ความคิดเห็น ตลอดจนผลจากการรับบริการจากอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัย และสามารถกลับสู่ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพได้เช่นเดียวกัน

สำหรับ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ปรากฏดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

4.2 ผลการตรวจสอบ (ร่างที่) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชนโดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยวิธีสนทนากลุ่ม

หลังจากผู้วิจัยได้สร้าง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้ตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 10 คน โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีข้อสรุปในการสนทนากลุ่มดังนี้

4.2.1 ความเหมาะสมของ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความเห็นว่า (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่น่าเสนอ รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน มีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้จริง และได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมดังนี้

4.2.1.1 หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร

การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนเพิ่มเติมในส่วนของคำอธิบายว่า อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีจิตอาสาและจิตบริการ และต้องปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน

4.2.1.2 องค์ประกอบความเป็นอาสาสมัครทางการศึกษานอก

ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพิ่มเติมประเด็นความสำคัญในความรับผิดชอบต่อชุมชนและสังคม ในส่วนของปรัชญา/ความเชื่อพื้นฐานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.2.1.3 องค์ประกอบในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัคร

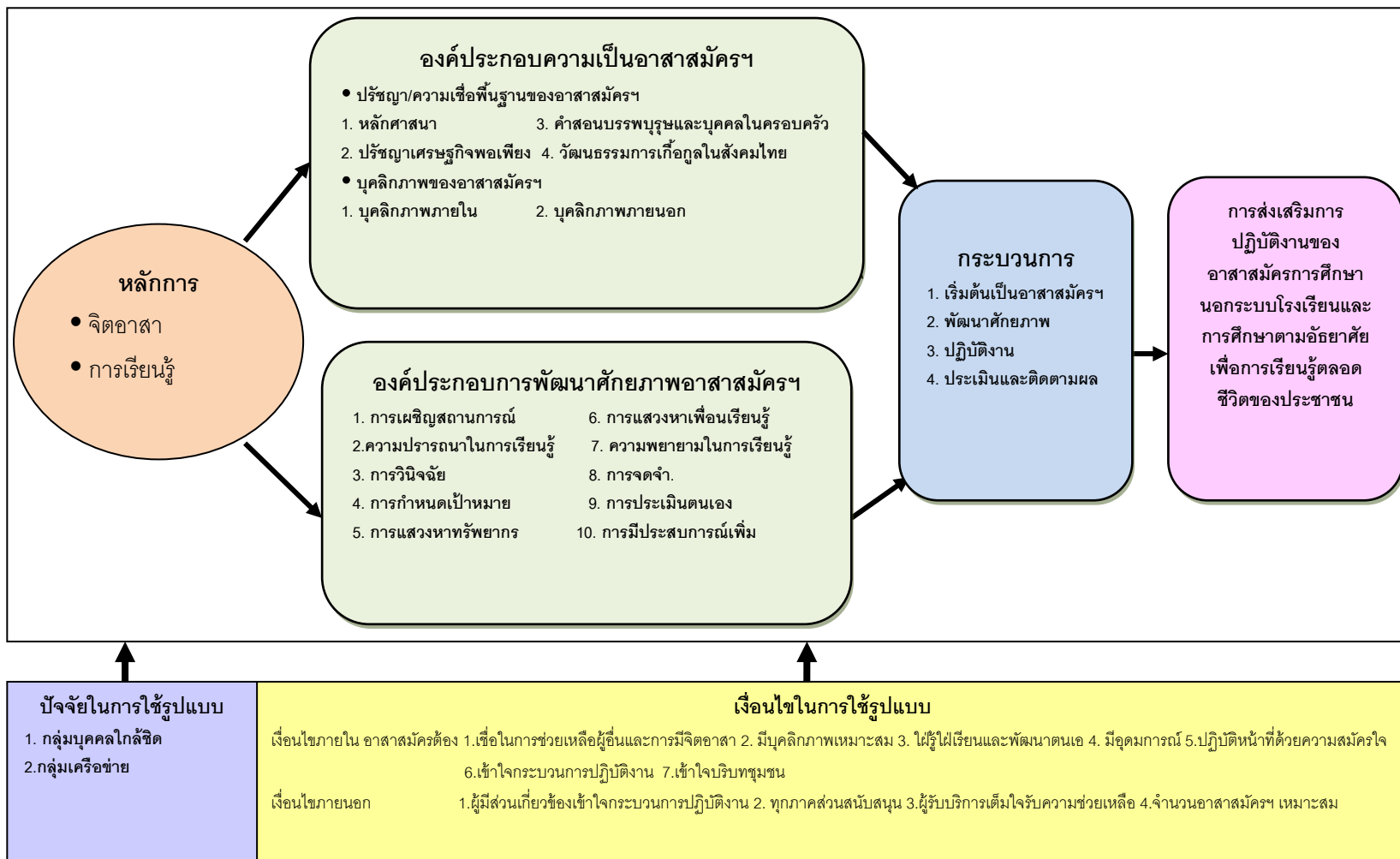
การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องระบุแนวคิด ทฤษฎีที่เป็นที่มาขององค์ประกอบในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.2.1.4 เงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ควรเพิ่มเติมเกี่ยวกับบุคลิกภาพอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ว่า อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นผู้มีอุดมการณ์ เห็นแก่ส่วนรวม เสียสละ ซื่อสัตย์ สุจริต และศรัทธาต่อการปฏิบัติงานในฐานะอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.2.2 ข้อเสนอแนะอื่นๆ เกี่ยวกับ (ร่างที่) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยควรเพิ่มลูกศรเพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของแต่ละส่วนใน ภาพ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ผู้วิจัยนำเสนอ

ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวมาข้างต้น ไปปรับปรุงปรับปรุง เป็น (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังแสดงในภาพที่ 9

ภาพที่ 9 (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

2.3 ผลการตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ด้วยวิธีการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ

หลังจากตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยแล้ว ผู้วิจัยได้ปรับปรุงและแก้ไขเป็น (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนตามข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่จัดขึ้น จากนั้นจึงนำ (ร่างที่ 2) ดังกล่าว ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ ดังที่แสดงในภาพที่ 9 โดยผลการตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ด้วยวิธีการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ 5 คน สามารถสรุปได้ดังนี้

2.3.1 หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ต้องแสดงให้เห็นความโดดเด่นของคุณลักษณะภายในและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากองค์ประกอบของความเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่นำเสนอ

2.3.2 กระบวนการในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ต้องแสดงให้เห็นวิธีการส่งเสริมการปฏิบัติที่ชัดเจน เข้าใจง่าย ไม่ใช่เสนอขั้นตอนในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยดังที่ได้เสนอมานี้ โดยผู้วิจัยควรพิจารณาในส่วนขององค์ประกอบของความเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งมีบางส่วนที่เป็นลักษณะของกระบวนการในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ทั้งนี้เพื่อให้หน่วยงานที่ต้องการนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ

อาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไปใช้ปฏิบัติจริงสามารถเข้าใจกระบวนการได้อย่างชัดเจน

ผู้วิจัยได้ปรับปรุง แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และนำเสนอรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4 รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนประกอบไปด้วย หลักการและกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.1 หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะของอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ว่าจะเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และบริการงานการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้อาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องปฏิบัติงานโดยการมีจิตอาสา มีความสมัครใจ และไม่หวังผลตอบแทน โดยอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเหล่านี้ควรมีหน่วยงานหลักรับผิดชอบหรือไม่มีก็ได้

ทั้งนี้อาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีคุณลักษณะที่ดำเนินชีวิตโดยยึดคำสอนทางศาสนา คำสอนของบิดา มารดา และบรรพบุรุษ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และวัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย มีความเป็นจิตอาสา ความเป็นครู ความใฝ่รู้ ความจริงใจ ความมุ่งมั่น ความกระตือรือร้น ความเสียสละ ความศรัทธาต่อการเป็นอาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย มีการแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูดที่เหมาะสมกับกาลเทศะ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยผ่านการศึกษาออกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการพัฒนาตนเอง นอกจากนี้ อาสาศัมครการศึกษาออกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีความเข้าใจต่อสภาพชุมชนและสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานเป็นอย่างดี

ดังนั้นหลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน มีดังนี้

(1) การพัฒนาตนเอง เพื่อทำให้เกิดคุณลักษณะของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และเพิ่มพูนความรู้ ความคิด ทักษะ และความชำนาญที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน รวมทั้งเป็นแนวทางที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ เมื่ออาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเกิดการพัฒนาตนเองแล้ว จะมีศักยภาพที่จะปฏิบัติงานและทำให้ผู้รับบริการเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ในลำดับต่อไป ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้อาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยพัฒนาตนเองได้ คือ การมีต้นแบบที่ดี

(2) ความเข้าใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกิจกรรมทุกอย่างที่ทำให้เกิดการรับความรู้ ทักษะ และเจตคติตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อทำให้ความรู้ ทักษะ ความสามารถของบุคคลดีขึ้น ผู้ที่เข้าใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะสามารถนำความรู้ที่มีไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิต การทำงานได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้อาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเข้าใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ คือ การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

(3) ความรับผิดชอบต่อสังคม ต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมก่อนตัวเอง มอบประโยชน์แก่ผู้อื่น และช่วยเหลือผู้อื่นโดยที่ไม่ได้หวังผลตอบแทน ตลอดจนปฏิบัติตัวเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ไม่สร้างความสะดวก ร้อน เสียหายแก่ผู้อื่นและสังคม หาโอกาสตอบแทนสังคมตามความรู้ความสามารถ ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้อาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้ คือ การตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่น

(4) ความเข้าใจในบริบทของสังคม เข้าใจความเป็นไปและวิถีชีวิตของชุมชนที่ปฏิบัติงานอาสาสมัครทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย บริบทสังคมในที่นี้ครอบคลุมทั้งสมาชิกในสังคมและสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้อาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าใจในบริบทของสังคมได้ คือ การตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่นเช่นเดียวกับหลักการในข้อ (3)

(5) การมีจิตวิญญาณความเป็นครู อาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และบริการงานการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่ผู้รับบริการ แม้จะไม่มีพื้นฐานการเป็นครูหรือการสอนมาก่อน แต่

มีใจปรารถนาที่จะช่วยเหลือและอยากให้ผู้อื่นมีชีวิตที่ดี จึงทุ่มเทร่างกาย แรงใจ และเสียสละเวลาที่จะทำให้ผู้รับบริการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้อาสาสมัครการศึกษา นอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู

(6) ความศรัทธาต่อตัวเองและผู้อื่น ต้องมีความนับถือและเชื่อในความสามารถของตนเองและผู้อื่น ไม่ดูถูกเหยียดหยามตนเองและผู้อื่น มองตนเองและผู้อื่นในด้านบวก รวมทั้งไม่จับผิดหรือหาข้อด้อยของตัวเองและผู้อื่น ซึ่งกระบวนการที่จะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย คือ ความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์

จากหลักการดังกล่าวจึงนำไปสู่กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในลำดับต่อไป

2.4.2 กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมการมีต้นแบบที่ดี การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต การตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ และการมีจิตวิญญาณความเป็นครู โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.4.2.1 การมีต้นแบบที่ดี

การมีต้นแบบที่ดีเป็นกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมาจากหลักการพัฒนาตนเองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของหลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ทั้งนี้อาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยส่วนใหญ่มีโอกาสได้เห็นและใกล้ชิดกับผู้ที่มีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม มีความรู้ ความสามารถ คำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่น และทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวม อาทิ บิดา มารดา บุคคลในครอบครัวคนอื่นๆ ตลอดจนบุคคลที่มีความรู้ที่อาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสนใจ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ได้เป็นต้นแบบที่ดีทั้งในด้านการดำเนินชีวิตและการเป็นแรงบันดาลใจให้อาสาสมัครการศึกษานอกกระบวนโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ซึมซับจนเป็นแนวทางการใช้ชีวิตหรือการทำงานของตนเอง เพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น

สำหรับการเป็นต้นแบบที่ดี ครอบคลุมการให้ผู้ดูแบบได้เอาอย่าง ศึกษาตาม พฤติกรรมต้นแบบ แล้วทำตามแบบ เลียนแบบ ต่อมาก็อาจประยุกต์แบบ เช่น ในวัยเด็กเห็นบิดา มารดาช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอ ทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีต่อการกระทำดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือสามารถแก้ปัญหาและจัดทุกข์ที่มีอยู่ ทำให้เป็นที่เคารพนับถือและรักใคร่แก่คนในชุมชน การเห็นภาพดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเติบโตเป็นผู้ที่เต็มใจช่วยเหลือผู้อื่นอยู่เสมอเช่นเดียวกัน โดยมี บิดา มารดาเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตที่ดี สำหรับในวัยผู้ใหญ่สามารถเกิดขึ้นได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในเรื่องที่สนใจ ซึ่งโดยมากจะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพหรือการดำเนินชีวิตของตนเอง เช่น ผู้ที่มีความสนใจด้านดนตรีไทย จะชื่นชมและยกย่องผู้ที่มีความรู้ ความสามารถในด้านดนตรีไทย เมื่อมีโอกาสได้เรียนรู้และได้รับการถ่ายทอดจากบุคคลดังกล่าว จะเห็นความสามารถที่โดดเด่นของบุคคลนั้น กลายเป็นความประทับใจ และปรารถนาที่จะมีความสามารถเช่นเดียวกัน จึงหมั่นฝึกฝนและเพียรพยายามเพื่อให้มีความสามารถเช่นเดียวกับต้นแบบของตนเอง

นอกจากนี้ การมีโอกาสใกล้ชิดกับผู้รู้ในศาสตร์ต่างๆ โดยเฉพาะศาสตร์ที่สนใจ ทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยยึดถือบุคคลดังกล่าวเป็นต้นแบบ เนื่องจากปรารถนาที่จะมีความรู้ ความสามารถเช่นนั้นบ้าง และพยายามศึกษา เรียนรู้ ทั้งจากผู้รู้เป็นต้นแบบ และจากแหล่งเรียนรู้อื่นๆ กระทั่งเข้าใจในศาสตร์นั้นอย่างกระจ่าง

ขณะเดียวกัน ต้นแบบที่ดียังสามารถแรงบันดาลใจ ซึ่งหมายถึง การให้ผู้ดูต้นแบบ เกิดการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เป็นกำลังใจแก่ผู้ดู กระตุ้นให้ผู้ดูแบบสร้างสรรค์สิ่งดีงาม ซึ่งผู้ดูต้นแบบอาจไม่ได้ทำในสิ่งเดียวกัน แต่รู้สึกมีพลังผลักดันตัวเองให้ประสบความสำเร็จเช่นต้นแบบ แม้จะไม่ใช่ในศาสตร์เดียวกันก็ตาม เช่น เกษตรกรใกล้ชิดกับนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ หรือบุคลากรที่มีความสุขโดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต แม้จะมีอาชีพหรือสถานะทางสังคมที่แตกต่างกัน แต่ก็เป็แรงบันดาลใจให้เกษตรกรอยากประสบความสำเร็จในชีวิต จึงนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกัน เป็นต้น

การเรียนรู้จากต้นแบบที่ดีจึงมีความสำคัญมากในการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งสามารถทำได้โดยขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การแสวงหาประเด็นที่ตนเองสนใจในการเรียนรู้

การแสวงหาประเด็นที่ตนเองสนใจในการเรียนรู้ เพื่อที่จะได้ศึกษาและเรียนรู้ใน ทิศทางที่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่การรู้จักหรือสัมผัสกับผู้ที่มีความสามารถในเรื่องดังกล่าว เช่น สนใจในเรื่องการช่วยเหลือสังคม การดูแลสุขภาพก็จะต้องศึกษาเรื่องดังกล่าวอย่างจริงจัง อันจะนำไปสู่การรู้จักหรือใกล้ชิดกับผู้ ผู้ที่ปฏิบัติในเรื่องดังกล่าว โดยอาจเป็นการรู้จักจากสื่อหรือบุคคล

จริง ทำให้มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพิ่มเติมความรู้ในเรื่องนั้น อย่างไรก็ตาม ผู้ผู้ที่ในที่นี่ อาจเป็นบุคคลใกล้ชิดที่รู้จักอยู่แล้วก็ได้ เช่น บุคคลในครอบครัว เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น สิ่งสำคัญคือต้องเป็นผู้ที่รู้หรือปฏิบัติในสิ่งที่ตรงกับความสนใจ

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษาชีวิตและเรื่องราวของบุคคลที่ประสบความสำเร็จ

การศึกษาชีวิตและเรื่องราวของบุคคลที่ประสบความสำเร็จในประเด็นที่สนใจ เมื่อมีความรู้ในประเด็นนั้นเป็นอย่างดีแล้วจะต้องศึกษาวิธีการที่ทำให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จ เช่น ศึกษาประวัติชีวิตของครุภูมิไทยด้านดนตรีไทย ทำให้เห็นวิธีการฝึกฝน ความมุ่งมั่นพยายามกว่าที่จะได้รับการยกย่องเป็นครุภูมิปัญญาไทย การศึกษาประวัติชีวิตนี้ มิได้หมายความว่า ผู้ที่ศึกษาจะต้องการเป็นครุภูมิปัญญาไทย แต่อาจเป็นแรงบันดาลใจในการฝึกฝนและพัฒนาทักษะด้านดนตรีที่สนใจก็ได้ หากได้รู้จักและมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลต้นแบบตัวจริงจะทำให้ได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีคิด วิธีการทำงาน หรือวิธีการดำเนินชีวิตตามที่สนใจมากยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 การฝึกฝนและปฏิบัติตามต้นแบบอย่างต่อเนื่อง

การฝึกฝนและปฏิบัติตามต้นแบบอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มีวิธีการดำเนินชีวิต และมีความรู้ ความสามารถตามที่ตั้งใจไว้ ซึ่งในระยะแรกอาจต้องมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดหรือการปฏิบัติแบบเดิมที่เคยทำ ส่งผลให้เกิดความคับข้องใจบ้าง แต่เมื่อปฏิบัติได้ในระยะหนึ่งจะเกิดความเคยชิน กระทั่งสามารถทำได้เช่นเดียวกันหรือใกล้เคียงกับต้นแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการของบุคคลนั่นเอง เช่น อยากมีทักษะและความสามารถในการแกะสลักผัก ผลไม้ เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญท่านหนึ่งที่มีชื่อเสียงและได้รับการยอมรับในด้านนี้ ก็ต้องเริ่มเรียนรู้ทฤษฎี และทักษะพื้นฐานตามที่ได้ศึกษาด้วยตนเองหรือจากผู้อื่น หมั่นฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ และเรียนรู้เทคนิค วิธีการใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดเพียงแค่ความรู้เบื้องต้นที่ได้ศึกษาเท่านั้น แม้จะเกิดความชำนาญตามที่ต้องการแล้ว เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การทบทวนและสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

การฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในเรื่องที่สนใจเป็นสิ่งที่สำคัญ แต่เมื่อปฏิบัติได้ระยะหนึ่งแล้ว ควรมีการทบทวนความรู้และทักษะที่ได้ฝึกฝนว่าอยู่ในระดับใด และต้องทำเป็นระยะๆ เพื่อสามารถแก้ไข ปรับปรุงข้อบกพร่องหรือเติมเต็มส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ เพื่อให้ความรู้และทักษะนั้นคงอยู่ถาวรและได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือบริบทในปัจจุบัน

การมีต้นแบบที่ดีทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีทิศทางในการก้าวไปยังจุดหมายที่ตั้งใจไว้ได้รวดเร็ว และมีโอกาสประสบความสำเร็จในเรื่องดังกล่าวมากยิ่งขึ้น

2.4.2.2 การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมาจาก หลักการความเข้าใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ เพราะบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย คือ การถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และบริการงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งด้านการศึกษาพื้นฐาน ทักษะอาชีพ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังนั้น ก่อนที่จะทำหน้าที่ดังกล่าวได้ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องที่ต้องถ่ายทอดเป็นอย่างดี โดยที่มาของความรู้นั้นจะต้องมาจากการวางแผนการเรียนรู้ ประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีความกระตือรือร้น เรียนรู้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ บูรณาการความรู้จากสาขาวิชาที่แตกต่างกัน และใช้ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่แตกต่างในสถานการณ์ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต

สำหรับขั้นตอนที่จะทำให้บุคคลเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ความกล้าเผชิญต่อสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ต้องการเรียนรู้

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีความกล้าเผชิญต่อสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ต้องการเรียนรู้ แม้จะเป็นสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ไม่เคยประสบมาก่อน และอาจมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต ต้องพยายามที่จะหาวิธีการแก้ไขหรือพัฒนา เพื่อให้สถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ เป็นไปอย่างเหมาะสมและส่งผลในทางที่ดีต่อการดำเนินชีวิต

สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ต้องการเรียนรู้อาจเกี่ยวพันกับการประกอบอาชีพ วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิต เช่น การเรียนรู้เกี่ยวกับการช่วยเหลือเกื้อกูลในชุมชนเพื่อให้สมาชิกอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การเรียนรู้การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรเพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 ความต้องการจะเรียนรู้

เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ที่ต้องการเรียนรู้แล้ว ต้องมีความต้องการที่จะเรียนรู้เพื่อนำความรู้มาทำให้สถานการณ์ดีขึ้น ซึ่งความปรารถนาดังกล่าวนี้อาจมาจากตนเองและผู้อื่นที่จะช่วยเสริมแรงปรารถนาที่จะเรียนรู้ให้มากขึ้น เช่น เกษตรกรประสบปัญหาดินเสื่อมสภาพ การที่จะทำให้ปัญหาดังกล่าวดีขึ้น เกษตรกรต้องมีความต้องการเรียนรู้วิธีการแก้ไขปัญหาดังกล่าว จากนั้น

จึงเริ่มศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องในรูปแบบที่เหมาะสมกับตนเอง ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

ขั้นตอนที่ 3 การวินิจฉัยการเรียนรู้

เมื่อมีความต้องการที่จะเรียนรู้เพื่อแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ต่างๆ แล้ว ต้องพิจารณาตนเองอย่างถี่ถ้วนและรอบคอบในสิ่งที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การเรียนรู้มีความเหมาะสมกับตัวเองมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้

เมื่อพิจารณาข้อบกพร่องของตนเองที่จะส่งผลต่อการเรียนรู้แล้ว ต้องกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนในการเรียนรู้ เพื่อหาวิธีการที่จะทำให้เป้าหมายดังกล่าวบรรลุผลตามที่ตั้งใจไว้ เช่น กำหนดเป้าหมายว่าต้องเข้าใจวิธีการดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวาน ต้องรู้วิธีการใช้ปุ๋ยที่เหมาะสมกับดินประเภทต่างๆ ต้องเข้าใจกฎหมายที่ดินอย่างชัดเจน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 5 การแสวงหาทรัพยากร

เมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจนตลอดจนวิธีการที่บรรลุเป้าหมายดังกล่าวแล้ว ต้องค้นหาแหล่งทรัพยากรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ ซึ่งทรัพยากรในที่นี้หมายถึง บุคคล เอกสาร สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ที่เหมาะสมต่อการแก้ปัญหาสถานการณ์ที่ต้องเผชิญ เช่น อ่านคู่มือการดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานเพื่อให้เข้าใจการดูแลผู้ป่วยโรคเบาหวานได้ดียิ่งขึ้น ปรึกษานักวิชาการจากกรมพัฒนาที่ดินเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยที่เหมาะสมกับดินประเภทต่างๆ หรือชมรายการโทรทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 6 การแสวงหาเพื่อนเรียนรู้

เป็นการแสวงหาความช่วยเหลือและการสนับสนุนจากผู้อื่น เพื่อช่วยแก้ปัญหาสถานการณ์ที่ต้องเผชิญอยู่สำเร็จ ซึ่งเพื่อนเรียนรู้ในลักษณะเพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน เพื่อนที่มีทักษะ ความชำนาญหรือผู้เชี่ยวชาญ ตลอดจนเครือข่ายที่มีความรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ นอกจากเพื่อนเรียนรู้จะให้ข้อมูลที่เป็ประโยชน์แล้วยังสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับได้อีกด้วย

ขั้นตอนที่ 7 การลองผิด ลองถูกในการเรียนรู้

เป็นการนำข้อมูลความรู้ต่างๆ ที่ได้รับไปทดลองปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ซึ่งจำนวนครั้งในการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับการปฏิบัติ กล่าวคือ การเรียนรู้อาจประสบความสำเร็จตั้งแต่ครั้งแรกหรืออาจต้องเรียนรู้ต่อไปเรื่อยๆ ต้องลองผิด ลองถูกจนกว่าสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่ได้รับการแก้ไข บุคคลจำเป็นต้องมีความพยายามและความกล้าที่จะลองผิด ลองถูกในการเรียนรู้ เพื่อให้ได้รับข้อค้นพบในเรื่องที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ 8 การจดจำ

เมื่อทดลองการเรียนรู้แล้วก็ต้องจดจำผลที่ได้รับ ทั้งในด้านบวกและด้านลบ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์กับการเผชิญสถานการณ์ต่างๆ ต่อไป

ขั้นตอนที่ 9 การประเมินตนเอง

พิจารณาผลของการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงภายหลังการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ดังกล่าว ซึ่งสามารถทำได้โดยการให้คะแนนตัวเองจากผลการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนการรับฟังความคิดเห็นหรือข้อมูลย้อนกลับจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เช่น เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน และเพื่อนที่มีทักษะ ความชำนาญหรือผู้เชี่ยวชาญ เพื่อรับทราบข้อมูลผลกระทบจากการแก้ไขสถานการณ์หรือเหตุการณ์ของตนเองอย่างครอบคลุมรอบด้าน หากยังไม่พึงพอใจก็คิดหาแนวทางใหม่ แต่ถ้าพึงพอใจแล้วก็ทบทวนการแก้ไขสถานการณ์เพื่อพัฒนาศักยภาพตนเองในเรื่องอื่นๆ ต่อไป

เมื่อมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตเกิดขึ้นแล้วจะทำให้มีความรู้และประสบการณ์ของบุคคลเพิ่มมากขึ้น อันจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างไรก็ตาม กระบวนการที่จะทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้นั้นจำเป็นต้องทำอย่างต่อเนื่อง มีความกระตือรือร้นที่จะค้นหา สืบเสาะความรู้อย่างสม่ำเสมอ และไม่ศึกษาเฉพาะศาสตร์ใด ศาสตร์หนึ่ง หรือสาขาใดสาขาหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นความรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ความรู้ด้านศาสนา ปรัชญา การประกอบอาชีพ เทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อให้ความรู้มีความหลากหลาย สามารถนำมาบูรณาการและประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและทันที่

2.4.2.3 การคิดตระหนักด้วยตนเองในการช่วยเหลือผู้อื่น

การคิดตระหนักด้วยตนเองในการช่วยเหลือผู้อื่นเป็นกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมาจากหลักการความรับผิดชอบต่อสังคมและหลักการความเข้าใจในบริบทสังคมซึ่งเป็นหลักการในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ทั้งนี้ นอกจากการมีต้นแบบของบุคคลที่ทำงานอุทิศตัวเพื่อผู้อื่นแล้ว อาชีวศึกษาระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยยังเกิดความตระหนักด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่นอีกด้วย โดยเกิดขึ้นได้จากการเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ในชีวิต ทั้งชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานแล้วสังเกตและคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้น

การตระหนัkdังกล่าวเป็นได้ทั้งสถานการณ์ทางบวกและทางลบที่ทำให้
 อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้คิดพิจารณาและทบทวน
 ต่อสถานการณ์ดังกล่าว นำไปสู่การช่วยเหลือผู้อื่น เช่น ทำงานในหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง
 หรือพบเห็นผู้ที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมในสังคม ถูกผู้อื่นเอาเปรียบ จึงนำไปคิด พิจารณา หา
 วิธีการช่วยเหลือ หรือประสบปัญหาในการประกอบอาชีพจึงหาวิธีแก้ไข เมื่อปัญหาดังกล่าวได้รับการ
 การแก้ไขแล้วจึงคิดว่าจะต้องแบ่งปันและเผยแพร่วิธีการแก้ไขดังกล่าวให้แก่ผู้อื่นที่กำลังเผชิญ
 ปัญหาเดียวกัน โดยมีได้เป็นหน้าที่รับผิดชอบหรือได้รับการร้องขอจากผู้ใด

การตระหนัkd้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่นสามารถเกิดขึ้นจากการคิดของ
 อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งแต่ละคนต่างมีวิธีการคิดที่
 หลากหลาย โดยมีกระบวนการเกิดวิธีการการคิด ดังนี้

(1) การคิดวิเคราะห์ สามารถทำได้ด้วยการจำแนกแจกแจงองค์ประกอบต่างๆ
 ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ระหว่างองค์ประกอบ
 เหล่านั้น เพื่อค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของสิ่งที่เกิดขึ้นโดยไม่ปล่อยให้เรื่องดังกล่าวผ่านไป แม้จะไม่ใช่
 เรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเองก็ตาม

วิธีการฝึกการคิดวิเคราะห์ สามารถเริ่มต้นทำได้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น
 อ่านข่าวหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน จากนั้นนำทบทวน พิจารณาหาเหตุและผลของข่าวที่
 เกิดขึ้น นำเรื่องราวหรือสถานการณ์ที่พบในแต่ละวันมาหาความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น นำปัญหาที่พบ
 ทั้งเรื่องส่วนตัวและเรื่องงานมาพิจารณาหาเหตุและผล เพื่อให้เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้น และหาวิธีการ
 แก้ไข เป็นต้น ทั้งนี้การฝึกคิดวิเคราะห์เป็นประจำและต่อเนื่อง จะทำให้มองทุกสิ่งรอบตัวด้วยความ
 รอบคอบ ละเอียด ถี่ถ้วน ทั้งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองและผู้อื่น

(2) การคิดเชิงบูรณาการ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างสิ่งต่างๆ
 เหตุการณ์หรือเรื่องราวโดย อาศัยความสามารถในการสังเกต การรวบรวมข้อมูลข่าวสาร การ
 วิวินิจฉัย การมองปัญหา การหาความสัมพันธ์เชิงเหตุผล ผู้ที่เกิดความตระหนัkd้วยตนเองที่จะ
 ช่วยเหลือผู้อื่นจะต้องคิดเชิงบูรณาการ คือ ไม่คิดเพียงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ไม่คิดเป็นส่วนๆ แต่ต้องมี
 การเชื่อมโยงจากเรื่องหนึ่งไปยังอีกเรื่องหนึ่งได้

วิธีการฝึกคิดเชิงบูรณาการ สามารถทำได้ด้วยการเรียงร้อยเรื่องราวหรือเหตุการณ์
 ต่างๆ ที่เกิดขึ้นเข้าด้วยกัน เพื่อเชื่อมโยงไปยังเหตุการณ์อื่นๆ นำบทเรียนที่ได้รับจากการเผชิญ
 เหตุการณ์ที่ผ่านมาแล้ว มาประยุกต์ใช้กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้แม้จะเป็นเหตุการณ์ที่
 แตกต่างกันก็ตาม สามารถเริ่มต้นฝึกฝนได้โดยการพิจารณาของ 2 สิ่งที่มีความแตกต่างกัน แล้ว
 ต้องพยายามหาความเชื่อมโยงของ 2 สิ่งนั้น เช่น เพลง กับ ต้นไม้ ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างเห็น

ได้ชัด ให้ลองคิดดูสามารถนำเพลงกับต้นไม้มารวมกันได้หรือไม่ แล้วถ้ารวมกันแล้วจะเป็นไปในลักษณะใด คำตอบที่ได้อาจเป็นการเปิดเพลงให้ต้นไม้ฟัง เพื่อให้ต้นไม้เจริญเติบโต งอกงาม ซึ่งวิธีดังกล่าวปัจจุบันก็มีผู้นำมาปฏิบัติ ทั้งที่ในอดีตไม่มีผู้ใดเห็นความเชื่อมโยงดังกล่าว เป็นต้น การฝึกคิดเชิงบูรณาการนี้จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ กรณีของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย คือ มองเห็นความสำเร็จของตนเอง กับ ความล้มเหลวหรือปัญหาของผู้อื่น จากนั้นจึงคิดว่าควรนำความสำเร็จของตนเองไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับผู้อื่น จึงนำความรู้ ความสามารถที่ตนเองมีไปช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังประสบปัญหา อย่างเต็มกำลังความสามารถ

(3) การคิดเชิงอนาคต เป็นความสามารถในการคาดการณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้อย่างเหมาะสม ซึ่งอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะคิดเชิงอนาคตในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการช่วยเหลือ เกื้อกูลของสมาชิกในสังคม ได้พิจารณาเห็นว่าหากคนในสังคมต่างเพิกเฉยต่อความเดือดร้อนหรือปัญหาของผู้อื่น จะส่งผลกระทบต่อสังคมในอนาคต เช่น พบผู้ที่ถูกเอาไรต์เอาเปรียบ และไม่ได้รับความชอบธรรมแต่กลับไม่สนใจเพิกเฉย เมื่อไม่ได้รับการเยียวยา ช่วยเหลือ บุคคลนั้น อาจเกิดความเครียด ตัดสินใจจบชีวิตตัวเอง หรือได้ตอบกับคู่กรณีโดยใช้กำลัง แต่ถ้าปฏิบัติในทางตรงกันข้าม คือ ยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือ ทำให้บุคคลนั้นแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ เหตุการณ์ต่างๆ ก็ จะดีขึ้น ไม่เกิดเรื่องที่เราเล่าตามมาเป็นต้น

วิธีการคิดเชิงอนาคต สามารถฝึกฝนได้โดยมองภาพสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นภาพที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งในทางบวกและทางลบ เพื่อให้เห็นผลที่อาจเกิดขึ้นได้จากเหตุการณ์เพียงเหตุการณ์เดียว โดยสามารถเริ่มต้นจากเขียนโอกาสของเหตุการณ์ต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้น เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น เกษตรกรทราบดีว่าการเกิดวิกฤตน้ำท่วมในพื้นที่ต่างๆ ทำให้พื้นที่การเกษตรได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก แม้สวนของเกษตรกรยังไม่ได้เกิดน้ำท่วม แต่ต้องลองคิดดูว่า หากเกิดภาวะน้ำท่วมกับพื้นที่การทำเกษตรของตนเองจะทำให้ ผลผลิตเสียหาย จำหน่ายไม่ได้ ขาดรายได้ ครอบครัวยังได้รับผลกระทบ ไม่มีเงินชำระค่าเช่าสวน ต้องไปกู้เงิน ลูกไม่มีเงินจะเรียนต่อ ต้องออกจากโรงเรียน ครอบครัวยังประสบปัญหา การคาดการณ์เช่นนี้จะทำให้เกษตรกรได้คิดวิธีป้องกันถึงสิ่งที่อาจเกิดขึ้นได้ โดยยังคงทำการเกษตรเหมือนเดิม แต่ชักชวนสมาชิกในครอบครัวร่วมกันหารายได้พิเศษ ไปฝึกวิชาชีพเพิ่มเติมเพื่อให้มีวิชาความรู้ติดตัว นอกเหนือจากความรู้ด้านการเกษตร ในกรณีที่เกิดน้ำท่วมสวนจริงๆ ก็สามารถรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และผ่านพ้นไปได้ เป็นต้น

(4) การคิดเชิงประยุกต์ เป็นความสามารถในการนำบางสิ่งมาปรับให้มีประโยชน์อย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ และวิถีชีวิต การคิดเชิงประยุกต์นี้ทำให้มองเห็นคุณค่าของสิ่งรอบตัว ไม่เพิกเฉยต่อสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าไร้ประโยชน์ สามารถประหยัดค่าใช้จ่าย และทรัพยากรได้เป็นอย่างดี

วิธีฝึกการคิดเชิงประยุกต์สามารถทำได้กับสิ่งที่อยู่รอบตัว เช่น เห็นยางรถยนต์เก่าถูกทิ้งไว้ข้างทาง ซึ่งตามปกติจะมีพ่อค้า แม่ค้ารับซื้อของเก่านำไปจำหน่ายต่อไป หรือนำมาปลูกต้นไม้ ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่สามารถเห็นได้ทั่วไป แต่เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของยางรถยนต์ จะเห็นว่ามีส่วนที่ว่างอยู่ภายใน หากนำมาตัดแต่ง แล้วมาเรียงซ้อนกันก็สามารถนำกลับมาเลี้ยงช้างในได้ โดยในแต่ละชั้นมีกบอาศัยอยู่ไม่มาก ไม่เกิดปัญหาหากบอยู่อย่างแออัด แต่ละชั้นก็ใส่น้ำ ใส่อาหารให้กบ จะเลี้ยงไว้รับประทานในครอบครัวหรือจำหน่ายก็สามารถทำได้ ซึ่งการดัดแปลงดังกล่าวนี้เป็นที่มาของ “กบคอนโด” ที่กำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายในขณะนี้และสร้างรายได้ให้คนในชุมชนเป็นอย่างดี

วิธีการคิดต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นทักษะที่ต้องฝึกฝนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้ปฏิบัติ นอกเหนือจากทำให้เกิดการตระหนักรู้ที่จะช่วยเหลือผู้อื่นแล้ว ยังนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อีกด้วย โดยทั่วไปแล้วอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีวิธีการคิด ที่สามารถแก้ไขปัญหาและอุปสรรคของตนเองได้ จากนั้นจึงหาช่องทางนำวิธีการเหล่านั้นไปเผยแพร่ให้กับผู้ที่เผชิญปัญหาและอุปสรรคในแบบเดียวกัน

2.4.2.4 การสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู

การสร้างจิตวิญญาณความเป็นครูเป็นกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมาจากหลักการมีจิตวิญญาณความเป็นครูซึ่งเป็นหลักการหนึ่งในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

อาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะของผู้ที่มีความมุ่งมั่นปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นด้วยการสอนและถ่ายทอดข้อมูลความรู้ที่ตนเองมีให้แก่ผู้อื่น แม้ตนเองจะไม่ได้มีความรู้หรือมีพื้นฐานด้านการเป็นครูกก็ตาม เพื่อให้ผู้ที่ได้รับความรู้นั้นนำไปใช้ประโยชน์ หรือใช้เป็นเครื่องมือไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งใจไว้ได้ และอาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีความรับผิดชอบต่อผู้รับบริการที่มารับการถ่ายทอดความรู้ โดยจะไม่หยุดการช่วยเหลือ จนกระทั่งบุคคลดังกล่าวบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้น อาสาศาสตร์การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องมีความรักและ

ความเมตตาต่อผู้อื่น แม้จะไม่ใช่บุคคลที่เคยรู้จักมาก่อนก็มีความปรารถนาที่จะช่วยเหลือ โดยความคิดดังกล่าวมีพื้นฐานจากความเชื่อทางศาสนาที่ตนเองนับถือ ซึ่งทุกศาสนาต่างยึดหลักการทำความดี อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงนำหลักความเชื่อทางศาสนามาปฏิบัติและยึดมั่นเป็นหลักการดำเนินชีวิต รวมทั้งมาจากการคำสอนของคนในครอบครัวและบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดและบ่มเพาะการมีวิถีชีวิตที่ดีงาม ทำให้ซึมซับและนำคำสอนดังกล่าวมาใช้ในการดำเนินชีวิตควบคู่กับความเชื่อทางศาสนา

นอกจากจากสอนและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่นแล้ว อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยยังเรียนรู้และปฏิบัติไปพร้อมกับผู้รับบริการที่มารับการถ่ายทอดความรู้ด้วย สอนเรื่องใดก็ศึกษาเรื่องนั้น แนะนำให้ผู้รับบริการทำสิ่งใด ก็ทำสิ่งนั้น เช่นเดียวกัน ดังนั้น อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงสอนและเรียนรู้ในเวลาเดียวกัน ทำให้ความรู้เพิ่มพูนและงอกงามขึ้นเรื่อยๆ

วิธีการสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู สามารถทำได้โดยนำแนวคิดทางศาสนาที่ยึดถือมาปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดก็ตาม พยายามศึกษาและตีความความหมายของคำสอนต่างๆ ให้เข้าใจ แล้วนำไปปฏิบัติจริงอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้ปฏิบัติจนเป็นนิสัย รวมทั้งนำคำสั่งสอนจากบิดา มารดา และบรรพบุรุษที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติตัวอย่างมีคุณธรรมมาปฏิบัติ เพราะทั้งหลักคำสอนทางศาสนาและคำสอนจากบิดา มารดาและบรรพบุรุษล้วนมีเป้าหมายให้เป็นคนดีและมีวิถีชีวิตที่มีความสุขในสังคม โดยเฉพาะหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับความเมตตาและการช่วยเหลือผู้อื่นจะเกี่ยวข้องกับมีจิตวิญญาณความเป็นครูค่อนข้างสูงดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ ยังต้องศึกษา หาความรู้ที่ต้องใช้ถ่ายทอดให้ผู้อื่นจนเกิดความเข้าใจและเชี่ยวชาญ จากนั้นต้องหาโอกาสฝึกฝนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น กระทั่งเกิดความชำนาญเพียงพอที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้จริง อย่างไรก็ตาม การมีจิตวิญญาณความเป็นครูมิได้หมายถึงการถ่ายทอดวิชาความรู้เท่านั้นแต่ต้องสนใจ เอาใจใส่ผู้รับบริการที่มารับการถ่ายทอดในเรื่องอื่นๆ ด้วย

2.4.2.5 ความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์

ความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์เป็นกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมาจากหลักการความศรัทธาต่อตัวเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นหนึ่งในหลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ครอบคลุมทั้งความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและผู้อื่น มองตัวเองและผู้อื่นในด้านบวก เห็นความสามารถของตัวเอง ภูมิใจในสิ่งที่เป็นและมี เชื่อว่าสามารถคิดและทำสิ่งต่างๆ และสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการได้ เมื่อมีความเชื่อมั่นเช่นนี้แล้วก็必将มีความมุ่งมั่น หาวิธีที่จะทำให้ตนเองไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ และเมื่อเห็นว่า ตนเองสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้สำเร็จ ก็เชื่อว่าผู้อื่นก็สามารถทำได้เช่นเดียวกัน เพราะทุกคนต่างมีความตั้งใจที่จะมีชีวิตตามที่ตนปรารถนา อันจะเป็นพลังสำคัญที่จะทำให้ไปถึงเป้าหมายที่ตั้งใจไว้

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ปฏิบัติหน้าที่ในการเผยแพร่ความรู้ ฝึกฝนทักษะให้ประชาชนนั้น จะมีความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์เป็นอย่างสูง เพราะบางคนไม่ได้มีความรู้พื้นฐานความรู้ในเรื่องที่จะต้องนำไปถ่ายทอดมาก่อน อาชีพหลักกับเนื้อหาความรู้ที่ต้องทำความเข้าใจเพื่อใช้ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีความเกี่ยวข้องกัน แต่มีความเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถเรียนรู้และฝึกฝนให้เกิดความเชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆ ได้ จึงทุ่มเทศึกษา ทำความเข้าใจกระทั่งมีความรู้และทักษะที่สามารถถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้ เมื่อเห็นผลกับตัวเองแล้วก็เกิดความมั่นใจว่า ผู้อื่นก็สามารถเรียนรู้และทำได้เช่นเดียวกัน เมื่อต้องถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ให้ผู้รับบริการ จึงทำอย่างเต็มที่ เต็มกำลังความสามารถเพื่อให้ผู้รับบริการไปถึงเป้าหมายที่ตั้งใจไว้ เช่นเดียวกับที่ตัวเองเคยปฏิบัติมาก่อน

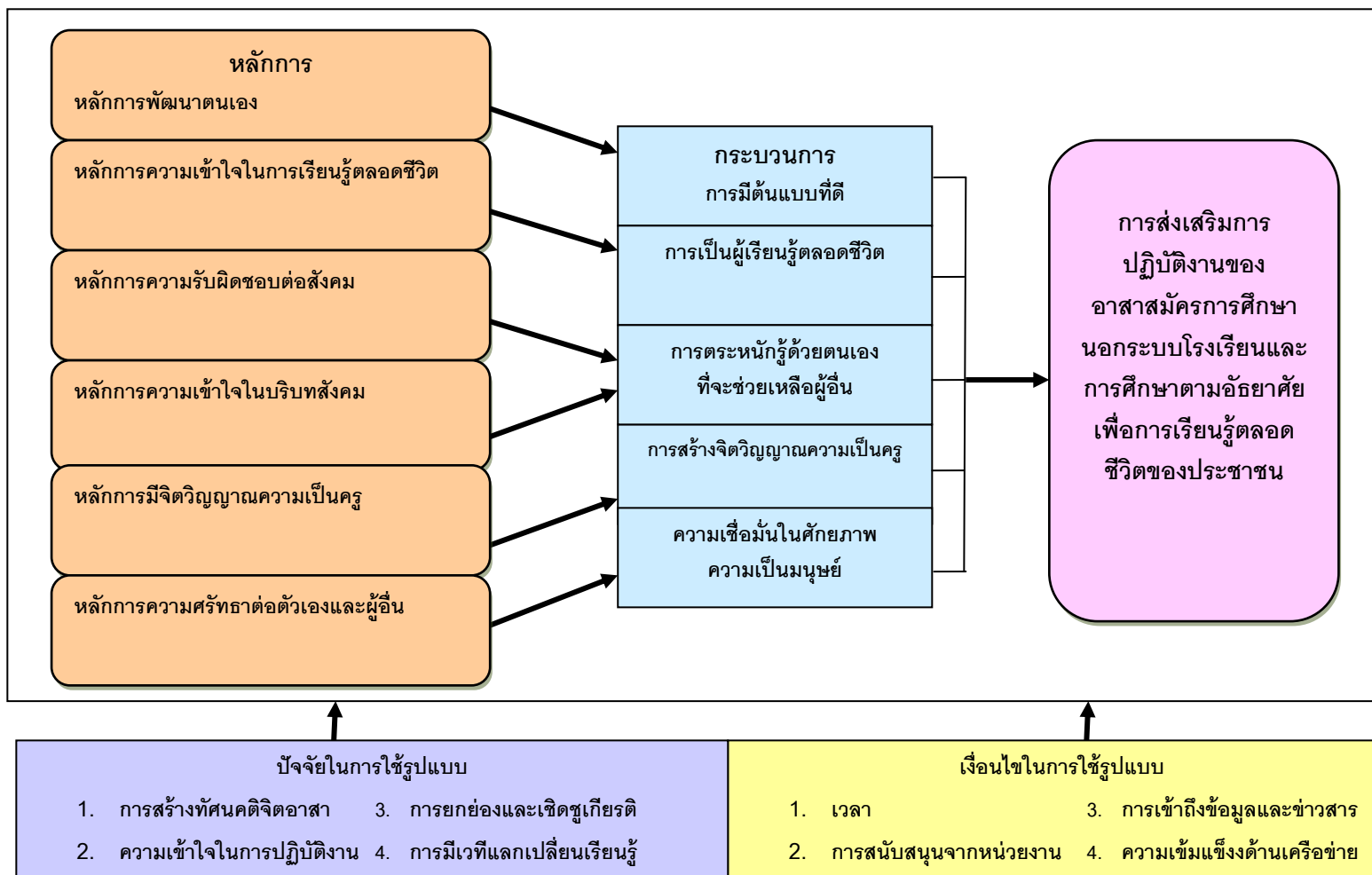
วิธีการทำให้เกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ ต้องเริ่มต้นจากความเชื่อมั่นในศักยภาพของตัวเอง มองข้ามสิ่งทีคิดว่าจะเป็นอุปสรรค บอกและเตือนตัวเองเสมอว่า เราเป็นคนที่มีความสามารถ ทำทุกสิ่งได้ตามที่ต้องการ เชื่อในเป้าหมายที่กำหนดไว้ และมีวินัยที่จะไปให้ถึงเป้าหมายดังกล่าว เช่น แม่บ้านที่ไม่มีความรู้เรื่องสุขภาพ แต่มีความตั้งใจอยากจะช่วยเหลือชุมชนโดยการสมัครเป็น อสม. เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพให้แก่คนในชุมชน ต้องบอกตัวเองเสมอว่าความรู้ต่างๆ สามารถศึกษาได้ แม้จะไม่มีพื้นฐานมาก่อน แต่เป็นผู้ที่มีความสามารถ สามารถทำความเข้าใจกับรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับสุขภาพหรือการแพทย์พื้นฐานได้ เมื่อมีความรู้แล้วจะได้ไปช่วยเหลือผู้อื่นตามที่ตั้งใจไว้ ทำเช่นนี้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ความรู้ต่างๆ ก็จะเพิ่มพูนขึ้น กระทั่งเป็นผู้รู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ เป็นต้น

เมื่อมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตัวเองแล้ว ต้องเชื่อว่าผู้อื่นก็มีศักยภาพที่จะทำสิ่งต่างๆ ได้เช่นเดียวกัน วิธีการทำให้เกิดความเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้อื่น คือ เห็นความสำคัญ of ผู้อื่น เชื่อว่าเป้าหมายของผู้อื่นจะสามารถเป็นจริงได้ รู้จักรับฟังความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้อื่น ตลอดจนเคารพและให้เกียรติผู้อื่น โดยไม่คำนึงภูมิหลังและสถานะทางสังคมใดๆ เช่น แม่ค้า

ชายฝึกในตลาดมาขอคำปรึกษาและความช่วยเหลือจากอาสาสมัคร กศน. เกี่ยวกับการเรียนต่อในระดับชั้น ม.ต้น ที่ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชน เพราะมีความใฝ่ฝันที่จะสำเร็จระดับปริญญาตรีเหมือนลูกสาว ประเด็นแรกที่ต้องพิจารณาคือ เป้าหมายของผู้มาขอคำปรึกษา จากนั้นจึงให้คำแนะนำในการสมัครเรียน เมื่อสมัครเรียนแล้วก็คอยแนะนำการเรียน วิธีการค้นคว้าหาความรู้ การเตรียมตัวสอบต่างๆ ให้อย่างเต็มที่ โดยมองข้ามว่าผู้มาขอคำปรึกษามีอาชีพเป็นแม่ค้า ไม่ได้เรียนหนังสือมาหลายสิบปี แต่ให้ความสำคัญกับความมุ่งมั่นที่จะเรียนให้สำเร็จระดับปริญญาตรี ต้องเชื่อว่าผู้ขอคำปรึกษาสามารถทำได้ และช่วยเหลือให้เต็มที่ หากผู้ขอคำปรึกษาเกิดความท้อถอยก็ต้องให้กำลังใจและทำให้เกิดความเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถไปถึงความฝันที่ตั้งใจไว้ได้ หากมีความมุ่งมั่นและตั้งใจ เป็นต้น

ทั้งนี้ รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นมีลักษณะเด่น คือ การทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเกิดกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน มีขั้นตอนในการเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่ชัดเจนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ดังแสดงในภาพที่ 10

อย่างไรก็ตาม การนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไปดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้ดังที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

ภาพที่ 10 รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการ เรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่สร้างขึ้นมากำหนดปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1 ปัจจัยในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

3.1.1 **กลุ่มบุคคลใกล้ชิด** หมายถึง สมาชิกในครอบครัว เพื่อนสนิท ตลอดจนเพื่อนร่วมงาน ต้องสนับสนุนการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยโดยการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ซินชมในการทำงานเพื่อส่วนร่วม ตลอดจนเข้าใจบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

3.1.2 **กลุ่มเครือข่าย** หมายถึง หน่วยงานที่รับผิดชอบ ดูแล ส่งเสริมและสนับสนุนการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้รับบริการ โดยกลุ่มเครือข่ายจะต้องมีแนวทางดังต่อไปนี้

(1) ส่งเสริมการเรียนรู้และการศึกษาของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการจัดฝึกอบรมหรือสนับสนุนให้เข้าร่วมการฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ต่างๆ ที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน

(2) จัดสรรทรัพยากรการเรียนรู้ จัดให้มีทรัพยากรการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเพียงพอ ทั้งเอกสาร สื่อ บุคคล รวมทั้งแหล่งการเรียนรู้ที่จำเป็น เช่น จัดให้มีห้องสมุดเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน หรือประสานกับห้องสมุดชุมชนให้จัดมุมความรู้เฉพาะที่จำเป็นต้องการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

(3) สร้างกองทุนและสวัสดิการ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน และการสร้างมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย อีกทั้งยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจอีกทางหนึ่งด้วย

(4) จัดหาวัสดุ/อุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติ ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการผู้รับบริการได้เป็นอย่างดี อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในลำดับต่อไป

(5) ประสานความเข้าใจระหว่างผู้รับบริการและอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยแนะนำให้ผู้รับบริการรู้จักอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผู้รับบริการเกิดความเชื่อถือและไว้วางใจที่จะปรึกษาปัญหา ตลอดจนสอบถามข้อมูลความรู้ที่ต้องการโดยไม่มีข้อกังขา ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้รับบริการ

3.2 เงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

3.2.1 เงื่อนไขภายใน

(1) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีความเชื่อในเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่นและมีจิตอาสาในการปฏิบัติหน้าที่

(2) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมทั้งภายในและภายนอกดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

(3) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจและเต็มใจ

(4) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเข้าใจกระบวนการปฏิบัติงานอย่างถ่องแท้

(5) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยรู้จักและเข้าใจบริบทชุมชนที่อยู่ว่ามีความรับผิดชอบเป็นอย่างดี

3.2.2 เงื่อนไขภายนอก

(1) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้าใจกระบวนการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

(2) ทุกภาคส่วนสนับสนุนและช่วยเหลือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

(3) ผู้รับบริการเต็มใจรับความช่วยเหลือจากอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

(4) จำนวนอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเหมาะสมกับจำนวนผู้รับบริการ

จากนั้นจึงตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสมจากนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จำนวน 10 คน โดยใช้การสนทนากลุ่มครั้งเดียวกับการตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้ให้ข้อเสนอแนะว่า ในส่วนของเงื่อนไขภายใน ให้เพิ่มเติมเกี่ยวกับบุคลิกภาพอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนี้

(1) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

(2) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นผู้มีอุดมการณ์ เห็นแก่ส่วนรวม เสียสละ ซื่อสัตย์ สุจริต และศรัทธาต่อการปฏิบัติงานในฐานะอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

สำหรับปัจจัยและเงื่อนไขภายนอกยังคงเดิม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงเงื่อนไขภายในในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ได้ดังนี้

(1) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีความเชื่อในเรื่องการช่วยเหลือผู้อื่นและมีจิตอาสาในการปฏิบัติหน้าที่ ปฏิบัติงานอย่างเต็มกำลังความสามารถและไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่จะเกิดขึ้นในการปฏิบัติงาน

(2) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมทั้งภายในและภายนอก

(3) อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเป็นผู้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

(4) อาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นผู้มีอุดมการณ์ เห็นแก่ส่วนรวม เสียสละ ซื่อสัตย์ สุจริต และศรัทธาต่อการปฏิบัติงานในฐานะอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

(5) อาสาสมัครทางการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจและเต็มใจ

(6) อาสาสมัครทางการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องเข้าใจกระบวนการปฏิบัติงานอย่างถ่องแท้ ศึกษาข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง เพื่อวางแผนการปฏิบัติงานและรับมือต่อปัญหาที่อาจเกิดขึ้น อันจะส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

(7) อาสาสมัครทางการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยรู้จักและเข้าใจบริบทชุมชนที่อยู่ในความรับผิดชอบเป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมาชิกในชุมชนที่เป็นผู้รับบริการ ทั้งลักษณะนิสัย ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต เพื่อวางแผนการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการอย่างแท้จริง

จากนั้นจึงให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมกับ (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นเกี่ยวกับปัจจัยในการใช้รูปแบบว่าควรรวมประเด็นในแต่ละข้อและใช้คำที่กระชับ เพิ่มเติมในประเด็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การยกย่องอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับเงื่อนไขในการใช้รูปแบบที่ผู้วิจัยนำเสนอ นั้น ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ามีลักษณะซ้ำซ้อนกับปัจจัย ควรทบทวนและพิจารณาในประเด็นอื่นๆ เช่น เวลา การรับข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น และไม่จำเป็นต้องแบ่งเป็นเงื่อนไขภายในและเงื่อนไขภายนอก

ดังนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ เพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น โดยสามารถระบุปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ดังนี้

3.1 ปัจจัยในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

3.1.1 การสร้างทัศนคติที่ดี

การสร้างทัศนคติที่ดีในการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นปัจจัยสำคัญในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ
อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ
ประชาชน เพราะจะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเกิด
ความรู้สึกนึกคิดที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะเสียสละ
แรงกาย แรงใจในการทำประโยชน์ และการบริการผู้อื่นในด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงาน เชื่อในการทำความดี และเห็นคุณค่า
ในการช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งการสร้างทัศนคติที่ดีในการปฏิบัติงาน จะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอก
ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยปฏิบัติงานด้วยความสุข ไม่รู้สึกถูกบังคับให้ปฏิบัติงาน
ทำงานด้วยความรู้สึกที่อยากทำ ไม่ใช่เพราะต้องทำ และรู้สึกสุขใจที่ได้เห็นผู้รับบริการสามารถ
แก้ไขปัญหา และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างทัศนคติที่ดีด้านจิตอาสา
ดังที่ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชดำรัสแก่ผู้มาร่วมงาน เมื่อครั้ง
เสด็จพระราชดำเนินไปมหาวิทยาลัยหลังหนาน เขตบริหารพิเศษฮ่องกง สาธารณรัฐประชาชนจีน
เพื่อทรงรับการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาอักษรศาสตร์
จากมหาวิทยาลัยหลังหนาน เขตบริหารพิเศษฮ่องกง สาธารณรัฐประชาชนจีน โดยมีความตอน
หนึ่งว่า “...ข้าพเจ้าขอบคิพจน์ของมหาวิทยาลัยหลังหนาน การศึกษาเพื่อจิตอาสา การศึกษา
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอุดมศึกษา มีความหมายมากกว่าการฝึกอาชีพ หลักสูตรและกิจกรรมนอก
หลักสูตรที่ดีจะสามารถเปลี่ยนแปลงนักศึกษาให้เป็นคนดีและเป็นผู้นำที่มีศิลปะในการช่วยเหลือ
ผู้อื่น ด้วยทัศนคติจิตอาสา เขาจะเป็นผู้ให้แก่สังคมได้มากขึ้นในอนาคต...” (สถานีโทรทัศน์
กองทัพบกช่อง 7, 2555) นอกจากนี้ หมอদিনอาสา 4 กล่าววว่า “...เราช่วยเหลือคนอื่นเพราะมี
จิตสำนึกว่าต้องทำ ไม่ใช่ทำเพราะเป็นหมอดินอาสา ถึงไม่เป็นก็จะช่วยแบบนี้เหมือนกัน ยิ่งเห็นคน
ที่เขาเดือดร้อน แต่ไม่กล้ามาปรึกษา เรายังอยากช่วย...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554)

3.1.2 ความเข้าใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มบุคคลใกล้ชิด และกลุ่มเครือข่าย ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียน

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มบุคคลใกล้ชิด และกลุ่มเครือข่าย ต้องเข้าใจในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างดี รวมทั้งสนับสนุนด้านขวัญและกำลังใจของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการชื่นชมในการทำงานเพื่อส่วนรวม เข้าใจบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนสนับสนุนสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ การจัดสรรทรัพยากรการเรียนรู้ การจัดหาวัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน การจัดสรรกองทุนและสวัสดิการ รวมทั้งการประสานความเข้าใจระหว่างผู้รับบริการและอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นต้น ดังที่ อสม. 2 กล่าวว่า “...ไปติดต่อขอความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่อนามัย บางทีเขาก็ไม่ว่าง ประสานงานกันไม่ได้ ก็เข้าใจนะ แต่คนที่ลำบากก็คือคนป่วยที่ต้องการความช่วยเหลือ...” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ อสม.4 ยังกล่าวว่า “...กระทรวงสาธารณสุขสนับสนุนการทำงานดีอยู่แล้ว ของงบประมาณอะไรก็ให้ แต่บางทีก็ช้า พวกอุปกรณ์ เครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็น ถ้ามาถึงไวๆ ก็จะได้เอาไปใช้ทำงาน คนป่วยบางคนต้องได้รับการช่วยเหลือ มั่วแต่นั่งรอ นอนรอก็กลัวจะไม่ทันการณ์...” (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2554) เช่นเดียวกับอาสาสมัคร กศน. 1 ที่กล่าวว่า “...อยากให้มียุภัณฑ์ เครื่องมือที่ส่งเสริมการเรียนการสอนให้มากๆ ผู้รับบริการจะได้ประโยชน์เยอะๆ...แล้วก็อยากไปอบรมพัฒนาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้วย ตอนนี้อยากเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอน กศน.ให้มากๆ...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) สอดคล้องกับหมอดินอาสา 2 ที่กล่าวว่า “...อยากได้เครื่องตรวจดิน แล้วก็อุปกรณ์อื่นๆ ที่จะเอามาใช้ในงานได้..” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554)

3.1.3 การยกย่องและเชิดชูเกียรติ

การยกย่องเชิดชูเกียรติอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความโดดเด่นในการปฏิบัติงาน เป็นการแสดงให้เห็นถึงการยอมรับและให้ความสำคัญกับอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อเป็นแรงจูงใจให้อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนปฏิบัติงานอย่างมีความสุข อีกทั้งยังเป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ที่สนใจและอยู่ระหว่างในการตัดสินใจเข้าสู่การปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยลักษณะของการยกย่องเชิดชูเกียรติสามารถทำได้ทั้งการให้รางวัลที่หน่วยงานหรือองค์กรมอบให้อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อแสดงให้เห็นการยอมรับในผลการปฏิบัติงาน รวมทั้งการยอมรับ ยกย่อง ชมเชยในฐานะที่เป็นอาสาสมัครศึกษาออก

ระบบโรงเรียนที่ดี ตลอดจนการให้สวัสดิการ ส่งเสริมขวัญ กำลังใจ และยกย่องให้เกียรติ อาสาสมัครสมัครงานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเท่าเทียมกันเป็น ระบบและครบวงจร ดังที่ หมออดินอาสา 1 กล่าวไว้ว่า “...เคยได้รับรางวัลหมอดินอาสาดีเด่นด้วย ก็ดีใจนะ เป็นกำลังใจในการทำงาน มีแรงทำงานขึ้นอีก...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554) สอดคล้องกับครุภูมิปัญญาไทย 3 ที่กล่าวว่า “...ภูมิใจที่ สกศ.ยกย่องให้เป็นครุภูมิปัญญาไทย ทุกคนที่บ้านก็สนับสนุนการทำงานที่เป็นอย่างดีเพราะเห็นว่าเรารักในงาน แล้วเขาก็ภูมิใจที่เราได้รับการยกย่องด้วย...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2555)

3.1.4 การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างอาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยการแลกเปลี่ยนแนวคิดและประสบการณ์จริงในการปฏิบัติงานอาสาสมัคร การศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยระหว่างอาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ต่างๆ รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อันจะนำไปสู่การร่วมกันพัฒนาการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ดังที่ ครุภูมิปัญญาไทย 1 กล่าวไว้ว่า “...ควรจัดเวทีประชุมครุภูมิปัญญาไทยอย่างน้อยปีละ 4 ครั้ง ครุภูมิปัญญาไทยจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ได้พัฒนาองค์ความรู้ภูมิปัญญาไทยแต่ละด้าน ยิ่งบางจังหวัดมีครุภูมิปัญญาไทยคนเดียว ถ้าได้พูดคุยแสดงความคิดเห็นกับครุภูมิปัญญาไทยคนอื่นจะได้มีประโยชน์มากขึ้น...” (สัมภาษณ์, 28 พฤษภาคม 2554)

3.2 เจ็อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

3.2.1 เจ็อนไขด้านเวลา

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจำเป็นต้องมีเวลาในการปฏิบัติงาน เนื่องจากลักษณะของงานไม่สามารถมีเวลาที่แน่นอนเช่นเดียวกับงานประจำ แม้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะมีความตั้งใจในการปฏิบัติงานเพียงไร แต่มีหน้าที่ ความรับผิดชอบหลักที่ต้องทำ ทั้งด้านการประกอบอาชีพและด้านชีวิตส่วนตัวจะส่งผลต่อการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง ดังผลการรายงานการดำเนินงานอาสาสมัคร กศน. ประจำปีงบประมาณ 2554 ของศูนย์การศึกษาอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน ที่กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอาสาสมัคร กศน.ว่า อาสาสมัคร กศน.ส่วนมากเป็นนักศึกษา ที่ประกอบอาชีพ

ทางการเกษตร ทำให้ไม่ค่อยมีเวลา อีกทั้งผู้ที่มีจิตอาสา สมัครเข้ามาเป็น อาสาสมัคร กศน.น้อย เนื่องจากมีปัญหาเรื่องเวลาและค่าตอบแทน (ศุภชัย กศน.อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน, 2554) สอดคล้องกับที่ อาสาสมัคร กศน.3 กล่าวว่า “...อยากปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัคร กศน.ให้เต็มที่นะ แต่งานหลักที่ต้องทำ เรือกสวนไร่นาบางทีก็ทำไม่ได้ ทั่วๆ ที่อยากมาช่วยงานที่ กศน.มากๆ...” (สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554)

3.2.2 เจ็อนไขด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องสนับสนุนการเรียนรู้และการ ปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างมี ประสิทธิภาพ มีเจ้าหน้าที่และนักวิชาการที่มีความรู้ความชำนาญสนับสนุนในการจัดการศึกษา อบรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมอาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

3.2.3 เจ็อนไขในการเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารในการปฏิบัติงานอาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องสามารถ เข้าถึงข้อมูลและข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานได้ง่าย โดยวิธีการที่ไม่ซับซ้อน และ เหมาะสมอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังที่ อสม. 2 กล่าว ว่า “อยากเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ตบ้าง จะได้หาความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ เอา ไปบอกคนในหมู่บ้านที่มาขอคำแนะนำ แต่ก็ทำไม่เป็น ยิ่งตอนนี้ อสม.ต้องกรอกข้อมูลการทำงาน ในอินเทอร์เน็ตด้วย ก็อยากจะทำด้วยตัวเอง จะได้ไม่รบกวนคนอื่น” (สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554) นอกจากนี้ ฐานข้อมูลจะต้องเข้าใจง่าย ชัดเจน ถูกต้อง ไม่สร้างความสับสนเกี่ยวกับการ ปฏิบัติงาน ผู้รับผิดชอบเผยแพร่ข้อมูลและข่าวสารจะต้องคำนึงถึงโอกาสที่อาสาสมัครการศึกษา ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารดังกล่าว ตลอดจน เป็นช่องทางให้ผู้สนใจสามารถรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาออก ระบบโรงเรียน เพื่อประกอบการตัดสินใจเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัย

3.2.4 เงื่อนไขความเข้มแข็งด้านเครือข่าย

ความเข้มแข็งของเครือข่ายจะทำการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เครือข่ายอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ครอบคลุมทั้งอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนอาสาสมัครประเภทอื่นๆ ซึ่งการปฏิบัติงานของเครือข่ายในแต่ละพื้นที่จะมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้น อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จของการปฏิบัติงานในชุมชนหนึ่ง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในอีกชุมชนหนึ่งได้ และสามารถเรียนรู้ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนอื่นมาปรับใช้กับการปฏิบัติงานในชุมชนที่อยู่ในความดูแล รับผิดชอบได้เช่นเดียวกัน ในกรณีที่เกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน สามารถขอความช่วยเหลือและความร่วมมือจากเครือข่ายได้อย่างรวดเร็ว ดังที่ อาสาสมัคร กศน.1 กล่าวว่า “...ถ้ามีเครือข่ายอาสาสมัคร กศน. ที่เข้มแข็งก็จะดีมากเลยนะ เพราะจะได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ได้รู้การทำงานของแต่ละพื้นที่ ที่ไหนมีอะไรดี ๆ จะได้เอามาใช้กับพื้นที่เรา ช่วยเหลือ แบ่งปันความรู้กัน...” (สัมภาษณ์, 27 พฤษภาคม 2554)

ตอนที่ 4 ผลการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

หลังจากศึกษาข้อมูลจากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นสภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งข้อค้นพบในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังนี้

4.1 การจัดกลไกการพัฒนาความเป็นอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และศักยภาพของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงาน เป็นต้น ต้องยกระดับหน่วยงานให้เป็นหน่วยงานกลางที่มีขีดความสามารถและบทบาทในการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและ

การศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้สามารถประสานการดำเนินงานจากกระทรวงการพัฒนาศักยภาพและความมั่นคงของมนุษย์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ ดูแลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครในประเทศไทย โดยจัดทำข้อมูลสารสนเทศเกี่ยวกับอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย วางแผนพัฒนาอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยรายบุคคลทั้งระบบ จัดทำหลักสูตร ดำเนินการฝึกอบรม สร้างเครือข่าย ประสานงาน ประเมินผลและให้การรับรองหลักสูตรฝึกอบรม โดยมีเนื้อหาที่ทันต่อความก้าวหน้าและวิทยาการปัจจุบัน ตลอดจนปลูกฝังให้อาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตระหนักถึงความสำคัญของจิตอาสา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีตามหลักคุณธรรม จริยธรรม

4.2 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพเอื้อต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงาน เป็นต้น ต้องกำหนดคุณสมบัติของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นเอกภาพ เพื่อนำไปสู่การวางแผน พัฒนา และประเมินอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสมกับปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ ตลอดจนการกำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.3 การส่งเสริมกลไกความร่วมมือระหว่างอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและอาสาสมัครกลุ่มอื่นๆ ตลอดจนทุกภาคส่วนในสังคม

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงาน เป็นต้น และหน่วยงานอื่นๆ ที่รับผิดชอบ ดูแลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครกลุ่มอื่นๆ ต้องมีกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยกับหน่วยงานอาสาสมัครกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยกับทุกภาคส่วน รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามาส่งเสริมงานอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อขับเคลื่อนนโยบายการปฏิบัติงานที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนร่วมกัน

4.4 การส่งเสริมการพัฒนาระบบฐานข้อมูลอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น กรมพัฒนาที่ดิน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา สำนักงาน เป็นต้น และหน่วยงานอื่นๆ ที่รับผิดชอบ ต้องเพิ่มช่องทางการเผยแพร่และการสื่อสารข้อมูลกิจกรรมงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและระหว่างอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยด้วยกันเอง และการส่งเสริมให้มีการสื่อสารเผยแพร่งานอาสาสมัครในสื่อสาธารณะที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย โดยเฉพาะสื่อกระแสหลัก โดยสามารถขอความร่วมมือจากกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในการจัดเตรียมช่องทางเผยแพร่ระบบฐานข้อมูลดังกล่าวเพื่อประโยชน์ต่ออาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้สนใจเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ผู้วิจัยศึกษาโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. วิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 2. เพื่อสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน 3. ศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน 4. นำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 8 ขั้นตอน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อสร้างแบบการสัมภาษณ์แบบสังเกตอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และแบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในขั้นตอนที่ 2 โดยเป็นเอกสารและสื่อที่ตีพิมพ์และผลิตในระหว่างปี 2544-2554 ทั้งนี้เพื่อให้ข้อมูลมีความทันสมัยและเป็นปัจจุบันมากที่สุด โดยข้อมูลที่ศึกษามาจากหนังสือ ข่าว บทความ จดหมายข่าว อินเทอร์เน็ต และวีซีดี

สำหรับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ผู้วิจัยศึกษาประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาไทย อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) หมอเดินอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) และอาสาสมัครเพื่อสังคม

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกและสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งประกอบด้วย ครูภูมิปัญญาไทย จำนวน 4 คน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จำนวน 4 คน หมอเดินอาสา จำนวน 4 คน อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร กศน.) จำนวน 4 คน และอาสาสมัครเพื่อสังคม จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน

สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น มีจำนวน 20 คน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อสร้าง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ขั้นตอนที่ 4 ผู้วิจัยนำ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่พัฒนาขึ้นมา กำหนดปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เพื่อให้มี

ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีประสิทธิภาพในการนำไปใช้จริง และให้นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต พิจารณาโดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในขั้นตอนที่ 5 และตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญอีกครั้งในขั้นตอนที่ 6

ขั้นตอนที่ 5 ผู้วิจัยตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จากนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 10 คน โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

ขั้นตอนที่ 6 ตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยใช้การประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) จำนวน 5 คน

ผู้วิจัยปรับปรุง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน และปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ตามข้อเสนอแนะของนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในการสนทนากลุ่มที่จัดขึ้นตามรายละเอียดที่กล่าวไว้ในขั้นตอนที่ 6 ได้เป็น (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน และปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ปรับปรุงใหม่ จากนั้นจึงนำ (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบ

การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้เป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 7 ได้ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยประมวลผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน แล้วปรับปรุงให้เหมาะสม พร้อมทั้งขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและอาจารย์ที่ปรึกษาร่วมแล้วนำเสนอเป็นรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่มีความเป็นไปได้ทางปฏิบัติ

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เพื่อนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ขั้นตอนที่ 8 ผู้วิจัยนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยนำข้อมูลมาจากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นสภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งข้อค้นพบในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำเสนอสรุปผลการวิจัยเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตอนที่ 2 ผลการสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ตอนที่ 3 ผลการศึกษابัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน และตอนที่ 4 ผลการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย มีดังนี้

(1) การมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย หลักคำสอนทางศาสนา คำสอนจากบรรพบุรุษและบุคคลในครอบครัว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และวัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย

(2) การมีบุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย บุคลิกภาพภายใน ได้แก่ ความเป็นจิตอาสา ความจริงใจ และความซื่อสัตย์ ความมุ่งมั่น ความกระตือรือร้น ความเสียสละ และความศรัทธาต่อการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และบุคลิกภาพภายนอก ได้แก่ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูด

(3) การเรียนรู้และการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษานอกระบบโรงเรียน การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาตนเอง

(4) สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย ธรรมชาติรอบตัว และบุคคล ได้แก่ บุคคลใกล้ชิดและเครือข่าย

(5) สังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย วิธีการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และความเปลี่ยนแปลงวิธีการดำเนินชีวิตในชุมชน

(6) สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยภาพรวมแล้วอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยพอใจต่อการปฏิบัติงาน แต่ยังมีประสบปัญหาในการปฏิบัติงานบางประการ ได้แก่ ขาดการสนับสนุนและช่วยเหลือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน ทั้งวัสดุอุปกรณ์และสวัสดิการที่เหมาะสม ขาดขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน ขาดความเข้าใจในการปฏิบัติงานจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และขาดผู้ที่ทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ดังนั้น อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงต้องการได้รับการแก้ไขปัญหาดังกล่าวเพื่อให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ตอนที่ 2 ผลการสร้างรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

2.1 ผลการสร้าง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สร้าง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นผู้ทำหน้าที่ให้บริการงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งด้านการศึกษาพื้นฐาน ทักษะอาชีพ และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสมัครใจ ไม่หวังผลตอบแทน แต่อาจมีเงินค่าตอบแทนตามที่ทางราชการกำหนด ซึ่งมีทั้ง

อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีหน่วยงานหลัก
รับผิดชอบ ดูแล ส่งเสริมการปฏิบัติงาน และปฏิบัติงานตามแนวทางที่กำหนดไว้

อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องม
ีการศึกษา เรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ
ก่อให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนต่อไป

2.1.2 องค์ประกอบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอก
ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ประกอบด้วย

(1) ความเป็นอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่

(1.1) ปรัชญา/ความเชื่อพื้นฐานของอาสาสมัครการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ หลักศาสนา คำสอนบรรพบุรุษและบุคคลใน
ครอบครัว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และวัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย

(1.2) คุณลักษณะของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน
และการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย คุณลักษณะภายใน ได้แก่ ความเป็นจิตอาสา ความ
จริงใจและความซื่อสัตย์ ความมุ่งมั่น ความกระตือรือร้น ความเสียสละ และความศรัทธาต่อการเป็น
อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และคุณลักษณะภายนอก
ได้แก่ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูด

(2) การพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย

- (2.1) การเผชิญสถานการณ์
- (2.2) ความปรารถนาที่จะเรียนรู้
- (2.3) การวินิจฉัย
- (2.4) การกำหนดเป้าหมาย
- (2.5) การแสวงหาทรัพยากร
- (2.6) การแสวงหาเพื่อนเรียนรู้
- (2.7) ความพยายามในการเรียนรู้
- (2.8) การจดจำ
- (2.9) การประเมินตนเอง
- (2.10) การมีประสบการณ์เพิ่มขึ้น

ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาศักยภาพอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนี้ต้องอาศัยการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนการแสวงหาทรัพยากรที่อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องอาศัยบุคคล เอกสาร สื่อการเรียนรู้ ตลอดจนแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาสถานการณ์ที่ต้องเผชิญอยู่ ซึ่งการศึกษานอกระบบโรงเรียนจะมีบทบาทเป็นอย่างยิ่งในขั้นตอนนี้ ทั้งการศึกษาเพิ่มเติม อบรม และสัมมนา เพื่อการเพิ่มพูนความรู้และสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

2.1.3 กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ประกอบด้วย

- (1) การเริ่มต้นการเป็นอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
- (2) การพัฒนาศักยภาพ อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและหน่วยงานต่างๆ สามารถดำเนินการร่วมกัน
- (3) การปฏิบัติงาน ในระหว่างการทำงานสามารถกลับสู่ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพได้ตลอดเวลา
- (4) การประเมินและติดตามผล หน่วยงานที่รับผิดชอบต้องประเมินและติดตามผลการปฏิบัติงาน เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไข และหากเห็นว่ามีความรู้เพิ่มขึ้นเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพก็สามารถกลับสู่ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพได้เช่นเดียวกัน สำหรับอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ปฏิบัติงานโดยอิสระ สามารถประเมินและติดตามผลการปฏิบัติงานของตนเองจากผู้รับบริการได้ ด้วยการสอบถามความคิดเห็น ตลอดจนผลจากการรับบริการจากอาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และสามารถกลับสู่ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพได้เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของผู้รับบริการเป็นสำคัญ

2.2 ผลการตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน โดยใช้การสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จาก นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ อาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัย จำนวน 10 คน โดยใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

โดยผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีความเห็นว่า (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน สามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้จริง และได้ให้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็น ซึ่งผู้วิจัยได้ นำไปปรับปรุงเป็น (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เพื่อให้ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบในลำดับต่อไป

2.3 ผลการตรวจสอบ (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน โดยใช้การประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ

ภายหลังการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยปรับปรุง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน ตามข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม จึงได้เป็น (ร่างที่ 2) รูปแบบ การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จากนั้นจึงตรวจสอบ (ร่างที่ 2) โดยผู้เชี่ยวชาญ ซึ่ง ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นว่า รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนต้องแสดงให้เห็น ความโดดเด่นของคุณลักษณะภายในและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบ วิทยาลัยและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้เห็นความแตกต่างกับรูปแบบ การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทั่วไปที่มีอยู่แล้ว

นอกจากนี้ การนำเสนอหลักการและกระบวนการในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน ต้องแสดงให้เห็นวิธีการส่งเสริมการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เข้าใจง่าย เพื่อให้เป็นประโยชน์

กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ต้องการนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไปใช้ปฏิบัติ

ผู้วิจัยได้ปรับปรุง แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ และนำเสนอผลการพัฒนา
รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม
อัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในลำดับต่อไป

2.4 ผลการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังภาพที่ 10 โดย
ประกอบด้วยหลักการและกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

2.4.1 หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ
ของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่ประกอบด้วย ยึดคำ
สอนทางศาสนา คำสอนของบิดา มารดา และบรรพบุรุษ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ
วัฒนธรรมการเกื้อกูลในสังคมไทย มีความเป็นจิตอาสา ความเป็นครู ความใฝ่รู้ ความจริงใจ ความ
มุ่งมั่น ความกระตือรือร้น ความเสียสละ ความศรัทธาต่อการเป็นอาสาสมัครศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย มีการแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูดที่เหมาะสมกับ
กาลเทศะ มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยผ่านการศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย
การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการพัฒนาตนเอง นอกจากนี้ อาสาสมัครศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีความเข้าใจต่อสภาพชุมชนและสังคมที่เกี่ยวข้องกับการ
ปฏิบัติงานเป็นอย่างดี

ดังนั้น หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จึงประกอบด้วย การ
พัฒนาตนเอง ความเข้าใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต ความรับผิดชอบต่อสังคม ความเข้าใจในบริบท
สังคม การมีจิตวิญญาณความเป็นครู และความศรัทธาต่อตัวเองและผู้อื่น

หลักการดังกล่าวจะนำไปสู่กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่จะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

2.4.2 กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ประกอบด้วย

- (1) การมีต้นแบบที่ดี สามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยการแสวงหาประเด็นที่ตนเองสนใจในการเรียนรู้ การศึกษาชีวิตและเรื่องราวของบุคคลที่ประสบความสำเร็จ การฝึกฝนและปฏิบัติตามต้นแบบอย่างต่อเนื่อง และการทบทวนและสรุปผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง
- (2) การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถทำให้เกิดขึ้นได้โดยบุคคลต้องมีความกล้าเผชิญต่อสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่ต้องการเรียนรู้ ความต้องการจะเรียนรู้ การวินิจฉัยการเรียนรู้ การกำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ การแสวงหาทรัพยากร การแสวงหาเพื่อนเรียนรู้ การลงมือปฏิบัติในการเรียนรู้ การจดจำ และการประเมินตนเอง
- (3) การตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่น จะเกิดขึ้นได้เมื่อบุคคลมีวิธีการคิดในแบบต่างๆ ได้แก่ การคิดวิเคราะห์ การคิดเชิงบูรณาการ การคิดเชิงอนาคต และการคิดเชิงประยุกต์
- (4) การสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู เกิดขึ้นได้โดยการนำแนวคิดทางศาสนาที่ยึดถือมาปฏิบัติ รวมทั้งนำคำสั่งสอนจากบิดา มารดา และบรรพบุรุษที่เกี่ยวข้องกับการประพฤติปฏิบัติตัวอย่างมีคุณธรรมมาปฏิบัติด้วย โดยเฉพาะหลักคำสอนที่เกี่ยวข้องกับความมีเมตตาและการช่วยเหลือผู้อื่นจะเกี่ยวข้องกับมีจิตวิญญาณความเป็นครูค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ยังต้องศึกษา หาความรู้ที่ต้องใช้ถ่ายทอดให้ผู้อื่นจนเกิดความเข้าใจและเชี่ยวชาญ จากนั้นต้องหาโอกาสฝึกฝนการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้อื่น กระทั่งเกิดความชำนาญเพียงพอที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่นได้จริง
- (5) ความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ จะเกิดขึ้นเมื่อมีความเชื่อมั่นศักยภาพทั้งของตนเองและผู้อื่น มองข้ามสิ่งที่จะเป็นอุปสรรค มีเป้าหมายและเชื่อในเป้าหมายที่กำหนดไว้ ตลอดจนมีวินัยที่จะไปให้ถึงเป้าหมายดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม การนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไป ดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นต้องพิจารณาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้ดังที่จะกล่าวถึงใน ลำดับต่อไป

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการ เรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่สร้างขึ้นมากำหนดปัจจัยและ เงื่อนไขในการใช้รูปแบบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน และตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสมจาก นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ อาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัย โดยใช้การสนทนากลุ่มครั้งเดียวกับการตรวจสอบ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการ ปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ ตลอดชีวิตของประชาชน โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่ม จากนั้นจึงให้ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบพร้อมกัน (ร่างที่ 2) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งผู้วิจัยได้ ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ เพื่อให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น โดยสามารถระบุปัจจัยและเงื่อนไข ในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียนและ การศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ดังนี้

3.1 ผลการศึกษาปัจจัยในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ ตลอดชีวิตของประชาชน

ปัจจัยในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ได้แก่

3.1.1 การสร้างทัศนคติที่ดี

3.1.2 ความเข้าใจของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มบุคคลใกล้ชิด และกลุ่มเครือข่าย ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียน

3.1.3 การยกย่องและเชิดชูเกียรติ

3.1.4 การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

3.2 ผลการศึกษาเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

เงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ได้แก่

3.2.1 เงื่อนไขด้านเวลา

3.2.2 เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

3.2.3 เงื่อนไขในการเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

3.2.4 เงื่อนไขความเข้มแข็งด้านเครือข่าย

ตอนที่ 4 ผลการนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ผู้วิจัยนำเสนอข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยพิจารณาจากการผลการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในชั้นตอนที่ 1 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นสภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งข้อค้นพบในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งสามารถสรุปข้อเสนอเชิงนโยบายรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาจากระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนได้ดังนี้

4.1 การจัดกลไกการพัฒนาความเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และศักยภาพของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.2 การพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.3 การส่งเสริมกลไกความร่วมมือระหว่างอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและอาสาสมัครกลุ่มอื่นๆ ตลอดจนทุกภาคส่วนในสังคม

4.4 การส่งเสริมการพัฒนาระบบฐานข้อมูลอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน มีประเด็นที่จะอภิปราย 4 ประเด็น ประกอบด้วย 1. คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย 2. รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน 3. ปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน 4. ข้อเสนอเชิงนโยบายการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความเชื่อพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เช่น หลักคำสอนทางศาสนา คำสอนจากบรรพบุรุษและบุคคลในครอบครัว เป็นต้น ทั้งนี้เพราะสังคมไทยมีความผูกพันกับศาสนาอย่างยาวนาน ศาสนาจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับใช้ในการดำเนินชีวิต เพราะศาสนามีคุณค่าต่อมนุษย์ เป็นที่พึ่งทางใจ สามารถนำหลักธรรมคำสอนของศาสนาซึ่งที่นับถือและเลื่อมใสศรัทธานำพาชีวิตให้ไปสู่เป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ อีกทั้งศาสนาทุกศาสนายังเน้นในเรื่องการทำความดี ละเว้นความชั่ว ความรักความเมตตา และการเสียสละ อันจะทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข คอยช่วยเหลือพึ่งพาซึ่งกันและกัน (อมร สังข์นาค, 2553; ธานี ศิลปชัย, 2552) สอดคล้องกับ สกุนา บัณทุรัตน์ สุภาวดี อินนุพัฒน์ และอภิรัฐ คำวัง

(2550) ที่กล่าวว่า อาสาสมัครที่ยึดมั่นในหลักศาสนา จะมุ่งทำความดีและอุทิศตนเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น และมุ่งทำงานโดยไม่มีเงื่อนไข เช่นเดียวกับ ดังผลการศึกษาเกี่ยวกับงานอาสาสมัครสำหรับเด็กและเยาวชนของ National Youth Affairs Research Scheme (2004) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ศึกษาปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนในประเทศออสเตรเลีย พบว่าความเชื่อทางศาสนาเป็นพื้นฐานสำคัญต่อการมีบทบาทด้านอาสาสมัคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้อื่น และการแสดงให้เห็นความศรัทธาของตนเองที่มีต่อศาสนาที่นับถือไปสู่การปฏิบัติ

นอกจากนี้ ความเชื่อในเรื่องศาสนาที่นับถือยังมีอิทธิพลสำคัญต่อการตัดสินใจเป็นอาสาสมัคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยที่พลเมืองส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธที่มีความเชื่อในเรื่องกรรมว่า หากต้องการได้รับกรรมดีในชาตินี้และชาติหน้าก็ต้องทำแต่ความดี หากทำบาปหรือทำไม่ดีในชาติที่แล้ว จะได้รับผลกรรมในชาตินี้ (ศุภรัตน์ รัตนมูขย์, 2551) นอกจากหลักคำสอนทางศาสนาแล้ว คำสอนจากบรรพบุรุษและบุคคลในครอบครัวยังเกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะสังคมไทยมีความเชื่อในเรื่องความเคารพ นับถือผู้ใหญ่ โดยเฉพาะบรรพบุรุษและบุคคลในครอบครัว คำสอนหลายประการที่สืบทอดมาจากปู่ ย่า ตา ยาย และปฏิบัติสืบต่อกันมากระทั่งรุ่นลูก รุ่นหลานในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะเล็งเห็นว่าเมื่อนำคำสอนเหล่านั้นไปปฏิบัติตามจะได้รับประโยชน์และเกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิต จึงปรารถนาที่จะให้บุตร หลานนำคำสอนไปปฏิบัติตาม เพื่อที่จะมีชีวิตที่มีความสุขและมีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีงามเช่นเดียวกัน อีกทั้งคำสั่งสอนที่บ่มเพาะ หลักคิดดีงามในการดำเนินชีวิตที่ถ่ายทอดกันมาในครอบครัว จะส่งผลให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในครอบครัวอีกด้วย (โกศล จันทรจ้อย, 2552)

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีบุคลิกภาพภายใน ได้แก่ ความเป็นจิตอาสา ความจริงใจและความซื่อสัตย์ ความมุ่งมั่น ความกระตือรือร้น ความเสียสละ และความศรัทธาต่อการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และบุคลิกภาพภายนอก ได้แก่ การแต่งกาย กิริยาท่าทาง และการพูด ทั้งนี้เพราะงานอาสาสมัครเป็นงานที่ต้องเสียสละเวลาและกำลังของตัวเองเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น การปฏิบัติงานจึงต้องอาศัยความศรัทธา การมีบุคลิกภาพที่เหมาะสม ความอดทนและตั้งใจจริง การมีมนุษยสัมพันธ์ และการเสียสละเพื่องาน และเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม (Willman, 2008; Tague, 2008; ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2534) บุคลิกภาพดังกล่าวจะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อผู้รับบริการ

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีศึกษา เรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการเรียนรู้จากประสบการณ์ ทั้งนี้อาสาสมัครจะต้องมีความสนใจที่จะเรียนรู้ เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถที่จะถ่ายทอดให้แก่ผู้อื่น ไม่ใช่เฉพาะเนื้อหาความรู้หรือทักษะเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรู้ทั่วไป ความรู้เกี่ยวกับบทบาท มีหน้าที่ มีระเบียบ ข้อบังคับ และการบริการสำหรับประชาชน (Virginia Area Health Education Centers Program, 2010; ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, 2534) อีกทั้ง ยังต้องเรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิต โดยการบูรณาการการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าด้วยกัน ทั้งนี้การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีความสำคัญกับทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคสมัยที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหลายด้าน บุคคลจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องจนเต็มศักยภาพเพื่อให้มี ความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งทักษะในการแสวงหาความรู้หรือมีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ต่อไป (Hasan, 1996; สุมาลี สังข์ศรี, 2545; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549)

อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งบุคคล สังคม วัฒนธรรม และธรรมชาติรอบตัว โดยอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมักมีบุคคลใกล้ชิดที่เคยทำหน้าที่อาสาสมัครมาก่อน ทำให้อยากทำเช่นเดียวกันบ้าง รวมทั้งเกิดการซึมซับการปฏิบัติงานอาสาสมัครโดยไม่รู้ตัว รวมทั้งการตระหนักถึงปัญหาสังคมที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของคนในสังคม จึงตัดสินใจปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียน สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Hamilton and Hussain (n.d.) ที่ศึกษาเกี่ยวกับอาสาสมัครวัยรุ่นในอเมริกา พบว่า ผู้ที่ได้รับการชักชวนเป็นอาสาสมัครจะมีผลต่อการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครเป็นอย่างมาก รวมทั้งการได้พบเห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมเพราะต้องการทำให้สังคมดีขึ้น เช่นเดียวกับที่ Omoto and Snyder (1995) ที่ศึกษาแรงจูงใจอาสาสมัครร่วมกับบุคลิกภาพช่วยเหลือผู้อื่น ความพึงพอใจในกิจกรรมและองค์การ ตลอดจนการสนับสนุนทางสังคม ล้วนเป็นตัวแปรทำนายการอาสาสมัครอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ประกอบด้วยหลักการและ

กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยจากการพิจารณาคุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่กล่าวมาข้างต้น พบว่า หลักการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ประกอบด้วยการพัฒนาตนเอง ความรับผิดชอบต่อสังคม ความศรัทธาต่อตัวเองและผู้อื่น ความเข้าใจในบริบทสังคม ความเข้าใจในการเรียนรู้ตลอดชีวิต และการมีจิตวิญญาณความเป็นครู ทั้งนี้เพราะในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยนั้น จำเป็นต้องถ่ายทอดความรู้ ทักษะ และให้บริการงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จึงต้องเป็นผู้ที่พัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อให้ได้รับความรู้ ความสามารถ ความชำนาญมากขึ้น ซึ่งสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงาน เพื่อทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและความสุขในชีวิต ตลอดจนความสำเร็จในการทำงาน (แสวง สารสิทธิ์, 2535; วินัย ดอนจันทร์โคตร, 2542) ซึ่งวิธีการพัฒนาตนเองสามารถทำได้หลายวิธี ทั้งการศึกษาต่อ เข้ารับการอบรม เข้าร่วมประชุมสัมมนา ศึกษาดูงาน สืบค้นองค์ความรู้ (ฉวีวรรณ ใจอ่อน, 2549) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการและความเหมาะสมของแต่ละบุคคล นอกจากนี้ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยยังปฏิบัติหน้าที่ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจแม้จะไม่ใช่งานที่ต้องปฏิบัติ และอยู่นอกเหนือจากงานประจำที่ต้องทำ แต่เนื่องจากมีความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมุ่งมั่นที่จะทำประโยชน์แก่ผู้อื่นมากกว่าประโยชน์แก่ตนเอง ซึ่งการทำประโยชน์แก่ผู้อื่นนั้นอาจเป็นได้ทั้งบุคคล กลุ่มคน หรือสังคมส่วนรวม (ศุภรัตน์ รัตนมุขย์, 2551) รวมทั้งรู้บทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม รับผิดชอบต่อสังคมตามความรู้ ความสามารถ ในฐานะพลเมืองที่ดี โดยการทำตามกฎระเบียบของสังคม รวมทั้งชักชวนให้ผู้อื่นทำกิจกรรมเพื่อความสุขของสังคม (เพ็ชรินทร์ ปฐมวนิชกะ, 2535; กนก จันทร์ขจร, 2543)

สำหรับกระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน จะประกอบด้วยส่งเสริมการมีต้นแบบที่ดี การเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต การตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่น การสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู และความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้เพราะการเป็นต้นแบบที่ดีจะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีต้นแบบในการดำเนินชีวิต และมีแรงบันดาลใจให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ซึมซับจนเป็นแนวทางในการใช้ชีวิตหรือการทำงานของตนเอง เพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังที่ National Youth Affairs Research Scheme (2004) ที่ศึกษางานอาสาสมัครสำหรับ

เด็กและเยาวชน และพบว่า ต้นแบบมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อทัศนคติของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร ต้นแบบสามารถเป็นได้ทั้งบิดา มารดา พี่น้อง สมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ ครู อาจารย์ ตลอดจนบุคคลอื่นที่มีพฤติกรรมที่ดีในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการช่วยเหลือและเสียสละเพื่อผู้อื่น สอดคล้องกับ บรรรเจอดพร รัตนพันธุ์ (2545) ที่กล่าวว่า จุดเริ่มต้นของการเกิดแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิตของผู้ดูแล คือการได้รู้ ได้ดู ได้เห็นต้นแบบ จนเกิดศรัทธาต่อต้นแบบ เกิดแรงบันดาลใจให้ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน เลียนแบบต้นแบบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hamilton and Hussain (n.d.) ที่ศึกษาเกี่ยวกับอาสาสมัครวัยรุ่นในอเมริกา พบว่า ผู้ที่มีผู้ปกครองเป็นหรือเคยเป็นอาสาสมัครมาก่อนมีแนวโน้มจะเป็นอาสาสมัครสูงกว่าผู้ที่มีผู้ปกครองไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน

สำหรับการเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตจะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยใฝ่รู้ และกระตือรือร้นที่จะค้นคว้า หาความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย โดยจะเข้าใจถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว ไม่ใช่เฉพาะเรื่องใด เรื่องหนึ่งเท่านั้น ทำให้มีความรู้กว้างขวาง รู้เท่าทันต่อความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ดังที่ Nordstrom (2011) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตทำให้บุคคลเกิดความกระหายใคร่รู้ พัฒนาความสามารถของตนเองได้อย่างเป็นธรรมชาติ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตจะนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้มาลงมือปฏิบัติ ถ่ายทอดความรู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นอยู่เสมอ สอดคล้องกับที่ Kiley and Cannon (2000) ที่กล่าวถึงลักษณะของผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตว่า จะใช้เวลาพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นอยู่เสมอ นำความรู้ที่ไปประยุกต์ใช้ทันที ถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น โดยเป็นพี่เลี้ยงหรืออภิปรายความคิดเห็นกับผู้อื่น ตลอดจนพร้อมรับข้อมูลใหม่อยู่เสมอ

นอกจากนี้ การตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือผู้อื่นยังเป็นกระบวนการหนึ่งของรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานขออาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ทั้งนี้เพราะการตระหนักรู้ที่จะคำนึงถึงผู้อื่นที่มีความสัมพันธ์ที่เป็นสังคมเดียวกัน หรือการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เป็นการแสดงออกเพื่อสังคมส่วนรวม การบริการชุมชน การทำประโยชน์เพื่อสังคม (บุญนิภา จันทรโกต, 2552) ซึ่งการตระหนักรู้ด้วยตนเองที่จะช่วยเหลือตนเองนั้นจะเกิดขึ้นได้ด้วยการคิดในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้เพราะการคิดเป็นความพยายามใช้พลังทางสมองของบุคคลในการนำข้อมูล ความรู้

ประสบการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่ มาจัดวางอย่างเหมาะสม เพื่อให้ได้มาซึ่งผลลัพธ์ที่ดีที่สุด (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2545)

การสร้างจิตวิญญาณความเป็นครู เป็นอีกกระบวนการหนึ่งของรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพราะจะทำให้อาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยปฏิบัติงานในการถ่ายทอดความรู้ด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยด้วยความมุ่งมั่นและปรารถนาจะช่วยเหลือผู้รับบริการอย่างเต็มที่ ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ความหมายของความเป็นครูไว้ในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2522 ว่า ความเป็นครูหมายถึง การมีความรู้ดี ประกอบด้วยหลักวิชาที่ถูกต้องแน่นแฟ้นและแจ่มแจ้งแก่ใจ รวมทั้งคุณความดีและความเอื้ออารีปรารถนาที่จะถ่ายทอดเพื่อแผ่ให้ผู้อื่นได้มีความรู้ความเข้าใจที่ดีด้วย ความแจ่มแจ้งแนชัดในใจ ย่อมทำให้สามารถส่งแสดงความรู้ออกมาให้เข้าใจตามได้โดยง่าย ทั้งในการปฏิบัติงานก็ยอมทำให้ผู้ร่วมงานได้เข้าใจโดยแจ่มชัด ส่วนความหวังดีโดยบริสุทธิ์ใจนั้น จะน้อมนำไปเกิดศรัทธาแจ่มใส มีใจพร้อมที่จะให้ความรู้ด้วยความเบิกบาน ทั้งพร้อมที่จะร่วมงานกับผู้ที่มิคุ้นเคยกับตนโดยเต็มใจและมั่นใจ ดังนี้ ก็จะทำให้กิจการใดๆ ที่กระทำอยู่ดำเนินไปโดยสะดวกราบรื่นและสำเร็จ ประโยชน์ที่มุ่งหมายโดยสมบูรณ์ (เรื่องวิทย์ ลิมปนาท, 2553) นอกจากนี้ ญัฐสุภรณ์ หลาวทอง และ ปิยะวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ ยังกล่าวว่า จิตวิญญาณความเป็นครูเป็นความตระหนักถึงหน้าที่ในความเป็นครูของตนเองเพื่อพัฒนาผู้เรียนและวิชาชีพ

สำหรับความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ ซึ่งรวมทั้งความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและผู้อื่นจะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถปฏิบัติงานได้ดี โดยมีพื้นฐานในการเชื่อใจตัวเองและผู้อื่น โดยเฉพาะความเชื่อใจในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นความไว้วางใจในกระบวนการถ่ายทอดประสบการณ์หรือการกำหนดสถานการณ์ให้ผู้เรียน เพื่อต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเรียนรู้อย่างถาวร โดยครอบคลุมองค์ประกอบภายในตนเอง ผู้อื่น และสภาพแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (อาชัญญา รัตนอุบล, 2555)

3. ปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน

3.1 ปัจจัยในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน ได้แก่

(3.1.1) การสร้างทัศนคติที่ดี ในการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอก ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการที่ทำด้วยความ สมัยครใจและต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์ในด้านต่างๆ ให้แก่ผู้อื่น แม้บางคนจะไม่ มีพื้นฐานความรู้หรือการถ่ายทอดความรู้มาก่อน แต่ด้วยใจที่อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากปัญหา และความทุกข์ที่กำลังเผชิญอยู่จึงทุ่มเทแรงกาย แรงใจและเวลาในการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ ดังที่ จารุพงศ์ พลเดช (2551) กล่าวว่า การเป็นอาสาสมัครต้องเต็มใจทำงานโดยไม่มีการบังคับ ตั้งใจ ทำด้วยความมุ่งมั่น พอใจในงาน ดีใจในผลงานที่ทำ และภาคภูมิใจในงานอาสาสมัครที่ทำ การมี ทัศนคติจิตอาสา จะทำให้บุคคลพร้อมที่จะเสียสละเวลา แรงกาย และสติปัญญา เพื่อ สาธารณประโยชน์ ด้วยความเต็มใจและสมัครใจ โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน (ประวิช จรดำ, 2552) สอดคล้องกับ Kofi Annan อดีตเลขาธิการสหประชาชาติที่กล่าวว่า หลักของจิตอาสาคือความคิด ในการให้บริการและสาธารณประโยชน์ รวมทั้งความเชื่อที่จะทำให้สังคมโลกเต็มไปด้วยการให้ กำลังใจมากยิ่งขึ้น(อ้างถึงใน Qi Zhou, 2011) ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ Ding Yuanzhu et al. (2001) ที่กล่าวว่า จิตอาสาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนามนุษย์ที่จะสนับสนุนความก้าวหน้าทาง สังคมและปรับปรุงการงานด้านชุมชน โดยไม่ต้องการรายได้หรือสิ่งตอบแทน ดังนั้น หาก อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยปราศจากทัศนคติจิตอาสา แล้ว การช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

(3.1.2) ความเข้าใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย กลุ่มบุคคลใกล้ชิด และกลุ่มเครือข่ายใน การปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย จะทำ ให้การใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะทุกฝ่ายต่างมีความเข้าใจที่ตรงกัน ในการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้การ ดำเนินงานกิจกรรมต่างๆ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือการทำให้ประชาชน เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังที่ สมเกียรติ เลิศสกุล (2543) ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่สัมพันธ์กับการ

ปฏิบัติงานของ อสม. และพบว่า การสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จะส่งเสริมการพัฒนาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ สุทธิคำพร บำราญ (2540) ที่กล่าวว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในการทำงาน และปัจจัยทางด้านสังคม วัฒนธรรมและจิตใจ ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง เช่นเดียวกับ ดวงใจ ทองหล่อ (2549) ที่ศึกษาเกี่ยวกับอาสาสมัครที่พึงประสงค์ และพบว่า แรงสนับสนุนจากครอบครัวเป็นขวัญและกำลังใจให้ทำงานมาได้อย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

(3.1.3) การยกย่องและเชิดชูเกียรติ เป็นปัจจัยที่จะทำให้รูปแบบ

รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนเช่นเดียวกัน แม้อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจและไม่หวังสิ่งใดตอบแทน แต่การได้ยกย่องและเชิดชูเกียรติในรูปแบบของรางวัลและคำชมเชยจะทำให้อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีกำลังในการปฏิบัติงาน และพร้อมจะช่วยเหลือผู้รับบริการอย่างเต็มที่ ดังที่ Levon Yengoyan (n.d) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมเป็นอาสาสมัคร และพบว่า รางวัลและการได้รับการยอมรับจากผู้อื่นเป็นแรงจูงใจประการหนึ่งในการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร สอดคล้องกับ Thomas McKee (n.d.) ที่กล่าวถึงวิธีการหนึ่งที่จะจูงใจในการปฏิบัติงานแก่อาสาสมัคร คือ การให้รางวัล การยอมรับ รวมถึงการให้ข้อมูลย้อนกลับในการปฏิบัติงานด้านบวกแก่อาสาสมัคร เช่นเดียวกับ Janet Fox, Lisa Arcemont, and Karen Martin (n.d.) ที่กล่าวถึงวิธีการแสดงความชื่นชมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครวิธีหนึ่ง คือ การให้รางวัลและการยอมรับ โดยต้องจัดพิธีมอบรางวัลให้เป็นที่รับทราบต่อสาธารณชน รวมทั้งจัดรางวัลที่มีความหลากหลายและเหมาะสมกับอาสาสมัคร ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับ RSC Solutions (2008) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มุ่งพัฒนาองค์กรและผู้ให้บริการที่ไม่หวังผลกำไรในประเทศ ที่กล่าวถึงการให้รางวัลและการยอมรับอาสาสมัครว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยนอกเหนือจากการมอบรางวัลทั่วไปแล้ว ยังมีการให้รางวัลและการยอมรับในรูปแบบอื่น เช่น การกล่าวถึงเป็นกรณีพิเศษในจดหมายข่าวหรือเว็บไซต์ การให้สิทธิค่าลดหย่อนในการเดินทางและการใช้บริการโทรศัพท์ การจัดเตรียมอาหารให้ การให้เครื่องแบบ เป็นต้น เช่นเดียวกับ ศุภรัตน์ รัตนมุขย์ (2551) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับระบบการบริหารจัดการงานอาสาสมัครของมูลนิธิพุทธรักษา ใต้หวัน และพบว่า การยกย่องด้วยการให้เกียรติและยอมรับ ปฏิบัติต่ออาสาสมัครและสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน ให้เกียรติยกย่องด้วยการประกาศเกียรติคุณของอาสาสมัครในรูปแบบต่างๆ เช่น การสวมเครื่องแบบพิเศษ การเพิ่มความรับผิดชอบ การให้อาสาสมัครถ่ายทอดประสบการณ์ของตนเองให้ผู้อื่นทราบ การให้

เข้าร่วมพิธีกรรมของมูลนิธิ การได้รับคำชมเชย เป็นต้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้วงจรการบริหารงาน อาสาสมัครของมูลนิธิมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ยังเป็นปัจจัยในการ ใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษา ตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เพราะการแลกเปลี่ยนระหว่างอาสาสมัคร การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติงาน จะทำให้เข้าใจรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน และสามารถนำไปใช้ ได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม

การยกย่องและเชิดชูเกียรติอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัยคงเป็นปัจจัยหนึ่งในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา ในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน เพราะการ ยกย่องเชิดชูเกียรติจะทำให้อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเกิดขวัญและกำลังใจที่จะปฏิบัติงานต่อไป

(3.1.4) การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของ อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการใช้รูปแบบอีกประการหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะการมีเวลาแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ถอดบทเรียนความสำเร็จ ตลอดจนการร่วมกันค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินอาสาสมัครการศึกษาใน ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างเป็นรูปธรรม การมีเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จึงมี ประโยชน์เป็นอย่างยิ่ง ดังที่ ดาเรศ ชูยก (ม.ป.ป.) กล่าวว่า การใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้จะทำให้ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรับรู้และทำความเข้าใจประเด็นหรือปัญหา และพร้อมจะผลักดันหรือหาข้อสรุป เป็นแนวทางแก้ไขประเด็นหรือปัญหานั้นๆ

3.2 เจ็อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทาง การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ ประชาชน ได้แก่

(3.2.1) **เจ็อนไขด้านเวลา** การปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย หากปราศจากเวลาในการ ปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ เนื่องจากกิจกรรมทางการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตาม อัธยาศัย เป็นกิจกรรมที่ให้ความสำคัญแก่ความต้องการของผู้รับบริการเป็นสำคัญ ดังนั้น เวลาใน

การจัดกิจกรรมจึงต้องคำนึงถึงผู้รับบริการเช่นเดียวกัน เพื่อให้ผู้รับบริการสามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ครบถ้วน ซึ่งบางครั้งเวลาในการจัดกิจกรรมอาจไม่สอดคล้องกับการจัดสรรเวลาในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งส่วนใหญ่ต่างมีงานประจำและภาระส่วนตัวที่ต้องรับผิดชอบอยู่แล้ว แม้จะต้องการปฏิบัติงานอย่างเต็มที่ครบถ้วนแต่เนื่องจากภาระหน้าที่ดังกล่าวจึงไม่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างที่ตั้งใจไว้ ดังที่วรจิตร หนองแก (2548) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานตามชนบทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และพบว่า อสม.ที่มีภารกิจของครอบครัว และจำเป็นต้องออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้าน จะไม่มีเวลาเพียงพอในการปฏิบัติงาน และไม่สามารถร่วมกิจกรรมได้ทุกครั้ง เนื่องจากเช่นเดียวกับ Martinez และ MCmullin (2004) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการตัดสินใจทำงานอาสาสมัครในองค์กรเอกชนที่ไม่แสวงหาผลกำไร พบว่า ภาระความรับผิดชอบส่งผลต่อการตัดสินใจทำงานอาสาสมัคร ซึ่งประกอบไปด้วย เวลา การเงิน ครอบครัว และงานประจำ สอดคล้องกับ Fryar (1999) ที่กล่าวว่า การจัดการเวลาที่มีประสิทธิภาพเป็นกุญแจสำคัญสู่ความสำเร็จของการทำงานอาสาสมัคร

(3.2.2) เงื่อนไขด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นเงื่อนไขอีกประการหนึ่งในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครทางการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ทั้งนี้การสนับสนุนด้านความรู้ งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ กำลังคน สถานที่ และส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน หากการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยขาดการสนับสนุนในเรื่องใด เรื่องหนึ่งแล้ว จะส่งผลกระทบต่อกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้รับบริการซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญในการจัดกิจกรรมดังกล่าว เช่น วางแผนการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับดนตรีไทยให้กับประชาชนที่สนใจในชุมชน แต่ไม่มีงบประมาณ สถานที่ และบุคลากรที่เพียงพอต่อจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) จึงสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม โรงเรียนในชุมชนสนับสนุนห้องประชุมโรงเรียน และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จัดหาเจ้าหน้าที่มาอำนวยความสะดวกและดูแลผู้เข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น ดังนั้น การสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจึงมีความสำคัญมาก ดังที่ สังเวียน สีแดงน้อย (2546) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการสนับสนุนทางสังคมต่อ

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และพบว่า ควรสนับสนุนด้านทรัพยากร ด้านวิชาการ และด้านสังคมแก่ อสม.เพิ่มมากขึ้น และควรปรับปรุงระบบสนับสนุนที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างการบริหาร โดยเน้นให้ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของ อสม. มากขึ้นเช่นกัน เช่นเดียวกับชาติรี จันทรตา (2552) ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และพบว่า การสนับสนุนงบประมาณที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน ความไม่ร่วมมือของชาวบ้านในการทำกิจกรรม การประสานงานกับแต่ละหน่วยงานที่มีความยุ่งยาก และการจัดสวัสดิการที่ไม่เพียงพอ ล้วนเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานของ อสม. ทั้งสิ้น สอดคล้องกับอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อดีตนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวถึง การสนับสนุนการปฏิบัติงานของอาสาสมัครของรัฐบาลว่า รัฐบาลให้การสนับสนุนอาสาสมัครที่เข้ารับการอบรมกับทางราชการในหลายประการทั้งการสนับสนุนความรู้พื้นฐานและเพิ่มศักยภาพเฉพาะด้าน เครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นในการปฏิบัติงาน และเครื่องแต่งกายในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) จะได้

ได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือในการรักษาพยาบาล การเทียบตำแหน่ง อสม. การยกระดับการศึกษา การเบิกจ่ายค่าใช้จ่ายในการออกปฏิบัติงานบริการสุขภาพในภาวะฉุกเฉิน เป็นต้น (ราชกิจจานุเบกษา, 2552)

(3.2.3) เงื่อนไขในการเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารในการปฏิบัติงาน

อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้สนใจที่จะปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เข้าใจลักษณะการปฏิบัติงานต่างๆ ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถเข้าถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานได้สะดวกและรวดเร็วยิ่งขึ้น ดังที่ สุกัญญา องควิวิธสุวรรณ (2550) ที่ศึกษาการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาและพบว่า หมอดินอาสาต้องการได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาดูงาน การฝึกอบรม ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นในการปฏิบัติงานหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านเพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องแนวคิดการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของยุค ศรีอารยะ (ม.ป.ป.) ที่กล่าวว่า การสร้างโอกาส ช่องทาง และพัฒนาศักยภาพให้คนส่วนใหญ่ในสังคมได้เข้าถึงและใช้อำนาจการสื่อสารข้อมูลข่าวสารอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นการเพิ่มอำนาจแก่มวลชนอย่างเป็นรูปธรรม

(3.3.3) เงื่อนไขความเข้มแข็งด้านเครือข่าย ในการปฏิบัติงานใดๆ หากทำ

เพียงคนเดียวผลการปฏิบัติงานจะประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ แต่เมื่อมีผู้อื่นเข้าร่วมปฏิบัติงานด้วย โดยเฉพาะการร่วมกันปฏิบัติงานผู้ที่มีความสามารถในหลากหลายสาขาจะทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่นเดียวกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร

การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย หากทำเพียงหน่วยงานเดียวอาจประสบความสำเร็จแต่มีบางส่วนที่ไม่สมบูรณ์ หรือไม่สามารถดำเนินการเองได้ แม้จะเห็นว่าส่วนนั้นมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อผู้รับบริการ ส่งผลให้การดำเนินการในส่วนนั้นถูกตัดออกจากกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่จัดขึ้น แต่ถ้ามีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยแล้วหน่วยงานที่เป็นเครือข่ายเข้ามาดำเนินการจัดกิจกรรมร่วมกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย กิจกรรมจะประสบความสำเร็จและส่งผลดีต่อผู้รับบริการมากยิ่งขึ้น และยังสามารถนำเสนอกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ได้โดยไม่มีข้อจำกัด ซึ่งเครือข่ายดังกล่าวเป็นได้ทั้งอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยด้วยกันและหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เช่น อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยต้องที่ดูแลการให้บริการข้อมูลความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการเกษตรซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึง หมอดินอาสา ต้องการจัดกิจกรรมบูรณาการความรู้ทั้งทางด้านการเกษตรและการดูแลสุขภาพ เนื่องจากประชาชนต้องการได้รับข้อมูลทั้ง 2 เรื่อง หมอดินอาสาที่เป็นเจ้าภาพ ในการจัดกิจกรรมสามารถติดต่อประสานงานกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ดูแลเรื่องการดูแลสุขภาพ ซึ่งในงานวิจัยนี้หมายถึง อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ร่วมกันจัดกิจกรรมดังกล่าว หรือสนับสนุนวิทยากรในส่วนของกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ด้านการดูแลสุขภาพ รวมทั้งสามารถประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมดังกล่าวด้วย เป็นต้น ดังนั้น เครือข่ายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยประสบความสำเร็จ ดังที่ ขนิษฐา กาญจนรังษิณนท์ กล่าวถึง ประโยชน์ของเครือข่ายว่า ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ เครื่องมือ และสื่อ ลดการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้อน มีความเข้าใจกันมากขึ้น นำไปสู่การทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย ให้ประชาชนได้รับการตอบสนองความต้องการ เห็นปัญหาและประเด็นการพัฒนาที่ซับซ้อนและท่วมทับในชุมชน เชื่อมโยงหน่วยงานวิชาการและแหล่งทุนกับผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือ ทำให้บุคคลและองค์กรได้รับความช่วยเหลือจากเพื่อน ตลอดจนกำลังใจ การจูงใจ และการยอมรับ (ศุณย์ฝีกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชน ภาคเหนือ, 2550) สอดคล้องกับการดำเนินงานของกระทรวงสาธารณสุขที่กำหนดมาตรฐานสมรรถนะ อสม. ในหลักสูตรฝีกอบรมมาตรฐาน อสม.ปี พ.ศ.2550 นอกเหนือจากความรู้ ความสามารถด้านการดูแลสุขภาพเบื้องต้นแล้ว อสม.จะต้องสร้างและบริหารเครือข่ายด้านสุขภาพด้วย (กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, 2554) เช่นเดียวกับ สมบัติ บุญงามอนงค์ (2552) ที่กล่าวถึงความสำคัญของเครือข่าย

อาสาสมัครในสถานการณ์ภัยพิบัติว่า เครือข่ายที่ทำงานในพื้นที่ที่มีความสำคัญอย่างมากในด้านของการบริหารจัดการอาสาสมัคร ทั้งการสร้างเครือข่ายเพิ่มเติมในพื้นที่ และเตรียมความพร้อมอยู่ตลอดในการจัดการ ซึ่งการให้ข้อมูลในพื้นที่อย่างละเอียดจะทำให้การสื่อสารกันกระจายให้วงกว้าง ถูกต้อง และไม่จำกัดเพียงองค์กรใดองค์กรหนึ่ง

4. ข้อเสนอเชิงนโยบายในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนได้แก่

(4.1) การจัดกลไกการพัฒนาความเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และศักยภาพของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย การปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ประชาชนในด้านต่างๆ ด้วยความสมัครใจและเสียสละ ดังนั้น ก่อนที่จะปฏิบัติงานดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพ ผู้ถ่ายทอดความรู้จำเป็นต้องมีความเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและศักยภาพที่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้ผู้ได้รับการถ่ายทอดได้รับความรู้ที่ถูกต้อง เป็นประโยชน์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง การทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยตระหนักถึงการมีจิตอาสา เสียสละ และอุทิศตัวในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการพัฒนาศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานจะทำให้อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนมากยิ่งขึ้น เพราะจะได้รับช่วยเหลือและสนับสนุนจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่ปฏิบัติงานด้วยความสมัครใจและมีความรู้ ความสามารถอย่างแท้จริง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนวทางการพัฒนางานอาสาสมัครไทยตามที่กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) เสนอ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2555 โดยแนวทางดังกล่าวเน้นการพัฒนาความรู้ความสามารถของอาสาสมัครโดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ การถอดบทเรียนค้นหาต้นแบบที่ดีในการทำงานอาสาสมัคร การจัดทำจริยธรรมในงานอาสาสมัคร การจัดทำหลักสูตรการอบรมอาสาสมัครและการบริหารจัดการงานอาสาสมัคร การจัดตั้งสถาบันการจัดการและการอบรมอาสาสมัครเพื่อสังคม การส่งเสริมมาตรฐานการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร การส่งเสริมงานวิจัยงานอาสาสมัคร ตลอดจนการจัดทำรายงานการประเมินมูลค่างานอาสาสมัครที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเวชภัณฑ์ กระทรวงสาธารณสุข, 2555)

(4.2) การพัฒนาระบบการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพเอื้อต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

การบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพจะทำให้การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนมีประสิทธิภาพเช่นกัน โดยการบริหารจัดการดังกล่าวจะครอบคลุมทั้งการคัดเลือกบุคคลในการปฏิบัติงาน การวางแผนการทำงาน การพัฒนาศักยภาพ และการยกย่อง ให้เกียรติอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยซึ่งจะต้องได้รับการสนับสนุนทั้งหน่วยงานที่ดูแล รับผิดชอบการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนภาครัฐและเอกชน ดังที่ ศุภรัตน์ รัตนมูขี (2551) ซึ่งศึกษาระบบการบริหารจัดการงานอาสาสมัครของมูลนิธิอานันทมหิดล ได้หวั่น และได้ข้อสรุปว่า มูลนิธิอานันทมหิดลมีการบริหารงานอาสาสมัครที่มีประสิทธิภาพมาก กล่าวคือ มีการวางแผนที่ชัดเจนและมองเห็นผล มีการคัดเลือกกรรมการและสมาชิกที่หลากหลายแต่เข้มข้น มีการอบรมที่ควบคู่กับการปฏิบัติงานตลอดเวลา มีการดูแลแนะนำตั้งแต่แม่ไก่ดูแลลูกไก่ มีการให้เกียรติและยอมรับอาสาสมัคร มีทีมงานเจ้าที่และอาสาสมัครมีอาชีพสนับสนุน มีความพร้อมของอาสาสมัครและผู้สนับสนุนองค์กร สอดคล้อง ปฏิญญาอาสาสมัครไทย ข้อ 5 ที่ระบุว่า ภาครัฐและภาคเอกชนต้องส่งเสริมสนับสนุนการบริหารจัดการงานอาสาสมัครเพื่อให้งานอาสาสมัครมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550)

(4.3) การส่งเสริมกลไกความร่วมมือระหว่างอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและอาสาสมัครกลุ่มอื่นๆ ตลอดจนทุกภาคส่วนในสังคม จะทำให้การส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทั้งนี้การดำเนินการจะต้องขับเคลื่อนไปพร้อมกัน ด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนางานอาสาสมัครที่กล่าวถึงในปฏิญญาอาสาสมัครไทย ที่เน้นในเรื่องการส่งเสริมการสนับสนุนการพัฒนาความรู้ ความสามารถและอุดมการณ์ของอาสาสมัครอย่างจริงจัง โดยมีองค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นฝ่ายสนับสนุนและรับผิดชอบการดำเนินงาน ตลอดจนมีการประชาสัมพันธ์งานอาสาสมัครให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2551)

(4.4) การส่งเสริมการพัฒนาระบบฐานข้อมูลอาชีวศึกษาตามอัธยาศัย

ระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เนื่องจากในปัจจุบันเทคโนโลยีมีความก้าวหน้าเป็นอย่างมาก ทำให้ประชาชนสามารถเข้าถึงฐานข้อมูลต่างๆ ได้ง่ายโดยใช้สื่อและเทคโนโลยีเป็นช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการ ดังนั้น การพัฒนาระบบฐานข้อมูลอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจะทำให้อาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนประชาชนผู้สนใจเข้ามาปฏิบัติงานสามารถเข้าถึงฐานข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยได้สะดวก รวดเร็ว และง่ายขึ้น เช่น ฐานข้อมูลอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยประเภทต่างๆ ซึ่งครอบคลุมทั้งคุณสมบัติของอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย พื้นที่ในการปฏิบัติงาน ความรับผิดชอบในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการติดต่อกับหน่วยงานที่ดูแล รับผิดชอบการปฏิบัติงาน ซึ่งการพัฒนาฐานข้อมูลดังกล่าวสามารถทำได้ทั้งในรูปแบบของเอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต ศูนย์กลางหน่วยประสานงานฐานข้อมูล เพื่อให้เข้าถึงอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและประชาชนให้ได้มากที่สุด สอดคล้องกับข้อเสนอแนวทางการพัฒนางานอาชีวศึกษาไทยตามที่กระทรวงการพัฒนาลังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) เสนอ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2555 ที่ได้กล่าวถึงการพัฒนาฐานข้อมูลอาชีวศึกษาว่า จะต้องมี การส่งเสริมการสื่อสารและรณรงค์สาธารณะโดยการพัฒนาระบบฐานข้อมูลอาชีวศึกษา โดยการเพิ่มช่องทางการเผยแพร่และการสื่อสารข้อมูลกิจกรรมงานอาชีวศึกษาและระหว่างอาชีวศึกษาด้วยกันเอง และการส่งเสริมให้มีการสื่อสารเผยแพร่งานอาชีวศึกษาในสื่อกระแสหลัก (ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเวชภัณฑ์ กระทรวงสาธารณสุข, 2555)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้สนใจเป็นอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไปใช้ โดยการตรวจสอบคุณลักษณะของตนเองในการเป็นอาชีวศึกษาตามอัธยาศัยระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถใช้ประกอบการพิจารณาคุณสมบัติเบื้องต้นในการคัดเลือกอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยสามารถนำไปเป็นเกณฑ์พิจารณาในการยกย่องและเชิดชูเกียรติอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
4. อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน สอนงานให้แก่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยที่เพิ่งเริ่มปฏิบัติงาน โดยใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนเป็นแนวทางในการให้คำแนะนำ และถ่ายทอดความรู้
5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้สนใจนำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนไปใช้ ต้องมีศรัทธาในอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
6. การใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนต้องทบทวนปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้ โดยเฉพาะทัศนคติของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และบริบทชุมชน
7. การเร่งดำเนินการนโยบายการส่งเสริมการพัฒนาระบบฐานข้อมูลอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สำเร็จโดยเร็ว โดยเข้าถึงได้ง่าย และเหมาะสมกับอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้สนใจ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. นำรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่พัฒนาขึ้นไปทดลองใช้จริง เพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้น และพัฒนา ปรับปรุงให้เหมาะสมต่อไป

2. ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อนำผลการศึกษาไปเป็นแนวทางในการดำเนินการกำหนดนโยบายและปรับปรุงการบริหารจัดการของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดูแลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อจูงใจให้ประชาชนเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

3. ศึกษาการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตในเชิงปริมาณ โดยประชากรที่ศึกษาครอบคลุมผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ผู้รับบริการ ตัวแทนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบการปฏิบัติงาน ตัวแทนชุมชน เป็นต้น

4. ศึกษาเปรียบเทียบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในชุมชนเมืองและชุมชนชนบท โดยเปรียบเทียบในด้านความคิดเห็นของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย และผู้รับบริการเกี่ยวกับการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในยุทธศาสตร์และการดำเนินงานในการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของหน่วยงานที่รับผิดชอบ

5. ศึกษาความพึงพอใจและความคาดหวังของผู้รับบริการต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อปรับปรุงการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการให้มากที่สุด

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กนก จันทร์ขจร. **คู่มือวัฒนธรรมวิถีชีวิตไทย**. กรุงเทพฯ: พิเศษฐ์การพิมพ์, 2543.

กนิษฐา ฐิติวัฒนา. **แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์และความต้องการพัฒนาตนเองของนายช่างเทคนิค
สังกัดกรมทางหลวง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรม
คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.

กลุ่มพัฒนา อสม. **ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชน ภาค**

ตะวันออกเฉียงเหนือ. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:

<http://www.esanphc.net/vhv/vhv.htm> [1 ธันวาคม 2552]

กศน.โคราชรุกตั้งอาสาฯ ปลุกผู้ไม่รู้หนังสือให้อ่านออกเขียนได้. **คมชัดลึก**. (20 พฤศจิกายน
2552): 7.

กองบรรณาธิการ. **สรุปผลงาน อสม.ดีเด่นระดับภาค. วารสารวิชาการสุขภาพภาคประชาชน
ภาคอีสาน 24** (มกราคม-มีนาคม 2553): 78-83.

กันยา สุวรรณแสง. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ: อักษรพิทยา, 2532.

กันยารัตน์ เสาวคนธ์. **ผลการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ด้วย
รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548.

กัลยานี ปฏิมาพรเทพ. **ครูชบ ยอดแก้ว ครูภูมิปัญญาไทย: นักเศรษฐศาสตร์ชุมชน**.

กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน 1999, 2543.

กัลยานี ปฏิมาพรเทพ. **รากแก้วแดนใต้: ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2548.

กาญจนา เกียรติมนิรัตน์. **ภูมิปัญญาในเรื่องการทอพื้นเมืองภาคเหนือ: รูปแบบการเรียนรู้
และการถ่ายทอดความรู้ของครูภูมิปัญญาไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ,
(อาชีวศึกษา) สาขาวิชาอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546

กาญจนา รอดแก้ว. **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการเรียนรู้โดยใช้แนวคิด
การเรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนในเขตภาคกลาง**.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. **คู่มือการปฏิบัติงานอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (อพม.)**, 2548. (อัดสำเนา)

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. **งานวันสังคมสงเคราะห์แห่งชาติและวันอาสาสมัคร ประจำปี 2547**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2547.

การพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. **อาสาสมัคร**. [ออนไลน์]. 2550.

แหล่งที่มา: http://www.m-society.go.th/content_detail.php?pageid=190

[1 กันยายน 2552]

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย จังหวัดสมุทรปราการ, สำนักงาน. **อาสาสมัคร กศน.สมุทรปราการ ก้าวแรกสู่ประชาคมอาเซียน**. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:

http://www.samutprakan.net/5_8_0_0/News/infor-news/samut-ut0_2_0_9.html

[20 กันยายน 2554]

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี. ศูนย์. **โครงการอบรมอาสาสมัคร กศน.อำเภอบ้านดุง**. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:

<http://www.nfebandung.com/news.php?readmore=2> [29 มกราคม 2553]

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ศูนย์. **โครงการศึกษาดูงานเพื่อเพิ่มศักยภาพอาสาสมัคร กศน.** [ออนไลน์]. 2553.

แหล่งที่มา: <http://www.banprak-nfe.com/> [24 ธันวาคม 2553]

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอบ้านเหลื่อม, ศูนย์. **การอบรม**

อาสาสมัคร กศน. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: <http://202.143.165.163/bualueam/?name=news1&file=readnews&id=36> [24 กุมภาพันธ์ 2552]

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอมือง จังหวัดลพบุรี, ศูนย์. **โครงการอบรมอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดลพบุรี**.

[ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/a/lopburi.nfe.go.th/mung/--17--2553> [8 มีนาคม 2554]

การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน, ศูนย์. **งานอาสาสมัคร กศน.** [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:

http://202.143.131.220/wiangsa/report_file/050.pdf [18 กันยายน 2554]

- การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี, ศูนย์. **สรุปโครงการปี 2554 สำนักงาน กศน.ชลบุรี.** [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <http://202.143.146.69/sriracha/UserFiles/File/rooj.pdf> [9 ตุลาคม 2554]
- การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอวังเหนือ, ศูนย์. **หลักสูตรอบรมอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัครกศน.)** [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา: <http://www.nfe5110.com/acc/a2782149volunteer5110.pdf> [10 มกราคม 2553]
- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. **แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้การศึกษานอกโรงเรียนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2546.
- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. **ประสบการณ์การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: กองพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2542.
- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. **การพัฒนาคนโดยใช้วิธีการศึกษานอกโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2541.
- การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. **คู่มือครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง, 2541.
- กิตติพงษ์ บัวติก. **การปฏิบัติงานสุขภาพจิตชุมชนของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารสาธารณสุข คณะสาธารณสุข มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2551.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **การพัฒนาทักษะการคิด.** [ออนไลน์]. 2545. แหล่งที่มา: <http://advisor.anamai.moph.go.th/download/think02.html> [9 ตุลาคม 2554]
- เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. **รมช.กษ. ชูหมอดินอาสาเป็นนักรบแนวหน้าในการรักษาทรัพยากรดิน.** [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: http://www.moac.go.th/ewt_news.php?nid=5193&filename=yukol [8 ก.พ. 2554]
- เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. **รมช.ศุภชัย” เปิดตัวครอบครัวหมอดินรวมพลังสู้เกษตรกรอินทรีย์ ตามวิถีเศรษฐกิจพอเพียง** [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: http://www.moac.go.th/ewt_news.php?nid=1631&filename=NFC [4 พฤศจิกายน 2552]

เกษณี ชื่อรัมย์. **สัมภาษณ์**, 27 กรกฎาคม 2554.

โกศล จันทร์จ้อย. **สสส. คำสอนของครอบครัว**. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:

http://suratnews.com/news/view.php?article_id=532 [4 มิถุนายน 2553]

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี, 2541.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 2 ภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาในต่างประเทศ: แนวคิดและกรณีศึกษา**. กรุงเทพฯ: สถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและการศึกษาไทย, 2542.

คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. **รายงานสรุปการสัมมนายุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต**. [ออนไลน์]. 2543. แหล่งที่มา:

http://www.onec.go.th/publication/4318005/salaban_repstg_learning.htm

[1 พฤศจิกายน 2552]

คมชัดลึกออนไลน์. **แนะนำแผนที่ค้นหาครูภูมิปัญญาไทย**. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:

<http://www.komchadluek.net/detail/20110118/86097> [18 มกราคม 2554]

คมชัดลึกออนไลน์. **หมอดินอาสาตรอนพลิกชีวิตมันคง**. [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา:

<http://www.komchadluek.net/detail/20120126/121275> [29 ตุลาคม 2554]

เครือข่ายระบบบริการสุขภาพอำเภอหนองบุญมาก. **รู้หรือไม่ อะไรคือ บทบาท อสม. ในยุคใหม่?**. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <http://www.nongbunmak.com/home/?p=190> [1 พฤษภาคม 2554]

จันทร์จิรา จันทร์แผ้ว. **สัมภาษณ์**, 27 กรกฎาคม 2554

- จารุณี แก้วประภา. **สร้างจิตสำนึกให้อาสาสมัคร กศน.** มติชน (23 สิงหาคม 2552): 7.
- จารุณี ยืนยง. **ปัญหาการปฏิบัติงานของครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียนในจังหวัดนครราชสีมา.** รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2544.
- จารุพงศ์ พลเดช. **หัวใจของการอาสาสมัคร.** [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา:
[http : //www.lobburi.go.th/governor/book_january_/51heart.doc](http://www.lobburi.go.th/governor/book_january_/51heart.doc)
 [28 มกราคม 2554]
- จิรพงศ์ ไบทอง. **ความพึงพอใจในงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในอำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย.** การศึกษาอิสระปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์สิ่งแวดล้อม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, 2550.
- จีระนรินทร์ ปัญญาคง. **สัมภาษณ์,** 27 พฤษภาคม 2554.
- จุฑามาศ สุขราช. **สัมภาษณ์,** 29 กรกฎาคม 2554
- จรัฏฐ์ จันทระมาฏ. **การพัฒนาตนเองของครูโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันไทยศึกษา. **ความคิดและภูมิปัญญาไทยเล่ม 1-7.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.
- ฉวีวรรณ ใจอ่อน. **การพัฒนาตนเองของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กากพินธุ์ เขต 3.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 2549.
- ฉัตรดาว จรรย์ญา. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการลาออกของครูอาสาสมัครการศึกษาออกโรงเรียนตามความคิดเห็นของผู้บริหารศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอ.** วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.
- เฉลา ขำชื่น. **สัมภาษณ์,** 18 มิถุนายน 2554.
- เฉลิมชัย พันธุ์เลิศ. **การพัฒนากระบวนการเสริมสมรรถภาพการชี้แนะของนักวิชาการพี่เลี้ยง โดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ในการอบรมโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

- เฉลิมรัตน์ ไทยวี. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาตนเองของพนักงานบริการลูกค้า บริษัท แอดวานซ์ อินโฟร์ เซอร์วิส จำกัด (มหาชน).** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.
- ชัยภกร แสงกระจ่าง. **จอห์น โอโตเซา ปราชญ์นักสู้แห่งภูเขา.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.
- ชัย หนูนวนล. **โรงเรียน อสม.: รูปแบบของการเรียนรู้บนฐานชีวิตจริงของภาคชุมชนประสิทธิ์** [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา:
<http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=723> [15 มกราคม 2553]
- ชัยมงคล บัวช่วย. **ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการพัฒนาตนเองกับลักษณะมุ่งอนาคตของครูพลศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพลศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2540.
- ชัยวัฒน์ วชิรเชื่อนพันธ์. **ศึกษาการพัฒนาตนเองของพนักงานครูเทศบาลเมืองพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ.** รายงานการศึกษาอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2550.
- ชาติรี จันทรตา. **ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเทศบาลตำบลหางดง จังหวัดเชียงใหม่.** การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2552.
- ชูชีพ มีศิริ. **ศึกษาการพัฒนาตนเองของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาลชุมชน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล คณะพยาบาลศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัย ศูนย์สตรีศึกษา. **โครงการฝึกอบรมอาสาสมัครกฎหมายเพื่อผู้หญิงชนบทภาคเหนือของประเทศไทย**[ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:
<http://wsc.soc.cmu.ac.th/law.htm> [20 มีนาคม 2554]
- เชียรศรี วิวิธสิริ. **จิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.
- ไชยยุทธ ปิ่นประดับ. **สัมภาษณ์,** 9 กรกฎาคม 2554.
- ณรงค์ จารุปรกรณ์. **การพัฒนาตนเองของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.

- ณัฐสุภรณ์ หลาวทอง และ ปิยะวรรณ วิเศษสุวรรณภูมิ. การพัฒนาแบบวัดจิตวิญญาณความเป็น
ครู. **วิธีวิทยาการวิจัย** 23(มกราคม – เมษายน 2553): 27.
- ดวงใจ ทองหล่อ. **อาสาสมัครที่พึงประสงค์ขององค์กรสาธารณประโยชน์**. วิทยานิพนธ์
ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาและพัฒนาเมือง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ราชภัฏ จันทระเกษม, 2549.
- ดาริกา ศิริตัน. **การศึกษาผลของการจัดกิจกรรมโดยเน้นประสบการณ์ทางวิทยาศาสตร์
เรื่องป่าชายเลน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6**. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ ประสานมิตร, 2541.
- ดาเรศ ชูยก. **เวทีประชาคม: เวทีการแสดงของประชาชน**. [ออนไลน์]. (ม.ป.ป.)
แหล่งที่มา: <http://www3.cdd.go.th/cdregion09/images/text/2.pdf> [18 พฤศจิกายน
2554]
- ดิ่งอสม. เรียงนคน.ม.ปลายฟรี. **คมชัดลึก** (2 พฤษภาคม 2554): 11.
- ตรวจบัญชีสหกรณ์ที่ 1, สำนักงาน. **เกษตรกรดีเด่นของสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์ที่ 1
สาขาบัญชีฟาร์ม (ครูบัญชี)**. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:
http://203.154.183.18/ewt/region1/download/yuang_history1.pdf
[12 กุมภาพันธ์ 2553]
- ติวเข้มอาสาสมัคร กศน.ร่วมพัฒนาชุมชน. **ข่าวสด**. (23 พฤศจิกายน พ.ศ. 2553): 6.
<https://sites.google.com/a/lopburi.nfe.go.th/mung/--17--2553> [20 มีนาคม 2553]
- ถนนอม คงยิ้มละมัย. **สัมภาษณ์**, 19 มิถุนายน 2554.
- ทรงจิต พูลลาภ และคณะ. **การศึกษาวิจัยศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทย.
นนทบุรี: สหมิตรพริ้นติ้ง**, 2546.
- ทองใบ พลพุทธา. **สัมภาษณ์**, 25 มิถุนายน 2554.
- ทวีป อภิสัทธี. **การศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาของโลกยุคใหม่ที่มาแรง**. กรุงเทพฯ:
วี.พริ้นท์, 2554.
- ทวีป อภิสัทธี. **ยงยุทธ ตรีบุษกร ประทีปทองส่องอีสาน ครูภูมิปัญญาไทย สาขาการแพทย์
แผนไทย**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาการเรียนรู้และมาตรฐานการศึกษา, 2546.

เทวินทร์ รวมสุขนิรันดร์. **การมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำตำบลในการดำเนินงาน**

พัฒนาที่ดินจังหวัดแพร่. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร และสหกรณ์ สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมมาธิราช, 2546.

ไทยเอ็นจีโอ. **อาสาสมัครมูลนิธิตัมมาชีพ.** [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา:

<http://www.thaingo.org/forum/index.php?topic=227.0> [8 กุมภาพันธ์ 2554]

ธงชัย สันติวงษ์. **การจัดการ.** กรุงเทพฯ: ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค, 2545.

ธนิกันต์ อากาศวิภาต. **การยอมรับความสำคัญของการสะท้อนผลการปฏิบัติงาน ลักษณะของผู้สะท้อนผลการปฏิบัติงานกับความต้องการในการพัฒนาตนเองของพนักงาน.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรมและองค์การ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2548.

ธนิศร พิบูลแถว. **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาตนเองของข้าราชการกองทัพอากาศไทย: กรณีศึกษากรมกำลังพลทหารอากาศ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2542.

ธมลวรรณ ปรมาทิกุล. **การเรียนภาษาอังกฤษแบบประสบการณ์เพื่อเพิ่มพูนความสามารถทางการพูดและความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

ธวัช เสือทรงศีล. **สภาพและปัญหาการพัฒนาตนเองของข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอ่างทอง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2549.

ธวัชชัย กฤตริชตนันต์. **การพัฒนาศักยภาพของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ เพื่อพัฒนาทรัพยากรดิน: ศึกษากรณีอำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2552.

ธีร์รัฐ ไชยเทพ. **ขีดความสามารถของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่ของสถานีพัฒนาที่ดินเชียงใหม่.** การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2550.

- นครินทร์ ชมภู. **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาที่ดินของหมอดินอาสาประจำตำบลในพื้นที่สำนักงานพัฒนาที่ดินเขต 7. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2549.**
- นฤมล วงศ์ชัชวาลย์. **การพัฒนาตนเองของพนักงานธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ศึกษาเฉพาะพนักงานในศูนย์ปฏิบัติการเอกสารสัญญา. สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.**
- นัญจภัศ มธุรส. **การปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในค่ายนวมินทรราชินี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. ปัญหาพิเศษปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชานโยบายสาธารณะ วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2549.**
- แนวหน้า. **กรมพัฒนาที่ดินขยายงานหมอดิน ส่งประกบเกษตรกร 1 ต่อ 50 เพิ่มประสิทธิภาพพัฒนาที่ดิน. [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา: <http://www.naewna.com/news.asp?ID=188470> [23 พฤศจิกายน 2552]**
- แนวหน้า. **ภูมิปัญญาหมอดินตามรอยทฤษฎีใหม่ [ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา: <http://www.naewna.com/news.asp?ID=40303> [25 พฤศจิกายน 2552]**
- แนวหน้า. **หมอดินอาสาชลบุรี" รักร้างวัล เกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ จากFAO. [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา: <http://www.naewna.com/news.asp?ID=183173> [15 ตุลาคม 2552]**
- บรรเจอดพร รัตนพันธุ์. **ต้นแบบแห่งการเรียนรู้. [ออนไลน์]. 2545. แหล่งที่มา: http://www.moe.go.th/main2/article/learn_original.htm [18 ธันวาคม 2554]**
- บรรดา พลพุกธธา. **สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554.**
- บรรณานุกรม. **อีกมุมหนึ่งของชีวิต ตอน บทเรียนการพัฒนา...บ้านผาจำเริญ เมืองสองแคว. วารสารหมอดินนามัย 6 (พฤษภาคม – มิถุนายน 2545): 20-29.**
- บุญใจ ศรีสถิตนรากร. **ระเบียบวิธีการวิจัยทางพยาบาล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.**
- บุญทา เคียงทุ่ง. **สัมภาษณ์, 25 มิถุนายน 2554.**
- บุญิกา จันท์เกตุ. **การสร้างจิตสาธารณะในสังคมไทย. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: [http://www.stou.ac.th/study/sumrit/8-54\(500\)/page1-8-54\(500\).html](http://www.stou.ac.th/study/sumrit/8-54(500)/page1-8-54(500).html) [21 มีนาคม 2554]**

- ประพันธ์ คชประดิษฐ์. **ศึกษาความต้องการพัฒนาตนเองของครูฝึกฝีมือแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กระทรวงแรงงาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารอาชีวศึกษาและเทคโนโลยีศึกษา คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, 2548.
- ประวิทย์ จรด้า. **แนวคิดเกี่ยวกับจิตอาสาและอาสาสมัคร**. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: http://atsc.doae.go.th/report%20eficiency_project/eficiency52/index%2010.pdf [28 กันยายน 2554]
- ประวีณ รอดเขียว. การศึกษาตามอัธยาศัย. ใน **เอกสารสาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน.: คัมภีร์ กศน.** หน้า 20-25. กรุงเทพฯ: เอ็น.เอ.วัตนะเทรอดดีง, 2551.
- ประสาธ อิศรปริดา. **จิตวิทยาการเรียนรู้**. มหาสารคาม: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- ประสิทธิ์ ช่างเหล็ก. **สัมภาษณ์**, 9 กรกฎาคม 2554.
- ปราณีต แดงอ่อน. **การพัฒนาตนเองของพนักงานที่ปฏิบัติงานในฟาร์ม เครือเบทาโกร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.
- ปิยนุตร เฉลิมวงศ์. **บทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจังหวัดลำพูนในการส่งเสริมสุขภาพในชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ. **โรงเรียน อสม.สู่การพัฒนาหมู่บ้านคุ้มครองผู้บริโภค**. กรุงเทพฯ: แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ, ม.ป.ป.
- ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชน ภาคเหนือ. ศูนย์. **การสร้างเครือข่ายเพื่อการพัฒนา**. [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา: www.northphc.org/doc/net.ppt [8 กรกฎาคม 2554]
- ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ศูนย์. **รายชื่อ อสม.ดีเด่นระดับภาคใต้ ประจำปี 2549**. [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา: http://www.nakhonphc.go.th/datacenter/detail.php?news_id=6 [12 มกราคม 2553]
- ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคใต้ จังหวัดนครศรีธรรมราช, ศูนย์. **ประวัติ อสม.** [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา: http://www.nakhonphc.go.th/history_asm.php [15 กุมภาพันธ์ 2553]

- ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาคประชาชนภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์, ศูนย์. **อสม.ดีเด่น ระดับชาติ ปี 2548.** [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา:
<http://www.northphc.org/PEN/topsocial.htm> [23 ธันวาคม 2553]
- พงษ์ธร โพธิ์พูลศักดิ์. **การพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ในชนบทของครูภูมิปัญญาไทยด้านเกษตรกรรม.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พงษ์พันธ์ พงษ์ไธษา. **จิตวิทยาการศึกษา.** กรุงเทพฯ: พัฒนาการศึกษา, 2542.
- พงษ์ไพบูลย์ ศิลาวราเวทย์. **การมีส่วนร่วมของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในการพัฒนาทรัพยากรดิน ศึกษากรณีอำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี.** [ออนไลน์]. 2550. แหล่งที่มา: www.rajabhatwijai.ssru.ac.th/.../พงษ์ไพบูลย์%20%20%20ศิลาวราเวทย์.doc [3 มกราคม 2553]
- พรชูลี อาชวอำรุง. **การวิจัยทางการอุดมศึกษา.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาอุดมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.
- พรภัสสร ปริญาญกุล. **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนเชิงประสบการณ์เพื่อเสริมสร้างทักษะการทำงานสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาศิลปศาสตร์ในสถาบันราชภัฏ.** วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- พระครูวินัยธรประจักษ์ จกกธมโม. **พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2545.
- พัชรินทร์ วรรณทวี. **รายงานการวิจัย เรื่องการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยใช้การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในรายวิชาหลักการและเทคนิคการทางการพยาบาล.** สุรินทร์: วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์, 2551.
- พัชรี นิมิตรปัญญา. **ศึกษการพัฒนาตนเองของครูโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.
- พัฒนาที่ดิน, กรม. **หมอดินอาสาและเครือข่าย.** [ออนไลน์]. 2545. แหล่งที่มา:
http://sql.idd.go.th/mordin/procedure_mordin/A02.mordin-network.pdf
 [10 พฤศจิกายน 2552]

- พัฒนาที่ดิน, กรม. **โครงการ 80 พรรษา พระภูมิินทร์ 80 หมอдин นำทิศสู่ชีวิตพอเพียง.**
 [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: <http://www.idd.go.th/80mordin/page1.htm>
 [1 พฤษภาคม 2552]
- พัฒนาที่ดิน, กรม. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรที่ดิน ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)** [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา: <http://www.idd.go.th/Strategy/main-strategics-10.htm> [18 กุมภาพันธ์ 2553]
- พัฒนาที่ดิน, กรม. **ระเบียบกรมพัฒนาที่ดินว่าด้วยการบริหารงานหมอดินอาสา พ.ศ.2553.**
 กรุงเทพฯ: (ม.ป.ท.), 2553.
- พัฒนาที่ดิน, กรม. **ระเบียบกองทุนช่วยเหลือหมอดินอาสา.** [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา:
<http://mordin.idd.go.th/ManualMordin/Reimbursement/index.htm>
 [20 สิงหาคม 2553]
- พัฒนาที่ดิน, กรม. **หมอดินอาสา กรมพัฒนาที่ดิน: การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.** [ออนไลน์]. 2545. แหล่งที่มา:
http://www.idd.go.th/ofswb/news/report_ Idd_44/report_ Idd_44/ report_ Idd_44_15.pdf [11 ธันวาคม 2552]
- พัฒนาที่ดินเขต 1 จังหวัดปทุมธานี, สำนักงาน. **ประวัติหมอดินอาสา นายยวง เขียวนิล.**
 [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา: <http://r01.idd.go.th/iddwebsite/ntb01/mordinyong.htm>
 [15 กรกฎาคม 2553]
- พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. **ทำเนียบอาสาสมัคร ปี 2551.** [ออนไลน์].
 2551. แหล่งที่มา: http://www.m-society.go.th/content_detail.php?pageid=446
 [12 ตุลาคม 2552]
- พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวง. **ทำเนียบอาสาสมัครประเภทต่างๆ ของส่วนราชการและเอกชน ประจำปี 2552.** [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:
www.m-society.go.th/document/news/news_4870.doc [12 มิถุนายน 2554]
- พิทยาภรณ์ ชมยิ่ง. **สัมภาษณ์,** 18 มิถุนายน 2554.
- พิทักษ์ ยินดีจันทร์. **ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ที่ปฏิบัติงานในศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ในอำเภอมะขามจังหวัดจันทบุรี.** ภาคนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สาขาวิชาสุขภาพบัณฑิตสิ่งแวดล้อม คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- เพิ่มหมอดินอาสาประจำหมู่บ้าน. **เดลินิวส์.** (25 พฤศจิกายน 2552): 7.

- ภาณุวัฒน์ ภัคดีวงศ์. **ภูมิปัญญาไทยกับการพัฒนาการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ภาวิณีญ์ เจริญยิ่ง. เกษตรกรดีเด่น. **เทคโนโลยีชาวบ้าน** (21 กรกฎาคม 2552): 31.
- ภาวิณีญ์ เจริญยิ่ง. **ภูมิปัญญาไทยชุมชนทรัพย์แห่งแผ่นดินสยาม**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.
- ภาวิณี ชุมศรี. **สัมภาษณ์**, 27 กรกฎาคม 2554
- มขวัญ คนกลาง. **ความต้องการพัฒนาตนเองในงานวิชาการของผู้สอนโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาขอนแก่น เขต 4**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2549.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. **โครงการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการการพัฒนาศักยภาพครูภูมิปัญญาไทยสู่การจัดการศูนย์เรียนรู้ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์**. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: http://www.itrmu.net/web/10rs73/showwebcontent.php?cat_id=4&mid=26 [15 มิถุนายน 2554]
- มานพ ถนอมศรี. **ประติมากรรมชีวิต คำอ้าย เดชดวงตา**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์, 2546.
- เมษยา ชื่นอารมณ์. **ผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้การเรียนรู้จากประสบการณ์ที่มีต่อการทำงานเป็นทีมของบุคลากรในองค์กรธุรกิจขนาดกลาง**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์, 2550.
- ยุค ศรีอารยะ. **การเข้าถึงข่าวสารข้อมูลคืออำนาจ**. [ออนไลน์]. (ม.ป.ป.) แหล่งที่มา: http://www.tnewsnetwork.com/BrowseArticle.php?cat_id=2&article_id=5306 [15 มีนาคม 2555]
- ยุวเรศ ศรีหาบุตร. **การศึกษาความต้องการพัฒนาตนเองของบุคลากรที่ปฏิบัติงานในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานองคาย**. รายงานการศึกษาระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา การบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.
- รัตนา พุ่มไพศาล. **การศึกษานอกระบบโรงเรียนเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2530.
- ราชกิจจานุเบกษา. **คำตอบกระทู้ถามที่ 055/ร. ของ นายวิชาญ มินชัยนันท์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเรื่อง การขอสนับสนุนอาสาสมัคร**. [ออนไลน์]. 2552. <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2552/E/177/170.PDF> [2 มีนาคม 2554]
- ราตรี ศรีวิไล. **สัมภาษณ์**, 24 มิถุนายน 2554.
- รุ่ง แก้วแดง. **ปฏิวัติการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543.

รุ่งทิพย์ ไชตยันตร. **ความสัมพันธ์ระหว่างบรรยากาศองค์การ การรับรู้ความสามารถของตนเองและการพัฒนาตนเองของพนักงานบริษัทผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2544.

รุ่งนาวี ภูชุม. **แนวทางในการพัฒนาศักยภาพของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลตูมใหญ่ อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์.** รายงาน

การศึกษาอิสระปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2552.

เร่งสร้างเครือข่ายหมอดินพด.เช่นเป้าสร้างศูนย์กลางถ่ายทอดเทคโนโลยีถึงแปลงเกษตรกร.

แนวหน้า. (26 สิงหาคม 2554): 5.

เร่งสร้างหมอดิน: หมู่บ้านขยายฐานดูแลทรัพยากรดิน. **แนวหน้า.** (4 มกราคม 2554): 9.

เรียนรู้การพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง, ศูนย์. **กรมหมอดินเปิดคอร์สฝึกอบรมการพัฒนาที่ดินตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง.** [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:

http://www.itrmu.net/web/kamsing/news-detail.php?nw_id=7&cnw_id=1

[8 กรกฎาคม 2554]

เรื่องวิทย์ ลิ้มปนาท. **แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้านการศึกษาและความ**

เป็นครู. ไทยศึกษา 4(กุมภาพันธ์ 2551– กรกฎาคม 2551): 68.

โรงเรียน อสม. **หลักสูตรโรงเรียน อสม.** [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา:

http://www.phcblog.net/school/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=27 [15 ตุลาคม 2554]

ลลิตา วิบูลย์ชัชกุล. **การเรียนแบบประสบการณ์ที่เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มพูน**

ความสามารถทางการพูดนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษและความตระหนักในภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการสอนภาษาอังกฤษ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2547.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาไทย.** [ออนไลน์].

2546. แหล่งที่มา: http://www.thaiwisdom.org/p_pum/center_pum/c_pumc.htm

[3 กรกฎาคม 2551]

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ภาคกลางและภาค**

ตะวันออก. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.**

กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 3 ภาคใต้.** กรุงเทพฯ: สำนักงาน

เลขาธิการสภาการศึกษา, 2547.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 4 ภาคกลางและภาค**

ตะวันออก. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 5 ภาคเหนือ.** กรุงเทพฯ:

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2549.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 6 ภาคกลางและภาค**

ตะวันออก. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **ครุภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ 6 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.**

กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2552.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **นโยบายส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา**

[ออนไลน์]. 2546. แหล่งที่มา: http://www.thaiwisdom.org/p_pum/policy/policy/policy1.htm [2 พฤศจิกายน 2550]

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **แนวทางการพัฒนาการดำเนินการยกย่องครุภูมิปัญญา**

ไทยในการจัดการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมในท้องถิ่น
อย่างครบวงจร. กรุงเทพฯ: วี.ที.ซี คอมมิวนิเคชั่น, 2551.

เลขาธิการสภาการศึกษา, สำนักงาน. **รายงานการวิจัย การศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนา**

การศึกษาไทยกับนานาชาติ: นวัตกรรมด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อยกระดับ
การศึกษาของแรงงานไทย. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค, 2549.

วรจิตร หนองแก. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐานตามบทบาทของ**

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในจังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมวิทยาการพัฒนาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น,
2540.

วรภรณ์ สอนเสริม. **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาตนเองของพนักงานธนาคารกสิกรไทย**

จำกัด (มหาชน) สำนักงานใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยา
อุตสาหกรรม คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.

- วรรณี่ สุชะ. การเสริมสร้างบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ใน การปฏิบัติงานสาธารณสุขมูลฐาน กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัด ชลบุรี, รายงานการศึกษาอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น คณะ รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2553.
- วรวรรณ ศรีตะลานุกต์. การพัฒนาระบบการรับรองวิทยฐานะปราชญ์ภูมิปัญญาไทยใน ฐานะผู้สอนระดับอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- วราภรณ์ คงสาหร่าย. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาตนเองของพนักงานบริษัท ทศ.คอร์ปอเรชั่น จำกัด (มหาชน). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา รัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2548.
- วราภรณ์ สระมัจฉา. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานของ อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ตำบลมะขุนหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสาธารณสุข ศาสตร์ คณะสาธารณสุข มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2541.
- วันเพ็ญ พวงพันธ์บุตร. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. ลพบุรี: สถาบันราชภัฏเทพสตรี, 2542.
- วิชัย ศรีผา. การปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน อำเภอโพธาราม จังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 2552.
- วิเชียร หล่อฉัตรนพคุณ. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาตนเองของพนักงานธนาคาร ไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) สังกัดสำนักงานใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา รัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.
- วิเชียร แก่นไร่. การพัฒนาตนเองของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการ ประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการบริหาร การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2542.
- วิศนี ศิลตระกูล และอมรา ปฐภิญโญบูรณ์. การศึกษาตามอัธยาศัย: จากแนวความคิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: รัชการพิมพ์, 2544.
- ไวพจน์ จันทน์นาคา. สัมภาษณ์, 18 มิถุนายน 2554.
- ศรีแพร ทวีภาภูล. การพัฒนาตนเองของข้าราชการสำนักข่าวกรองแห่งชาติ. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชา รัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

- ศรีศักร วัลลิโภดม. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 16**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2535.
- ศศลักษณ์ ทองปานดี. **การศึกษาความต้องการพัฒนาตนเองของพนักงานบริษัท พาวเวอร์ บั้ม จำกัด**. สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการพัฒนาศาสตร์พยาบาลมนุษยศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2551.
- ศศิธยาน์ ศิริพิมลพร. **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระบบประเมินผลการปฏิบัติงานกับการพัฒนาตนเองของพนักงานต้อนรับภาคพื้นดิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์. 2546.
- ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. **อาสาสมัครกับการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.
- ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. **ครูจ๋อน ไทรวิมาน ครูดนตรีผู้ยิ่งใหญ่แห่งบางพลี**. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค, 2544.
- ศักดิ์ศรี ปาณะกุล. **การเรียนรู้ตลอดชีวิต: ความจำเป็นและแนวทางการส่งเสริม**. **วารสารรามคำแหง**. 23 (ก.ค.-ก.ย. 2549): 89-97.
- ศิริมนัส ลครวงษ์. **การพัฒนาตนเองของพนักงานบริษัท ซี.พี.เซเว่นอีเลฟเว่น จำกัด (มหาชน)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2549.
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551**. (ม.ป.ท.), 2551. ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยอาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ.2551**. [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา: http://www.moenews.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1067&Itemid=0&preview=popup [20 ธ.ค.2552]
- ศึกษาธิการ, กระทรวง. **รายงานประจำปี 2553 กระทรวงศึกษาธิการ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2554.
- ศุภรัตน์ รัตนมุขย์. **บัณฑิตอาสาสมัคร: ทางเลือกของการพัฒนาจิตสำนึกทางสังคม**. **วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ** (มกราคม-มีนาคม 2544.): 33-37.

ศุภรัตน์ รัตนมุขย์. **ระบบการบริหารจัดการงานอาสาสมัคร ศึกษากรณี: มูลนิธิพุทธฉือจี้**
ไต้หวัน. นนทบุรี: เซน ปรีณติง, 2551.

ส.สัญญา. **บทเรียนการพัฒนา...บ้านผาวังหมี เมืองสองแคว. วารสารหมออนามัย 6**
(พฤษภาคม – มิถุนายน 2545): 47-53.

สกศ. **คัตครุภูมิปัญญาไทยรุ่น 2 ดันเข้าสถานศึกษาทุกระดับ. กรุงเทพฯธุรกิจ.** (5 มิถุนายน 2552):
7.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. **ไม่เรียครูยังขลังผู้ปกครองหนุนทำโทษนักเรียนได้เพื่อหลาบจำ**
สกศ.ยกย่องครุภูมิปัญญา. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:

<http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=22106&Key=hotnews>
[14 มกราคม 2554]

สกศ.เผยยอดครุภูมิปัญญาไทยเหลือ 315 คน. คมชัดลึก (14 มกราคม 2554): 10.

สกุณา บัณฑิตรัตน์ สุภาวดี อินนุพัฒน์ และอภิรัฐ คำวัง. **แนวคิด รูปแบบ และวิธีการของ**
การพัฒนาจิตสำนึกอาสาสมัครในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์: กรณีศึกษาการจัด
กิจกรรมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร. กรุงเทพฯ: สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550. (อัดสำเนา)

สงขลาทูเดย์. **จังหวัดสงขลาได้รับเกียรติเป็นเจ้าภาพจัดสัมมนาครุภูมิปัญญาไทย 4 ภาค**
ครั้งที่ 4. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา: <http://songkhlatoday.com/paper/40676>
[17 มกราคม 2552]

สงวน สุทธิเลิศอรุณ. **พฤติกรรมมนุษย์กับการพัฒนาคน.** กรุงเทพฯ: อักษรานิพัฒน์, 2543.
ส่งเสริมการปฏิรูประบบเพื่อคุณภาพชีวิตเกษตรกร ชุมชน และสังคม, สำนักงาน. **หมอดิน.**
[ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา: <http://www.greenreform.org/2011/%E0%B8%9B%>
[20 มีนาคม 2554]

ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. **การจัดการศึกษาตลอด**
ชีวิต. กรุงเทพฯ: สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.
(อัดสำเนา), 2552.

ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, สำนักงาน. **แนวทางการ**
ดำเนินงานอาสาสมัคร กศน. กรุงเทพฯ: อักษรไทย, 2552.

ส่งเสริมการให้และการอาสาช่วยเหลือสังคม (ศกอส.), ศูนย์. **วาระแห่งชาติ การให้และการ**
อาสาช่วยเหลือสังคม. [ออนไลน์]. 2553. แหล่งที่มา:
<http://www.konjaidee.com/sites/default/files/agenda.pdf> [8 มีนาคม 2554]

สมบัติ บุญงามอนงค์. ศูนย์ประสานงานอาสาสมัครในสถานการณ์ภัยพิบัติ: ภาพสะท้อน
การจัดการพิบัติโดยชุมชน. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:

<http://www.thaingo.org/writer/view.php?id=1340> [9 สิงหาคม 2553]

สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงรับ
การทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาอักษร
ศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยหลังหนาน เขตบริหารพิเศษฮ่องกง สาธารณรัฐ
ประชาชนจีน. [ออนไลน์]. 2555. แหล่งที่มา:

http://www.ch7.com/news/news_thailand_detail.aspx?c=1&=1&d=186083 [22 เมษายน 2555]

สถิติแห่งชาติ, สำนักงาน. รายงานการสำรวจองค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร พ.ศ.2545.

กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2546.

สนับสนุนบริการสุขภาพ, กรม. คู่มือ อสม.ยุคใหม่. กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย, 2554.

สนับสนุนบริการสุขภาพ, กรม. รายงานการประเมินผล "ศักยภาพอสม.และการดำเนินงาน
หมู่บ้านจัดการสุขภาพปี 2549". [ออนไลน์]. 2549. แหล่งที่มา:

<http://www.thaiphc.net/journal/evaluate/abstract.doc> [20 มีนาคม 2553]

สนับสนุนบริการสุขภาพ, กรม. หนังสือที่ระลึกและรายงานการดำเนินงานโครงการจัดงานวัน
อาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ ประจำปี 2554. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการโรงพิมพ์
องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2554

สมเกียรติ เลิศสกุล. การส่งเสริมการพัฒนาอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในการ
ดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐาน จังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร
สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543.

สมเกียรติ ศรีจักรวาล. การศึกษาตามอัธยาศัยมีจริงหรือ. มติชน (28 มิถุนายน 2550): 6.

สมคิด เก้าวลัย. การแสดงบทบาทและความพึงพอใจของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำ
หมู่บ้านกับการพัฒนาศูนย์สุขภาพชุมชน: กรณีศึกษา อำเภอพิบูลมังสาหาร
จังหวัดอุบลราชธานี. การศึกษาค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหาร, สาขาวิชานโยบาย
สาธารณะ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.

สมบูรณ์ ศาลยาชีวิน. จิตวิทยาเพื่อการศึกษาผู้ใหญ่. เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์, 2526.

- สมพร เทพสิทธิ์า. **อุดมการณ์และบทบาทของอาสาสมัคร แนวคิด และทิศทางการพัฒนา
งานอาสาสมัครในสังคมไทย.** กรุงเทพฯ: สมาคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระ
บรมราชินูปถัมภ์, 2541.
- สมพร เทพสิทธิ์า. **อาสาสมัครกับการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาสังคม. วารสาร
ราชบัณฑิตยสถาน 4 (ตุลาคม – ธันวาคม 2546): 1090 – 1109.**
- สมพิศ วิสิฐสิริ. **รายงานการจัดการศึกษาในชุมชน.** กรุงเทพฯ: วัชรินทร์การพิมพ์, ม.ป.ป.
- สมยศ นาวิการ. **การบริหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2.** กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2538.
- สมศักดิ์ ภูวิภาวรรณ. **การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินสภาพจริง.
พิมพ์ครั้งที่ 2. เชียงใหม่: The Knowledge Center, 2544.**
- สมศักดิ์ เมธากาญจนศักดิ์. **การพัฒนาตนเองกับความพึงพอใจในงานของครูพลศึกษาใน
โรงเรียนสาธิต สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาพล
ศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2543.**
- สมหวัง พิธิยานุวัฒน์. **วิธีวิทยาการประเมินทางการศึกษา.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2541.
- สมาคมครูภูมิปัญญาไทยภาคใต้. **นายชบ ยอดแก้ว ครูภูมิปัญญาไทย ด้านกองทุนและธุรกิจ
ชุมชน (การออมทรัพย์) [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:
[http://southernthaiwisdomscholarsassociation.com/sites/index.php?option=com_](http://southernthaiwisdomscholarsassociation.com/sites/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=23)
[content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=23](http://southernthaiwisdomscholarsassociation.com/sites/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=23) [14 พฤษภาคม 2554]**
- สมาคมครูภูมิปัญญาไทยภาคใต้นายจ๊ะจ๋า ศักดิ์ ท่อทิพย์ **ครูภูมิปัญญาไทย ด้านการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา:
[http://southernthaiwisdomscholarsassociation.com/sites/index.php?option=com_](http://southernthaiwisdomscholarsassociation.com/sites/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=25&Itemid=42)
[content&view=category&layout=blog&id=25&Itemid=42](http://southernthaiwisdomscholarsassociation.com/sites/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=25&Itemid=42) [14 พฤษภาคม 2554]**
- สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย. **โครงการเครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน 11. [ออนไลน์]. 2552. แหล่งที่มา:
[http://www.sumc.in.th/sumcsouth/project/index.php?mode=detail1&id=1053&pa](http://www.sumc.in.th/sumcsouth/project/index.php?mode=detail1&id=1053&part_id=2)
[rt_id=2](http://www.sumc.in.th/sumcsouth/project/index.php?mode=detail1&id=1053&part_id=2) [4 ตุลาคม 2552]**
- สรวัดน์ ประไพทรัพย์สกุล. **ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้บรรยากาศองค์การและ
พฤติกรรมการพัฒนาตนเองของพนักงาน: กรณีศึกษาบริษัทค้าปลีกซีเมนต์ไทย
จำกัด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตวิทยาอุตสาหกรรม คณะ
วิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2546.**

- สังเวียน สีแดงน้อย. การสนับสนุนทางสังคมต่ออาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในเขตอำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา คณะศิลปศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย, 2546.
- สาธารณสุข, กระทรวง. 20 มีนาคม วันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ ประจำปี 2546. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2546.
- สาธารณสุข, กระทรวง. 20 มีนาคม วันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ ประจำปี 2548. กรุงเทพฯ: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2548.
- สาธารณสุข, กระทรวง. วันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ ประจำปี 2549. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2549.
- สาธารณสุข, กระทรวง. หนังสือที่ระลึกและรายงานผลการดำเนินงานโครงการจัดงานวันอาสาสมัครสาธารณสุขแห่งชาติ ประจำปี 2554. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2554.
- สาธารณสุข, กระทรวง. หลักสูตรการอบรมฟื้นฟูความรู้อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ปีพุทธศักราช 2553. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2553.
- สาธารณสุข, กระทรวง. ศูนย์ข้อมูลข่าวสารด้านเวชภัณฑ์. ข้อเสนอแนวทางการพัฒนางานอาสาสมัครไทย 2555. แหล่งที่มา: <http://dmsic.moph.go.th/news/CabinetSynopsis/e290355.pdf> [31 มีนาคม 2555]
- สาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, สำนักงาน กลุ่มงานสุขภาพภาคประชาชน. อสม.ดีเด่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2551. [ออนไลน์]. 2551. แหล่งที่มา: http://www.udo.moph.go.th/sw5/vidogallery.php?video_id=5 [2 สิงหาคม 2554]
- สาธารณสุขจังหวัดอุดรธานี, สำนักงาน. อสม. ดีเด่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปี 2554: พ่อสมยา รัตนพลธิ. [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: http://www.udo.moph.go.th/sw5/vidogallery.php?video_id=4 [8 มิถุนายน 2554]
- สายยนต์ เสือสูงเนิน. การศึกษาคูภูมิปัญญาด้านศิลปกรรมในตำบลโคกสูง อำเภอพัฒนานิม จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.
- สารคดี. อนุรักษ์วิถี ไตสง่า – นักบุกเบิกดนตรีไทยร่วมสมัย [ออนไลน์]. 2547. แหล่งที่มา: <http://www.sarakadee.com/web/modules.php?name=Sections&op=viewarticle&artid=13> [18 มิถุนายน 2554]

สีปนาคะสกีธร, มุลินิธิ. **สาส์นสืบ ฉบับเครือข่ายอาสาสมัครสุขภาพ**. [ออนไลน์]. 2554.

แหล่งที่มา: http://www.seub.or.th/index.php?option=com_content&view

=category&layout=blog&id=108&Itemid=138 29 [มิ.ย. 2554]

ลำลี ประชา. **สัมภาษณ์**, 9 กรกฎาคม 2554.

สิริกาญจน์ สถิตรัตนโรจน์. **สัมภาษณ์**, 27 พฤษภาคม 2554.

สิริพร สาลีศรี. **สภาพและปัญหาการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน**

อำเภอเมืองเลย จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์

เพื่อการพัฒนา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, 2550.

สุภาพจิต, กรม. **คู่มือการฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม**. พิมพ์ครั้งที่ 3 . นนทบุรี: สำนักพัฒนา

สุภาพจิต กรมสุภาพจิต, 2546.

สุโขทัยธรรมมาธิราช. **เอกสารการสอนชุดวิชา การจัดการทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2544.

สุคำ แก้วศรี. **สัมภาษณ์**, 28 พฤษภาคม 2554.

สุจินดา สุขกำเนิด และเบญจรัตน์ เมืองไทย. **ถอดบทเรียน พลังศักยภาพผสม : ผ่านเว็บ**

บล็อกการจัดการความรู้ อสม. ขอนแก่น: ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาสุขภาพภาค

ประชาชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2552.

สุดา ดวงพระทัย. **บทบาทอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ในเขตเมือง**

กรณีศึกษาเทศบาลตำบลแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี. งานนิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต,

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย

บูรพา, 2549.

สุธิดำพร บำราญ. **ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพัฒนากร: กรณีศึกษาเฉพาะ**

จังหวัดปัตตานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะพัฒนา

บริหารศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540.

สุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ. **คนนอกระบบ สุทินันท์ ปรัชญพฤทธิ**. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาการ

และมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546.

สุธิวงค์ พงศ์ไพบุลย์. **ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้**. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้**. สถาบัน

ทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา, 2541.

- สุนทร สุนันชัย. ความหมายของศัพท์ทางการศึกษาบางคำที่ควรทราบ. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชา การศึกษาตลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบ หน่วยที่ 1-7**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2547.
- สุนันท์ โยธานันท์. **การปฏิบัติงานหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านของกรมพัฒนาที่ดินในการอนุรักษ์ดินและน้ำ อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี**. ปัญหาพิเศษปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548.
- สุนิตย์ เชนษฐา และวินัย เมฆไตรภพ. **การศึกษาและประยุกต์บทเรียนงานอาสาสมัครจากต่างประเทศเพื่อพัฒนาระบบอาสาสมัครในประเทศไทย**. [ออนไลน์]. 2548.
แหล่งที่มา: www.volunteerspirit.org/files/final-VSN.doc [19 กันยายน 2553]
- สุพัฒน์ จินดาคำ. **สัมภาษณ์**, 27 พฤษภาคม 2554.
- สุภัททา ปิณฑะแพทย์. **พฤติกรรมมนุษย์และการพัฒนาตน**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, 2542.
- สุภางศ์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- สุมาลี สังข์ศรี. **การพัฒนาการเรียนรู้อุตลอดชีวิต**. ใน **ประมวลสาระชุดวิชาบริบททางการศึกษา**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545
- สุมาลี สังข์ศรี. **การจัดการศึกษานอกระบบด้วยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2545.
- สุมาลี สังข์ศรี. **รายงานการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545.
- สุรางค์ ใคว์ตระกูล. **ทฤษฎีการเรียนรู้และแนวความคิดการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ: (ม.ป.ท.), 2533.
- สุรินทร์ คัล้ายรามัญ. **การพัฒนากระบวนการอบรมโดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์และการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมเพื่อเสริมสร้างความรู้เจตคติและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของผู้นำชุมชนที่เป็นสตรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- เสาวนีย์ เสนาสุข. **งานอาสาสมัครและกิจกรรมเยาวชน**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2532.

เสาวลักษณ์ กรโกวิท. **ความต้องการพัฒนาตนเองของครูโรงเรียนโกวิทอรัญเชียงใหม่.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2546.

แสง สาระสิทธิ์. **การพัฒนาตน.** เลย: ภาควิชาจิตวิทยาและการแนะแนว คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏเลย, 2535.

โสพล ไกยะสินธุ์. **ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของหมอดินอาสาประจำหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546.

หนึ่งอำเภอหนึ่งศูนย์เรียนรู้หมอดิน. **เชียงใหม่นิวส์.** (22 กรกฎาคม 2553): 9.

หมอดินอาสาดีเด่นปี'53 สร้างชีวิตพอเพียงด้วยอาชีพเกษตรผสมผสาน (รายงานพิเศษ). **แนวหน้า.**(4 มิถุนายน 255): 38.

องค์การบริหารส่วนตำบลนาคำ. **อาสาสมัครพิทักษ์สิ่งแวดล้อม.** [ออนไลน์]. 2553.

แหล่งที่มา:http://www.nakam.go.th/activity_detail.php?aid=38&cate_id=1

[15 ธันวาคม 2553]

อดิสร ปริดาภรณ์. **ความต้องการ การได้รับการตอบสนองของความต้องการและแนวทางเสริมสร้างการพัฒนาตนเองของพนักงาน บริษัท แพนเอเชียฟู้ดแวร์ จำกัด (มหาชน).** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.2549.

อมร นนทสุต. **แนวความคิด หลักการและวิธีการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานชุมชน.**

พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การทหารผ่านศึก, 2539.

อัคระ ธิติถาวร. **สัมภาษณ์,** 9 กรกฎาคม 2554.

อังสนา ฤทธิเลื่อน. **ความต้องการในการพัฒนาตนเองของพนักงานบริษัทคอนสตรัคชั่น แอนด์ เอ็นจิเนียริง ลอว์.** ปัญหาพิเศษปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2548.

อัญชลี ธรรมะวิจิฎกุล รุ่งอรุณ ไสยโสภณ และศรีสว่าง เลี้ยววาริณ. การศึกษานอกระบบ. ใน **เอกสารสาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน.: คัมภีร์ กศน.** หน้า 20-25. กรุงเทพฯ: เอ็น.เอ.รัตนะเทอดดี, 2551.

อาชัญญา รัตนอุบล. **การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2542. (อัดสำเนา),

- อาชัญญา รัตนอุบล. **ความเข้าใจในการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต.** (ม.ป.ท.). 2555. (อัดสำเนา)
- อารี พันธุ์มณี. **จิตวิทยาการเรียนการสอน.** พิมพ์ครั้งที่ 2: กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ เลิฟแอนด์ลิฟเพรส, 2538.
- อาสาสมัคร กศน.พร้อมช่วยล้างบ้าน. **เดลินิวส์.** (8 พฤศจิกายน 2554): 9.
- อาสาสมัครเพื่อสังคม, มูลนิธิ. **อาสาสมัครนักกฎหมายสิทธิมนุษยชน.** [ออนไลน์]. 2554.
http://thaivolunteer.org/myweb/index.php?option=com_content&view=article&id=2:-6-&catid=1:2011-07-08-16-34-44&Itemid=3 [9 กรกฎาคม 2554]
- อาสาสมัครเพื่อสังคม, มูลนิธิ. **รู้จักมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.).** [ออนไลน์]. 2552.
 แหล่งที่มา: <http://www.thaivolunteer.org/> [12 มกราคม 2553]
- อิสรา. สำนักข่าว. **สธ.จับมือ ศธ.เปิดโครงการ “อสม.อนาคตดี ไปเรียนฟรีกับ กศน.”**
 [ออนไลน์]. 2554. แหล่งที่มา: <http://www.isranews.org/item/842-2011-02-17-11-00-13.html> [20 กุมภาพันธ์ 2554]
- อำพล สุวรรณธาดา. **นายมัน สามสี นักคิดผู้มุ่งมั่น สานฝันให้เป็นจริง.** กรุงเทพฯ: กลุ่มงาน ศิลปะและวัฒนธรรม สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544.
- อุดม เขยกิ่งศ์. **แนวทางการบริหาร และการจัดการ: การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542.**
 กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 254.
- อุทุมพร จามรมาน. โมเดล - (Model). **วารสารวิชาการ.** 3 (มีนาคม 541.): 22-25.
- อุ้นตา นพคุณ. **กรอบแนวความคิดการพัฒนาโปรแกรมอย่างมีส่วนร่วมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2546.
- อุดม เขยกิ่งศ์. **การส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แปลนพรินทร์ตั้ง, 2551
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. **ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย.** นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2540.
- เอดส์แห่งประเทศไทย, มูลนิธิ. **งานอาสาสมัครคืออะไร.** [ออนไลน์]. 2551.แหล่งที่มา:
http://www.thaiids.org/autopage/show_page.php?h=23&s_id=5&d_id=2
 [9 กันยายน 2552]

ภาษาอังกฤษ

- Aarhus University Denmark. **What is lifelong Learning?** [Online]. 2009. Available from: <http://www.lifelonglearningmasters.org/site.aspx?p=57> [2009, September 10]
- Agency for Adult Education, the Republic of Croatia. **What is lifelong learning.** [Online]. 2008. Available from: <http://www.aoo.hr/en/Page.aspx?id=21> [2009, December 1]
- Andy Fryar. **Volunteer Managers and the Time Management Trap.** [Online]. 1999. Available from: <http://www.energizeinc.com/hot/june99.html> [2011, March 30]
- Arsoy, A. And Özad, B. E. The Experiential Learning Cycle In Visual Design. **The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET.** 3 (April 2004): 48-55.
- Atkinson R. L., Atkinson R. C., Smith E. E, and Bem D. J. 1993. **Introduction to Psychology.** 11th ed. Fort Worth TX: Harcourt Brace Jovanovich.
- Barker, R. L. **The social work dictionary.** 5th Edition. Washington, DC : NASW Press, 2003.
- Brien Sharon . **The Benefits of Lifelong Learning for Adults 50-plus.** [Online]. 2009. Available from: <http://seniorliving.about.com/od/lifetransitionsaging/a/lifelonglearnin.htm> [2009, December1]
- Britton, V. Elmore, P. B. **Leadership and Self-Development Workshop for Women: A Research Report, Paper presented at the Annual Meeting of the American Personnel and Guidance Association, (Chicago, Illinois, April 11-14,)** [Online]. 1976. Available from: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED124837&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED124837 [2009, August 2]
- Bund-Länder Commission for Educational Planning and Research Promotion Secretariat , Republic of Germany. **Strategy for Lifelong Learning in the Federal Republic of Germany.** [Online]. 2004. .Available from: <http://www.blkbonn.de/papers/volume115-english.pdf> [2009, December2]

- Burnard, P. **Acquiring Interpersonal Skills: A Hand book of Experiential learning for Health professionals.** 2nd ed. London: Chamman&Hall, 1996.
- Bhat, V. D. **Experiential Learning A Handout for Teacher Educators.** [Online]. (n.d.). Available from: http://wikieducator.org/images/b/b5/EXPERIENTIAL_LEARNING.pdf[2008, October 8]
- Canadian Council on Learning. **Volunteering.** [Online]. 2007. Available from: <http://www.ccl-cca.ca/NR/rdonlyres/61392337-E7A5-4DFC-BCB8-EEDE1A4BBF3B/0/VolunteeringEN.pdf>[2009, October 5]
- Canada Survey of Giving, The. **Benefits of Volunteering.** [Online]. 2000. Available from: http://www.givingandvolunteering.ca/files/giving/en/factsheets/benefits_of_volunteering.pdf[2009, November 2]
- Cassidy, K. Enhancing your experiential learning program with narrative theory. **Journal of Experiential Education.** 24(2001.): 22-26.
- Clary, E. G., Snyder M., Ridge, R. D., Copeland J., Stukas A. A., Haugen, J., Miene, P. **Understanding and Assessing the Motivations of Volunteers: A Functional Approach.**[Online]. 1997. Available from: <http://comm2.fsu.edu/grad/phillips/FunctionalApproachtoVolunteerMotivation.pdf> [2009, October 4]
- Coombs P. H., and Ahmed M. **Attacking Rural Poverty: how NFE can help.** Baltimore: John Hopkins University Press, 1974.
- Corporation for National and Community. **Service Volunteering in America Research Highlights July 2009.** [Online]. 2009. Available from: <http://www.volunteeringinamerica.gov/assets/resources/VolunteeringInAmericaResearchHighlights.pdf> [2009, October 5]
- David A. Kolb Richard E. **Learning from experience.** [Online]. 1999. Available from: <http://www.learningfromexperience.com/images/uploads/experiential-learning-theory.pdf> [2009, May 5]
- Dewey, J. **How We Think.** London: D. C. Heath & Co, 1933.
- Dewey, J. **Experience and education.** New York: The Macmillan company, 1938.
- Ding, Yuanzhu et al. **Research on Voluntary Activities.** Tianjin People's Publishing House, 2001.

- Eisner, E. W. *The enlightened eye: qualitative inquiry and the enhancement of educational practice*. Upper Saddle River, N.J.: Merrill. 1998.
- Ellis, S. J., and Katherine H. N. *By the People: A History of Americans as Volunteers*. Revised ed. San Francisco: Jossey-Bass, 1990.
- Ellis S. J.. *How We Define "Volunteer" for Energize...and What Is Not Volunteering to Us*. [Online]. 2007. Available from: <http://www.energizeinc.com/art/ade.html> [2011, April 10]
- Er, N. and Letassy, N. *A Pilot Study: Evaluating Student Experiential Learning in the Ambulatory Care Setting*, Paper presented at the annual meeting of the All Academic Inc., Florida. [Online]. 2007. Available from: http://www.allacademic.com/meta/p196221_index.html [2009, June 9]
- Europa. European Commission: Policy Areas: *Lifelong Learning, What is Lifelong Learning?* [Online]. 2003. Available from: http://europa.eu.int/comm/education/policies/life/what_islife_en.html [2009, December 1]
- European Society of Association Executives. *What is lifelong learning?* [Online]. 2007. Available from: http://www.esae.org/articles/2007_08_005.pdf [2009, November 5]
- Evert, A. *Group Development Through Experiential Education: Promises and Delivery*. [Online]. 1991. Available from: http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/23/d e/2e.pdf [2009, April 5]
- Exeter D. J. *Learning in the Outdoors*. London: Outward Bound, 2001.
- Foster , C. R. *Psychology for Life Adjustment*. Chicago: American Technical Society. 1951.
- Gervasio, J. et al. *Expansion of Experiential Learning Opportunities Through Medication Reconciliation Participation*, Paper presented at the annual meeting of the All Academic Inc., Florida. [Online]. 2007. Available from: http://www.allacademic.com/meta/p196182_index.html [2009, May 13]
- Good C. V. *Dictionary of Education*. New York: McGraw-Hill Book, 1973.
- Grantmaker Forum on Community & National Service, The. *Cost of Volunteer*. California: The Grantmaker Forum on Community & National Service, 2003.

- Harkness, S. S. **Experiential Learning: Undergraduate Research Methodology Instruction Through Directed Research and Mentoring** , Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Chicago. [Online]. 2007. Available from:http://www.allacademic.com/meta/p209938_index.html> [2009, May 11]
- Hamilton, Matthew, & Hussain, Afshan. **America's teenage volunteers: Civic participation begins early in life**. Washington, DC: Independent Sector. (n.d.).
- Hasan ,A. **Lifelong Learning**. in **International Encyclopedia of Adult Education and Training**. Edited by Albert C Tuijnman. 2nd ed. Oxford: Pergamon, 1996.
- HRD Group, **What is Experiential Learning** [Online]. 2005. .Available from: http://www.teamskillstraining.co.uk/articles/exp_learn.htm [2009, March 17]
- Holtzman, R. **Experiential Learning in Washington, D.C.: A Study of Student Motivations and Perceptions Paper presented at The Midwest Political Science Association annual meeting Palmer House Hilton, Chicago, Illinois**. [Online]. 2009. Available from: http://www.allacademic.com/meta/p362071_index.html [2009 July 8]
- Husen T, and Postlethwaite T. N. editors. **International encyclopedia of education**. New York: Pergamon, 1994.
- Janet Fox, Lisa Arcemont, and Karen Martin. **Way to Go: Ideas For Volunteer Recognition** . [Online]. (n.d.). Available from: <http://www.lsuagcenter.com/MCMS/RelatedFiles/%7BF20DA153-16F7-45DA-A4F8-1AAC5CEBFCC4%7D/Way+to+Go+Recognition+GuideMargin.pdf> [8 April 2011]
- Jensen, P.H. **The application of Kolb's experiential learning theory in a first semester college accounting course**. Dissertation Abstracts International, 1995.
- Juch, A. **Personal development: Theory and practice in management training**. Shell International, Wiley, 1983.
- Kamble Geeta and Sidhaye Narendra. **Life Long Learning**. [Online]. 2010. Available from: <http://www.articlesbase.com/education-articles/life-long-learning-2904759.html> [2011 March11]

- Kauffman, K.S. and Myers, D. H. The changing role of village health volunteers in northeast Thailand: an ethnographic field study. **International Journal of Nursing Studies**34 (4 August 1997): 20-27.
- Kentucky Commission on Community Volunteerism and Service. **Determining the Motivation of Volunteers**. [Online]. (n.d.). Available from: <http://chfs.ky.gov/NR/rdonlyres/B66B3AD0-DFB1-4FD8-BDA7-CE05C7F5D9E1/0/DeterminingtheMotivationofVolunteers.pdf> [2009, September 11]
- Kiley Margaret and Cannon Robert. **Leap into... Lifelong Learning**. [Online]. 2000. Available from: <http://www.adelaide.edu.au/clpd/resources/leap/leapinto/LifelongLearning.pdf> [2011, April 22]
- Kleis, J., Lang, L., Mietus, J.R. & Tiapula, F.T.S. **Toward a contextual definition of nonformal education**. Non formal education discussion papers, East Lansing, MI:Michigan State University,1973.
- Koritnick, M. and Darbishire, P. Experiential Learning: Pharmacy Practice in England Through an American Student's Eyes. **Journal of Pharmacy Teaching**. 13(2 2006.): 71-80.
- La Belle, T. **Nonformal Education in Latin American and the Caribbean: Stability, Reform or Revolution?**. New York: Praeger, 1986.
- Lewin, K. A Research & Minority Problems. **Journal of Social** 2(1946). : 34-46.
- Lewis, L. H. and Williams, C. J. **Experiential Learning: Past and Present in Experiential learning: a new approach**. San Francisco: Jossey-Bass, 1994.
- Lee, P.L., Moffeit, K.S. A case for experiential learning . **Internal Auditing** 6 (11990.): 50-54.
- Levon Yengoyan. **Factors Influencing Volunteer Participation**. [Online]. (n.d). Available from: <http://www.usfa.fema.gov/pdf/efop/efo44796.pdf> [2 March 2011]
- Longworth, Norman, and Keith.. **Lifelong Learning: New Vision, New Implications, New Roles for People, Organizations, Nations and Communities in the 21st Century**. London: Kogan Page, 1996.

- M. Mahruf C. Shohel and Andrew J. Howes. **Nonformal Education for Sustainable Development: A Bangladeshi Perspective in The 10th APED International Conference on Education, 6-8 December 2006, Bangkok, Thailand** [Online]. 2006. .Available from: www.unescobkk.org/fileadmin/template2/apeid/.../shohel_6D.doc [2009 August 10]
- London, M., Larsen, H. H., and Lars, N. **Thisted Relationships between Feedback and Self-Development.** [Online]. (n.d..) Available from: <http://gom.sagepub.com/cgi/content/abstract/24/1/5> [2008, December 15]
- McCollum, C. B. **Self development and the spontaneous expression of leadership Behaviors.** [Online]. 2000. Available from: <http://www.mum.edu/library/abstracts/mccollum.html> [2009, January 16]
- Ministry Of National Education, Republic Of Turkey. **National Education At The Beginning of 2002.** [Online]. 2002. Available from: http://www.meb.gov.tr/Stats/apk2002ing/apage29_48.htm [2009, September 16]
- Moore D. G., and Burns R. K.. **Human Relation at Work.** New York : McGraw-Hill. Book Company, Inc., 1962
- Namba J. A study on the self development in middle-aged Japanese women through analyses of their narrated life histories. *Japanese Journal of Social Psychology* 15 (March 2000): 208-215.
- National Youth Affairs Research Scheme. **Passions, People and Appreciation: Making Volunteering Work for Young People** [Online]. 2004. Available from: http://www.fahcsia.gov.au/sa/volunteers/pubs/PassionsPeopleAppreciation/Pages/P/PA_Chapter4.aspx#4 [2011, July 18]
- Natural Resources Conversation Service (USDA), United States Department of Agriculture. **Volunteer – Definition** [Online]. 2009. .Available from: <http://www.nrcs.usda.gov/FEATURE/volunteers/emp/factsheets/07ETFct3.pdf> [2009, September 12]
- Nederlof, E.S., and Odonkor, E. N. Lessons from an Experiential Learning Process: The Case of Cowpea Farmer Field Schools in Ghana. *Journal of Agricultural Education and Extension.* 4 (December 2006): 249-271.

- Neff, S. Barker, G. and Cornwell, T. **Experiential Learning and Social Impact: The Communication Effects of the One Homeless Night Event on Participants' Attitudes and Perceptions of Homelessness**, Paper presented at the annual meeting of the All Academic Inc, Quebec, Canada. [Online]. 2008. Available from: http://www.allacademic.com/meta/p232408_index.html [2009, July 21]
- Nordstrom M. Nancy. **Top 10 Benefits Of Lifelong Learning**. [Online]. 2011. Available from: http://www.selfgrowth.com/articles/Top_10_Benefits_of_Lifelong_Learning.html [2011, September 16]
- Oliner Samuel. **Extraordinary Acts of Ordinary People: Faces of Heroism and Altruism**. [Online]. 1999. Available from: http://www.altruisticlove.org/docs/s_oliner.html [25 January 2011]
- Omoto, Allen. M. and Snyder, Mark. **Sustained Helping Without Obligation: Motivation, Longevity of Service, an Perceived Attitude Change Among AIDS Volunteers**. *Journal of Personality and Social Psychology*. 68(4 1995): 671-686.
- Parliamentary Assembly Council of Europe . **Non-formal education: Report Committee on Culture and Education**. [Online]. 1999. Available from: <http://assembly.coe.int/Documents/WorkingDocs/doc99/Edoc8595.htm> [2008, September 6]
- Peter Jarvis. **Adult and continuing education: theory and practice**. 2nd ed. London: Routledge, 1995.
- Peterson, R. E. **Lifelong Learning**. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1979.
- Pfeiffer, W., and Jones, J. E. **A Handbook of structured experiences for human relations training Vols. 1-5**. CA: University Associates, La Jolla, 1975.
- Qi Zhou. On Volunteer Spirit and Thought of "Universal Love" by Mo-tse. *Asian Social Science* 9 (September 2011): 184.
- Robson, S. M.; Hansson, R. O. Strategic Self Development for Successful Aging at Work International. *Journal of Aging and Human Development* (4 2007.): 331-359.

- Rogers A. **Non-formal Education: Flexible Schooling or Participatory Education?**. New York: Springer Science+Business Media, 2004.
- RSC Solutions. **Modern Volunteer Recognition & Reward**. [Online]. 2008.
Available from: <http://www.rscsolutions.com.au/Section%20%20Vol%20Reward%20&%20Recogniton%20Web.pdf> [15 June 2011]
- Schermerhorn, J., Jr., Hunt, J., and Osborn, R. **Managing organisational behaviour**. New York: John Wiley & Sons, 1991.
- Seed, A. H. Cohort building through experiential learning. **Journal of Experiential Education** 31(2 2008.): 209-224.
- Shahnewaz khan. **Role of Non - Formal Education For Young People**. [Online]. (n.d.).
.Available from: http://www.un.org/esa/socdev/unyin/workshops/regm_asia_sahnewaz_khan.pdf [2009 , November 28]
- Shuell, T.J. & Moran, K. A. Learning Theories: History overview and trends. **The International Encyclopedia of Education**. 2nd ed. Vol 6. N.Y.: Elsevier Science, 1994.
- Summer Institute of Linguistics International. **What is nonformal education?**. [Online]. 1999. Available from : <http://www.sil.org/linguaLinks/literacy/ReferenceMaterials/GlossaryOfLiteracyTerms/WhatIsNonformalEducation.htm> [2009, July 20]
- Teresaa A. Martinez and Steve L. McMullin. **Factors Affecting Decisions to Volunyeer in Nongovernmental Organizations**. [Online]. 2004. Available from: http://fishwild.vt.edu/faculty/mcmullin/Martinez_reprint.pdf [31 March 2011]
- Thomas McKee. **How to Motivate Volunteers**. [Online]. (n.d.). Available from: <http://www.volunteerpower.com/articles/motivate.asp> [26 July 2011]
- University of Melbourne. **definition of volunteering**. [Online]. (n.d). Available from: <http://www.services.unimelb.edu.au/live/svrs/downloads/2008/definition-volunteering.pdf> [2009, October 18]
- Virginia Area Health Education Centers Program. **Characteristics of a Volunteer**. [Online]. 2010. Available from: <http://www.ahec.vcu.edu/Volunteers/Characteristics.pdf> [2011, April 13]

Volunteering Australia. **Definitions and Principles of Volunteering**. [Online]. 2005.

Available from: <http://www.volunteeringaustralia.org/files/AOAL2F8K3S/VA%20Definitions%20and%20Principles%20June%202005.pdf> [2009, August 20]

Volunteering Australia. **The Principles of Volunteering: why have them?** [Online]. 2005.

Available from:

http://www.volunteeringaustralia.org/html/s02_article/article_view.asp?id=2262&nav_cat_id=297&nav_top_id=59 [2009, August 20]

Volunteering In America. **Volunteering In America Research**. [Online]. 2009.

Available from: <http://www.volunteeringinamerica.gov/assets/resources/VolunteeringInAmericaResearchHighlights.pdf> [2009, November 23]

UNESCO. **International standard classification of education ISCED 1997**. Paris: UNESCO, 1997.

University Associates. **Designing Experiential Learning Modules**. [Online]. 2007.

Available from: <http://www.universityassociates.com/DELMFull.html> [2008, December 2]

Willman Marissa. **About Volunteer Work**. [Online]. 2008. Available from:

http://www.ehow.com/facts_4987690_volunteer-work.html [2009, September 15]

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัยมีดังนี้

1. ผศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา	หัวหน้าภาควิชาการศึกษาศาสตร์ตลอดชีวิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. รศ.ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาแบบ
โรงเรียน ภาควิชาการศึกษาศาสตร์ตลอดชีวิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ผศ.ดร.กมลวรรณ ตังธนากานนท์	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการวัดและ
ประเมินผลการศึกษา ภาควิชาวิจัยและ
จิตวิทยาการศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. ดร.ชลทิตย์ เขี่ยมสำอางค์	ผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาการศึกษานอก
ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
กรุงเทพมหานคร
5. ดร. อมรา ปฐุภิญโญบูรณ์	อดีตนักวิชาการ ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตาม
อัธยาศัย สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอก
ระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

วัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ชื่อ-สกุลผู้รับการสัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปีที่สัมภาษณ์ เวลา.....

ประเภทอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

ครูภูมิปัญญาไทย

หมอдинอาสา

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

อาสาสมัครเพื่อสังคม

อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร

กศน.)

ระยะเวลาในการปฏิบัติงาน.....ปี

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

1.1 ความเชื่อพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของท่าน เช่น หลักคำสอนทางศาสนา คำสอนของบิดา มารดา หรือบรรพบุรุษ ความเชื่อในชุมชน เป็นต้น มีอะไรบ้าง

1.2 ความเชื่อที่ทำให้ท่านตัดสินใจเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยคืออะไร

1.3 ความเชื่อที่มีความสำคัญต่อการทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

1.4 ความเชื่อสำคัญที่สุดในการทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยคืออะไร

2. บุคลิกภาพที่เกี่ยวข้องกับการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

2.1 ท่านคิดว่าบุคลิกภาพที่จำเป็นต่อการเป็นอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีอะไรบ้าง

2.2 บุคลิกภาพทั้งภายในและภายนอกที่สำคัญที่สุดต่อการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยคืออะไร

2.3 ท่านมีวิธีการพัฒนาบุคลิกภาพเพื่อให้เหมาะสมต่อการทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

2.4 แรงจูงใจภายในในการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของท่านคืออะไร

3. การเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

3.1 การพัฒนาศักยภาพที่เกี่ยวข้องกับการทำงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยมีความจำเป็นสำหรับท่านอย่างไร

3.2 การได้รับการพัฒนาความรู้ การอบรมเพิ่มพูนความรู้เพื่อนำมาใช้ในงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้นำมาใช้ในการปฏิบัติงานอย่างไร

3.3 ท่านมีวิธีการพัฒนาตนเองเพื่อส่งเสริมการทำงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

3.4 ท่านใช้ประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนมาใช้ในการทำงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

4. สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

4.1 ธรรมชาติที่อยู่รอบตัวท่าน มีผลต่อการตัดสินใจเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

4.2 บุคคลใกล้ชิด เช่น สมาชิกในครอบครัว เพื่อนร่วมงาน มีผลต่อการตัดสินใจเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

4.3 อาชีพของบิดามารดาส่งผลต่อการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

4.4 ท่านได้รับการสนับสนุนในการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยจากใคร และบุคคลดังกล่าวสนับสนุนอย่างไร

5. สังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

5.1 วิธีการดำเนินชีวิต วิธีทำงานในชุมชนที่ท่าน อยู่ส่งผลต่อการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร

5.2 การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนส่งผลต่อการทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของท่านอย่างไร

5.3 คนในชุมชนเข้าใจการทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยของท่านอย่างไร

5.4 คนในชุมชนสนใจทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยบ้างหรือไม่

5.5 หากคนในชุมชนสนใจทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ท่านให้คำแนะนำผู้สนใจอย่างไร

6. สภาพการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องการเป็นอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

6.1 ท่านประสบปัญหาในการทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอะไรบ้างและมีวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างไร

6.2 นโยบายของหน่วยงานที่ท่านทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอยู่ในขณะนี้ สนับสนุนการทำงานของท่านอย่างไร

6.3 หน่วยงานที่ท่านทำหน้าที่อาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้ความสำคัญต่อการมีจิตบริการ จิตสำนึกสาธารณะ ความเสียสละ การทำงานเพื่อส่วนรวมอย่างไร

6.4 ท่านต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุนการทำงานอาสาสมัครการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในด้านใดบ้าง เช่น การจัดอบรมที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน การสร้างเครือข่าย การได้รับการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการทำงาน และจะมีวิธีการอย่างไร

ข้อที่	ประเด็นที่สังเกต
3.3	<p>ตรวจสอบการปฏิบัติงานของตนเองกับเป้าหมาย บันทึกการสังเกต</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
3.4	<p>ระบุวิธีการที่จะปรับปรุงการเรียนรู้ของตนเอง บันทึกการสังเกต</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
3.5	<p>แบ่งเวลาในการค้นคว้าหาความรู้ บันทึกการสังเกต</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
4	<p>การเรียนรู้ร่วมกัน การสังเกตเกี่ยวกับการปฏิบัติงานร่วมกันระหว่างอาสาสมัครการศึกษาในอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยและผู้รับบริการ โดยเน้นการจัดระบบการเรียนรู้ การแบ่งปันความรู้ การแลกเปลี่ยนและยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ร่วมกันครอบคลุมประเด็นดังต่อไปนี้</p>
4.1	<p>แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น บันทึกการสังเกต</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

ข้อที่	ประเด็นที่สังเกต
4.2	ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ บันทึกการสังเกต
4.3	ยอมรับฟังความคิดเห็นและประสบการณ์ของผู้อื่น บันทึกการสังเกต
4.4	แสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล บันทึกการสังเกต

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและ
การศึกษาตามอัธยาศัย

วัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะและสภาพแวดล้อมของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ชื่อ-สกุลผู้รับการสัมภาษณ์.....

วัน เดือน ปีที่สัมภาษณ์ เวลา.....

ประเภทของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
ที่รับบริการ

- ครูภูมิปัญญาไทย หมอдинอาสา
 อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครเพื่อสังคม
 อาสาสมัครส่งเสริมการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย (อาสาสมัคร
 กศน.)

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. เหตุใดท่านจึงมารับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
2. ท่านคิดว่าอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยควรมีบุคลิกภาพอย่างไร
3. ท่านพึงพอใจต่อการทำงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยหรือไม่ อย่างไร
4. ท่านคาดหวังจากการรับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร
5. ท่านได้รับประโยชน์จากการรับบริการจากอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยอย่างไร
6. ประสิทธิภาพในการทำงานของอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยส่งผลต่อผลการเรียนรู้ของท่านอย่างไร
7. ท่านจะนำประสบการณ์ที่ได้รับจากอาสาสมัครการศึกษาครอบครัวโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างไร

ภาคผนวก จ

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม มีดังนี้

1. ดร.สนอง ฉินนานนท์ อดีตข้าราชการสำนักงาน กศน. และปัจจุบันดำรงตำแหน่งผู้แทนสำนักงานโครงการควบคุมยาเสพติดระหว่างประเทศแห่งสหประชาชาติ
2. ดร.สมบูรณ์ บุรศิริรักษ์ ฝ่ายแผนงานและงบประมาณ ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา
3. นายวรวิทย์ กิตติคุณศิริ ผู้อำนวยการสำนักงาน กศน.จังหวัดเพชรบุรี
4. นายพิเชษฐ ใสเฒ่า ผู้อำนวยการ กศน.เขตห้วยขวาง
5. นางสาวสุธาทิพย์ จันทร์ภักษ์ หัวหน้ากลุ่มพัฒนาการมีส่วนร่วม
กองสุขภาพภาคประชาชน กระทรวงสาธารณสุข
6. นายอาทิตย์ สุขเกษม ผู้อำนวยการสถานีพัฒนาที่ดินนครสวรรค์
7. นางผ่องนภา เนียมน่วม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
8. นายสำเร็จ แพงเพชร หมอдинอาสา
9. นางพยงค์ ฝนทองจุลกุล ผู้รับบริการจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
10. นายพิษณุ ฤทธิเรืองเดช ผู้รับบริการจากหมอдинอาสา

ภาคผนวก จ

ประเด็นในการสนทนากลุ่ม

เรื่อง (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

วัตถุประสงค์ในการสนทนากลุ่ม

เพื่อนำเสนอ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ประเด็นคำถามประกอบด้วยประเด็นต่อไปนี้

(1) (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ได้พัฒนามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

(2) (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ได้พัฒนามีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากหรือไม่ อย่างไร

(3) องค์ประกอบส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ได้พัฒนามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

(4) กระบวนการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ได้พัฒนามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

(5) ปัจจัยในการใช้ (ร่างที่) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ได้พัฒนามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

(6) เงื่อนไขในการใช้ (ร่างที่) รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่ได้พัฒนามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด ควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร

(7) ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ภาคผนวก ช
รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบรูปแบบ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบรูปแบบ มีดังนี้

1. ดร.อมรวิรัช นาคกรทรรพ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย
การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผศ.ดร.วีระจักร์ สุปัญญา หัวหน้าภาควิชาการพัฒนาศึกษาการพัฒนาระบบและชุมชน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วิทยาเขตกำแพงแสน
3. ดร.วัฒนา อัครคพานิช อาจารย์ประจำโปรแกรมศึกษาระดับปริญญาตรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
4. ดร.ชัยยศ อิมสุวรรณ์ รองเลขาธิการสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ
และการศึกษาตามอัธยาศัย
5. อาจารย์สุรินทร์ กิจนิตยชีวี ที่ปรึกษาสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม
(สคส.) และปราชญ์ชุมชน

ภาคผนวก ซ
แบบตรวจสอบรูปแบบ

**แบบตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบ
โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต
ของประชาชน**

คำชี้แจง

ผู้วิจัยใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านในการตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งในการทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนารูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน” ดังรายละเอียดในเอกสารประกอบการตรวจสอบรูปแบบที่ผู้วิจัยแนบมาให้

ทั้งนี้ แบบตรวจสอบรูปแบบฉบับนี้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ทรงคุณวุฒิ

ตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาของระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะในประเด็นอื่นๆ

ด้วยความเคารพอย่างสูง

นางสาวณัฐสุลักษณ์ ศรีมีชัย

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ทรงคุณวุฒิ

1. ชื่อและนามสกุล

.....

2. ตำแหน่ง

.....

3. สถานที่ทำงาน

.....

ตอนที่ 2 การตรวจสอบรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน พร้อมระบุข้อเสนอเพิ่มเติมที่มีต่อประเด็นต่างๆ

1. ความเหมาะสมของรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนที่จะนำไปปรับใช้กับอาสาสมัครการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

- เหมาะสมมากที่สุด
- เหมาะสมมาก
- เหมาะสมปานกลาง
- เหมาะสมน้อย
- เหมาะสมน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2. ความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของ
 อาสาสมัครการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของ
 ประชาชน

- เป็นไปได้มากที่สุด
 เป็นไปได้มาก
 เป็นไปได้ปานกลาง
 เป็นไปได้น้อย
 เป็นไปได้น้อยที่สุด
 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

3. ความเหมาะสมของหลักการในรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร
 การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

- เหมาะสมมากที่สุด
 เหมาะสมมาก
 เหมาะสมปานกลาง
 เหมาะสมน้อย
 เหมาะสมน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

4. ความเหมาะสมของกระบวนการในรูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร
การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

- เหมาะสมมากที่สุด
- เหมาะสมมาก
- เหมาะสมปานกลาง
- เหมาะสมน้อย
- เหมาะสมน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

5. ความเหมาะสมขององค์ประกอบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

- เหมาะสมมากที่สุด
- เหมาะสมมาก
- เหมาะสมปานกลาง
- เหมาะสมน้อย
- เหมาะสมน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

6. ความเหมาะสมของปัจจัยในการใช้รูปแบบการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัคร
การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน

- เหมาะสมมากที่สุด
- เหมาะสมมาก
- เหมาะสมปานกลาง
- เหมาะสมน้อย
- เหมาะสมน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะในประเด็นอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจสอบร่างรูปแบบฉบับนี้

ภาคผนวก ฅ

รูปภาพการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย
และการสัมภาษณ์ผู้รับบริการจากอาสาสมัครศึกษานอกระบบโรงเรียน
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างวันที่ 27 พฤษภาคม 2554 -31 กรกฎาคม 2554

ภาคผนวก ญ

รูปภาพการจัดสนทนากลุ่ม

เพื่อนำเสนอ (ร่างที่ 1) รูปแบบการส่งเสริมการส่งเสริมการปฏิบัติงานของอาสาสมัครการศึกษา

นอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย

จัดขึ้นในวันศุกร์ที่ 2 มีนาคม 2555 เวลา 13.00-16.00 น.

ณ ห้องศูนย์สารนิเทศ อาคาร 1 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาวณัฐฐลักษณ์ ศรีมีชัย เกิดเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2521 ที่จังหวัด นครศรีธรรมราช สำเร็จการศึกษาครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.เกียรตินิยม อันดับ 1) สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน วิชาเอกการศึกษานอกระบบโรงเรียน - จิตวิทยาการปรึกษาและแนะ แนว คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2543 และสำเร็จการศึกษาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี การศึกษา 2547 และได้เข้าศึกษาในระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต ในสาขาวิชาการศึกษาอกระบบ โรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2550

ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาอกระบบโรงเรียน ภาควิชาการศึกษา ตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย